

elírás összeírás; conscriptie; Registrierung, Kon-skription. 1703: Hogy pedig aból a valagatas vagj iragatasbol valami kereskedés ne legyen, Kglđ míg őszve nem gyűlnek a Hadnagyok, és egészen végb(en) nem menjen az el írás, neis jelentse meg senkinek hogj ilyen valogatas vagj iragatas léssen...Meg leven pedig az elírás Kglđ előtt, ne legyen szabad az után se Hadnagjnak sem senkinek el változtatni fizetésért [UszT IX. 77. 69 gub.].

elirkál (időt) firkálgatással tölt el; a petrece timpul mizgălund; die Zeit mit Geschreibe verbringen. 1854 A nap nagyobb részit a burouban unalom s ásitás közt elirkálja, vagy ellesbéli* [ÜjfE 117. *Az idegenből jött tisztviselő].

elirogat ráirogat (írásbeli felszólítást küldözget); a tot scrie somatii; jm öfters eine Mahnung schreiben. 1653 az urak*. Elfrogatának a városokra és székelységre is: „hogy a ki jószágának s fejének megmaradását szereti, tehát az ország mellé Tordához menjen” [ETA I, 55 NSz. — *Ti. az erdélyi főrangúak].

elirtat a más (tulajdonos) erdejéből maga számára szántófölddē irtat; a lăzui/defrișa din pădurea altuia pentru a-și obține pământ arabil; aus dem Wald eines anderen (Besitzers) für sich zum Ackerfeld roden lassen. 1617/1628 mikor Lazar Andras el Irtata es szantata, Lazar Istvan Erdejeben, megh az Eperj szedesis tiltua volt [Ditró Cs; Llt Fasc. 69].

elirtott (a máséből magának) kiirtott; lăzuit/defrișat dintr-altuia; aus dem Besitz eines anderen gerodet. 1587 az Niolec valasztot vrain az felekiek által Alnakul el irtot erdeobeol chinalt reketek el foglaltak volt, es az felekieknek vyolagh elegedendő zena Retet limitaltanak [Kv; Tanjk I/1. 49].

elirtózik megiszonyodik/borząd/irtózik, irtózat fogja el; a se îngrozi/infiora; sich entsetzen. 1729: láttak a' meg kötöztettek heverni a' földön és ugj bögtenek az kin miat mint a' Marhák, és el hallot a' kiáltások az egész faluba, Feleségek a Falu utzáján sikoltottanak az Vrak(na)k bögéseket halván, hogy ugjan a' Falu egészen el irtozott beléje [Sövényfva KK; TSb 51]. 1765 látám hogy Korodi Morvai Andrást. Rácز nevű Czigány ugy meg tsapá főb(en) egy Darab Fával hogy a vér mingyárt el lepé, azzal el irtozván el fordulék onnan hogy ne is lássam [Zágör KK; Ks 18/LXXXVIII. 8]. 1766 én hogy meg olvasám a' Transmissiot irtozatos káromkodásaitól el irtoztam [Nyárásztbenedek MT; Told. 5]. 1794: A tölgyesbe...annyit le vagdaltak az én Irotványomnális hogy én el irtoztam tőlle [Nagykristolc*; JHb. *Később: Nagykeresztes Szld].

elismer 1. a recunoaște/admite; anerkennen. 1837: a fel adott észre vételeket el esmerve az

egész Számadásnak meg igazítására magokat ajánlották [Kv; AsztCLev. Szám. 114]. 1839: a midőn Nagy András Uramnál béreskedtem egymást valóságos testvéreknek lenni el esmerték [Érkávás Sz; Borb. II „Öreg Danyila János (72) szolgáló ember, gör. egy. vall-ú” vall]. 1844: A Rendek el ősmérik a Kérelmesnek hivatala pontos és Szorgalmatos folytatását [UszLt XI. 85/1. 80]. 1849: ezen nyilatkozatomat Kelemen Béni nem akará el esmerni [Kv; Végr. Vall. 43 Krizsán Mária vall.].

2. felismer; a recunoaște, a-și da seamă; erkennen. 1604: Jmar alutunkis wala az chiwrben Estue kesen hogy az kaput meg zördíttek el oda (!) ballagek s hat az hazatis körwl wöttek mingiarast el Jsmerem miczioda az dolog, latam azt hogy sokan walanak talam ötuennelis töben walanak [Szentábrahám U; UszT 20/319].

3. beismer; a recunoaște; eingestehen. 1839: a maga hibáját Lakatos el esmervén bünteteket...lefizetni magát keze írása által le kötelezte [Kv; AsztCLev. Kül. Perc. 32]. 1840 Szilvesán Juon — miután meg hűtöltetett, Csak annyit ősmért el, hogy az kérdés alatti Csitkot látta egy estve...a' posta utzában több Lovakkal edjűtt nyalgalni (!) [Dés; DLt 370]. 1844 Csizmadia Szakmári Ferencz szembesitetett; és...azt felelte; hogy a' káromlások nem igazak...; az Tkes K: Biro Urat nem gazolta. — Azt elisméri, hogy Cseresyés Dánielnét szidta [A.sófalva U; DLt 1441]. 1845 Pap Márisko a szembesítés alkalmával annyit el esmér, hogy azt mondotta ottan: Testem lelkem felett van két forintom el megyek a Tkts Hadnagy Urhaz, és nem hagyom magaman s leányaman a piszkt [Dés; DLt 502]. 1849: Német János...Egy lora valo nyereg takarotis hogy vitt el szájjával el esmerte előttem [Héjjasva NK; CsZ] | Krizsán Mária...az ottan letéve volt szobámbani podgyászeit kilopta, mit ellenemi panaszában is elesmér | az ajánlo levelet

Kelemen Béni Krizsán Máriának gunyái közé dugta, mit Kelemen Béni nem ősmér el [Kv; Végr. Vall. 5, 75]. 1858 a' Tekintetes ur...eles-méri hogy Dobossal ki bekült [Komolló Hsz; Bet. 4]. 1877: Tamás Pál és Mátyás Kata hibájukat elismervén önkint ajánlkoztak eklesiakövetésre [M.bikal K; RAK 336].

4. (elismervénnyel) igazol; a recunoaște/ade-veri; bescheinigen. 1810 Hogy...160 Válto Forint és 34 xrokból áll (!) Atyai Részemet Edes Anyámtól...valósággal kezemhez vettem ezen saját kezem írássával el esmerem és bizonyítom [Kv; Borb. I.]. 1840 161 Rfo: és 22 Xr...62. nyomo Tsapakér, és kilene darab Sroforkért kezemhez vettem légyen, el esmérem [Kv; Born. G. XXIVb Ándráshofschí János harang-öntő kezével] | magánál lenni elősméri ezeket: egy Ládát, egy resnyítzét [Dés; DLt 1297]. 1859: Aloll irt ezennel elesmérem azt hogy...költő-nőztem...10 Ftokot...fennirt költőnőzést magaménak esmérem [Sinfva TA; Borb. I].

Ha. 1842 el ősmernék [Dés; DLt 1516]. 1843: csak annyit ősmér el [Dés; DLt az 1842. évi

iratok közt]. 1846: el ösmerte előttünk is [Kv; AsztCLEv. Kül. Perc. 51]. 1851 el ősmérem Kovács Ferentz gazda tiszt [M.bogáta SzD; Bet. 2] | ők magok is el isméri [Dés; DLt 2165]. 1852: el kell hogy esmérje [Dés; DLt 866].

elismerés 1. recunoastere, adeverire; Bestätigung. 1849: Kelemen Szavát adta elismeréseül hogy a' dolog az én fel adásom szerint történt [Kv; Végr. Vall. 43].

2. beismerés; recunoastere, márturisire; Eingeständnis. 1849: (Krizsán Máriának) férjhez menetele után született egy fija köztudomás és az ő elesmerése szerint egy gazdasági gyakornoktól [Kv; i.h. 2].

3. kb. (elismerő) értékelés; recunoastere, appreciere; Anerkennung. 1863 leányom . körülemi faradozása és ápoltatásom által elismerésemre érdemet szerzett [Kv; Végr.].

4. elismervény; adeverintă; Bescheinigung. 1853 Pap Miklosnak Marosan Kristof Contractussa át veteleről Szollo el ősmere [Dés; DLt 410].

elismert igazolt; recunoscut, confirmat; bestäigt, anerkannt. 1848: az ezennel általam önnel eredetileg közlendő bizonyítván szerént általa is el ősmert cikkek*...összesen 102 ft 3 xrt adott intető aszszony saját pénzéből [Kv; Végr. — *Köv. ezeknek fels.].

elismertetik 1. a fi recunoscut; anerkannt werden. 1841: Közönségesen fel olvastatván a' Tanács és választott Eskütség előtt s minthogy senki ellene nem mondott, tul is irt nemes Nagy Ferentz a' város nemes Polgárjának el ősmertetik [Zilah; Borb. II].

2. (tényként) elfogadtatik; a fi recunoscut/acceptat; angenommen werden. 1841: (A) szomszédosított Felső Peterdi Colonialis Teleknek az Alperes Báro birtokában Zálag czim alatt léte... elesmertetett [T; Bosla].

eliszaplásbeli eliszapolódásból eredő; provenit in urma innámolirii; von Anschlammung herrührend. 1832: a' vizre járo Láb végibe lévő kaszállóba el iszoplás beli kár [Ádamos KK; EHA].

eliszapol iszapba temet, iszappal borít; a innámoli; versumpfen/schlammten. 1670 az aruzek retenetes karokat tesnek...Déuan nekem ot saz kalogiara ualo buzamat mosta el mind el jsaplotá kys saradat mind [Gyógy H; Born. XXXIX. 51]. 1716: az árviz...mind fűvét, és Török buzát mind el nyomta s iszapolta [Szentdemeter U; Ks 95 Fodor Márton lev.]. 1763: Tudom azt hogy minekelőtte még hire sem volt az Utrizalt Malom-(na)k akkoron is sokszor kiment a' Viz a' maga Válujából, és az egész uttzát el fogta mind az Erdőig...a' Fűvet egészen el iszapalta [Szecsel Szb; JHb Sztán Dregán (50) jb vall.]. 1771: a Molnár...Lencseit fuszulkyját félig félig mind el iszapolta, a Mlgos Urnak is a Lentséjét s a

fuszujkának felét a Malom házon felyül el iszapolta [Esztény SzD; Told. 5a]. 1777: (A) viz. fűveinket es kaposzta palantunkot mind el iszapolta [Kőrispatak U; Pf]. 1793 edgy Patak marton ment egy szegelet a' mellyen meg terem edgy Mezei bugja mikor vagy a' patak vagy a' nyárad vize el nem iszapolja [Kakasd MT; DLv. 3. XIIIB/b. 16]. 1816: a' szénás helyeket el iszópólta az árviz [Ádamos KK; Pk 5]. 1819: a Török Buzakis csak közepesek — Szena sem lészen elegendő mivel a Faluvégén már el iszapolta a viz a Fűvet [uo.; Pk 3]. 1843: lehet ezen Kaszállot alol felyül használni — ha csak a viz el nem iszapolya [A.jára TA; BLt 12 Steph. Jakab alias Burdula (75) col. vall.].

eliszapoló beiszapoló; innámolitor, care innámoleşte; ein/verschlammend. 1826 a' patak...kiszélesítése is...nem elégséges arra a' hosszu ductus miatt, hogy az adoza közönség földjeit majd minden esztendőben eliszapolo patak vizét ártalom nélkül deriválni lehessen azon kanyargos és hosszu uton [Msz; GyL].

eliszapolódik iszapba temetődik/vész; a se innámoli; verschlammmt, durch Anschlammung zunichte werden. 1771: Ezen Colonialis Sessio egészen el iszaplodott, és éppen haszonvehetlenné tétettetett [Mk III. XXX. XVIII/80]. 1781: A szenákat is el adtam, ha itt kapta volna az Arviz edj szeker Szena minden kalongjabol el iszaplodott volna [Esztény SzD; Told. 6].

eliszapolt iszapba temetődött/vesztett; innámolit, inglodat; verschlammmt. 1780: Sátéval tellyes el iszapalt és vízes rétyeit Sántzba vétetvén [LLt Csáky-per 148. L. 12].

eliszaposodik iszapossá válik; a se innámoli; schlammig werden. 1807: vagyon...egy jo nagy darab Kaszálló helye, melly minden esztendőben széna, és sarju termő, midőn a Szamos ki ütése által okozott árviz miatt el nem iszaposodik [Apahida K; RLt O. 2 Jos. Farkas ns (47) provisor vall.].

eliszik 1. megiszik; a bea; (ver)trinken/saufen. 1764: sokszor vendégeskedettek és Szöts Urammal el ittak 18, 19 kupa borigis, hárman s négyen is [Kóród KK; Ks 19/I. 6].

2. el/leissza magát; a se imbäta; sich antrinken/berauschen. 1761 hallottam hogy mikor circulálnak ugy el issza magát...Vice Ispany Kakutsi György vr(am) hogy még a Nyavalyais tőri [Szőkefva KK; Ks CII. 20 Sam. Ujfalvi (42) ns vall.].

eliszonyodik el/megborzad, el/megirtózik, irtózat fogja el; a se ingrozi; sich entsetzen. 1768: látván...hogy akit Popa Vaszily kinoz Tominyi Vonuly lenne, torkánál fojtogatván el iszonyodám és kezét torkáról erőszakasan el taszitottam [Kartona K; Born. XL. 81 Rád Gligorás (40) jb vall.].

1781: gondolhatod hogy ugyan folyt nállam, á patikázás 's elis iszonyodtam volt á sok orvos-ságtól [Kv; Pk 6].

elítél 1. vmit ítéletileg elvesz; a lua ceva prin sentință; durch Rechtspruch jm etw. entziehen. 1571: lofew attiankfflayis kyknek hazok es eoreoksegek volnanak ... mind hazokat eoreoksegeket ez mostany Iteleo mesterek director es assessorokkal egyetemben el itilik, immar sokakét elis itiltek [SzO II, 327]. 1613: ha az törvény en tölem vagy maradékimtól az hazat el venneie vagy el itilneie, protestalok solemniter kgetmek elöt hogy az Capitalis som-(m)an küvül, az min az hazat vöttem, rea valo költseget, munkamat, faratsagomat, epitesemet, in üniversum rependaltatni meg kevanom [Kv; KvLt Vegyes III. 139 ifj. Heltai Gáspár kezével]. 1640: az also Jlosuayak magok hatalmaual három Talygaual az tilalom ellen rea mentenek az erdőre .mellyeket az Cziczio hagimasiak az factumo(n) az Tilalmas erdőön talaluan be uitték Hagimasra, es harmad napon teörüeni leuen feleölle, az három Talygasokat az tizenket forinton el marasztottak, es marhaiokatis el iteltek [A.ilosva SzD; SLt 25. W. 1]. 1681: A Jozzagotis el itilték az Szegeny Anyamtól [Bál. 1]. 1790: Törvényesen el itiltek ...Nagy kecskét No 2 Tavasz Nyöstény ollót No 2 Czáp ollott No 1. [Lanka H; Ks 108 Vegyes ir.].

2. (ítéletileg) vminek elvesztését mondja ki; a declaro privarea cuiva (prin sentință); (durch Rechtspruch) den Verlust einer Sache erklären. 1766: én hogy meg olvasám a' Transmissiot irtozatos káromkodásaitól el irtoztam; Iparkodámis mellette eleget s annyira menék, hogy az életit vagy fejit meg marasztám; de az Nyelve hegyiből elitilének ennyit mint ez az I, mind magának s mind mások(na)k oktato példájokra [Szentbenedek MT; Told. 5].

3. eldönt; a decide/hotári; entscheiden. 1701: Balasi Boldisár Relictája Paniti Kata az Nehai edes vra Apjától...megh akarna különbözni s osztózodni...azonban. .egj más között meg nem edgjezhetne(ne)k. .hogy Kereszturá a székb(e) edgjk az másikot ne fárasztaná, hanem mi előttiünk is általunk törvény szerent itéltetnek meg mi formáb(an) lehessen osztozasok, kervén minket arra edgjező akarathol hogy közöttök törvény szerent el itelnök [Kissolymos U; BLv.].

elítélés megítélés; apreciere; Beurteilung. 1838: a fiuk 20, a leányok 15 éves bé töltése előtt házasságra különben nem bocsátatnak, hanem ha azt fontos okok kívánnák, melyeknek az illető papi és világi Tisztviselőkre bizatik el ítélése [Nagykapus K; RAK 15].

elítelt másnak ítelt; atribuit altcuiva; einer anderen zugesprochen. 1840: az elítelt részért itilendő summát maga vévén fel...semmi további indemnizatiót nem kívánhat [Nagyernye MT; Bál. 92].

elítéltetik ítéletileg kimondatik; a dispune prin sentință; durch Rechtspruch erklärt werden. 1795: Mivel azis történhetik, hogy a Migos Haller Maradékok valami praetensiokat formálni fognak, ...ha Törvényesen valami el itiltetik a Terhetis egy aránt fogják hordozni [Kv; JHb I/36].

elizzad ki/megizzad; a transpira/asuda; (er)schwitzen. 1756: Molduán Vonya, ki jöve hozzám egészszen el izzadva [Galac BN; WLt Kelemen alias Székely István (35) jb vall.].

eljár 1. el-elmegy/látogat, eljárogat; a merge/vizita mereu; öfters besuchen. 1597: Peter kouach-ne s az kegd felesége az ket aszonio(m) eggyek, eök el iarnak egymasni [Szentkirály U; UszT 12/36].

2. el/általmegy; a merge/trece; durchgehen. 1573: az hentelek vago hidia Mellet valo vtat meg tyztinak (!). ., Mert mynd ely keozelget az zwret es Nem lezen hwl ely Iarniok [Kv; Tan-Jk V/3. 92a]. 1605: migh Zemere vra(m) el ne(m) foga az Vtat, addigh ketteő volt az Vt szabad volt melljke mentek. Az utan hogy fel teőrek Vetes idejen ne(m) iartak el, ne(m) szabad volt (így!) [UszT 19/43 Thomas Balint de Marefalú (40) lib. vall.].

3. elhalad; a trece (în fața sau pe lângă); vorbegehen. 1702: Medgyesfalva(n) is az Udvarház elöt jártunk el mind addégh migh az rev el ne(m) bomlot [Bergenye/Mezőbánd MT; MbK 98].

4. átfár vmin; a trece prin; durch etw. gehen. 1597: eök el iarnak egymasni az en kertemennis el iarnak s en ne(m) bano(m) [Szentkirály U; UszT 12/36 „Jacobús Sima de S. Király' fej. jb vall.].

5. vonul, megy; a merge/trece; gehen. 1769: M Vásár helyre el járn szokott ős Ország Úttya [Koronka MT; EHA]. 1807: egy horgos borgos árok jár el, a melyj árok nemelyj heljen a réa jaro földeket vágja ketté, és csejeket tsinál [Nyárádsztbenedek MT; EHA].

6. elfolyik/megy; a se scurge; abgehen. 1587: az Gatot földoztwk az hol az viz el Jar vala az korchioliasnak nap zamra atta(m) — /25. [Kv; Szám. 3/XXX. 10 Seres István sp kezével]. 1633: Hallottam...Kouacz Georgyneteol hagi mondotta nem tudom mi lelte az en leaniomat de ver iar el teolle [Mv; MvLt 290. 133a].

7. elfogy/kel/megy; a trece (a fi vindut); ausgehen. 1585: Tudom azt hogy mikor en uelem ky Adata Eotwes Orban Az bort, kit Istwan papnē Eowenek monda akor lenny, Akor hogy en Arulom vala...a' bor kezdskort Az Azony A varoson sem volt, A' Bor Azert el Iar vala [Kv; Tjk IV/1. 501]. 1614: oly nagy drágaság lön az országba..., hogy aratás előtt Kolozsváratt egy kolozsvári köből buzát adtak negyven magyar forinton, Vásárhelyt is egy maros-köble búza sokáig jártába eljár huszonhat magyar forinton [BTN 51—2].

8. is' össze-vissza/keresztül-kasul jár vmit; a străbate, a umbla în lung și în lat; kreuz und

quer durchwandern. 1590 ez el mult 1589 ezten-deőben. .chówaltam vala megh egy feoldemeth az malomfalwy hatarban. .megh mondam ennek az Alperesnek, myert Jarod el, lam Annak előtteis meg iszentem a' Birotolis, hogy nem engedem megh hogy ott Iariatok, meghis chówaltam pedig kilench chówawal, eő az Alatt el iarta mind az chówak Ellenis, Mikoro(n) rea hyttam volna az falus polgarth. .mütattam volna neki az szeker nyomoth hogy az chówa Ellen el iarta, mondam myerth mywelled ezt raytam [UszT]. 1599 reghen mēgh a' Zabadsagh ydeobe az Leng'el-faluiak my teőlunk a' zentlekiekteől kertek uala egy esztendeőre walo Zallas helyet..., de az vta(n) azért mind birtak ne(m) elegedenek megh az egj extendej birodalom(m)al, Jmar eő nekiek Zenched ne(m) Zenched, Vghron kuttia ne(m) Vghro(n) kuttia hane(m) mindenütt el iariak [i.h. 14/11 Martinus Gal de Zentlelek (60) lib. vall.]. 1639 az uczabanis megh szolitotta eeket, es mondotta eő nekiek hogy bizony banom aszonj-nepek hogj az szeőleőket kerestül kasul jartok (igy!). es mindeniknek egres vala az kezken-jeben, es fitogatak mondua(n) el iariuk az feleő ha ki bannia tegjen rola [Mv; MvLt 291. 182a]. 1757 (A) Gaz Rezinis... derekas bükkös vőlt, aszt erősen el is jarták vőlt a' Sertések, ottan kerestük eőköt... a' patak mellett meg tanáltuk, s' meg tizedeltük a' Szárhegyiekkal edgyütt bé hajtottuk [Gyszm; DE 3].

9. ts össetapod; a cälca în picioare; zusam-tentreten. 1743 az Vetesemet mind el jarták az utazok [Marossztgyörgy MT; Berz. 17. XII]. 1784 In Kale Szigetulu... e jo föld volna de a hajosok minden esztendőben el járák [Arany H; JHb XXXI/56. 20].

10. ts (határt) kijár; a hotárnici; die Feldmark abschreiten. 1574 az mel' erdőt wgyan wesseleny myklos Jtylő mester wrunk el jart zwzek nap előt zombaton Anno Dom(ini) 1574 [Erked K; LLt FF. 29]. 1606 Azert mj az hol az Azzonj foldenek az hatarat tudok mj el Jarok es megjs Jeczötthwk vgj hagjok [UszT 19/32]. 1625: az hatar Jaraskor is musna es Agiag falua akarattiabol az mattisfaluiak Jartak el az hatart az ket faluk akarattiabol es ot hantak fel az halmokot [Agyag-fva U; i.h. 156c]. 1627 ott eokett ereos hittel meg esketeok, hogy az Toth Mihaly retinek hatarat igazan ki iariak; Annakokaert eok az. .Leorincz-ffalvi hites emberekkel edgiwtt el iarak, es az mint ra emlekezhetenek, kys mutatak [Lőrinc-fva MT; Told. 21] | Del utan menenk arra az erdeore melliet Bak Cziereienek hinak, el iarak hozszattába keotellel fele (!) mereok, az fakat meg hatarozok, nyilat vonank ra [Galambod MT; EHA]. 1670 Ezek az megh irt vallok. .az Pajor Demeter hazahoz valo szanto földeket szena Reteket Erdőket es Berkeket hütők utan el jarvan ki mutogatának (igy!), illen ordoval az mint következik [Asz; Borb. I]. 1817 az Üveg Csűr Factorával Tischer Károly Urammal... a' vá-gásban lévő részeket el jartam [F.árpás F; TSb 46].

11. ts (határjáraskor) vki földjéből vmennyit a máséhoz foglal; a ocupa din pământul altuia cu prilejul hotárnicirii; bei Gelegenheit des Abschreitens der Feldmark aus dem Feld eines anderen wegnehmen. 1833 az ket ut köszt lévő lább föld-dének szamszédgya K Szente Pál Ur egy nyéhány az igaz metaját éppen nem tudhato Commetanau-sokkal fölgýét ki jártottván a Mgs Uréből (!) a' felső részen fél az alson majd egy őlet el jartak, holot még az idénis faragtak el belőle [Msz; Berz. 19].

12. ts bejár; a cutreiera; bewandern. 1573 Be Jeot oda Borne(m)yzza gergel Mond hogi ely Iartam az kertet meg latogattam [Kv; TJk III/3. 235]. 1633 Kis Molnar Janos... mind el jarta azo(n) estue pap (?) Iánossal egiőt az Malo(m) hazatt [Mv; MvLt 290. 115b]. 1673 Beczülletes ahoz értő embereket hivatvan. .es ő kegyelmek-kei edgyütt az haznak minden szege lyukat el jarvan. .aestimalok az meg irt hazat ad f. 300 [Kv; RDL I. 154].

13. ts végigjár; a parcurge; abschreiten. 1582: Megh ertettek eo kegelmek* Biro vram panazol-kodasat az viz foliassanak Niawaliaiarol,. Valazottak keozwleok Nioicz zemelt az viz foliasa-nak es Niawalianak (!) meg latasara es Circala-sara*. .De kerik eo kegelmet Biro vramat hog eo kegelme is tanachy keozwzl* valazzon ezek-heőz Negy vramiat, kik egygyw lewe(n) az viz foliasat ez varos hataratol fogva Zent Miklosigh el Jariak lowok hatan [Kv.; TanJk V/3. 267a].

*A városi tanács tagjai. *Köv. a választott személyek nevének fels. *A bíró szűkebb tanácsá-nak tagjai, a városi tanácsosok közül | 12 (De-cembris) keolteottem az walaztot Vrainra kik az Gyepeoket esmet el Jartak [Kv; Szám. 3/V. 28].

14. ts rendre/sorra jár, felkeres; a trece pe la, a parcurge; der Reihe nach aufsuchen. 1576: Igerik eo K. az zaz vram Magokat erre hogy Mikor az Drabantok meg lesznek Mindennap Mindenik kapura egy keozwlek ely Megien Az kapukra az Drabantokhoz lattny veleik lenny es eeket az vigazasra Inteny, De az zemet Byrak Rend zerent Ely Jaryak eeket hogi Twgianak hozza Tartozny [Kv; TanJk V/3. 135b]. 1585: Minden Tyzedes az eo tizedeben walo hazakath es thwzeleo helieketh minden heten el Iarion, Ahonnath veszedelem keowetkezhethnek thwz miath az ollian helyert megh Inchek a' haznak gazdaiait, hogy megh Epiche [Kv; KvLt Vegyes III. 15]. 1592 en el iara(m) az 8. Esköttekert mert eggik en uolta(m) [UszT]. 1593: die 17 septembris

hogy biro wram el Jarta az Torniokat Ta-naczbyel wrammal egiwt hogy meg lattak (!) miczoda kezwtel wadnak feozettem w kegnek* [Kv; Szám. 5/XXI. 28–9. — *Köv. az ételek fels.]. 1604 martonossy Imreh cziekefalwi pol-gar. .wallia. .Ennekem meg hagia az biro hogi menj el onot alol görfi Janossek hagianabol Jart el az falut hog' .az görfi Janos Jozagarol faza-kas palt el ne segetshie (!) költezny semmit onat el ne hozon [Csekefva U; UszT 77c]. 1632: en azt nem latta(m) mikor az hazakat el jartak [Mv;

MvLt 290. 79a]. 1671 Az városnak rendel, minden fundussit Utsankent el jártuk [Dés; Borb. I ogy-i biz. jel.]. 1703 Esett büntetésb(en) Vásárhelyi András Ur(am) mivel az Apánk Ur(am) eő kegyelmet az mint elindította volt nem úgy jarta el az Mestereket [Kv; AsztCJk]. 1736: (A lakodalom) másod napján...jó reggel az vőfély lóra ült, házról házra eljárta az vendégeket, úgy marasztotta meg arra az napra ebédre [MetTr 389]. 1763 minket még estve el járván a' Sugye azt mondotta hogj minden ember reggel az ő Házához jöjjön elő fejszével Lapáttal [Szecsel Szb; JHb 4 román jb vall.]. — L. még ETA I, 38, 119, 137, HSzj tized al.

Szk: adót ~ az adófizetőket adószedés céljából végigjárja. 1571: Az polgar vrain az Ado Zedesben Illen Rendet Tarchianak hogj mykor az adot három vasarnap ely Jariak es az ky Megh nem akarya Adny Negedyk vasarnap megh fogiak es vgy megh vegiek Rayta [Kv; TanJk V/3. 29b].

15. ts sorra vesz; a lua pe rind; der Reihe nach nehmen. 1582 Az Zallasok dolgarol wegeztek eő keglmek, hiuassak eo kmeek a Capitanokat, es Azok haggiak meg a tizedeseknek, hogj minden ember zallast Aggion hazanal, Akinek el Iariak hazat, es senki el Ne theoreollie az Irast hazarol [Kv; i.h. 253b].

16. végigmegy, sorra eljut; a trece pe la ficcare; der Reihe nach jede(n) besuchen. 1707: Egjben Gjülvén az Becsülletes Chae holmi dolgok(na)k el igazittással, es a' Tabla el járván dellyesti kettzi Templom utánra egy forint büntetes alatt, az Apánk Ur(am) paranczolattjából Szekely Janos es Asztalos Marton Ur(am)...nem comparealtak, mely az B Che(ne)k nagj fogvatkozására esett [Kv; AsztCJk 64].

17. (hivatalos ügyben) ténykedik, tevékenykedik; a proceda; (amtlich) vorgehen, verfahren. 1553/XVI. sz. m.f. valasztattam vala ő felsegektől...az Nagy banyay arany kamorának Meg vizitalasara Mindenben, Mind kwlső es titkos dolgokból Mind Cement es Mind valasztas, es lucrumok felől, kyt en, es Melliekben Hyuen el Jaruan Mindeneket, Meg Jelentette(m) bösegesen, kyert sok embertől Nagy haragot vöttem [Nsz; MKsz 1896. 294]. 1562/1567 My az te felseged paranchyolattya zerent hywsegel el Jarank azokban az myt Mynekwnk Mutata az te felseged paranchyolattya es my zemely zerent hozza menenk Galtewy Martonhoz es kereok az Jozagot hogj ozlasra Galtewy Ersebet azzonnak erezze [Pókafva AF; JHb XXVI/33]. 1564: mw az feolseged poronczjolattya zerenth el Jarttünk benne, es meg kenaltuk az penzel, szent paly Ersebeth Aszonth Hauy Bodog Aszon Estin penteken, de mw teollwnk az penzt feol nem veüve [Zutor K; Ks 42. B. 25]. 1574 hywata mynket az wytezo Bozzasy ferenc Az N. parancholatt'awal Bozzasy myklos kypybe erkedre...zent Demeter nap elot walo hetfwn hog my az nagsagod parancholattya zerynt wennenk bizonsaghokat be az hatar felöl...My Azert mynt Alazatos hwwek enghedwyn

az : n: parancholattyanak el menenk erkedre es Ig Iartunk el az Dologba* [Erked K; LLt FF. 29. *Köv. a vallomások]. ~1584: En Azert ez compo(sitio) zerent wgiekezte(m) el Iarny [Kv; TJK IV/1. 355]. 1590: Az miben az waros min-keth el bochiatotth my azban Jartunk el, es azo-kert keönyeörgeotthwnk vrúnknak [SzU; UszT].

1612/1613: Hiva minket az vitezleő Czereny Gasparne Ombozi Martha azzoni. Buzaban. ., hogj az minemű zemeljekett mi előnkben hiua-nak, azokat...megh eskettnők es megh exami-nalnok: azert el menven igazan el iartunk benne [Buza SzD; KJ]. 1653: Michoda valaszt impet-ralhattak eddig te tudod ennekem meg nem irtad mint jartal el benne [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1671: Mys kik az my kgls Urunk Tanachy; es orszagh delegatussitol ide destinatusok voltunk, Az eleonkben adott instructio szerint akarua(n) az dologhba(n) el jarni, Az városnak rendel, minden fundussit Utsankent el jártuk; es kwleón kwleón az helyekett megh tudakoztuk, s-visgaltuk [Dés; Borb. I ogy-i biz. jel.]. 1737 Az mint Nagyságod parancsolt vala nekem hogj Szent-simoni Mihaly diak Uramni mennek es holmi dolgokrol tudakozodnam ő kegyelmitől En el jártam benne [Somlyó Cs; Ap. 2 Léstyan János Apor Péternéhez]. 1783 én ezen Helységnek Fő Birája voltam... az akkori Hetes Kis Birót Jósa Mártont küldöttem fel az Udvarba, azon idéző Compulsoriummal, hogj az ő Nga Udvari Cselédgyeit következő napra Somlyóra idezze bé Authenticatióra, ki is a mint mondotta a do-golgan a parantsolat szerint el járt [Perecsen Sz; IB. Matyás Mihály (54) jb vall.]. 1802 minden Tiszteletes Ministernek Sub Gravi animadversione szorosán porontsoltatik hogj ollj szorosan es sietve jarjanak el ezen kegyes Rendelések telje-sítésekb(en) hogj a Gyüendő alaminak Cum Fine Aprilys el mulhatatlanul be szolgaltassanak a Titt. Sz.P. Ur Kásajáb(a) [Énlaka Ü; Borb. II Gal-falvi Pál esp. kezével]. 1853 szabadulva hivata-locskám bajfától, igyekeztem...dolgaiban el jární [Balázstelke KK; DE 3].

18. ~ hivatalában/tisztségben (hivatali/tisztségvi-selői) kötelességét teljesíti; a-și exercita/indeplini funcția/slujba; (amtlich) die Pflicht erfüllen. 1571 veottek ezekbe Menye kylëmb kylëmb fele gonossagok es karok leotthenek az chaplarok myath, kyk nem Iol Iartanak ely az eo tyztegben (!) [Kv; TanJk V/3. 51b]. 1580 Az procatorokat penigh eo kegmek...keryk biro vramat hogj fenytekbe tarchya hogj tyztekbe hywe(n) el Iaryanak A my az varas dolgait illety [Kv; i.h. 207a]. 1590: varosul vgian megh tapasztaltak elejteol fogwant mostis a' Mezarosok kemenyse-geket holot Az hentelerek el Jarnak hywatalokban Niömorultabbak es Kewesbekis lewen, Az Meza-rosoknal [Kv; i.h. I/1. 139]. 1634 De ezeknek megh latasara mind sernek es husnak bizonios emberek valasztassanak minden helljeken fideliter tartozzanak hivatalokban eljarni [HSzj meglátás al.]. 1675 Tisztedben, s hivatalod(ban) szorgal-matoson el iárván, mindenek felet káraitom el

tavoztasd, ha mi karomra valo dolgokat eszedbe vesz, azt el ne halgasd, hanem azoknak orvoslasab(an) igyekezzel [Borb. I Petki János ut. csfk-csicsai jö-bírájához]. 1703: ki ki rendes hivatalyában jarjan igazan el, és adgya meg az Istennek az I(ste)nét, és az Csaszar(na)k az Csaszaret [UszLt IX. 77. 68 gub.].

19. intézkedik; a lua másuri; verfügen, anordnen. 1578: eo kegmének...Biro vramnak tanachyawal tellyes hatalmot attak egez varassul minde(n) bwnnek teorweny zerent valo meg bwntetessere, Mostanis eo kegmt kerik hogy tyztye, es hatalma zeren Jarion el az gonossagnak es engedetlen-segnek bwntetessebe [Kv; TanJk V/3. 161a]. 1584: Amint az Eyely Iaras kialtas, Es harang zo vta(n) Bor Adas Es feokeppen zitkozodas feleöl vegeztek volt, Mostannis Inuiolabil(ite)r azonba Jarion ell Biro vra(m) eo kgme, Es akik azon vegezes elle(n) vetkeznek, megh bwntesse [Kv; i.h. 281a]. 1790: A Szöllő Bírak kötölősségek...hogy a... két Szöllő Hegyek...minden Törvényeire Hítek Szerént Gondat tartsanak, és ha mi tsorbaság esik azokb(an), meg orvaslásában, el járjának [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76].

20. cselekszik; a face/proceda; handeln. 1597 Veres Pal...kerde keonywes zemmel hol wacion az leany...Azután monda hogi...en fel iedzettem az napiat az laistromban mikor welle woltam mind holnapiat hetit tudom, de ha az napot el halaggia amikeppe(n) ream zolt bizonyly higie walahol leze(n) az orzagban megh kerese(m), walamit hoz az teorweny de bizony abban iarak el, ha penigh en teollem walo leze(n) ninche(n) mit tennem [Kv; TjK VI/1. 83]. 1644: ha az teorueni mit hoz, el Jar benne [Mv; MvLt 291].

21. teljesít, végrehajt; a indeplini/executa; voll/durchführen. 1595: Simon Gyenghe hozot Wrünk ö fgtöl paranczolatot, hogy az Olaz Loasoknak hadnagyanak gazdalkogynuk... * Es ily igyekeztünk ö fge paranczolatyaba(n) el jarnj [Kv; Szám. 6/XVIIa. 187. — *Köv. az adott élelem fels.]. 1621: az minemw Tiztiseleőket Generalisokat, Capitanokat es hadnagiokat rendeltek es valasztottak...valamit paranczolni minden magok vonogatás mentsegh nélkül szorgalmatosan el Iarjának [Kv; TanJk II/1. 333–4].

22. ~ja a táncot el/végigtáncolja a táncot; a dansa ptnă la sfirsit un dans; durchtanzen. 1801 én a gazda kérésére a Tántz osztást válalván azt mondám nékiek tsak várakozzanak mert mihelyt ezen tántzot eljárják mindgyárt keteknek tántzot adok [Feltorja Hsz; HSzJP].

eljárás 1. jártatás; circolare; Herumgehen. 1583/XVII. sz. eleje Mikoron bizonios dologrul szolani be giulni akarnank az tabla el Jarasat meg beöcziullie, es tartozzek az Ceh Mester hazahoz giulni [Kv; MészCLev.].

2. (hivatalos) ténykedés; activitate, procedare (oficială); (amtliche) Tätigkeit. 1649: (A tanuk) bizonios(n) tudhattak az Inek jo lelki esmeret szere(n)t valo tisztiben valo eljárását [Kv; TjK VIII/4. 365]. 1842: az 16 szám alatti Tanu hüt

szerént tett vallomássából ki világlik az, hogy Alexander Mária, Hadnagy atyánkiat tisztébe kötelességénél fogva tett el járásáért...Huzo vononak, Czigányok Vajdájának 's nem varós Hadnagyának valonak nevezte [Dés; DLt 1452a.9].

3. eljárásmód; procedură; Verfahrensweise. 1852: A birodalom más tartományaihoz tartozo katona kötelezettségüknek, Magyar, Erdély, Toth, Horvát országokba...át bortsattatása tekintetében, az eddigi szabajszzerű el járás, további rendelésig meg marad [M.bikal K; RAK 47].

eljárattatik kijáratattatik/határoltatik; a fi hörtnicit; abgeschritten/gegrenzt werden. 1813: Igaz hogy 1787-ben minden helyek el járattattak, 's foglaltattak, melyek a' Toldalagiana sessiokhoz ragadtak volt [Koronka MT; Told. 22].

? eljárekony ? kb. könnyen elhabzó, kifutó; care se spumegă și se revarsă ușor; leicht auslaufen. 1590 akkor az ideobe inkább minde(n) hordo Ser alatt egy egy cheber volt, holot igen el Jarekon (1) a' Ser [Kv; TjK V/1. 22].

eljárhat 1. el-elmehet; a putea merge din cind in cind; gehen können. 1603: Ilkei Pal Ferench es Jstúan Peter szabadittiak Juhokat az mochiar berchig valo vtig... hogy el iarthassanak vellek, Az Jlkei Biro es teób júhos nepek tilalmok ellen teorwe(n)re [UszT 16/45].

2. el/végigmehet, elhaladhat; a putea trece; vorbeigehen können. 1573 Az eo Zeleyek alatt egi darab Santo földet vettenek volt Zabo lenartwl... Az myt meg veotek Azt gepewl (1) Be foglaltak, Azon kywl Maradot Zabo Lenart Saytoya-hoz Annye feold kin ket zeker egimas mellett ely Iarhaszon [Kv; TjK III/3. 302]. 1584/XIX. sz. eleje mind barmokal s mind szekerekkel eljár-hassanak rajta [HSzj szekér al.]. 1586: veottek ezekben eo kgmek Minemeó rut Izoniw mely Sar reked megh az keo fal mellett, Az keozep kapu, es Magiar ucza kys Ayto keozoet, vgy Annyera hogy Immar ot semmy zeker Nem Jarhatna el [Kv; TanJk I/1. 37]. 1589: leöt panaz Az sok feold foglalás feleöl mind a' fwz szelyn, s mind az kayanto vtban, Zeoleok keozoet es egieb heliek keozoet, Azert Amely vram Az Erdeo latny valasztattanak, ez illien helieket mind el Jariak, es... zeoleok keozoet vtakat Irthassanak, Az zeoleo-teoket sohol Nem zanuan, vtakat chinaltassanak ollianokat hogy az zegheny keossegh penzen fogadot zekeriwl mindeneot el Jarhasson, ket zeker mehessen el egymas mellett [Kv; i.h. 118]. 1665: ugy el veszet vala az ut hogy akkoris el nem jarhattak ot s most sem jarhatnak annyra el vesztegette az malom arkabol ki foljo viz [Job-bágyfva MT; Bál. 50]. 1734: közöttök* olyan spacium volt, egy pár tánczó tágasan eljárhatott [MetTr 331. — *A táncra felállottak két sora között]. 1790: Mind két Szöllő Hegyekben lévő közenséges Utakból Senkiis Semmi Szín alatt tsak leg kissebbetis elne foglaljon Se foglaltassan, ugy hogy mindenút az egez vágás Székér

kár nélkül el járhasan [Karácsonfva MT; Told. 76].

3. járni képes; a putea umbla, a fi in stare să umble; gehen können. 1603: Kowaczj Lukaczi Etedi Lofeo Ember hwiti wtan ezt wallia, Tot mihaj mag vetőből Jö wala haza be hiua hogiay* az katonak kapitaniahoz wgy meg Jtatak ot Tot mihalt hogj El nem Jarhatot hanem az Eö wendege a katona fogta Egik felöl ket felöl fogwa wgy wonak haza hol az terden hol mint wontak [Uszt 17/23. — *A Hodgya (U) tn -i képzős szárból alakult vn].

4. szabadon járhat; a putea umbla liber; frei gehen können. 1590: vegezet eo kegmek hogy Az kaczolakat az tarchya hazarol el haychiak... Kayanto volgybe penigh most el Iarhat [Kv; TanJk V/3. 220b].

5. (hivatali tisztében) működhetik/tevékenykedhetik; a putea proceda/desfășura activitate (in atribuțiile oficiale); sich (amtlich) betätigen können. 1570: Az Bor korchomarlashoz Es chiaplarokhoz valo latasra Azon Thawaly ket vrainmat hattak eo K varoswl, kyknek Biro vra(m) legien zegitsegel hogi Iarhassanak ely hywatalokba Mint Tawaly Eztendeobe végeztek volt [Kv; TanJk V/3.11b]. 1580 Biro vram hywassa be az chyp-larokat es az varos vegezesset aggya eleykbe, es erőt aggion az vasarbiraknak hogy az eo instruc-tioikba el Iarhassanak [Kv; i.h. 225a]. 1590: ertettek Biro vramnakis Akarattiat hogy eo kgme-nek az Cementre kellettnek Menny, Az Birosagnak tiztiben egy ideigh ithon Nem Jarhatna el zemelie zerezet [Kv; i.h. 146].

6. kb. lépéseket tehet; a putea acționa, a putea lua măsură; Schritte tun können. 1815: Ha pedig azon Teleknek ki váltásában olyas nehézségek adnák elé magokat, hogy abban a' maga Aszszonyi tehetetlensége és Özvegyisége miatt el nem járhatna, tehát ugy az irt Ifju Aszszonyi Testvér-jének Tettes Peley Elek Urnak is a' meg irt Conditioik szerént által engedné [Szamosújlak Sz; Vég-].

eljáró I. mn elmenő/vezető; care duce, care se duce; führend, ziehend. 1732: az élen el járo ut [Szászszttjakab SzD; TSb 51]. 1750/1753: A' Pál Berkinék felső széllye az ott tsapponolag eljáró utig mind közre hagyatának [Koronka MT; Told. 78]. 1769/1802: a Bezdédiek felesen Puskákkal fejszékekkel comparálván azon éllen el jaro szeker uttját meg állották, bé vágják [Torda; TjK III. 36-7]. 1813: a' Táblák alsó бүтүјіні el járo ut [Bede MT; LLt 59. 18]. 1834: (Van) egy dara-botska...koszálója...mellyet az ott el járo ösve-nyelés miatt nemis igen használhat [Tarcsafva U; EHA]. 1846: a Sellyefel eljáró Uttza [Nyá-rádmagyaros MT; EHA].

II. fn elhaladó, jövő-menő (személy); trecător (persoană); Hin- und Hergehende. 1805: Az uttzákra sok udvarokrol ki lévén a kut géme-k botsátva, az ott el járokra nézve a rossz követ-keztől lehet tartani [Torda; TLt Közig. ir. 252/825 mell.].

eljáró 1. összetaposott; călcat in picioare; zu-sammengetreten. 1776: az szántáson is örömést most ügyekézem vala rajta lény, mivély olyan el járt utazót földék vánnak mindenik határon, hogy ha égy kús száraz üdő forduly azokat az után meg nem szánthatni [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.].

2. kijárt; cu prilejul hotărnicirii atribuit altuia; zur Gelegenheit der Markabschreitung einem an-deren zugesprochen. 1793: az el járt* Földről valo Törökbuzát is ő Klme Szedte meg [Mező-bánd MT; MbK XII. 94. — *Ti. a határjárás rendjén tett vallomások alapján más birtokának ítelt].

eljáró 1. végigjáró; a face să treacă/cir-cule (pe la fiecare); entlanggehen lassen. 1583: myerthogy zantalan fogiatkozásokat lathnak varo-sul...Azert vegeztek matul foghwa minde(n) wdeobe(n) obserualny hogy Biro vram, es keo-wetkezendeo Birakis minde(n) Negy hetben egyszer az cedulat el iartassa es eo kmeket varosul egybe gywche [Kv; i.h. 275b]. 1594: Kerik varo-sul Biro vramat hogy a' Capitanokkal el iartassa-nak minden hazakat, Ahol kendent, lent találnak mindenwnnet ez varosbol mind Azattat s mind azatlant ky hordassanak [Kv; i.h. I/1. 232]. 1604: görfi Janos az bironak meg hatta wolt hogi kapitan wram es királj biro vram Zauaua az falut el Jartassa hogi senki az ő hazara ne mennien hogi onat walamit el hozon [Csekefva U; Uszt 77b-c]. 1805: Végeztetett...Int(e)r(i-malis) Hadnagy atyánkfia még ma jártassa el Fertalyonkent, és Házanként az ollyanokat, kik-nek kut gémejek az uttzára ki áll... a ki kut gem-jit harmad napok alatt bé nem vészi az uttzáról, le fog vágattatni [Torda, TLt Közig. ir. 252/825 mell.].

Szk: táblát ~ táblát (gyűlési meghívót) elhor-dat/végigjáró. XVIII. sz. eleje: ha az Melto-sagos Urunk(na)k avagy az Nemes Tanácsnak parancsalatja volna, es az becsületes Czéh Attja az táblát el jártotna, es az Jfiu Mester által az Mester Embereket hivatná, valamellik az Mester Emberek közül azon nem obtemperálna, avagy semmi bizonyos excusatiot az bé nem jövetelére adhatna, az el mulatássáért egy forintig bünte-tesség (!) meg [Kv; PosztCart.].

2. (határt) kijárt; a face să fie hotărnicit; (Feldmark) abschreiten lassen. 1574: Janos ko-wach Zolgha cyryak pyntekbe* lakozok hagmasy Cristoph wra(m) Jobbagy...ezt wallak hog az hatarnak my nem tuggywk az zylyt de az ket darab erdöt kyt bekes Jdeybe el hataroztanak, es az kyt mostannys el Iartattak Jtylò mester wra(m)wal byzonnyal tuggywk hog Jppen erkedhez byrtak es erkedy hatar wolt | Beke Gherghel orozfay Jmreh Deak Jobbagya... ezt walla hog az mel erdöt mostan az tekeyek el Iartattak. Erkedhez Jlték es byrtak | Ghaspar balas oroz-fay Apaffy ferencz Jobbagya. .ezt walla hog az mel erdöt Bekes Jdeybe el hataroztanak wolt es mostannys az mellyet el Jartattak Jtylò mester

wra(m)wal...erkedhez byrtak es erkedy wolt [Erked K; LLt FF. 29. *Szászpéntek (K) Teke és Mezőkerked tőszomszédságában].

3. összetapodtat; a face să fie călcat în picioare/bătătorit; zusammentreten lassen. 1604: Az hollo keő patakanak az felseő szelet...Zekel Moses el foglalta vala, ne(m) cziak azt hane(m) megh tano-rokomoth mi(n)d el jártattja vala marhajűal [Uszt 18/104 „Thomas Alberth de Giepes” (32) lib. vall.].

eljárattat (határt) kijáratattat; a face să fie hotărnicit; (Feldmark) abschreiten lassen. 1827 az Exponens Urnak azon darab Kaszállojabol... egy Darabott 7 Cométánusak által el jártatattván, a midőn...az Exponens ur, a 14 Cometánusak által valo jártatást el Probálta volna Kegyelme-tek azt meg nem engedték [Msz; SLt Vegyes perir.].

eljátszik. Csak szk-ban: *eljátssza az időt* játékal/játszással tölti el az időt; a-și petrece timpul cu joacă; die Zeit mit Spiel verbringen. 1804 Délután nem igen jól tanultam, el játszódtam az időt | Délután el játszódtam az időt nem tanul-tam [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 3, 30].

eljátszod(ik) és **eljátszik** vmit; a juca, a pune în joc; (ver)spielen. 1736 Innepekben, de kivált sátoros innepekben...annyi Agnus DEIT, olva-sót, képet s azféle apró szent ajándékokskákat... annyit adtanak az páterek és az mesterek, hogy elig győzték eljátszodni* [MetTr 432. *Ti. a diákok kártyán].

2 **eljavall** eltanácsol; a povățui să se înstrăineze de cineva; jm den Rat geben sich zu entfernen. 1631 Toldalagj Mihaly monda hogi mit hazucz te teőkelleiten beste kurua fia, te hazugh Istua(n) Deak az feleségemetis eő gjouala el teőlem mindenben ollia(n) inter cafar (?), az mi szekünkben igen keves bőczűje vagjon onnet ki költ leuele [Mv; MvLt 290. 48a].

eljegyez 1. elmatkásít/gyűrűz; a logodi; verloben. 1632 Nemetiben lako Kouaczi Istua(n) Jegzette volt el Deveczierben Molnar Gőorgh leanniatt Ersebetet [SzJk 40]. 1640 Nouajban lako Nagy Adam parazna matkaiatol melliet tudatlan talalt volt el jedzeni; Annak kötelessege alol az Eccl(es)ia abszolualta [i.h. 48]. 1642: Engemet az el mult extendeőben Tanczos Gergeli el jedczet volt [i.h. 58]. 1643/1723: Mikola Sigmond Uram. Isten rendeléséből...Kamuthi Su-sanna Aszonyt, jovendő Isten szerent valo hazos-sagra eljedcette* [O.fenes K; JHb XIV/13. — *Egy másodlatban (JHb XLIX/32): eljedzette]. 1685 Isten rendeletet követven Tekintetes Nem-zetes Banfi Pál Uram, az en Attyaj engedelmemből jegyezte volt el jóvendőbelj hazas Tarsul Kata Leanyomat [JHb főúri lakodalmi meghívó]. 1696: mikor megh holt Feleségemet Bodoni Susanát el jedcettem volt, Bodoniné Aszszonjom

azon Gjürüt akarta én nekem jegiben adni [Mv; Bál. 85]. 1699 Causa Mocsiensis...Tot András mig a' léianzot el nem jedzette addig magát arra obligalta...hogy vallásába(n) meg nem hábor-gattya, annakutánna penig mikor el jedzette azt mondotta hogy ha haza viheti mindgyárt Pápis-tává tészi [SzJk 321. — *Mocs K]. 1731 mond meg Urszán Simonnak, a' Léányát másnak ne adgja mert én el jedcettem, tizen Négj Mariast attam néki, mert ha el adgja buvát valya [Csá-szári SzD; Wass. Kertész Vonuly (26) vall.]. 1765 A(nn)o 1765, 6-ta febr. jedzette el Farkas fiam G. Kornis Manczi kis asszonyt, nekem jóvendőbeli menyűl [Kelemen, GenGy. Kemény család]. 1776: Groff Gyalakuti Lázár János Urfi eő Nga...a' Nevezett Kis Aszszont magának tőkéletesen el jedzette volna jóvendőbeli Házastársul, és hittel-is köteleszték volna egymásnak magokat [Nsz; GyL hiv.].

2. megjelöl, jeggyel lát el; a marca/insemna; bezeichnen, mit Zeichen versehen. 1627 en el menek az Somosdi hataron leueo Bene neuw erdőre. .es mikoron az fakat el Jedzettem uolna, az mellieket le kellene vagnunk. Ezenközben erkezenek az Somosdi Uraim fegiueres kezzel [Nagyernye MT; Bál. 82]. 1767: (Amely földet) az Mlgs Poss(ess)or Urak közül akár mellyik borozda vonás irtás vagy más mod által maganak el jegyzett azt mint maga örökségit ugy tartotta, orothatta, s mivelte [Hídvég Hsz; i.h.]. 1770: a Savanyú forásra menő Doszu nevezetű Cseres oldalt, alol a patak mellett kezdűven keresztékkel el jegyezte eő Nagysága. .Tisztartója [Vornága H; JHb XXXIII. 25].

3. (tulajdonul) kijelöl; a desemna (drept proprietate); (als Besitz) bestimmen. 1570: Janos deak...vallya hogy Emlekezik Erre Mert Jelen volt mykor Zabo Symon Magat az hazba Mely Borbel ferench haza felet vagion Be Jktata,... Az Jktatas penigh leot az felseo hazakban, Az elseo pinchebe, Es az vrbéger kapwyanak felet Mind wduarostwl kertestwl, ely Jecchetek volt neky [Kv; TJk III/2. 117].

eljegyzés elmatkásítás/gyűrűzés; logodnă; Verlobung. 1776 Ki volt az a ki meg értvén...Groff Lázár Urffi o Nga által lett el jedzésit Groff Kornis Anna Kis Aszszonynak; hogy azonnal Kóródra ki siessen?...miokra való nézt...? vallyon nem valami Atyafiságnak Szine alatté? vagy hogy már az el matkásított Kis Aszszont maga részére el tsábittaná? [Nsz; GyL hiv.].

eljegyzett 1. elmatkásított/gyűrűzött; logodit; verlobt. 1776 Midőn már a fenn meg irt mod szerint el jedzett mátka Kis Aszszont az Expo-nens Urffi o Nga az Anyaszt=Egyház tartása szerint készűlt volna el venni, és Dispensatiotis nyert volna..., akkor mi némű Conditioakat, és kitsoda Szabott vólt...? [Nsz; GyL hiv.].

2. megjelölt; marcat, insemnat; bezeichneth. 1747 Sűrű keresztékkel el jedgjzett metán egye-nesen alá a le járó, leg felsőbb uton ki a mezőig

[Nagyida K; Told. 9]. 1766: Mély el jedzett s borozdolt földben Migs Groff Nemes János Ur Tisztartaja...ekét küldvén...hol négy hol három hol két borozdát fél rontatott az pusztássán [Hidvég Hsz; Eszt-Mk]. 1766: az mult ősze...Tisztartaja Jakab György azon borozdolás által el jedzett földben imitt amott az pusztássán az hol fél tarthattak az ekét mint egy borna álmi földet fél szegett vala [Árapatak Hsz; i.h.].

eljegyztetetik elmatkásíttatik/gyűrűztetik; a fi logodit; verlobt werden. 1639: Zaz Nyresen Az Giorgh kóuacz Hayiadon Leania ki egy kovaczi Legentol el Jedzettetett volt, kiva(n)na attol fel zabadulast [SzJk 47].

eljer(e) l. elgyere

eljö 1. a veni (a ajunge aici); ankommen. 1564 Nekwnk töruiniwnk es modunk az volt hogy az w felsige kiwansagat szek helien montak meg, mostan pedig wgian hirünknekwl el Iwnk es ha estwe el iw reggel mingiarast roia az zeginy nipet [Csasz; SzO II, 178]. 1568 Anna famula Luce l(ite)r(a)ti iur(ata) fassa, Engemet Andras Katho kwldoth vala el, hogy seres Annat oda hyam hoza, en hittam seres annat, es o azt monda ne(m) igen mehetnek most de megis el Jue [Kv; TjK III/1. 227]. 1573 Kalara nehaj Hegedws Matene Azt vallia hogi...orgonas Ianos...vgi hatta volt testamentumaba hogi neki egi attiafia vagion pesten mykor az ely Ieo az my penze es Arany ewst Marhaia Marad fele aze legen, Twgia hogi ely Ieot [Kv; TjK III/3. 173]. 1584 Zam veteskoron keoltottem hogy Az vrain hozzam el Jeot-tenek f 2 [Kv; Szám. 3/XV. 8]. 1591 Monda hogy eo mindenkor(n) teorwent aal En mindgiarast az pechiettel azon nap Estwere teorwenyre hiwa(m) Jde be az varba(n), de nem jeowe ell [UszT]. 1592 Georgy Eotweos Marton Inassa Ach Antal fia vallia...Eztis hallottam vgian Cassai Borbara zayabol hog' atkozta az warost, Az Isten meni kedwl veztene el, Jwne el az Twz viz swlliesztene el ecczer [Kv; TjK V/1. 300-1]. 1597 Az mely Eyel Borbely Peter meg foktak vala az Asszonnyal, Az Daikais azt izente, el jojen meg egyszer, ha szörnyü halallal kel halni is [Kv; i.h. 128]. 1610: Az vtan sokszor el Jeót Kun Peter Mihaj deakni estue kesseo(n), hun Niolcz es hul kilentz orakor [Dés; DLt 321]. 1613: akor nem Jwuenek el Kortomaz Georgi es Patak Janos, az kik ki hittanak uolt bennwnket, de az teobbi mind el Jwt [Vajdasztiván MT; RDL I. 12]. 1638 enneke(m) mostoha Ania(m) volt az Aszon, mostis el iü hozzam tiz, husz penzert kölczön kerni [Mv; MvLt 291. 144b]. 1641: mi onnat ketten el jeóuenk Kentelkire, tekintek oda irkezenek Lazar Demien, az tarsaval eggieót Jancziar gjeörgiel [Sajókeresztúr SzD; Bth]. 1655: Én nallam pedigv vagyon Ozdinak az Bestye lelek kurva fiának hűtt levele, hogy mindeneb(en) megh oltalmaz, és el jü ide mellem, de megh csala, nem jöve ell [Kv; CartT

II. 895 „Petrus Lázár de Dios al(ia)s őrmény” (45) ns lev.]. 1667: Tamás Deák nevő szolgája többekkel együtt el jüvén el foglalta Mikes Mihály Ur számára* [F.szócs SzD; TGSz 51 — *A falut]. 1691 Csütörtökön pedig el jövennek az Colosvari Nemetek Dees Varossat fél vették [Dés; Jk]. 1703: irtam volt ennek előtte hogy az besztcerzei sokadalomra jű el [Ks 96 Kornis István feleségéhez]. 1731: Én mostis. hivathatak becsületes assessorokat és az szolgabirot, mert most örömet el jűnek mert nemelyek(ne)k azok közüis nincsen mit egyenek [Pálos NK; Ks 83 Géczy László lev.]. 1738: az hideg... az lábat meg csipte s igen rosszúl vagyon velle, azért ha meg gyógyul el gyűn [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1744 ha mit én bé hajtok jőjjönék el ök Szabadítsák meg [Szentegedy SzD; Wass]. 1749: az szekerek pedig mind el jűjjenek borét [Buzd AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1758: ha el jű é Maxai Aszszonyom onnetis ma varok választ ha el jű mingyart a kocsimot utána küldöm [Szászkerked K; LLt Fasc. 109]. 1778: ha el jö is... ő kegyelmének el kel menni [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsa lev.]. 1786 jő el, holnap, mert ha el nem jösz nem látz s punctum [Szászalmás NK; IB gr. Toldi Zsigmond tréfás lev. gr. I. Bethlen Sámuelhez]. 1823 Csernátóni Samuel... el jöt a házamhoz, szorongatni és a rozsrá kénszergetni kezdet [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez Sütő Parasztyiva (40) férjes asszony vall.]. 1843: a Számtarto a' hátra maradtott resz borert eljö 's meg lehet még többetis vészen [Széplak KK; SLt Menyhárd Péter lev.].

2. (vkivel együtt) elmegy vhoza; a veni/merge (impreună cu cineva); mitgehen/kommen. 1568 ennekem monda Balog Jmreh, Meg ennekem tartoznek toth ferenc zaz forint, es en mondek neky, Jere hoza most Emlekeztesd Rea, el iowe velem Balog Jmre [Kv; TjK III/1. 177]. 1573 Inmar (!) ketzeris hittalak ky az zeolebe hogi ely Igazicchwkw Egimas keozt az zeoleo dolgat, de Eccher sem vehettelek rea hogy el jeoy [Kv; TjK III/3. 261]. 1592: Mikor valami mazlaggal halazni akarnank eginiahaianian (!) menni, Iuta oda Marton az megh holt Inas, es kezde mondani hogi eois el Iw velwnk [Kv; TjK V/1. 272]. 1600: eszekbe weűek az szabad zekelek, mo(n)-danak, ha el ne(m) jeótek bizoni megh bannyatok, nem león mit tennink el kellett mennjnk de mj sem(m)it ne(m) chelekettunk [UszT 15/27 „Joannes Istwan de Bikafalwa pp” vall.]. Immar vala dēl es el Jeóuenek mjnd a' vargiassiakkal eggwt haza [Olasztelek U; i.h. 15/16]. 1603 Im Jöien el velem en wgy zermem meg dolgat hogy, felelme nem leszen [i.h. 17/41]. 1615/1616: ha velem reggel el akarnak jöni most jo modunk vagyon benne, együld maszor nem leszen ilyen mod [Kv; RDL I. 100 Juhos János; kolozsi kamaraispán nyil.]. 1691 igittem volt eo kglm(éne)k úgy hogy velünk edgyütt el jűjűn [Dés; Jk]. 1742: velünk edgyütt Hid kapuig el jüvén, a kapunál inte a náddal hogy Csál járjunk az ovárba bé a szaroz malomba [Kv; Aggm. C. 12]. 1818:

tökéletesen elis határozza magában hogy el jöjjen vélem [Ádamos K; Pk 7]. 1844: nints ki el jöjjen vélem 'egyedül tsak nem indulak — leg jobb ha te küldöd töstént a' lovakat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

3. ideérkezik, ide/eljut; a sosi (aici); (hier) eintreffen, ankommen. 1591: el közelget 'a halál, ky chak vg' yew el egkor, mint az lopo auag' a toluai [Gyf; Bál. 93]. 1653: Ezenközben eljőve az híre a Básta jövésének, hogy nem meszsze volna Kolosváron túl [ETA I, 55 NSz]. 1655: Hallatik most, hogy nagy dőghalál vagyon Magyarországbán, és azt ide várjuk; a mely ide hozzánk nem jöve el — ha úgy volt é vagy nem? bizonytalan [i.h. 160].

4. idejön; a veni (aici); (hier)herkommen. 1591: megynuk vala Ala harma(n) ... az Foris Alberth haszanal, ki Júta Miklos, monda Kochis Andras ki vagy monda Miklos Jeonetek el beste lelek kurvak megh lattjatok ki vagiok [UszT 13/72]. 1592: Jakab ... mongia vala Balintnak Te Balint Mezaros vagj te, ne(m) ember, de en ember vagiok, Jwj el chak esse vgi wttiek, hogi sem ma sem holnap, sem az vtan bort nem izol [Kv; TjK V/1. 265]. 1593: Mikoron eörzenenik, toluai kialtast hallank oda futamank, tahat immar el valtak egimastol Buza J Matias az fiatol, Es monda az ven Buzai Matias, miért nem jwteok el hamar, Im az hires kurua fia megh eol vala az fiam [Kv; i.h. 364]. 1610: osuatt peteris ... monda el ne Jöy mert ha el Jözy betörök az fayed, az penigh megh fogada es megh tere mas fele mene [Betlenfva U; UszT 40b]. 1712: mondani, mondata nekem hogj el Jút bekesegre én hozam [Mikeszása KK; MúzRadák].

5. megjön; a sosi; ankommen, eintreffen. 1574: Estwe 11 orakor varya volt haza vrat, Nemykor ely Ieo zigarto gergely egembe [Kv; TjK III/3. 317]. 1581: Azt is twdom kedigh mychioda segethség a féle záz segethség, mert 8 ora (!) Jwnek el, deligh zantnak, déli wtan myngiarast mententh (!) mennek [Noszoly SzD; BesztLt „Joannes Chyeffej provisor Albensis" lev.].

6. (nő) ~ vkihez feleségül jön vkihez; a veni dupá cineva (a se mārīta cu cineva); jn heiraten, seine Frau werden. 1653: Gazdag Ferencznét elveszem vala, de hogy komámaszszony volt, tehát a paterék ellent tartának benne. Azután Székely Istvánnét kérétem, s az nem jöve hozzám, hanem az a Sarkó Anna, szegény özvegyaszszony eljőve [ETA I, 155 NSz].

7. elérkezik; a sosi/veni; heranrücken, (an)-kommen. 1570: Erzebet Zabo peterne hity zerent vallia, hogy zayabol hallotta Tamas papnak Azt Monta hogi eo fl. 20 adot Torozkainak kyert az Assw patakbelly zeoleyet vetette zalagba... Ez bezed pinkestbe volt, mykor az zwret ely Jeot Latta hogi Torozkay Zette megh az zleth [Kv; TjK III/2. 84b]. 1572: Eztis vezetek eo k. varoswl hogy Byro vram Ez Ieowendeo Zerdan megh kyalatassa Az Mostani zalagokat az kye Megh valchyak, Mert harmad eztennap ely Ieowen ely agyak Mint zinten az Regy zalagokat (!) [Kv;

TanJk V/3. 59b]. 1588: Sombori Lazlo keoz helyen vr mezeon* hagyoth helt az teorwennek hogy fogoth nepek lassanak teorwent benne, Kopaczzy Ferencz az nap el Jeowen ... rea mentem a teorwenyre oth varwan az mas felth mind nap estig de rea nem Jeowenek az teorwenyre [Zsákíva Sz; Wlt. — *Örmező Sz]. 1590 kere en teölle(m) az Medeseri hatarban egj zena fjue-met megh njomasaba hogj be kertellje(n) benne Illje(n) conditional hogj mikor az kazalasnak ideje el ieó, kez megh kazalua takarúa, en neke(m) ket zeker zenat ad iot [UszT]. 1697: Isten Kegyel-mébül a' Tavaszi kivanatos napokkal a' szőlő munkajanak ideje eljűven communi consensu deliberative vigeztük* [Dés; Jk. — *Köv. a vég-zés]. 1728: Aranyas Mál nevű Sz(ö)lő Hégyben lévő szőleik, elsőben ideje el jőven meg karozzák, ki hajtják, meg kapállják, tövétis jól meg tisztogattják [Torda; JHb Jósika Mózes ir.]. 1737: egy idegen Pataki Boricza nevu terébe esett parázna Léányt tudva tartván maga házánál ... mind addig lappangtatta mig a szülésnek ideje el jőven azon meg nevezett gonosz léányzo félre menven ... szült [Torda; TjK I. 133]. 1763: tsak kérem az én Istenemet hagj jűjjen el az az boldag ora melyben én meg mutathassam ezeket az igaz Cselédeket Natsádnak mind egj Túkerből hagj lása ki Natsád öket [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József gr. Kornis Ferenchez]. 1831 ha a' tavasz el jön ki megjek Adámosra talám a' fris aer valamit segít [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. — L. még ETA I, 120.

Szk: ~ az ideje eléri azt a kort. 1703: az kis Sandorkot had hozathatnam el, it had jartathat-na(m) az itvalo Scolaban, addig az mig az ideje el jűne, hogy Collegiumban kellene adni [Kocsárd TA; Ap. 5 Korda Borbára Korda Zsigmondhoz] * ~ az idő elérkezik az az idő. 1571 eo k. Byro vramat es Kyral byro vramat keryk azon varoswl hogy az eo Naga parancolatia (!) Mindenfele cehbely ce h Mester vrainnak Ideien Agyak erteny hogy Tarcia hozza Magokat Es mykor az Ideo ely Ieo kesedelemnelkwl es mynden okwetesnelkwl Indulhassanak es ely Mennyenek az helre es dolognak vegezesere az eo Naga parancholatia zerent [Kv; TanJk V/3. 52a]. 1670/1752: el jű az idő hogj meg tanittyuk, szot fogadnak [Dedrád K; Llt.]. 1820: el jó az idő a midőn réatok szállanak vagyonaink, várjatok arra [Kv; Pk 7]. 1831: majd el jó az idő, meg fésüllek én tégedet [Kvh; HSzJP].

8. (errefelé jöttében vmeddig) eljut; a veni (pinā unde va), a ajunge (venind incoace); gelangen. 1718: Szarka uramat eo kglmít ... meg várván eo kglmivel edgyüt eddig el jűtem [Keresd NK; Ks 96 Simén Pál lev.]. 1728: az Rogyina nevű patak helyig el jűvénnek [KCsI 8]. 1790: a sok jég és alkalmatlan ut mián Foltnál tovább ökörrrel nem jöhettek, ott egy hétig mulattak ... nagy bajjal eddig el jűttek [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

9. végig/keresztüljön; a parcure, a veni/trece prin; (hin)durchgehen. 1712: Jstennek légyen

halál az mely helyeken el jüttem, azok még eddig nem voltak inficiálva, s némely helyeken megis szűnt az pestis s fel szabadultak az helyeknek némely részei [Szentpál KK; Ks 96 Haller Gábor lev.]. 1796: mint hogy már a Marbák dóge miatt ... Ino es Szepe Lak bé vagynak tiltva hogy ha Natságod Ökrökkel jo ara el nem lehet jöni [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

10. eltávozik; a se depärta; sich entfernen, davongehen. 1570: ezen fel kelle Zekely Janos es el yowe onnett Myes ky yowynk [Erked K; JHbK XIII. 23] | Zabo Janosne .. Jgen Zydogatia ky why onnath es eojs Ely Jeo onnat az haztwl [Kv; TjK III/2. 31]. 1571: wgy wala az mynth tw k: Jrya, hogy my orzagwl tw k: egyetembe Judica vosarnaphoz wegeztwk wala negywen napra, mynth az my meg holth kegyelmes wrunk temeteseh es az gywlestis, de hogy tw k: el Jwue, mykor chyaky wram ky ada, az articulosoakath az orszag wegezeseth maskepen formaltha, egy hettel tewe towab, az az palmarumhoz [BesztLt 42 „Paulus Banfi lossonchy de mogyoro” a beszt-i tanácsnak]. 1573: Eo hogi dolgat ely wegezte onnat Ely Ieot [Kv; TjK III/3. 293]. 1585: Az sokadalom Napia(n) zereda(n) Ieowe el Olah mihaly ... Akoris eoitek megh [Kv; TjK IV/1. 518]. 1593: Aholy azth mongia, hogy en el zeoktem, es zokve Ieottem wolna el, en ne(m) zeokwe Jeottem, attiamfiaj hirewel tudasara (!) Ieottem yde [UszT]. 1600: Engemet poroncholattal tartoztatának megh az Almasiak az Les mezeon es megh feleltetenek de Jmmar az vargiasiak el Jeottek wala [i.h. 15/17 „Dobaj Gjeorgj vgian Dobaj” vall.] | Mikor en oda jütök el hantak uala jm(m)ar az hazat, hamar el jeowen onna(n) [i.h. 15/27]. 1633: Giarmati Marto(n) el hozata az bort, en egiczter itta(m) benne, de en* mindgiart el jöttem hazamtól [Mv; MvLt 290. 127b. — „Város szolgája a valló]. 1639: Mi azert ezt latvan onnet visza terének es el Jüvénk [H; JHbK XLV/32]. 1654: az Tarsaim midőn egyb(en) vesztek, en is nem tudva(n) közzüllök el júni, azo(n) Kiraly Janos szolgálának .. megh öletesebe(n) jele(n) volta(m) [Fog.; KemLev. 1430]. 1729: azután öszve szidván bennünket ő Kglme előlle el jüvénk [Sövényfva KK; TSb 51]. 1738: az Kalnoki kisasszony, miota Szamosfalváról el gyüttünk, az ota vellünk vagyon [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1749: tudositom kigyelmedet mikor jöjjen el onnan [Kv; SLt XL Suki László lev.]. — I. még ETA I, 48.

Szk: ~ hite mellől eláll esküjétől, hitét megszei. 1593 (Az uram) ne(m) tekintette az Vr Jstenth, sem az eő hytjth, Ennek immar maid eztendeje lezen Zenth Mihalj napba, engemeth el hagiath, el yeoth hyty meleöl [UszT].

11. elmegy; a se duce; weg/fortgehen. 1572: Zekel Margit azt vallia Megen oda hozzayok az Istwan vayda fya, Es panazolokdyk volt Eoneky az vranak Illen zoval Im Mint Jarek aztalos Ilonawal Addegh Jara hozzam az toromba Ettelt Italt hordot vgy kert hogy hozzaya Jeoiek, Az

mely Napot hagiath wala ely Jeowek hozza Nem bochata azt Monda hogi ha engem zerecz ely Nem Megi haly it [Kv; TjK III/3. 7–8]. 1656: En mikor dolgoztu(n)k, többször egiszernel ne(m) lattam hogi ott löt uolna, akkor is reszege(n) iöue oda ige(n) szitkozodek, — el iöue onnan | mikor Sendelt csinala(n)k akkor oda löt uala, s — ot lön migh edgieth mast keszjtenk, — s — ozta(n) el iöue onnat [Szentgyörgy Cs; BLt 3].

12. folyik el; a curge, a trece curgind; dahinfließen. 1600: Tudom hogy az Baratoknak az Kikeleön twl wolt egy tanorochkaioK ... az malom arka hon el iöő [UszT 15/269 Clemens Pos, Oklandien(sis)* (80) lib. vall. — *Okland U.].

Ha. 1818: el jövek [A.szovát K; KLev.].

eljöhet 1. a putea veni (și ajunge); kommen können. 1586: monda az Iosa zolgaia hogy elegh Nagy az Aranas de el Ieohettek [Kv; TjK IV/1. 604]. 1669: Balogh Laszlo Ur(am) nem jühett el az Vasarhelyi Gyülesb(e) [Gyf; SLt 30. A. 9 St. Kereszturi de Szász Sombor (36) főszb lev.]. 1820: egyitek a' Püspöknével, a' másik Nagy Mihályné Hugommal mind a' ketten el jühettek [Kv; Pk 7].

2. idejöhet; a putea veni aici/incoace; (hier)-herkommen können. 1596: miert hogy az zeoleo mieltetesre walo mieseket nem kaphatnak, wegezte ew kegmek warosul hogy affele rewdegh legenyek ez warosra zabadon es bantaselkewl el iöehessenek es el zenwedteszenek [Kv; TanJk I/1. 286]. 1597: ew kegmek arról wegezte uolt, mostannis az teczet ew kegmeknek hogi az Georeogh es egieb kereskedeo el iöehessen, es ne harmad napig hane(m) egi hetig arulhasson [Kv; i.h. 294]. 1606: megj ezek felet hiut uolt ket bizonisagot az hiuatal az egiket ho(n) ne(m) erte az masik el ne(m) iöehetet [UszT 20/141]. 1739: szegeny feleségem abortust pátíalt, mely miat ugyan Istenek dicsőség igen rosul nem wolna, hanem az Mászával, megint ugy vagyon mind az első Gyermekeivel az doctornak is izentünk, hogy praescribalyon, maga ugys onnat él nem gyühet [Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1824/1842: az Lengyel István kérésére el mentem az ő kegyelme házához a' végre minthogy az édes annya elégtelen lévén arra hogy én hozzám az alább következő bizonyosság tételére el jühetett volna [Szászregén; DE 2]. 1842: Kereskedő Amberboj Josefne azt felelte a' mint én oda mennék, ugy a' Hadnagy is el jöhet hozzám [Dés; DLt 1452].

eljön 1. eljö

eljött érkezett; sosit; angekommen. Szk: ~ nek látja az időt elérkezettnek látja/találja/véi az időt; consideră că a sosit timpul/că e timpul; die Zeit gekommen sehen. 1860: egy felől hajlott koromnál fogva, más felől pedig gyengélkedő egésségem tekintetéből el jöttek látván az időt, melyben ügyeimmet halálom esetére rendezni ... szükséges; ennél fogva végakaratomat előleges meg

fontolás után ... a következőkben nyilvánítom [Kv; Végr.].

eljötte eljövetele/érkezte; sosire, venire; Ankunft. 1835: a' kik öt esztendők alatt — évenként egy egy ezüst garast adni magokat ígérk — a libellusban írják fel: s majd az új év eljöttével ... a Domesticus Curátor által szedessék bé [Nagykapus K; RAK 10].

eljövés 1. megérkezés, vminek eljöttele/jövelete; sosire, venire; Ankunft. 1653: Mikor már így várnók a császár eljövését vesztég állva, egy kevés idő múlva elérkezék a szekérben, mely szekér előtt négy szíhátú fakó ló vala [ETA I, 133 NSz]. 1694: Deliberatu(m). Nyilua(n) leue(n) Dienes Istva(n) Feleségének Busi Katanak Nemetekkel való paraznasaga, és tereb(e) való esése, mind az gyermek(ne)k el jövése s maga nyelve vallasa ezt sufficienter doceallya Azert az artatlan fel^a absolvattatik, a parazna vinculatatik [SzJk 280. — "Ti. a férj].

2. a házastárs otthagyása (hütlén elhagyás); párasírea soției/sofului; Verlassung des Gemahls oder der Gemahlin. 1585: Ez Kis Mihály felesége ennekem így panaszolt eze(n) Kis Mihalra Az vrara, hogy Aue Mariat Nem hagyja el Mondany az Vra ... ezert kellett el hadnom Mert vertys, illien okatis Adta el Ieowesenek hogy eo teolle kwideot Az zena fwbe enny a' Kazasoknak [Kv; TjK IV/1. 435].

eljövétel 1. eljövés/távozás; plecarea; Fortkommen/gang. 1747: az az Diszno bórrel premezett hunczfut Sütő Ferencz el jövelelem után ismét Tolvajszágra attá magát [Alamor AF; Ks 96 Mikó Ferenc feleségéhez]. 1792: Tegnap el jöveletemkor az örmény sok Csatsogása miatt el felejtetem jelenteni [Vajdasztiván MT; DE 4].

2. megjövétel/érkezés; sosire; Ankunft. 1718: az mely éczaka az major haz el eget reggelre virradva két nemet oda jüve Baronyai Marija Aszony major hazához ..., és két karjánál fogva fél vivéek az kastelyb(a) Fülel Csak Ferencz Uramat arest(um)b(a) és ot tartottak Josika Sigmond Ura(m) haza jöveleteig el jövelele utanis 2 vagy három nap [Branyicska H; JHb Repas Peter (40) jb vall. | hallottam ... hogy ... az Ur Josika Sigmond Uram el jövelele Utan is volt arestumb(an) ket vagy három nap [uo.; JHb Oprian Iuon (40) jb vall.].

3. idejövétel; sosire/venire aici; Herkommen. 1785: Hogy az Praedalo Tolvajoknak Piskintzreis Léendő el jövelele híresedett, az Aszszony eő Nga Sudgyája nagyobb Securitásnak okáért eő Ngnak hat Méh Kosarait az én vejemhez ... vitte, vitette [Piskinc H; GyK]. 1807: ha bizonyos határozott napját el jövelelenek tudtam volna ... az Levelek által vételére való hír tételt meg tetettem volna [Fesküllő K; Somb. II].

4. elérés, vminek elérése; sosire, venire; Kommen. 1640: Seruitia, Az szokas szerent, harmadik hetben vagion; Takarodas es egyeb dol-

gok(na)k el jeoneteleig s- el mulasaigh [Jegenye K; GyU 50]. 1802: (Az alperes) Executiōra Certificátatott, de akkoron az Executio végben nem vitetvén ..., az Executionnak harmad nap el jövelelel fojásban indítása iránt hír tétetett a' be panaszolt Succumbens Alperes vrnak [T; BLt 12 Végiai Horváth Gáspár szb kezével].

eljövöget el-eljön; a veni din cind in cind; ab und zu (her)kommen. 1753/1781: Kun Miklos ur ... igen szép iffju magos szál ember, hogy meg házasodott az után is ide Rápóltra egyszer másszor csak el jövögetett [Nagyrapolt H; JHb LXXI/3. 233].

eljut 1. elér; a ajunge; gelangen. 1595: Varakoztam ott egy oraigh, vegre az maior fia kj mene az Júhokkal, esmett ytem ott az Vtan An(n)et hogy Zombatfaluai el Jutta(m) volna, Egikor el Jeöuek, tahág nyres mezejen fezik a' Júhokkal [UstT 10/57]. 1653: A szekereket meghagytam vala hogy hun várjanak meg, mikor addig eljutnak [ETA I, 130 NSz].

2. ideérkezik; a ajunge/sosi aici; eintreffen, angelen. 1600 ot twzet rakank, annak vtana oda Jutanak valamj Almasiak eokis twzet rakanak, kerdezeok azokot, ha Jónék Istián deakek, mondanak hogy maid el iútnak [UstT 15/15].

3. megjelenik; a apărea; erscheinen. 1600 egy keues vartattúa azokis el Jutanak az kiköt Bizon-sagra hittak vala az Almasiak azokot megh felel-teteók [i.h. 15/16]. 1606: egiczer Agat witwnk vala az boriú kert felel vala felin hannük (!) vala az víznek Semjen Janos el Juta es Jgen tilta hogy ne hannük le [i.h. 20/291]. 1638: el juta ez az Andras nagy sikoltua be jöue s kezde mindgyart az örregh ember szidni hogy el dugtad esse lilek fia az bort [Mv; MvLt 291. 170a].

elkábul kb. megzavarodik; a se zăpăci; verwirrt werden. 1806: azon Süldő a' kutyák mián meg szelesedvén és el kábulván viszont a' Szöllő felé tért [Dés; DLt 82/1810].

elkalácsol szókótt jb-ot juttatás ellenében földes-urának be/elárul, feljelent; a colăci; entlaufenen Leibegenen gegen Belohnung dem Grundherrn ansliefen, anzeigen. 1793: Kávási Udvarában eő Ngának lako egy nem tudom jól, Vajda é vagy egyéb rendbeli ember, az Atyámat el Kalátsolta a Néhai Báronál, hogy az Atyám Jobbágya volna a Báronak, mely szerént ezen ki kalátsolás mellett Káváson^a jártában az Attyámat el fogatta a Néhai Báro, és kevés ideig Tömlöztöztetteis és onnan olyan moddal kezessen ki eresztette, hogy eő Ngát nem tenyérrrel nem ökörrrel, egy szóval nem Rabotával hanem Udvari Vajdasággal Jobbágy modon szolgálja [Kémer Sz; TKhf 13/34 Anutza Sorbán cons. providi Joannis Tyivorán (37) vall. — *Érkávás Sz].

A feudalizmuskori *kalács* fr-re, a *kalácsol* igére, ill. a *kalácsolás* népi jogszokására, a területi elterjedésre (l. alább i.h. 247. l.-ján a térképvezetést), az alapige jel-ére, ill. erejétére nézve l. SzB 243–50, TESz 85 e Tárban a *kalácsol* igét és azó-

bokrát. — A románban egykor általános elterjedtségű, a magyarban azonban hajlani is csak az erdélyi nyj-ok szintjén élő, utóljára a Vad-ról adatolt szó mindkét nyelv elavult szókincsrétegebe tartozik.

elkalauzol (kalauzolóként) élvezet; a cäläuzi; (herum)führen. 1777: hallottam ..., hogy Kratsun Stefan, és Flora Kosztán edgyütt fogadtanak volt egy embert, ki őket elkalauzolja; de mikor el szöktének, Stéfán a' maga Kertin menván ki, el vesztette őket [Kócs SzD; KS „Anaszie cons. providi Blaga Filip” (60) jb vall.].

elkanyarodik elkanyarul, kanyarodva fordul; a coti; abbiegen. 1769: el kanyarodván a' Kabos Ur Lábjánál fel tért Kara felé az Ut [Pusztasztmiklós K; JHbK XLVI/26]. 1831 mivel a' Gyertyanos meszsziire van el kanyaradva, a' Ferentzi Károly ur lovai hol lehettek, nem ügyeltem [Dés; DLt 332. 8j].

elkap 1. hirtelen elragad/vesz; a smulge, a lua dintr-o dată/brusc (cu forța); fort/wegschnappen. 1585 Halasz Gergelne Orsolia vallia, Latam Hozzw lukachot es kichini feyer fachka vala kezebe, Kerdem howa Megien, es monda Im az essez lelkek ell kapak sywegemet es az vtan Menek [Kv; TJk IV/1. 421]. 1587 az szapharnak egj Jachiar kaphiat es egj hiwelj kest attam vala az vtan esmeg el Jeowe ket hiwelj rakot nieliw kest kapu el vgian szemtelenul el viue az három kesz (!) — /75 az kaphia — /25 [Kv; Szám. 3/XXX. 40 Seres István sp kezével]. 1592: latam hogi ... Jakab az Balint hasan wl, es ereosen tepik, nieouik egimast, mind az ketteo veres vala ... Egi darab hars fa vala Jakab kezebe, azt mikor ki veotte(m) volna kezebeol, el kapu Balint, es hozza wte Jakabhoz [Kv; TJk V/1. 265]. 1597 hatra futamoda(m) az hatúlso haba(n) hat eoteön az legenyekbe(n) megh ott iznak az ghortiat kapam el eleolok awal ki menek az vczara hat immar hozzak az Rotwes fogoly legent [Kv; TJk VI/1. 52]. 1633 Miklosnal egj teo leuen az kiuel az lababol twuisset akar uala ki venni melj teot el kere az Leani teolle es az szwuegetis el kapta uala [Mv; MvLt 290. 132b]. 1655: ketten voltak, ... edgyik megh ragatta Totházi Jstván, az masik ki hasította az sebit el kapta az aranyat tölle, el futottak tölle [Kv; CartTr II St. Pernothi vall.]. 1764: Toab az regisztrálásban nem mehettem mert Balogh laszlo ur(am) el kapá előllem az leveleket megh haragva(n), hogi registralom [Kv; RLt 1 Diosi János vall.]. 1736: Volt süveges táncz is az kit annak híttak; ott a férfi egy szép süveget az keziben vett s feltartotta ... az süveggel az leányt vagy asszony (!) mind addig csalogatta, az mig az süveget elkaphatta, elkapván az az asszony vagy leány még kettőt hármat fordult vele, mintegy dicsekedvén az győzedelmen [MetTr 332–3]. 1841: el kapván a fészemet edgyet a fokával vágott a hátára [Bordos U; Pf].

2. (hirtelen) elfog, megkap; a prinde/apuca (brusc); jm etw. wegfangen. 1570: az pathycarius

Trefal volt ferdeos Kelemennel, valamý Bothot Mwthat volt ferdeos kelemennek hogy ely kappya [Kv; TJk III/2. 186].

3. elragad/rabol; a rápi; ent/fortreißen. 1570: forgach vram Embereket hagiót hozza kyk az Barom vtan leseskedyenek es azonnal Ely kappya az Niomasrol ... Eo k. biro vram es az Thanach Azonkeppen Rendellyenek Embert hozza kik ke-meletlen beh haycak az Eweketis [Kv; TanJk V/3. 18b]. 1602: Mywelhogy az Jaro keleok zena-nekewl nem lehetnek zokasok penegh az hogy akar mely iambornak zenayat mindgyarast el kapiak seot hazakra mennek [Kv; i.h. I/1. 420]. 1607: Neminemeő lezlegeő egibe(n) gjwlt latrok ocultē Mentek louara es kaptak el [Mv; MvLt 290. 7b]. 1664: az eő kglmek marhajok s lovokban is Egy nihaniat el kaptak valla az Törökők [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4 Kis Petter (35) jb vall.]. 1776 Ngtoknak, fejő juha, 20 vagy (!) . egyét a farkas el kapot [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1745 ezen két ökrökkel edgyütt, más négy ökrök is azon potentiariuskodokkal lévő Szekér eleiben való, az Thordai berekben deprehendaltván bé indittat, tak volt, de innét a Városrol ki menő két Sz: Miháljalvi Legények obvalvan potentioső négyit el kapták, s viszsza hajtották [Torda; TJk II. 93]. — L. még ETA I, 117, 138.

4. megkaparint; a acapara; erwischen. 1740 Fölöp Antal Vram à Dési Harminczadosságotis Vdvarbiroságában kapta el [Rogna*; Ks 54. 72. — *Később: Kornislaka SzD].

E jel-sel ugyan az FrtSz is számol (l. ott *elkap* 5. al.), de lehet e homályos értelmű adalék esetében is merőben az alább adott 6. jel-re gondolni.

5. ~ja a ló elkapják az agarak, elbizakodik, megszedül; a-și da/ua aere; übermütig werden, sich überfliegen. 1786 már ezután számba se fogod venni az embert úgy el hiszed magad. Ugyan tsak kedves Barátom míg elkapna Ló egy kevés fáradságra kérlek [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond lev.].

6. elnyer, megkap; a obține/căpăta; gewinnen, bekommen. 1804 elmondottam a Lettzkét hiba nélkül s így el kaptam az ezüst Monétát [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 93].

7. megkap; a căpăta/contracta; bekommen, davortragen. 1769: azért kellett el adni egy Kanca lovát Csitkájával edgyütt, mivel . el kapta vót a Rühót [Koronka MT; Told. 19. 44].

elkapál kapálással a maga földjéhez foglal; a ingloba in pământul propriu prin prăsiere; mit Hacken in das eigene Feld einbeziehen. 1667 szeölömet az J. immar edgy nehaniszor impediálta potentia mediante sok helyeken hol edgy singnit hol nagiobbat el foglalt s kapalt benne mostis pacifice birja ellenem [Kv; RDL I. 148b]. 1735 az Martallya nevű Szőlő hegyben levő őő örökös szőlőből ha kik mit mennyit akarmikor és akármí uton modon el kapaltak, foglaltak ... a mit benne el fogtak ... minden uton modon rehabealni*

[Torda; Tjk I. 77. — *Tollban maradt egy 'akar' v. 'igyekezik' jel-ű állítmány].

elkaparíttat megkaparíttat; a face sã fie acaparat; erwischen lassen. 1771: Bogatsiné Aszszonyom akkor Frajja lévén eõ Ng(na)k, holmi édgyet mássából a Kamaraszék ablakán hánta ki, s magának kaparíttatta el, de ki által arról meg felejtkeztem [Kendilóna SzD; TL. Teleki Pál hagy. Cseh Benjámin de Micske vall.].

elkapdos 1. elkapkod; a pune mina, a lua repede; vergeifen. 1589 k.: Megis marada az czierebe(n) egj darab ... az vtan ... az varas mind el kapdosak kinek mi Juta benne [Szu; UszT]. 1722: Két harangotis* láttam hogj találta(na)k az Pap Peter ház fedeléb(en), de el kapdosták az Pap Peter cseledi mingjárt, s el rejtették [Kecsed SzD; TL. — *Értsd: kolompot]. 1754: (Az ezüst portékák közül) azokat, az mellyek magok(na)k inkább tettzettenek, el kapdosták s erőszakoson elvitték [Ks 22. XXIIa gr. Kornis Ferencné Geréb Susanna vall.].

2. elragad; a räpi; weg/fortreißen. 1603: az hadakozo népnek zwek kegiessegre indultwa(n), Bizonyos zamu barmot attanak wolt vgy mint zaz egyget, hogy az kiknek azok kezozott Barmok leott volna tehat, minden fizetesnelkyl vgian az varosiak kezozeol, azokban el kapdostanak es ragadoztanak volna, Kerywk eo keget mint tizteletes vrunkat Birankat, zorgalmatosan megh tudakozwan az neweket megh tudwan, minden zemely valogatatsnelkwl Ez jeowendeo gywlesre eo kegek elejben Irwa fel kewannyak [Kv; Tan-Jk I/1. 445] | Az kegd alat valo katonak Balonokkal egyetemben tegnap Del vtan jottek Altal az Deesi hatarba, es oth a' mi Louokath Barmokath talaltak mind el kapdostak [Szúv; Ks 38. I. 5 Bástának Kornis Boldizsárhoz szóló rend.]. 1753: azt látom, rendetlen, és nem Nemes Emberhez, annál is inkább nem Uri emberekhez illendő dolognak, hogy a Miko urak meg igyírvén (!) a Clenodiumok(na)k felmérése előtt Sub Nobili parola, hogy Semmihez abból nem nyulnak, még is a fel mérés után erőszakoson el kapdosták [Szent-simon Cs; Ks 22. XXIIb].

elkaphat kb. szerét ejtheti; a i se oferi prílejul, a apuca; es so anstellen können, (dazu) Mittel und Wege finden können. 1592 Nem twdom mellik falw hatara Nywlad de azt twdom hogy fanczial es orozhegy birtak, az faiat, kazaltakis az fanczialiak mikor ell kaphattak neha azert megh etettek az orozhegy eokreokkal [UszT].

elkapott kb. csatangeláshoz szokott, csatangelásra rákapott; deprins sã hoinãreascã; an Herumstreifen gewöhnt. 1827 Itélet. Minthogy azon Sertések el kapott Sertések mellyet a' Pásztor több Falusiakkal bizonyitt tehát Gruja Gotsanak jármat kellett volna tenni rájuk ..., a Pásztor-nak is midőn látta hogy Sertéseik milyen bodor-gok jobb ügyelettel kellett volna lenni rájuk [H; JF 36 Prot. 26].

elkareol összekarmol/kasmol; a zgiria; zerkratzen. 1802: Az iffiu Deluciőt el kartzolvla láttam [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

elkárhozik pokolba jut/kerül; a fi osindit la iad; in die Hölle gelangen, verdammt werden. 1638: Láttam ugyanakkor Gál Istókot is és más legént is: egymást szídták, hogy lélek kurva, hogy komáddal te is egy lyukban fúrtál. Csillagtól ezt is hallám: Elkárhozzam, hogyha kom(ám)mal egy lyukban fúrtam [Mv; MvLt 291. 142a–3b átírásban!].

elkárhozott kárhozott, pokolra való; damnat, osindit (la iad); verdammt. 1614: (A békesség) nem sokat tarthata, mert amaz kevély Báthori Gábor és az elkárhozott lélek Imrefi János több olyan jó hősökkel azt felbonták [BTN 53].

elkárosít 1. tönkretesz; a distruge/strica; verderben. 1757 ezen helynek füvét ... kik gazoltatták, és károsították el [Gyszm; DE 3]. 1784 soha senkiét nem tudom hogy el károsította meg sebhette, és verte volna [Körispatak U; Pf]. 1793: ... a nyárád vize gyakarta ... a' rendet a' földbe belé iszapolja meg a' bugjaink(na)k is a mikor az nagy víz ot találja nagyobb részt el károsítja [Msz; DLev. 2. XIIIb/b. 16]. 1800: a Bolha a határt el károsította volt [Petek U; Hr]. 1804 ... egy földemet ellenzettem hogy ne károsítsák el az uttal [Pálfva U; Pf. Jakab Gergely (48) szabad székely vall.]. 1805: az égyik földemet hosszan az ut szomszédosítja, s az ottan elé s hátra járo Lovak Csitkok és marhák az utbol ki csapongván gabonámat az ut mellé-kin el tapottják és el károsittják [Kv; Pk 2]. 1842: Az északi végéből vízmosság által lett árok nagy darabot elkárosított [Marosdécse TA; EHA].

2. ? elkezel; a deturna, a manipula fraudulosa; vermanipulieren. 1809: a F. Molnár Kádár János-nának két véka Törökbuzából károsított el 14. kupát [F.rákos U; Falujk 31c].

Ha. 1784: el károsítaná [Körispatak U; Pf].

1814: el károsítani [Aranyosrákos TA; Borb.].

elkárosítás kb. tönkretétel; distrugere; Zugrunde-richtung. 1814: ezen vellem tett Barattságának viszontglásául azon Keresetemrőlis, mellyet egy Két Esztendő Kanta Csitkonnak a Migos Gróf Ur Erdősse által p(rae)tendalt elkárosítása felett indítottam vala, egészszen és örökösön le mondok, és az irt Erdősön legkissebb Keresetreis e Tárgyban magamnak Just nem hagyok [Somkerék SzD; Ks 92].

elkárosított 1. tönkretett; distrus; verderben. 1843 az ottan volt Lent, Törökbuzát, kölest — mily eszközökkel, és mi módon károsították el — szoval becsülje meg a' Tanu az elkárosított Terméseket, 's mondja meg, hogy azok kész pénzben mit értek volna? [Bodola Hsz; BLT 12].

2. ? kb. eldöglesztett; distrus, pierit; aasig/verreckt gemacht. 1814: az Exponensek elkáro-

sitatt sertései szokásas Kártékanyak voltak ē?
[Aranyosrákos TA; Borb.].

elkárosíttatás tönkretétel; distrugere; Zugerundrichtung. 1766: Controversia támadván az A. és Tsétsi István eökegyelmek között az A lová(na)k az J. keze alatt lett el károsíttatása felől ... meg ítiltetett az el károsíttatott lonak az J által aestimatio szerént léendő meg fizetése [Torda; Tjk V. 339]. 1778: Tudgyaé a' Tanu hogy ... Gullyás Juon nevű Tehén Pásztora Pásztorsága aloll elveszett Tehenek Kik által károsodtak el? Kiket halott a' Tanu hogy azoknak elkárosíttatását egy más szemire hányták, és mitsoda szokkal? [Záh TA; Mk V. VII/20 vk].

elkárosíttatlik tönkretéttetik, a fi distrus; zugrunde gerichtet werden. 1787: oly Conditionval vévém által ezen Láb földet, hogy ha vagy egyszer; vagy mátszor meg történhető nagy viz aradások miatt ezen Csérében adott föld, vagy el szagatatnék, vagy némű némű részében el mosatatnék, s a viz által el károsíttatnék tartozik eö Exaja ... mindenkor anyi nagyságű jo haszonvehető földet más helyen ott közzél adni [Bilak BN; JHbK XXIX/17]. 1805 k. a' ső depositoriumnál felállított két székes malom tökéletes felépítésével, a víznek megáradásakor nemcsak a' körül lévő határokat, — hanem a mellette lévő ső út is elkárosíttatnak [Dés; EHA].

elkárosíttatott tönkretett; distrus; verdorben, zugrunde gerichtet. 1766: a sertés el döglővén, az A. ur károsíttatott, ... az elkárosíttatott sertés legitimando árát az I. fizesse meg | meg ítiltetett az el károsíttatott lonak az J által aestimatio szerént léendő meg fizetése [Torda; Tjk V. 334, 339. — A teljesebb szöveg. *elkárosíttatás* al.]. 1814: A mely el károsíttatott sertést én láttam annak fejse által kellett el károsadni [Aranyosrákos TA; Borb.].

Ha. 1816: el károsíttatott [Kövend TA; Borb.].

elkárosodás 1. kárrá válás; pieire, stricăciune; Verderben, Verlorengehen. 1767: ő Excellenciajának abban az időben Valami kintse karasadtott el, mely kintsnak el károsadásáért némelly akkori Udvari Cselédek el is fogattattanak volt, de Törvenjesen az Udvarban dolgok revidealtatván absolváltattanak [Abosfva KK; Ks 4 „Molduván Sztana cons. providi Gligor Mihály” (40) jb vall.]. 1771: Tudgyaé a Tanu ... hogj azon el döglőt Bivalon mind betegségiben mind meg Nyuzásakor, mitsoda jelek láttattak, hogj azokkal a' verés által lett el károsodását lehetne itélni, Nevezetesen hogj vért vizellett, es s(it) resp(ectu) midőn ganellott mint az háj olyan menté el tölle? [Msz; Bet. 7]. 1778: Tudgyaé a' Tanu hogj az Exponens Mlgs Báro Alvinczi Gábor Ur eo Nga itten a' Záhi Határon legeltetni szokott Marhái közzül némellyek ennek előtte valo időkbén Gonosz Emberek által el károsodtanak volna, és kik által tudgya azoknak el karosodását [Záh TA; Mk

V. VII/20 vk]. 1795: A Pitikas Demeter ökre el károsodása minthogy még az őszszel esett ... nem egész világos hogj az jármazásból esett volna eldöglése [Msz; MbK XII. 104]. 1814: illetén szánzándékoson okozott Sértések el károsodását ... sem köteleztethetnek Szenvedni [Aranyosrákos TA; Borb.].

2. kárvallás; pagubá, pierdere; Verlust. 1809: a' kantza ... azon ejtszaka viradtig eldöglött ... a' károsodásban okozza a' Káros Gazda a' pásztorokat ... A' pásztorok pedig a' fizetéshez állani nem akarván, kívána a' közönség megvilágosodni ezen elkárosodás oka aránt [Frákos U; Falujk 40 Sebe János pap-not. kezével].

elkárosodhatik a putea pieri; verderben/zugrunde gehen können. 1744: a kétszeri gát el szakadásakor mennyit erő halak károsodhattanak el, ki tudná meg mondani [Tóhát TA; JHb XI/17. 13]. 1806 az 3. Süldőt láttam, hogj az Ház előtt Sántikálva járnak, melyeken kutya marás a Fülein (így!) és az hátulso Lábán láttatt, de nem olly veszedelmesek voltak hogj amiatt el károsadhatott volna [Dés; DLt 82/1810].

elkárosodik 1. megsemmisül, odalesz; a se nimici/distrugere; vernichtet werden, zunichte gehen. 1744 őt esztendőktől fogva a Gát kétszer el szakadtott, hala vizével együtt el karasodott [Tóhát TA; JHb XI/17. 13]. 1849: A méh Szinnél lévő ház és méh Szín el károsodva a mely nagy munkával állott volt elé [Wass]. — L. még *elkárosodás* al.

2. elpusztul, odalesz; a pieri, a se prăpădi; umkommen. 1764: azután én meg halván hogj el karasadtott 3 lo le mentem s tudakoztam ha nem az el karasadtott lovakan jártak é [Héderfája KK; BfR VI. 125/18]. 1774: Berbéseit ... egy hétig ott tartotta ..., melyekből némelyek el is karasadtak [Mezőkerked K; LLt]. 1777: a' Lova a' Maros Váshellyi hidnak rosszasága miatt, vagy az gondviselatlenség miatt karasadtott é el? [Koronka MT; Told. 9a vk]. 1795 Székely marton Tinoja a' Sárban esvén onnat ki huzták de hogj erőltén volt fel nem kelhetett el karasadtott [Msz; MbK XII. 104]. 1814: egy sertése el karasadtott a más pedig rusnyán meg volt vágva, ez után el karasadtott é, nem é nem tudam, az a' mely el karasadtott ugy hallattam, hogj eme Sertés volt [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1820: egy Ökre el karasadván, másnak vétele véget pénzt vévén SztKirályi Ferentz Urtol s azért adta által* [DLév. 2. XIIA. 1a. — *A kaszálót]. 1847: lovamat ugy rugta hátulso lábán, hogj ketté tört 's a miatt azon lovam el is károsodott [Dés; DLt 980]. 1857 csak 40 vékára valo földet ugarolhattam meg, mert két ökröm Szerentsétlenül el károsodott, s magam is nyomorúsággal tengődöm [Kebele MT; Újf. Kimpán János udv. gondviselő lev.].

3. kárba megy/vész; a se prăpădi; verlorengehen. 1751: (A széna) az kezesek gondviselése alatt volt az eö incuriajok miatt el károsodott [Gagy U;

Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. 1767 : a Falu marhája miat elkárosodott a Török búzája [Tarcasfva U Pf]. 1837 az idő viszontagságaitól a' hordó megromolva abból 22 és fél veder el károsodott [Dob.; Somb. II].

4. elvész, (vkinek kezén) eltűnik; a se pierde, a dispărea (pe mîna cuiva); abhanden kommen, verloren gehen. 1753 egj öttse az mely ejczakán el ment, azon éjczakán egj kancza lo gonoszul az faluból el karosodot, a' melyet is hogy ő vit volna el máig is az falu nagjon gjanakszik [O. hidegkút U; Told. 10]. 1757 nem igen régen kárasadt el egj lo itten a Cseres nevezetű Patak mellet innet felől s a Csöményi^a és Ragnai^b Lakasak fizették meg [Ks 36. V. 20. — ^aCsöményi SzD. ^bRogna, később: Kornislaka SzD]. 1766 Hát azt Tudja é a Tanu hogy . . az Lovai edjűtt eő Nga Héder faji Dominalis Birájának egér szörű Lova a fen említett Rétről gonoszul el károsodott volna, és a mái Napig is oda Vadnak? [Kük.; BfR VI. 125/18 vk]. 1775 Oltszemi Kelemen János ökreis el károsodván ezen szek mezeje nevű kertből oltszeme az nyomot az Sütő patakaig követe oda Bodokis el érkezék, és ottan edjűtt azon nyomot által az Borza völgy nyakáig el vivéik [Oltszem Hsz; Mk II. 2/71]. 1780 : mikor praetendaltattik hogy az Aszszonyinak a Bora el károsodott volna az Akkori Abodí Dajkat Jutkát gyakorta láttam részegen az Aszszonyi ithon nem létiben [Berekeresztúr MT; Bet. 6 Georgius Csegze (20) jb vall.]. 1783 Hallom hogy a mult őszszel innét elveszván Nannya Szávának Blága Györgynek, Blága Thodornak és Pastinának Négy Kantza Lovai az okért Beresztelki^a Pap Flora nevű ember vett volna ugyan a meg nevezet Károsoktól erre a Nanya Makavéjre Kalákat s innét mondatik hogy Nanya Makavéj által Károsodtak volna el azok a lovak [Faragó K; GyL. — ^aBeresztelke (MT) Faragótól keletre az országút mentén a második falu] | egy ide valo Malmabol el károsodván az Exp(onen)s Groff Ur . . egy Molnárja által valami Gabonájá, aztis kézbe adtuk [Mezőszokol K; IB]. 1822 : Senki is lo marháját a három esztendőskön felyül bélyegezetlen ne tartsa, külömben akár mezőről akár pajtából gonosz ember által károsodgyék el meg fizetni nem tartoznak a Pasztorok [F. rákos U; Falujk 123 Barabás Áron pap-not. kezével]. — L. még HSzj *vas-houdcsüllő* al.

5. kárt vall; a suferi o pagubă; Schaden (er-)leiden/davontragen. 1612 : En adig is Mig ada mehetnék, kívánom a Tekintetes urat tudositani, hogy Lásza az ur is miben kárasatam én ugy el [Sárd AF; KMULev. 3 Szilágyi Ádám lev.]. 1814 egy sertéssel el kárasadtatt a más pedig rusnyán meg volt vágva [Aranyosrákos TA; Borb.].

Ha. 1814 : kárasattak el [Aranyosrákos TA; Borb.].

elkárosodott 1. elpusztult; pierit; umgekommen. 1764 : azután én meg halván hogy el kárasadtott 3 lo le mentem s tudakoztam ha nem az el kárasodott lovakan jártak é [Héderfája KK;

BfR VI. 125/18]. 1771 Nem tudunk Wass Ferentz Uram elkárosodott Bialja meg Veret-tetése iránt Semmit is [Berekeresztúr MT; Bet. 7]. 1805 : Mivel a' Pásztor az eltévelyedett marhának keresésére nem ment, hogy azon el károsodott tehénnek egész betsű árrát, az az 36. M forintokat egészszzen megfizesse a' pasztor a' falu székén ítéltetett [F. rákos U; Falujk 2—3]. 1850 : Egy el károsodott ökrör bőr . . eladodott 22 f 30 — [Görgény MT; Born. F. VIa].

2. kárba ment; prăpădit, irosit; verlorengegangen. 1747 : irtam . . . Kopacz Peter Vram(na)k, az Utban el károsodot bornak meg fizettetése iránt [Szentdemeter U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.].

3. elveszett, (vkinek kezén) eltűnt; pierdut, dispărut (pe mîna cuiva); abhanden gekommen. 1751 k. Tarcasfalvi Palffy Ferenczet ki diffamalta, motskolta káromolta, ki bestelenitette azon gonoszul el károsodot ökrei iránt ki mit beszéllet felölle ? [Pf vk]. 1759 : Gyarmati Jánosné constal hogy búvös bájosokhoz fojamodott holmi elkárosodott portékáinak meg találások végett [Szacsva Hsz; HSzjP]. 1765 : Dobran a Vásárban réa találván Lopás által el karosodot Lovara Grossan Dregan alatt, 's el akarta Grossan Dregant fogatni [Fintoág H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1769 : Barbotz Vonye . . . sohol nyomába nem akadhatot az el veszet Tinonak . . . , annak utanna meg találta az el karosodott Tinot [Mezőmadaras MT; BK. Mich. Nemes pp (30) vall.]. 1795 : meg kíványuk hogy az Alperesek eő kegyelmek, el károsodott marháinkat vagy Lábán elő adják vagy pedig azoknak árokat meg fizessék [Msz; MbK 104].

Ha. 1816 az elkárasadtatt Sertés [Kövend TA; Borb.].

elkártyáz kártyajátékban elveszít; a pierde la joc de cărți; verspielen. 1831 A. Járai Nyégotzás Örmény Ifj. Dávid Antal . . a' mi kevés pénze volt azt meg itta, és el kártyázta [A. jára TA; TLt Közig. ir. 403].

elkaszáll 1. a máséből egy darabot (elbirtoklás céljából) magáéként kaszál meg; a cosi o figie din partea altuia (în scopul dobîndirii); weg-mähen (zwecks Ersitzung). 1589 : Istvanfi Kelemennek az mely feölde vagion Verofel zegen mikor hatart oztanak meg mütatak az hataratis meddigh vagio(n), de eo azon kiweolis mind zerel ott az feolde keorul mind ell kazalta es hallotta(m) mastul hogy irtottis [Szu; UstT]. 1592 : Hallotta(m) hogy sokszor panaszkoltának Hoggia y vramek hogy mint kazallana ell szena fweket Mathe Leorinczy [i.h.]. 1596 : zinte haro(m) helyien kazaltak el Semien Istüának az Hoggiai Vraim zena fyúekben, eggik helyen az Keökeölleóre labbal meneót mind megh kazaltak, mas helyen az viz mellett ala Ieoueónak az ket vegebe kazaltak el egy egy kis darabot [i.h. 11/60 Val. Fazakas de Vduarhely vall.]. 1598 : az vegeben Jrotwania volt, annak az feöldnek, semmikeppen Nem ohatta szep paltul, hane(m) Mindenkor az

oldalaban el szantot, Az veg(e)ben penig el kaszolt [M.fodorháza K; Ks]. 1693: ugy Latom nagyot el kaszaltak az Ur füvib(en) [Cege SzD; Wass]. 1744: a házam után járandó tulajdon örökségből is egj darabot az ő Nsga számára fel fogtak, és el kaszáltak [Szentmargita SzD; Ks 17. LXXXIV. 27]. 1751: a' kiknek szánto földek Széna füvek ezen Vándorék földének vicinitásokban vadnak, azoknak földeket el szántják borzodolják füveket el kaszálják [Balázstelke KK; IB. Michael Rempier (60) j b vall.]. 1773 harmad ideje ... el kaszálta volna a Sárosi Samuel Uram kaszáló rétét [Szentháromság MT; Sár. vállatóparancs]. 1803: a' Gyitrai Communitas ugj elkaszálta azon széna füvet ... hogj nem maradott rolla ... két szekérnyi szénara valo Fünél több [Szászrégen MT; Born. XVc. 1/63 Joannes Pritsch (43) vall.]. 1807: (A földből) tsak bizonyos reszt, rész szerént el szántottak, rész szerént el kaszáltak [Torda; Ks 65. 44. 11].

2. lekaszál; a cosi; abmähén. 1591: Az heaszoban kaszalok vala Jeowe hozza(m) Leorinczj Benedek mo(n)da tudoma(n)t teszek hogj Im el kaszalta Derzsi Leorinczj az peres eoreokseget [UstT]. 1596: en az eoreksegh ozlasat keoztek ne(m) tudo(m), en chak az egyzer kazaltam el a' fyuet Hoggiai Janos adomanjabol [i.h. 11/60 „Georgius Barrabas de Vduarhely judex ciuitatis” vall.]. 1606: Adott vala azert Osuat Janos Vra(m) az eleot my nekünk egy kenjeret s egy darab zalonat valami zena fw haznaert, de azt el kazalta s el vitte [i.h. 20/205]. 1773: egy buglyára valot el kaszált azon alkalmatosággal és feltakarván szenáját is elvitte [Szentsimon Cs; Hr].

elkaszálgat a másébol egy darabot magáéként megkaszálgat; a tot cosi pentru sine din partea altuia; nach und nach für sich wegmähén. 1796: Turos Péter ... a' széna fűket el szokta kaszálgatni [Bács K; RKA].

elkaszáltat 1. kaszaltatással csalárdul megszerez; a dobíndi prin a pune să fie cosit în mod fraudulos; wegmähén lassen um es für sich tückisch zu ersitzen. 1583: Hogj zenafwet el kazaltattha, karaert Aad az Bogathy weolgybe feél wygh zenat Myngyarast, walamellik wygbul kywania orros Kelemen, mellyet az palothkay^a Eskwttheek myrienek ket fele [JHb IX/21. — *M.palatka K]. 1698/1699: Emlékezem ... az mely széna fűet eő klme emleget, hogj az allyat eő klme el kaszaltatta, melyért enis az teteit mēltan kaszaltattam el [Cege SzD; Wass]. 1769: hánny Őlöt kaszaltatot el [AF; Kath.].

2. lekaszaltat; a pune să fie cosit; abmähén lassen. 1591: a holl my koros es Nados fw wolt es Leehettett, mindt ell kazalttato(m), Attam kazayok Chynallttotasara Nekyek f — d 42 [Kv; Szám. 5/I. 59].

elkedvetlenedlk kedvét veszti; a se descuraja; verstimmt werden, die Lust verlieren. 1744/1795: Az aprobb oskolakrol azt veszí észre^a, hogj az

Atyák semmi modon arra nem vétethetnek hogj Gyermekeiket oskolákba jártassák, az honnan a' Mesterek is látván Tanítványoknak kevés számokat el kedvetlenednek es el restülnek [M.bikal K; RAK 15. — *A színódus].

elkedvetlenít a descuraja/indispune; verstimmen. 1794: szolgálit rongálással, s egyéb azokhoz viseltető durvaságokkal felettébb el kedvetlenített, és meg boszontott (így!) [Kük.; BK Szászvílgyi ir. vk].

elkékül kéké válik; a se invineți; blau werden. 1574: Karaznay Janos Azt vallia hogi egi Zombaton vele volt ferench az Zeoleoben, vasarnap hallotta hogi meg vertek volna, Az vtan valo penteken meg holt azkor latta hogj Mind zellel ely kekült volt az teste, az vallanis Ewtes zabassw volt [Kv; TjK III/3. 391]. 1597: kerde(m) az leankaiat hogi michioda laigatas wacion az kamoraba, monda, lai io zomzed azzony bizony az zeginy giermekeket keoteozte az Apam az Agashoz, immar negied napia hogi ot senywednek zegenyek am zinte megh hálnak. be menek latam tehat mind el kekewltek zegenyek mint az kek pozto sem ewlhetnek sem alhatnak az keotelis el be sewlliedet wala az kariokba [Kv; TjK VI/1. 39—40]. 1644: Jwue oda mellem Matthias Deakne, Nagj Jay zonal monda hogj mint vezette Marto(n) Deak az kariat, lato(m) hogj Mind el dagadot kekült vala [Mv; MvLt 291. 429b]. 1749: ugj meg vert hogj a karom mind el kékült [Tóhát AF; Told. 3]. 1763: Panaszt tévén Báro Bornemissza Ignatz Ur eő Excllja az I. eőkegjelme ... a piacon meg-verte, rongálta, elannyira, hogj bal karja egészen es háta az rajta esett verés miatt, el kékült [Torda; TjK V. 171]. 1794: az Exponens Feleségét Veres György Torkon ragadta és ... már keze között egészen el kékült volt [Déva; Ks 79. XXVI. 10]. 1814: karja is a Kemény rantikálás, és Fogásai miatt el kékült [Dés; DLt 221].

elkel 1. Csak 3. személyben: 1. elfogy; a trece, a se consuma; abgehen. 1587: Az Ket Lora valo Keolchyeg. Karachyontol fogwa Zenvincze napig Keolt zab el Keobeol 7 1/4 veottem Keoblet p(er) 25 d [Kv; Szám. 3/I. 9]. 1586: Echet keolt el miert hogj Echietes Czibere es huszhoz is kellett 20 eitel [Kv; i.h. 3/XXXIV. 29]. 1589: Sajtoczkat vöttem vala p(er) d 14. hogj az el kele, hosszú Ianos Wram küldöt 1. Saitot [Kv; i.h. 6/XXV. 8]. 1634: Borokrol ualo 1634: Leott ez Eszten-döb(en) vas(cul) 18. az megh Janos Deak itt uolt töltelekre es egiebre is elkeolt vas 1 [UtI]. 1683: Egy Kosárban Fige, Kevés költ el benne [UtI]. 1694: Eot darab So volt ennek edgyik darabia az takarodaso(n) es Ersok Temetesen el költ va(gyo)n megh den —/96 [Kilyén Hsz; BLt 4]. 1706: Az többinek husa itt az Haznál költ ell [Szederjes U; KvAkt 261]. 1721: A szarnyas Majorsag(na)k Szaporodása valob(an) kevés réajok fellyeb el kelní iratott gabona pedig

igen feles [Dés; Ks 26. XIV. 1]. 1756: Dio is egész Esztendőben az már meg írt bőjtösökre néha néha igen kímélve adogatván költ el ... 1 1/2 véka [Kiskend KK; Ks 71. 52 szám.]. 1793: a' konyhán, hogy mind el költenek volna* nem reméllem [Koronka MT; Told. — *Ti. az élelmiszerek]. 1829: a Birákkal sok ízben Gyűjtetett konyhára valokat ... melyek mind ott Vajda Urnál költek el, s mégis a' Birák panaszkottak, hogy ott azok mellett majd éhél holtak meg [Mezőkölpény MT; TSb 48].

2. el/odavész; a se pierde; verlorengehen. 1591: Hallotta(m) Nemet Miháljtul hogi mo(n)ta hogi az Seoczj Mihálj hazatul el nem hadgia Jdegenulnj, mert onnet keolt az a' feold el [UszT]. 1600: En a mikor oda iutek az riazkodasra, immar az me(n)te el keolt wala Gergely Lazlotwl [i.h. 15/138]. 1606: en bibarcz faluan walo Lakassomban koit el az en hazamtul az az nil feold miuel hogi enneköm az Karachio(n) falui hazamhoz kellet Jónóm ahoz az hazhoz walo nil wolt [Szu; i.h. 20/45].

Szk: ~ a haszna értékét veszti. 1637/1639: Vagjon Egi Inuentarium varas Pechetj alatt ... Jmmar hazna ninnen, de megh is az Tutor az Aruanak Emlkezetre megh tarchja ... vagjon Egy mas Inuentarium(m) ... Annakis el keolt az hazna [Kv; RDL I. 111] * hold ~ve ? újholdkor*. 1582: Anna Leany Leorincz Kowachne Zolgaloia, Egkor Igiartha Georgnel lakom vala ... es hold el kelve el hagia(m) [Kv; TjK IV/1. 72. — *Némi valószínűséggel 'a hónap elteltével' jellel is számolhatni 'Tollban maradt: vallia.].

Sz: meghalt a gyermek, elkölt a komaság. 1696: az Régi mondás szerint: meg holt az Gyermekek, el költ az komaság [Monostorszeg SzD; Ks 11. XLVI. 12 Budai Zsigmond lev.] * meghalt Mátyás király, elkölt az igazság. XVI. sz. v.: megh holt matia királj s el költ az Igassagh* [Dés; DLt 83. — *Rájegyzés egy 1506. évi oklevél hátán].

A két szövegre l. Nyr LXXXII, 235–6, SzE 52–4. — A Mátyás királyra utaló változatnak egy Bathó Mihály kezétől származó, 1720 (?)–1728 között keletkezett kéziratos énekeskönyvben ilyen formáját olvashatni: „Megholt Mátyás Király eltölt az igazság” [Kocziány László, Őszi harmat után. Bukarest, é.n. 57 — E változat eltölt szavával kapcsolatos kételyre nézve l. SzE 52–3].

3. vmi kikerül vki kezéből; a iesi de sub stăpănirea cuiva; hinausgelangen. 1584: tudom hogy Giarfas pap Benne lakik vala az Kadar Mihály hazaba, ... Nem tudom mikeppen keolt* el gyarfas paptol [Kv; TjK IV/1. 327. — *A kihúzott Idegenedet szó fölé írva]. 1610: az én peresim ... mongiak versegeket az megh neuzet eóreók-sighhez de az ne(m) elég okadas ... mert en teőle(m) teőrueni nelkwel keolt el [UszT 4/3c]. 1631: Sarmasaghi Sigmond arultatasa uta(n) foglalak el Bathori Gabor idejeben tolle es felesgethöl Letkat es Hesdatot tőrueny nélkül Sarmasaghi Sigmondtol mint költ el s mikor, nem tudom [Gerend TA; JHbK XXIV/27].

4. elköltözik/megy; a fi cheltuit; ausgehen/gegeben werden. 1568: az anyam az zölöth el atta vala, ... bezeg az zölöth arra Regen el költ vala

[Kv; TjK III/1. 203]. 1570: Az Eppel Janos Safar keolcegerél azt Mongyak eo k. hogy az zam veoweo vrami Iol megh hantak vetetek, Az My Illet keolchegebe Es Meltan leot, azt Beh veottek, varoswlis Iowa hattak, Az my Nem meltan keolt ely azt megh kewannyak Theolle [Kv; TanJk V/3. 6a]. 1589 k.: Az Azzony monda hat myr koelteottem volna en betegsegebe volt kolteo penze Imreh mesternek mibeol keolchj. Azt monda Az Azzonj hogi azis el keolth [Szu; UszT]. 1601: az mely pinz penigh ez idegh kezhez iwtt, az Bizonios zwkseges heliekre, vgy mint az vegbelieknek fizetésekre, az Pragay vtra, es az nyary expeditiokor keölchón fel kerrt pinznek meg adasara el keolt [Gyf; Ks 100 fej.]. 1623: Leorikének Anniay harmad Resze neuulesere, es tartasara el keolt [Kv; RDL I. 121]. 1671: Az mi Iovaim penigh mindenik házamnál maradnak ..., kiket Testamentumban ell nem hattam, vagy temetsemre ell nem kelne, ... maradjanak ... az édes megh holt Mindszenthí Ersok ötsém árvaínak [Ks 14. XLIIIb özv. gr. Csáki Istváné Mindszenthí Krisztina végr.]. 1731: az jóságok jövedelme ... Boér Judith és Sára Asszonyék intertentiojok és ruházattokra koránt sem költ el ... nem a' jóságnak jövedelméhez képest tartottak, hanem a mint hallottam igen szigorán [Mv; Berz. 13. III. 15]. 1748: bársak Nékem forintom volna annyi, a' menyí darab Zacskókat láttam ..., Nékem meg mutogatá az Ur, s Némellyikét fel is bontá előttem, ... kiben Tallér, kiben válogatott Arany ... mellyeknek tudom bizonyosan, hogy az alatt hamar le betegedvén és meg is halván a' Tit. Ur, még dézmája sem költ el [Csúcs AF; Szentk. Nic. Sebestény (60) jb vall.]. 1812: Elkelvén a' Jóság Jövedelme Udvari Tisztek Cselédek hasznos épületek Küküllő árka mozdítása s több efélékre költsönözniis kénytelen volt a Groff [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.].

5. vevőre talál, eladódik; a fi vindut, a i se găsi cumpărător; Käufer finden, verkaufen. 1570: Enys akarok vinny Beort es Bwzat oda Magiarozagh fele es Koloswarra ha ely kelnek [Kv; TjK III/2. 153]. 1600: Az Jspotalyhaz valo boroknak az kettejt egyky Eoreogeott es az Masik kissebiket harom harom penszen attuk ki. Az ketteit Jsmet Negjen* kezttwk, de wgy el ne(m) keolt, hanem haromra ereztettwk [Kv; Szám. 9/XIII Damakos Máté isp. m. kezével. — *Ti. négy dénáron kezdték árulni]. 1623: tizta Ezw Sauanio borokott arultasso(n) es apro hordokot 40neseket haniasso(n) ky s oliakotis vetessen hogy hamareb ell kellyen [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1654: az két karaczio(n)* kezdőöt nemzetes Thoroczkaí Lazlone Azzoniom(na)k Bőrai koltek el [Torockó; Thor. X/11. — *Ti. a nagy és kiskarácsony (újév) közötti időszakaszban]. 1670: megh kezdvén egy 42 vedres bort ... keolt el benne Just: 110 [Kv; SzCLEv]. 1735: Esztendőnek el fojása alatt, ezen Sz. Jakabi Portioban el kél, hét vagj Nyolc Negyvenes* [Mezősztyjakab TA; JHb XI/9. 22–3. — *Ti. hordó bor]. 1752:

az eo Excellentiája bórának most volna ideje hogj distráhnak mert az árrán most el kelne [Gagy U; Ks 83 Péterffi Miklós lev.]. 1774: az ilyen bornak kupája kell ell hol hat, hol hét xron [Szentdemeter U; LLt Vall. 16]. 1775/1781: Egy véka buza el kél hét Nyoltz Sustákon, ez előtt három négy esztendővel mikor a drágaság volt drágán ment el [Algyógy H; JHb LXXI/3. 365]. 1777/1780: Circiter 100. veder Bor el kél Esztendőt által [Déda MT; JHbK LI/3. 354]. 1805: mi Bora, 's szénája terem ... jó árrán el kél | közönséges árrán ... el kél [Özd AF; Múz-Radák]. 1810: A Fogadoban el kél egy esztendőben 8 harmintz Vedres hordo Bor [Doboka; Ks 76 Conscr. 100]. 1841: A' melly Hordo o bor most csapon vagyon, annak tsak mint egy fele vagyon még el kelve [Mv; IB].

6. kiadódik/kerül/megy; a fi dat, a iesi; ausgehen werden. 1684: költ el Lakat ... Az új Barkakra no 4 [Fog.; UtI]. 1774: meg szótttek a Jobbágy Aszszonyok kender vásznat minden esztendőben száz singet, melyből nem attanak ell, hanem az udvari Cselédek számára, és Lovak Csajtárjára ell költ [Szentdemeter U; LLt Vall. 21].

7. elszáll/vész/fogy; a se pierde; entweichen, schwinden. 1560: Midőn a 24 hora elközelgeth es latod, hogy a kemencheben egy sarga Vekony köd kezd fen labny az zayan ky Jöny, az a Jele, hogy Immar az cemenh pornak az ereye elkölth es touab az aranyban semmit Nem chelekőzik [Nsz; MKsz 1896. 351].

II. 1. elmegy/áll; a se retrace, a pleca; davongehen. 1574: Latta hogi az fagios ganet vagy a volt Racz ferencz, Es az Tapazto Istwan fiaes ... Nem hallota hogi semmyt zolt volna ferench hogi ely kellien onnath [Kv; Tjk III/3. 338].

Szk: ~ *vkinek cipőjától* elmegy vki szolgálatából. 1600: Lazlo el ruga az lowat chakant ranta Gergylyhez, ... megh ragadam az chakant kezebe, mondam neki hogy hagy beket effele dologhnak, mert el keöltel az Mindzenti cipoiatol [UstT 15/142 „Chiki Gyeörgy Wdwarhely” vall.].

2. elkerül; a pleca, a se duce; wegkommen. 1600: En Sandorfalwy fiw vagyok ... Az vtan hogi el keölt(e)m onnat, wgy ertettem azta(n) hogi az ket falu wegezest teott egy massal, hatar halmotis hantak [i.h. 15/57 „Nagy Gyeörgy Rechenedi” Zabab Zekely” (66) vall. — *Recsenyéd U. | En wgia(n) Farkaslaki fiw vagyok, noha wgyo(n) talam 42 eztendeie immár hogi el koltem onnat [i.h. 15/103 „Barla Matthias Siklodi, zabab zekely” (80) vall.]. 1609: imar elis keolt uolt azkor mikor nekevkn az gratiat exhibealtak [Dés; DLt 315]. 1635: mikor innel el kelé Kiralj halmarol akor sztan rondjanak eot fia uala nagj legenek [Királyhalm NK; Ks 67. 42. 24a].

elkeldegel elkeleget, lassacskán eladódik; a fi vintud cu incetul; nach und nach verkauft werden. 1708: a' szena ugya(n) csak el keldegelt [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

Számolhatni az 'elfogyat' jel-sel is.

elkelendő 1. forgalomban lévő; in circulație; im Umlauf befindlich, gangbar. 1629: mostani el kelendo garas kett szasz forint [Kv; PLPr 1612–15. 150]. 1663: (A) penzben volt egy aranj es egy Taler, es az többi el kelendő jo pinsz [Tompaháza AF; RLt 1].

2. eladható; care se poate vinde; verkaufbar. 1810: a' feladott italok közép számban elkelendő mennyiségéhez képest a' Fogadosnak ebéli haszna egy esztendőben megyen 16 Mfr. es 28 Dr [Doboka; Ks 76 Conscr. 99].

elkelés 1. elfogyás; cheltuire, epuizare; Ausgabe, Absatz. 1679/1681: Molnarokkal az Malmok(na)k jövedelmeről, s mind annak el keléséről igaz rava-sokat tartasso(n) [Vh; VhU 671]. 1771: Háztartás és egjeb szükségre, kénytelenítettünk el keléseig Contractusokra hitel(en) bort vásárlani hordostul Ur. 1171 [Kendilóna SzD; TL. Teleki Pál hagy. Cseh Benjámín de Miske vall.].

2. kelendőség; căutare, trecere; Absatz, Gangbarkeit. 1797: a' Pálínkának közép árrát és annak közép időben közép el kelésit felvéve ... lészen a' nyereség 5 Hfr. 76 Dr. [Vízszilvás SzD; Wass. Conscr. 81].

elkelhet 1. elfogyhat/fogyasztódhatik; a putea fi consumat; verbraucht werden können. 1691: menyit vetetnek el az Aszszony földibe benne es takarodásáért mennyi kelhetett el [HSzj *takarodás* al.]. 1730: Mivel a G(ene)ralis Perceptornak Militaris Főbb és alsobb Tisztekkel sokszor kell, vagj akar vagj nem, Conversalkodni, ... consideralhatty a Tisz. Exactoria a két Esztendő alatt, mennyi borom kelhetett el az illy accomodatiokra [Kv; Szám. 56/XIX. 29].

2. elkölthető/mehet; a putea fi cheltuit; ausgegeben werden können. 1812: ezen Joszág-nak jövedelme a' Groffné Cziczomájára Tisztek és Cselédek fizetésére és az Haznak minden napi költségeire esztendő alatt a mi bé jött tőkeletesen el kelhetet [Héderfája KK; IB. Gothárd Sigmond (25) grófi számtartó vall.].

3. vevőre találhat, eladódhatik; a putea fi vintud; verkauft werden können. 1679/1681: Ha Hunjadon az olyan veteménj el nem kél pinze(n), masuva is az hol el kelhet eö kglme el vitesse szekéren [Vh; VhU 675]. 1761: Pálínkát tartoz-nake kortsomárolni azis esztendő alatt, hány veder vagy kupa kelhetne el? [JHb LXVIII/2. 12]. 1774: az Vékony kender Vaszonymnak Singe egy Petákon, a Vastagnak Nyoltz Pénzen el kelhetett volna [Mocs K; KS Conscr. 64].

elkelhető 1. érvényes, jó; valabil, bun; gültig. Szk: ~ *folyó pénz* jó pénz, forgalomban levő pénz; bani bun/valabil, bani in circulație; Geld im Umlauf, gangbares Geld. 1691: ada ... Szathmári Szabo János Ur(am) ... négy Száz magyári forintokat ~ fl 400. és egy új remek dolmánt ... Lippai István Ur(am)nak, megh adván, az megh irt summa penztis plenarie et integre jo el kelhető folyo pénzül es tallerul mi előttünk

levala [Ne; DobLev. I/34] * (jó) ~ pénz 'ua.' 1687: Becski Andras vram az említett Deres paripáért Josika Imre Uram(na)k ada ötven magjari forintigh Zalogban egi darab Kaszálo Rétet ... a maga tulajdon saját pénziből ötven magiari forintot jo el kelhető folyo pénzül deponalvan valthassa ki [Pókafva AF; JHb 37]. 1689 Sarpataki Marton Ur(am) adot volt Sarosi György Uram(na)k, ugy mint Szaz Imperial(is) egesz jo tallerokat, es negy szaz usualis el kelhető forintokat [Búzásbesenyő KK; SLt AU. 55]. 1708 Vagyon az B: Cehnek Kész pénze jól elkelhető kész pénze fl: 11/12 [Kv; AsztCJk .69]. 1714: az három ... kezesek tartoznak az következendő Sz. Margit Sokadalmára jo el kelhető kesz pénzül megh adni [Szépvíz Cs; Ks 65. 44. 12]. 1765 azan summát Esztendő el telése után mindgyárt egy (!) etzersmind jo el kelhető pénzül letenni, és meg adni tartozzanak [Ks 18. LXXXVIII. 15].

2. eladható, kelendő; care poate fi vîndut, cîntat; verkäuflich. 1679/1681: Innen volt a sok roz, es ez utanis el nem kelhető vasnak vere-tése, es a sok restantia, hagi ahoz nem értő embereket állattak a Banyakb(a) pinzért [VhU 677]. 1782 Mint hogj étzer az B. Ché az Remeket Improtoculáltatta, és akkor tetzet acceptalni, tehát mostani Kérésének heljt nemis adhat, mivel az Remek kiadás, az mostani világ modíához vagyon szabva, és elis kelhető [Kv; ÖJk].

3. felkelhető, ingó; mobil; beweglich. Szk: ~ javak ingóságok; bunuri mobile; bewegliche Habe. 1762: El foglaltaé minden el kelhető Javait Josika Daniel Urnak ? [H; JHb XXXV/51. 4. vk].

elkelő érvényes, forgalomban levő; valabil, in circulatie; gültig, gangbar. Szk: ~ pénz forga-lomban levő pénz; bani in circulatie, bani valabili; Geld in Umlauf, gangbares Geld. 1625 Wagon keozonseges el keleo penz meli az kalmar marhabol gyült volt f. 40. [Kv; RDL I. 126]. 1761: tartoz-zek az akkori Possessor pénzet ... io él kelő pénzöl leválni, és a' fen megh irt Czikudi Portiott jobba-gyunkatt ... kezéből ki bocsátani minden pör patuár nélkült [Wass. Lónyai Anna öz. fejedelem-asszony szerződéslev.].

elkelt 1. elfogyott; consumat; ausgegangen. 1592 Seres Istwannak minden fele keoltsegeth, es el keolt Quarta Boraynak arrat megh tudwan limitalwan teoth in Summa f. 234/68 [Kv; Szám. 5/XI. 11].

2. elköltött; cheltuit; ausgegeben. 1573 valaz-tottak eo k. Az regy zokasza zerent, Ez Eztendeobe Be zedet es ely keolt varas Jéwedelmenek zam vetelere, Mind ket Nemzetbeol* [Kv; TanJk V/3. 93a. — *Köv. a választottak fels.].

3. eladott; vîndut; verkauft. 1758: az Udvar-hellyi kortsomárostol be hozván a' ott el költ bornak a' hordóját találtatott Ur. 39 Sepreje volt Ur. 3 [TKI Petki Nagy cs. szám. 15b]. 1793: el költ italok ára vagyon a Kettősmezei fogadós

Papp Juonnál a computus szerint Hflor 28 Dr 62 [Kettősmező Sz; JHb XLVI/8].

elkényeztet elkapat; a răsfața; verwöhnen. 1857: némely itteni Földes urak nagyon elkényez-tettek volt embereiket — tettzésekre hagyták a' fizetést [Komolló Hsz; Bet. 4 Sylvester Dávid lev.].

elkényszeredik 1. elsanyargatódik; a fi chinuit/necăjit; gequält werden. 1740: a Szegénység majd minden marhájából ki pusztulván leg jobb Falub(an) Sem tanálhatni négy ött Szeker elejéb(e) valo marhát, az Szegénység el kényszeredett a Sok terehviselésekre nézve [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.].

2. elkínzódik; a ajunge in stare proastă/chinuită; abgemartert/verquält werden. 1754: így ítelem hogj abba az hideg vízben járván el kényszeredet s erőtlenedet s igj holt meg [Mezősámsond MT; Berz. 14. XIX. 11]. 1784 A marhák a sok hideg és szél mián ugy el kényszeredtek hogy ha mégis az Isten kellemetes időt nem parantsol majd mind egy másra halnak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

elképed 1. színében elváltozik, elsápad; a face fețe-fețe, a-și schimba culoarea feței; die Farbe wechseln. 1838–1845: elképped: színe elváltozik, ijedtében kisárgul [MNYTK 107].

2. elhül; a se ului; verblüfft/bestürzt sein. 1838–1845 elképped ... elbámul, csudálkozásá-ban odalesz [MNYTK 107].

elképelt képébe kiválasztott, kepe-; ales pentru simbria in grîne; für Korngülte ausgewählt. 1767: Fotosi Imre Josef ő kegyelme ugy vádol-tatott a visitation hogy az el képelt kalongyát el vitte [HSzJP].

elképzel (képzeletben) elgondol; a imagina, a-și închipui; sich vorstellen. 1785: Amplectalván ... az ez előtt költ szentséges Királyi Rendelése-ket, vagy Normát az Erdők(ne)k jo gondviselés alatt léjendő tartasáról s tartatásáról, el képzelve minémű hasznot árasztthasson reánkis, ... ha ezen szentséges Rendelés ereje mellett az Erdőnek meg bővülésével Bányásszágunk, s Verős kovátsi Mesterségünk folytatása még nagyobb incremen-tumot vehet, ahoz magunkat kész kedvel confor-maltuk [Torockó; TLev. 11/4].

elkér 1. a cere; jn um etw. bitten. 1588: My Eleötteönk Rathony Boldissar es Rathony Istwa(n) Nemes zemelliek hyteók vthan így wallanak, hogy mennek wolt Az mwstrara Erdeöteleki Martonnal, es kyrtt el Az zoigayatul egy kopiat [Perecsen Sz; Wlt]. 1736: Apor István Ébéd alatt azt az órát kiveszi hogy megnézzé, az szomszéd úr elkéri, hogy ő is nézzé, mondja: be szép óra, más úr meg attól elkéri, s addig kérik elébb elébb, hogy az óra elvész [MetTr 340]. 1791: a' Regius Perceptorok a' magok Kerületeken

kivül lévő Protopopaktól a' Sydoxialis (1) Taxarol készült Laistromot el-kérni, szorgalmasan bé-szedni (így!), és a' Királyi Cassába adminisztrálni el-ne mulassák [Kv; TanJk 23].

Szk: ~ kölcsön. 1604: (A farkasbőrt) el adok seges urat flor. 2 Annakis egyik forintyat el kere keölczyön en töllem [UszT 18/65].

2. kikér; a cere; (aus)verlangen. 1573: Leorinch deak darochy Ianos zolgaia, hity vtan azt vallia, Twgia hogi darochy Matiasnak vtolso felesége halala vtan ely Ieot az Annyok es ely kerte Darochy Matiaswt az leanianak leaniat, es az myt az annya beh hozot volt mindeneket [Kv; TjK III/3. 157].

3. vkinek elengedését kéri; a cere sã i se dea drumul cuiva; ausbitten. 1570: („Zeoch Demeter”) azt Monta hogi eo nem gonoz Jaratban volna hanem azert Jeot volna hogi az leant ely kerne az gazdazonthwl, hogy cheresneye volna egy fawal es azt zedethne Megh vele [Kv; TjK III/2. 81]. 1820 Danilla es felesége ... egy tiz esztendős Léánykamat el kérvén szolgálonak egészen Törökbuza Szedés utánig ekkor jo veréssel ki ruházván el csapta, csak nem mezítelen [Déva; Ks 118 Vegyes ir.].

4. kölcsön/kölcsönbe kér; a cere imprumut; ausborgen. 1591 Az Eketis en teollem kere el Kereztes Janos azzal borozdala megh az nyl feoldet kit az falw neky ada [UszT]. 1604: oda jeouie Borbelj Peter, el kere az louakot zekeret hogy búzat hozzon be, el hoza [i.h. 20/265]. 1633 Miklosnal egy teo lenen az kiuel az lababol tiouisset akar uala ki venni melj teot el kere az Leani teolle [Mv; MvLt 290. 132b]. 1636: oda menek Pap Simon házához, hogy Azalojat el kerjem [Mv; i.h. 291. 63b]. 1655: Razmánj Jstván vert aranyat, az Uramtol kérvén belyegző vasat, de az Úra(m) nem atta neki oda, hanem én töllem kere el, ugy vert aranyat velle [Kv; CartTr II]. 1722 ugj jártam .. Pap Péter Vrammal, egj szánamat el kéré mikor a szánam után mentém, hogj haza hozzam; a cselédjeit fel költi reám ugj meg út főb(e) hogj a fejem bé fakad [Kecsed SzD; TL. Bálint Tivadar (42) providus vall.]. 1750/1778: el kéré töllem a' Lo szekeremet, hogy egy kisség adjam oda [Ilencfva MT; DLev. 6]. 1782 Tiszteletes Aszszynom o Kegyelme egy Simito Rezet kérvén el . . . s végezven velle a dolgot vittem az o Nga Udvar Kapuja előtt lako vén szakátshoz [Koronka MT; Told. 3a. 1780—1789. VI Csiki Fekete Ersebeth (17) szolgáló vall.].

1. még ETA I, 160.

elkéredzik elkéredzkedik; a se cere; sich freibitten. 1586 Baisz Marton vallia hogy a' Ceba(n) Akor Ne(m) volt, Mert el kerezet volt a' Ceh mesterteól, Mikor penigh az dolognak Napia eleot kerezzenek, Ne(m) hagiót zechi Istua(n) zabad-sagot Neky az Czeh Mester az el Menesre, hane(m) azt monta hogy Nem Mehecz, Mert holnap czeh lesze(n), es megh latod Mzynomeo vysagotis hallasz [Kv; TjK IV/1. 557]. 1682: Boncza János ... edgykor csipelni kerezvén el edgy sarga tehenet

es edgy tulkat talyiga eleib(en) fogvan el vitte [M.köblös SzD; RLt I Zobor István (60) jb vall.]. 1694: o kgltl el kéredztem Attyamfiaihoz osztozni [SzJk 280]. 1727 Farkas Gjörgj Ur(am) is el keredzve vissza ne(m) jött [Kv; AsztCJk 136]. 1754: én ugjan végig ott nem voltam mert elkéredzettem [Tóhát AF; JHb]. — L. még ETA I, 113.

elkéreget apránként/rendre elkér; a cere rind pe rind; nach und nach um etw. bitten. 1586 Itt(em) veottem vala fwresz deszkakat S. Mihalj Lovanak, valo deszkakat, az menj kellet, Ezen kiweol az eggik aitonai wleó zeket Czinal-tattam az mj ezekteol meg maradot, kit Ide kit hova szellel varas zolgai es egiebekis el keregettek [Kv; Szám. 3/XXIV. 22].

elkereng 1. elkering

elkeres kereset útján magáénak igényel; a-si revendica prin proces; mittels Klage/Prozeß für sich beanspruchen. 1591: a melj feoldet en eonekj Attam volt azt akaria Veres Thamas eo teolle el keresni [UszT]. 1606: Ertem hogy az Arok kezot valo feoldet mind keresi en teollem el az A. de en arra illjen valaszt tezek hogy eleózer azokot az Atiafiakot az kikre nez az az eóreksegh s kik zalogon(n)is vetették az en Vra(m)nak ... zembe keüanom, Az vtan valaszt tezek [i.h. 20/27].

elkeresztezett kereszttel kihatárolt; delimitat prin semne de cruce; mit Kreuzzeichen umgrenzt. 1800 A' Ködiek tselekedeteket hibásnak tartom, midőn ők a' Fatzá Augustuluj nevezetű Bértzen levő fákra ujj kereszteket vágtanak a' Nyáron, és azzal a' Kelentzeiek békességes birodalmát háborgatni kezdettek, mert a most el keresztezett Helyet nem a' Ködiek, hanem a' Kelentzeiek birtak békességesen [Benedekfva Sz; BfR II. 58/21 Mertse Togyer (56) ns vall. Vértölgyi Bányai János keze írásában].

elkérezik 1. elkéredzik

elkerget 1. elüz/zavar; a alunga/izgoni; weg-treiben. 1568: mikor Kerekes Istuan az Attyatul Marat szoloth el atta, keth hordo boris maradot volt, az Áttyoktol valami penzys volt, Kerekes Istuan az tób attyafyayt el kergette, es a baratainal azt meg Jtta [Kv; TjK III/1. 244]. 1570: Zabo Janosne zoksor Ment hozzaya. Es ezt Montha hogy az wra ely very kergethy az haztvl hogy penzt keressen nekj, Es eo neky Ninchen Myhez Nyulny egyebhez hane(m) az my hazatayan vagion [Kv; TjK III/2. 22]. 1575: Paisos Ianos es Nyreo Lazlo Mezitelen zablyawal kergetik ely eoket onnat [Kv; TjK III/3. 137]. 1592: mak Jdeyen tudom hogy ... ell kergettek onnet az diznokkal [UszT]. 1631: Hallam Kalmani Gergelitől ez el mult napokba(n) hogy kialta vala Halom Mihalinak ne erezd szomzed, mert megh útem az latrot az kuruan es lata(m) hat az Czikor Geórgi szolgálait kergetek el onnet [Mv; MvLt

290. 47]. 1710 : az Ola Nemegeyek(ne)k az Disznnyakat (!) azon Controversia erdőről el kergettek (!) [Tóhát BN; JHb II/15]. 1774 : Szököt Jobbágyok ... volt ... Varga Mihály ..., kitis az éhség és adóság kergetett el innen [Szépkényerű-sztmárton SzD; KS]. 1781 : a Falusiak Zejk és Kendeffi Vrakhoz menvén tanács kérdeni, tanatsolták a Falunak hogy kergessék ki az Exponens Vr embereit, aminthogy előis jöttek a Harangott félre Verették, ki mentek és el kergették [F.nádasd H; JHb XXXII/32]. 1801 : a' férje Jantsó Péter ötet álmából fel döfölte ezt mondván : kelj fel te czigány kurva, nem tudok nyugodni a' pírűtskőktől — kergesd el — melyre ő fel kelvén gyertyával kereste a' pírűtskőket a' gerendába [Kvh; HSzJP]. 1823 : a' mint Csarnátoni Samuelnek egy olyan Telkén a' hol minden ember jár keresztül ment Csarnátoni Sámuel Ur el kergette teremtetette Komiz Kurvának, s mindenféleképpen össze motskolta ..., s azt mondotta hogy a' Jozságon ne járjon s ha oda megyen meg kinozza meg őli [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez Vadadi Fülep Borbára (40) özv. vall.]. — L. még ETA I, 114—5.

2. harcba vet, bevet; a mína la luptă, a arunca în luptă; einsetzen. 1685 : a Teftedár Passát indította meg a Császárt Ibraim Szerdár Passa segítségére olyan rendkívül valo haddal á régi Spajátkotis melleje adván kik eddig valo szokás szerint az fő Vezér és Mahumet zaszloja nélkül Táborba soha nem Szoktanak menni, de most azokottis el kergették, mivel az Tengeren az Keresztyének(ne)k nagy triumphusok lett [Zabola Hsz; GramTr II, 462 Mikes Kelemen a fej-hez].

elkergettetik előzettetik/zavartatik; a fi alun-gat/izgonit; weggetrieben werden. 1729 : Ember Ejsrök is már égi néhányszori fertelmeskedés(e) egyelítvén magát ugjan Szokásossá lótt ..., az Pellengéren ő is hoher által keménnyen meg Csapattatik, és mind kettő ez Városról és határáról is örökösen el kergettetnek [Kv; TJK XV/7. 35].

elkérhet engedményt kérhet; a putea cere concesie/ingăduință; um Vergünstigung/Zugeständ-nis bitten können. 1573 Baranay Pal, Kwias Istuan es veg Marton*, hagi tawaly Eztendeobe mykor Meg verte volna Barchay Ianos zeoldenost (!) ... Aztalos Istwan veotte ky kezessen es Igert volt Zoldenosnak fi 7 d 50 Az keozbe kerte eoket hagi Io zerzeok lennenek keoztek es talam valamyt ely kerhetnenek benne, Eo teorekedesekre ozton ely engedet Zolden (!) d 50 kyert egy kaptat Igert Aztalos Istwan Noky [Kv; TJK III/3. 207. — *A vallia szó tollban maradt].

elkering (vhonnan) elkőborol; a pribegi/hoinări (de undeva); (davon)streichen. 1745 : Rezes Páskul csak esztendővel ez előtt innen el keringett, s oda vagjon, nem tudjuk hová lett [Nagyszeg Sz; WLt]. 1754 : Kúrti László ez előtt circit(er) 40 esztendővel Ifju Legény korában kerengvén

el innen most, hol légyen nem tudjuk [Bogdánd Sz; WLt]. 1759 : egy Szávuły nevű Fia ... el keringvén az Ólt mellett valahol meg telepedett [Girbó AF; JHb 4 r. jb vall.].

elkerít 1. (nő) szeretkezésre vkinek kezére játszik; a codoși, a ademeni (o femeie) la relații de dragoste; verkuppeln. 1583 : Ilona Magiary Janosne ... vallia hallottam Gergel kowach ne zaiabol, Zidwan Engemet es az Jloná Neweo leant, hogy my el kerítettewk volna Balas kowachnet [Kv; TJK IV/1. 146]. 1592 : Tudom hagi az Kotró Mihály fia ... az zomzedsagal Igiendetlenkedet es mikor kaphatta, megh leot az tykokban es fel akasztotta. Eztis tudom hagi az Anniat el kerítették vala, es teob latrokal eois rea ment, de ne(m) tutta hagi az Annia legien [Kv; TJK V/1. 209]. 1633 : estue feli nap uilag(n)all kj jöve az sombori Istua(n) leania es Tarczaj Andrasne Bekessy Szócs Mihalineual egiöt, es hatra mene-nek, azo(n)ba(n) ismet mindgiarast elő jöuenek. Akkor mo(n)da Szabo Marto(n) nezd az bestie kurua leania most keriti el az Aszoni nepekett, en mo(n)da(m) hogy ne mo(n)gia azt. Eő arra azt monda az varasso(n) is ninczen az lelek kuruanall .. nagio b kúrua keriteő Aszony [Mv; MvLt 290. 117a]. 1635 : mondgia uala az kathona Turi Ferenczy, Aha kurua keritő eszes lelek kurua lelek kurua, Teis ollian kurua uagy, mint az kit el keritez, mert te miad giotrodo(m) en az szerelembe(n) [Mv; i.h. 291. 59a]. 1657 : Halmi Janos az feleségem felol illyen rut dolgót mondot; hogy az feleségem a feleséget Galambfalvi Ferencznek el akarta kereteni [SzJK 81].

2. kb. el/kicsal; a obține/stoarce (cu viclenie); entlocken. 1745 : en laudetur nomen D(omi)ni Sem magamra Sem Hugomra fel nem czifraztam a Szek pezit, Sem jo kedvemben a Hegedűsök(ne)k nem discretizaltam, s el nem tantoltam a Damak-kal, töllem se Hugom se frajam se szolgalom a Szek penzit el nem keritette [Árkos Hsz; Ap. 4 Benkő Raphael Apor Péterhez].

3. bekerít/kertel; a împrejmuí/îngrădi; um-zäunen. 1669 : Ezen derek hazoktol fogva az Új süteő hazigh vagjon az kert el kerítve, palankal [Királyhalmá NK; Ks 67. 46. 24a].

elkerítés ademenire la relații sexuale, codoși/le; Verkuppelung. 1674 : Isák Gyeorgynét más ember feleségének el kerítéséért citáltattuk, Bácsi Péter Uram(na)k* adtunk érette f — d 12 [Kv; Szám. 34. L. 5 — *A szolgabírónak].

elkerített ademenitá la relații sexuale; verkuppelt. 1584 : Hallotta ezt(is) Teteó Ianošt mert eő zolgaia volt Akor ez Andras, hogy feddette volna ez Andras, hogy Ne zolgalna eotet lator-sagaua hane(m) lamborul, Seot ha vetke volna el Menne, Mert Ne(m) Iol Iarna mert az Azony Apiais keressy, Es ez Zon elment ez Andrasis ... Az Megyeassy Erdeón találkoztak volna hozzaiok, seot az el keritet Azont(is) ot Az erdeón ereztettek volna vizza [Kv; TJK IV/1. 350].

elkertetel 1. kerítéssel a magáéhoz foglal; a ocupa prin îngrădire/impresuire; durch Abzäunung in Besitz nehmen. 1587: melibe* egj darabochykak Zarka Antal az eo vduarához az dizno olnal el kertelt [Jedd MT; Bál. 1. — *A szomszéd telekből]. XVI. sz. v.: Tudom hogi el kertelt Bede peter benne. Aztis tudom hogi egi törsök vala az hatara Bede peter elkertelte Azt az törsöket [HSzj *törsök* al.]. 1600: ment Rea eegy (!) kertunkre ... az hol akartta el kertelte az melljk felett akartta maganak foglalta wrara walo bisztaba [UszT 15/55–6]. 1602: az falun ember emlekezettül foghván valo vtamat az J ... most el kertele ... Ezt az szabad vtamat pedig az I ket helyen kertelte el [i.h. 16/9]. 1744: vagjon egj Darab oldal, mely közönséges Falu helje, marha tartani valo föld volt, de most Lukáts Márton, s Kálmán Márton egj egi darabott elkertelt benne magok számára [Szentdemeter U; EHA]. 1766: ezen rétnek a Malom felől valo Szélin ... jól láttzik és jól ismészik azon malomra járó régi ut, és azon utrol jól ismészik mennyit kerteltek el belőle [Páncélcseh SzD; RLt O. 1 4 r. tanú vall.].

2. (kerítéssel) elválaszt; a separa/despărți (prin gard); abzäunen, mit Zaun trennen. 1736: az mester . háza előtt volt egy kis fedeletlen utca; azon túl a város kőfala felé volt faragott fábul elécsinált* fedeletlen kert, az mely elkertelte a convictus udvarát az seminárium udvarától [MetTr 427. — *Téves egybeírás v. egybeszedés *elé csinált* h. ?]. 1785: egyedül tsak a veteményes kert különös kertel körüds körül el vagyon külömbözvetve, és el kertelve a Gyümölcsös, és Csűrös kertektől [Varsolc Sz; Born. XXIXb. 20/369 Kornis Krisztina conscr.].

3. (kerítéssel) elrekeszt/zár; a închide/bloca (cu gard); durch Umzäunung versperren. 1780: În örökké Szabados Utcának értém, de hogy Kováts István Úr kezibe ment ő kegyelme el kertelte a betüin [Páva Hsz; HSzjP].

elkertetelt kerítéssel elrekesztet/zárat; a pune să fie închis/blocat cu gard; umzäunen lassen. 1766 mindenkör azon heljen vólt bé járója Pópa Szónyának mind addig amig Thordai László Uram el kerteltette [Csapó KK; Berz. 17. XII]. 1804: (A helyet) Ki sántzoltatta, és kerteltette el légyen, mi ugyan akkor itten nem voltunk ... de értettük bizonyosan hogy... Bartok Josef Uram árkontatta el [Sárd AF; TSb 51].

elkerteteltetik kerítéssel különválasztatik; a fi despărțit/separat prin gard; durch Umzäunung getrennt werden. 1739: az elmaradott részecskeis pedig elkerteteltetik [Dés; Jk]. 1761: (A csikókert) a Veteményes, es Curialistol kerteltetett el egjebütt mindenütt ... támaszos, és ujj lészás kertel vagjon bé kerítve [Spring AF; JHBK LXXIV/1. 501].

elkerül 1. kikerül; a ocoli/evita; ausweichen. 1644: egi szekér giumeolcziós vala az ucza közé-

pin az Aszon nepek el leptek vala, megh azt ugia(n) el kerülek hōgi bele ne akadgion az mi szerekerunk [Mv; MvLt 291. 414a]. 1666: semmi respectura nem nezen egy falutis az szedesben* el nem kerülek [UtI. — *Élelemszedés alkalmával]. 1742: Kolos Vármegjében Somboron van egj vámos hidunk nagy extortioja miat az Contrasnak minden utazók és kereskedők el kerülik azon vámos hidat nagj karunkra és praediciumunkra [Somb. I]. 1745 akkor mingyárt Gyanoban estem felőllek hogy nem jó emberek, mint hogy én is gyalog ember lévén az utból el tértek és hogy velem szemben az utban nem merte(ne)k jönni hanem távol el kerületnek [Bálványosváraja SzD; Ks]. 1781 a Dézmával ugy defraudált volt Tumus Adám hogy a Dézmáló helyet el kerülte, en is hogy észre vettem, hozzája mentem, 's pirongattam a Dézmának el kerüléséért [Vingárd AF; Mk 34].

2. (szándékosan) kerül vkit; a ocoli pe cineva (în mod intenționat); (absichtlich) jm ausweichen. 1573: Mond eo hogi vyzza kellene hiny az Iwh melle Ne Bwdosnek, Mond Kalmar lazlo byzon Io lezen chiak meg talalna(m), Nem Bannam karomat Annera Ment hogi Nem Ieo elembe ely kerwl [Kv; TjK III/3. 216]. 1839: kérem ujba, ha nagy haszonra vágyik ne kerülyen el engemet, mert még a maradéka is meg köszöni általam nyert hasznát [A.szentmihályfa TA; Bosla. Miske Ferenc lev.].

3. kitér vmi elől; a se eschiva; etw. vermeiden. 1697: Szakmári Ferenczék Nyaratszaka egész őszigh Mind Vágás mind egyéb Céhbeli Segitzégét el kerülvén büntetöttének 4, 4 forintal [Kv; MészCLEv.].

4. megmenekedik vmitől, kikerül vmit; a scăpa de ceva, a evita ceva; entgehen. 1571: Az feo emberek vag' lo feyek zolgay keozzeol az kyk zegoedwe es fizetesertt zolgallyak Vrokat, chyak azok kerwlyek el a rawast [SzO III, 335]. 1670: Engemet az teóruieni megh suliosita sem(m)i ok adasokkal el nem tudam kerwini [UszT 4. 9b]. 1679: ha ki parancsolatunk elle(n) cselekedni comperialtatik es az irant meg irt hívünket akadalyoztattya, kemeny animadversiankat el nem kerüli [Wass. fej.]. 1695: Gellért Mihaly Uramat Szekely Cata Csiki Laszlone a szek színén meg kövesse es soha többbe se(m) magát se(m) feleséget ne mocskolya, melyet ha protentalna Csiki Laszlone abban a poenaba incurrallo(n) a melyet mostan el került [SzJk 293]. 1748: magától Molnár Jánostol hallottam mondani, hogy ha akarnám ollyb(a) hajthatnam Argyélán Iosivot hogy nem csak az vasat, de még az instrangat (!)* is alig kerülne el [Déva; Ks 112 Vegyes ir. — *Ti. a hóhér kötelét]. 1749: sertés hust Báránt szalonát hartsát sajtot és turot a Mag(istra)tus hire es limitatioja nélkül árulni ne mérészellye(ne)k, külömb(en) ennekis méltó büntetést el nem kerülik [Torda; TjK III. 251]. 1769: az 50. 50 lapátot edjik se kerüli el közzülek [Ne; Told. 5a]. 1786: a nemes Falu Notarius nem letele miatt meg szorittattott Tekentetes Kis Horszanyi (!)

Hársányi Ferencz akkori Processualis Ns Aranyos szeki Felső járás-beli Duloja által, hogy Stantaneé Notariust álfstson Külömben 24 ~ huszonnégy Mforint büntetést nem fogja el kerülni fogyasztózas Falunk [Bosla].

5. kijátszik, megkerül vmit; a eluda/ignora; umgehen. 1627: eleitől fogva ez uolt az szokas hogy valamely kereskedeő Ember, akarmy neuel neuzezendeo Marhat idegen Orszagbul el adasnak es kereskedesnek okaiert be hozot ez Orszagban Moldouanak es Hauaselföldenek akar miczioda uttian, de mindenkoron huzaddal auagy Harminczaddal tartoztanak, ... sokan vadnak ki(k) Marhaiokkal mind be jeöuet, s' mind kj menet az huzadot el kerwlik [GyF; Törzs. fej.]. 1685: Ha valakik pedig az 3czadot el kerülnék vgj marhajokat dugatnák es Contrabont talaltatnék, az ilyeneketis Uram(na)k eő Kglme(ne)k ideje korá(n) értesere adom [Bf II St. Prosa de Szék széki rationista kötelezvénye]. 1746: az elmúlt éjtzaka három Szekéren borokat hozván Nzts Suki István Vr(am) selléri az Ns Város Hidgyán lévő Vámost tsalárdtsággal el kerülték [Torda; T]jk III. 3].

A fogalmazásbeli kétértelműség miatt ez az utolsó adalék az 1. jel. alá is tartozhatik.

6. kb. elhárít, kikerül; a evita/inlatura; ausweichen, abwehren. 1667: Hogy ha ... valami expensat vetne fel az Nemes Orszagh, aztis tellyes tehetségekkel el kerülni igyekezze(ne)k, hogy azzal ne aggravaltassunk, mert az eddig valo sok rendbeli expensa is az szegenysege(ne)k igen nagy Terhere vagy(o)n, es ha meg is tobbel terheltek az szegenysegh, el nem viselheti [Wass. Követi ut.]. 1772: ha pedig ezt^a előre láthattam volna, inkább magam fogattam volna eddig jo embert reá^b, ki az eő Excellenciaja Malmát jól meg igazította volna s csak az olta is hogj perlünk, sok hasznót hajtott volna az izetlenkedésis el kerültük volna [Kük.; JHb LXVII/237. — *Ti. a terhes perlekedést. ^bTi. a malomhoz jó gondviselőt]. 1722: Balog Márton ... az Orbán István és János reszetskéjeketis meg Vásárlotta ... kegyelmetek mind ezekért az Exponensel viszontagságban jöven; melljet az Exponens el akarvan kerülni, azért admonialtatta s kínáltatta kegyelmeteket, hogy

8ad napok alatt Tessék Kegyelmetek(ne)k azon Csérét . viszá hozni s az Exponensnek kezében adni [Szentimre MT; BalLev.].

7. elhagy; a lásapărăsi; verlassen. 1636: semmi haboru idén el nem kerölik kegđ sem az Kegđ successorit ha szinten kitől I(ste)n oitalmazson haboru időben el budosnanakis az kegđ neve ala megh jöjenek [Fráta K; SLt Y. 37].

8. eljut; a ajunge; hingelangen, kommen. 1869: Feri 46ban született tehát hozzá nem kerül talán el a sor. s ha el is, teszi le Juliusba a papi vizsgát s mint papjelelt menekül — béSOROLJÁK ugyan, de obsitot adnak és ithon hagyják [Kv; Pf].

elkerülés 1. kikerülés; evitare, ocolire; Ausweichen. 1781 a' Dézmával ugy defraudalt volt Tumus Adám, hogy a' Dézmálo helyyet el kerülte,

en is hogy észre vettem, hozzája mentem, 's piron-gattam a' Dézmának el kerüléséért [Vingárd AF; Mk 34]. 1795: Hogy ha Valamellyékünknek ezen Felkelhetőkből, és Naturalekből jutando része azon Ingatlan Joszágekban találtato Felkelhetőkből ki telnék, a melly Joszág résziben jutott, adattassék ott ki az Vecturázásnak el kerülésére nézve [Ádámos KK; JHb XIX/47]. 1797: ő a' katonaság el kerülése végett, magát meg felszegesítvén, imitt amott lappangott, lézengett, s tolvajságokba elegyedett [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1863: A' bé vallásokat két példányban kell meg tenni, 's edgyik maradjon meg az Egyház ládjában, a' jöhető Zavar elkerülése végett [Gyalu K; RAK 79].

2. elhárítás; evitare, inlaturare; Abwendung. 1791/1798 (Azok) akik nem belső meg-győződésből, hanem valamely világi . büntetésnek el-kerülésére nézve akarnak gyülekezetünkben bé vétettetni ..., tsupán tsak Hipokritak(na)k nevezetethetnek [M.bikal K; RAK 27 püsp. kl].

elkerülhet 1. kikerülhet; a putea ocoli; ausweichen können. 1804: ottan ottan midőn Áradás támad, őszve szorolván a víz minden felől a' Sántzok mián, az Ország uttyát el nem kerülhetvén, kénтеленítettünk, marháink és magunk veszedelmünkkel is az egészen el sephett rozsz helyre belé hajtani [Sárd AF; TSb 51].

2. megmenekedhetik vmitől, kikerülhet vmit; a putea scăpa de ceva, a putea evita ceva; ent/davonkommen können. 1692: Az felfelj megh irt in Convenientiakatis (!) el kerülhetjük [Széke-fva KK; Törzs. Sarosj Janos kezével]. 1696: A' Türeiek is azt el kerülheték volna Uram; ha egynéhányonn szánt szándékkal azt a három Németet fel nem ingerlették volna; és ugyan nem üldézték volna vram öket [Balázsva AF; BK. Veniczei Sándor Bethlen Gergelyhez]. 1736 (Az) Attjoktól tett Testamentaria Divisio helyben maradván azon Testamentumban le tett atkot az parsok el kerülhessék [Torda; T]jk I. 111]. 1746: executio imminealván a betsülletes M. Bodoni ... lakosokra, hogy az executionnak vigorát elkerülhetnék folyamodtanak ... Szánto Janos Uramhoz ..., hogy adna eő kigyelme 100 ~ Száz Renens forintokat [Mezőbodon TA; JHb XI/28]. 1786: a pásztör ... a Nsgtok kenyerét szereti, s meg se veti, s kész akár hová el menni a juhokkal együtt, mert a meg maradtott juhok igen jok, s szép fajták, de a Bentzentzi határba ezentul a métyelt éppen el nem kerülheti, mert igen meg posványosodott [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — L. még ETA I, 77.

3. megkerülhet, kijátszhat; a putea ocoli/eluda; umgehen können. 1592: Miért hogi az feledelem orzagau el vegezet Limitatitot semmi keppen el ne(m) kerwlhettni, hane(m) az publicatio zerent által kel benne menj, Biro vra(m) minden rendbeli Ceh Mestereket hiuasson be, es Inche megh valoba hogi ehez tarchak magokat, miueket ahöz kepest zabiak, hogi az limitatio zerent adhassak [Kv; Tan]jk I/1. 184].

4. átv kitérhet vmi elől; a putea evita; jm/etw. ausweichen können. 1591 Monda az nezeo, vgi vagion hagi egi zepleos azzoni ellentis tart az Annia benne, hagi egibe ne mehessenek, sok ellenkezoys vadnak, de soha el nem kerwlhetik, ha nem egibe mennek [Kv; Tjk V/1. 133]. 1817: ha elkerülhetném nem tzmborálnék Hadadiakkal [Kv; IB. gr. Korda Anna lev.].

5. elháríthat; a putea evita/inlătura; abwehren können. 1580: Ertwen az keozonseges zwkseget kit eo kegmei semmy vton el kerwlhetnek (igy l), vetettek adot fel eo kegmei egy vonasra fl. 1 [Kv; TanJk V/3. 205b]. 1703: Egy Itéllő Mestert hozunk, s mindentül vissza foglaltattuk az jószágot, á kit kgd el vesztegetet ... ha kgd Istenessen Attyafisagoson Cselekszik el kerülheti, a mi kevesse maratt szegénynek, ugj itélik böcsületes emberek, el nem vész [Kv; Eszt. Serédi Zsófia Serédi Gáspárhoz].

6. nélkülözhet vmit, meglehet vmi nélkül; a se putea dispensa/lipsi de ceva; entbehren/vermissen können. 1726: Amelly három ezer m. forint Adosságom Besztercze Várossánál vagyon magamé, ... annuatim az Interessét annak igazán osszszák ketten edgi más között. Amig el kerülhetik penig az Capitálét fel ne vegyék [JHb XXXV. 21 Jósika Imre végr.].

elkerülhetetlen 1. elháríthatatlan; de neinlaturat; unabwendbar/vermeidlich. 1631: az praefigalt napra o kgnek az summat ez el kerulhetetle(n) akadályok miat ne(m) deponalhattam [Radle(n) KK; Ks O. 37]. 1682: Ez rajtunk forgo, és sok tekintetekbe(n) el kerulhetetle(n) szoros állapotokhoz képest bizonyos summa penzt, buzat és zabotis ketelenítettünk bizonyos szemeljekre az eo Felsege Vitezi számokra fel vetnünk [Borb. I fej.].

2. el nem kerülhető, föltétlenül bekövetkező; inevitabil; unvermeidlich. 1784: (A) praespecificált ... Rendelések a Torotzkoi Communitásnak, és Biráknak elejébe adattatnak oly véggel, hogy mind azoknak meg tartására kemény, és el kerulhetetlen büntetés alatt kötelesek légyenek [Torockó; TLev. 2/6. 5a]. 1787 (Ha) ezen egy némű nyavalyában egymás után, és rövid idő alatt 3. vagy 4. inficiálnak, az elkerülhetetlen büntetés alatt a' Notarius a Processualis Szolgabironak meg jelenteni köteles légyen [uo.; i.h. 3/2. 3b].

3. elengedhetetlenül szükséges; indispensabil; unbedingt nötig. 1778/1779 A Jobbágyimnak hibás tselekedetért megengedem hogy az Udvarba Dominális szék Celebráltassék ..., és az arra tejendő elkerülhetetlen költést is acceptálok [Kv; Ks 65. 44. 13]. 1781 A' Kis Almási Erdők(ne)k a Stompokhoz és az ezekhez Szolgáló emberek(ne)k elkerulhetetlen haszonvételekre esztendőnként valo usussa ... praetendaltatik in FRh. 40 [Kisalmás H; JHb XXXII/22]. 1837 A Czel arányos hasznos, Szükséges külső vagy belső gazdasági építményekben, és elkerulhetetlen javítottásokban, a zállagban vevő Urat gátolni, és korlátozni nem

akarván, ez oly formán engedtetik meg: hogy azoknak értéke ... a ki válto által fordítottassék meg [Dés; Bet. 5].

4. halaszthatatlan; ceea ce nu suferă aminare, de neamînat; unaufschiebbar. 1727 Ha csengetéskor valakinek vagy vendége vagy el kerulhetetlen dolga vagyon és az csengetést halya mindgyárt tartozik meg izenni sub poena 20 [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 37]. 1852 az idő, és körülmény oda vitt engemis, miszerint Nősülésem elkerulhetetlen még p(e)d(ig) a lehető leg rövidebb idő alatt [Énlaka U; Pf. „Bartha Zsigmond Enlakai Rector” lev.].

5. ~ szükség a. föltétlen/parancsoló szükség; neapărată/absolută nevoie; unbedingt Notwendigkeit. 1694: En Ingodályon^a lako Fagarasi Biro János bizonyos és el kerulhetetlen szükségemről kényszerítetvén vettem fel Nagy Páll Uramtól Esztendeig kölcsön száz magjari forintokatt [JHb XXIX/6. — *NK]. 1736: én bizanyas és Ell kerulhetetlen szükségemről viseltetvén. vetettem volt Zalogban. [Kis Keréki egész portiomat [Pókafva KK; JHb XXVI/45]. 1769: Provid(us) Bartok András .. el kerulhetetlen szükségéről kényszerítetvén refugált a T. Szt. Györgyi Pater Franciscanusok Toroczkon lako Curátorához Tekintetes Muszszik Fridrik Uramhoz, és kért s effective leváltis ... költsön Flor. 100 ... Sequentibus sub Conditionibus ... 2do: Az ezer Hét száz Hetvenedik Esztendőnek első napjára .. a' Debitor a' költsönözött summa penzt ... minden renitentia nélkül meg adja [Torockó; Bosla]. 1795: el kerulhetetlen szükségek levén a Kis küküllő vizén erigalando allando labos hidra mind fel építésében mind Conservatiojában olyan praevision, a provisio tartassék hogy jovendő beli romlasok s károk ne következzenek [Ádamos KK; JHb XIX/46]. — b. kényszerhelyzet, kényszerűség; stare de necesitate, nevoie; Notlage. 1763 az el kerulhetetlen szükség okoztat bennünket Generalis Insurrectiora kényszeríteni keglteket [Uslt IX. 75. 58 fej.]. 1809: a környüllások haladékat nem szenvednek, és hogy az insurrectio hová hamarabb el készüllyön, az elkerulhetetlen szükség kívánnya [Kv; Somb. II].

elkerülhetetlenül 1. elengedhetetlenül; neapărat; unerläßlich. 1795: abban a Contractusban éppen azis vagyon irva, és le kövte, hogy a deterioratiok apporportionaltassanak a kiváltáskor a summához, és abból huzattassanak le ... Már pedig ezeknek ki tanulására el kerulhetetlenül szükséges ... a Betsü véghez vitessék [JHb LXVI/44]. 1803: azok iránt a Milgos L. Báro Urat is meg halgatni el kerulhetetlenül szükségesnek tartattuk [Mv; JHb XLVI/6 Cserei Farkas kezével].

2. elháríthatatlanul; in mod inevitabil; unabwendbar. 1826 k.: a Kelemenitli Praetensoroknak is felső határjokat el kerulhetetlenül el iszapollya, a pataknak kurtára vett hirtelen valo kiáradása [Gyalakuta MT; GyL].

elkerülődik kikerülődik; a fi evitat; vermeiden werden. 1823: méltóztassék ... meghatározni ..., hogy egy tanuló gyermekért mi legyen Esztendei fizetes, ... 's el-kerülődik a' versengés, a Tanító, 's Tanítató között [M.köblös SzD; RLt Ignác István lévita-lelkész lev.].

elkerültet eltávoztat/hárított; a face să fie îndepărtat/inlăturat; vermeiden lassen. 1825/1826: méltóztassanak ... ezen ... víznek többségét ahoz illő sánczoltatással oda a' hová illik vétettetni határozni, és így további kárainkat elkerültetni [Msz; GyL].

elkerültethetődik elhárítható; a putea fi înălăturat/evitat; vermeiden werden können. 1817 kéntelenek némelly helyiségekben Törökbuza Csuszából, s az Erdőken tanáltató Galaganya Gyümölcshol készítettett egészségtelen Kenyérrel gédelgetni magokat, erre nézve, hogy ... az éhel való halálozás el kerültethetődik, mulhatatlanul szükséges a' hathatos segedelem [TLt 1095 jk].

elkerültetik eltávoztatik; a fi îndepărtat/inlăturat; vermeiden werden. 1802: azon Gabonát, a' mellyből Pálinkát szándékoznak főzni, előljárá Tiszteiknek jó előre ... bé-mutatni ... el-ne-mulassák, hogy a' Pálinka-Főzésben minden némű családtság el-kerültessék [Kv; Borb. II gub.].

elkeseredett megkeseredett; amárit; verbittert. 1586: Biro Vramat ... felette ighe(n) kerik eo kgmek hogy kiraly Biro vrammal egle(te)mbé Mennel Iobban tuggyak az zegeny megh Niomodorot el keszeredet keossegnek Iowara teoreked-we(n) zallichak ez Nagy Summat [Kv; Tanjk I/1. 31].

elkeseredik keserűséggel telik el; a se amări, a fi plin de amărăciune; erbittern, erbittert sein. 1586: Zegedi Gergelj vallia, Nem Iut mind eszemben a' dologh mert el keserettem vala az zolgham Allapattian, Es keornyeorgeottem erette Zechi Istuannak [Kv; Tjk IV/1. 557]. 1597: Mikor Kadas Janost megh fogak menek hozzaia az toronba kerde(m) hogy miben vagion dolga monda vgi vagion hogy ameli kigiot az halaltol megh mentek azon kigio arczúl tamadot most rea(m) azt akarna(m) hogy holnap ki vinnenek s el ewtnek az feiemet ha chiak két penzel megh waltam is magamat nem miuelne(m) mert immar telliesseggel el keseredtem [Kv; Tjk VI/1. 98]. 1844: Kis János el keseredve agyarkadva mondja, Jaj Istenem! mit csináltam? s mit csinálánk? az én Lelkem Soha meg nem nyugszik* [Bágyon TA; KLev. — *Emberölésben részt vett vádlott kifakadása].

Szk: ~ a szíve megkeseredik a szíve. 1658 bizony így nem is kíván(o)m Doktorokkal magamat Gyogyítani ilyen nehéz fogyatkozásban el kesseredet az szívem [Beszt.; Ks 90 Cseffey László lev.].

elkeserít megkeserít; a amări; vergällen, bitter machen. 1593: Hallottam filemmel ... hogy az Apianak ezt mongia vala, bestie Apa, ha apam ne(m) volnal gonozul jarnal miattam, mert immar el keserítettet lelkeket [Kv; Tjk V/1. 364].

elkéssett későn beadott/terjesztett; tardiv; (zu) spät eingereicht/unterbreitet. 1865 Az elkéssett fel szollamlások nem fognak tekintetbe vétetni [Gyalu K; Rak 106].

elkésik 1. megkésik; a întirzia; sich verspäten. 1573: ketser vagi haromsoris hiwata Kappa Myhalnet az aztalhoz, mykor Ely Ieot volna, kerdy Eo hwl volna az vra, Mond az azzony, hogy valam adossaga Megh kerny Ment volna, De ely kesset Nem twgia hwl Mwlatna [Kv; Tjk III/3. 49].

2. elidőzik vhol; a întirzia, a rămine mai mult unde; (irgendwo) verweilen. 1819 Korodra menvén tseléd keresni, ottan elkésven ottan is hálтам [Kv; Aggm.]. 1823 midőn egy este az őrléssel a Malambon el késven, egy terfi Lisztel Régen, és Radnótfája között az ország uttyán mentem, késén ő kegyelme a Törögbuzákban megbuvala lesett, és onnan az ország uttyára ki szökvén torkon ragadott [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez Szóts Aniko vall.].

elkésődik 1. (el)késik; a întirzia; sich verspäten, spät kommen. 1593: 1590 eztendeoben, az Erdelel Terminuskor zent Lukach napba talala megh engemet Sarماسagi Gabor, hogy adnek nekj f 8. mert az zolgaiait kwite volna hazahoz, de el keswedot volna; En igirek penzt neki, de nem kwile erette [Kv; Tjk V/1. 400].

2. megkésik; a întirzia; sich verspäten. 1596: en esmet be menek az Var ala, esmet haro(m) louat hozek, Azon el késődem Varga Istuan(n)al maradek megh, nem talalam megh Zaz Tamast | az farkaslaki zechy Peter irtasanal el teórek egy uti tarsinknak egy kereke, az miatt es hogy eias kesesóttunk uala merth kesesó ydeó uala ott bochatunk ki [UstT 11/46, 49].

elkészt 1. megcsinál; a face/executa; machen. 1589/XVII. sz. eleje: Minek utanna az Heti Beres szolga az eo tanusaganak Remeket önnéon magatol el kezituen, elegedendeokeppen megh mutatitia, Mestersegét megh bizonittia az mesterek Mesteri Jelt adgianak neki [Kv; KómcArt. 10]. 1596: (Vettem) ket zal daru tollat, kit az Rejbicz vram tolmachanak adott biro vram d 80 ... Gal kowachnak vittem 12. Apro vasat, hogy az Rejbicz zekeret el keziche, hogy az eordeogh el vigie eo kegmet Innet niakunkrol [Kv; Szám. 6/XXIX. 77 Bachi Tamás sp kezével]. 1650: Az Gyekei Relatoriat el készítettem ... Az Szent Martonitis meg minútaltam de megh nem irhatam, miúel abbas difficultasokat taleak [Kv; Ks 4. VI. 2 St. Palfy lev.]. 1681: Vizi Malom ... a* Haczoogh vizin vago(n) Also bokor köve semmire kellő lévén most nem forogh, ... ha ez

ilyennek jó idején Eszközeit el nem készítik, mi haszna van az földes vrnak benne hogy vesztégh áll [Hátszeg; VhU 603]. 1718 : á Transmissiott ... Notarius vram hetfűre el készitenné [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1752 : az tzipelüs tsináló betegg lévén az tzipelüsetek nem készítette el [WLT Vesselényi István feleségéhez]. 1765 : En Gróf Petki Anna Gróf Kornis Antalné Szegődttem meg az Jesuiták Pallérával Günter Ferencz Urammal hogy ő kegyelme az én házaimat el készíti. a két házból egy szép Tiszteséges nappali házat csinál tiszteséges szép Stukaturával; ugy az ebédlő Palotámat is hasonló Szép Stukaturával meg csinálja [Kv; Ks 11. XLVI. 44]. 1797 Az kotsi kerekeket a Vártzai Molnár mind eddig el nem készíté, s talám őszig sem készíti el mivel a mint mongyák ujra le betegedet voltna [Szilágy-cseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1814 : az ide való Czéhbelli Asztalosok a' fel-vállolt munkát igen későre, és felette drágáért szokták elkészíteni [Kv; AsztCLev.]. — L. még HSzj *tüzelt-ház* al.

2. fel/előkészít; a pregāti; vorbereiten. 1676 : azon hűségtek szeke beli Solymárok(na)k parancsolja meg; hogy ez esztendobef(n) általok administralando nyóltz Sólymokat el készétven, véleek edgyütt ... Brassóban lenni el ne mulassak [UszT IX. 76. 2 fejj.].

3. felkészít; a pregāti; vorbereiten. 1653 : Bethlen Gábornak jöve commissioja* a gubernatorhoz^b, hogy a császárnak* szekereken küldjön élést és lábas marhát Hutin alá Ide a mi városunkra három szekeret vetének; melyet mikoron elkészitettek volna, a tanács engem rendele hogy elmenjek véle [ETA I, 125. — *1621-ben. *Iktári Bethlen István, Bethlen Gábor fej. öccse és a fej. hadakozásai idején Erdély kormányzója, majd bátyja halála után választott, aztán hamarosan lemondott fej. *A török szultánnak]. 1711 (A szekereket) elkiszititük es el küldetük az parancsolat szerint oda Bonczidara [Szentgyed SzD; Wass. Moldovan Pavel (40) vall.]. 1810 : el készitettük a' szekeret az után Rátz Ferentz Uramni mentem [Barót Hsz; Bogáts 4].

4. előkészít; a pregāti; fertigmachen, vorbereiten. 1591 : Megh ertettek aztis eo kegmetwl biro vramtul hogy Az wy eztendő Ayandekat Immar el kezytettek volna [Kv; TanJk I/1. 154]. 1793 : Már az Aszalott el készitvén a jövő hetén a' mint a' Cseresnye aszalás fránt Méltóztatott Nsgod parantsolni ahhozis aszalattatni hozzáfogatok [Hádád Sz; JF 46 LevK 286].

5. ellát; a aproviziona/prevedea; versehen. 1723 : fogam a fiamott ... menyinyen el elős ... utra- valovalis jól el készitem [Oroszfalv MT; VGy. Tamás Demeterné Oroszfalvi Iuvána (50) jő vall.].

6. felkészít/díszít; a orna/impodobi; zieren, schmücken. 1736 : már az asztal minden készülettel el volt készitve, ott ezüst sőtartók, estve ezüst gyertyatartók, hamu-vevők, voltak [MetTr 382].

7. el van készitve vmire fel van készülve/készen áll vmire; a fi pregāti pentru ceva; ist vorbereiten.

1791 : Idősb Györgj Péter Uramis ... monda kegyelmelek el vadnak készitette hogy engemet kérdezen(e)k nagj haragos indulattal szólván, melyre én mondek ne haragudjék kglmd Györgj Péter Uram mert nekünk köteleességünk hogy a dolognak jól vegire járjunk meljre ismét így felele, No, no tsak tessék Kglmetek(ne)k mert én is elvagjok készitve hogy feleljek [Usz; Borb. II „Sig. Szarka de Kövesd in poss. Kereszturfalva” (60) vall.].

8. (kendert v. lent) megmunkál; a prelucra (inul sau cinepa); (Hanf od. Leinen) bearbeiten. 1681 : Lent, Kendert is elégedendőt nem csak vetni, hanem elis késziteni tartoznak [VhU 200]. 1754 : 1753béli 8 Kalongya Kendert el készitvén meg is fonatta, s meg is szótette [Mezőgerebenes TA; BLt 7].

Ha. 1782 : el készitenni [Torockó; TLev 4/6]. 1801 : el készitenni [Kv; AsztCLev.]. 1820 : tartozzanak . . . el is készitenni | el nem készitenné [Kv; FésüsCJk 26–7]. 1852 : el készitenni [Kadács U; Pf].

elkészítés 1. megcsinálás; executare; Anfertigung. 1599 Chyzar Ferencz vallia Zakal Benedek Zekely Andras zamara halala eleottis chynaltatott vala egy ezeosteos zablyat . . . hanem hogy valamy kesedelem leon el kezite- seben vgy kezdet vala zegeny Andras vram ream izenny feleolle [Kv; Tjk VI/1. 357]. 1752 : eléggé bánom mlts Ur, hogy ennyi üdöre haladott azon munkának ell készítése [Mocs K; Trenk István lev.]. 1761 M: Baro Josika Daniel Urfi nogatta a Cancellistákat a munkának el készítésére, tudom aztis hogy későre fogtanak azon munkához [Branyicska H; JHb XXXV/46. 13]. 1775 Alkudtam meg Kolosvári Oltár csináló Hoffmajer Simon eő kegyelmével Szőkefalvára a tett Delin- eatiója szerint csinálendo egy Oltárnak el készi- téseért (!) [Ks 92]. 1839 Tanácsos Mősa László Ur, mint az' Ser Ház új Hűttőjének el készítésére ki rendelt Biztos, el vitt az Ser Házhoz, — hogy ottan az Hűttőnél meg kívántato melioratiokat tégyem meg fizetésért [Dés; DLt 1200]. 1844 : a Deesi Csizmadia Czéh remek készítésre (!) hat Egyéneket botsátott . . . melj mivek elkészítése után mestereknek fel fognak hiteltetni [Dés; DLt 855].

2. megmunkálás, feldolgozás; prelucrare; Bear- beitung. 1675/1688 u.: (A) kenderről lenről igaz szamot tarcz ... kendernek, lennek asztatására, ideie korán valo el k(esz)ítésre szorgalmatos gondod legyen [Borb. I. Petki János ut. csfkcsicsai jő-birájához].

Ha. 1842 : el készittés [Dés; DLt 1452].

elkészített megcsinált; fácut, executat; ange- fertigt. 1825 Első vagy külső ház réggén Palota lévén nagy Széles ablakkal és Csinoson el készített párkanyokkal meg Czifrázott staka- turával volt fel készitve [Százpatak Hsz; SzentkZs Conscri. 328].

elkészíthet 1. megcsinálhat; a putea face/execute; machen/anfertigen können. 1801 tsak egy alkalmas Legényi munkátis el nem készíthet, nem hogy egy mesteri Remeket capax lenne el készíteni [Kv; AsztCLev.].

2. kelengyével elláthat, felkelengyézhet; a putea inestra/dota; ausstaffieren können. 1774: mint-hogy neveletlen ... két Leányimat el-nem készíthettem, ha hírtelen ki-készítések előtt holtom történnék két Leányimnak jutandó Jövedelemből vegyenek számokra Gyöngyöt s egyéb Leányi készületet [Kozárvár SzD; Told. 22].

elkészített 1. megcsináltat; a face să fie făcut/executat; machen/anfertigen lassen. 1681: Úy Bánya Fuvo egyik pár, ighen szakadozott, Tavaszalra (!) mas kellen (!); jo volna most télen el készíttetni [Vh; VhU 580].

2. előkészített; a face să fie pregătit; vorbereiten lassen. 1725 az Aszszony ... egy eket el készítete, és a Falu földéből a két fordulora, rettenetes nagy két darabot egy éczaka, azon ekevel el borozdoltata [Tóhát TA; JHb XI/15].

3. elláttat; a face să fie dotat; versehen lassen. 1734 k. /1770 k. (A templomot) tsaknem ex fundamento fel-építette, bólt hajtással ékesítette, és pádimentommal nagyobbára faragott kövekből valóval, ujdón új szekekkel, karral és a' Templo körül való Czinteremmel el-készíttette [Vajdakamarás K; SzConscr. 145].

elkészíttetés megcsináltatás; executare; Anfertigung. 1612: Az vitezleo Zalay Farkast meghytt vdwarj jambor szolgankat ... bocziatottuk oda Ktek keozse Az Farkas algiu mindennemw szerszama el kezittetésire ... az mi szwkseges az Farkas algiu szerszama el kezittetésere, mindenbe(n) kegtek, segitseggel legie(n) [PLPr I/3. 1612—1615 fej.]. 1787: Baroti László Uramnak a Néhai Nagy György eő Kegyelme ... Ratioinak el készíttetéséért Hf 10 Dr. 80 [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 9].

elkészíttetett elkészült; executat; angefertigt. 1725 osztan az oda már felényire el készíttetett Keczei Uram Malma csak el pusztula [Türe K; Told. 28]. 1748 a Berendi Posta ut fele egy jó formaban el készíttetett Vendég Fogadó [Kisküllő K; EHA].

elkészíttetik 1. megcsináltatik, elkészül; a fi făcut/executat; gemacht/angefertigt werden. 1756 mostan epitetik A Majornak valo Ház Pitvárával, és oldal kamarájával, melyis ha annak rendi szerént fel Szarvaztatván egész el készíttetik állandonak lenni itilitetik [Branyicska H; JHb LXX/2. 35]. 1772 hogyha a' Konyha mellett, félben-lévő Téglából indult Szobátska; el készítteték, ... ugy 600. MForintot meg-érne az el-betsült hely, és épületet [Mv; DLev. 5. XVII. 4].

2. el van készítetve fel van készülve, felkészült vmire; a fi pregătit pentru ceva; vorbereitet sein. 1791: Idősb Györgj Péter Uramis ... monda

kegyelmetek el vadnak készíttetve hogj engemet kérdezzen(e)k nagy haragos indulattal szolván, melyre én mondek ne haragudjék kglmd Györgj Péter Uram mert nekünk kötelességünk hogj a dolognak jól vegire járjunk [U; Borb. II „Sig. Szarka de Kövesd (60) in poss. Kereszturfalva” vall.].

elkészítet vki otthagytására késztet; a determina să părăsească pe cineva; zum Verlassen js nöti-gen/bewegen. 1570 Mykor Thakacz Janostwl az Thakach Siluester gyermeke ely fwthot volna, hallotak hogi Byro Myhal kyztette el Theole, Es harmad napigh az hazhean thartotta volna [Kv; Tjk III/2. 40].

elkészül 1. meglesz, készen lesz; a fi gata; fertig werden/sein. 1573: Demyen fogatta volt meg Eoket Kalmar lazlo fiay Newewel az Bwzat ely cepleny, Eok ely ceplettek, Demyen hordot Ennyk valot az kalmar lazlo hazatwl hogi az bwza Ely keszwlt volna Zanra rakta Demyen eo vitte ely [Kv; Tjk III/3. 216]. 1581 Hogy penigh Az epwlet fogiatkozas nelkwl elő Mennye(n) ... valasztottak eo kegmek ket pallert Ezeknek zorgalmatos gongyok legie(n) hogy minde(n) fele Allas fakra dezakara egieb minde(n) zwkseges dolgoknak megh zerzessere serenyek legienek, hogy mykorra Az Mesz el kőzwl (!) egieb zerzarnok is kezen legienek [Kv; TanJk V/3. 236b]. 1773: (A malom) mint hogj csak most a Telben keszült el egy nap sem forgot, most sem foroghat, mert az idők kemenysege miatt az Viz egészen meg fogjot [Marosillye H; UtI]. 1752 Valameddig a praerecenseált épületeket egészen el nem készíttik, maradgyon az említett Vidua Aszszony a' Bodoki egész Curiában, ... neis lehessen exturbáltatni, akkor penig midőn el készül minden tovább való per, patvar nélkül tartozik az említett Curiát cedálni, abból ki menni, és az ujba Szállani [Bodok Hsz; Ks 2. XXIIb]. 1818: a' jövő Fársáng végire a' Remek el-készülyön [Kv; ÖCJk].

2. felkészül; a se pregăti, a fi gata; sich fertig-machen. 1590: Pernej Istwan wrunk capitanwnk lewen, nekj azt poronczolta hogy mingiarast Brassoba, wrwnk Eo nagjsaga wtan kwlgion az Kereztur warosy Fazakas Lukaczj dolgaert: Azert el kezelliek (!) es mingiarast el mennék, mert aban Egieb nem Legett [UszT]. 1597 Elek Janosne ... el kezewle es ky mene Caroliban* az vra vtan [Kv; Tjk VI/1. 16. — *Nagykárolyba]. 1600: a mikor Theomeswar ala Zaz Sebestol el indulunk, en haza kerezette(m) walami keolchigert, itt mindenkeppe(n) el kezolwe(n) ala indulank az teobbi vtan Theomeswar ala [UszT 15/2 „Chur Jakab Zentleleki Lofeó ember” vall.]. 1644: En Barta Miklos Aranas szekben Rakoso(n)* Iako Veres Drabant Miuel mostan Fejedelmünk es egez orszagh akarattialbol ez mostani hadj kezületben hazank(na)k megh maradasara, nekemis el kelleitik kezülnek es mennem, az En jo akaro Apam Vramnak ... maradok adossa kez penzul tizen eőt forintat [Borb. I — *Aranyosrákos TA].

1789 mivel a körülállások haladékat nem szenvednek, és hogy az insurrectio hová hamarabb el készüljön, az elkerülhetetlen szükség kívánnya [Kv; Somb. II]. — L. még ETA I, 117.

3. elő/felkészül; a se pregāti; sich vorbereiten. 1728 Az említettem közelebbi gyűlésbe is már bé menetelemmel a Czéh a bőv beszélgetésre eléggé el lévén készülve, a Remekék bé mutatását el vártam ugyan, de azzal kénytelenítettem 'a Czéh-ot oda hagyni [Dés; DLt 581 városi céhbiztos jel.].

4. el van készülve a. készen van/áll; a fi gata/ispravit; fertig sein. 1717 Az Udvarház ... minden lakásra való alkalmatosságival, az helynek szorosságához képest elegendőképpen el vagjon készülve [Nagyrapolt H; JHb XXXI]. 1803 egyik ház egészen el van készülve ... , másik még bé padolva Sints [Körösbánya H; Ks 108. Vegyes ir.]. 1850 : (A) Malom kö el van készülve tegnap előtt a kö tsinalo nállam járt azt jelentvén hogy a kö készen van [Kadács U; Pf]. — b. meg van csinálva; a fi fäcut/executat; gemacht/engefertigt sein. 1765 Vagyon egy hosszu Talpakon álló, 's tsak sövényel ket fele rekesztetett tágas Istálló, hozzá tartozó Saraglyaival 's valuival jól el készülve [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/49.]. 1824 : az egész épületnek oldalai Fenyő Fából vagynak jo moddal el készülve s Tölgyfa Ágásokba belé rakva [Mezőbodon TA; Ks 89].

5. megéri; a se coace; (heran)reifen, reif werden. 1791 az Egész Joszág megyen ... Sz. Csehb(e) mert már itt is jo rendin el készültek a buzák az aratásra [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1796 a Török buzánk meg ért, ... és el készült volna [Kv; Aggm. B. 15]. 1807 én Tantsra még érkezvén majd meg halék Csudám-b(an) hogy az szőlő Levelezetlen, az Törökbuza kapálatlan, Buza mind el van készülve s egy Czigány sintsen athan hogy az aratáshaz kezdgye(ne)k [F.zsuk K; SLt 17 Margitai János lev.].

6. kikészül, elázik; a se pili; sich betrinken, voll/fertig sein. 1801 én is paraszt ebéd tájban a Kajántoi Fogadoban voltam, ahol a Béres Biro Zahari más Béressel ottan ittanak s midőn már az említett Béres Biro jól el készült volna, az edgyik Bérest szidni kezdvén, végre haját is meg ragadván, tépni verni kezdette [Kajántó K; Ált FiskLt]. 1834 : délig szüntelen áldozván Bél Istennek úgy el készült, hogy a' szot ... nem tudta ki mondani [Bögöz U; IB. Bentzedi Sándor ref. pap lev.].

elkészülés vminek elkészülte; terminare, isprävire; Fertigwerden. 1824 : Csernátoni Sámuelnek ... ha még több Tettei-is ezen Investiga(ti)oban a' fel-adattakon kívül lennének, azokat-is ... a' investigáltassa ... , 's ... (az) investigatiot, el készülésevel azonnal hozzám küldjék-le [Gyéresztikrály TA; TLt Praes. ir. 65/1827-hez].

elkészülget gyak elkészül; a se tot termina;nach und nach fertig werden. 1750 : Az hosszasson

tarto Conscriptio mián az Motsi Gondviselő Dávid Péter iránt valo Inquisitoria későtskén készülgete el [O.csesztve AF; Ks 83 Caspar. Szatsvay lev.].

elkészülhet 1. készen lehet, meglehet; a putea fi gata/terminat; fertig sein können. 1603 : az Menniegzeo Nap estin legie(n) az hiúogatas, az ayandek be kwldesiz azon nap, hogy mas nap Ebedre el kezeolhesse(n)a [Kv; TanJk I/1. 446.]. — *A menyegzői vendégség. 1650 : Miel az patika szerszamok keszon készülhetek el, az postanak Varakodnj kellett, Ismegh Gaz(dalkotam) ... d 7 1/2. [Kv; Szám. 26/VI. 402]. 1763 Az uj Dürützelő késén készülhete el [Szökefva KK; BLt 1]. 1786 : Szebenbe akarnak instantiajokat bé adni* ha az Ur Gratiaja által az Instantiajok Német nyelvre fordítva ... elkészülhetne [Mezőmadaras MT; TLev. 5/5 Medve Mihály prók. lev.]. — *A torockóiak. 1801 : még eddig el nem készülhetvén*, félek márol el halad [Kv; BfN I. gr. Kemény Sámuel lev.]. — *A felterjesztés].

2. beérhet; a se putea coace; reif werden können. 1796 : a késő vetés mián a Török buza el nem készülhetett, hanem éretlen maradt [Kv; Aggm. B. 15]. 1805 : Czikudon ... A Törökbuzájak elég jo termet, de itt is jo meg nem ért, és el nem készülhetett, rothod haszan vehetetlené válik [Torda; TLt Közig. ir. 1182 ifj. Szaniszló Zsigmond szb kezével]. 1843 : Az én ítéletem szerint a' mint a' Helyből meg becsülhettem, úgy gondolom, hogy a' lekaszált Termés, ha elkészülhetett volna, megérne 17 Rforintokat Valto Czéduláb(an) [Bodola Hsz; BLt Gál János (38) szolgáló-ember val.].

3. felkészülhet; a se putea pregāti; sich vorbereiten können. 1765 : mivel azon Joszágotokám töllem igen távol vagyon, ... ha Excellentiádnakis tettzésének (!)* tennék egy olly bizonyos terminust, melyre mind két részről jo moddal el készülhetnének, és ekkor a' köztők lévő versengést látatnok el [Bonyha KK; Ks LVII/9 Bethlen Pál özv. gr. Haller Jánosné gr. Daniel Sófiahhoz (csak az aláírás sk). — *Elfrás tettzenék h.].

elkészülőfélben készülöben; in pregătire; in Vorbereitung befindlich. 1694 : Talaltatott ezen Udvaron, in fieri, és elkeszülő félb(en) egj Nagj Uj Pajta [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-lefr.].

elkészült 1. kész; confectionat; fertig. 1764 Jövének mi előnkben ... Czelnán lako Providus emberek, akik is a Gabonának szűksége miatt, vőnek feles buzát, várás fejiben Interesre ... Teleki Adam Ur eő Nga Udvarabol ... Minden forint után Esztendőnként faenussa lészen jo el készült tölgyfa hasitvány szőlő karo husz [Fejér m.; TKI].

2. elkészített; fäcut, executat; verfertigt. 1780 : Akármelly Verős Kovács, a' jól el készült, és ép verőre, vas szám futatás, úgy mivelést foghat [Torockó; TLev. 6].

elkevélyedik eldölyfösödik/gögösödik; a deveni ingimfat, orgolios; hochmütig werden. 1635: monda Zúczy Jstvánne te Capitan uárgáne, miért gyálázod azzal az Uramát, hogy hozzu bájuszu Zuczy Jstvan, mire monda Aztálosne ugyan azt mondom hogy hózzú bajzú, mert ánnák hijak, megh hizek az uárason, az sok szegénye(n) el kevélyedek, ne(m) tárt senkit embernek, hane(m) cziak magát [Mv; MvLt 291. 53a].

elkever elcserél; a schimba; (um)tauschen. 1812: A Lábravalo hordozása ha bizonyossá tétetodik bizonyóságok által, s meg bizonyosodik hogy a cselekedet közbe keverte el a Ferje Lábravaloját ismét büntetodik 6 Rf Török Istvánné [Nagykapus K; RAK 14].

elkezd 1. hozzáfog/kezd, nekifog vminek; a începe; beginnen, anfangen. 1570 Bodogh Gabriel ... vallya hogy Mykor Darochy Janos hazahoz hyttak volna Egenleo akarattal Maradek peterrel, hogy zamot vessen kezettek, Mykor ely keztek volna az zam wetest, ez vallo egy nehanzor Montha mynd ket felnek hogy Iol megh lassak Regestumokat ha my hwl vagion Mind eleh keresek [Kv; TjK III/2. 192]. 1576: Az varos Erdeye Adaszek el Es hetfeon kezdyek ely az Mere-szet [Kv; TanJk V/3. 134a]. 1585: hiuanak múnket ... hogy az hazat meg ozzuk, Az hazat mikor el kezdéok oztany, Monda Zeoch Caspar enne-ke(m) az Marha Nem kell [Kv; TjK IV/1. 444]. 1597: karwallasok wthan ez az Azzony kezdé el az kalmarsagot, mert az Brassaiaktol veot vala eginehani font saffrant es egieb aprolek egietmast [Kv; TjK VI/1. 14]. 1606: Az vezekedest mikor el kezdették, Jmreh Lukacz kezdette el az feizeuel [UszT 20/196]. 1678: megh Indulva(n) elsőb(en) az Gerend fele valo szanto foldek közí ott el kezdve(n) Az Diszno szeren mutatának egy Nagy darab szanto földet [Kocsárd*; DobLev. I/26. — *Székelykocsárd TA]. 1819: időközben pedig magais iddogalt, ezen idő közbe valo szilviorium ivást pedig . A közelebb mult Esztendő dereka tájékán kezdette el [Kv; Pk 2]. — L. még BTN 126.

2. belefog; a se apuca, a începe; vornehmen, beginnen. 1653: Mostan azért esmét a Báthori Gábor dolgát akarom elkezdni és írni [ETA I, 111 NSz].

3. megkezd; a începe; beginnen, in Angriff nehmen. 1571 Az kynkeo banyat meg lassak, es az eleebbi mod zerennt az mywet el kezdyek [SzO III, 336 fej.]. 1572: el keztyk az Irtast [Dés; DLt 184]. 1586: Az elmúlt 1586 eztendeonek vy ezttendeig valo Jntroitussat az Exitással egietembe, ez Nehani alat megj Jratott napokra igh keztttem el ... [Kv; Szám. 3/XXVI. 1]. 1620: az meg irt karos* kertnek színere menuen, az alkotast el kezdéok kezdteók [Ms; Sár. — *Olv.: káros]. 1676/1681 szükséges..., hagi az ujonna(n) be állott német vitezekből álló szolgaim a' Felséges I(ste)nt hívan segítségöl, annak szent-séges neveb(en) kezdgyék el szolgaltattjokat [Vh;

VhU 661]. 1834: a munkát egész betsülettel mennél hamarébb elkezdni 's bevégezni betsü-lettel el nem mulattyuk [SL].

4. kezd; a începe; beginnen, anfangen. 1573: Az telmanne ... oztan ely kezdy Zydney, Te Bwza Lopo, Zalonna lopo chiganneo Lictarium lopo fonal lopo ... Zoly Immar ha myt tucch Zolny [Kv; TjK III/3. 214]. 1584: a' glermeket onnet a' twzhely melleöl a' feleségem fel vewe, mert keozel vala a' warganehoz, Es hogy a' kezene fogva vizi vala a' feleségem, mingiarast el kezdé esny a' glermek laba es a' glermek síualkodny kezdé | harmad napian Eóm vgian azon czipoba, ... Es enys mihelt Eóm benne mingiart ell kezdek fwtny ezem nelkwit [Kv; TjK IV/1. 246, 285]. 1607 Az Csalyan bokornal el kezdwin* [Mv; MvLt Acta allod. 95B. — *Ti. a nyilas földel osztását]. 1636: Azon kezdé el az praedikallast Jstvan Uram, az mikeppen Christus Urünk az Templomot megh tiztita, ugy enis elseoben megh tiztito(m) [Mv; MvLt 291. 67a]. 1736 az hegedű-sök csakhamar vonni kezdették az menyasszony tánczát; mikor azt el kezdtették vonni, az meny-asszonyt osztották az násznagynak [MetTr 387]. 1814: Csipkés Albert Ur ... még a Szék Színe előtt ellenem már régi magába rögzett Haragja fel lobbanván ott el kezdette személyemet oltsárolni [TLt Praes. lev. ad 186]. 1825: az malomra vizet bocsáto Zápor tarton el kezdve ujba építeni tartozzanak* [EMLt. — *A malmot]. — L. még ETA I, 34.

5. elindít; a porni, a începe; in Gang setzen, anfangen. 1570: Az pert ely keztek volt, De azt Nem thwgya Mybe hatta ely Syweges Gergel az perth [Kv; TjK III/2. 151]. 1606 Az vezekedest ... Jmreh Lukacz kezdette el az feizeuel [UszT 20/196]. 1752 Mlgs Groff Aulicus Cancellarius Ur eo Excellenciaja ... Lendvai Vramtot perlett valami Jozságot, kezdvéen el az Vice Széken [Backamadaras MT; Ks 83 Fr. Árkosi lev.].

6. rákezd, mondani kezd; a începe; loslegen, anfangen. 1570 Thamas deakne oda Menth, Es ezt Montha Zabo Balinthnenak, Esmet ely kezdetet The Zabo Balintne Az thawaly dolgot zabo balintne Mond Michoda tawaly dolgot, azt hogy leanyomat hytegeted De byzon zegenet vallod [Kv; TjK III/2. 191]. 1734: akár mi ujságot hoztanak az Néhai Mlgs Urnak, ha vagi egy özet nyuztanak, vagi egy böres pecsenyét ölteik (így l), az Idvezült Ur mingiárt az Asszony-(na)k el kezdette, az Böcsémék(ne)k Feleség küldgj ebből [Szentpál K; TKI „Maria Kercsi Ladislai Hegedűs jobbagionis rel. vidua” (50) vall.].

elkezdendő megindítandó; care va începe/porni; was in Gang zu setzen ist. 1791: ha valami szótok, vagy ellenvetések volna, el kezdendő Productiója* eránt, tehát magatok*, és egész Sámsoni Contrbuens Com(m)unitásnak Nevében ottan meg jelennyetek [Sámson Sz; Borb. II. — *Nemesség-igazoló pere. *Ti. a falusbíró harmadmagával].

elkezdés incepere; Beginn. 1571 Az chyky ravók az hamoron való kez vasat zokot arra zerentt el aggyak, es azt az banya zokot mye el kezdesere fordechyak az elebbi fizetés zerentt [SzO III, 336 fej.].

elkezdeti kezdettől (fogva) való; de la inceput; von Anfang an(dauernd). 1581: Az Vrsten eo zent felsege mikor az felseged^a dolgat az my kiwansagunk zerint Eleo vitte volna es felsegedet feiedelmwl Eleonkbe mutatta mind felsegedhez mind penig az zegeny meg holt vrunkhoz^b Azon el kezdeti zeretettel walo hwseghez visseltem es tartottam magamat^c [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez. — *Somlyai Báthory István fej., majd lengyel király. *Az 1571. márc. 13-án meghalt János Zsigmond fej. ^aA teljesebb szöve. *elövisz* 2. al.].

elkezdetik elkezdődik; a fi inceput; begonnen/angefangen werden. 1581 Mikor penigh az Aratas el kezdetyk Byro vram eo kegme tanachywal, az előbby mod zerent, kialtassa meg hogy ky ky mind vgy chyelekeggiek Mind dezmalasba mind egieb dologba hogy Bironak, varosnak, gondot ne zerezzen [Kv; TanJk V/3. 241]. 1585: Minek eleotte penig Az oztas el ne(m) kezdetet volna, Monda Danch leorincz Andrasnak, My dologh io Andras Vra(m) hog ily keseon Jeoz [Kv; TjK IV/1. 516]. 1600: meg engettük Orzagul hogy teoruniek^a az Zazados hadnagy eleott kezdessek ell, onnat Capitan eleiben, es ha kinek ott nem teczik feyedelem zemelie eleyben transmittaltassek [SzO IV, 141 fej. — *Az asz-i széke-lyeké]. 1681: a Banya munkai mindenkoron az üdöttől fuggenek; gyakrabban, kezdetik el a munka, a 20 Mart. es szokot Continualodni ad 23. Novembris [VhU 61].

elkezdötődik elkezdődik; a se incepe; begonnen/angefangen werden. 1659 Die 24 No. az Toronybeli circalas uyobban kezdetődöt el vegezödöt 9 Dece. [Kv; SzCLev.]. 1689 a Korcsoma el kezdetődik [Dés; Jk].

elkezött 1. megkezdett; inceput; begonnen. 1653 Borsos Tamást Kassára küldék Bocskai fejedelemhez, hogy nem csak a vár csinálásra való privilégiumot adjon, hanem mutassa valami kegyelmességét hozzánk es conferáljon valamit, hogy építhessük az elkezdett munkát | a tavaly elkezdett falt a kapu aránt es a vargák bátyája között elvégezték [ETA I, 95, 152 NSz].

2. megindított; inceput, pornit; angefangen, eingeleit. 1603 En nekem Orban Istuannak volt el kezdet perem (az) Alperessel Ghoró Andras-sal [UuszT 17/6]. 1606: az my Eleinknek volt ell kezdet peri ..., Eösteöl marat Eoreoksegunk feleöl [UuszT]. 1831 ezen Nemes Város Praetoria-lis Házánál ... Lovak lopása gyanujaért el fogattatott volt tavalyi Meszárosok Gujássá ... ellen ... el kezdet Iudiciále Examenek követke-zendő rendel folytatattak légyen [Dés; DLt 332. 1].

elkezdött elkezdetik; a se incepe, a fi inceput; angefangen/begonnen werden. 1756 Hagyván ezen egész épületeket reparatoria, mely ha annak rendi szerént, a mint el kezdetett volt a szerént fog fel építenni kellemetes lako helynek tapasztaltatni fog [Branyicska H; JHb LXX/2. 23–4].

elkezdődik 1. megkezdődik; a incepe; beginnen, anfangen. 1806 10kor a Nemesek ki rukkoltak, a Márkalis székel kezdődött | November 3a Ma valami gyengen elkezdődött a Diligencia [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 158, 335]. 1817 k. Itten ma elkezdődött a' Partialis, és foly igen keményen [Héderfája KK; IB.]. 1827 ha lehet 19ik Febr: kezdődjen el a' reparatio [Kolozs K; SLt]. 1864: Minden Egyházban a tanítás Nov. 1én mulhatatlanul elkezdődjék [M.bikal K; RAK 148].

2. megindul; a incepe/porni; anfangen, (den) Anfang nehmen. 1666/1701: Száz forintigh való dolog decíaltassek az eö kgek^a Forumán, finalit(er) fellyeb való dolog penigh ott el kezdődven, per viam Appella(t)ionis bocsáttassék az vár(me)-gye székre [Kv; KvLt I/188 egy-i végzés. — *Értsd: a kolozsváriak]. 1692 eö kgle ad dje(m) ... 24 Marty lenne olly keszen, hogy akkor az Fejer var(me)gyeb(en) also Járásbeli Vice Ispanis több becsületes ahoz értő emberekkel, . mind azok(na)k az jok(na)k valamellyek(ne)k eö kglme-vel, vagy magával és edes gyermekeivel oszlora k(e)l menniek Divisioja el kezdődnek [Ne; DobLev. I/35]. 1767 Midőn az kérdésben forgo verekedés el kezdődött nem Láttom [Betlenszt-miklós KK; BK.]. 1801 a' M.N. Sombori Commune Terrenumok(na)k fel-osztása a' fellyebb említett Deliberatumok tenorok szerént ... ellene alhatatlanul folyon, és késedelem nélkül kezdőd-jék-el [M.Zsombor K; Somb II]. 1810 Ezen Faluban a' Commune Terrenumok fel osztása még ez előtt Cir. 50 Esztendővel el kezdődött és még véghez nem ment [Varsolc Sz; Ks 76 Conscrip.].

Az 1. és 2. jel. elkülönítése tekintetében a szerk. fenntartással él.

3. kezdődik; a incepe; beginnen. 1724: Nzts Galgai Ráczt Péter ur(am) udvar ház helye itt a falunkba(n) .. extendalodott ... az falun le fojo patakocska felöl el kezdődven felyül a szeljesedes huszon két ölnyivel, fecske farkulag széljesedett ... Boros Borbára Aszszony eö kglme kertének a hatulyáig két ölett két elő arasz hiján [Derzse SzD; JHb III/67].

4. kezdetét veszi; a-şi avea inceputul; Anfang nehmen. 1653: az halál^a is elkezdődék ugyan ezen 1602-k esztendőn — karácson tájatt ugyan nagy pestis kezde lenni, és igen holtanak ki éhel s ki döggel [ETA I, 78 NSz. — *Értsd: a dög-halál/pestis].

el-kihal elhalálozik; a deceda, a înceta din viaţă; hin/verscheiden. 1702: Regeni Janos Ur Substitutus Ceh Apa lévén ... Istennek ugy tettzet

hogy éó kegyelme közzüllünk elkiholt [Kv; AsztCJk 87].

el-kiküld kiküld; a trimite (afarä); (hinaus-)schicken, entsenden. 1653: Bástá alá méné Dévához, és ő maga^a kijöve hozzája, és kezibe adá magát Bástának az ügyefogyott, álhatatlan szegény ember Ötet el kiküldé Bástá . Opuliába vitték ki vagy Slésiába [ETA I, 73 NSz. — *Báthori Zsigmond].

el-kimegy kimegy; a iesi; ausgehen. 1653: a fejedelem el-kiméne Várad felé minden hadaival. Mi végre? én nem vehettem eszembe [ETA I, 109, NSz].

elkínlódik. Szk: *elkínlódja az időt* gyötrődve eltölti az időt; a petrece timpul chinuindu-se; die Zeit sich abquälend verbringen. 1807: Elköltem 6 után, délig el tölt az idő flöstökkel, hol sovány, hol p(e)d(ig) rossz tanulással. . . , délután is elkínlodtam az időt tanulással 6 utánig [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 367].

elkínoz 1. megkínoz; a schingiui; (ab)quälen. 1702: (Férje) Kegyetlenül verte rongálta egy fő verés hagymayért égy főzet murakert ugy el kinzatta hogy csudájára állottanak ki a' szomszedcsági^a [SzJk 338. — *Válóperben a feleség nyil.]. 1751 Rempier Mihályt nem tudom mi okból Falu uttzáján megh támadván Vándor Thodor meg verte rutul el kénoztá [Balázstelke KK; IB. Petrus Deák (43) jb vall.]. 1801: terdejikkel s ökleikkel el kinoztanak [Mákó K; KLev.]. 1845: Keresztes Károlyt . . . a . . . mészáros legény a' Város háza szegelytyénél . . . meg támadta ott földhöz verte s kezébe lévő páltzájával meg kinoztá vérbe küpülte réz csokánnyával fejté bé törte s rettenetesen el kinoztá [Dés; DLt 530]. 1847: kiis mutatta nekem s másoknak is a hátát testét, nagyon elvult kinozva [KLev.].

2. elgyötör; a chinui; abmartern. 1630: be uit engemett ez az Ura(m) az pinczeben s meztelen uetkeztetett s adigh el kinzot hogj ugjan meg halta(m), hogj en soha nemis erzettem oza(n) mikor el hagjott, ugj ment el rola(m) [Mv; MvLt 290. 221a]. 1732: a kinos köszvény csak hamar Labaimba allott, és ugy annyira el kinzott, s naponkint öregbitvén sullyát anyira vagyok hogy semmi tagomat nem birom [Ks 99 Petki Dávid lev.]. 1765: Én Poszoroj Anucza mint hogy korcsomáros voltam gyakran hegedűsekkel jöttek hozzám, annyira el kénoztak, már mikor hallattam hogy jönek már rázott az hideg belé, mert mihent bé jött az Páczájával olyanakat ütöt réám Konsztántin Foka, hogy az kékit Sokáig viseltem, némelykor bort eresztettem olyankor dölött hogy az kupából az bor mint (!) ki locsogot meg ragadott tánczban vit, kértem az Istennért hogy hadgyan mert öreg Ember vagyok, s az Fiam nincs egy hete, hogy meg holt, de azzal nem gondolt, hanem ugy hánt fel felé hogy az Fejem majd bé tört az gerendában [Marosbogát TA; Mk V/V. 97] | (Gréku Kosztántin) az Szegevény-

ségnek el vette Őkreit, s azt ugy el kénoztá, mert az Mezőségen Soha nem láttam, még nemis halatott, hogy két ökörrrel Száncsanak, de ő Széltiben Szántot vélek, amég el rontotta [uo.; i.h. Popa Lup (30) pastor eccl. vall.]. 1823: Nms Csernátóni Samuel Uram a szegény boldogtalan léánt le nyomta az ágyba, s a Nadrága meg volt oldva, erőszakot akart tenni . . . ha bé nem érkeztém volna meg is eset volna a dolog mert a Léánt már annyira elkínoztá volt, hogy nem birt Csernátóni Samuel Urammal [Radnótfája MT; TL-Praes. ir. 65/827-hez Muntyán Parasztiva (60) özv., bábaasszony vall.].

elkínozt elgyötört; schinguit; abgequält. 1812: A Groffné . . . meg ragadta a Groffnak titkos Tagját és azt fatsargatván azt mondotta, hogy leszakasztja . . . hallottam efelett még aztis beszélteni, hogy a Groffné a vaskalánnyal megakartá sütni a Groff Ur eő nsga már mondott és elkínozt szemérem Testét [Héderfája KK; IB. Bali Borbára (22) grófi konyha-szolgálo vall.].

elkísér 1. vele megy; a insofi/conduce; mitgehen, begleiten. 1570: mykor ki zabadwlt volna ez varas kohniayglañ ely keserte volt [Kv; TjK III/2. 15]. 1573: Kappa Myhálynét Kereztwry peter ely keserte es esmet zalasara tert [Kv; TjK III/3. 49]. 1584 Vas Andras keserte el Byro Gaspart [Boncida K; Ks 42. B. 21]. 1597: noha az halalt megh erdemlettek volna de mind- azzaltal a peculiari gratia ew kegek arra mentenek hogi Búzey Matiasnak az Istrangot^a az nyakaba wessek es az kapuigh el keserwe(n) wizza hozzak, es megh keotelezekek hogi ennekutanna legh nagio b zewksegek ideie(n) walahol es walamikor kewan- tatik kezen legien et prompto animo zolgallion [Kv; TjK V/1. 124. — *Értsd: az akasztófa- kötele]. 1631: azt en nem tudom hol kerültek öszve az Aszonial^a de az feleségem az hidigh kiserite el az fiamatt az uta(n) oszta(n) ha özue kerültek [Mv; MvLt 290. 55b. — *A vallónak fia]. 1638: Csizar Palis monda miért nem migy haza, ha az emberseges emberek el kisernek [Mv; i.h. 291. 132a]. 1760 Mihály Mester had késérje el [Szentdemeter U; LLt]. 1765: másokkal edgyütt enis el kesértem vala. eőtet Borbándra [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 46]. 1777 Kováts Martzi kiserite volna el [Sárvásár K; KLev.]. 1784: mondam Kiszeb Széjes Istvánnak menjen kiserje el Csáki Györgyöt mert innét Széjes Josef egy nagy darab fával mene el 's félek hogy valahol megtamadjá Csáki Györgyöt [Béta U; IB. Jakab Pálné Széjes Ilona (36) vall.]. — L. még ETA I, 78—9, 135.

2. kikísér, a sárig kísér; a conduce piná la mor- mint; bis zum Grabe begleiten. 1583/XVII. sz. eleje: Valamikor nemellyket keozzullunk az Vr Isten az vilagbul el hyia Mind tartozzek eőtet iamborul el keserni az Koporsohoz es el temetni tiztesseggel [Kv; MészCLev.]. 1607 Mert semmi egie b hadat mw nem uizwnk, az eő Fel(se)ge fizetett uduara Nepenel, kiknek tiztessege nem

mulatta, hogy Coporsoiaigh ell ne késérik [Lompért Sz; Törzs]. 1655/1754 k.: Ha penig Mester ember közüllünk, vagy valaki háza népe közüll meg-hal, az egész Czéh igen tisztességesen el-kísérje [Kv; AsztC]k 9]. 1719: Minek okaért Kgl(te)ket mint Kedves Sorog Vrajmat nagj bizodalmason kérem, mégy émlkezvén az maga halando Sorsáról és alapottyarol . . az meg irt Napon es orakor Reggel az declaralt Falub(an) lévő Özvegj szegeny Puzta Hazamnál Kédvés Sorog Aszonyomekkel edgyüt meg jelenni és in(n)en szegény Feléségém még hidegült Tetemít el késérni ne terheltesék [Újfalú Gysz; Borb. II. Solyom István lev.]. 1752 Ha valamely mester Embernek halatya lészen, tartozik minden betsülletes. mester Ember azt tisztességesen el kisírni [Kv; KádC]k 16b ford. németből].

3. (kísérlet tagjaként) vele megy; a insoți (făcînd parte dintr-o suită/escortă; (als Glied einer Gefolgschaft) mitbegleiten. 1579 Az 9 Júly az Tőrek . . Calmar Janos vramnal zalat volt . . az Tőrek kywant trabantott kyk el kysyryk [Kv; Szám. 1/XVIII. 22]. 1591: 9. May. Romany Sigmond Jeott wjzza hogy az feyedelem papiat el keserte [Kv; i.h. 5/X. 43]. 1592 22 Juli Horwat Andrast a ki a papa keöuetet el keserte uitte Lowas Miklos 4 lowon Tordara f 1 | 6. Nouembr(is) . . vrunkat . . el kesertek. 6. lowal Colosig [Kv; i.h. 5/XIV. 87, 97]. 1595 30. Aprilis Bernardus Waltherus Maria Azzony öfge Camerariüssa, tért meg Wrunk ö fge Gyulafi Lestart atta vala melleie, hogy el keserye [Kv; i.h. 6/XVIIa. 58 ifj. Heltai Gáspár kezével]. 1625: vogner Mihaj vra(m) adot . . Kalma(n) Czihj Janos Deak V(ranina)k es az teőb Tarsajna, a' kik az Teőreők keöveteket el kesertek Fejervarra f 14 [Kv; Szám. 16/XXXIV. 273].

4. rabot (fedezet tagjaként) kísér; a escorta (un defînut); (Sträfling) als Glied einer Eskorte begleiten. 1763: azokat egyenesen a' Káli Tömletzben kísértetem, Udvarfalyától fogva Nagy Ernyéig az Katonák kísérték, Ernyétől Kálíg az Ernyeiek. Az Ernyeiekkal pedig edgyütt Kálíg magam is el kísertem az Rabokat a Katonák Ernyéig el-kísérték [Udvarfva MT; Told. 44/22].

elkísértet 1. (vki mellé) kíséretet ad; a pune să fie însoțit, a da însoțitor; jm Geleit geben, begleiten lassen. 1585: 8 Xbr. Jútanak Wywarbol Vrunk penzewel ket olach Beniesy Rez Baniara wittek Vrunk paranczolta wala hogy el kísirtesse B. Vram ment Gergely az Lowas legeny wellek Silwasig f. — f. 12. [Kv; Szám. 3/XVIII. 14a]. 1657: mond a marsal . . im mi elkísértetünk a határig s menj el; mert nem biztatunk hogy megóhassunk [ETA I, 163 NSz]. 1756 kére engemet, hogy botsássam el az inasomat, hadd késérje háza ő kegyelmit lámpással, a' minthogy el is kísértettem [Kv; Mk IX. Vall. 33]. 1774: méltoztatnék Excel(enti)ad parancsolni . . propter Securitatem Makovét vagy maga késérné, vagy másal kísértetné el Gernyeszegig [Sziget*; TL. Szigeti István lev. — *Máramaros-].

2. tovább kísértet; a pune să fie condus/insoțit mai departe; weiterbegleiten lassen. 1714: Szebenből egy Asztalos legeny jött, első(en) penig mind az Kövendi Ur(am) nevével volt ide valo jövelele meg kénáltatván az elsőbb B: Mestereket következén az kenaltatas Kovendi Ur(am)ra mikor meg kenalták betsülettél vévén aszt izente hogy el varja de a kénáltatás közb(en) mitől viseltetven az Szabo György Ur(am) az Legént el nem késértette hanem maganak hatta mely dolgaért esett volna büntetesb(en) in fl. 4. [Kv; AsztC]k 80].

3. (fogolyként) kísértet; a pune să fie escortat/condus (ca defînut); (als Gefangene) begleiten lassen. 1814 Más Czéhbeli Mester Emberekkel is Dobai Mihály Uram igen rutul szokott banni, a' kik között Horváth Josefet sokszor le fattyazta, Enyedi Andrást le süket bolondozta, le huntzrutolta, Isáki Danit mindenek és czéh végzése nélkül Város szolgálta által el kísértette a Fog Ház felé, de a' több Czéhbeliek el vették a' Város szolgálja elől mert szégyenlették a' Dolgot [Dés; DLt 56. 17—8].

4. ~i magát a cere să fie condus/insoțit; sich begleiten lassen. 1657 A kozákok is hazafelé készülnek vala, és a magyarral elkísérteté magát a Semlyg hídjáig [ETA I, 162 NSz].

elkíván 1. magáénak óhajt (megszerezni); a-și dori; für sich wünschen. 1625: En gyeorfy lazional lakom vala Es czyakany Janos kewana el egy gyermek louakot (!) [UszT 178b]. 1780: kinek munkássát más el-kívánnya, az ilyen flor. 12. büntetessék [Torockó; TLev. 9b]. 1784 rut az atyafinak az Attyafijáét el-kívánni 's nem-is szokott sükeres lenni [Mv; Told. 20]. 1804: ha az Urak a mostani özi vetést ingjen el kívánnják . . valóban károsodom [Ádamos KK; Pk 5].

2. magához vesz, elvesz; a lua (la sine); zu sich nehmen. 1681: lattiák meg elemedet es már vensegre hailatt edgies allapattiatat es hagi Isten eő Felsege magzattyakatis kiket Isten nekik adat volt, töllek bölcs iteletiből el kívánta [Alvinc AF; Incz.].

elkőborol 1. elrabol; a răpi; rauben, entführen. 1599 Ha mi marhájakat pedig eldúlták és kőborlották volna az föld népe, . . azokat is fogyatkozás nélkül restituáltassátok nekik [Gyf; SzO V, 164 vajdai ir.]. 1603: talalok Palfy Palt az fenessj tere(n), tehat rezegh. Kezde bezelgetnj es bezedy keozt monda hogy ha eo haydw lehetne, miwelhogy eonekys sok marhaiat kőborlottak el, bizony eo sem kemellene se(m) attiat, es semmj attiafiat, hanem mit el vonhatna eo is el vonna [Kv; T]k VI/1. 692]. 1604: kezdem kerni hogj mint marhamat el dultak kőborlottak, kvldene ala az eokreit had zantanek uethetnek ualamy kiczint rajta ne maradnek telliessege(se)n elhetetlenl [UszT 18/43]. 1653: Megszállá azért Medgyeshez a tábor . . és a mi vala a kastélyon kívül, azt mind felkőborlá az hadi nép, mind lábos marhá s mind egyebet. Nagy András egynéhány

úttal felült sokad-magával és úgy verte, úgy vágta a kőborló népet — még fel is akasztata benne, de az is nem használta, míglén mind elkőborlák; tűz mindazonáltal nem támadta a városban [ETA I, 107 NSz]. 1704: gjapottas vasznat es egjebeketis hazbeli portekakkal el koborlanak [Kovácsna Hsz; HSzjP].

2. elkőborog; a hoinári/pribegi; umherstreifen. 1701: ha Kosztandin Janos el szőknek el kobollana az megh irt kezesek tartozzanak tizen eotöd nap alatt Petritjevit Horvat Miklos Uramnak, vagy ... maradekinak kezeb(e) hozni [Széplak K; SLt AM. 40]. 1779 Szent Egyeden résideáló Nemes Némái György, és Gótzen commoralo Párhon István Senkinnek nem kényszerítéséből Váloának kezességet moston Nemes Belső Szolnok V(árme)gyei Magistratualis Tömlettzében Rabságot szenvedő Vitzai Mihályért ... hogy ... el nem szőkik, koborol, ha pedig el találna kőborlani az irt kezeseken külön külön huszan ött huszanott Forintokat desumálhasson [Gőc SzD; Wass].

3. elcsatangol/kószál; a hoinári/rätáci; herumstreifen, sich herumtreiben. 1806: Ezen Papp Vaszalia (!) Kanczaja hanem ha mindig Csóveken tartatott mindjárt el kőborlott [A.várca Sz; BfR 130/1 Rubottyán Györgyi (30) col. vall.].

elkőborolt elkőborgott; hoinar; umhergetrieben. 1682 k. Nemzetes Szeplaki Petritjevit Horvát Miklos admonealtattja Betlen Gergely Ur(am) Jobbagjt* ... arról hogy azon el koborlot Jobagjt sistalljak kvlönben a magok kötese szerent szasz husz Magjar forintigh executiot tetet [Kük.; SLt AX. 42. — *Előtte a jb-nevek fels.].

elkobzott elvett, zár alá helyezett; confiscat; beschlagnahmt. 1846: Czeh gyűlés alkalmával Bencsik János egy kérelmet ad bé el kobozott szerszama ki kaphatasa iránt [Kv; AsztCLev. Hat. Prot. 15].

elkockáz kockajátékon elnyer; a cistiga la zaruri; im Würfelspiel abgewinnen. 1756: nem gyanakszom többé Németi Istvánra, hanem arra, á ki á pénzemet el kotzkázta [Kv; Mk IX. Vall. 127].

elkoeszlik kocsin elhajtat; a pleca cu trăsura; mit dem Wagen weg/fortfahren. 1819: mindjárt Kotsira is ültek a Statutorok Gr. Teleki Lajos Ur Eő Nagyságával s el kotsiztak, oda hadtak mindent [Sárosmagyarberkesz Szt; Ks 67. 47. 28].

elkoldusodik el/leszegényedik; a sáráci; verarmen. 1800: a' 62 dik esztendő(en) vagyok, a' szegény Gyermekimre pert örömet nem hagyánk. Különb(en)-is el-kudusottam [Márkod MT; IB. Gombási István lev.].

elkommandál beajánl, elszerez; a recomanda (pentru un serviciu); jm eine Stelle verschaffen.

1632: sokszor az lelekeuelis (!) szitta az Aszony ezt az Gjórgi Déakot mégh engemet kért vala ez az Gjörgi Deák hogi commendalliam ualahoua io helyre engemetis szinte ugi Szidott az Aszony hogi el akarta(m) Commendalni [Mv; MvLt 290. 95a].

elkoneol felkoncol; a masacra/mäceläri; niedermetzeln. 1597: az Aszony ereossen chewg wala rayta, hya wala hogy esmet be mennie(n), de az legeny monda hogi bizoni addegh ne(m) megie(n) megh ki nem múlik bozuia zywebeol... ki túggia kit bellettel ream ha engemet it tapasztalnak, mind el konczolnanak [Kv; TjK VI/1. 20].

elkopás vminek kopottas volta; rosäturä, uzurä; Schäbigkeit. 1681 Haro Barb, es Haro Janos levele. Pergamenre Török Balintul adatatot el kopása miat egezen megh nem olvashatni [Vh; VhU 322].

elkopik 1. elvásik/váslik; a se roade/toci; abgewetzt werden. 1593: Az Eleöbely fel wono hiidrol Az woss Jgen El kopot valah, Ezen kopot wosat Leh wonattotom [Kv; Szám. 5/XXIII. 99—100 Casp. Schemel sp kezével]. 1679: Also halas Ton lévő fellyül csapo Malom ... Mint hogi ighen el koptak az kővek, helyettek mas kellene, hogi hasznosabb lenne [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lett. 141—2]. 1681 az Malom ház Egyik bokor kőnek a forgo kőve ighen el kopot, másik bokor kőnek az also kőve, nem csak ighen el kopott, hanem elís romladozott, ezek helyéb(e) más kellene [Vh; VhU 575—6]. 1694: (A malom) also felső Kővei el koptak [Kővár; JHb Inv.].

2. megkopik; a se roade/toci/uzä; abwetzen, abgenützt werden. 1681: Pap Peter, Kussul (!) es Janos levele. Mely Matyas kiralytul adatatot Pergamenre iratatan — ez is nehez (!) olvashato el kopott [Vh; VhU 322]. 1792: a Nagybobbik Ház, mely Palata Háznak valo Pávimentuma tsak földből lévén, el kopott [Apahida K; RLt O. 2].

3. lekopik; a se şterge; sich abwetzen. 1679/1741 Nagylaki Berek. Ezekről* irt maculatum originalem Görgenyi Papirossan levén irva elig erhettem^b, hogy minden Irasom ki nem olvadott belöle, többi között az Nagylaki Berek... es egyebb egy nehanj szokbol allo Circum Scriptioji, az Görgenyi Papyrossal el koptak vgy hogy elig láttzik egy ket sor benne [Nagylak AF; DobLev. I/27a. — *Ti. az eredetiben a megelözkben felsorolt földekről. ^bBetűkihagyással érthettem h. ?].

4. dtv (lassanként) elapad; a se seca/epuiza (incetul cu incetul); nach und nach austrocknen. 1683 k. Az Bideskuthi es Kátai Uraimék vizl malmabol Sabbathalet adtanak, azis el kopott [Ipp Sz; SzVjk 57].

elkopott 1. elvásott/váslott; tocit, ros; abgewetzt/genützt. 1788: Vas, már el-kapatt kapa [Somogyom KK; Told. 44a]. 1812 Egy el kopott tetejü Fancz xr 3 [Mv; MvLev. Szabadi József hagy. 11].

2. elnyűtt; uzat; zerschlossen. 1824 : Az el kopott és haszon vehetetlen Zsákokból a Szamartaró Ur el adott 12 Darabot fi 2 [Déva; Ks 106].

elkorbácsol korbáccsal elkerget; a izgoni cu girbaciul; mit Peitsche vertreiben. 1749 : az Asztalos Grigor fia és a' Drágáné egj egj karóval mené(ne)k oda, és azokat elkorbácsolá onnét Tot András uram hogj a' karót tegyék le [Szentbenedek SzD; Ks].

elkoresmárlott kikocsmárlott, kocsmán kimért; vindut in círciumă; ver/ausgeschenkt. 1721 : A Koresomakon el koresomarlott 4 hordo borok hordai authentica Personak előtt merettek meg ... Testimonium(na)kis kellett extrahaltatni arrul hany penzen adatott ejtele [Dés; Ks 26. XIV. 1].

elkoresmárol kikocsmárol, kocsmán kimér; a vinde/desface in círciumă, ver/auschenken, 1744 : el koresomarolván Fogado Vonya az Kiss Kendi Kolcsártol vett Hordo bort Lőtt Hordo méres Ur. 43 [Szászkerked K; LLt]. 1761 hany veder bort lehetne mediocri pretio el-kortsomárolni esztendő alatt az uraság számára? [Z; JHb LXVIII/2. 12 vk].

elkoresmárolás kikocsmárolás, kocsmái kimérés; vindere/desfacere in círciumă; Ver/Ausschenkung. 1763 a mi a Borok(na)k el kortsomárolását nézi, mihent annyéra leszek, mindgjárt egész demonstratiot tészek [Kóród KK; Ks CII. 18 Szarka József tt lev.]. 1828 adatot ki el kortsomárolás véget 1 Veder 2 kupa Palinka [Budatelke K; Born. F.].

elkoresmároltat kikocsmároltat, kiméret; a pune sâ fie vindut/desfăcut in círciumă; ver/auschenken lassen. 1764 többet elkortsomároltattak négy negyvenesnél [Makfa MT; DLev. 5]. 1765 : Dát Mojszi Executor Commissarius ... 30 veder borát ... a Faluban el kortsomároltatta velünk [O. girbó AF; Eszt-Mk Vall. 306]. 1782 azon borokat ki, hol és kupáját mi áronn kortsomároltatta el? [Mv; DLev. 4. XXXVI]. 1803 a' Kolosvári Szöllő ... termését ... a' Regius előtt fel-méretvén, azután a' Spotály Kortsomain azon áronn, a' mely a' Curátorral egyet értőleg megállapittatik, köteles léssen különös Szamadolás mellett el-kortsomároltatni [Kv; Aggm. A. 117].

elkoresmároltathat kikocsmároltathatik; a putea fi vindut in círciumă; ver/ausgeschenkt werden können. 1797 Égett-boris pedig el-kél, középserűleg véve, 5. Veder kerek esztendő ... és el-kortsomároltathatik az ilyen Pálínának fertállya 2. garassával [Szentgothárd SzD; Wass Conscr. 366].

elkoresmároltatik kikocsmároltatik, kiméretik; a fi vindut/desfăcut in círciumă; ver/ausgeschenkt werden. 1796 pálínka pedig Esztendő alatt el kél vagy kortsomároltatik mint egy 9. veder [Szentgothárd SzD; Wass].

elkoresmároltatott kikocsmároltatott, kimért; vindut in círciumă; ver/ausgeschenkt. 1798 : a Faluban el koresmároltatott 56,, Veder Bornak árát 67 Rf 12 xr incassáltam [H; Ks 108 Vegyes ir. 56].

elkorhelyked(ik) ts vmit korhelykedéssel elpazarol/pocsékol; a irosi/práda prin chefuri; durch liederliches Leben verprassen/schwenden. 1782 : azon beneficiumat nem az irt szükségekre fordították, hanem némellyek az elsőközzül el korhelykedik (!) meg iszszak [Torockósztyörgy; Thor. XX/4].

Szk : ~i az időt ellézeni az időt, lopja az időt; a pierde timpul; die Zeit verschlenderen. 1804 : Déél előtt el korhelykedtem az időt Semmi letzkét sem tanultam [Dés; Ks Kornis Mihály jk 8]. 1812 : Én az időt el korhelykedvén, keveset igazítottam Kolosvárt. az Sok Visítával el telék az idő [Marosújvár AF; Ks 89].

elkormosul elkormosodik, összekormozódik; a se umple de funingine; verbruhen. 1780 Márton Lászlóné Varga Jutka a beszélgetés közben monda nekem, kedre akkor haragutis az Aszszony hogy ki ment a tselédházban, még szidtákis, mert ott akkor Pujkát sütöttek s mikor ked ki ment, mindenkor a kürtőben fel dugták a nyársat, hogy ked meg ne lássa még a nyakais mind el kormosult [Berekeresztúr MT; Bet. 6 Sophia Varga (26) vall.].

elköttyavetyél 1. elárverez; a scoate la licitație; versteigern. 1807 : A Város alsó Malmát el kotya vetyélték [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 268].

2. kőtyavetyén eladogat; a vinde la licitație; vertrödeln. 1687 : Hadnagy Vr(am) ... Berekszórais el küldött vólt egy Tolvaj fogni, magát meg nem foghattuk, mert el szaladott, edgyetmását bé hoztuk, el kőtyavetyéltük eő kglme engedel-méből, magá(na)k is Hadnagy Ur(amna)k egi Tallért küldöttünk belőlle [Szilágycseh; GramTr VIII].

elköttyavetyélés elköttyavetyezés, kőtyavetyén eladogatás; vinzare la licitație; Vertrödelung. 1687 : Ki küldött Tolvaj kergetni Hadnagy Vram ... magát el szalasztottuk az Tolvajt, holmijét el hoztuk, el kőtyavetyéltük eő kglme engedel-méből ... de mig haza érkezünk, addig Gratitát adott néki, ... Edgyetmása el kőtyavetyélése miatt bujdosásba este(m) ... Vice Ispán Guthi Ur(am) szerzett vizsá [Szilágycseh; GramTr VIII. Nagy László (30) szabad legény vall.].

elköttyavetyéz elárverez; a scoate la licitație; versteigern. 1843 : a' szekeret osztán elköttyavetyézték [Bágyon TA; KLev.].

elköttyavetyezés elárverezés; licitare, scoatere la mezat; Versteigerung. 1790 : Az időnek teldege-lése kényszeritt engemet arra, hogy az Also es Felső Kis Martallya között levő Város közönséges

Sikátora el kotyavetyézése Terminussát meghatározni szorgassam [Torda; KW].

elköttyavetyézett elérverezett; vündut la lici-tație/mezat; versteigert. 1829: Az el kotyavetyézett vagyonok tudom hogy elsőbben hit mellett meg betsültettek, az után a maga idejében illendő arron el adatattak [Algyógy H; Bet. 2. Dávid György (45) szolgáló ember vall.].

elköttyavetyéztet elérvereztet; a pune să fie scos la lici-tație/mezat; versteigern lassen. 1824: a Kastélynál valo szarvas marhakot, és Sertéseket ... el kotyavetyéztette el adta [Szentdemeter U; Told. 40]. 1825 a' Teheneketis mind el kotyavetyéztette [uo.; Told. Conscr. 131].

Számolhatni az 'elherdál/veszteget' jel-sel is.

elköttyavetyéztetik elérvereztetik; a fi scos la lici-tație/mezat; versteigert werden. 1769 Egy Nihány ezer Máza vas Léven Szebenben, Fogarasban Veres Toronnál, Fejér várt, Kolosvárat, Szamos Ujvárt Beszterczén, és Brassoban a feguer tarto házakban mellyek (!) eo Felsege számára nem szükségese, azért el kotyavetyéztetnek Szeben városában s hogy a ki többet ígér annak adattatik [UszT XII/97]. 1821/1822: égy Kaszálo Füve el kotyavetyéztetvén [Mezőbergenye MT; MvRLt].

elköttyáztat elérvereztet; a pune să fie scos la lici-tație/mezat; versteigern lassen. 1825 Tehe-neit, és Sertéseit el kotyáztatta, dóbra üttetvén | ezen Castélyban volt Marháit és Sertéseit egy részint el kotyáztatta, a' mellyek pedig meg maradtak — azokot el hajtatta, és csupán csak két Tehen maradt ittén de hogy hány darabot adtanak el kotyavetyén és hány maradt fenn ... meg mondani nem tudom [Szentdemeter U; Told. Conscr. 23].

elkölt 1. kiad/fizet; a cheltui; ausgeben. 1568: Stephanus Apyachya iur(atu)s fassus est, Ezt tudom hogy az Attyoktul marath szoloth Jstuan ada el, es az arrath eo maga költe el [Kv; TjK III/1. 244]. 1573 Erreol Asscuralliak eo k. hagi az myt ely keolt az espotalnak zwksegere az Eo magaeibol . Io zamwetes zerent Meg elegitik rolla [Kv; TanJk V/3. 91a]. 1574 Az mely fi 17 Az waros penzeobeol ely keoltet az Espotal mester ., ky veteszek vgian az espotal mester-nenek Jwtando Marhabol [Kv; TjK V/3. 98a]. 1582: Attam keolchyege az vtra f 10 Keoltet-tenek el benne f. 5/26 az teob aprolek keolczyeg-nelkw [Kv; Szám. 3/V. 18]. 1585 Azmyt elköl-tötte(m) Sora, fara, semmyt ne(m) akarok Jno(m) [Kv; i.h. 3/XXII. 53]. 1589 egj kws penzeonk vagio(n) hozzád adom, vid el tarchiad el ne keoltsed [Márfya U; UszT]. 1599 Keomywes Mathe ... vallya . egyzer chyak azt mongya vala Adgya ele chyak az Summat a' kit el keol-teott Annak vthana keonyeo megh Alkunnunk [Kv; TjK VI/1. 350]. 1605: eo nekj egy penze

sinch el keoltette [UszT 20/133]. 1606 Akkor Damokos Mihálnak eot eokret ada penzen, de azt ne(m) túdo(m) hanj forinton, ott leteben ada megh az arrat s ott keoltettek el [Lengyelfva U; i.h. 20/155]. 1637 az Attiatul marat huszon niolez forint eró dutka en el nem keoltotte(m) ugj mond, mert rea nem szorultam kerjetek az Istent hogj tys rea ne szorulliatok, ha rea szorul-tok kölczetek el [Mv; MvLt 291. 87b]. 1674: Kontárokatis égy néhány versen úzetvén maid három annyit keoltteottunk el miattok mint az mennyi bé jűtt beleolle [Kv; SzCLEv.]. 1699: költöttem el magam Pénzemet Száz Negyvenötöt forintot [Mezőbánd MT; MbK 91]. 1754: látom, hogy Nemes János bizonyos Summa pénzt á Mlgos vr(na)k el költötte [Hídvég Hsz; Ap. 5. Nemes Ádám Apor Józsefhez]. 1768 három márijást . ketten költettek el [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1795: a' pénzt kezéhez vette, s mind elis vásárlatta, el költötte [Szentháromság MT; MLEV. 9 Szeredai cs.]. 1829 az el-licitált Fák árátis a' közlőbbi Pestises hir alkalmatossá-gával vig mulatságok között elköltették [Me-zőkölpény MT; Tsb].

2. elad, pénzzé tesz; a vinde; verkaufen. 1570: Potencia Azzon Pal Bwzerne Azt vallya hogy ez peres . . Egykor Ment volt hozzaya es Syrwa panazolkodyk volt neky hogy az Hoz Barthosne keoltette ely az ew Attianak hazat Zeoleyet es egeb Marhayat neky penygh semmyt Nem akar Adny.... Azert Mykor eleybe Zamlalta volna ez peresnek panazolkodasat Nem Theot semmy Thagast* benne hogy hazat zeoleyet ely nem atthak volna, De az wra attha ely [Kv; TjK III/2. 98. — *Elíráš Thagadast h.]. 1604 En az Zokniat el nem költöttem mostis wgian wgiön agia wiza az en pinzem s wiza adom [UszT 18/167]. 1715/1761 kedves édes Feleségem ... szép égyetmásit érettem el költeni nem Salynálotta, három ezer magyar forintokig el vesztegetni [Ns; Berz. 17a]. 1810: a' mit hozzám hozott abbol, némellyeket eladott, elköltött [F. rákos U; Falujk 47 Sebe János pap-not. kezével].

3. felhasznál; a folosi/intrebuința; benützen, gebrauchen. 1507 (A feleségem) hozzot <E>n hozzam Barmot pezt kyket En Egyut el költöte <m> [Kv körny.; NyIrK VI, 186 Cheh Jstván végr.]. 1574 az otthwalo hazban 18 Maza kendert Ra-katot volt*, Es Ely Nem keoltette Mert meg holt, Az fyara Balintra Maradot Azonkeppen azis Nem keoltette ely mert meg holt [Kv; TjK III/3. — *Ti. „Keotelweroo Ianos”]. 1590: Valamj buzaio-k vagion Egienlo kepen Arassak megh, felet Rakia cybre Ambr(us) kylene, Az felet pedig Dyos Ferench ... valamenyt el akarnak költeni benne, ket fogott emberek legie(n) azok előtt uegienek el az búzaban [UszT]. 1595 Vöttem 24 sing vasznat: És czjnalattam keskeny 4 saakot: Abban küldeztem ajandekot: Az oldalat az vazonnak klt el metzettem vala, költtettem el az penzes sakoknak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 115 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1597: Chienke Jacobot rottak volt meg, hogy Janos annak a' leianiat veotte

vala el hat eokeyor- vala hogi oda zalla, es hogi onnet el Jeowe kettejt Bikafalwara viue, az teob-bit vgia(n) zentlazon keolteotte el [UszT 12/121]. 1637: Rado Péternekis voltak iavaj az mas felesgetöl marattak, ha eöis el keolteotte, egjmas szerelmeirt turjete el [Mv; MvLt 291. 75b]. 1666 Az Böcsemnek Szalánczi Jánosnak ... sok javait költtettem el [Radnótfája MT; Bál. 93]. 1700 Praclukai László ur(am) az fiával egy(gy)út költette el az Banyából (!) vőtt Zabot [Kozmatelke K; Szentkgy Monar Vaszilly vall.].

4. elfogyaszt; a consuma; verzehren/brauchen. 1570 Mykor Byro Myhal Az Syluester Thakach hazaba zallast Thartana, Jmmar Megh holt volna az Thakach. Mykor Byro Myhal oda Menth semy Marhaia Nem volt. Azwtanis Mykor az azzon hozza Ment volna, vgian Mynd Azbol elthek mynd ketten Az my Siluester thakacztwl Maradot volt, Es eot vagy hat hordo Borays Maradot volt, kyket eok ketten keoltettenek ely [Kv; Tjk III/2. 40]. 1589: Sosz teyet hattunk az haznal el kolteny egy Berbenzenel [Kv; Szám. 4/XII. 11]. 1589/XVII. sz. eleje az Heti Beres szolga .. Mind az egesz ket fele Cehbeli mestereket edgi tisztessesges Uacziorauul meg vendegellie, melyet el koltnen, az mesterek mindgiarast, ugian ottan, Mesteri Jelt adgianak neki [Kv; KómcArt. 10]. 1604 az egi Swideotis mind az dizno Aprolekiaual edgwt el keolteok [UszT II/3. C. 43]. 1633: az Bandi Ferencz igazgatasabol ment el, es ug' hozta el az harczat, es eggvt költöttek el az uta(n) Bandi Ferenczel [Mv; MvLt 290. 119b]. 1655: Az borban az my megh Maradot uolt be szadoltattuk az Atsok keömiesssek elkeolteotteok [Kv; SzCLev.]. 1682: egy Kővér Eme szöke vagy fejir Disznomat ... megh ölte, Szallonajat el költötték [Dés; Jk]. 1717 Szabo Mihály ur(am) ... hat báránt el költött [Büzásbesenyő KK; Bfr IV. 30/26]. 1749 egj Pakulár találván a Mezőn egj Czallengő Juhot s meg nyuzta s el költötte [Veresegyháza AF; Told. 3]. 1755: Aldamástis hoztatatt Harko Ferencz Ur(am) melyet elis költöttek [Vaja MT; VH]. 1773 én a' mi bort itten el költök Szent Demeteren mást adok érte [Szárhegy Cs; Llt Fasc. 69]. 1778: Eddig elé szinte 3. kalangya oh kalangya szénát az ökre el költöttek [Solymos AF; Told. 6]. 1787 Küldtettem fel ez uttal két dása vaját irost, ... két melyesztet Ludot és négy Tyukot, engedje Isten jo egészeg(en) Nsgtok(na)k el köteni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1807 Hariska, és köles ... kiadása, ... Az Udvarba miis el költettünk Puliszkanak 3 Véka [Dédács H; Ks 98]. 1819 soha meg nem részegedet noha fél kupánnyit is napjába el költet, mivel asztat Csak aprádonként költötte [Kv; Pk 2]. 1844 el orozván Baránétol ... egy Kass Méhet a Nagyobbak a Méhet fel füstelték s eg(gy)ütt el költöttük [Bágyon TA; KLev].

Szk: ~eni való fogyasztásra/házi használatra való. 1827: Kotsardi Bort. töltöttem 119 vedret, ezen hordoba lévő bor el költeni való [Csapó KK; RLt].

5. elhasznál; a întrebuința; verbrauchen. 1570: Sophia Kwn palne Azt vallia hogy zayabol hal-lotta Kaytar palnenak hogy Mindenbeol ky attha volna az Menyének Kaytar leorinchnenek Annos-nak az gyermek Rezet, De azon felek hogy Mygh fely Neo az gyermek Mind ely keoltyk semy Nem Marad annak [Kv; Tjk III/2. 203]. 1574 az Borbara leany egi tal lyztet hozot volt oda eoneky es egywt keoltettek ely [Kv; Tjk III/3. 362a]. 1592: kazalta(m) es fatis azalta(m) Nywladban az gazdamnak, az szanat ott keolteottwk ell telben [UszT]. 1682: mennyi jövait dissipalta vagi költötte el Berki Istvan ura(m), reportaltatvan az documentumok törvények léssen [Kv; RDL I. 161]. 1720 Janosi György buzaját tizen nyolcz vekat Szorattak fel együtt költöttek el velle [Folyíva MT; Told. 76]. 1746 Kőz kézhéz való tétetése a Török búzanak parantsoltatott, de annak nem engedelmeskedvén az J. a Török buzát el költötte [Torda; Tjk III. 2].

Ha. 1759 el költötte-e [Bulzest H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1762 (A pénzt) el költötte [Torda; Tjk V. 80]. 1769 el költötte [Szentmargita SzD; Ks 99 Kornis István lev.]. 1791 el költötte [O. kocsárd KK; Berz. 9. 73]. 1797 elkölthettem [Náznánfva MT; i.h. 3.3. N. 21]. 1818 el költött [Mezőbánd MT; TSb 35]. 1834 költöttem el 3 Rf [Hosszúaszó KK; Born. F. Ia].

elköltés 1. eladás; vnzare, vindere; Verkauf. 1573 Ez negy vrain legenek gonduisseleok es Lato Mesterek Az Mezarsekre valo Barmoknak mynd Az Mezeon valo meg latasara, Azonkeppen az vago hidra valo Be hozasra, Mind penig az meg vagot baromnak Az Mezarseken valo ely keoltesere [Kv; TanJk V/3. 84a].

2. elfogyasztás; consumare; Verbrauch. 1585: Az felekj Gilkosoknak Juhayba(n) akj meg marat, az idestova valo el keoltesbeol vagion Nro. 19 [Kv; Szám. 3/XVI. 46]. 1603 Etedi Kadicz Geörgi zabaditattia buzaiat czepletesre, es az czeplet búzat el keoltesre Azon Etedi Horúat Mattiasné tilalma ellen teórwenne [UszT 16/46]. 1730: Küldöttem az Ifiju Ur Számára ket szep ószi Sajtot, kiwanom Istenemtul szerencseltesse az M: Ifiju Urat bekevel valo el költesével [TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1748: a' Mester asztal(na)k mellyis allott 12 tal étkekbol cum reliquis necessariis, el költesé concernalta az öreket hatot vagj hetet feleségestöl, két Ifju mester embert, item a' két Lato Mestert, kikis kötelesek voltak .. az étkek készíttetésére [Torda; Tjk III. 223].

elköltet elfizettet, kiadat; a face să fie cheltuit; ausgeben lassen. 1570 Fazakas Myhal hithy zerenet vallya Belgerne etet feiely neky, The zeoch gergy ha ollian Temerdeke penzed volnais Mint az fayed Ely keoltete(m) veled az perreh [Kv; Tjk III/2. 162].

elkölthet 1. elfizethet, kiadhat; a putea cheltui; ausgeben können. 1596: Makray Janosnak,

az vy lowas leginnek adata Biro vram, tanach akarattialbul, hogj oda ki kwidek eo kegmei, hir tudakozni es ertekezni f 5 d — Miert hogi penigh eois mind vegigh oda volt az hadba, betegesis volt, itiltem hogj elkeolthette [Kv; Szám. 6/XXIX. 41/].

2. elfogyaszthat; a putea consuma; verbrauchon könnyen. 1746: Dávid Ferencz Vr(am) a' melly hordó bort bé hozatott á maga Házához ... petseteltesse bé, és maga italára el költhesse [Torda; TjK III. 49]. 1752: Valamely mester Legény ... az betsületes Chéban bé akar álni, tartozik az Látó Mestereknek collatiot adni ugy mint két Tál ételt s Bort a megnyit el költhetnek [Kv; KádCjK 16 ford. németből]. 1809: A F. Molnar Biro Ambarisnének egy 'Sak buzáját babbal fel elegyítvén alig költhette el [P.rákos U; Falujk 31 Sebe János pap-not. kezével].

elköltődik kiadódik; a fi cheltuit; ausgegeben werden. 1834: A Casárma fundamentom köve le tételekor Czehunk és a több Czehokkal egjüt, ezen solemnitással haza kísérésével a zaszlonak költődött el 10 Rf 12 xr [Kv; AsztCLEv. Kül. Perc. 14].

elköltözés elköltözködés; mutare; Verzug. 1570 az el keolteozesre aggyanak tyz zekeret [Gyf; JHbK XLV/46]. 1787 A Nappali, és Ejjeli Strásalást olly szorosan, és keményen meg tart-sák, hogy senkinekis tellyesseggel modja ne légyen a' hir nélkül valo el menetelre, annál inkább el költözésre [Torockó; TLev. 3.4a].

elköltözik elköltözködik; a se muta; weg/verziehen. 1570 Balassy Lazlo hyty zerent azt vallya, hogj Mykor Eotthues Lwkacz be Jeot volna az varosra, Kadas Myhal hozta beh, ... gyakorta egybe haboroittak, az Kadas Myhal ely keolteozet Theole [Kv; TjK III/2. 85]. 1584 Dengler Lukachne vallia hogj Egy nehany Tehenem vezet ell Es miolta oth ez zeles Miklosne mellet Laktam ... el kelletek melleolle keolteoznewnk es hazunkat el adnunk a' tavaly eztendeobe(n) [Kv; TjK IV/1. 249]. 1600: Tudom hogj Tibald Gergely el foglala az hazat, Sisakiat, kopliaiat, agyat, oda hozta, az vtan az azzony wgy keoltezet el onnat, mert ne(m) lakhatoth eggiott wele, sirwa keoltezet el onnath [Kadicsefa U; UszT 15/128]. 1606 Az Euictor pedig okot ad s azt mo(n)dga hogj eo ne(m) yzte kj az hazbúl, mastúl hallotta megh hogj el keoltezett onna(n) [i.h. 20/194]. 1625: mondanak az Musnaiak hogi bar el keolteozswnk mi Musnabul ha az leszen az hatar [Agyagfa U; i.h. 155a]. 1629: Kadar Ianos monda hogj ez az jo szomszedsagh, igj megh nem alkhaturunk hanem vagj az te hazad keolteozik el innett, vagj az enim ugj mond de igj megh nem alkhaturunk [Mv; MvLt 290. 183b]. 1734: az ház örökségem-ről el költözzik mert nem patialom örökségen az el minthogy nemis tartozom véle [Torda; TjK I. 33]. 1763: Manyika Juon ... mikor Záhrul egészszen el költözött ide Gálfalvára ..., akkor

mit hozott légyen én nem tudom [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 31 Pataki Mihály (38) j.b. vall.]. 1772: (Ha) György Nyikulj azon Joszágról el költenék minden munka tétele maradgyon Szimpliciter az Ecclának [Ádamos KK; JHb XIX/13]. 1808 Kiszo Iuont jol esmért s esmerem is a kinek is Solymoson Háza lévén ..., de onnon el szökése előtt el költözött volt [Szász-erkek K; LLt Varga Mihály (64) ub. vall.]. 1844: Epítettünk és Szengyörgy napkar Szeretnénk el költeni az magunk hazunkba [Kv; IB. Konetzni Ignázt takácsmester lev.].

Ha. 1819 elköltözne [Kv; MészCLEv.].

elköltöztet 1. eltelepít/visz; a muta/duce; übersiedeln. 1584: A Negy embernek penigh Authoritast Attak hogj ha harmad napigh Az Idegen Juhokat mind kosarastol el Nem keolteoztetik, hat maskeppen is chelekedhessenek velle [Kv; TanJk V/3. 282b]. 1598 k. Az kis hazat hagia esmet nekj de ugy hogj el keoltezesse onnon [Malomfva U; UszT 13/94]. 1657 Senki ez hazaban lakok keozul sub amissione bonor(um) ne mereszelyen el menni ez uarasrol, feleséget jovait, gyermeket el keolteoztetni [Kv; PolgK 127].

2. elvitet; a pune să fie dus; fort/weggetragen lassen. 1815 10 szekér ágót maga conservatumba tartott mind addig mig kalákával el költöztették [A.csernáton Hsz; HSzjP].

elköltöződés el/kitelepedés; strāmutare; Übersiedlung. 1812 a' Falunak a régi helyéről valo el költöződése alkalmatosságával kik mentek a' Falu mostani helyére azt minthogy régi a' dolog meg mondani nem tudom [Galponya Sz; Somb. II].

elköltöződik elköltözik/költözködik; a se muta; umziehen/siedeln. 1793: a' Lovain ment Beszter-tzére; 's ugy gátolta meg elszökő szándékát, nem lévén mivel költözödjék el innen [Koronka MT; Told.].

elkönyörög kikönyörög; a se milogi/ruga; er-flehen/beten. 1588: Jstwan byrott, az mellet Akasztasra Itiltek volt az Papok el keonyeorgeot-tek, hogj fel ne Akazzak chyak meg ueryek [Kv; Szám. 1/IV. 33].

elkörmöl összekarmol/kasmol; a zgiria; zer-kratzen. 1798: Feleségeis Segitvén férjének egyben kaptak bonyolodtak s ... Deluciot rutul el kör-mölték [Déva; Ks 115 Vegyés ir.].

elköszön (italt v. ivóedényt) ráköszönt vkire; a inchina (paharul în sănătatea cuiva); jm zutrin-ken. 1618 En nalla(m) az medigh uoltak semmj olj dologh egieb ne(m) uolt hane(m) egy Zohozos (?) Euege(m) uala s azt egy Jtalba keözone(m) el s megh Juam [Kozmás Cs; BLt 3]. 1736: bekért az gazda hol két, hol három ejteles fazakat, hol segesvári ejteles vlaszas szép uj kupát, azo-kot másod-, harmad-, negyedmagával elköszönte,

s úgy ittak mindaddig, míg mind az gyümölcsöt beadták, akkor egyenest kezdettenek innya | nemes János olyan akkor-hozott üveg bort köszöne el az atyáma, Baló Tamás lévén társa az italban az atyámnak ő szegény nem tudván a rendit, hogy kell innya belőle a bor kiömlik az asztalra. [MetTr 326, 451].

Szk: . poharat köszön el a. leköszönéskor céhsztségbeli utódja egészségére üríti poharát. 1672: A' Czehben Szolgalo Mester tartozzek a' Szolgalo mesterseget viselni; ha szintin mas Mester Ember allanais be utanna. Esztendeit pedig eltöltvén tartozzek a' Czehnek rendi szerint a Szolgalo Mesterseg(ne)k Poharat el köszönni az utanna valo Mesterre [Dés; Jk]. — b. leköszönéskor lakomát ad. 1757: Midőn valaki közöttünk a kis céhmester és szolgáló mester pohárt köszön el, tartozzék kiki közüzölök deponálni fl. h. 6, egy veder bort, három fazék enniavalót, egy felsárpecsenyét, kenyeret és gyertyát, amint az idő s alkalmatosság kívánja; úgy két muzsikást, ha a céhnak kedve s ideje lészen a mulatságra [Dés; DFaz. 19].

elköszönés leköszönés; luare de rămas bun/adio; Abschied(nehmen). Szk: . mesterségnek/... pohárnak ~e a leköszönő céhbeli tiszttségviselő adta lakoma; ospățul dat de un dregător al breslei cu prilejul părăsirii funcției avute; Abschiedsschmaus vorgesetzt von dem abthankenden Zunftsbeamten. 1672 a' Szolgalo Mesterseg(ne)k el köszöneseb(en) pedig tartozzek az elköszönő két tál etekkel egy pecsenyével, egy veder borral azon kívül a' maga joakarattya a' mire viszi [Dés; Jk]. 1756 Az dékány pohár elköszönése ... az régi usus szerint meghagyatik [Dés; DFaz. 16].

elköszönő leköszönő; cel care părăsește o funcție/insărcinare; der Abthankende, Abschiedsnehmende. 1672: a' Szolgalo Mesterseg(ne)k el köszöneseb(en) pedig tartozzek az elköszönő két tál etekkel egy pecsenyével [Dés; Jk]. — L. még *elköszönés* al.

elköt 1. megkötöz; a lega; festbinden. 1764 azon darab helyly . a Szent Királyi* erdőhez tartoznék Josika Imre Ur reszire tudom hogy birták békéségesen mind eddig (l) valameddig a Tordasiakat (: kik azon erdőt meg vásárlották és vágták:) belőle el kötötték és Szent Királyra bé vezették [M.bagó AF; JHb XXVIII/48. — *Enyedstkirály AF]. 1778: a' Biro ... kényszerít továbbá is a' nevezett Esküttet, hogy Urszulyt kötné el [Egerbegy TA; JF. Krisán Togyer (24) zs vall.]. 1784: Dávid Jozsiv nevezetű kémendi Tiszttye ... egy Bánpataki embert ezen helylyből el kötött volt, s az Udvarba bé vitte szekeres-től [F.nádasd H; JHb XXXI/51. 10].

2. ~i magát jobbagyságra kötelezi/adja magát; a se lega ca iobag; sich zur Leibeigenschaft verpflichten. 1614: Sütő Marton Berei az szüle Apja hazat váltotta megh azert kötöte el magát Balassi Ferencz(ne)k penzt adot nek [Udvarfva MT; Uslt VI. 56 Connun. 44]. 1623: Szokasok sze-

renth az szuksegnek Idejin ne budossanak az szolgat eleott* magokat ne uonyogassak vyologh szallagoskeppen, auagy egyeb mesterseges szynek alatt el ne kossek mertha valaha ennekutan(n)a hasonlo dolgot probalnak az szolgaltat eleott eluonnak magokott akarmynemw szyn alatt meg nem bechüluen szep szabadsagokott — magok halallal buntettettnek, felessegek, gyermekek, ereokeualo parazcsagra iutnak [Szereda Cs; Törzs. — *Ti. az újra szabaddá tett székelyek].

3. elzálogosít; a zálogi/ipoteca; verpfänden. 1570 Ambrosius falk, Azt vallya hogi eo Irta wolt az lewelet Alcz Antalnak Melyben Torockay Zabad zeolet vallot volt Antalnak, De azkor Ne(m) Jelentette hogi az eleot Masnakis keoteotte volt ely azon zeoleot, hane(m) azwtan hallottak [Kv; TJK III/2. 84g]. 1577: En galaczy menhart kotto(m) magamoth hogy az mely Ioszagoth galaczy bernald es galaczy anna azzony Torok mihalne birt en senkinek nem keresem sem koto(m) hanem magamnak ha el ado lezen ú kegelmeket meg kenalom uele ha hirek nelkul el kotnem más ideggennek minden toruennélkül ugian azony Jozagot el foglalhassa az szaz forintig galachy anna azzony es galaczy bernald ha masnak kottneie [Galac BN; Wlt]. 1579 ha ky penigh hazat el Akarya valaky keotny a' wagy örök Arun el adny, az varas zokassat keowesse es kialtassa fel haromzor, a mint annak moggya [Kv; TanJk V/3. 199b]. 1597: Zok Peter . wallya . Elek Janos vesseleny Gasparnak hazat el keoteotte vala, melliet en valtottam wala megh neki, azutan arrol megh elegitet engemet, de michioda keresmeniebeol fizetet enneke(m) megh azt nem thüdom [Kv; TJK VI/1. 8]. 1635/ XVIII. sz.: el-kötötte volt szegény Porkaláb Ferencz Ur(am) Frátai Jánosnak, és azra ada a' mi itt valo részit Gyöngyösine Aszszonyom Jofü Anna Aszszonyomnak [Iklód SzD; Borb. I. Balogh Györgyné, előbb Porkaláb Ferentzné Sylvássi Borbára (60) vall.]. 1688: Aranyas Széke(n) Komjatszege(n) commoralo Letai Benedek az Annjánakis éltében megh szükült allapottyát látván adott* kész pénzt fl. 9 ... Az Annja holta uta(n) az Apja Lethai Istvanis Benedek(ne)k teon illye(n) keotest, hogy az eo holta utan ... minden Eoreokseghi maradgynak az eo Fiára Benedekre mivel ez szüksegebe(n) mas(na)k is el kellett volna kötni [Asz; Borb. I. — *A fia, Benedek]. 1792: Rosnyai Josef Ur egész M. Bándi Jozsagát elkötötte volt [Msz; MbK XII. 86].

4. lefoglal; a sechestra; beschlagnahmen. 1752: a porcio pinzirt ... az Boda Miháj marháját is el kötöttük [Diósd Sz; Wlt Szabo János (22) ns vall.]. 1770: az említett Fogadossa eo Ngának a Falus Birákkal edgyütt két ókröket ell kötették, s Gorbora hajtatták az udvarba [F.csobánka SzD; JHbK LIV/10. 8]. 1783: minden eszten-döb(en) két napot úsoráztam, mivel a Falus biro márhaikat elköti, ha ki nem állunk [Csüddötélke KK; Ks 92]. 1798: a Marhájokat el kötnök [Aranyosrákos TA; Borb.].

5. ellop; a fura; stehlen. 1758: hallottam mondani ... hogy az Udvar István léánya Vintilla Péternél kötötték volna el a' Kotsis Ferencz Malaczát [Betlensztmiki KK; BK].

elkötelez 1. lekötél; a obliga/indatora; (zu Dank) verpflichten. 1805 nagyon el kötelezet az Ur engemet azzal hogy a pahinkamnak szállást adot [Szotyor Hsz; Ks Miss. I. Gidofalvi László lev.].

2. ~i magát a. (örökös) jogbárgyságra kötelezi magát; a se lega/obliga ca iobag (vesnic); sich zur (ewigen) Leibeigenschaft verpflichten. 1761 Bontz Rádutz ... ide valo Gyekei Mlgs Possessor Kornis Urak(na)k ős örökös Jobbárgya vagy két versenis, viszsza tért Kékesre, 's ottan magát el akarván kötelezni tudták hogy ide valo Jobbárgy légyen, és mindenkor repudiáltatott, 's reducatatott [Gyeke K; Ks 5. XII. 22]. — b. lekötí magát; a se obliga/angaja la ceva; sich binden/verpflichten. 1822: az adozo közönségnek sem-misem lehet nagyobb kárára, mintha a' közön-séges Tiszt viselők privatus Földes Uraknak mago-kot elkötelezik, vagy azok Jóságainak adminis-tratióját, és kormányozását alattomban folytat-tyák, mivel az által, az igasságnak serényebben valo kiszolgáltatásában a' Köz lakosoknak nagy sérelmekkel sok akadályok tétetnének [Kv; Borb. II gub.].

3. leköt; a se obliga; binden. 1700 Vajda Kamaráson lako Kertész Istvánnak hajadon léányát Kertész Margitot Kékesen lako Nagy György nevű ifju legény fiának képében édes Attya Nagy Miklós jóvendöbeli házasság fejéb(en) kézbeadás-sal Mátkáául (!) el kötelezte volt [SzJk 325–6].

elkötelezett 1. lekötött; obligat (care s-a anga-jat la ceva); verpflichtet. 1782 Malombeli Örlé-sért magokat el kötelezett némely Faluk ki 70 ki 80 kalákás dolgozókat igirván, az illyenekkel dolgoztatták s építették* [Ádamos KK; JHb XIX/22. 34. — *Ti. a szőlőket].

2. eljegyesített; logodit; verlobt. 1700 Mivel ... Vajda Kamaráson^a lako Kertész Istvánnak hajadon léányát Kertész Margitot Kékesen^b lako Nagy György nevű ifju legény fiának képében édes Attya Nagy Miklós jóvendöbeli házasság fejéb(en) kézbe adással Mátkáául (!) el kötelezte volt ... a legénynek is egész consensusa nem járulván a léányzohoz minek utánna az attya fia képéb(en) desponsalta volna, jegy ruha sem lévén egymás között, avagy gyűrű váltás, teczett az minékünk^o, hogy az ifju legény mind magát, mind el kötelezett Mátkáját szabadicsa, és annak utánna mind a két fél házassági alkalmatosságokat követhessék [SzJk 325–6. — *K. ^bSzD. ^oTi. a ref. papiszéknek]. 1796 Dosa Adám urnak ... Bernád Ersébeth szorossan el kötelezett Mátkája lett volna [Lukafva MT; DLev. 4. XLA].

elkötés lekötés; zálogire, angajare; Verschrei-bung. 1579: Megt értettek eo kegmek Az Zeochy Imrehne Jelenteszet az haz felől kit Akarna Nemes

Ember kezebe eorók Arrw keppe(n) eytény, ... kybol lattyak eo kegmek My nemő gonoz zokas Ieo közwnk be effele hazaknak el keoteseből [Kv; TanJk V/3. 199b]. 1629 az leuelben spe-cificalt keotes ugy mint az haznak el keotes es idegenitese ertesere es tudasara nem volt [Kv; TjK VII/3. 170].

elkötethet 1. elzálogosíthat; a putea zálogi/ipo-teca; verpfänden können. 1603: (Az örökbe hagyott birtokot) az Atyamfiai vagy maradekim senkinek soha el ne köthessek. Holtom esvín Pedighlen Ezen Felesegem maradekjan kívül el ne köthesse senki sem en maradekim el ne kö-thessek, hanem Ezen Felesegem maradekjanak [M.íráta K; Bál. 93]. 1640 ha mi az házat, uagy ki nem akarnok uáltani, auagy ugyan nem ualtanok eo kegielme az hazat el keöthesse es el adhassa szabadoson az eo kegielme penzeigh [Kv; RDL I. 122]. 1677 Fogaras földén ... az D Inak^a Szüle Attya Nehay Nagj Tamas komanai Udvarbiro lévén azo(n) faluban semmi eörö-kös birodalmok se Boersagok ne(m) lévén ... Felső Venicen két ház helyet acquiralt oly személyektől acquiralta az kik magokis sui juris Emberek ne(m) lévén semmi képpen Eorokseghet el ne(m) adhatták kwthették es idegeníthették volna in p(rae)judiciu(m) Fisci [Szád. — *Sig. Boer de Recse-nek].

2. lefoglalhat; a putea sechestra; beschlagnah-men können. 1751: valami közönséges mak bérből az ötsem Dósa Farkas Ur(am)nak obvenialván részib(en) tíz forint, mellynek ött forintját mint hogy magam percipaltam tartozom eo Kg(ne)k deponalni, ha pedig nem deponalnam az Jobb-gyom marhaját eo Kgime szabadoson el köthesse betsültethesse [O. újfalu F; DLev. 1. VI.B. 24].

elkötött lefoglalt (állat); sechestrat; beschlag-nahmt. 1846 Ifjabb Imre Mihály bé ment a' T: Dosa Imre Ur életére; és onnan a' már ital áráért el kötött Marhaját erőszakoson ki hajtotta [Kakasd MT; DE 2].

elkötöz lefogalal (állatot); a sechestra; beschlag-nahmen. 1786 Tudam hogj az Utrizált Udvari Birája ő Nsganak el jövőn ide falunkban a Taxa Pénz fel szedése végett és Tót Mihályhoz menvén, rajta lévén valami Törökbuza árráért valo kezes-ségis és tölle kérvén azon Restantiákat, engemetis maga mellé vévén Segittségül hogj Marháikat el kötözzfik [Hídvég MT; Gyl.].

elkötöztet 1. megkötöztet; a dispune să fie legat; (fest)binden lassen. 1879 (Müller János) kiindult a' Birohoz, hogy az ötet larmával meg-támadni mérészt Kretsun Joszivot elkötöztetni kérné [Déva; Ks 116 Vegyes íf.].

2. lefoglaltat (állatot); a dispune să fie seches-trat; beschlagnahmen lassen. 1571 az varbol lowokat ki vitték falwk hatariba gabona keozzy zena fewueoket lofew attíánkfíaijet kedwek ellen el keotetzettek es etettek [SzO II, 326]. 1765:

velünk kötöttették el Confruntator uraimék a Celatoroknak marháit a büntetésért [O.girbó AF; Eszt-Mk Vall. 311].

elkötöttetés megkötöttetés; legare; Fesselung. 1814: történt hogy a' Papnak ötszáz Rforintya . elveszett . a' Feleségemet el fogatta, kötözve Tömletzre indíttatta. A' Feleségem el kötöt-tetésekor Tiszteletes Uramhoz mentem, s kértem ki ötöt Kezességen, melyre megboszonkodván addig vert Agyba főbe egy Pálczával, a maga Házában, míg Tolvajt kiáltottam [Banyica K; BfR 117/1 Asztalos Ilia (40) col. vall.].

elkötöttet 1. megkötöttet; a dispune să fie legat; fesseln lassen. 1777 Popa Juon Marhai az Tilalmasban Léven tulajdon magam Szena bug-jámat porrá tették, melyért be akarvan hajtani resistalt, sőt engemet el kötettett [Mezősztránd K; KLev. Bador György jb vall.]. 1805 (A) Pégyeri Dis=unitus Diaconus Ávrám Déák panaszoll, hogy a' Felesége hitetlenül el hagyta Meg kerestetett ez iránt a Processualis Szolgabiro Ur, hogy az irt aszszonyt intse meg a' vissza menetelre — melyet ha szép szerint nem akarna tselekedni, kötesse el, és utasítsa vagy a' vissza menetelre vagy pedig a' Törvényes el válásra [Füzesd H; JF 36].

2. (állatot) lefoglaltat; a face să fie sechestrat; beschlagnahmen lassen. 1768/1771: egy Tilalmasért az ökreimet el kötöttette [Bukuresd H; Ks 114. 61. 42]. 1818 a' Szentgyörgyi Mészárosok Marhajokat előre valo hir tételeim után el kötöttem . és ki is csináltam volna a' summat, hanem Mlgs Daczo Joseff Ur Hetfüig haladékat kére [Szemerja Hsz; Eszt-Mk Bora István gr. Mikó Györgyhöz]. 1840: Hadnagyj erejek van marhámot el kötöttetni [Dés; DLt 166]. 1846 Marháját ... ital árra beli tartozásért el kötötték [Kakasd MT; DE 2].

elkötöttetik (marha zálogba) be/elhajtatik; a fi minatá (vita drept zálog); (Vieh) zum Pfand eingetriben werden. 1831: a Mészáros Legények, vagy Inasak, minden hírem nélkül a Marhákat a Gujaba késő estve be tsapván, ott nem haltak, s azokat alkunk szerént nem őrizték, melyből következett az a meg romlásam, hogy a Gujaba nem szokott marhák ki tsapangván, a szőlőlökből el kötöttettek, s azokat én nekem kelletven mégis kiváltanám, éppen azért van mostis el véve a Romposi* Kerülő által egy szűröm, egy Övedző szijjam [Dés; DLt 332. — *A Rompás a város határának egyik hegyes oldala].

elkövedzik 1. elkéredzik/kérezkedik; a se cere; sich los/ausbitten. 1573 Kedden Aldoza vitan Byro vram hatta es pert Ez Ieowe cheotertekre, Mert Zarko Gergy ely keowetzet Dolgaert, Es fogatta hogi Eleh Ieo térwenre cheotertékreh [Kv; TJK III/3. 200b]. 1583/XVII. sz. eleje Mikoron bizonios dologrul szolani be giulni akar-nank az tabla el Jarasat meg beóczullie es tartoz-

zek az Ceh Mester hazához giulni, ha ki oda nem iuenne (?), es az Czeh Mestertul el nem keouecze-nek, az marattsaga d. 25 [Kv; MészCLev.]. 1640 Mikor az Czeh atya az Czeh tablatat el bocziattya, walaki be nem megyen, büntetése egy forint Ha walami szwkseges eleotte allo dolga wagyon kiért be nem mehettek, az Czeh atyatol keouedzek el s ment ember leszen [Kv; KovCLev.].

2. mentegetőzve (el)búcsúzik, rég, táj elkövet-kezik; a-si lua rāmas bun/adio scuzindu-se; sich entschuldigend Abschied nehmen. 1570 Trombitas Demeter zallast Thartot Zabo Janos hazanal Es oda Jart Ebedre Vachorara Mert aztalt Thartot Neky Zabo Janos az Trombitas Zabo Janosnak egyzer Mynden rea valo keolchegereol megh fizetett, es elj keowetzet Theole, De Zabo Janos Nem bohatta, hane(m) azt Monta hogy vgian gazdalkodny akar nekj myglen Jdeye Thar-tya [Kv; TJK III/2. 20].

elkövet 1. átv követ; a urma, a se conduce; folgen. 1672 mindenkor valamikor Szeres volna s nem akar vagyni* . . . a' keze fogattassek meg a' vagastol, valamig a' Czeh rendit el ne(m) követi [Dés; Jk. — *A mészáros].

Szk: vkinek nyomdokait ~i vkinek példáját követi, vkinek példájához igazodik, vkinek nyomdokain halad. 1666/1682: Boldogh emlekezetű Eleimnek kivalt képen valo nyomdokit igyekez-vén mindenekben el követni, emlekezven egyszer s mind jámbor Szolgai(m)hoz hűséges forgoloda-sokért, nem közönséges változo alapatokban megh mutatot tőkélletességeikért el vót jutalmazásokra [Vh; VhU 331 Zólyomi Miklós ad. lev.].

2. végbe/véghezvisz; a săvirsi/comite; durch/ausführen. 1675/1688 u. Ezen kivülis ha mi hasznomra valo dolgokat magatolis fel találhat mindenekre szorgalmatos gondgia legyen, ha mit fel találhat azokat el kövesse [Borb. I]. 1677: Kglmed(ne)k azért parancsollyuk, . . . töbe af-fele batorságos Törvénytelenséget követni ne mereszellye(n) ., mindeneket szabadossan a' Sze-geny ügyefogyat nemes embereken el követni meg nem engedgyük [Wass. — A fej. Vas János-hoz]. 1679 A Jozsagh szolgáltata(na)k mo-dgya specificálva lévén az Urbariumban aszt elő kglme a szerint kövesse el; mikor minek ideje leszen aszt vitesse végben vélek [Vh; VhU 673—4]. 1702: illjen kitsid okért* városunkat vég képpen fel praedáltatni akarták 's ha az Bőts Isten Méltóságos Commissio Jövetelit sem siettette volna elis követtek volna rajtnok [Torockó; TLev. 4/3. 1b. — *Az elfogott bíró megszabadítása érde-kében]. 1723 Némásági (!) uram rut dolgo-katt követet el rajtok mind aszszonyokon, fér-fiakon [Hodák MT; VGy]. 1843: nem képes, hogy . . . itt a megyében valo tekergésekben még több tolvajságokat, fosztogatásokat ne követte-tek volna el? [K; KLev.].

Szk: az emberek sok bolondot szoktak ~ni. 1854: Az Emberek sok bolondot szoktak el követni, de annál bolondabbat alig lehet, mint a költséges temetés [Kv; Végr. H. Szentpály Elek végr.] *

minden istentelenséget ~. 1662 Én Közép Szólnok Vármegében Monoban Lakozó Janós [Deák*... az Pogányok(na)k Ármássá löttem, Nemes embe-
reken javokon minden Jstentelenséget el követ-
tem; Mely Jstentelen és keresztyénj természet
ellen való lator Armasságomért, cselekedetemért
megh fogattatvá(n) eő Nga Léven Feő Jspáno(m)
erős foghságba(n) tartattam halálra mint afféle
Pribek megh sententiaztattam^b [Monó Sz; BK.
János deák kezével. — *Így, vn nélkül! ^bA telje-
sebb szöv. *ármás* 2. al.] * (sok) *mulatságot követ*
el (sokat) mulat. 1736 A szegény vramnál^a lak-
tunkban mennyi sok mulatságot követtünk el,
egy egész könyvet lehetne arról írni [MetTr 483.
— *Gr. Apor Istvánnál] * *a segítségadást* ~i
segítséget nyújt. 1688 az segicség adást el köves-
sik [Dés; DLt 449].

3. megcselekszik/tesz; a face; tun/verrichten.
1676/1681: Udvarbiro Vr(am) kivalkeppen szeő-
lő munkanak s vetesnek idejen, ugi az aratáshoz
is, à szüreten is, minden féle dézmalaso(n) jelen
légye(n), ha azt valami okbol nem követte is el^a
[Vh; VhU 657. — *Tollban maradhatott: eddig].
1679: Templum Parochialis házak es schóla körül
eddigis ez utannis az mire érkezünk s érkezhetünk
el követtük s el követtük [Dés; Jk 39b]. 1817
Tessék . Ngodnak most mindjárt az Ex(po-
ne)ns Ur(na)k nevezett szókővény emberét
resignálni az ellenk(ező) esetre nehézségire ne
légyen Nsgodnak ha az exponens ur a' Törvényes
ut mutatasoknál fogva Ngod ellen mind azt el
fogja követni, a' mire tsak a' Törvény fogja vezér-
leni [Dob.; Somb. II]. 1848 ha ön fizetni, vagy
egyezkedni vonakodnék, azon esetben intető
aszszony a' többször említett öszveg fel vételére
mindent, mit a' törvény, és igazság meg enged-
nek — el követend [Kv; Végr.].

Szk : *mindent* ~ minden lehető megtesz. 1772 :
Vásárhellyt* megis járam hogy Téglát kaphassak
akarmi drágánis mindent el követtem, de a ki
olly kesőre serken fel mint én, ott bizány (!) nem
kap, nemis kaptam a Téglásoknál a Téglá mezőnis
[Told. 5a. — *Mv-t].

4. cselekedik; a face/sávirsi; machen, handeln.
1681 Az mostani molnár nem elégszik meg á
heti kenyerre valo buzával, hanem sua autoritate
azt követi el, hagi valamennyi pogaczaval cseled-
gyenek s maganak el tartását megh éri, mind
annyit sűt [Hátszeg H; VhU 148]. 1706 : az
mostani üdő hosszas törvényekkel valo igazitast
ne(m) engedvén, és ahoz bizván sok engedetlen
es potentiariuskodo Emberek Nemesi szabadsággal
valo bizodalombol sok potenciakat engedtelensé-
geket szokta(na)k el követni [ÜszLt XIII. 94].

Szk : *halhatatlan káromkodásokat követ el* ékte-
lenül káromkodik. 1762 : az Ik... az I(ste)ni félel-
metis férre téven, az tellyes Sz: Haromság egy
bizony örök I(ste)n, és annak két személye ug-
ymint Fiu, és Sz: Lélek I(ste)n ellen sokféle keresz-
tenységbe halhatatlan káromkodásokat követtek
el [Torda; TJK V. 109].

5. folytat; a practica/exercita; ausüben. 1682 :
az korcsomarlásban nem tartot külön valo időt,

hanem akar mikor szabadoson el követte, mind
falu renden, s egyebarantis [Kibéd U DLv.
5.1].

6. eljár vmiben; a proceda; verrichten/fahren.
1722 k. Assessori hivatalomot minden részeire
nézve igazán, hiven, el követni igjekezem [Görg-
Jk 76].

7. teljesít vmit; a indeplini; erfüllen, ausführen.
1663/1681 megh tekintvén Palotai Kallai Janos
Ur(amna)k regi jambor szolgalttyat, melyet
mind hozzám, mind Méltosagos Praedecessorim-
hoz édes Szüeimhez mindennemű változó alapa-
tokban tőkélletesen el követet Hunyadi Váro-
somba(n) az Magiar Templom mellett adók ó,
kgnek egy házat [Vh; VhU 297 Zolyomi Dávid
ad. lev.].

8. tesz; a face/produce; tun. 1707 Lovas Hady
Tiszteink(ne)k s directiojok alatt lévő Hadaink-
(na)k parancsollyuk hogy à megh irt Aszony
Hazára^a erőszakosson reá menni Seott hatalmas-
ságokat exercealni Károkat javaib(an) avagy akár
melly Joszágab(an) el követni semmikeppen ne
mérészellyek [Ks 11. XLVI. 17 fej. — *Özv. Gye-
rőffy Györgyné Kemény Kata kv-i házára].

elkövetés 1. végbevitel; infäptuire, säväršire;
Verübung. 1840 : egy borzaszto tettel (!) köve-
tese után ... el illanthat [Dés; DLt]. 1864 : hiva-
talosan fel kértnek a' T. Papok a nép iskolák
virágoztatására minden hatalmokban lévő modok
elkövetésére [Gyalu K; RAK 95].

2. folytatás; continuare; Ausübung, Fortfüh-
rung. 1664/1681 : Megh tekintvén mostan ...
Vajda Hunyadi Varosomban lako Görőgh Andras
nevű Szolgamnak hűséges jambor Szolgalttyat,
ennek utannais azon hűséges szolgalttyanak
elkövetésében semmit sem kételkedem ... örökös
szabadsággal megh ajandékozom [VhU 259 Zo-
lyomi David ad. lev.]. 1679/1681 : Udvarbiro
Vramis ... I(ste)ntől áldást töllem hitelt es tekin-
tetet varhat maga(na)k, ha minden Tisztit
illető dolgokban szorgalmatos és serénj léssen,
hivatallyanak el követésére mástól serkengetést
nem vár, sőt minden eő kglmetől függő Tiszteket
es jobbagoikat annak végb(en) vitelere serkenget
es nogat [Vh; VhU 668].

3. gyakorlás; practicare; Ausübung. 1681 Egi
Bányába(n) egi hetre adatik szén^a 120 tereb
; hagi penig mostan többet enged(ne)k es
usual(na)k ... ez nem egyebre valo, hanem à
Lopásra; mely(ne)k el követésével csak az Lovak
vesztegettetnek, es az materia dissipaltatik az
Proventus nagi kárára [VhU 67. — *Kohószén].

elkövetett 1. végbe/véghezvitt; comis, säviršit;
begangen, verübt. 1669/1681 : serio paranczollyuk
Haczokon lako Karansebesi es Lugosi minden
rendeket^a Semmi neműi adozasra, dolgozasra,
egy szoval Semmi rend kívül valo exactiokra őket
eröltetni Semmi uton modon ne merészellyek,
megh zabolazvan penigh Haczoki Porkolab Dan
Milotintis affele rajtok el követet insolentiaitkül
[VhU 354 fej. — *Ti. a Karánsebes és Lugos

török kézre jutásával (1658) Hátszegen menedéket talált nemességet]. 1842 Azon kérdésekre a' Tkts Vraknak hogy ki hallotta? ki látta ezeket, mást nem tudok mint Orbai Rákhelt, — ő hallotta a Tkts Hadnagy Vrról való motskolódásokat és látta a' velem el követett kegyetlenséget [Dés; DLt 145a. 4—5 Szóts Kriska (18) szolgáló vall.]. 1847 Virág László a' kérdésbeni kétzeres verekedéssel elkövetett köz botrányért 14. Napi bézárásra íteltetett [Kv; DLt 530a gub.].

2. végbe/véghez vivő, elkövető; fáptuitor (cel care a comis/sávirsit); verübt, begangen. 1842 ezen törvénytelen tetteket el követett Kereskedő Amberboj Josefne Alexander Máriával ezen terhelő pontok ... oly meg hagyással közöltetnek, hogy azokra feleletét, 'S lehető mentségeit 8ad napok alatt Ki Nyomozó Biztasságunkhoz mulhatatlanul tegye meg [Dés; DLt 1452].

elkövethet 1. megtehet/cselekedhet; a putea face/sávirsi; tun/machen können. 1676: Mivel Iste(n) után ez haza(na)k meg maradása, áll egyedül csak az ország adaja(na)k a Fenyos Portára idejénkorán és minden fogyatkozás nélkül való beszolgáltatásab(an). Mellyet hogy ennek utannais job moddal el követhessünk, akarván idejénkorán gondot viselnünk rolla, a végre ... kezőzóneseg Ország gyűlését akarunk celebratni [UszLt IX. 76—3 fej.]. 1679 igazításunknak alvan irt Uraimmal valamit el követhettem volna el nem mulattam volna [Szentbenedek SzD; Ks Kornis Gáspár lev.]. 1721: már bizonyos vagyok abban, hogy az mit Nalátsi Vramék ellenem elkövethetnek, el nem mulatták meg próbálatlan [Mihályfva NK; Ks 95 Czírják Pál lev.]. 1756 az Urasag Biraja az Koltssarral együtt Atyafiasok lévén az Uraság kárára titkoson az mit el követhettek véghez is vitték [Szakaturá SzD; TKI Bot Togyer (38) jb vall.].

2. eljárhat; a putea proceda, a putea lua másuri; verfahren/richten können. 1710: Horváth Györgi Ur(am) is obligálá magát, hofi akár Császár, akar molduvai, akar Havasalföldi Vajdák földin talál-tassék, avagi másutt is akar hol az meg jrt kezések Horvath Györgi Urhoz feleségihez, és Gyermekeihez is ... hozzájok szabadoson nyulhassanak, ... és hozzá nyulásab(an) az p(rae)jnsérált kezések el követhessenek [Csíkszereda; Borb. I].

elkövetkezett bekövetkezett/köszöntött; sosit, survenit; (her)angebrochen, sich eingestellt. 1749: az egyéb épületek is egészen készületlenségben találtattak, annyira hogy nem lehet reménség a' mostani el következett hideg időnek mianna reparatiojára [Köröspatak Hsz; Ap. 1 Ant. Kálnoki lev.].

elkövetkezik 1. vminek az ideje beköszönt; a sosi timpul; kommen, sich einstellen. 1702: Mikor peniglen a Bárány meczés el következik a Czéh mester tartozzék Czehet gyűjteni, és a Czéhnek meg jelenteni hogy ha ösze allanak e Bárány meczésre avagi nem [Dés; Jk].

2. eljön/érkezik; a sosi/veni; kommen, heranrücken. 1790: A mikor a Szüreti idő el következendik ezek(ne)k meg Szedésére, meg edgyezett akarab(an) (!) légyen a terminált Idő és nap [Karácsonfva MT; Told. 76]. 1820: a Del el következven úgy beszéltek edgyütt hogy az egész Csordat hajtanák bé az Olt víze mellé dérelni, s itatni [F. rákos U; Falujk 103 Barrabás Áron pap-not. kezével]. 1842: (A burjánokat) adtam ... Jáné Máriának . 's azt mondtam, — hogy mikor a' szüles ideje el következik tegye egy Csuporba tiszta vízbe fonvaszsa meg, és tegye a' gyomrára [Dés; DLt 85. 6].

elkövettet (büntetés); kiszabat; a face să se aplice; (Strafe) auferlegen. 1662: minden kedvezés es személy valogatás nélkül az Articularis poenát nem kesedelmeztetjük miis el keovettetni hűséghe- teken [UszLt IX. 75. 47 fej.].

elkövettetlk. Csak így: minden szinceritás ~ kb. teljesen becsületesen/tisztán jár el; a se proceda cu toată sinceritatea; vollkommen ehrenhaft vorgehen. 1679 Az quartalasban, asztag fedesben minden sinceritas el követtessenek [Dés; Jk 39b].

elkövez határkö-állítással (birtokrészt) a magához foglal; a ocupa/alipi (o bucată de pământ) la pământul propriu prin aşezarea pietrei de hotar; mit Feldsteinsetzung (Feldstück) aneignen. — 1842: szanto földgyenek napkeleti végét egy nyéhán öire .. Lukás Péter elborozdolta és a régi borozda követ ki véve a maga helyéről el is kövezte volna [Bodok Hsz; BLt 2. 11].

elközelget elközeleg; a se apropia; heranrücken/kommen. 1560 Mykor az Cemment pornak Ereye elmulth, Midön a 24 hora elközelgeth es latod, hogy a kemencheben egy sarga Vekony kód kezd fen labny az zayan ky Jöny, az a Jele, hogy Immár az cemmenth pornak az ereye elkölt [NSz; MKsz 1896. 351]. 1573 az hentelerek vago hidia Mellet valo vtat meg tyztinak (!) Mert mynd ely keozelget az zwret es Nem lezen hwl ely Iarniok [Kv; TanJk V/3. 92a]. 1579: Miert hogy penigh az takarodasnak Ideie el közelget vegeztek eo kegmek hogy az vtakat es palokat minde(n) fele megh chinallyak [Kv; i.h. 193b]. 1597: Wtchinlokatis ew kegmek walaztottak myerthogy az tavazy ideois lassan lassan el keozelget [Kv; i.h. I/1. 292]. 1599: Jöue mj Elönkbe Zauaban . Az vitezló Almadj Gaspar ... Beot mas houanak 5. Napien, es zabad Akarattia zarent mind Tes- teben es mind Elmeiben, Ep Es Egesseges leuen, miuel hog Jdeie Ell közelgetet volna, ven Ember volna, Az w Jauairul Igj twn Testamentomot giermeki kozot my Elóttwnk* [Szava K; JHbK XXI/2. — *Köv. a végrendeleti nyil.].

elközelgetés közeledés; apropiere, sosire; Heran- kunft. 1596: Megh ertettek ew kegmek varosul ... az be gywitesnek okayt, elseo tudny illik az

zewretnek el keozelgetese kireol ew kegmek warossul wgy wegezenek hogy . egy bizonyos napot p(rae)figallianak az zedesnek [Kv; TanJk I/1. 281].

elközeli közel jut/kerül; a se aproia, a ajunge aproape; herankommen. 1732: az Napkeletfelől való végihez ezen Serfőző háznak, annyira el közlített (!) a küküllő, hogj nem Sokára, ha nem amovealtatik, el mossa onnan [Kóród KK; Ks 12. I].

elkujakol eldönget; a bate/cotonogi; verhausen. 1800 Magdó Ferentz Beretzk Városi Civis így vall az Öklivel jól el kujakolá [Bereck Hsz; HSzjP].

elkukint kb. elkezel; a sustrage/delapida/sferterisi; vermanipulieren. 1757: Történt sokszor azis, hogy más Vármegyék bonificáltak ezen Vármegyének..., aztis ökegyelme el kukintotta, melybe az Tiszt Társait is eludálta [Fráta K; Ks 101 Cserei György lev.].

A szövb-en a címszónak *elkukint* olvasatáva is számolhatni.

elkullint elcsen; a fura/sterpeli; (weg)klaunen. 1788–1845 kullint (el-) szépen ellop, csen valamit [MNYTK 107].

elkuruzsol ígézéssel elvesz; a lua prin farmece/vrăji; mit Zauberei wegnehmen. 1687 Temerdei Istvanne Anna mint A proclamaltata Gaspar Lukacznet Annat, mint Incat, diffamalta Boszorkanyosnak, az úneje tejit Salvum sit en gurusoltam el [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1743 Varga István . Szócs Györgynét fenyegette, ha az teheninek el fogy vagy el vész az teje, tehát az Nemes Vár(me)gye Tisztei előtt mindgyárt rá esküszik Szócs Györgynére hogy eő kurusolta el [Szásznyires SzD; Ks]. 1753 Kun Sárától akarta ell gurusolni [Altörja Hsz; HSzjP].

elküld 1. a trimite (pe cineva); weg/fortschicken. 1599 Ez Darabantokat hogy Zebe ala bochatotak keoltek el velle (így!) Kowach Janost [Kv; Szám. 8/XV. 9]. 1661: az mely Fogarassi Szkutar felől Nagod Kglmessen parancsolt volt, hogy jo gondviseles alatt Nagodhoz küldgyuk el küldettuk [KJ. Rétyi Péter lev.]. 1767: engemet gjakran el küldettenek hazul hól Potsfalvara hol együve hól máshuva, de mi okon küldezgettenek en Semmit abban eszre nem Vehettem [Abosfva KK; Ks 4 St. Szabo (14) jb vall.]. 1770: Az Malom mestert Beszterczere el küldem a héten elis menyen jo szivel [Lekence BN; Ks 47. 67. 29 Simon Pál tt lev.].

2. vmit vkihez küld; a trimite (ceva); hinschicken. 1570 Orsolya Molnar Balinthne leánya vallya Latta hogy Zabo Janosne Bokretat keotetet feyer Jngeket kwldeot ily de nem Twgya kinek [Kv; TJk III/2. 23]. 1586 Iowalla, hogy el kwlgym, Az leweleket egybe keotem

es egy tallerral egyetembe Gazdam Azzon'tol oda kwlde [Kv; TJk IV/1. 583]. 1595 En velem ne(m) Iratott leüelet Albert Istua(n) Giulafi Lestarnak hogj Georgiteól el kjldette volna [UszT 10/40]. 1652 Híua minket Aranyasszeke(en) Várfalua(n) lako Borbeli Samuel Nemes szemeli..., hogi mű nemű nemű vallok(na)k hűteők uta(n) valo vallásokat fel jrtnuk, s -tű kegelmetek(ne)k Fide nostra mediante meg jrtnua(n) el küldenük [Asz; Borb. I]. 1672 Mikor a' Táblát a' Czéh Mester elbocsáttya kiki rendel elkülgye es a' Tablat senki ne kesedelmeztesse [Dés; Jk]. 1770: En uram turot jo szivel küldötem volna en uram az postatol is el küldom vala dé el nem vihete mivel az lova santa vala [Újfalu (Kászon-); BCs]. 1777 az Mehesre szalitando borokat meg nem kültöm el [Vidrátszeg KK; Ks 96 Bfró György lev.]. 1778 az kalamaris Láda készen van aztis Ngd(na)k mennél hamarébb el küldem [Ns; i.h. Bornemisza Imre lev.]. 1773 Ngod méltotztatott vala nekem parantsolni, hogy . az Excelsa Commissionak lett végzesinek Mássát ki irván Ngodnak el külgym [Ns; Borb. II Motok András lev.]. 1877 a' midőn el küldem a' lisztet, akkor egyéb dolgokatis jól meg fogok irni környűl állásoson [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.]. 1830 (Tejeslábost) veszek csötörtőken 's mikor lesz kitől el küldem Danit köszöntem [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina anyósához].

3. ide küld; a trimite incoace; herschicken. 1822: elhiszem hogy pénzt tsinál eperjéből megből Liktárjomat tsinaljanak denem úgy mint Tavaj hogy elis küldött egy kupányit tudom [Mv; IB. gr. Korda Anna lev.].

4. (vmilyen céllal) vhoval meneszt; a trimite (pe cineva cu o însărcinare); hinsenden/schicken. 1568 Engemet Andras Katho kwldeoth vala el, hogy seres Annat oda hoya hoza [Kv; TJk III/1. 227]. 1573 Mykor Immar keozel kezden az falwhoz Jwtny, le Zallytha zolgaytt, es el kwlde wkett, hogy Egy Jobbagyatt Megy fogyak [RLt O. 5]. 1578 Ertyk azt is minemő tamadat teottek az felek pokularok Zochy Mihál vramon Biro vram mingiart el kwlgie(n), es azt a ky a tamadat theotte be hozassa mert semmykeppe(n) ezt az insolentiat es hatalmassagot el nem akaryak zenwedny iobbagoktul Mert vgyan ige(n) nehez newe(n) wezyk ezt hogy illie(n) feo emberen illie(n) gyalazat esset [Kv; TanJk V/3. 173a]. 1583: Balas Kowachne... Engemet el kwlde Kendj Ianoshoz hogy hiam Kendi Ianost eo hozzaia [Kv; TJk IV/1. 157]. 1596: Latam hogy az Zalasi Danjel Vra(m) zena fyueben valanak az hat eőkrek, Barrabas Lúkachot el kyldé hogy be haicha [UszT 11/3]. 1598 el kyldé Sorat Petért Barrabasi Lenartal hogy az en batia(m) feldől(is) tudakozzek ha ott lenne, mert en nekem is egy batia(m) marada oda* [Szépvíz Cs; UszT 13/38. – *Ti. Moldovában]. 1605: Zekel Janosnit valek mikor az eőkrekert valo kezessegert el küldett volt [Malomfva U; i.h. 19/6]. 1610 engemet az Azzony el kildot meg tudni, hogy ha az Pws-peok Vram teóruenye szerent el oztozotte Chiki

Simon fiatal Menyeteöl awagy nem [i.h. 20/224]. 1620: Nagi Balint az öczyet nagi Palt magaert el köldötte volt Lugasban es onnet megh iöven az darabantsagot megh una^a, az utan mig ele mind iobbagiul szolgálá az Faluval [Szásznyfres SzD; Ks. — *Ti. a szív-i várhoz való várdarabonti szolgálatot]. 1629: mi aztan ugy egyezenk megh hogy külgünk oda hozzaja, elis küldük Borne-misza Thamast es Kerczi Gyeorgyeot [Kv; TjK 31]. 1639 engemet el küldének boreit [Mv; MvLt 291. 196a]. 1663 paroncsolljuk kegltek(ne)k Szaz Kizdre, magok közzül valo Fő renden lévő bizonyos két Attjafiat külgie el, kikkel consultalkodhassunk mit kéllessek illjen nagj extremitásba(n) czelekednünk [UszLt IX. 75. 48 fej.]. 1715 engemetis el küldett volt udvarbiro ur(am) Parora^a, Dézmálni [Fog.; UtI. — *Páróra F]. 1734 Az Urfiak engem is el küldettenek egj Dámáért, ugj mint Belényesi Rebeka Aszszonyért, ott tanczoltak, ittak [Kv; TKI Joan. Párkasdi (27) praeceptor rhetoricum vall.]. 1754 el küldetem két szekeret, s, kérék kedves Pajtásam adgy jo Zabát hogy meg ne csallyan [Szászmaté SzD; Ks 18. CII]. 1781 a szolgát . Koronkai Jánossal szén tsinálni el küldették [Torockó; Bosla]. 1798 el küldette őket . Petrotzi György ur hogj hozzanak a Bival Szekérrel Szep egyenes Allas Deszka alá valo fakot [Ádámos KK; JHb XIX/53.]. 1810 a' Vintzellér el küldett . Kántor Josephez kert tsinálni [Adorján MT; Born. G. XIV. 1]. 1829 el küldé engemet hogy a musikásokat vinném a Vardára, s musikájokot akaszszam fel a Szegre [Szárhegy Cs; LLt]. L. még ETA I, 53.

5. elbocsát/meneszt; a da drumul, a trimite; fort/wegschicken. 1570 Az vtan hogi feyerdy kato latta volna Nala az leant, Mond hogi lam wy leaniod vagion, Eo megh Monta hogj Zabo Janosne vytte hozzaya, Arra azt Monta feyerdy kato, hogj Azert vytte Mert Zabo Janos ky wzte hazabo (!), Mert az egy hyres kerytheo kwrwa volna, Eo azt halwan ely kwlté hazatwl az leant [Kv; TjK III/2. 28]. 1587 12 die Januáry Zegeottem egj Rúdasz legent kinek neue Abraham küldettem el 15 die february, hogj látam hogj az lowakkal nem bánik vala, ugj a' mindt kellene es egieb vetsegeert [Kv; Szám. 3/XXVI. 12]. 1596 eö keg(me)k^a el rendelek, hogj az kapubalj Daraba(n)tokat el kwlgiek [Kv; Szám. XXIX/6. 178. — *A bíró es tanácsa].

6. elzavar; a alunga/izgoni; weg/forttreiben. 1574: pechine Es peter papne Azt valliak hogi Ez ely mwlt Napokba Borbel Janosne hitta volt ely Eoket vele Az vey Albert deak hazahoz hogi zolnanak az Azzony Embernek Menneh ely onnat az haztwl, Nem zerety ott valo Lakassat ... eok azt ... Meg mongiak hogi ely Mennyen Mert ollyat zolhat es chelekedhetyk hogi egywid Zakot vonzanak Niakaba, ... vegre oztan vgian ky toltak es vgi kwldték ely az haztwl [Kv; TjK III/3. 369]. 1683 Dezséb(en)* lappango Somodi Annat (:ki mosta(n) Matyas György szolgálója:) ha intra octava(m) dolgat ne(m) igazittya, az Falu

ne szenvedgye, hanem küldgye el, ha penig az falu deliberatumunknak, nem enged, hanem ot Jarattyia, az Predikator az harang kötelet köttesse fel [SzJk 193. — *M.décse SzD]. 1765 az I engemet in A(nn)o p(rae)senti 1765 a fársángi napokb(an) magá(na)k feleségül elvevén hat heteket alig laktunk együtt engemet magotal el küldett, gunyamat házából ki hanyta, magamatis rutul szidott, motskolt vert [GörgJk 199]. 1796 Dosa Farkas vr Bernád Ersébetet a' Dosa Ádám vr Házától el idezte s elis küldette [Ilencfva MT; DLev. XLA]. 1820 a' Néhai Báronét betegségébe legyezvén, mint Léányka el szunyodott, 's a' Legyezőt a' Báronéra ejtette, ezért a Bároné indulatba jöven, hirtelenséggel Házától el küldötte [Várfva TA; JHb F. 48 Bíró Zsigmond (49) hit. ass. vall.].

Ha. 1598 minket keolde el [Kv; TjK V/1. 250]. 1719 el küldem [Ebesfva KK; KJ-Miss]. 1750 el küldette [Magyarókerék K; JHbK XXXIII/3]. 1764 elküldettem volna [Szentmargita SzD; Ks 18. CII]. 1770 elküldettem [Lekence BN; Ks 47. 67. 29]. 1796 el küldettem [Szilágycseh; IB]. 1800 küldett el engemet [Dés; DI.t]. 1853 el küldem [Kv Pk 6].

elküldés eljuttatás; trimitere, expediere; Versendung/schickung. 1700 ugj hallom hogj Kglđ el hitette vólt magaval hogj én az köveket k(ne)k meg nem adom . immár fel függesztem el küldését . Szállítsák oda az hová kglđ kívánnya [Ks 96 gr. Mikes Mihály Gyerőfi Borbálához]. 1773 Ngod közelebről méltoztatott vala .. nekem parantsolni, hogj . az Excelsa Commissionak lett végzesinek Mássát ki irváu Ngodnak el külgym; . első alkalmatossagon annak el küldesivel köteleségemnek meg felelek [Nsz; Borb. II Motok András lev.].

elküldet a face să fie trimis; senden lassen. 1708: Az Projectumol.ót ... el köldetem KImed kezéhez in originallib(us) [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.].

Az adalék az *elküld* 1. alá is tartozhatik

elküldtetés felterjesztetés; trimitere, inaintare; Unterbreitung. 1784: ha mind eddigis ezen Instantiának el küldtetése el haladott, ennek a' közelebb következendő Posta Napon léjendő fel küldtetése aránt ne terheltekk ordinatiot tenni [UszLt 25].

elküldhet 1. a putea trimite; versenden können. 1599: Ieowe hozza(m) Kópeczy Janosnak egy embere, es Ielente Keopeczy Janos zowawal, hogj valamj penzt kwldot volna az vra Balint deaknak . Az penznek penig ezer forintnak kellet volna lenny de eppen vgy monda ne(m) kwldhette volna el, Azert ha chiorban el ne(m) akarna wenny tellyessitene(m) kj vagy lenne kezese [Kv; TjK VI/1. 274a]. 1746: kerem alazatoson Ngodot meltoztasek Ngod a valasz vivot erre

dirigálni, had küldhesem el en is az en valaszlo Levelemet [Tamásfva Hsz; Ap. 1 Thuri László lev.]. 1784: Jáno vram az Inepeken küldet volt ide egy özöt s eddig fel nem küldhettem mert az időis ugyan alkalmatlan lön, osztán a Király Biro vris tartoztatott biztatván hogy feles vadat vár tsak legyek jo készülettal hogy el küldhessem [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1793 Az Ablakakat még az Hutáb(a) el nem küldhettük hanem a héten külgyük el [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.]. 1825 bizonyos alkalmatosságom is nem volt. akitol bizodalmoson elküldhettem volna [Mv; Pk 2]. 1850: a' tiszta buzát el adattam Désen, és volt által vételkor 33 véka, ebből el apadott fél véka, fél vékát el nem küldhetvén a' vásárra .. Tehát el adodott 32 véka [Bálványosvárálja SzD; Born. F. O. Iif].

2. vlová elmeneszthet; a putea trimite unde; hinschicken können. 1734: Sikot én ha meg épül el küldhetem De az Asztaga Tetejeről le esett edgy fára s az Mejje Porczogója bé hoppatt s az olta fekszik erőssen [Gyeke K; Ks 99].

elküldött küldött; trimis; versandt, hin/zugeschickt. 1708 Polgári Gábor Colosvári Civis ellen in Puncto, hogj el vesztegette, az el küldött tudositto Leveleket Capitánj Sauer urhoz publicáltatott Sententia [Kv; KvLt I/194]. 1796: az el küldet Főkötőmhez egy Minden tekintetben tőkélletesen hasonló igen szép fekete fodor fátyol Főkötőt tsináltatni ne sajnáljon [Vajdasztiván MT; DE 4].

elküldöz 1. elmenesztget; a tot trimite, a trimite mereu; nach und nach verschicken. 1599 Az kiket el kwideoztek Biro vram parancziolattibol kit imide kit amoda voltak haton [Kv; Szám. 8/XIII. 46 Szabó András sp kezével].

2. szétküldöz/küldözget; a trimite (in diverse parti); verschicken. 1595: Vöttem l. veka buzát az Tyúkoknak, kiket varos szüksegere, szelel el küldezni naprol napra tartottam p(ro) d. 25. [Kv; i.h. 6/XVIIa. 118 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1716: A diszno aprolekját, orját, fejét, lábait el küldözd [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1744: most á közelebb elmúlt ősszel, hogy Nemes Háromszéki Connumerator Vraimék ide jötteken Közép Ajtára Connumeralni, énnékem mint Falusi Bironak, Tiszt, és Connumerator Vraimék 11. Cursust adtanak, hogy á Falukra el küldözem, hogy az Emberek Compareallyanak á Connumeratoria; ugy Culinárekot is hozanak [Középafta Hsz; INyR]. 1753/1781: sok bor, buza termett esztendőnként, de abb(an) ideis, amoda is eleget küldözött el [Renget H; JHb LXXI/3. 207–8].

elküldözés (el)küldögetés; trimitere, expediere; Wegschickung. 1595: Ajandek el küldezesere, és idegen vendegnek gazdalkodasara az mi költ* [Kv; Szám. 6/XVIIa. 157 ifj. Heltai Gáspár sp kezével. — *Költés-elszámolás címfeje].

elkülönböztet elkülönft, különválaszt; a separa/despárti; absondern, trennen. 1772: Az Curának Napkelet felől valo vegiből egy darabb Sertés Akollynak el szakasztatott, mely is Sövennyel van el külömböztetve [Szászfenes K; BethlenKt Mikes conscr.]. 1785: egyedül tsak a veteményes kert különös kertel körüdds körül el vagyon külömböztetve, és el kertelve a Gyümöltős, és Csűrös kertektől [Varsolc Sz; Born. XXIXb/20. 369 Kornis Krisztina lelt.].

elkülönöztet különválaszt; a face să fie separat; absondern/trennen lassen. 1654: A Andras Biro fia l hazas Kelemen Mihaly An(norum) 40 Az szegeni Azzoni el különöszetete volt az fiatal eöket [Disznajó/Mezőrűcs MT; Ks Bánffy Anna urb.].

ellábbog odébbáll; a-o lua din loc; sich davonmachen. 1755: Bugnár Togyer minek utánna ... Kurétyrol el lábbagot..., ide Balsára jött által az első Pestis táján [Balsa H; GyK]. 1757 az egész falu el lábbogván; mind edgy lábíg el pusztult [Sztretye H; BK. ad nro 144] | amint Falunkba(n) elt régibb őregeinktől sokszor hallottuk beszéleni majd mind el lábbogván és pusztulván az ide valo lakosok, Falunk(na)k nevezetesebb s nagyobb része a ... Méltóságos Uraságok idejében kezdettek ujra közínk(e) származni és meglepedni [Guraszáda H; i.h.]. 1778: A' Medjesi Ön-gyártó ... tsak kóboról, ha haza jö-is, egy fél nap mulat, s menten megint el lábog mas felé, a korhel ember, nem hiszem, hogy Excellenciad, szép szerint valamire meheszen véle [Szederjes U; TL gr. Székely László lev.].

ellábbogott odébbállott; care a luat-o din loc; sich davongemacht, abgehauen. 1757 Mgos Gróf Bethlen Gergely Ur eő Nga hozatott el lábbagot és régen el bujdossott Jobbágyokat [Glod H; BK ad nro 144].

ellaborál elkészít; a intocmi/elabora; verfertigen. 1717: az Inventariumok(na)k s Urbariumok(na)k Seriesséből kinek kinek léendő rata portiojat ellaboralni s Concinalni, és az oda fel valo josságnak asztozását ... akartuk volna [Nagyrápolc H; JHb XLVII/18].

ellágyul 1. (föld) felázik/lazul; a se înmuia/afina (pámintul); aufweichen/schlemmen. 1796: a sántzok és gödrök szüntelen vízzel tele lévén, 's amían a' Földis el lágyulván, a sántzokot a' marhák minden esztendőbe bé nyomták, a Sertések, és Bivalok el turták, heverték [Kv; KvLt Prot. oec-pol. III/3. 359 Sikó István nyil.].

2. elbágyad/lankad/pilled; a lincezi, a se moleși; erschlaffen. 1819: nézém egy darabig miként próbálgattya vala pipájába tüzet tenni, 's dohanyozni ... tovább osztán el lágyulván szunyókálni kezdett, mely alatt a' nyála ... ugy folyt, hogy magam undorodván tőlle, mondám a feleségemnek, hogy fektetné le [Déva; Ks 116 Vegyes ir.].

ellakhatik 1. ellakozhatik; a putea locui/sta; wohnen können. 1681: a marha paszternak mostan a városb(an) vagyó(n) ugyan háza, de valób(an) megh tétzik hogi etzaka az marhara semmi gondviseles nincze(n); az Pászternak a marha mellett kellen (!) lakni; ebbe(n) a házb(an) el lakhatnék [Vh; VhU 570]. 1758: Ell vétetődven az Mészköi Joszag Tar Gergelytől tartozzanak az két Testver Attyaifiai (!) Tar János és András itt Csegezben. tiszteséges Házat építeni, az melyben ell lakhassek Tar Gergely Uram [Asz; Borb. I]. 1769: Tzigányait oda telepítheti, . . . ott jobban tsendesebben is ellakhatnak [Mv; Told. 19/45]. 1825: 'A Castélybéli épületek erőssek, szépek, Fényesek, és szépen ki festettek voltak — el annyira, hogy messzire tündöklött pompaságok, és nem lehetett eléggé tsudállani emberi Teremtésnek — s a' Hertzzegekis el lakhattak volna benne [Szentdemeter U Told. Conscr. 74].

2. elérhet/lehet; a putea avea loc; Platz haben können. 1642: miuel az Haaznak olj tagassagatt latiuk lenni, hogi keet hazaz (!) Emberek is el lakhatnak benne aestimaltuk az Haazatt f 600 [Kv; RDL I. 128].

3. eltányázhatik; a se putea adăposti, a sta; hausen können, sich aufhalten können. 1755: olyan Sűrű Berek volt mindenütt Gyalakutához tartozó, hogy a Vadak is el lakhatnak benne vgy hogy az ember alig tudott ki gázolni belőle [Msz; EHA].

ellándzsászott kb. lándzsától sebesített; doborít cu lancea, ränit de lance; durch Lanzenstiche verwundet. 1849: a szegény el rongált Lántsászott vérbe feresztett Urfinak élete megmaradásához tsak a vala szerentséje hogy Ujszekelről valami Lovas magyarok jöttek lefelé és azok visza üldöztek* [Héjjasfva NK; CsZ. Szakáts Julianna Lőrintzi Istvánné (45) vall. — *Ti. a támadókat].

ellankad 1. elbágyad; a lincezi, a se moleszi; matt werden. 1805: Dél előtt nem tudtam a Letzkemet, azért asztallábára ültem s ott exponáltam résolváltam jól elsőben de a vége felé el lankadtam, el fogyott a kedvem [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója].

2. eléletelenedik; a deveni fără viață/vlagă; leblos werden. 1786: nem bátorkodtunk, hogy a Hordóba küldhessük élve; mert tsak Bodonigis Toháttól fogva, annyira el lankadtak volt a halak, hogy ha még tovább is hordóban tartottuk volna, mind meg döglött volna [Mezőbodon MT; IB. Miklós János lev.].

3. elerőtlenedik; a-și pierde puterile, a släbi; sich entkräften. 1849: En öket* ot találtam egy Csomoba hogy ütik verik, már el lankadt volt Cseh Ur onnan ki hurtzolták a favágóra oda le ültettek egy tőkére ott ismét ütték verték szurták [Héjjasfva NK; CsZ. — *A falusiakat].

ellapátoltat lapáttal elveret; a pune să fie bătut cu lopata; mit Spaten verhauen lassen. 1742: ha a fizetéseket kérték a Malomba bé ka-

patta s úgy el nádolta s lapátoltatta, hogy bögött a Malom belé [Kv; Aggm. C. 12]. 1750: az izente nékie hogy ha szűretelni el nem mégven, úgy el lapátoltattya míg el sem felejtí el [Zovány Sz; Told. 3].

ellaposodik el/lelapul; a se lăți/turti; platt werden. 1630: Eo Magatol az Leantol aztis halotta(m) hogj eoneki mind el laposodot az fara addig niomottak az Gróf szolgai ez ejel [Mv; MvLt 290. 198b].

ellát 1. belát, tekintetbe vesz; a lua in considerare, a ține seama; einsehen. 1726: El látvan az eddig efele egjenetlenségekből következzett Sok inconvenientiaikott Authoralljuk Csulai Pál Vramat ő Kglmet akar mellyik Atyafinak Joszag (ha refractariuszkodnek :) foglalni, azt ha nem redimaltatnek intra Octavum a kölcség(ne)k depositiojaval s ő kglme kezehez való administratiojaval annak a ki azt a kölcséget deponalna által adni s el adni [Kv; JHb XLII/123].

2. megvizsgál; a examina; untersuchen. 1777: a Táblának tettett a mostan fenn forgo Controversiatis azon Forumra vissza botsátani, úgy hogy annak Biráji és Hűtősei magok tudván jobban a' Localis Consvetudoval való élet, a szerint ezen Controversiát Törvényesen előbb magok lássák el, és tegyenek itelletett [T; Bosla]. 3. előre lát; a prevedea; vorsehen. 1741: Néhai édes Szüléimről Nemzetes Dobai Péter Uramról és Tarsoly Judit Aszszonyrol reám deveniált Portiok iránt két Atyától Született gyermekeim között csak már is Sok Controversiak, atyafiságtalan gyűlölségek és vissza vonások kezdődtenek mellyeket Szemem bé hunyása után nagyobb mértékben közdöttök fenn maradni; úgy tetszik eleve el láttam [Dob.; RLt].

4. kb. részesít; a face părtaş; zuteil werden lassen. 1859: Jámbor tanítványunkat, munka adással, és oktatással, s pártolással, vagy ha szükség esetiben segedelemmel is el látni ne terheltesenek, valamint miis a hozzánk, következő tanítványokat, hasonló bánás moddal ellátni, költsóns köteleességünknek tartjuk [Szűv.; KovCLev.].

5. gondoskodik; a se îngrij; sorgen für etw./jm. 1632: Láttam azt, hogy együtt laktanak ez az Feltóti Györgyné evvel az György deákkal . . . de én semmi gonosz életeket nem láttam, sem azt nem tudom, mint látta el az urát [Mv; MvLt 290. 94b–8b átirásban]. 1849: Krizsán Máris-kót . . . elfogja látni élelmezéssel is . . . a gróf Teleki János házabani vendéglőnél [Kv; Végr. Vall. 4]. 1871: ha mészbe az építkezés alkalmával hiányt szenvednők, jó szántából ígérte Nagy Sándor a(tyánkfi) hogy mészszel ellat, nem fogunk hiányt szenvedni [Burjánosóbuda K; RAK 114]. — L. még ÚjFE 181.

6. felszerel; a înzestra/dota; ausrüsten/statten, aufmontieren. 1815 k. Az egy Monostor-kapu fatoronyban vala egy óra, a torony mindenik oldalán számtáblával s mutatóval ellátva [Kv; ETF 107. 15]. 1841: Kerekes Udvarára ki lépve

egy fél bérlet ajton ... forog két vas pántokon, és pipákon Frantzia zárral, Koltsal, Foráitovál, éjjeli zárral jo modgyával el látva [Km; KmU-Lev 2]. 1849 A' Nagy Udvari lakból ki menve találtatott egy a' nagy kerten keresztül alakított nagy ut egész az külső kapuig, két felőlről Barrierel el látva [Szentbenedek SzD; Ks 73/55].

Szk: *karóval* ~ (ki)karóz. 1871: a régi papi szőlőt karókkal ellátni az egyház kötelessége lévén, Gondnok Kulcsár János afia megbizatik, hogy vegyen egy szekér csapkarót [M.bikal K; RAK 292].

7. elintéz; a soluționa/rezolva; erledigen. 1812: Székelly Ferentz mint káras ezen következő ügyét ellátni kívánja [Frákos U; Falujk 77–8 Barrabás Áron pap-not. kezével]. 1849 egész tisztelettel kívánom felkérni az ideiglenes T. Kapitányi hivatalt ne terheltelessék jelen ügyemet végképpen ellátni [Kv; Végr. Vall. 100].

8. ~ja magát felszerelkezik; a se aproviziona; sich versorgen/ausrüsten. 1841 Szükség a' hozzá szollokak magokat 32 pengő Rft. Bán pénzzel (!) el látni [Désakna SzD; DLt 920].

ellátás 1. megvizsgálás; examinare, investigare; Untersuchung, Prüfung. 1793 Specificatioja A Vallyebrádi és Pattingányi Két Közönségek Között fen forgo Határbéli Differentiáknak ell Látására meg jelent Tkts Arbitrativum Forumra tett Költségeknek ... a' ki Métézásra meg jelenő Birák Uraknak Diurnumok, és Intertentiojok Rf. 21 Xr. 30 [H; Ks LVII. 53]. 1808: megint bé gyűltünk ezen Pernel Novum mellett léjendő el látására, és in A(nn)o 1808 5a Januarii Itéletűnket ismét meg tettük [Asz; Borb. II]. 1838 A Czéh Mester a Czéh Öregeit Kik a Czéhnek felét formálják ezen hiba el látásáért egyben hívatta [Kv; AsztCLev. Hat. Prot. 8].

2. elintézés; rezolvare, soluționare; Erledigung. 1761: a mit egyszer meg itél a Tekintetes Nemes Szék ... ennek Contestatiojara exequutorokat is kertunk ki Tekintetes Király Biro Uramtól. Novumunk el latasanak alkalmatosságával [Hsz; BLv.].

elláthat (be)láthat; a putea fi cuprins cu privirea, a putea fi văzut/privit; einsehen können. 1732: A meg irt Curia ... Külömben jo tágos lévén, az itt valo Oeconomíához valo Curia mindenféle meg kívántathato épületeivel egyútt rajta jo tágossan s tisztességesen el fér, prospectusa szép vagyon, ugy hogy a Falu határának nagy részei rolla el láthatni [Szászszjtjakab SzD; TSB 51].

ellátogat el-elmegy, el-eljár; a se tot duce, a se duce mereu; jn aufsuchen/öfters besuchen. 1756 Molduán Vonya ... Itt edj Nákul Gávril nevű embernek a' Feleségít szereti ... ha hivattya s fel nem megyen veszni kell az Urának, külömben mikor üritheti (!) a' Menetske tsak el látogat hozza [Galac BN; WLt Koltsár Ilia (30) jb vall.]. 1837: az utrizált aszszonyhoz gyakran ellátogat Ketzeli Imre Ur [Dob.; Bet. 1. 20 Nemes Sarkadi Anna vall.].

ellátott felszerelt; prevázut, dotat, inzestrat; versehen, ausgerüstet. 1844 két vas sarkokon és pipákon jo borított zárral – koltsal – foráitovál – útközövel – bé huzo vas gombbal és éjjeli zárral el látott egy fél béllésű – gyöngyszinre festett jo fenyő ajtó [Km; KmU-Lev. 2]. 1857 A Tó dugásán lévő Amerikai szerkezetű Vas gépezettel ellátott négy kövű Malom [Cege SzD; Wass].

Szk: *csattal* ~ csatos. 1866 az emlék egy diszesen ezüst csattokkal ellátott Biblia legyen [Gyalu K; RAK 111] * *lőrésékkel* ~ lőréses. 1815 k. a többi alacsonyabb kapuk és kis ajtok bástyaszerűleg voltak építve s fedéllel ellátva anélkül, hogy a kapu-bejárás fölötti jó vastag, erős lőrésékkel ellátott s magas helységekbe valaki lakott volna [Kv; ETF 107. 15] * *saroglyával* ~ saroglyás. 1844 egy két oszlopokon álló, s felette két fa horgokkal fenn tartoztatott saroglyával el látott abrakolo jászoly [Km; KmU-Lev. 2 Pávai János kezével] * *tokkal* ~ (védő)tokos. 1873: egyházunk egyik fejrénp tagja ... ajándékozott 2 ~ két db szépen, díszesen bekötött és tokkal ellátott énekes könyvet [Burjánosóbuda*; RAK 18. – *Később: Bodonkút K].

elláttat 1. megvizsgáltat; a face să fie examinat; (über)prüfen lassen. 1670/1740: Törvény napján vagy Zalog költésnek idején valaki vagy Peresivel vagy akárkivel, akár Esküttekkel akár egyéb Emberrel, a Czelon kívül embertelenkednék, Valami gyalazatos es bestelen szoval illetve valakit, az olyan Embert a Falu büntesse Ötven pénzre mfinden könyörületesség nélkül de mindazonáltal Törvény Szerént kell el láttatni hogy ha Bestelen sz(o)kot szolot é vagy nem [Homoródsztpál U; WLt]. 1746 nem tartja maga Spartajanak a' Szent Quindena a' Nobilitaris gradust és praece-dentiat dirimalni, láttassák el annakokaért a' Peresek ő kglmek in Foro Seculari egymás között valo praece-dentianak mivoltát [Uzon Hsz; KP I. 160b]. 1764: én a' törvényhez tartván magamat akarom el láttatni megirt ratioimat [Torda; Tjk V. 222].

2. elintéztet; a face să fie rezolvat/soluționat; erledigen lassen. 1797: Mint Criminalis actusban esettek iránt ... az Actio, vagy Actoratus a' Földes Uré, de ezen esetben Tisztet pro Testimonio hívni tartozik a' Földes Ur, ezen kívül P(rae)sesnek Tisztet, vagy Aszszesort, melléje hat törvényt-tudo személyeket, kiknek egyben-ülések alatt, a' keresetet el-láttattya ... a' törvény és igazság szerint [Mv; MbK XII. 113].

3. megvizsgáltat; a face să fie examinat; untersuchen lassen ↔ elintéztet; a face să fie rezolvat/soluționat; erledigen lassen. 1670/1740 Birák, Esküttek, Kert Bírak Választásáról Valakit igaz szer szerént választ, közönségesen az falu, és fel nem akarna Venni, mingyarást a falu meg Zalogolhassa egy forintra és ugyan ez felől azt Birosagot, vagy Esküttseget viselni kell Ha p(e)d(ig) Törvény szerént meg akar vetekdni a faluval hogy nem ő szere, szabados legyen velle

míndgyárast lattassa el, ha Törvény szerent szabadulhat, Valasszanak mást [Homoródsztpál U; Wlt]. 1765 mivel azon Jóságotskám töllem igen távol vagyon, ... ha Excellentiádnakis tettzésének (!)^a tennénk egy olly bizonyos terminust, melyre mind két részről jó moddal el készülhetnénk, és ekkor a' köztők lévő versengést láttatnok el [Bonyha KK; Ks LVII/9 Bethlen Pál lev., de csak az aláírás sk. ^aElírás *tettzenék* h.].

elláttatás megvizsgáltatás; examinare; Untersuchung. 1803: hibaul ki tettük, és szemekre hanytuk a' Betsülletes Füsüs Czéh Tagjainak a' számadások el láttatása el mulatását ily hosszszas ideig [Kv; FésüsC]k 22].

elláttathat. Csak e szk-ban: *törvényét ~ja* kb. perét lefolytathatja; a putea da curs procesului; einen Prozeß ausführen lassen können. 1765: Cziganyok Inspector a T. Fejér Samuel vram eokeygelmé(ne)k Ország Törvénye szerént szabadság nem engedtetett az illetén malefactorok(na)k megbüntetésére, ergo Rézmives Péter ellen maga Törvényt sem lattatthatta el, mert nem producaltatik az az activitassa, mely szerént cum iure Gladii gaudealna [Torda; T]k V. 279].

elláttathatik megvizsgáltathatik; a putea fi examinat; untersucht werden können. 1792: a Tekintetes Vármege Rendeit azon kérjuk aláztatson..., a fenn forgo panasza a Tekintetes Rendeknek mostani Gyűlésében el lattathassék [Déva; Ks 73-4. VII. 98].

elláttatik 1. megvizsgáltatik; a fi examinat; untersucht werden. 1790 (Senki) Pusztá Szőlő Fölgyét míveletlen ne tartsa mellyet ha nem observálna... az ollyatén Személy a Szőlő Bíró által, á Szőlős Gazdák eleiben 8d napi Törvényre Szallittassék meg s, ott el láttatván ha helyes és be vehető okát nem tudja adni, míveletlen hagyat Szőlő Földgyének akkor míngyárt három Mforintig irremissibiliter meg büntettesék [Nyáradkarácsonfva MT; Told. 76].

2. megvizsgáltatik; a fi examinat; untersucht werden | elintéztetik; a fi rezolvat/solutionat; erledigt werden. 1798 15. Veka Törökbuzát leszedvén..., azt tartsa meg magánál mind addig, míg törvényesen ezen helybeli differentia el lattatik [Nagykristolc BSz; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1801: mivel ezen Itélete a' Divisoria Comissionak a' Tekintetes Generalis szék eleiben apeláltatott és transmittáltatott, míg ottan el láttatik, adig az említett Geometranak váarakozni káros [M.nagyzsombor K; Somb. I].

elleányzott. Csak e szk-ban: ~ *személy* elvirágozott leány, vénleány; fatá bátríná; alte Jungfer. 1848 Eskettem öszve Kolosvári születésű Ns Fegyveresi Károlyt özvegy embert minek utánna Reformáltam, Ns Moricz Julianna elleányzott Személlyel [Szucság K; RAK 43]. 1850: Eskettem öszve Harasztosi Sándor özvegy embert Halász Fáni elleányzott Személlyel [uo.; RAK 45].

ellebzsel 1. ellezsbél

ellehet 1. nyugodtan meglehet; a putea sta; auskommen können. 1653: A templomnak jó rekeszes kerítése vagyon: nem jöhet ki azon a ki mikor akar, sem bé nem mehet, hanem ott kell addig lenni, míglen a megnyitásnak ideje eljő; ott beun mindenképpen ellehet — szállások vagynak, a hol lehet, és minden szükségére gondot viselhet. Némely egy hétig is ott commorál és devotizál [ETA I, 120 NSz]. 1681 Volt... valami fejszetől való forintos adoís, de az abrogaltatott, es ez utan seki-nek is nem kell megh engedni, hagi tovább az erdőb(en) fejszevel kart tégyen, avagi fejsze utan Kecskéjet ott tarcsa; a Iuh el lehet, mivel fejsze nélkülis legeltethetik [VhU 56]. 1804: a Falusi Biro jó szálást rendeljen az hol mind lovam mind magam el lehessek tsendesen Nagy Daniel m pr VK Biro [Mv; MbK 118].

Szk: ~ *vmi nélkül* meglehet vmi nélkül, elboldogul vmi nélkül/vhogy. 1571: Az mynémeo feold foglалasok estek, kyket a varhoz byrnak, lassak meg, ha a varhoz ellehetnek nala nekwl^a [SzO III, 336. — ^aÍgy, de alkalmasint romlott szövé.]. 1673/1681: Haczozi Czéhmaster Szirman Gabor valasza. Eddigh valo rend tartasokhoz tartczak magokat, valamint eddigh el lehettek Czéh Level nélkül, ennekutannais el lehetnek [VhU 452 Thököly Imre vál.]. 1751/1753: a' Falu azon két ösvenyke nélkül könnyen el lehet [Koronka MT; Told. 78] ✱ ~ *ne efféle nélkül/enélkül* mi szüksége volt erre? kellett ez neki? ez elmaradhatott volna. 1597 Tegnapi napon esmet ieot wala be Sardy Janos hat bezellet az feleségével, hagi el mene latam hagi keonywez wala az azzony, mondek neki, Latode edes azzoniom ennelkewl mind el lehetettek volna immar regtel fogwa walo elemedet hazasok wattok ha mit hallottalis az leankatol arczul kellett volna chapnod erette, nem kellett volna ki hirdetni [Kv; T]k VI/1. 94-5.]. 1633 az varas szolgája szolgálójától hallottam, hogy mondá, hogy Szabó Jakabné és Gyarmati Márton odamentek volt az ő házokhoz, még az asszonya reájok vetette a reteszt és azok odabe voltak, azonban hazament az varas szolgája, és... bement reájok, és ottan ismét mindjárt kijött, és azt mondotta az feleségének: Annók, ellehetnél ánte efféle nélkül [Mv; MvLt 290. 120a-8b átirásban] ✱ *nem lehet el vmi nélkül* nem boldogulhat vmi nélkül. 1573: Mikor Kere Margit Lakatos Balintne beteg volna, ... Menth volt Eo hozzaia latogatny, Es otth talalta Rathony Janost vele Bezel volt Mond az Bezed keozben, K: adna ky az leweleket Mert ely Inditotta(m) az pert Nem lehetek el a leweleknekwl [Kv; T]k III/3. 90]. 1749: ő kglme meg jóvendölte hogj Peterffi Uram Praefectussaga nélkül el nem lehet az Meltosagos Aulicus Cancellarius ur eo. excelenciaja [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

2. be/megérheti vmivel; a se putea multumi cu ceva; sich abfinden/begnügen können. 1780: (A sertésekkel) meg ettünk 20 napok alatt 13.

köböl ... rosot, mivel ambár főszttük a pálinkát nem juthatott a rüdegeknek anny braha hogy csak azzal el lehessenek [Baca SzD; TSb 24].

ellel. Csak e szk-ban ~i a hideg kileli/rázza a hideg; a-l scutura frigurile, a avea frisoane; der Frost schüttelt ihn. 1728 Nenem Asszony eő kglme bizony most is tsak edgy állapotban vagyon gyakran az hideg ell lelven annak wtanna nagy forrósaga vagyon eo kg(ne)k ell annyira hogy gyakran felen beszéll eő kglme [Darlac KK; Ap. 1 Apor Susánna gr. Kálnoki Borbálához]. 1731 Kovats Maria Asszony egykor Sővényfalván feredőtt készíttetet vala .. és még én hoztam Poleka nevű fűvet a feredob(e), s meg főztem a feredőt, engemet a hideg el lelt vala, ki feredet azután abban a feredő vízben, s nevezetesen Kovats Maria Asszony feredetté nemé, vagy ha feredet kívül, azt én nem tudom [Born. XXXIX. 16 Maria Szakács (34) vall.].

ellen¹ 1. vkivel/vmivel ellenségesen, szemben; contra; gegen, wider. 1605 Ez az zegeny varas penigh nem ollyan, ky ereyewel valamelly Feye-delem ereyet elémenteleben megh késelelye sem más ereosb rea jeoweo Feye-delem ellen megh otalmzhassa, awagy magath ellenzésekpen eleyben vehesse; hanem az kinek Jsten aggia az orzagnak birodal(ma)t azt fely, vrallya, es hywseges engedelmeüel bechiwly [Kv; TanJk I/1. 504]. 1659/XVII. sz. Az hát az oka, nem mi, ezeknek az veszedelmes állapotoknak, azki keresztyén szomszédink ellen való felfegyverkezésével az hatalmas török nemzetet provocálta [BOE XII, 217]. 1676/1681 (Aki) azok elle(n) vagi szoval, vagi fegyverrel támadna, az ollyatennak poenaja az, hagi megh hallyon érette [Vh; VhU 661]. 1746: (A) D(eli)b(era)tum régi, tös, gyökeres Familánk(na)k nagy p(rae)judiciumára lévén, azon D(e)(i)b(era)tum ellen contradicendo p(ro)-testalok, és p(ro)testando contradicalok [Uzon Hsz; Kp I. 160b]. 1765 A Szólga Birák ö Kgy-lmek ... nem értvén ... az Jobbágyok Szólgá-lattya iránt kiadott Királyi Determinatiot, olly formán vitték véghez az publicatiót, hogy a Paraszt-ság az ö földes Ura ellen fel támodni, és azzal ellenkezni nagy Lábat vett légyen [Kóród KK; Ks 18. CI. 7].

2. ellenére; impotriya; trotz, entgegen. 1569 vagion hwsz Eztendeye, hogy az Nagy weolgy torkan alol, az keresztwtig, Beczer bernald balas Meg kérte vala az harom falutol, Annak vtanna myndenkor vgian kedwek ellenis Meg kazaltatta [Mezőbánd MT; Vlt 7/692 Petrus Jo de Borband vall.]. 1570: ha penigh Az fely peres azzonnak hyre nelkwl es akarattya ellen leot volna az zeoleo ky Meresse es beochwilese Mind jarast Myhelt megh twtta Byraya eleot ellenzeny kellet volna 15 Napigh [Kv; Tjk III/2. 166c]. 1584: Monda Bokorne en az en haza(m) melleol el Ne(m) Allok, Mert Akaratom ellen Atta el Az en vra(m) [Kv; Tjk IV/1. 319]. 1609: Deak mihalys azt az rezt mely kezeben uagjo(n), se azt mellyet ez

uegezes zerent az fianak erezetet az fia kedue ellen es hire nelkwl se el ne adhassa se el ne zalogositthassa, se senkjnek el ne ualhassa, seőt fjzette-reis senkinek ne adhassa [Berz. 15. XXXVIII. 9]. 1663: az eo kglk elsőszőri Contraktusoknak es leveleknek Continentiaia is azt tartya, Hogy Thuri Ferencz Uram Mihalcz Mihaly Uram ellen masnak Semminemű bonumit, kik az megh irt Nemes Udvarházhoz valo pertinentiak volnanak ell ne adhassa [Hsz; Borb. I]. 1711 Ungvari Andras (: mint gonoszul masok meg csalasara szerette hivattatni magat, noha Leanyi neve Ersok volt:) ... az természetnek rendi elle(n) ferfi köntöst vött magara [Kv; Tjk XV/1. 68]. 1734: Konstál exhibealando Citatoria Relatoriának serlesséből minémű I(ste)n ellen valo káromkodásáért pro-sequalom az It [Torda; Tjk I. 43]. 1752: ö Kglme el lött egy felé s akarattya ellen tanálta meglőni azon Embert [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29]. 1776: panaszkolta nékem Groff Lázár János, hogy Néhai Migs Groff Rédei Sigmund Özvegye, M.B. Veselényi Kata Asszony ö Nga, hire és akarattya ellen megh kérte volna számára Kolos-várott, M.B. Hadadi Veselényi István ur Kis-sebbik Leányát Annát és Gyűrütis kért volna á fenn említett Urffitol á Nevezett Groff Rédeiné, adottis mintegy Kételességből [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.]. — L. még ETA I, 159.

3. vmivel ellentétben/ellenkezésben; in opozitioe cu; im Gegensatz zu. 1590: az eő Naga Blőzóri leueleben valo paro(n)cholattjaual nem gondoluan az eő lofóy zabadsagok Ellen ado fizetesre Es az malefitusoknak persequitioiokkor Vallasra kenzeritennek [Uszt]. 1592 Hodgiaj Janos vra(m) mind tilalma es chiuwaia elle(n) azt az feoldet mindenesteol fogwa elfoglala [i.h.]. 1593 tartozik mindenik harmad magauat magat megh menteni, hagi eok semmi fitalansagot, es Jstennek teoruenle ellen valo dolgot nem chelekettenek [Kv; Tjk V/1. 355]. 1621 az Trombitasokkal egesz Eszakanak idejen olj viglazasban legienek, hogj minden ora vtha(n), az menyit az ora wt el vegezue(n), szinte(n) az Dobot anny szamua(n) wssek megh szep halkwa (!) ha penigh valakj ez elle(n) czielekeszik, es az zerint nem viselj magat, ereös bwntetessel megh bwnteteödgjenek [Kv; TanJk II/1. 317–8]. 1640: az also Jlos-uayakj magok hatalmaual harom Talygaual az tilalom ellen rea mentenek az erdőre [A.ilosva SzD; SLt 25. W. I]. 1664 Thoroczka Mihály Hivünk alázatosan jelenté, hogy Seydi Passa Erdelben valo járásokor, kerven Hüsegetek egy néhány száz arannyakat refusiora, sok rendbeli requisitiojára ... mind eddiggi megh nem atta volna, csak halógtatván igasságát, magok kötese, s egy néhány szeri fogadás ellen [Kv; RDL I. 178 fejl.]. 1676/1681: ha ki ez parancsolatom ellen cselekednék ..., az ollyatennak poenaja az, hagi megh hallyon érette [Vh; VhU 661]. 1690: Brassai Istva(n) az Nemes Varos vezegese ellen allatomb(an) idegen Bort hozat be [Dés; Jk]. 1792: ellenben pedig Hazánk boldogittása, és Törvényes Szabadsága ellen valo akármely Pro-

jectumokb(an) hogy meg égyezzenek ezennel el tiltatnak [Zilah; Borb. II követut.].

4. vkivel szemben/ellentétben; impotriva/contra cuiva; entgegen. 1568 az fel bontho fel Thobby ellen ezer forintot maradjon kjert az Rowidre hihassak [M.valkó K; KP]. 1590: Megh zabaditia az teorweny bartalis Marthat Gergely Mihaly vel Jakabffy Gergely vra Ellen ky eotett el hatta hiti méleol el allott [UszT]. 1764: Az Inctus ... az meg vert ember ellen mortuum homagiumán sérelme költsége s farattsaga refusioján Convin-caltassék [Torda; TjK V. 216].

5. vmi/vki ellenében, vmivel/vkivel szemben; impotriva a ceva/cuiva; gegen. 1573 Be futamot oda tahat Immar harmada egh az kazal zenanak ... fwtamyk eleh valahonnat Darochynak egy zolgaia Tamas ... Mond eoneky No Iob ha ky Erezted az Eokreket az paytabol mert my kewe-sen ez ellen Nem alhatunk [Kv; TjK III/3. 190]. 1586: Bota Istwan Coloswary hiteos Capitan vallia Mikor oztan az Aranas zelre* Inttunk volna ... En kialtek egy embernek hogy Ieone Altal lowajwal es vezetne a Rewre minket... De mégis az Isten vgy latogata azzal, hogy a' hatalmas viz ellen Ne(m) Alhatank semmy gond-wiseleswnkel semmy ereónkel [Kv; TjK IV/1. 602. — *Értsd: az Aranyos folyó partjához]. 1617: Miül feiedelmi Tisztwnk s hiúatalunk szerint Subditúsinak közzwl legh kissebetis igas-sagaban megh akarunk oltalmazni; Boer Janostis minden Törüeni s igassagh kivwl valo haborgatok, kiüálkeppen Boyer Peter ellen ez mi kgmes feie-delmi protectionk ala veüen: Hagdiuk es paran-cziolliukis Serió ... Boyer Janost ... Salat Jo-uainak Dominiu(m)aba(n) megh haborgatni es megh bantani Ne engedgie Semmikeppen [Fog; Szád. fej.]. 1654: Cziete Benedek el nem megyen ... az Vra Nemzetes Sukj Ferencz vr(am) feöl-dereöl, mjnt eö kegielmenek iambor iobbagja ugj szolgallya mint eddig, chak hogj eö kegyelmeis minden eötet haborgatok ellen oltalmazza mjnt io vra, mert immar tellyesseggel el nyomorittyak nimellyek [A.szová K; SLt R. 25]. 1723: vegyen Nagyságtok Gratiájába es ezen ügyemben Méltotassék Nagyságtok az erősek ellen pártomat fogni; had legyen egy kis kényere Szegény Gyámalatlan Árva házamnak [Sövényfva KK; MbK 163]. 1763: az Apjok öreg és félelmes ember lévén, azt mondotta, hogy semmiképen nem mér többszer Toldalagi László Vr ellen jární [Mv; Told. 33/26]. — L. még ETA I, 17.

6. ellenértékképpen, vminek ellenében; drept contravaloare; als Gegenwert. 1544 Symon wra(m). meg elegetthe az borbala azonth myndenbeol, nam fel haz helleth attha az mayor haz heleth az borbala azzonnak az che Gergel-ne(ne)k az fel haz ellen Myhal wr sem tarth semy ellenth Mynd ezek ellen az borbala azzon nem zolt semy ellenth [Szászszombor (SzD) kör.; MNy XXXVI, 52].

7. vki terhére/kárára, vkivel szemben; in dauna/detrimentul cuiva, impotriva cuiva; zu Lasten, gegen. 1564: ez sem volt törviniunk hogy mikor

valamy vitekbe eswnk egy mas ellen vagy vyr birsagyrt az vagy egieb vitkwnkyrt öröksigwnket el foglalhassa* hanem marhaival irte meg de most el foglalja es wueie tezy [SzO II, 179–80. — A cssz-i székelység panasza János Zsigmond-hoz. — *A cssz-i közszékelysége hatalmaskodó fő-rangú királyi tisztségviselő]. 1569: Takach* Jacobne Byzonsagy Siweges gergely ellenn [Kv; TjK III/1. 164a]. 1570 Josa deakne p(ro)curatora azt felelte Bachy gérgh ellen, hogy az parancholatot Meltat-lan es pathwaroswl hozta es Nem Jgazan ely vele, kyreol otth bachy gérgh prokatora Thwdomant teot, Es azt Montha Josa deakne ellen hogy ha Meltatlan es Ne(m) Jgazan chelekedet, Byraia vagion Koloswarat keressek fwstin es elég Theor-went al neky rola [Kv; TjK III/2. 108]. 1591: Myert hogy ... c(on)stal, Minemeo ektelenwl gyalazta ez Beregzazi Mate, seot Nyelwewel megh sebhette tiztessegeben Az Jstenek Ighyenek tol-machaz az Actort, Azert ez meltatlansagert, teczik a' theorwennnek hogy Azon Nyelwe ky zakaggyon erette Akjwel vetkezet lelkj paztora elle(n) [Kv; TjK V/1. 103]. 1606: Tylalmat teottem volt az I. falu ellen [UszT 20/9]. 1614/1616: Az Colosj Birak Uraim útmokra az Fenessi Martonne ellen valo dolgokbol, igaz hűtöm szerent tudom hogy kertük töle az praedicator esztendőkre rendtetet nyoltz nyoltz szaz kö sokat, mellyet hallottam gyakorta Juhos Janos szaiabol, hogy nekj meg igrte [Kv; RDL I. 100 Steph. Gyön-gyossj camerarius salis fod. Colosiensis vall.]. 1674: ezen Nemes Vrains(na)k ott ualo lakásokot megh engedik T.N. Suki Pál és Suki Mihály Vrains, ilyen Conditional: hogy ... az Földes Vrak eo kegilk, Successorok, és Légá-táriussok ellen semmi nemű szín és praetextus alatt boszszuual ne(m) lésznek, es ellenek ne(m) jarnak [SLt D. 18]. 1731 sem nehaj Antal Pál Uram sem fiai ellen Semmi bostelen diffamalo Szokot nem hallottam [Usz; Pf]. 1783 akkoron a' Tanukat kik? mitsoda ígéretekkkel, vagy aján-dékokkal vagy pedig fenyegetésekkel ösztönözték es kényszerítették az ő Nsga ellen való Vallásté-telre ? [Kr; IB vk].

8. vki iránt/irányában; față de cineva; jm gegenüber. 1672: ugy visellyek egy mas elle(n) magokat, hogy ha mellyik comperialtatik másikat minden igaz ok nélkül beoczteleníteni severa animadversio nélkül mellőle el ne(m) mennek [Kv; TjK VIII/11. 194].

ellen² ellenség; dușman; Feind. 1854: elle-neink^a az ármány fegyverével győzedelmeskedő ellenek szívesen neveznek Erdély utolsó magyarjainak [Újfe 3. — *Az elnyomatás korá-nak hatalmasai].

ellenállhatatlan irezistibil; unwiderstehlich. 1863: visszavonván és megsemmisítvén a Szent-Iványi Ferencz és Tatrosi Ferencz javukra ellenállhatatlan rábeszélésökből alkotott végrendeletemet, ... a magam végrendeletemet a következőkben kívánom megtenni [Kv; Végr.].

ellenbe átellenben; peste drum; gegenüber. 1585: Lattam hogy eiel az hazba be bochatottak oda ferfi Zemelieket a' hazba eyel, Im ez Minap, hon nem leteben az vranak, zallanak meg ellenbe valamy zolgalo emberek kwidenek Altal Mezaros Martonnehoz eg zolgatul giolchot Nappal [Kv; TjK IV/1. 492].

ellenben I. sz 1. ezzel szemben; față de aceasta; dagegen. 1653 Ha valamelyik fel sokallia az Ezer forint summat, vagi vas Lazlo es Janos vramek (így!) Ellenben penigh Ebeni Lazlone Azzo(nio)m keueselli, az elebbi Contractus szerent . Limitallak az Tabla fiai az Czegei Jozagot, hogi abol pro emaritatione mit kellene Ebeni(n)e Azzo(nio)m nak . . fizetni [Wass]. 1736 mikor az akkori időbeli dolgok eszemben jutnak, s ellenben látom a mostani mindenkép felfordult állapotot, mingyárt megszomorodom, sokszor az könnyeim is hullnak a szememből [MetTrCs 449]. 1776 Hogy nagyon ugyekezett a' Mlgs Groffne Aszszony ő Nga, és a Mlgs Kis Aszszony, a' Mgs B. Henter Antal Urffi mátkasága alól való fel szabadulásról, lemondásról, és ellenben a' Mgs. Groff Lázár János Urffi ő Ngával egyben Kelésről, onnan tudom, hogy ezfránt, Mlgs Praepost Urnak-is Levél ment [Kóród KK; GyL. Georg. Vizi kat. kántor (30) vall.]. 1792 azért követeink mind azok(na)k ki munkálására valamelyeket . . Hazánk Boldogságának elő mozdítására Szükségesnek látnak, Hazafiui indulattal és törekedéssel véghez vitelekre köteleztetnek, ellenben pedig Hazánk boldogittása, és Törvényes Szabadsága ellen való akármely Projektumokb(an) hogy meg egyezzenek ezennel el tiltanak [Zilah; Borb. II követet.]. 1817: Kövesdhez* a nevezetes emporialis helyek távul vagynak ellenben a Háromszéki jószág nevezetesen az Uzoni, nemtsak hogy in loco sokadalmas, és vásáros hely és más több aprotb commercialis helyekkel szomszédos, hanem éppen Brasso királyi várossal, három országok Com(m)ercialis városával is [Árkos Hsz/Mv; Kp V. 318. — *Ágotakövesd NK].

Szk: de ~ ezzel szemben, de, viszont. 1694: (A) Nagy Majorság Szőlő . . gyepeje igen rosz, majd mindenút . . De ellen(en) az meg irt Udvarház mellé ala jövő véginek gyepeje . . hiba nélkül való jo tamaszos . . sövényből való [Borberek AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-leír.]. 1716 e. Én a nyers káposztasálátát fonnyszatlan ettem, de ellenben a nyers ugorkasálátát nem szerettem [BethlenÖné. 128]. 1723 a marha legeltető Falu közönséges Berkire hamaréh ki vét csak közönséges ár Viz idején is a Küüllő Vize iszapollja, lyugattya s vesztegeti az ár Viz, miólta ez a Malom ide építetett, mint sem annak előtte; de ellenben a Berek eleje nevű Közönséges Kaszáló Rétnek Hasznára nagyon inkább ez a Malom, mint sem ártalmára, mivel míg ez a Malom nem volt, inkább réa ment az ár Viz [Sövényfa KK; MbK 150]. 1745: az At az J. mind publice Város piaczn mind pedig privatim Sok helyeken tolvajuak mondotta, azért

hogy az nyakán viselő keszkenőt el lopta volna az A az Jtől de ellenben semmit nem comprobal [Torda; TjK II. 46].

2. pedig; iar; aber. 1584 Leorincz kowachne vallia hogy hallottam hogy Kadar Janosne meg dagadozwa(n), es azonkeppen ellenben a' fazakasneis meg Nyomorodwa(n) ez vargane Annyara kialtottak hogy eo dolga volna [Kv; TjK IV/1. 274]. 1776 Hogy meg lett ezen Dispensationak revocátatása Mlgs. B. Henter Urffi ő Nga igekezetté abban, hogy a' mátkasága dolgát a' Kis Aszszonnyal, az Exponens Lázár János Urfi Contradictioja alól törvényesen fel Szabadítsa? avagy ellenben Semmi törvényes igazítás benne nem volt? hanem Contra dictio alatt maradt volna? [Nsz; GyL hiv.]. 1814 Más Czéh béli Mester Embereket hogy és miként betsült meg vagy ellenben gyalázott motskolt Dobai Mihály Uram, én azt sem tudom, mivel nem égj Czéh béli széket ülünk [Dés; DLt 56. 11—2]. 1821 valyon meg engedte é az Exp(onen)s Ur, hogy ezen Helyen a' le kaszált Füvetis más használhassa, vagy ellenben ki jártatását akarván, kikkel jártattatta ki? [K; RLt O. 2 vk].

3. ellenkezőleg; dimpotrivá; im Gegenteil. 1760: Tudgyaé a' Tanu . hogy kiktől, mi formáb(an) Öröksőn é vagy Zálagan . hágy Sessiokat vásárlott? sallyát maga, Feleségei, vagy Gyermekei Vérségeken vásárolta é? vagy pedig ellenben csak ugy lépett bé Árpástora mint idegen? [Árpástó SzD; BK]. 1766 Bentser Pálné . tébollyodott elmével volté a Testamentum tételben, vagy ellenb(en) Isten tudgya [Vacsárcsi Cs; Ks 92]. 1782 Nem tudom semminémű jussát a . . . jószághoz Bán Ersébeth Aszszonynak, sőt ellenben örökké Toldalgi résznek tudom és hallottam [Galambod MT; Told. 29]. 1785 a Feleséges Királyi Rendelések(ne)k nem a tzéllyá hogy annak* observatioja miá illyeten Casusok és károk akár Communitasok(na)k akar különés Gazdának emeraldodgyanak; sőt ellenben hogy azok el távoztassanak [Torock; TLev. 4/11. 1b. — *Ti. az erdők óvására von. rendeletnek].

4. viszont; si invers; hin/dagegen. 1736 Az urfiaknak, fő és nemesember gyermekinek sem vala szabad az szemináriumban menni szabadság nélkül, ellenben az seminarista deákoknak sem az convictusban [MetTr 427]. 1775/1802: azon Salamoní* Ember . . usualta ezen Irotványt, de a Nagy Kristolcziaiki praetendálván, hogy az ő Falujakba contribuáljan rolla, ellemben az Bezdédiekis praetendáltak, hogy Bezdédre Contribuálján [BSz; JHb LXVII/3. 122. — *Salamon SzD].

II. sz 1. átellenben; peste drum, față in față; gegenüber. 1603: Zakalos Miklos . . vallia Am kegmed ellenbe lakik meg monda ky legeny [Kv; TjK VI/1. 694]. 1629 az Varga . . tudo(m) mindenkor hogy ollyan Vezekedeő volt en uelemis sokat haborgott de en engedtem sokat neki de Horuat Istua(n) nem alhatta el hanem el ada miatta az hazat ellenb(e) keölteözek s ott sem njughatik miatta [Kv; TjK VII/3. 95].

2. szemben, szemközt; in față; entgegen. 1573 Pocz Iános Azt vallia hogi haza fele Megen volt Latta hogi ellenbe ballagnak volt Zabo gergi es chisar Iános [Kv; TjK III/3. 209]. 1746 az eszab(an) lévő kuttal ellenben lévő életsken az eletske mellett keresztül méretvén hét kötél s tizenhét öl [Mezőbodon TA; JHb XI/29. 5].

ellene 1. dtv is vele szemben; impotriva lui/ei; gegen ihn/sie/es. 1586 Procuratorom vala Berzete Mihály vrá(m) ellen Igyarto Georgy zinte a' veghin a' pernek el Alla melleolle(m), kere hogy Ne ereoltessen tova(h) hogy Agallion Mihály vrá(m) elle(n), de Nem Allot azert en tudasomra oztan ellene(m) [Kv; TjK IV/1. 586]. 1590: Megh Ertettwk ez mi pereseonknek elleneonk valo valaz tetelet az p(ro)kator hiuatal mellet [UszT]. 1593: Theolcheres Leorincz vallia hogy Vincet ot fogtak megh Eyel Kaytar Annauat Zablias kezze forgodot ellenek [Kv; TjK V/1. 423]. 1600 allegaliak azt az Inctak hogy eo nallok az Tila-lomnak Jdejen Gabor deaknak semmynem eo marhajok nem volt, kit hitekelis confirmalni akarnak Tetczyk azert az theorwennek hogy az Inctak azou meg eskeodgyenek hogy Akkoron eo nallok semmy marhaya Gabor deaknak nem volt, kin ha meg eskeoznek tehat ellenek az Actor Indebitan marad el [Kv; TjK VI/1. 397]. 1667/1681 proponaltukis Stephan Sztojkanak Feleségének Mokris Annanak es ket agon lévő maradékinak Armalisok mellet mind szemelyekben es mind penzeken acquiralt örökségekben statualtasokat, Ez altalunk valo Statutiojoknak ellenek senki sem Contradicalvan [Hátszeg; BLev.]. 1736 Minthogy az I. azon személye nem restituala magát ezen actio alol nem enodalhattja legitime, a serelmes ellen in mortuo homagio, insuper költséginek, fáradsaganak és sérélminek competentiaján maradgyon ellenem pedigen ver birsagon [Torda; TjK I. 100]. 1766 admonealtassanak a' szénafüvek Possessorai hogy intra triduum kezek alatt lévő szénafüvekben eddig tartott juhakat hajtottassák ki kilemben az Nmes Mag(istra)tus fog a Constitutio mellett ellenek producaltatni [uo.; TjK V. 337]. — L. még ETA I, 33.

Sz: Isten vele, senki ~. 1724/1779 a jo dajka ... tsak az babot tudja vetni bizony számot ad rolla talám engemet is ő babonalt meg az bab vetéssel de megmondja Kigyelmed hogy az babot meg fordítsa hogy haza mehessek mert nem árt nékem az ő babja Isten velem senki ellenem [Gerend TA; Ks Bethlen Ágnes lev.].

2. ellenére; impotriva; ihm/ihr/einer Sache entgegen. 1616 Bek Janos Uram .. az hazhoz mj is verek es Condúisionalis Attyafiak leüen, hirünk s akarátunk ellen contra solemnem nostram contradictionem, per Concambiüm Bek Peternek atta permúltalta Mys azert abban az hazban ver szerent valo reszessek leüen, ellenünk masnak ... el adta [Kv; Vegyes III]. 1667: sok helyeken hol edgy singuit hol nagyobbat el foglalt s kapalt benne mostis pacifice birja ellenem holott arceal-

tam is rolla ennek előtte valo ideőkb(en) [Kv; RDL I. 148b].

3. az ő terhére, kárára, ártalmára; in dauna/in detrimentul lui/ei; ihm/ihr zu Lasten. 1569 Esmet Egyenlewkeppen Margyt azzony es Keres-tely Balas Meg Engedek Buday Gergelnek Mynd zam adast, es Myndent walamyn Nezyk maradot volna Gergelj wram ellenek, Jly ok alat hogy az Lapos Tot kezebe aggya pynznelkw [Diós K; JHbK XLV/13]. 1570 Ew vgy hytta volna az zomsedyat Balassy Lazlot oda hogy Lassa Az epites ha ellene Ninchen Mond hogy en ehez nem Igen Ertheke, hanem Jm Jde hywom Atthyamat hogy eo is lassa es zolyon hozza | Georgius zegedy Juratus Ciuis . fassus est, hogi Emlekezyk arról Jol Fodor Istwan Birozagaban perel volt Kolb Miklos Thorozkaywal Nemy Ellene esset Bezed feleol, kyert diat keowety volt Kolb Thorzakain [Kv; TjK III/2. 61, 145]. 1628 u. : Hites feleségem hozsa valo Complicesivel egiőt ellenem hamis tanacziot tartua(n), hallatla(n) es nem tökelletes igaz hazassagba(n) eleő keőteles tarsasagot keövetven Diosi Anna en ream es maga szemeliere, vallot volna [SzJk 31]. 1649 Linczegh Janos moneal illien actiot ellenne, negy keőbeöl buzat atta(m) volt neked ... azt keuano(m) hogi restitualiad, mjtnt hogy teőrueni nélkül ne(m) contentalsz azt kevano(m) hogi expensaimrolis contentalj [Kv; TjK VIII/4. 351]. Bako Suska Aszszony minden eddig ellenek valo perit es mindenüt valo Jozságokhoz s iokhoz valamelyekben tarthatna es remelhetne valami jussát igazságot es praensioját magának es két agon lévő posteritássinak le hadgya es örökben birni s elni megh hivathatatlanül ő kglmek(ne)k engedi es adgya, nemes Kovács Sárának Nemes Sélyej Katzo Mattyásnak eltbéli gyermekinek [Kelemtelke MT; Ks 13. XVII. 5]. 1663 az latrokat fogia meg, s via juris procedallyon ellenek [UszLt IX. 75. 50 fej.]. 1715: Kőnczeiek fertelmes, mocskos levelet irtak ellenem az Gubernatornak, az melljert ellenek az Gubernatoris kemenyen meg haragudot, es fel fogada hogy bizony meg bőcsültet vellek, hogy olljan emberek illjen embert többször nem mocskolnak [Ap. 2 Apor Péter lev.]. 1763: ha ki jött az, hogj ő gyujtotta fel azon épületet, egjenesen réája kel valo dirigaltatni az Sententianak ... azert ellene, s' nem ellenem kel valo dirigaltatni a Deliberatumnak [Torda; TjK V. 153]. 1775: a szolgállo examináltatván az ellene tet panaszt Nem tagadta, hanem hogy őrdög Unszolta arra feleletül adta [H; Ks 114 Vegyes ir.].

4. irányában, iránta; față de el/ea; ihm/ihr gegenüber. 1701: becsületes Atyankfiat exmit-taltunk oda, az kikis müdön az ott valo dolog ügyiben akarvan folytatni, keues respectust advan exmissus Atyankfiainak sok illetlenséggel voltak ellenek [Kv; AsztCjK 41].

5. (ő)rá; pe el/ea; auf ihn/sie | impotriva lui/ei; gegen ihn/sie. 1693 A' Legeny Relatoriajabol világossa(n) az Asszony(a)k paraszna eletet ne(m) lattuk, noha hallomast hallánk, melyből ellene

gyanakodhatnak [Sz]k 268]. 1715: Kőnczeiek fertelmes, mocskos levelet irtak ellenem az Gubernatornak, az melljert ellenek az Gubernatoris keményen meg haragudot [Ap. 2 Apor Péter lev.]. 1835: ha a' kis Biro panaszol ellenek, azt elé fogják, s meg verik [Zsibó Sz; Wlt]. 1842: mi vissza intettük Budai Jánosné Lengyel Sára aszszonyt miként ellenünk elég vételt ne hozzon [Falfalu MT; DE 2].

6. vele szemben/szemközt; faťa de; wider/gegen ihn/sie. 1653 Mikor pedig a mi népünket elszollítottam volna a hídnak megcsinálására ... hát örömet eléállának és meg is csinálák. S mikor osztán elvégezték volna, tehát a török — a kik azután jöttek vala — reája akara jöni ellenünk [ETA I, 137 NSz].

Szk: ~ áll a. szembeszáll. 1653: Ezt megértvén a törökök, réa hajlának örömet. De [azért a kik azután jöttek vala — nem értvén a végezést — réa jöttek volna a hídra, de egy] akaratból, ők is túl s mi innét nem engedték hanem ellene állottunk [ETA I, 136–7 NSz]. 1690: 21. Augusztus jött bé az törösvári passuson Tökölly uram hostilitér ... Hajzler general ... ő felsége hadával és Teleki uram* a székelységgel ellen állván, azon szerentsétlen harcson az ellenség praevaleált és az szegény Úr Teleki uram elesett [IAMN 326. — *Teleki Mihály erdélyi kancellár és a mezei hadak főgenerálisa]. — b. útjába áll vminek. 1657 senkivel eő nagok méltóságok ellen sem titkon sem nyilván semmi szín es praetextus alatt nem traficalunk, seőt a'kiket tudnánk oltjanokat értesekre adgyuk, magunk: is ellenne allani el nem mulatjuk [Törzs]. 1663: ha mi olyat venneek eszemben melly ő Ngok(na)k Vrunkal egygyütt veszedelmere celozna annak ellene allani ügykezem, vagy idején-korán az kik(ne)k illik értékre adni el ne(m) mulatom [Ut]. — c. ellenszegül. 1770: akár Németh, akár Rátz Kattonák Passus nélkül jární s valamely helyre be menni s ott bé szállani, s alkalmatlankodni, vagj fosztogatni deprehendáltatik (így l), mindgjárt arrestáltassék, és az közzeleb valo Com(m)endanshoz vittessék, ha penig fejjverkezék, vagj ellenek állana, magát meg nem adván elabálni akarna, szabadságok léssen erőszakossonis véle bänni [Nsz; KvLt I/198 gub.]. — d. fellép vmi ellen, közbelép. 1653: (Öcsém) egykor mi gondolatjából Borbély Istvánnal cserét inditta, melyet én megértvén elverém akkor rolla ... De azután ... esmét néki átalokodék, hogy oda Borbély Istvánnak cserélje azon a házon, kit Borbély István csináltatott vala ..., de esmét valami nehezen ellene állék, s elverém rolla másodsor is [ETA I, 16–7 NSz]. — e. nem enged. 1653 sőt látván, hogy az országot kedvem ellen, tanácsom nélkül pusztittatja és égetteti, megszámán szivemben az ártatlan népet, ellene állék akaratjának másodsor is [i.h. 85]. 1775: Groff Lázár és Kálnaki urak az Executionak ellene állottanak ..., a' Kálnaki, és Lázár részen levő ide valo Emberekis öszve voltanak gyűlve hogy az Executionak ellene álljonak [Mezőbánd MT;

Wass. Tiszó Makaria (55) jő-ub vall.] * ~ állhat ellenállhat/szegülhet. 1584: köttöm arays magamat hog ha eő kegelmet walaky el Tyltana Mochy Jozagom foglalasa Ideyen tehát eő kegelme uala hul enekem Jozagomat wag eőróksegemet tuga .. hatt haz Jobagomyg foglalhasson semmyuel penyg az el foglalasnak Jdeyen soha senky Ellene ne alhasson [Csapósztyörgy (Hol?); Ks Myska András lev.]. 1620: Ez felliel meg Jrt vegezest pedigh Ha valamellyk fel Jn tóto uel in pàrte fel bontaná es meg nem allana mindenik fel szabad akarattia szerez száz száz forint keötelet veön fel magára, melnek ket resze az Birake Harmada az meg allo feľe legien, melly keötelet az meg Alló fel az meg ne(m) álló felen, ezen leuel es Birak erejeuel, uagi cziak ketteinelis* mingiart megvehesse, kinek az meg ne(m) álló fel repulsional, contradictional Inhibitional Renocational nou(m) Juditiu(mm)al, es az teoruennek semminenw remediumaual ellene ne állhasson [Kovácsna Hsz; Borb. I. — *A levelet három fogott bíró szerkesztette] * ~ mond a. vmi ellen tiltakozik. 1577: elmenuen bothazara* ... my az feleol meg Irt Nemes szemileket az Nag. Noua donatioia es statoriaia (l) tartasa szerint bele Iktatok az meg Jrt bothazabely reszekben ... harmadnapig benne laktunk ez feleol meg Irt Jozagban es az feleol meg Irt Nemes szemileket tellyességgel szabad es bekesseges urasagaban hattuk .. Senki ellene Nem Monda [Szopor K; SLt Y. 17. — *Botháza K]. 1578: mj fалуul eożwe gywlenk, zolank egy massal hogy Az fawl feoldenek Ellene mongyunk az Jktataskoron, valasztank Neegy zemelyeket kik ellene mongyanak [Amadéfy Cs; Eszt-Mk] | az menybeol ez Jelen valo Statutio Illethneye az kysfaludj hataron lewó zantho feoldeketh, zenafweketth, Erdeoketh, Vyzeketh Berkeketh, es generaliter, valamy az Kysfaludj hatarban be vagyon rekeztettwen myndeneknek Ellene monda [Jobbágyfva MT; Bál. 79]. 1600: mikor Zekely Moises Medesert el iktatta, akkor ellene mo(n)da Fere(n)czí Istwa(n) az Naghy Benedek arwai kepebe(n) [Uszt 15/33]. 1629: mi aztan ugy egyezenk megh hogy külgyünk oda hozzaja, elis küldük Bornemisza Thamast es Kerczi Gyeorgyeot; hogy visza jeouenek jelentek hogy az aszonj ... nem mond ellene az haznak [Kv; TjK 31]. 1641/1642 Az mikor az kaptalanok eleött Feyeruarrat az Attiank vegezesenek ellene mondanak, en haiaodon leany ualek, de az eöcze(m) konty alatt uala Berzi Mihaly ur(am)nal [Mihályfva NK; JHb XXII/37 „Susanna Desffalui nobilis Michaelis Thar de Mihályffalua cons.” vall.]. 1769 én* azon helyről valo Contractusnak semmi szín és praetextus alatt ellene nem mondak nem Contradicalok s helybe hagyam [Küküllővár KK; MbK IX. 37. — *Mbándi Kovács Susanna]. 1819: mikor a' Cancellisták a' Királyi Adomány Levelet fell olvasták, s meg magyarázták akkor az egész nemesség fell zudult es egyezett akarattal kiáltotta, hogy azon Statutionak ellene mondanak [Remete Szt; Ks 67. 47. 28]. — b. megtagad. 1786: Senkit se tudok

nemis halhattam az Thoroczkaik Lakosak közül . . .
 hogy az Felseges Királyi Végezesnek hirdetése
 után ellene mondatt volna az Úraság Szolgálatyá-
 nak [Torockó TLev. 4/13. 17]. — e. visszavon.
 1629: Az mikor penigh Borbely Ferencz megh
 nehezede vala, menek oda hozzaya, s kerdem
 hogj ha tett e Testamentomot, s monda hogj
 tet de ige(n) megh uestkezet, hanem küldgjem oda
 Szabo Danitot . . . az uta(n) monda ennekem
 Szabo Dauit hogy ellene mondot az Testamen-
 tomnak s megis hatta hogy megh ne irjak [Mv;
 MvLt 290. 159a]. — d. ellentétben van, ellent-
 mond. 1764 azon Fatens meg eskettetvén nem
 mindenekben azon nyomon fateal, söt két Positio-
 ban egészen ellene mond fassiojanak [Torda;
 TjK V. 206] * ~ mondds tiltakozás. 1570: Be
 hywattwk Az Byrath es kenezeketh az Tellyes
 Banffy Menyharth Reez Jozagabwl ky hwnyadhoz
 Tartozo wolt volna . . . Nylath wonthwnk czedw-
 lankenth el ozthottwk es kynek kynek az Ew
 Rezet Eoreoksegewel Eghetombe Byrnya hattwk
 Mynden Ellene mondas nelkywl [Bh; Eszt-Mk
 Mogyoró cs.] | Ferdeos Kelemen Ezt vallia, hogy
 Twgia azt mikor Iso Ambrwzne Magat Iktatta
 az hazba, De semmy Ellene Mondast nem hallot
 senkytwl [Kv; TjK III/2. 197]. 1578 Mely
 Contradictiokatth es ellene mondasokatth mykor
 my megh ertetteonk volna, leg ottan . . . Nagod
 eleybe Iteok eoketh [Msz; Bál. 79] * ~ mond-
 hatailan (meg)cáfolhatatlan. 1772: a' Conmeta-
 meusoknak ez iránt tett fassiojok oly erős
 és ellene mondhatatlan igasságon fundáltak,
 hogj azt evvertalni éppen nem lehet [Kük; JHb
 LXVII/222] * ~ mondhataillanul. 1772: ha azért
 ezen factumit az I. Grofnénak Malmom állapott-
 jával egyben veti valaki, . . . ki jó ellene monha-
 tatlanul maga factumabol, hogy malmom vesze-
 delme egyedül malmátol vagion [Kük; JHb
 LXVII. 223] * ~ mondo a. tiltakozó. 1570
 (A jószágot) Nylath Rea wethwen el oztottwk
 es Myndenyk felnek az Ew Reze Zerenth Byrnya
 hattwk senky ellene Mondo Nem lewen [Bh;
 Eszt-Mk Mogyoró cs.]. 1577 bele Iktatok az
 meg Jrt bothazabely^a reszekbe kyt kyt mynd az
 eo reszokban az szomszedosokot hatarosokot
 be hyuattwk Ezeknek my tudomant teottunk
 hog ha lezeny valahonnat valaky Ellene mondo
 Senki ellene Nem Monda [Szopor K; SLt
 Y. 17. — ^aBotháza K]. 1632 mv elöttvnk szabad
 io akaratikok szerint mind harman^a Kvs Beri-
 uoio(n) leuó molnokban ualo portioiokot eörök
 arron adak Miklos deaknak . . . kit az szek szenen
 mv elöttvnk harom szek napian publicaltanakis
 hogy ha valaki az Attiafiak Közöl ellen mondo
 talalkoznek, de senki mv elöttvnk Contradictioia
 nem talalkozek söt Recziey Boer Thamas is jelen
 leuen monda hogi Veer szerent eötet illette az
 a' malombelj fel resz portio, de eo nem tart ellent
 benne | A malomnak megh uestelekor Aldomastis
 ittanak es az Aldomas italban uoltanak Ezek^b . . .
 melj Aldomas Italkoris senki ellenek mondo nem
 talalkozvan, Mvís . . . Also Toriay Miklos deakot
 a meg nevezet kvs Beriuy Malomnak dimiditas-

saban Confirmalluk hogi ennekutanna mint sayat-
 tiat ugi birhassa [Fog.; Szád. — ^aAz előbb név
 szerint felsoroltak. ^bKöv. a nevek fels.]. —
 b. ellenző. 1776: Meg esvén az irt Exponensek
 között a' Mátkaság, tanálatotté annak valaki
 ellene mondója, vagy nem levén akkor Senki
 ellenzője . . . ? [NSz; GyL hiv.] * ~ szegül
 ellenáll. 1849 mű a Bizonyságokat a Szokott
 módon meg eskettük, s midőn ők az Eskü után
 a határ szélyt egy rendes Borozda vonalon kezdet-
 ték meg állítani, . . . Kováts Moses ur(am) ellen-
 nünk Szegült, s ki jartatást meg akadályoztatta
 [Szu; Borb. II] * ~ szól [a. visszazsól, felel.
 1573: Nerges peter Azt vallia hogi . . . az vchan
 Megen volt lakatos peterne leorinch ky leot es
 Azt Mongia volt, Te lator te koffa Eb vagy ky
 vonatom Nyelwedet es az alfeledre foldatom,
 Ne(m) hallotta hogi semmy gonozt zolt volna
 ellene az azzonj [Kv; TjK III/3. 110]. — b. felesel.
 1573: mykor az Azzon Boltiaba Marhat Zamlal-
 nanak Ez Balint valamint ellene zolt volt az azzon-
 nak, Az Azzon meg Bwzwl Rayta Mond neky
 Meny ky Innet eleolem, Mert Mayd az feiedhez
 Iteom az kwichot [Kv; i.h. 110]. — c. tiltakozik.
 1560: az my Anyank testamentom tetele koronnis
 Jelen wolt benedek vram az testamentom tetelt
 Jol hallotta es sem akkor sem az vtan ellene nem
 zolt sewt Engedet neky . . . es elt az neky hagyot
 marhakkal [Kv; SLt ST. 6]. 1569: hol az wetet
 Ember walamyt zolna ellenek, Mynden dolgok
 elewttok Legyen es az Reöüdre hyhassak Erette
 [Diós K; JHbK XLV/13]. 1570: Kopa Antal
 vra(m), Recognoscallya hogy biro es Thanacz
 akaratiabol Razmannet eo Igarto Benedekel egie-
 tembe Iktatta Beh az kowach Andras hazaba . . .
 Senky ellene azkor Nem zolt [Kv; TjK III/2.
 140a]. 1585: My eleottewnk igy ment veg-
 heöz Az zamwetes, es Nem zollot ellene
 Razman Palis, hanem magais megh Allot raita
 [Kv; i.h. 445] * ~ szóhat tiltakozhatik. 1584:
 Iuta oda az Caspar felesége S monda neky Caspar:
 Gazda Azonj en az hazat el Adam, Monda az
 Azony, No ha el Attad en ellene Ne(m) Zolhatok,
 de lasd megh my okon Adod ell chak hogy meg
 Ne banniad [Kv; TjK IV/1. 317] * ~ támad
 a. megtámad. 1562: 1517. esztendőben Luther
 Márton szent Ágoston szerzetéből való barát
 ellene támada a pápa bullájának Saxoniában
 [ETA I, 11 BS]. — b. rá/nekítámad. 1575:
 Valakye zeker es jó leszen vegiek ely ha ky ellenek
 Thamad, eo K. Meg Bwntessek [Kv; TanJk
 V/3. 123b] * ~ van a. ellenére van. 1570: ha
 ket vagy harom Emberrel keozzwelek perlenek az
 Ellenek nem volna, . . . Az zaz vtram azt Mongyak
 arra hogy Jgenis ellenek vagion az perles [Kv;
 TanJk V/3. 3a]. 1572: Hegedws Myhal azt vallia
 hogy tawaly az vachy peter haza Eleot alnak
 volt Hegedws Janos Es varfalwy Sebastian Tekint
 be az kapwn Hegws (!) Janos Mond ahwl mynt
 fogdossak Egimas kezet az en felesége(m) az
 lengelekek, Mond neky hegedws Janos Ninchen
 semmy ellene(m) Am fekyak az kwrwat [Kv;
 TjK III/3. 32]. 1580: Megh ertettek sok kwiemb

kwlemb fele panazokból az Nagy Licencia es bwnetlenség myat my nemó modnelkwl valo hatalmok es erozagok (!) esnek eyely es nappaly tamadassok myat, es fegywerkedessek myat, Mely mind istennek mind ez vilagy tiztesseges allapatnak ellene vagio(n) [Kv; Tan]k V/3. 231a]. — b. kb. sérelmére van. 1668: absoluta potentia median(te) botokkal, vas villákkal, Feyszékel, pus-kával, az en fel állított seővénye(m)re jeőttek hatalmasul vágta, holot az en kertemre igaz nemes Ember kertére ne(m) jeőhettek volna, mert én eléghséghes teőrvént állotta(m) volna nekik, az mely potentiariuskodások Nemesi szabadsá-gom(na)k ellene va(gy)o(n) [K; Ks 65. 43. 10]. — c. ellentétben van vmivel. 1628 az Testamen-tomot minde(n) részeiben Ereyeben hagiak, sem-mit ne(m) Ellenkezu(e)n benne, miuel az Consti-tutionakis Ellene nintsen [Kv; RDL I. 137].

7. du vele szemben; faťa de el/ea; gegen ihm/sie. 1607 oltalmazna meg hwt ellenek [Dés; DLT 297]. 1834: midőnn külső Háborgatok azon helyet, az akkori Fejedelemtől magoknak⁷ ajándé-koztatni akarták, ellenek akkor a' Felperes közön-ség oltalmazta [Asz; Borb. I].

8. ~mi ellenem való; impotriua mea; gegen mich. 1841: Darvas János ... engemet Tolvajnak, huntzfutnak, gaz embernek, s minden szájára jöttekkel érdekelve — nevezett ... nékem hírül hozták ellenemi méltatlan piszkolódásait [Dés; DLT 530c]. 1849: Krizsán Mária ... az ottan letéve volt szobámbani podgyászait kilopta, mit ellenemi panaszában is elesmér [Kv; Végr. Vall. 5 Kelemen Beniamin vall.].

ellenébe 1. vmivel/vkivel átellenben; faťa in faťa; einer Sache/jm gegenüber. 1584: El Mene bekewel a' Borbely, Es hat Az vta(n) ... eleo leot, es Daroczi Boldisar haza ellenébe le wlt [Kv; T]jk IV/1. 336]. 1597: Az keozepseo Zam-on valo palohoz az Jspotali molna ellenében, vonatek az legeniekkal két kozorofat [Kv; Szám. 7/XII. 16]. 1736: rendszerint mindenkor vacsorára ment az leánynéző, azt ott jó szívvel látták, asztalnál az legényt és az leányt egymás elleniben ültették szemben [MetTr 375].

2. vmivel szembe, szemközt; in faťa cu ceva; einer Sache gegenüber. 1653: (Apám) a kopját elvevé töllem, és reája felfüggeszté a zászlót hamar, és szállita egy városi embert, és a zászlót kezébe adá, és a város népének lovasit alája állatá hamar, de azért valami ház és kert ellenébe állata bennünket, hogy ne lássa az ellenség hogy kevesen vagyunk, a zászlót pedig lássák [ETA I, 64 NSz].

ellenében 1. vkivel/vmivel átellenben; peste drum de cineva/de ceva; ihm/ihr/einer Sache gegenüber. 1570 Anna Gërgh Deakne* az elymwlt Jdeoben volt eonala zallason papay Benedek, Es az eo lowayban voltak Az Janos kowach haza-nal, Az legenyekbe Mennek be az hazba, Es Mon-danak hogy az kowachne Jgen Syr oda ellenébe [Kv; T]jk III/2. 18. — *Értsd vallja]. 1585: Diossy Gergely Coloswary Notarius ... vallia

hallek Eyel kialtast zaigast ky tekintek Az Ablakon Akor Grusz peter ellenében lakom vala [Kv; T]jk IV/1. 480]. 1593 Hiuatnak minket Poka faluara, es oztank fel keőztók, az zalanczj Geőrgi haza kapuia ellenében egy darab giepet [Pókafva AF; JHb XXV/20]. 1616: Az Udvarház ellenébe az Maros Szigethibe [Náznánfva MT; EHA]. 1684 Limba ellenében való Sziget [Gyf; EHA]. 1754: a Tőkös ton tul Sz: Benedek elleni-ben [Dés; EHA].

2. vkivel/vmivel szemben, szemközt; faťa in faťa cu cineva/ceva; ihm/ihr/einer Sache gegen-über. 1572 megh Az vra elteben kezdet volt arwny egj kadasne az helien hwl parthazeowe katalin Satorat fely chinalya ... Mostan az katalin Satorais Nagi karara vagion az Ellenebe valo kamaraknak [Kv; T]jk III/3. 20]. 1768 Tatár to ellenében valo eszak [Fejérd K; EHA].

ellenére 1. 1. szv-os hsz (ellenemre, ellenedre), ellenére, ellenünkre, (ellenetekre, ellenükre) vki-nek kedve, tetszése ellen; impotriua voinței mele/tale/lui/ei/noastre/voastre/lor; mîr/dîr/ihm/ihr/uns/euch/ihnen zum Trotze. 1799: (Többen) árultak bort ...; pedig úgy tudom hogy a' ... possessor Urak a' polgár által a' Grof Fő Tiszt Ur pecséttyé-vel meg tiltatták volt hogy bort ellenekre senkiis ne árulna [Makfva MT; DLev. 5].

Szk: ~ van kedve ellen van. 1673: Haczőgőn (!)* lako Süveges Zaharia Suplicatiojara valo valasz. Noha az szolgáló Jobbagyra nagyobb szük-ségem vagyom, mint az Taxasra ...¹ hogy mes-terségét ez utanis alkalmatosabban követhesse, csak az Napanak ellenire ne legyen, en meg engedtem, szallyon azon hazban es annuatim fizessen Taxat Eőt forintot [VhU 443. — *Hátszeg]. 1748 A Mlgs Commissarius Urak . hogy a meg nevezett két Faluk Határi között determinállyan-nak, és Métát erigállyanakis, nints ellenünkre [Ks 7. XV. 31]. 1833 k. tehát nem őlessel s veréssel Hanem Törvényes jusson el válik* ellenemre nem léssen [Usz; Borb. II. — *A férj]. 1856: ha az irt Curator át adja* ellenemre nints [Gagy U; Pf. — *A birtokot bérben].

2. vmivel ellentétben; in contradicție cu ceva; trotz einer Sache. 1867 ha reménységem ellenére nem jöhetnének el kérem ez alkalomtól értesíteni engemet hogy gondoskodjam szekeresről [A.simén-fva U; Pf].

II. nu 1. vmit figyelmen kívül hagyva; igno-rind; ungeachtet, etw. außer Acht lassend. 1823: a tisztaságnak ellenére az uttzakra a szemetek és ganéj ki hanyatnak [Dés; DLT].

2. vkinek kedve/tetszése ellen; impotriua voin-ței cuiva; gegen js Gefallen. 1823: Péter Antal nevű született cigán zabgyereket az Familia és Nemzet ellenére fiunknak fogadtuk [Bereck Hsz; HSzjP].

ellenes ellenkező; contrar; entgegengesetzt. 1850: Minden T. Pap a másiktól Csak úgy vegye által a küldött taxákat hogy ha ... a rendelet telyesítve van; ellenes esetbe utasítsa

vissza oda, a hol a hiba esett [Nagykapus K; Rak 6].

ellenesethen ellenkező esetben; in caz contrar; im entgegengesetzten Fall. 1846 kötelességévé tétetik. 150d napok alatt nemességéről bizonyítani — Daryas Joseffnek az ellen esetben a' fel hozott évi határozat szerint mulhatatlanul adó alá fog tétetni [Dés; DLt 530e/1847].

ellenez 1. tilt; a opri; verbieten. 1568 mikor az Eotues Tamas hazat my meg oztottuk, akor senky minket ne(m) ellenezed (!), hogy az keth attyafyw kozot ket fele nierok [Kv Tjk III/1. 215]. 1570: Mykor ky Indult volna az Aytton azonba oda Jwv Isone, Mond az Betegh azzonnak vagy tes testamentomot vagy nem, De En Mindenreol ellenzek, mygh az Enyemet megh Nem adod Mert zokkal vagy ados enneke(m) [Kv; Tjk III/2. 197]. 1586: Balattffy Sigmond vram az zomzedsagott ellenzette hogy ne horgyanak gaztt ez peres feoldre [Csapó KK; JHb XX/48. 6]. 1589 k. en ne(m) tudom hogj a' varos soha rolla ellenzette volna hogj a kertett ne tegie oda [Szu; UszT]. 1598 enis ott tartotam az en louamott egywtt az eo kegielmiuel, senki ne(m) ellenzete [Pálfa Cs; Bál. 81]. 1610 Az parlagh tudja falue volt sott az falu az fazakasokatt ellenzetek hogj ne assak ott az földet [Betlenfva U; UszT 40b]. 1651 akoris birtak az Hazheljet az oltajs szabadoson birtak senkit ne(m) tudo(m) hogj ellenzette volna tolle [M.köblös SzD; RLt 1 Mathae iljes (60) jb vall.]. 1685 Benkő Samuél. Uram nekem adta vala el^a s én kaszáltam vala megh senki nem ellenzette s el vittem vala rolla az szénát [Altörja Hsz; Borb. II. — ^aA föld-darabkát]. 1687 láttam hogy Udvarbiro Vr(am)-hoz s tudo(m) is, hogy sok Labancz járt, ott ittak tánczoltak, mellyet Hadnagy Vr(am) nem engedett volna, ellenzetteis, affelettis esett az veszedés, miért jartatya magához az Labanczokat [Szilágycseh; GramTr VIII Somogyi István (50), a csehi lovas sereg zászlótartójának vall.]. 1721 ellenzem ò kgelmeket az Tár Andras Uramat illeto szanto földnek szantasarol, es fuveknek hasznalasarol és egiebek(ne)k mindenek(ne)k valamik volnanak, azoknak birasarol [Csegez TA; Borb. I]. 1767 az Nyiresiek ezen helynek birását ellenzették az Tóhátiak(na)k [Sz; TKhf 21. 19 Szilágyynyfresi vall.]. 1819: Mindazonáltal ezen Határ vizsgálat, mely magában törvénytelen ..., nem ellenzette de azonba ma-is törvényesnek lenni nem esmeri [Császári SzD; Wass]. 1832 Miből honnan tudja a' Tanu, hogy Felső Sinfalva a meg Nevezett Hellynek mívelés alá lett felfogását Protestatio vagy Törvényés Inhibitio mellett ellenzette volna 's ki által? [Asz; Borb. II vk]. — I. még ETA I, 84.

2. eltílt; a interzice; untersagen, verbieten. 1568 Vrsula peter papne iur(ata) fassa est, hogy az Mezaros Simonnenak Annya ky fizette mynden rezet, nyerges Jstuanenak, valamj Esetye (!). Es ez peres hazat en wptet(m) meg Egzer, de senky

ne(m) ellenzeth rolla [Kv; Tjk III/1]. 1569 vagion harmyncket Ezteneye, hogy senkj Nem ellenzette Rolla, Mert anneikwlis eleeg fyweonk volt [Mezőbánd MT; Vlt Mathias Zent peteri de Band vall.]. 1570 Az chywr kertet chywréstwl eo egyk ez vallo Theobekel egembe oztota volt ketfele, Biro Kelemen es biro Myhal keozet De eo Nem Thwgya hogy olah Demeterne Arrol semmyt Emlekezet volna, sem penigh valakyt ellenzet volna rolla [Kv; Tjk III/2. 44]. 1735 a földet több 36 esztendejénél hogy bekessegesen birom, senki rolla nem ellenzett [Torda; Tjk I. 65].

3. kitílt; a opri pe cineva să intre; jm etw. verbieten, verweisen. 1574 (A szőlő) alliban valo Mesgien zabad Iarasok volt az Zeolen twl valo zeoles Embereknek senky Nem ellenzette rolla [Kv Tjk III/3. 361]. 1583 az a' zeoleo akinek az be Jarasa mostan perben vagion eo rea Meszaros Balasnetol zallot volt, es vagion harmincz kilencz eztendeye peng most annak hog' en ream zallot, es soha senky enge(m) onnet Nem ellenzet Ahol a' be Jaras volt senki sem zollot feleölleis, hanem Zabad vrasagaban voltam [Kv; Tjk IV/1. 179]. 1600 Az reghi zabadsaghkor is, az vtanis tudgia hogy mindenor keözeöl birtak, eggik falu ellenzette az masikat belöle [Martonos U; UszT 15/272].

4. kb. (tilalomfával/jellel) tilalmaz/tilt, táj elcsóvál; a opri prin semn de oprelşte; mit Warnungstafel verbieten. 1804 egy földemet ellenzettem hogy ne károsítsák el az uttal, mikor eo kegyelmek el mentek az Erdőre akkor felre hanták az ellenzöt, mikor jöttek haza akkor tsináltam helljre, hogy zollottam a magam káromért azért rontottak eszve [Pálfa U; Pf].

5. tiltakozik; a protesta; protestieren. 1573 mykor feyer Boldisarne az haz arrat fl 115 testamentu(m) zarent ely rendelte kyknek akarta, senky sem ellenzette rolla, hane(m) aztalos Imrehne ezt Monta hogi chiak ez fl 10 hagiód neke(m) My en sem volnek ala valo attiad fia [Kv; Tjk III/3. 72]. 1597 Ezt halwa(n) Pegreczy Balint ellenzi wala mert az ew felesége wolna keozelb atiafi s eotet illethe inkab az Tutorsag [Kv; Tjk VI/1. 65–6]. 1606 Azert mikor Nagj Andras chinala azt az chirt oda, ellenzette Veres Leörinch, de azert vgia(n) megh chinala [Derzs U; UszT 20/186]. 1665 Feleségünk leven donataria benne ha ò ne(m) ellenzi mi sem tartunk ellent benne [Wass. fej.]. 1725 Nagj Tamás ki Szabadulván a' Tatár rabságából hogj eszre vötte hogj azon helyett Marton Déák maga Számára irtattatta ki mind maga Nagj Tamás erősen ellenzette, mind pedig azután a' Felesége is Nagj Tamásné, s nem engedték pacifice bírni [Hévíz NK; JHb]. 1760 micsoda Szin alatt occupalodot és mennyt occupaltanak el ezen utrizált hely mellől nem tudom annalis inkáb hogy ellenzette volna valaki hogy ne occupaltassék el mellőle vagy is belőlle, mind ez ideig egy részre is [Bethlen SzD; BK]. 1796: Id. Vadis (?) György ellenzette, hogy ne foglaljanak [Panit Sz; TSb 2].

6. ellene van; a se opune; gegen etw. sein. 1584 Monda Bokorne ... en az en haza(m) melleol el Ne(m) Allok, Mert Akaratom ellen Atta el Az en vra(m) es elleneze(m) Adegh megh Az en vra(m) megh Ieó, seót Annak vthanna sem engede(m) [Kv; Tjk VI/1. 319]. 1634: az z. zek . varia az Inak personalis Comparatioiat

Ha peniglen az Anak ez Neheznek tecenek, ha az Inak Procuratorinak facultast enged az zolasra sine prejudicio prioris deliberationis az z. zek nem ellenzj [SzJk 43]. 1666 Elsőbb(en) Eő kgme Adgia Ertesire Mihalcz Mihaly Vramnak, Es nem Ellenzuen Mihalcz Mihaly vramis Vgy halaszson az molnar, Eő kgme Szamara, nem hír nélkült [Altörja Hsz; Borb. I]. 1673/1681 A Supplicans Az Nemes Varmegyével edgyüt kopiaival hogy szolgallyon, en azt sem ellenzem, mivel személyében valo Nemességében nem Kételkedem [VhU 462 Thökölyi Imre vál.]. 1723 az kik ellenzikis* nem Sokan vadnak [Sövényfa KK; MbK 163. — *Ti. a malom fennállását]. 1741 A' sok betegségh, nyomoruságh mia adta el Moritz Mihállj azonn bányát, nem ellenzettük sőt magunk kerestük az védőt [Torockó; Bosla. Borbellj Daniel (45) jb vall.]. 1775: (Az asszonyt) el is vette volna, ha a kegyelmed Annya nem ellenzette volna [Usz; Borb. II]. 1840: én, és feleségem tökéletesen ellenzettük Léányunknak Ifjú Legény Kapitány Kristófhöz lejendő bé szegődését, de hejába, mert a' nevezett kereskedő mégis addig unszolta tsalogato Szavaival Léányomat, míg eszéből ki tsábitotta és ... konvencionáltais minden hírem annyival inkább akaratom ellen [Dés; DLt 1268].

7. helytelenít, rosszall; a dezaproba, reproba; billigen, tadeln. 1583: Tudom hogy Igiarto Ianos keozód és kiualtkkeppen Az felesége keozt, es Igiarto Georgy keozt harag es gywlvsege (!) volt, Aztis tudom hogy eg Nehanzor zitta Igiarto Georgiét kwrwas essehnek de az Vra ellenzette rolla, enys ellenzettem [Kv; Tjk IV/1. 137].

8. óvást emel; a ridica protest, a protesta; Protest erheben. 1776 M. Groff Lazár János Urffi Nagy sietve ā Mgs Praepost Urhoz ment, vgj itilem nem egyébért, hanem hogy ā Baro Henternek adott Dispensatiot ellenzené, Contradicállyon, és revocaltassa [Mv; GyL. Mart. Kamentzki (38) vall.].

ellenezhet kifogásolhat; a putea contesta; (be-)mängeln können. 1766: az Törvény nemis ellenzheti hogy az Compulsorium az Ingerens részére nem szol [Torda; Tjk V. 345].

ellenezett tiltat; a face să interzică; verbieten lassen. 1690: en velem es Illyes Sigmondal ellenzette ezen Gál Sara Nagylaki Martont hogy el ne adgya azon örökséget, azon örökségnek zallagjatis ugy mint 20 forintokat mi túllünk meg küldvén meg kenáltata velle [DLv. 3. XXXIA. 25]. 1700: Bácsai Pál Uram és Fia ellenzetetik ..., hogj Malmott ... fel ne ossza [Abrudbánya; Berz. 18 Fasc. H]. 1767: Fő Tiszt Vice

Tiszt petséttyivel elegett ellenzettette | az Falu ellenzettette [Udvarfa MT; Told. 44. 38]. 1768 (Az) erdők(ne)k ez szerint való vesztegettetésekben, eo Nagysága semmi képpen nem Consentiál sőt Nagyságadat ellenzeteti [T; JHb XIII/17]. 1802 Frater Antall es Vas Antall Urakis az határon lévő köz helyeknek . lejendo fel osztását nem ellenzik, és mások általi sem ellenzetetik [Felőr SzD; Bet. 6]. 1818 Tessék kegyelmednek azon el hordatt fákat viszá adni a több ottan lévő le vágat s vagatlan fák(at) ellenzetetik és tiltatják hogy azokat el horda<tni> és vágni ne mérészeljen [Szentimre MT; BalLev.].

elleneztethet tiltathat; a putea preține interdicerea; verbieten lassen können. 1815: a régi Szabad Szokás szerint tilalom nélkült Szabad lévő erdős helyen a' nyítás, nem ellenzetethetnek, a' régiek által, ... irtóványát Szabadon bírta [Orsova MT; Born. G. XV/13 Máty Tyénia (59) vall.].

ellengezhethet tiltakozhatik; a putea protesta; protestieren können. 1606 Az mint pedig az p(ro)positionak eleótte azt lattatak megh, Allegalua(n) hogy az eó diznojokban tizenegyét yttették megh, kiket kérték teóru(e)n(re) kezesre, de ne(m) attak megh, mely ellen az J. faluis ne(m) ellengezhet [UszT 20/67].

ellengezz(ik) 1. tiltakozik; a protesta; protestieren. 1597: Zent Kiraly falúa perlekedett az tilalmas tsere Farkas gyepy neüy hely vegett, Ahogy nemely emberek víttek ben(n)e, Marthon Janost pedig az falú melle hitta, egy resze pedig az falúnak ellengezek hogy rezze ne(m) volna ben(n)e [UszT 12/6]. 1604: Az J. pert keua(n) kibe az A. ellengez | az Alperesekis pedig mikor az Albertfi Pal iozaga ueget megh osztozodanak akkor az Aruaknak Attiokfia az nehai Istuanfi Marto(n) . megh mondotta leueletis megh mutatja, akkor nem ellengeztek, hogj uizza ne zallion [i.h. 18/37, 41]. 1606: (Az örökséget) chak otolomsagra vette vala kezebe, s e(n) ne(m) ellengzettem | Az J. p(ro)cüratora tartia az Causat, Az Actrix ellengez [i.h. 20/124, 157].

2. kifogást emel; a face întîmpinare; gegen jn/etw. Einrede erheben. 1606: az el múlt 1599 eztendóben Eőszel megh borozdalok teóruin módgia zerint, kilench borozdakal, minket soha senki az ok adasara nem zolitott, mert senkjnek sem(m)i keóze ahoz ne(m) wolt, s azért nem keuantok ok adasúnkat, talam ugia(n) nem ellengeznek ebben az my birodalmunkban az ket faluk [i.h. 18/12].

3. ? fellép vki ellen; a se opune; gegen jn, auftreten. 1840 ellengzettük és tiltottuk a Léányt [Dés; DLt 277].

4. ellentmond; a contrazice, a nu se potrivei; widersprechen. 1650: beaduan ... mind az Relatoriát mind az kit eok tsinaltak, mind penigh az Assessorok feleltette Relatoriát, azokat eozue vetue(n) ki laczik abból hogy az két Relatoria ellengezik edgyk az masikkal [UszT 13b].

elleni 1. szembeni; contra; gegen. 1839: A' Tkts Pakot István Ur elleni két rendbéli K Széki Pereiket, az Fő Notarius Urnak tett előre való fizetésből következett ki rendeltetésemnél fogva, Transmissiókba ki irtam [Szu; Pf]. 1849 A Kolozsvári tekintetes Rendőrigazgatóság által, Krizsán Máriának Kelemen Bénivel fennforgó egymás elleni követelésök tárgyában, a jelen ügyet tisztába hozni nem lehet [Kv; Végr. Vall.].

2. 1853: Tüz, Viz Égi háboru elleni Kármentesítő intézetben bé állani [M.bikal K; RAK 53].

ellenkedés ellenségeskedés; vräjinäšie; Feindseligkeit. 1596 az dezma feleol volt valami ellenkedes az Nemesekkel [Kv; Szám. 6/XXIX. 76].

ellenkedik 1. hadakozik; a se bate; streiten. 1749: Komán Marján Oltján Toma, es Szakács Josziv Tompi Gyurkával veszekedes közb(en) ellenkedten(e)k Botokkal [Marossztkirály AF Told. 25].

2. viszálykodik, perlekedik; a se certa; Prozes führen. 1646 azt az portfot regen nekem attá uala ketek, es enis oly igen szorgalmatosan epitettem, arra nezve hogy jouendoben ream száll ... kin bizony igen méltán kapdoshattam volna kapdoshatnekis, de ne adgia Isten hogy azert en soha ketekkel ellenkedgyem [Bádok K; JHb III/72 Kézdpolyáni Veres István atyjához]. 1653 elsőben az országban a nagy urak meghasonlának egymás között és némelyek készek valának a német császár mellé állani, némelyek pedig a töröktől nem akarának elállani És mind így ellenkedének egymással sokáig [ETA I, 41–2 NSz]. 1682 az maga rendin valo korcsmarlasert ellenkedet ugyan vellek, s Dosa vramek Eleik ellenis Balogh Laszlo ur(am) Egykor ugyan idősbik Dosa Tamasne Aszon ellen excutiora Tisztetis hozat vala ki Balogh Laszlo vr(am), de nem lehetse semmi executio [Makíva MT; DLev. 5]. 1769: ott ellenkedvén egj massal Sülesterék Protestalanak is [Tarcsafva U; Pf].

3. ? civódik; a se ciorová; hadern. 1578 Mikor vrammal hozzw Martonnal volna egkor Olaios Georg eleget ellenkedenek mind zazu magyarol Eg Massal Az hazban Amint penig eggik A' Masikat Zitta, mindenik eg Masnak vízza Atha [Kv; TjK IV/1. 76]. 1637 Keörmies Janosul hallotta(m) hogy eö latta volna hogy mint feniegeteödeött ellenkedet, az Czigani Csiszar Peterrel [Mv; MvLt 291. 114a].

4. tiltakozik; a protesta; protestieren. 1675 soha se eczer se maszor nem ellenkedet* . ulteriori Kovacz Istvan uramot benne mielőttünk meg örökösíte fiurol fiúra leanirol leanira maradvanrol maradvanra meghihatatlanul [Mezöbánd MT; MbK. — *A telekeladás miatt].

5. ? 1585 Anna Zep Miklos Zolgaloia vallia, Azoniom zep zoual Monda Hagionenak hogy a' tiuklat amy (!) kertwnkbe erezyt vala, s kart tezen vala. fogd el vgymond zonzed Azony thiukodat Ne tegie(n) kart kertembe, De Hagione

Azt Monda hogy eszez Curwa fogia, így ellenkedet [Kv TjK IV/1. 499].

ellenkezés 1. hadiállapot, háborús viszony; stare de război; Kriegszustand. 1605 Melly vezedelmes legien ket feyedelem keozeot lakny, kiknek birodalmok ellenkezésben es az viadalmak bizontalan ky meneteliben forogh, minden értelmes férfy meg gondolhatia [Kv; TanJk I/1. 503].

2. ellenszegülés; impotrivire; Widerstand. 1629 Comparcalvan egy feleol Paisos Istuan, mas feleol Thamas pap vram kepeben Istuan deak, s teonek ilyen jelentest, hogy az mely ellenkezésert az statutiokor Paisos Istuan Curraltatot volt, tehát az az Euocatio le szal, miuel Thamas Pap vram megh engedj hogy az kutra az eo hazatol menetelt czinaltathasson az maga hazatol (!) [Kv TjK VII/3. 164].

3. ellenségeskedés, háborúság; ostilitate; Feindseligkeit. 1693 A' Legeny Relatoriajabol vilagos-sa(n) az Asszony(na)k paraszna eletet ne(m) lattuk, noha hallomast hallank, melyből ellene gyanakodhatnek, az Férjet Kénszerittyük igyekezze jövendő Partialisra dolgat vilagossagra hozni, egyb(en) sem vettettyük most, mert lattuk egymás között a' Nagj egyenetlenseget, egy mas elle(n) valo ellenkezeset [SzJk 268]. 1849: a' mint vettem eszre Kelemen és Krizsán Mária között ellenkezés ütötte ki magát [Kv; Végr. Vall. 63].

4. viszály; conflict; Streit, Zwietracht. 1585: Keotelwereo Ambrus vallia, Mikor zamot Ada Keotelwereo leorincz mingiarast le thewe tizessegesen az czeh mesterseget ky kwldeok es vegezeok hogy addigh le Ne vegiek rolla, Amegh az keztnk valo eleoby ellenkezes le Nem zal [Kv; TjK IV/1. 439]. 1801 Varga Samuel a' Czéhnek idő töltést, ellenkezesét, és viszontagságokat okoztatt még mások által is [Kv; AsztCLEv]. 1802 (A) Méltóságos és Tekintetes Biroi Biztos Urakat ki fogják hozni az Ujj-Budai pusztá falu (így!), B.D. Budai Határok között az Élő erdőnél, ott lévő Ellenkezés le csendesítésére, és az igaz határ ki járására [K; JHb LXVII/4. 20].

5. ellentét; divergență; Gegensatz. 1676/1681 az várbeli vigyazasra ighen meg kivantatik az egy más között valo szeretett, meg lássák azert à p(rae)sidiariusok, hogy egy más ellen gyüöltséget, irigiséget ne viselje(ne)k; ha mi kicsiny ellenkezes kösztökt tamadni törtennekis, aszt magok között mindgiart igyekeze(ne)k le csendeseteni [Vh; VhU 662]. 1726 En Háromszéken voltam és fülhegyjel hallottam hogy Ngtok nem éppen egjes, de okait nem hallottam és éppen nem értetem azert hogj Ngtok között valo ellenkezeseken eleitől fogva inkább szanakoztam mint Sem hallani kivantam [Kv; Ap. 2 Henter Dávid Apor Péternéhez]. 1767 itten Koronkában az ökör tilalmas nem léte miatt vagyion az Vrak közöttis az ellenkezés a Köz nép közöttis a virgás [Msz; Told. 19. 30]. 1780/1804: A' melly Bányak(na)k egymás között, köz helyen aemulatiojok történik, ezekben senkinek egy részre egy dolgosnál többet vinni nem szabad, rendes munka tételre ...

ha mindazonáltal egy Bányának a mással ellenkezése lenne valami helyen, és edgyik rész munkába való erejével nem érkezhetnek a' másikkal, tehát a' közös Controversiás helyre a' gyengébb félnek Birák hírével annyi dolgot szabad leszs vinni, mennyivel Arbitrio Judicum erejeket supplealni ítéltet(ne)k [Torockó; TLev. 7]. 1820 : a' Czéhnek égyik Tagja Cseh András ő Kgylvel bizonyos ide hozott Éléfánt apro, és Haj fel akasztó görbe idegen Fűsűknek árulása iránt elő fordult Ellenkezést ... eligazította volna a' Czéh [Kv; FésűsCJk 28]. 1833 k. : mind én s mind Házunknak jo akaróji s barátai hijjába kérjük nevezet férjemet; hogy azokról végye le az eszitt; mert külömb(en) Gyanu alá jövőn Házassági tiszta élete; Velem a ki a Házassági tisztatalanokdást Lelkemből Gyűlölm ellenkezés(en) kel jönne [Usz; Borb. II]. 1838 Nem tudom hogy leg kisebb ellenkezésbe lett volna a két iffiu, sött még Atyafiasok is voltak [K; KLev. 10].

6. ellenvetés; obiectie; Einwand/wendung. 1628 Jstennek segitsige velwnk leue(n), az Diuisio kezdteők Jsten szerint, es minden Ellenkezis nelkw, Attiafiuy zep szeretettel, Egiessiggel vighez menuen Mi ... Adtuk Ez Jnuentariumot az dolognak nagioz bizonsagara, es Ereössegere [Kv; RDL I. 137]. 1768 a hány darabb marhat tetzet kinek kinek tartani a Possessorok(na)k, minden ellenkezés nélkül szabadon határunkon legeltethették [Nagyajta Hsz; JHb XVIII/29]. 1769 : midőn meg értették volna az emberek tölle hogy nem karbol hajtották be m(e)g egyezének hogy ne büntessék bé s minden ellenkezés nélküit ki eresztették onnan s a pásztorok el hajtották^a [Bögöz U; IB. Nagy Ferentz (50) szabad személy vall. — ^aAz ökröket].

7. ellentmondás; contradicție; Widerspruch. 1794 k. : (A két ítéletet) öszve vetvén éppen Semmi ellenkeztet nem tanál a Kira[lyi] Gubernium [Somb. II].

ellenkezik 1. háborút visel, hadakozik; a purta rázboi; Krieg führen gegen jn, kriegem. 1653 Bocskai ... Ez esztendőben ellenkezik Rudolphus császárral, és Bástával néhány harcza volt: hun vesztette, hun nyerte; de végtére azt választá jobbnak, hogy megbékéljék a némettel^a [ETA I, 100 NSz. — ^a1605 tájbéli eseményekre von.].

2. harcol, küzd; a se lupta; kämpfen. 1653 : a mieink is vissza tértenek emberül, és vitézül ugyan ellenkeztek is, de nem bírtak a sokasággal, hanem eljöttek nagy károkkal [ETA I, 156 NSz]. 1708 ezeres-kapitán Rác András levén az commendó, maga mintegy hatszázad magával portára megyen, Kackzón^a tul az németek portássival öszve találkozá, ellenkezni kezdének; az kurucokat megindítják, az kik ellenkeze nyomulván előtök, midőn az tábor meglátta volna, hogy az portásokat visszahajtják, mindjárt megszabadnak [TT 1890. 500 SzZsN. — ^aKackó (SzD) a Déstől nyugatra vezető országút mentén a negyedik település].

3. megütözik; a se ciocni; mit jm zusammenstoßen. 1690 Ment az tatár-török tábor Bonczida és Iklód tájára. Az kolosváriakkal ellenkeztek [TT 1889. 519 SzZsN].

4. ellenszegül, ellene szegül, szembeszáll; a se opune, a se impotrivi; sich widersetzen, sich entgegenstellen. 1570 az fely peres adot okot neky hogy Eokreyt az Zeole gepwre haytotta, Es az alperes kerte hogy ely haycha onnath, Az fel peres ely nem haytotta, hanem Ellenkezet vele, Zytta Es haygalt Rea Zeoleyebe [Kv; TJk III/2. 48]. 1573 eo k. varosswl keossege Jowara akarta az Meszarossokat az eo hywatalokban Rendelny, De Nylwan Ellenkezny Akarnak az varos vegezevel [Kv; TanJk V/3. 82b]. 1605 akar kihez is, úgy mint tellyes Executorok menyenek ky ha a fel, ky az Jokba(n) vagyó(n) relúctal, és ellenkezik, tehát az Oszto Byrak az Princypalissal egygyüt adgyak hirre, ő kgmeknek Tanaczul [Kv; TanJk I/1. 499]. 1717 a Tisztarto nem engedé hogy fegyverrel ellenkezzünk [Mezősályi TA; Berz. 18]. 1765 A Szólga Birák ő Kgylmeke nem értven az Jobbágyok Szolgálattya iránt kiadott Királyi Determinatiot, olly formán vitték véghez az publicatiót, hogy a Parasztság az ő földes Ura ellen fel támodni, és azzal ellenkezni nagy Lábat vett légyen [Kóród KK; Ks 18. CI. 7].

5. viszálykodik, perlekedik; a se certa; streiten. 1590 Azert en eo kegyelmekkel nem akarok ellenkezem, seot inkább igyekezem mindenkor zolgalmom, valamiben eo kmeke kewannya zolgalomat [Kv; TanJk I/1. 131a Zentpaly Janos nyil.]. 1642 Tüsi Márton .. mintegy ellenkezik vala amaz Fekete Jánossal, az katonával ... talám az asszony felett, Szócs Miklósné felett [Mv; MvLt 291. 349b—51a átírásban!]. 1719 Hallottad e hogy Káracson György, Zám Peter és Lupucz Larionek között Micsoda Causa volt és miért ellenkeszték edgy mással ? [Kővár vid.; Ks 37 Kővár II/17 vk]. 1775 egj földért Sokat ellenkezet minthogy az ő keziből fogta volt ki [Bodok Hsz; Eszt-Mk]. 1806 én nemis akarok senkivel is ellenkezni, hanem Törvény uttyán meg fogam mutatni az igazságomat [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII].

6. civódik, civakodik; a se ciorová; hadern. 1592 : Heltai Gaspar vallia lattam hogy weres Iakab Nagi Janossal egy arant faradott az fálnak chinalasaban eggis az masikkal nem ellenkezet, hanem vgi mint keoz falt, egy arant eppitettek, kibeol hizem, hofi az fal keoz volt keozooteok [Kv; TJk V/1. 195]. 1599 : Mjkor eok ig elle(n)keztenek uolna zakal Benedek eotueos Bartossal. Chiak nagj hirtele(n) Bonejdaj Gergel, meg Bartosra tamada zoual [Kv; TJk V/1. 195]. 1751 Sokszor lattam hogj Vándorék németekkel ellenkeztek a' többi között egjszer Vándor Iuon az Korcsomán részegén fülem hallottára rutul káromolta, és veréssel is fenyegeti vala őket [Balázs-telke KK; BfR Szimion Moldovánj (30) jb vall.]. 1784 : a Bétai ifjuság közül sokan bé jövőnek hozánk s azok között Széjes Joséfis amikor is úgy tudom hogy Széjes Josef sokat ellenkezet szoval

Csáki Györgyvel [Béta U; IB. Jakab Pálné Széjes Ilona (36) j.b. vall.].

7. ellentétben áll/van; a fi in contradictie; sich im Gegensatz zu einer Sache befinden. 1657 vdeösbik kegles Vrunk(na)k teött homagiumunkkal, az mostani ne ellenkezzék [Gyf; Törzs]. 1669/1681 (A Délvidékről megtelepedettek) gyakorlatossággal oly rend kívül való dolgokkal oneraltatnak naponként, az mely oda^a telepedteknek adatot annuentialis Zolyoni Miklos levelel ellenkezik [VhU 353 fej. — *Hátszegre]. 1755 ellenkezik mind az J(ste)n Törvényével, mind a Hazáéval ilyen Hiteszeget Aszszont Vra Jozságában introducálni, és benne hagyni az örökösök(ne)k nagy meg rontásokra [Albis Hsz; BLév.]. 1772 a Fatensek s Commetaneusok Relatiojok hibások voltak, a' dolog valóságával ellenkeztek, midőn az én Malmomra kenték egészen az eő Excellen-tiaja Malma fogjatkozásait [Kük.; JHb LXVII/233]. 1791 Groff Gyulai Josefné Báro Josika Maria Aszszony .. álmélkodással hallotta az Exponens Ur ő Nga minémű admonitiót tétetett Ngod ő Ngé ellen .., melyet ha egy jól gondolkodo elme az igazságnak serpenyőjében megfontol, egy szot sem talál olyat mely, az igazsággal ne ellenkezik [Kv; JHb XLIV/4]. 1843 ily dítsekedések, s illetén kemény meg kiuzások, nem tsak a' mai ki palérozott világ Szellemével, sőt a fenn álló hazai törvényekkel is merőbe ellenkeznek [Dés; DLt 586. 27].

8. ellentmond; a fi in contrast (cu ceva); widersprechen. 1629 az mostani vallasa ellenkezik az elebbeni vallásával [Kv; TJk VII/3. 192].

9. ellentmondással él; a protesta contra ceva; Einspruch erheben. 1628 Annak vtanna hozak mi Eleonkbe az Eppel Janos vram testamentomat eo kegiunek .. az Testamentomot minde(n) részeiben Ereyeben hagiak, semmit ne(m) Ellenkezu(e)n benne miuel az Constitutionakis^a Ellene nints [Kv; RDL I. 137. — *Ti. a városnak az öröklésre von. alaptörvényével]. 1635 az Attyafiak egy mas keöszzeött beszélgetven nem elle(n)kesznek eő kegiunek az Testamentum ellen [Kv; i.h. 23].

10. tiltakozik; a protesta; protestieren. 1584 Zeoch Imreh al(ia)s Kis, vallia Ez Nyreo Markos az Meszaros Matias fia, Akarwan el venny ez Mostani feleséget hat ellent Akart tartany benne Zeoch Garfas vegre sok Intesemre Nem ellenkezik benne [Kv; TJk IV/1. 329]. 1600 Tudom hogy Zombatfalui Benedek ellenkezik wala Telegdi Mihaly elle(n), mikor az molnoth chenaltattia wala, hogy az eő molnanak artasara volna Mikor Telegdi Mihaly chenaltatni akara az Molnath, egy wasarnap minket egynehanian miwes embereket weön ki, Tudom hogy Zombatfalui Benedek ellenkezik (!) wala [Uoszt 15/263. 269]. 1634 Az Azzony ige(n) ellenkezik wala benne hoki ne eppicziek [Gyalakuta MT; BfR Lázár 70/7]. 1679: Ebben senki nem ellenkezik hogy az büntetés ala valok, ne bün-tetessenek [Dés; Jk 39b]. 1699 Mint hogj az Udvar tette rekesztették az foljosotis kette kel

detzkaual rekeszteni .., ebbe(n) is kglđ ne ellenkezzék [Szőkefva KK; Ks 96 Sárosi János Győrői Borbálához]. 1725 midőn az kis Gyekei Határban levő füveink(ne)k le vagattatasához kezdettem volna a Nagysd Gyekei betsületes Birája Biro Ianos Uram azon határban levo Füvek(ne)k levagatasaban ellenkezik [Légen K; Ks K. 68]. 1797 Menvén az ide valo Falusi biro Nehányad magával Nika Morárhoz, hogy marháit el vegye a' szolga-biro parantsolatjából .., Nika azt felelte, hogy ha a' baboját el veszikis Nem ellenkezik érette [F.árpás F; TL. Dinu Csizmásu (55) col. vall.].

ellenkező I. mn 1. ellenségeskedő; invrajbit; befeindend. 1581 Az my penig az ket Ellenkező Ember dolgat nezy, .. Inchyek hogy az közönseges bekessegnek ne legienek haborythoy, seot az Intesnek engeggyenek es zallyanak az bekessegre [Kv; TanJk V/3. 242a].

2. szembe szálló; impotrivitor; sich widersetzend. 1782 Tsudálkozással olvassa és hallya a Tábla a Instansoknak a Felsőbb Rendelésekkel vakmerő merészséggel ellenkező, és a Felsőbbektől való függésnek Törvényeit meg háborittani kíváno irásokat [Torockó, TLev. 4/6].

3. ~ fél peres fél, ellenfél; parte adversă; gegnerische Partei. 1594 Tiztelendeo Andras vram, .. az minemew dolga kgdnek volt az kegd ellenkezo feleuel, .. kegdem ott vegben vitte [Kv; Szám. 6/V. 42]. 1597 miért az ideöt az Jste(n) el hozza az wy magistratusnak walaztasara addigh ez a caüssa Marthon deak es ew ellenkezo felei keozt chendessegben legien [Kv; TanJk I/1. 303]. 1635 Az itt lako Czismasiak el akaruan szakadni az Colosuari warga Mesterekteol, es Czehkebeol ki akauran allani, es ez dolog feleol keozteok contentio es villongas tamaduan; Es mind az ket ellenkezo fel az Birak, Tanaczj es Venseg eleiben keluen ... mindeneket szorgalmatoson megh visgaluan, es jo itillettel megh hanyuan vetue(n)^a [Kv; Céhir. I. 12 Kv tanácsának hat. — *Köv. a hat.].

4. ~ esetben ellenesetben; in caz contrar; gegen/widrigenfalls. 1822 senki a' közönséges Tisztek közzül semmiféle praetextus alatt, magát valamely földes Urnak lekötelezni, és annak Jozságai alattomban valo kormányát felvállalni ne merészselje, és az ellenkező esetben az ilyen Tisztek hivatalaikból mindjárt el mozdittatván, mind azon Tisztek, mind pedig azon Foldes Urak közkereset alá vettessenek [Kv; Borb. II gub.].

5. ~ történetben ellenkező esetben, ellenesetben; in caz contrar; im entgegengesetzten Fall. 1802: Tessék Nagyságodnak ezen offerált Minor summát fel venni, és a' meg-említett Komjátzégi tellyes portiot az Exponensnek mint Vérnek ... ki bocsáttani, az Exponens örökös háládatossággal és köszönettel fogja venni, az ellenkező történetben pedig protestalván Solemniter a Jozság usus Fructussáról, költségéről, és fáradságáról [Torda; JHb XIII/9].

6. ellentétes; opus; gegensätzlich/teilig. 1675: meltoztassék Feiedelmi nagyra születet természeti szerint az illien unickal ellenkező, és gyűlölseghet neuelő kissirtetet contemnaluan kegls resolutiojat effektualtatni [JHbK XVIII/28 Mikola Zsigmond a fej-hez]. 1792 azért követeink mind azok(na)k ki munkálására valamelyeket más Vármegyék

Követeinél lévő Instructiokb(an) a miénkkel nem ellenkezőket látnak, Hazafiui egész indulattal és törekedéssel véghez vitelekre köteleztetnek [Zilah; Borb. II hiv.].

7. vmibe ütköző; contrar; verstoßend. 1781: Tapasztalván azt a' Ccmmunitás, hogy mind a' Strásákkal mind másokkal a' kortsomákon virattig alkalmatlankadó 's utzákon keringő iffiuság szokott tsuolkodni s excedálni, azért ezen már gyakorlásban vett hibás mind Isten mind haza törvényivel ellenkező gyilkosságra, tolvajságra s minden goncszra utat nyitó szokásnak el törlésre rendeljük a' Strásálás ki álitásában* [Torockó; TLev. 2/5. — *Köv. az intézkedés].

8. ellentmondó; contradictoriu; widersprechend. 1782 én meg tartván mind a' két egj mással ellenkező írását, minthogj tartottam attol, hogj valaha gyermekeink(ne)k, ha magunk(na)k nemis káros fog lenni, ha az arrol irott tsalfás Contractus Veress Mártonnál marad ki adását urgeáltam [Torda; KW]. 1794 k. A Járai Birtokosok azon okbol kívánnák Recursus mellett meg változtatni az Also Szék Itéletét hogy a' felyebb említett Processusban két egj mással ellenkező Itéletek tétettek volna [Somb. I gub.].

9. vmiben ~ vmit ellenez; a se împotrivi unui lucru; dagegen sein, mißbilligen. 1796: nem hogy annak végben viteletis helyben hagyta volna, hanem merőben ellenkező volt benne [Ilencfva MT; DLev. XLA]. 1807 én a' Fiu ág Leveleknek ki adásába ellenkező nem vagyok, ha a' Tkts Commissarius Urak az Resolutio tartása ellen el fogadják, és Sombori Parkas Urnak által adják [Fesküllő K; Somb. II].

II. fn 1. ellenfél; adversar; Gegner. 1590 mikor immar az hazbol ki ieottek volna, az Bernard Antal ellenkezeoie el mene onnet [Kv TanJk V/1. 37].

2. fölkelő, lázadó, rebellis; räsculat, räzvrätit, rebel; Rebell, Aufständische. 1705: az Ellenkezőket s közönseges bekességnek fel háborított megj Szégyenitvén, Kgl's Vrnuk eo Felsege ... azokon kívül, kik fő indittoi s okaj voltak ennek az mostani haboruságj fen tartásának, Gratiat és minden eddigh valo tselekedetektől generalis Amnestiat offeral [Nsz; KvLt I/192 gub-i rend.].

3. ellenző; adversar, persoană care se opune; Gegner, Bekämpfer. 1591 Monda az nezeo, vgi vagion hogi egj zepleos azzoni, ellentis tart az Annia benne, hogi egibe ne mehessenek, sok ellenkezeoys vadnak, de soha el nem kerwlhetik, hanem egibe mennek [Kv; TjK V/1. 133]. 1653: ide fel emlékeztem vala a mi várunk építéséről, mennyi ellenkezőink támadtak vala [ETA I, 95 Nsz]. 1727: Az birságot el nem engedhettyük

ha egy ellenkező leszen [Szotyor Hsz; SzékP 35].

4. ellentétes dolog; lucru contrar; Gegensatzliche. 1687: Tudodé láttadé hallottadé a' Csehi Hadnagy, Bihari Gyeörgy ... mást vagy ellenkezőt parancsolna, mit az Udvarbiró parancsol? [KSz; GramTr VIII]. 1746: Nem mondom különben hogy helytelen fetsegesiért, olykor kedvetlenül nem szollottam a rossz embernek, de a mindenkor olyan mod(d)al eset meg, hogy abbol tanulhatott volna, ha fántasiaja engedte volna, de a nekie ellenkezőt tanátsolván, midőn belém nem mértis kapni eleget gazolkodott masokkal [Közép-lak K; BfR]. 1804 Még azt fogta réám, hogy a' mikor hozzánk jött a szalonnáért, engem részegen talált, de a' nem igaz, hanem tsak rá fogás, mert Inquisitoriámmal ellenkezőt bizonyítok [Dés; DLT 198/1807-hez].

Szk: ~t szólnak egymás ellen. 1574: Filstich Leorinch Korsos pal Es Teych Ianos azt valliak hogi eeket hitta volt Mind ket fely az oztosara azomba mykor otth vogner Mihál es Zeöch gergel ellenkezeot zolanak egimas ellen, Meg kerdtettek eok Zeöch gergelt ha otth volt mykor az felesége Testamentumot teot, es ha zolt ellene vagi ne(m) azt Monta hogi otth volt es hallotta, de ellene Zolny Nem Mertht [Kv; TjK III/3. 400].

5. ? más hitű/vallású (személy); persoană de altă credință; Andersgläubige. 1722 k.: Az Abafáji R(e)f(orma)ta Ekklesiab(an) az Ellenkezőktől Templom és a' Parochialis Ház, minden Adpntinentiáival együtt erőszakossan elfoglaltatván Gróf N. Ertsei Toldalagi János Úr ő Nga adott Parochialis Fundusnak egy púsza Sessiot [Abafája MT; GörgJk 164].

ellenkezőképpen ellenkezőleg; dimpotrivă; gegenteils. 1772 a' Mikes Malomtol fogva le eddig a' Küköllő árka szélesebb, Martyai alacsonyobbak, folyása egjenesebb..., melyekre nézve inkább kiterjed és omolhat árradáskorán, ezen alol pedig ezek mind ellenkezőképpen vadnak, mert a' Küköllő árka keskenyebb, Martyai Nagjok egj darabig foljása tekervényesebb melj szerént inkább egjben szorul a' Viz, és fel tojul, olj könnyen ki nem őnthetvén magát [Ádámos KK; JHb LXVII/298].

ellenmondás 1. tiltakozás; protest; Protest. 1594 Az Ghonosz vtaknak meg latasara, es itile-tire mint shogy shol kel epiteny, valasztottak varosul illie(n) vraimat* ... Kiknek varosul oly Authoritast Adtak hogy mindenewwe Az vizet zely valogatas nelkw el Arkoltathassak erzetethessek, Akar kinek ellen mondasawal semmit sem gondolkwan [Kv; TanJk I/1. 238. — *Köv. a nevek fels.]. 1639: ez keouetkezendeo Terminuson es akar mikoris, az megh neuzet szemeliek(ne)k kepekbe(n) akarhol minden teorueny szerent valo processusba(n), es ha szűksegj lezen Compositionis bannis procedalhassanak eo kemek minde(n) uto(n) es modo(n) minden ellenmondas es ketelkedesnekül [Kézdizék; KaLt Apor István ir.]. 1820: a

Szomszédak ellen mondásai [Nyárádgálfva MT Told. 37].

2. ellenvélemény; pärere contrarä; Gegenmeinung. 1761 Mely meg nevezett Punctumokan midőn az egész Köz Emberekből álló Gyűlés minden ellen mondás nélkül meg állott volna Jrtük meg miis Jrasunkat futuro pro Testimonio ac Cautela Várasunk usualis Petsettyével Corrobororórlván (!)^a [Torockó; TLev. 2/2. — ^aTollvétség corroborórlván h.].

ellennyugtatvány kb. (biztosítékot nyújtó) kötelezés; obligatie (care cuprinde o garanție); Verschreibung. 1848: ha Űrmősi János nem akarna rea állani abba az esetbe ellen Nyugtatvánt kel neki hagyni hogy mű soha örökre azon két ől helyet nem követellyük [Tarcsafva U; Pf. Pálfi Lajos lev.].

ellenőr controlor; Kontrollor. 1878 Kozma György magtárnok kéri, hogy mellé egy segéd rendeltessék, a ki ugy a be- mint a kimérésnél jelen legyen s egyszersmind ellenőrkép szerepeljen [M.bikal K; RAK 339].

ellenség 1. duşman, inamic; Feind. 1574 Kewannyak eo k. varoswl hogi legien Rendeles Byro vram es Az Thanachbely vraitnwl Az varas Nepe keozet Mind Twzneke Thamadassa feleol, Mind penig kylseo Ellenzeg feleol ha Thamadna kyt Isten ely tawoztasson kinek myhez kellien Magat Tartany, Es kinek howa kellyen Menny, Es mykeppen kellien chelekedny [Kv; TanJk V/3. 104a]. 1596: Ertyk ew kegmeke Warosul Biro Vramnak beoseges yelentessebeol michoda felelmes ideöbe(n) iuttatot Iste(fe) bennewuket, hogy my keg(yelm)es Vrünek ew fe(lse)ge orzagabol ki mozdulwa(n) az pogan ellensegh ellen mas feleol wyab ellensegh az Tatar keozelgetne, es minde(n) zandoka az volna hogy hazankra yeone [Kv; i.h. 288]. 1622 az melj farkas telkj Bökrek az Jstenben el njuot, Thurj Andras Vram el hajtatot uolt, es az elhajtás alatt az Ellensigh, ugj mint az nemetek potencieose ell uittek uolt remittalia in toto [Mihályfva NK; JHb LXVI/11]. 1666/1681: (Opra Proplan) feje fen allattaigh hűségét tökéletesen megh mutatta, ... sőt igaz Urahoz valo tökéletessége szerint, Varamot Kemény Janos kobarlo hadaifal ellenségitül masokkal együtt meg tartotta oltalmazta [Vh; VhU 331 Zólyomi Miklós lev.]. 1707 Az Ecclesia Ladáját az Ellenség fel hasogatta volt [Dés; DLt 488]. 1777 hallottam hogj Ennekelötte régen a Háboru időkb(en) azon a Ködmönösi völgyön lett volna egy néhány Házbol álló Falutska, a hová talám az Ellenség elől telepedtek volt az Emberek [Konkolyfva SzD; JHbK LVIII/28]. 1788: ha Isten ... földünket az ellenség be ütésítől oltalmazná, szükségét nem várhatnánk [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. — L. még ETA I, 32, 43, 79, 159.

2. vrájmaş; Gegner. 1584 Zombatra viradolagh Eyel Ieowe megh Rege(n), Es monda

hogy ket Borbely legeniél haborodot megh de vagyon mégh egy ellensege azért volna ellensege hogy azt mo(n)gya volt feleolle hogy el eytene a' Borotva tokot [Kv; TjK IV/1. 335]. 1597 Nagy Jstwanne monda en eleotte(m) ne aly mert ennekem ellensegem vagy zinte ollya tartom mintha tennen kezettel eolted volna megh az vramat, mert mostis elne ha te el ne(m) hitegeted wala az hadba(n) [Kv TjK V/1. 113]. 1637 szaz Palne monda szekely Istuannenek, hogi miért jüsz te enelőmben, ugj mond, ha ugi latlak mint ellensegemet, mert az te hazadnal konczoltak fel az en gyermekeket, ollia tartom mintha te lettel volna gilkossa az en gyermekeknem mert mind kette(n) Urastol ot hon voltatok [Mv; MyLt 291. 90a]. 1691 Én Szent Márton Maczkási Maczkási Ferencz többé ez Hazából az ő Felsége Ellenségihez ne(m) excurralok sem titkon sem nyilván nem practikálok, sem irok, sem irogatok és izengetek [Kv; Ks 90]. 1724: az kikhez leg inkább biztunk, azok voltak nagyob ellensegink, az I(ste)n algya meg Pater Birot az igyenesen viselte magát [Nsz; Ap. 1 Apof Péter feleségéhez]. 1794 az Exp(onen)snek rosz akaroi ellenségei voltanak valami meg öletet sertsé felett veszvén ök egyb(e) [Déva; Ks XXVI. 10]. 1800 Gáspár István nekem nagy ellensegem [Perecsen Sz; IB]. 1844: eddig nem volt ellensegem, de ez után a' lesz [Széplak KK; SLt évr.].

3. kártevő; dăunător, animal vătămător; Schädling. XVIII. sz. v.: Az Articzokának nagy ellenségi az egerek, azért, hogy töllők meg őrizd, négy ujni távolságra a tövitől ültés borza apro ágakat [Ks Kerti Oeconomia].

4. ? ártalom; vătămăre; Schaden. 1583 (Az asszony) az kohlaskor ki jeot az Vdwarra kit igen banto(m) Mert soha nagioib ellensege az kohlasnak mint kyweol az hwnesseon Iarni, Vagi hideget Izik de az Azzony meg Nem twrhette es vgian inkább remenlem hogy ez Artot feleteb Neky^a [Kv; TjK IV/1. 139 „Nemet Borbely Janos” írásbeli vall. — ^aA szö. ilyen zavaros!].

ellenségi ellenséges; duşmănos; feindlich. 1803 ellenségi modon annyira dühösködtek, és lövöldöztek a' Remeteiek, hogj a' Toplitzaiak .. hozzájok ... közelíteni nem mérték [Toplica MT; Born. XVc. 1/107 Márk Iuon (43) col. vall.].

ellenséggéppen ellenséggént; ca duşman; als Feind. 1603 Noha penigh ez alatt Raduly vaida ellensegkeppe(n) reank leouen, my raitunk zeren-csietlensegett eitett, de azért Istennek kegielme-sebeol annira marattunk hogy sem eo teolle sem nagioib ereotwl tartasunk ninchen [Ks 38 I/8 az erdélyi rendek Kornis Boldizsárhoz és Zsigmondhoz].

ellenszegülő szembezálló; care se opune; sich widersetzend. 1865: Rendelem hogy ha gyermekeim közül bár melyik ezen végredeletemen meg nem nyugodna, annak fel bontására vagy meghiu-

sítására bár mely uton lépéseket tenne, ezen nem vált esetben, ezen végrendeletemnek ellen szegülő gyermekem, csak is a' törvények által számára rendelt köteles részt kapja ki mind fekvő mind felkelhető összes vagyonomból [Kv Végr. 6].

ellenszólás ellenvetés; obiectie; Einwendung. 1708 Az bé hozott Törvényes Panasz, Felelet, és ellen szollásból, és bizonyos bé hozott tapasztalásból, és az Deliquens maga vallásából, Concludáltatott az egész ő Felsége Hadi Törvényes székeinek, Tiszteletes Praesesse és Assessoritol* [Kv; KvLt I. 194. — *Köv. a végzés].

ellent ellene; impotriva; gegen mich/dich/ihn/sie. Szk: ~ áll ellenszegül, szembeszáll; a se impotrivi; sich widersetzen. 1756: Balog Uram fel emelt kézzel nekem szököt karomkodván hogy meg verjen de mas emberseges emberek ellent allottak s nem engettek [Remete Szt; TKI r. jb vall.]. 1759 Szemeinkel láttuk, hogy Hatházi Cilika ezenn leirt szándékának Providus Marosann Gavrilla ellent állott [Árpástó SzD; BK 5 m. és 1 r. valló vall.]* ~ állhat ellene állhat; a putea rezista; jm. widerstehen können. 1770 Horváth Györgi Ur(am) is obligálá magát, hofi akar hol az meg jrt kezések Horvath Györgi Urhoz feleségihez, és Gyermekéhez is, ugi jöszágáhozis hozzájuk szabadoson nyulhassanak, és se vajdák, se királyok, se Fejedelmek, annál jnkáb mások alat valok ellent ne állhassanak benne [Csúkszereda; Borb. I.]. 1806 semmi Némű Törvény béli rémedium ellent ne állhossan, ha-nem egyenesenn Desummáltassék még-is ezenn örökös vásár in-vigore meg-maradgyon [Vaja MT; SLT 12. V. 20 ifj. Vajai Sepsi Mihály hit. ass. kezével]* ~ álló ellenálló, ellenszegülő; care se opune; sich widersetzend. 1817 köteles ... az ellent állókat azonnal bé jelenteni [F.árpás F; TSb 46]* ~ álló gerenda '?. 1829: Ellent álló gerendák a' vízvetők mellé a' flügelre [HSzj vízvető al.]* ~ hány a. ellen/visszacsapással védekezik; a se apára cu contralovituri; entgegen-schlagend sich verteidigen. 1631 Hamar Istokis ki vona az kardot ugi maszot hatra eleötte, csak ellent hant [Mv; MvLt 290. 233]. 1686 az tordai vitézek elrugazkodának, engem elszakasztának az loboncok sokan vagdaltak hozzám, egy botokával hantam ellent [TT 1889. 509 SzZsN]. 1732 latam Medgyes Janos Uramot hogy ... Balog Sandort minden igaz ok nélkül meg támadá, es a meztelen kardal hozzája vagdala de nem vaghatta meg Balog Sandor hanyta az ellent Medgyes Janos Uram(na)k erősen [Szentimre MT; BalLev]. 1779 annyiból volt szerentseje az Bironak hogy valahonnét egy Balta akat volt kezib(e), az kivel tsak hanta az ellent [Záh TA; Mk V. VII/12 Senyile Pintyilia (40) jb vall.]. 1817 Bottyával Tkts Rosnyai Josef Ur az Udvar Bíró Urat Főbe kezdette ütni, verni annyira, hogy ha az Udvar Biro Ur Ügyesen Nád páltzájával az ellent nem hanta volna, s magát nem oltalmazta volna nagy szerentsétlenség erhetne volna

[Udvarfva MT; Told. 78]. — b. ellenkezik; a se opune; sich jm/einer Sache widersetzen. 1653: Egy tekerületbe szállítam öket onnat, és immár ott akartunk hálai az éjjel. De .. a császár tábori mestere .. azt a helyet az hol mi valánk, a császár sátorának rendelé és minket elküldé onnat mindjárt Elégge hányánk ellent, de csak hiában lön, mert el kellett onnat mennünk [ETA I, 133 NSz]* ~ szól tiltakozik; a protesta; protestieren. 1544 Mynd ezek ellen az borbala azzon nem zolt semy ellenth [Szászsszombor kör. SzD; MNy XXXVI, 52]* ~ tart — a. ellenez, ellene van; a fi impotrivá; gegen etw. sein, etw. widerraten. 1544 My koron Istrigy Symon testamentumoth teth wona akoron ys ezth montha volna Symon wra(m), hogy meg elegetethe az borbala azonth myndembeol, nam fel haz helleth attha az mayor haz heleth az borbala azzonnak az che Gergelne(ne)k az fel haz ellen Myhal wr sem tarth semy ellenth [Szászsszombor kör. SzD; MNy XXXVI, 52]. 1569: Az Kis gherebenes Neweo falwt, hogy Zalyta bernald balas az három falw Ellent tart vala benne hogy oda ne zalichya, Mert felnek vala, hogy azokotis, az feketereöl Beltetne, De Zep Zawawal Meg Engheztelee Eöket, Es vgy ada, az gherebenesyeknek az kis veolgiet [Székelyvásárhely; VLT 7/692. — *Mv]. 1570: Ennek eleoteis kertek volt Byro vramat es az Thanacyot hofi eo k. az hataroknak megh wytasara gondot viselnenek, hwlot az zomzed vram sem Tartanak Ellent benne, szeot Eomagok kenallyak Magokat Wele [Kv; TanJK V/3. 18a]. 1584 Mikor penigh eo egy Tordai embernek Atta volna ezen hazat, es bele akart volna Menny, ez Koos Istwan* ellent tartot Abba(n) seöt Az kapun sem erezti volt be [Kv; TJK IV/1. 317. — *A szomszéd]. 1585 eztis mondomta az lofeieknek hogy ha eo maghok szamara az lofeiek szaz awagy ket szaz diznot tartanakis tahat abba sem(mi) ellent ne(m) tart, eo abbol dezmat sem weszen, de masun(n)at ne(m) hagy diznot oda foghadni nekik [Pálfa U; UszT]. 1606 Zekel Moses Vra(m) kere mynket hogy ellent ne tarchünk ben(ne) [i.h. 18/45]. 1617: az megh Irtt gattnak keötesebe es tartasaba ellent tartottak [Meggyesfva MT; Bál. 57]. 1619 Beczj palne Aszonjom, Mindzentj Benedeknek atta uala penze(n) eökött* Beczj Imreh s Beczj Tamás Vram Ellent tartanak benne [Szentsimon Cs; BLt. — *Ti. a jb-okat]. 1633: mikor megh bekellenek Rado Peter, es Beölöni Miklos, akkor ... Bólonj Miklos keuania vala hofi záz forint legjen az keötele, az kj fel bontana az dolgot keözeötteök ... vgi emlekezem rea hofi Keöteles Istuan tartá ellent benne [Mv; MvLt 290. 133b/2]. 1664 Az mi Gonos Judit Aszonytol megh veot részt illetj, abban sem(i) ellent nem tartunk .. az első házan fen tarttunk versegünk [Ne; DobLev. I/21]. 1665: Feleségünk leven donataria benne ha ő ne(m) ellenzi mi sem tartunk ellent benne [Wass. fej.]. 1761: ha az Urak egy más közt meg osztoznák szabadak ő Nsgok magak közt el-osztani a' Falu ellent benne ne(m) tart [Illyésfva Sz; BfR I. 45. 9]

Lupe Togyer (70) j b vall.]. 1778 eleitől fogva, hogy meg indították a' Kortsoma Limitatioját, arra egy po(sse)ssor sem állott, sőt örökké ellent tartott, Mlgs Hent(er) Jstván, és Pápai Sándor Urakon kívül [A.jára TA; BLt 12 2 r. j b vall.]. — L. még ETA I, 155. — b. szembehelyezkedik; a se opune; sich entgensetzen. 1584 Ez Nyreo Markos Akarwan el venny ez Mostani feleséget hat ellent Akart tartany benne Zeoch Giarfas, En hozza Menek es Mondek Neky Myert tartasz ellent benne [Kv; TjK IV/1. 329]. 1653 Mondják volt azért akkor némely vén hadakozó emberek: hogy ne menjenek a tábornak de azt nem fogadák némelyek És ugyan azt kiáltották, hogy aki ebben ellent akar tartani áruló az! [ETA I, 49 NSz]. — e. védekezik; a se apára; sich verteidigen. 1842 Kereskedő Amberboj Josefne Alexander Mária szolgálóját egy páltza vastgságu pipa szárral agyba főbe verte, és ezzel se elégedvén meg midőn éppen a' tűznél az ebédet főzte, egy kalán forro kását, ugy a' szeme közé csapott, hogy ha némileg kezével ellent nem tart szemei is ki égtek volna [Dés; DLt 1452] * ~ tartás ellenzés, szembehelyezkedés; impotrivire; Widerstand. 1796 Dosa Ádám ur Bernád Ersébeth Aszszonyt törvényes öszve esküvés általis el akarta venni hitese feleségének, de Testvér Bátyja ellent tartása miá hozzá nem férhetett [Lukafva MT; DLev. 4. XLA] * ~ tarthat ellenezhet; a putea fi contra, a se putea opune; dagegen sein können. 1585 Az hatalmaskodo eoreokseges emberek ha valakinek vagy zemelyere, vagy hazara tamadnak, . Azt a Capitanok bewntetessel le chendezithessek, De wgy ha a' ket fel peres (így!) a' Capitanok itileten, vagy le chendesitessere el igazitasara erezkednek, Ha penigh a Biro eleót akarnak teórwenkedny, az Capitanok semmy ellent benne ne tarthassanak [Kv; KvLt Vegyes III. 17] * ~ vet a. védekezik; a se apára; sich verteidigen. 1597 chiak nagi hirtelen leön hogy Sarkeozí Janos fel kelue(n) az chiakannyal kezdé az Vraim keozed zellel ewteogetny, eleozoer Gal Ianoshoz ewte, ew az bottal vete ellent de vgi ewte Sarkeozy az chiakannyal hogi vgian pozdoryazik wala az bot nyele [Kv; TjK VI/1. 29]. 1599 Wargha Balas fel zekek az aztaltol, kapa kett zekerczet . eggik zekerczeiewel Balas ellent wete, masikkal hoza waga, wgy eset Ferenczen az seb [UszT 15/196]. 1610: latam hogi Dobos Georgi uer szörnnyen Janka Mikloshoz, de Janka Miklos czak ellent uett wala az palczaiual [Csíksztmárton; Berz. 12. F 92. 127]. 1745 az katonák ki vont kardókal az Sokadalmos parasztsagot kergetik, egy embert el érnek az katona hozzá vág az kardal, ő is ellent vett az botyával [Dombó KK; Ks 5. X. 6 Drágán Todor (51) j b vall.]. 1768 Márkully mindjárt hozzá ütöt, s azonba ellent vetvén Josi keziben levő Bottal, belé futott a' Legény Márkullyba, tépelődni kezdettek [Mezőmadaras MT; BK. St. Balás junior (25) vall.]. 1819 akkor a' Férje főbe akárván engem ítni már kezében volt fejszéjével, botommal ellent

veték, 's jobb kezem mutató ujját meg sértette [Déva; Ks 116 Vegyes ir.]. — b. ellenvet, ellenvetéssel áll elő; a obiecta; etw. gegen etw. einwenden. 1653 Erre nem felelhettek semmit. Utoljára aval is ellent vetettek a mi uraink: hogy nem vagyunk mi székelyek, hanem városiak [ETA I, 88–9 NSz] * ~ vethet ellenállhat; a putea rezista; widerstehen können. 1761 mely háznakis hasanlo tisztességes ablaka lévén ennek vilago három erős vaspantokkal tsínaltatva, mely ellent vethet gonosz tevő emberek bé mēnő szándékának [Mezőcsán TA; Ks 15. LXXIX. 3].

ellentállás 1. védekezés, ellenállás; apárare, rezistentia; Widerstand. 1844 Ada Josef Ur pedig egy páltzával döfödött bé az Udvari Jobbagyokra, a mikoris edgyik az ellentállás kozben Ada Josef Urnak erőszakos taszigálása, és döfödése alkalmával a karját meg találván tasztani nagy tüzzel kérdezték, hogy ki légyen az az ember nevezzük meg [Szárzspatak Hsz; Berz. 17]. 2. ellenszegülés, szembeszállás; impotrivire; Widersetzung. 1792 (A földet) senkinek ellent állása nélkül viszzá foglaltuk [Msz; MbK XII. 87].

Szk : ~t kiált. 1819 A Statutio idejekor contradicaltanak .. de a Regiusok tsakugyan meg nem akarván állani, a Nemesség nagyon fel zudult volt, s ha a Regiusok meg nem állottak volna a statutioban, s B : Kemény Pál a nemességet nem tsendesitette volna, Ember halál történt volna az egész Nemesség ellent állást kiáltott [Kővár vid. Ks 67. 47. 28].

ellentart ellenez; a fi impotrivá, a se opune; widerraten. 1585 Az Keomywes leorincz legeny (!) zayabol hallottam ezt, En vgmōnd ell vesze(m) Az Ersebetet mert zerete(m) De az Anyam es es Nene(m) elle(n) tart benne [Kv; TjK IV/1. 452]. 1674/1681 Nem tartok ellen benne ha örökséget vehet fiai számára es Taxal tőle mint az több Taxas Jobbagyim [VhU 470 Thököly Imre vál.].

ellentartás ellenzés; impotrivire, opunere; Widerstand, Mißbilligung. 1582 eő kegmek tablara Iarwa(n) valasztottak eo kegmek ado zedeóket ... Eo kegmek varassul azon előbby Authoritassal aggyak penig ezt a' tzytet a' mint ennek előtte vyysselték kerykis eő kegmeket hogy ebbe semmy ellen tartast ne tegienek [Kv; TanJk V/3. 250a]. 1752: a Mólnár tisztíthassa az árkot, és el bocsáthassa a vizet kártételek nélkül, melyben semmi ellen tartást ne tarthasson ... Benedek János Ur(am) [Csobotfva Cs; Ks 65. 44. 13].

ellentartó 1. ellenző; adversar; Gegner, Bekämpfer. 1599 haladekban ment esmet az dologh es vgyan semmikeppen az Jozagot Balint vram nem aggya, az feleségeis penigh ellen tarto benne [Kv; TjK VI/1. 274–5]. 1677 Kegyelmes Aszoniam Alazaton Foliamodam az Ngod kegyelmeseghez Mivel az mint Ngod Sarasi Janos

Ur(am)nak tet volt olian valaszt, hogy Törveniel igazodgyek el köztünk az dolog egy masal kegyelmes Aszoniam meg alcutunk, volna már, czák k(o)nyergenek Alazatason Ngod(na)k mint kegyelmes Asz(oniam)nak azon kegyelmesegebül ne legyen ellen tarto meg egyeztünkben [Fog.; Szád. Bojer Sigmond kérv.]. 1682 El választást hogy kívannya, ha a sz: Széknek ugy tétzik ellen tarto benne nem akarok lenni, tsak az szent hazassagra adassek szabadsago(m) [SzJk 168].

2. ellenszegülő; oponent, impotrivitor; Wider-setzer. 1653: Móses elsőben szép levelét bocsátja mindenüve a székelyek közé, kérvén őket: „hogy mindjárt felkeljenek és melléje jöjjenek, ha hol pedig valaki ebben ellentartó lenne, tehát annak nem barátja, hanem ellensége léssen” [ETA I, 79 NSz].

Szk: ~ akar lenni tiltani/tilalmazni akar vmit; a vrea să interzică ceva; eine Sache verbieten wollen. 1590: Azert en Fodor Jlyes Ilyen ok alat engettem meg az en Rezzemet azo(n) zölőnek hogy Angalit Azony^a Zabadsagot enged-yen ennekem, Az hazasagomra menem, Kyt en Angalit Azony Ilyen ok Alat meg engetem nekye, Chyak hogy elseoben plebanos vramtol Zabadsagot nyeryen hogy ha plebanos vram ellen tarto nem Akar lenny hazasitassanak [Kv; RDL I. 3. — *Ti. az elvált feleség].

ellentmond jog ellentmondást jelent be; a declara/face intimpinare; Einspruch erheben. 1736: En ... Sz. Benedeki Idősb Décei István Protestalok solemniter, és ellent mondok .. az martallya nevű szőlő hegyben lévő őss örökös szőlomben ha kik mit, mennyit akár mikor és akár mi Uton modon el kapaltak, foglaltak es aprehendaltak .. a' mit benne el fogtak ... fen meg irt szőlőmbeli el foglalt, és aprehendalt részeket senki ne építtse, ne bírja [Torda; TJk I. 125].

ellentmondás tiltakozás; protest; Protest. 1812 az Alperesek nem Békességesen vetették bé azon földet; hanem a Felperes Urnok ellent mondásai, és Tiltásai ellen, erőszakosan és alattamba [M. bókény MT; Born. G. XIII. 16].

ellentmondó tiltakozó; de protest; Protest-1800: Szolgabiro Urnak, hogy a' Mlgs Groff Ur Verejének egy ellen mondo Instructio formával procedalt fizettünk /72 [Torockó; TLev. 5].

ellenttartás ellenzés; impotrivire; Widerstand. 1796 Dosa Ádám ur ... Bernád Ersébeth Aszszonyt törvényes őszve esküvés általis el akarta venni hites feleségének: de Testvér Bátyya ... ellent tartása miá hozzá nem férhetett [Lukafva MT; DLev. 4. XLA].

ellenválasz viszontválasz; replică; Gegenantwort. 1648: Tiltata ... szabo Janos Vram en altalam Erszentkiralj Janos Vramat Burjanos ó Budan az Török reztul hogj rajta ne ippeczen semmit .. melire ellen ualazt teón Erszentkiralj Janos Vram igenis ippetek mert

keözelleb ualo uir vagiok eo nallanal megh bizonyom az Teőreók rézhez [Burjánosóbuda K; JHbK XXII/33].

ellenvetés 1. visszaütés/vágás; lovitură dată inapoi, ripostă; Rückschlag. 1763 mikor ismét meg akarta ütni Vultur Szimion ellent vete Palczájával, s azon ellen vetés közben rontotta el Kristóf Todor Vultur Szimion ujját [Nagyida K; Told. 9].

2. ellenzés; impotrivire; Widerstand. 1768: ezen most Controversiában hozott darab helyet mindenkor a Szász Szent Lászlóiak birták minden ellen vetés nélkül, fáját erdőltek tüzeltek s marhájokat rajta pascualtatták [Szentlászló TA; JHb XXXVI. 17].

3. kifogás; obiectie; Vorwand. 1760 a mik a substrata materiát illetik azok extractizaltas-na)k, és a melyik ellen valamelyik félnek ellen vetése exceptiója lenne, készületet tégyen s egy mással com(m)unicállya hogy hová hamarébb a Szék(ne)k hír tétetvén hogy a parsok készen vadnak a Ns Szék ujjolag ki jöhessen és finaliter Judiciumot tehessen [Oroszfa Hsz; BLev.]. 1791: Mostan Nms Dései Sándor Vram ... maga régi Eleiről reá devenialódott Nemes Szabadságát szándékozáva a Nagy Erdei (!) Mlgs K: Tablán ... véghez vinni, ha valami szótok, vagy ellenvetések volna, el kezdendő Productiója eránt, tehát magatok^a, és az egész Sámsoni Contribuens Com(m)unitásnak Nevében ottan ... meg jelennyetek [Sámson Sz; Borb. II. — *A falusbíró harmadmagával]. 1813 k. a' Felperes Tanúi ellen tett Ellenvetései az Alperesek(ne)k önként elenyész(e)k [Dés; DLt 56-hoz].

ellenzés 1. ellenvetés; obiectie; Einwand. 1570: Bwday Thamas, Lakatos Myklos, Borbely ferenczegedy, Zylagy Gergel, Zeoch peter, lakatos peter hiték zerent vallyak hogy ... eok senkytvl semmy Thyltast sem Ellenzest Nem hallotanak azkor, sem penzt sem hazat eo Eleotek senky Nem thyltotta [Kv; III/2. 205]. 1762: édg Szent Lászlai Ember(ne)k ökre gonoszul meg nyuzatván ezen helyen .. ugy engedték ezen Controversiában forgo Erdőt két Esztendeigg az Szent Lászlaiaknak birni zálogban mindenkor az mű értünkre és emlékezetünkre minden ellenzés nélkül békességesen^b [Hesdát TA; EHA. — *Ti. a hesdátiai. *Értsd: birták]. 1804: az havasi Kalányos és Sátoros Czigányokatis mind eddig ezen helyen, mind Szabad, és közösséges helyen minden ellenzés nélkül nyarolni, és Sátorozni tudom [Sárd AF; TSb 51].

Szk: ~t tess tiltakozik; protestează; Protest erheben. 1584: Kowach Balas vallia hogy mikor megh ertette volna eo hogy Bokor Caspar el Atta volna az hazat ez Koos Istwannak, zoned lewe(n) Nem engette neky, hanem el vetette rolla, Es Bokor Casparnak eo Atta megh a' penzt a' hazert. Az felesége penigh semmy ellenzest Nem teot [Kv; TJk IV/1. 317].

2. a szél ~e a szél felfogása; protejare impotriva vintului; Auffangen des Windes. 1680: az kemeny

elein Tölgy fabol valo egy szál oszlopokra az szel ellenzésere vagyon fel verve ket szál uj fűresz deszka [A.porumbák F; ÁLt. Inv. 21].

ellenzéseképpen ellenállásként; drept opunere, în chip de împotriviire; um Widerstand zu leisten. 1605: Ez az zegeny varas penigh nem ollyan, ky ereyewel valamelly Feyedelem ereyet elemeneleiben meg késlellye sem más ereosb rea jeoweo Feyedelem ellen megh otalmazhassa, awagy magath ellenzéseképpen eleyben vethesse; hanem az kinek Jsten aggia az orzagnak birodal(ma)t azt fely, vrallya, es hwseges engedelmeuel bechiwly [Kv; TanJk I/1. 504].

ellenző I. m. 1. ~ *vas a.* kapuajtó (zárószereketének?) vmely része; opritor (piesă a broaștei de poartă); Teil des Torverschlusses. 1742: Ezen nobilitaris curiara béménő . kapu tetején kétszeres galambúg . E mellett vas sarkon és pántokon forgó, avatag fűrészes-deszkákból csinált ajtó is vagyon, hozzávaló tizennyolcz szemből álló vas láncával, kapcsával és ellenző vasával egjütt [Zalasd H; ETF 108. 9]. — *b.* vmilyen kovácsszerszám; unealtă de fierărie; Art Schmiedewerkzeug. 1872: Egy ellenző vas xr 6 [Mv; MvLev. Szabadi József kovács hagy.].

Frecskey az ellenző, ellenzős és előző nevű kovács-, ill. lakatosszerszámot ismeri és németül 'Vorhalthammer' értelmezéssel szótározza.

2. védő; de apărare; Abwehr. 1681 (A vete-ményes kert) az egregi^a vizinek sokszor ki áradása ighen ighen el vesztegette es a földet is ighen le szaggatta . eszt eddighis könyű lőt volna megh orvosolni, ha ellenző fenék gátaczkát bár csak ket helyen vetettek volna [Vh; VhU 572. — "Az Egregy, később Cserna folyócska].

3. helytelenítő; oponent, dezaprobator; tadelnd. 1764 ezen kérdésben lévő Erdőt . melyet most a Tordosiak le vágtanak, . le vágták az Ispánlakaiak ., de akkor se találkozott edgy Szentkirályi Emberis ellenzője [Ispánlaka AF; JHb XXVIII/48]. 1776 Meg esvén az irt Exponensek között a' Mátkaság, tanálattotté annak valaki ellene mondója, vagy nem levén akkor Senkiis ellenzője ? [Nsz; GyL hiv.]. 1847 En ezen vásárnak és béigtatásnak nem hogy ellenzője — sőt inkább akarója vagyok [Mv; DE 3].

II. fn 1. csákó/sapkaellenző; cozoroc; Schirm. 1809: A Csákora bár ellenzőt vedtem [Várfva TA; KW]. 1841 Schuller János . viselt fehér báránybőr sapkát ellenzővel [DLt 591 nyomt. kl].

2. tilalomfa/jel, csóva; semn de oprire la marginea terenurilor protejate; Hegezeichen/wisch. 1804: egy földemet ellenzettem hogy ne károsítsák el az uttal, mikor őö kegyelinek el mentek az Erdőre akkor felre hánták az elenzőt, mikor jötték haza akkor tsináltam helljre, hogy szollottam a magam káromért azért rontottak eszve [Pálfa U; Pf].

ellenzetet 1. ellenzetet

ellep 1. elborit; a inunda/acoperi; bedecken, überfluten/schwemmen. 1672: vizben allottak feleig az kender feőldek, az Ország uttjátis mindenkor el lepte az aruiz, . az kaszalo reték szelit lattam hogj el lepte az arviz edgj nehanyszor | itt Adamoson, felljvl szakad edgj patak, azon toljul, uagj uet ki az arviz, ott osztá(n) el terjeduen, az kaszalo reteken, ugj jeő le ide Adamos fele, s ugj lepi, s follja el az Ország utjat [Ádamos KK; JHbK XXI/16]. 1716 a sok essőzések miat . a dinnyét egészen ell lepte a viz [O.csesztve AF; Ks 86 Szegedi János lev.]. 1723: mikor a N: Szamos meg áradott ugj ki vetett a másik, hogy a Deési Vraimék Rétyyek(ne)k nagy részt el lepte [Désakna; Ks 25. IV. 5]. 1754 az Ulj malmon feljül pedig az melj fel vert Czuvek forma fák láczanak még az viz el nem lepte azon fák Malom Czövekjei voltanak? [Nyárádkarácsonfva MT; Berz. 15. XXXII. 10 vk]. 1778: Mlgs Gróf Wass Ádám ur(na)k hol? hány? és mekkora Capacitasu földet lepte el a Viz, Velkér felől ki építtette azon Malmot? ki eleváltatta Gáttját; egy szoval: az által ki okozta azon kárt és földének el veszésit? [Mezőméhes TA; Wass].

2. beborit; a acoperi; über/bedecken. 1769: mára viradolog itt olyan hó lett hogy a' földet el lepte, 's mint Téiben az fak meg lomposodtak [Tasnád Sz; WLtMiss.]. 1836: Az egész Ménes és mindenféle Marhák bé szorultak — a hó le esett . . . el lepte a földet [Zsibó Sz; WLt Nagy Lázár lev.].

Szk: ~i a tűz lángba borul. 1718 az fen forgo major ház éfel tájb(an) eget el az meg én oda mente(m) az egész hazat el lepte volt az tűz [Branyicska H; JHb Tot Andras (16) jb vall.].

3. benő, felver; a năpădi, a acoperi prin creștere; über/bewachsen. 1757: falunb(an) (!) is ha ki mi kevés oeconomiatskát folytat minden eszten-dőb(en) szűkségesen kívantatik hogy helyeit tisztogassa, és a befolyo erdőkből tágosítsa, külömben az Bokor szaporán el lepi [Középalmas H; BK ad nro 144]. 1835: A szena füveket irtani tisztogatni ne hogy a Cseplesz-bokrok el lepjék köteleztetik . az Arendator Ötsém [Sófva BN; Somb. II].

4. előnt; a umple; überschwemmen/fluten. 1722: Tudom aszt, hogj ennek előtte ket esztendővel Male Pásztor lévén, hogj asz béremet kértem Pap Petertől; az fia Pap Vonka egj karóval úgy megüté az kezem fejét, hogj mingjárt el lepte az Ver az kezemet [Kecsed SzD; TL. Pakular Tiya-dar (40) jb vall.]. 1765: látám hogy Korodi Morvai András . Rácz nevű Czigány ugj meg tsapá főb(en) egy Darab Fával hogy a vér mingjárt el lepe [Zágó KK; Ks 18. LXXXVIII. 8]. 1779: Láték egy Czigant az ki is Stephan nevű beressit az Expon(ens) Urnak ugj meg üti homlokba, hogy mingyart még az egész abrazotyat is el lepi a vér [Záh TA; Mk V. VII/12 Punze Gyorgyitza (62) jb vall.]. 1783 mely Szováért ugj vágta ortzul a Fogados hogy mingjárt el lepte a vér [Agárd MT; Told. 10]. 1799 Gyepes György N. Trifan Vonutz(na)k fejében egy Teli kantsot

tsapott úgy hogy el lepte az Vér [Dés; DLt 109/1812.]. 1802 a' kotsis ott termett vasvilláson, a kfs úgy vágta agyon Forro Lajost, hogy guggadva alig tudott haza szaladni, a' vér el lepte [Mv; Born. XXXIX. 53 Schreiber Jákob (28) fogadós vall.]. 1846: Darvas János kezébe lévő paltzájával úgy ütötte artzul hogy tőstént el lepte a' vér [Dés; DLt 530/1847].

5. előzőnöl; a invada; überfluten. 1604 Mj az czieby* Erdőn walank onat menek ki az bercze wigiaznj weczke föl, hat mind el lepte az raczok az falut, az nepet Jgön ölik wagiak [UstT 18/139 „Jrolmos Lukacz weczkey lofw Ember” vall. — *Csöb U]. 1644 egy szeker giumeolcziös vala az ucza keözepin az Aszon nepek el lepte vala [Mv; MvLt 291. 414a]. 1653 Azonban a várost is ellepi a tatár, török és magyar] A Géra felé is vigyáztunk, gondoltuk azt: hogy talám a Nyárád mellett menyen fel, és csak a Géra felől hirtelen akar ellepni bennünket [ETA I, 64, 98 NSz]. — L. még i.h. 104.

ellép kilép; a ieşi, a pleca; austreten/scheiden. 1586 Nemethy Istua(n), Karoly Pal, Zakal Janos, Nagy Istua(n), Thoteory Istwan, Eotweos leghe-niek Ezt tudgiuk bizonial hogy Mikor megh bwntek Eotweos Imrehet vgyan Azon oraban minket az Eotweos Mester vrain be zolitanak, Es ily zolanak, Ez Iffiu vgmond ez Imreh megh bunheo-deot Arrol Ami nemeo vetke volt, Azert holot Adegh Innet Nem zokot senky el lepni Meglen az eo velle megh haborodot zemelieket megh keowetne, keowessen meg Imre Mesteris titeoket [Kv; TjK IV/1. 543].

ellépés megszökés; fugä; Flucht. 1614 Jósika Istvánt megfogatá,* virék Szakmárba, melyet ott ölének meg az németek az Báthori Zsigmond Opoliából való ellépéséért [BTN 43—4. — *A fejedelemségről lemondott Báthory Zsigmond].

ellepet elborított; a face să fie acoperit/inundat; überfluten lassen. 1778 Toja gáttjának fel-dugá-sával Földes Vramnak egy napi szánto föld-gyét a' Vizzel el lepette, és éppen haszon vehet-lenné tette [Mezőméhes TA; Wass. Szoporán Iliszia (54) zs vall.].

ellepett benőtt, borított; năpădit, acoperit; bewachsen. 1757 egész cultivalo Határunkan mindennemű nevezetes szánto földünk, és kaszá-loink nagyobb részint ami (!) értünkbe, hol erős erdőkből, hol pedig bőkrós tövissel el lepett helyek-ből nyitattak és készítették [Guraszáda H; BK ad nro 144].

elles kilesi vki távozását; a pindi/aştepta ple-carea cuiva; den Fortgang erlauern. 1823 Cser-nátoni Sámuel a gazdákat Házaiktól el lesvén Feleségeikre menve parazna indulattyanál fogva külömbb, külömbb, féle modon minémű erőszo-ko-kot tött [Radnótfája MT; TLT Praes. ir. 65/827-hez]. 1834: el lestem Nagy Gabort hazol s el hoztam a legjobb Méhit [K; KLev.].

ellés 1. bárányozás; fátat(ul oilor); Lämmern. 1600: Miert hogy az Vristen öfelsege, az Johok-nak Ellésekor Jgen niavalyás vezedelmes hidegh wdöt zolgaltata, ki miatt az Baraniokban sok meg holt az Elléskor [Kv; Szám. 9/XII. 99 Igyarto Simon isp. m. kezével].

2. csikózás, rég, táj vemhezés; fátat(ul iepelor); Fohlenwerfen. XIX. sz. e. f. A' Kantzák ellése Laistroma [Somb. II].

elleshet kileshet vmit; a putea pindi ceva; erlau-ern können. 1793 miheltyen a' Nehai Gróf Ur le fekvését el leshettek, azonnal Csernátoni Ur a' Mlgs Grofnénál megjelent [Koronka MT; Told.j. 1795 igen kedvére járó gyermek volt . . tsak nem mindenkoron erőszakoson lehetett ötét fel öltöztetnünk; de mihelyt minket valahová el leshetett, azonnal Betyároskodni kezdett, s gya-korta egész napestig-is fel öltöztetni nem tudták [Mv Told. 47].

ellesz 1. vhoggy meglesz/él, elboldogul; a o scoate la capăt cumva; irgendwie auskommen. 1615: Pete Mathias es Pete Janos mentenek uolt az földés vrokhoz, hogy valamy segítségével legye(n) nekik, mert zegeny allapattal uoltanak, s mond az vrok, en nem adhatok, hane(m) inkab egy ideigh hergyetek (!)* ualahol, az migh magatokat megh ualthattiatok, en el leszek addig zolgalatotok nélkül [Törzs. — *Elírás ereggyetek h. ?].

2. legyen el vki nélkül éljen vki nélkül; să-i trăiască viața fără cineva; ohne jn sein/leben. 1701 Az A hac ratione akar valni . emberseges emberek által meg talaltatva(n) a kézbeadás meg volt az ajandek is meg volt de mint hogy én jelen ne(m) volta(m) s ö kglt ne(m) ismerte(m) az után vette(m) esze(m)b(e) szavab(an) és beszede(b)en) va-lo fogyatkozását minek előtte hitte egyb(e) köt-tetnénk jobnak ítele(m) hogy edgy mas nélkül el legyünk mivel lelke(m) ne(m) fül hozzá [SzJk 333].

3. legyen el vmi nélkül a. mondjon/tegyen le vmiről; să renunțe la ceva; soll auf etw. verzichten. 1597 aki mezaros akar lenny az minde(n) vton az teosersegnelkewl minden chereberenelkewl el legien, es annak beket hagiwan az mezarlast giakorollia [Kv; TanJk I/1. 300]. 1658: Az ország esmét Rákóczihoz követeket küldött vala, kérvén azon, hogy legyen el a fejedelemség nélkül, mert a török császár nem akarja engedni [ETA I, 166—7 NSz]. — b. maradjon el vhonnan; a nu veni/merge undeva; soll von etw. wegbleiben. 1630: Ezt latua(n) Uram is felt Szalaj Geörgj-nek gonosz czelekedetiteől, sokszor megh izente Uram Zalaj Geörgjnek hogj el legie(n) az eo hazanekül ne jeöjön oda [Mv; MvLt 290. 205].

4. eltűnik/vész; a dispărea; verschwinden. 1568: Ezt tudom hogy testamentomoth ton vngwarine, de en nem tudom myczoda testamentom volt az, es howa loth el az a testamentom leuel [Kv; TjK III/1. 160 Ambrosius Auner vall.]. 1593: Az en vramnak az Malomba valo mestersegebe giakorta teortent ez, hogi hul az zuzekbol, hol egiebwnt vezet el buza, nem tudhattuk houa

lezen el az buza [Kv Tjk V/1. 326]. 1602 az azzony panazolkodott ezen, mondwan, Im nem tudom howa lewek el az en paztorom mind az barmokkal egyetemben [Kv; Tjk VI/1. 585 Valentinus Hencz vall.]. 1752 ugj ment ki a házbol, hová lött el nem tudom [Abrudbánya; Ks].

5. ~ a *gyermeke* halva születik | elvetélődik gyermeke; a i se naște mort copilul | a fi avortat copilul; fehlgebären. 1731 el érkezve(n) a Baba, de fel menve(n) az Asz(sz)onyhoz már a gyermek el lett volt, s maga a Baba Asz(sz)onyt azt beszéllette hogj ő oda érkezve(n) a gyermeket halva találta [Mv; Told. 76]. 1782 haza jöven pedig onnét gyermeke el lett [Km; KLev.]. 1793 nem nézván azon aszszonynak terhes állapotját úgy rugta hasba, azt gondoltam, hogy azonnal el-leszsz a gyermeke [Dés; DLt 1799. évi iratok közt]. 1819 még egy gyermeke ezen kívül Rákosi Urtol lett volna a mely Idétlenül el lett volna [Kv; Pk 2]. 1842 tsakhamar gyermeke elis lett | mitsoda orvosságokat adtál néki hogy gyermeke el legyen | gyermeke nállunk halva el lett [Dés; DLt 85]. 1843 egy gyermeke halva el is lett [Farnas K; KLev.].

ellét elvetelés/vetélődés; avort; Fehlgeburt. 1842 Mit tudtz — kitsoda adott Jáné Máriának valami olyan orvosságot, a' mely vagy gyermekét benne meg ölte volna vagy annak idő előtti el-létét elő segéllette? [Dés; DLt 85. 2—3 vk].

ellető bárányoztató; loc de fătare a cilor; Lammungsstelle. Hn. 1599 Tudom hogy nagy elleteo az Orozhegyi határ zel [Oroszhegy U; EHA].

ellett világra jött; fátat, născut; geworfen/kalbt. 1632 Ez iden ellet tulok bial N 4. Ugian ez iden ellett wszeo boru N 2. [Porumbák F; UC 14/38. 187]. 1756 Balog Ur(am) incuriaja miat egy eczaka 55 tsak akkor ellet Gyenge báránycák vesztenek el azért, hogy eo kigyelme aklot s Sztrungat nem tsináltatot s azon eczaka nagy Ho eset és ha Pako Uram oda nem érkezett volna nagyobb kár és veszedelem eset volna az Juhokban [Butyásza]; TKl 5 r. jb. vall. — *Később Busonfva SzD].

ellezshel (az időt/napot) eltétlenkedi; a pierde (timpul/ziua), a tindăli; (Tag, Zeit) verfaulzen. 1854 Tanítónk . feddő hangon figyelmeztetett, hogy a szolgafiu a mi kevés időt kötelessége megenged, tanulásra s nem ledréssegre fordítja; mi pedig drága időnket elveszejük | (A hivatalnok) A nap nagyobb részit a burouban únalom s ásitás közt elirkálja, vagy ellesbeli [ÚjFE 100, 117. — *A diák Kőrösi Csoma Sándor].

ellicitál elárverez; a vinde la licitație; versteigern. 1829 azt jelenté a Notárius Ur hogy ... egy kevés gyümölcsfát licitáltunk ell ... de abból az en költségem ki nem telik [Mezőkölpény MT; TSb Barabás István (54) ns lev.].

ellicitálendő elárverezendő holmi; lucru care trebuie scos/vindut la licitație; Versteigernde. 1828 A' tegnapi napon hozzá fogtunk a' leviendők és ellicitálendőkk segregetaiojához [Bet. 4 Hodor Károly lev. Bécsből].

ellicitált elárverezett; vindut la licitație; versteigert. 1814 Ami az Árvák el licitált portékai árrát nézi: maradott az Árvák részére a Tutor ő klme kezénél 9 Rft 34 xr [Mv; MvLev.]. 1829: az említett el Licitált Fákön kívül a mostani Falus Bfő vitetett egy nagy vatzkor fát Vajda Urhoz | többre ment, a már tsak az elébb el Licitált fák árra 40. Rforintnál [Mezőkölpény MT; TSb]. 1838: Poka Károly el licitált műszerei árából jött bé 30 Fl. [Kv; AsztCSzám. 117].

ellicitáltatik elárvereztetik; a fi scos la licitație; versteigert werden. 1812 A fel kelhető Jok el licitáltatván, ezeknek árra in Summa megjen ... 185 Rfra 17 xrokra [Mv; MvLev. Szürtei József hagy.]. 1822: 4. Fűszfa az Eklésija Tava körül meg Udvasadván el Licitáltatatt (Nyesedékjei el Licitáltattak:) [Mezőbergenye MT; EMLt].

ellik 1. borjazik; a făta (un vițel); (ab)kalben. 1673 Fejős Tehenek közzül hét most őszszel ellettek [Fog; Utl].

2. csikózik; a făta (un minz); (ab)fohlen. 1843 A szegény öreg Csák egy év és három napra, egy szép piros pej kanca csikot ellett Persiváltol [Zsibó; WLt Nagy Lázár lev.].

elimitál el/kihatárol; a delimita; abgrenzen. 1587 az Espanok az Varos erdeyeheoz hatarozot feoldet kit Immar el lin.italtanak minde(n) wdeoben legh fellyeb gondwiselesel vigyazassal megh eorizzek, otalmazzak, Es valoba megh Borozdoltassak, hatart vetessenek megh Maradandokat Neky [Kv; TanJk I/1. 49]. 1621 (A) Boliaj Adamrul realok vgi mint, keozebb valo Attiia fiakra zalot portiokban realis Diuisio nem volt, de eo keglmek vgi mint Io Attiafiak, feo Zolgabiro, es vice Jspan eleot el limitaltak es oztottak volt egi mas keozeo [Bolya NK; JHb XXVI/19. 1].

elloesog eltereferél; a flecări/pălăvrăgi; vertratschen. Szk: ~ja az időt eltereferéli az időt. 1718 a szép kertbe el lotsoktuk az időt [JHb Csáki Rozália Jósika Jánoshoz].

elloesogtat (lassan-lassan locsogtatva) elmos; a spăla treptat, a duce cu sine treptat; (plät-schernd nach und nach) wegpülen. 1757 Ugy értettem a' Guraszádi Lakosoktol, hogy az hatarokkal vicinalo el pusztult Lazura Falubann régen Tizenegy s fél Sessio volt, de ezekből az ott le folyo patak edgyet el lotsogtatott és meg áradásakor el hordott [BK ad nro 144 Joannes Gulya de Déva (43) prov. vall.].

ellődít odébb lődít; a arunca mai încolo; weiter-schmeißen. 1793: az aszszonyok belé akadtnak

a' Horváth Joseff Uram hajába, de ott is magától, kit erre, kit amarra el lodított [Dés; DLt 1799. évi iratok közt]. 1827 a' Demeterné kotsissa, engemet mejbe fogva, az ajtotol messze el lodított [Egerbegy TA; TLt Közig. ir. 1110 Ketzán Jákob (30) vall.].

ellődul elkotródik; a se cārābāni; sich davon-machen. 1733: Szombati István Vr(am) mikor az levelet el olvassa engem ugj arczul csapa hogj mingjart ki locsana az vér az orromon s én el lodulék onnet hogj többet ne kapjak [Csicsó-hagymás SzD; JHb]. 1765: bé szálván hozzám egy Cancelista Déák szolgálával ..., tudokozni készdék az Déákat, hogj micsođa Vallásu Ember, az Déák Félitben azt monďa, hogj Pápista, de abba is belé kapának alig ebédele őis el lodula onnet, mikor Lovára ültis mint (!) Szítták [Marosbogat TA; Mk V V. 97]. 1788 annat el lodult [Dés; DLt].

ellop 1. el oroz/tulajdonít; a fura; (weg)stehlen. 1548 lopta valamy vasas kerekeimet el, kiknek az vasait Nala talaltam vala megh egj poljvas kasban [HSzj *vasas-kerék* al.]. 1568 az attyamtul bek Martontul egy altalagot lopot volt el | az Zöch felesége azt vetette Kodory Gasparnenak (így!), hogj fayat lopta el | Az en hazamtól lopot volt vala ez azony el Egy ontalat es egy Resz mosart [Kv; Tjk III/1. 200, 221, 231]. 1573 Nagi peter... Twgia towaba hogi Demyen Nem tytzesegbely Ember Mert Mind az Zeoch myhal poharat feket ely lopta, ... három veka Lyztetis lopot volt az Malomból [Kv; Tjk III/3. 215]. 1591 Anno 1590 eztendeoben bodog azzoni nap tauát . mentek nemes iozgomra es louaimra ... nem tudom my zandekben gianakodom hogi louaimban akartanak el lopni [Uszt 13/67]. 1595 Az Pintzere az Tanacz haznal attam egy nagy 3 szegű lakatot hogj az azzú fat el ne lopyak az pinczeből A kerttol attam egy nagy 3 szegű lakatot, hogj Iegemet es az varos zenat (!) meg ne lopyak [Kv; Szám. 6/XVIIa. 125 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1600: Mikor az Almassi diznoth el loptak, akkor az Olah Komsa Wargyas vizin thwl Zal Dobosi hataron weleönk az Juh mellet wolt, ebben eo neki sem hire sem tanacha [Uszt 15/129 „Ola Istwa(n) Ferencz Gyeörgy paztora” vall.]. 1608: tudom hogj Lorincz antal egj czerget lopot uolt el az Dezmalaskor [Kozmás Cs; BLt 3 Kaycza andras (80) lib. vall.]. 1626: Szabo Mihalj az buzat el lopta es el adtan (!) volt [Szentgyörgy Cs; BLt]. 1629: ha megtalaltae szekely Istua(n) az louakat az kiket el loptak volt? [Mv; MvLt 290. 161b]. 1635 en töllem ez mentet az Taborban Fekete Janos lapa el [Koronka/Mv; i.h. 291. 37b]. 1654: hogj valakitól valamit el lapot volna Petrica juvan Nem tudom nem lattom nem hallatom [Ispánlaka AF; Thor. XI/9. Popa Georgy (30) jb vall.]. 1672: az Bányász Geörgy döröszkőlőiről Jobbágy András ... egy darab szokmány posztot lopot vala el [Gyszm; LLt Fasc. 69].

1714: az hazunk alol egj kereket el lopanak es az lopok ide szökdesenek be az ti kertetekbe [Gör-génysztimre MT; Told. 2]. 1742: kinek vas villáját, kinek szürit kinek czondoráját lapták el közzülünk [Kv; Aggm. C. 12] | a' migh a' Gargyasiak öttenek volna addig az Jstalljosok egy darab kész kortzot el loptanak, a' bányából által hoztak [Torockó; Bosla. — Ekárt Ferenc (61) jb vall.]. 1749: Vajda Boldisar ... Itt Tordán országos sokadalom napján edgj A. Fülel Popa nevű ember(ne)k seiből keszkenőben tsomoban kötött pénzt ... el lopta [Torda; Tjk III. 250]. 1791 töllem is Popa Jakab Roman egy juhot el lapván, melyet kalászas által tuttam meg vellem meg is békellel [Sebeshely AF; JHb Filip Gibb (57) jb vall.] — L. még HSzj *kanca* al.

2. elrabol; a rápi; rauben. 1691 Comproballya Mihálcz Miklos az detentus Farkas Boldisar ellen, hogj az Lénárt Jánosné házára éjnek csendességében ra ment onnan azon hartzol az ő Gyermekait el akarta lopni [Kovászna Hsz; HSzjP].

3. suttyomban elvisz, kilop; a duce pe furig; verstohlen wegführen. 1765: Dragannis alá ment dolog keresés Titulussa alatt, de Dragán éjjel visszá jóvén Felesegetis el lopta [Fintóág H; Ks 113 Vegyes ir.].

4. elszöktet; a rápi; entföhren. 1723: Az őcsem Vas Miklos az Teleki Pal Ur(am) Leanyat matkasította el: G. Bethlen Istvan ur(am) penig el lopta az Matkajat enek hamar lakadalmat csinált [Méhes MT; Ap. 1 Apor Péter feleségéhez].

5. titkon kilop; a fura/šterpeli pe ascuns; insgeheim (hinaus) stehlen. 1812: Más alkalmatossággal ismét össze veszvén a Groffné a Groffal fél karjából az inget lehasogatta a Groffné el lopván az én kezemben adta, hogj titkon varnám meg [Héderfája KK; IB. „nemes Jánosi Ersebeth Takáts Joseffné (28) gr. I. Bethlen Sámuel tisztnéje” vall.].

ellopás elorzás/tulajdonítás; furt; Diebstahl. 1590: Chiazkaj Gall kezdte firtatni, mert lopta volna ell három eokreiet (!) az Jenge Benedek elseobe tagada az factumat, Mi oztan eleh fogok vgian ereossen firtatok megh, vgj valla hogj reze vagion az el lopasba [Kv; Tjk V/1. 54]. 1591 k. Kis Galambfally Lazlo Mihaly mo(n)ta ... hogj mit adnatok enneke(m), en megh mondom kik okay az ty diznaytoknak Elopasanak [Uszt]. 1604: az fel peressek kerestek 10 forint kart rajtok palantioknak el lopasaert [i.h. 20/320]. 1635: Miuel Vice Ispan Trauzner Jstva(n) Vra(m) ez Dimin Mihalt Enyeden lakot ad octaua(m) suspiciora detinealtatva(n), elegendendo keppen megh bizonytotta orsatatth, miuel bizonyosagokból nylua(n) ki teczet egy nehanyzory lonak, es egjeb marhaknak el lopasa. Teczet az törüenynek hogj megh hallio(n) erette [DobLev. 1/8]. 1692 az Sepsí emberseges embereknek az Bozzarol lovokat el lopták, azoknak el lopasokban hires tanátsos, ő lopta el [Kovászna Hsz; HSzjP]. 1756 vilá-gosságra jött egy batisz nevezetű gyóltsnak Sze-beni Kereskedő betsületes Embertől általa lett

ellopása [Kv Mk IX Vall. 88–9]. 1761 : ugy hallatik hogj egy kantza Lo el lopásáért raboskodik, és más Lopásokbanis elegyedtet hallatott [Zalatna AF; Ks 113 Vegyes ir.]. 1797 : A Kosesdi Pap lova(na)k el lopásában az Atyád Menyiben elegyes? [Déva; Ks 115 Vegyes ir. vk]. 1831 a Bartsa Pál Ludgyának el lopása egyenesen általa esett [Dés; DLt 332. 91. — L. még HSzj *rab-kéve* al.

ellopat eloroztat/tulajdoníttat; a pune (pe cineva) să fure; stehlen lassen. 1599 : az fogoly leaninak magawal Jambor Tiztessegbely zemelyekkel menteny kel magat hogy azokat az el vezet marhakat ewet, es oluasot sem eo el nem lopta se massal el nem lopta azt sem tudgya hwn vagion [Kv; Tjk VI/1. 329]. 1602 vgy monda Zeler Ferencz maga Georgy vram tudgiuk azert teys ky legy, mert Posenbol az Jnast el zeoktetted es az bolt kulchytis el lopatad vele [Kv; i.h. 569]. 1645 : egi lovamott fekiben nierghiben leven elloppatta [HSzj *fék* al.]. 1737 Buda István Egy kisdéd ládáját az arnyek szekben tartotta lanczon le bocsátva .. edgyik atyafi a masikot beszdré (!) félre hitta, az alatt az szolgájával az ladat el loptatta [Kilyén Hsz; Ap. 4 Székely Elek Apor Péterhez]. 1745 : Zaharia egy Todor nevű szolgám által holmi dirib darab vass eszközeimet el loptatta [Szásznyíres SzD; Ks. Décei Mihály (65) jb vall.]. — L. még HSzj *kötél* al.

ellopatás eloroztatás/tulajdoníttatás; furt; Diebstahl. 1768 A kérdésben forgó kantza lóvat, a mely Kovásznára ell esküvés végett el hozatott vala, Tudom bizonyosan, hogy az Isák Péteré volt ell loptása előtt | jól ismértem azon szürke kantzáját Isák Péternek, mind az ell loptás előtt, mind pedig az után, hogy elé kerekedett [Kovászna Hsz; SzentkGy].

ellopatik eloroztatik/tulajdoníttatik; a fi furat; gestohlen werden. 1675/1688 u. Az gabonának csepeltetesinek idein szorgalmatos gondod legyen rea, hogy szalmaiban felezetiben (!), annal inkább polyvaiab(an) az szeme el ne mennyen, masoktól el ne loptassak [Borb. I Petki János ut. csikcsicsai jb-bírájához]. 1731 mikor gazdája hon nem volt száz hatvan forint ... lopatot el azon éjtszaka [Kv Tjk XV/8. 26]. 1748 a' nevezett hostáthol ugyan akkor lopatott el edgj pej szörű kancza lo [Torda; Tjk III. 209]. 1761 : mik lopattanak el, kitől, ki által, és hova kinek adattanak? [uo.; Tjk V. 47 vk]. 1794 : egy öt esztendő Verhenyes szürke lova ellopattott [HSzj *vörhenyes-szürke* al.]. 1843 : a többek közt a Szeremis meg lopottatt. . el lopotván belolle négy tángyér útkezők [Kövend TA; KLev.].

ellopatott ellopott/orzott/tulajdonított; furat; gestohlen. 1748 : az J az Tordai sz: György napi barom vásár(na)k alkalmatosságával itten el adott edgy általa Beszterczéről az hostáthol

el lopatott pej szörű paripalovat | az Incta(na)k Szölősi Anna(na)k kezín kapatott edgj általa el lopatott vég fátyol [Torda; Tjk III. 208–9]. 1768 : ott volte mind a két el lopatott szürke kantza ket csikkaival [Hsz; SzentkGy]. 1827 el lopatatt betses portékák [Kv; DLt 464]. 1843 Török Pista önkéntesen elment az öreg Váro Mozes Urhoz feleségestől együtt azért, hogy az általa ellopattott méheket elbékélje — 's elis békéltette [Bágyon TA; KLev. 8].

ellopattatás eloroztatás/tulajdoníttatás; furt; Diebstahl, Entwendung. 1777 mostan pedig nyilvánossá tetetődven hogy eleitől fogva rolla közönsegesen tartatott rosz hír bizonyos volna . marhák és Lóvak el Lopattatásokban nem tsak részes, hanem világosan tolvajlo let volna .. Meg kívannya azért az A. hogy az I. mint nyilvánosság tolvaj és kártékony ember Halállal büntetődjék [H; Ks 114 Vegyes ir.]. 1837 Holnap lessz őt hete hogy el fogtak, és ide a Város. Hajdui Házába hozattattam, amint értettem Ttes Ferenczi Karoly ur két Lovai ellopattatásának gyanujáért, melybe hibás nem vagyok | midőn reggel a' Ferentzi Károly ur lovainak ellopattatásokat meg hallottam, magamra kezdettem haragudni, hogy töltött fegyverrel lévén miért nem támodtam meg^a [Dés; DLt 332. 1, 7. — ^aA lótolvajokat].

ellopattatik eloroztatik/tulajdoníttatik; a se fura; gestohlen werden. 1761 midőn egy ... Hudra Gligor nevezetű Jobbágy tüzi fát hozott volna városunkban szekeriről egy kosokja ellopottván, azután kevés üdövel ezen Inctusnal meg találta [Torda; Tjk V. 37]. 1788 Sajó Szent Iványi^a Limitaneus Katonának Nyisztor Lupnak egy piros-pej s.v. Kantzája étzakanak idején a Pajtából ellopottattott azon Kantzát ide valo lakos Tzigányunk Hantzo Berkinék a' Fia Martzuka Berki lopta volt el [Teke K; KLev. a tekei városi tanács Species Facti-ja. — ^aSajósztiván BN]. 1806 : Emlkezem arra hogy a' mult oszszel Esztendeje lehetett Papp Vaszalia(na)k egy Kantzája el lopattotté vagy el tévedett én azt nem tudom hanem maig is oda van [A. várca Sz; BfR 130/1 Rubottyin Györgyi (30) col. vall.]. 1831 Ferenczi Karoly Urnak pej szörű két betses hámas Lovai a Gyertyanasról el lopottattattak [Dés; DLt 332. 2].

ellopattatott ellopattott; furat, care a fost furat; gestohlen. 1747 azon Ngod el lopattatott Lováról csak olly tano kellett volna még egy néhány mint a 47ik fatens, hogy éppen olly descriptioju Lovat látott Vánka alatt [Szilágyfőkeresztúr; EMLt Dobai Sándor lev.]. 1764 : a' mely eczaka az Vtrizált sertések el lopattattaknak lenni p(rae)ten-daltatnak, azon eczaka, az Ilók a Városban ben sem voltanak [Torda; Tjk V. 203]. 1786 : el lopattatott pénzt rám fogta [Illyefva Hsz; HSzjP]. 1803 : egy aszszony el loppattatott Czondráját a Pénkán Ávrám Léányán találta meg [Tyéj H; Ks 113 Vegyes ir.]. 1807 : Ekklesiánk Papja ...

kiványa, hogy a' törvény az ellopattatott buzát visszátadattassa [F. rákos U; Falujk Sebe János pap-not. kezével]. 1831 Bodoki Ferentzi Károlyly Vrnak gonosz ember által ellopattatott két drága Hámas Lovairol.. mit tud vagy hallott a' Tanu? [Dés; DLt 332. 1 vk].

ellopdos ellopkod; a fura rind pe rind; nach und nach wegsteht. 1815 ha szinte olyan erejek volna is az ide valo embereknek, hogy azt* meg igazithatnák a' mig emberek találkoznának beléjük mind el hordanák és fáját el lopdosnák [Újlak (Szamos-) Sz; Ks 90. — *A házat]. 1847 gonosz tévő fiam tzigányokkal meg rakta a' téglát vető helyet s engem ki szorított. ., nekem is kapáimat, Szerszáimamat, Fámat el lopdassak [Dés; DLt 617].

ellophat 1. eltulajdoníthat; a putea fura; stehlen können. 1743 (A szántóvasakat) az komondorok ugatásától s rája valo rohanásától el nem lophatta s regel azal kérkedék nekem hogy meg próbálta s el nem lophatta az komondorok miatt [Szásznyires SzD; Ks]. 1764 azon eczaka, az Ilók a Városban ben sem voltanak, tehát ők el sem lophatták* [Torda; TJK V. 203. — *A sertéseket]. 1831 a' Ferentzi Károly vr lovai hol lehettek, nem ügyeltem, és mivel a' Guja mellett jól aludtam, kivált ha szemesen nem őrizték könnyen el lophatták azokat [Dés; DLt 332. 8].

2. elleshet; a putea invăta (ceva) pe furis; ablauschen können. 1569 Mikor... Jfiu Vachy Petert kamara Ispanna töttek volna, feier varat hogy valank vgy zerzette az artikulosokat. hogy semmit az cement Mestersegeben, ky volna, semmit ne Myuelliek hire nelkwí, hogy az en tudományomat el lophassa [Nsz; MKsz 1896. 371—2].

ellopó lopó, tolvaj; hoř; Dieb. 1762 olyan kendőt látott... az el loponal.. mind az mit-sodás p(rae)tendáltatik [Torda; TJK V. 85].

ellopogat ellopkod; a fura rind pe rind; nach und nach (weg)steht. 1694: van egy nagy pusztapincze, kinek is ajtaját el etettek az nemetek, vasait mind el lopogatták [Kővár; JHb Inv.]. 1759 a' Possessor Urak hattanok vala egy kevés osztatlan erdőt a Falu számára De aztis némelly Falunk béli Emberek el lapagattak [Vaja MT; Ks 17. LXXXI. 16].

ellopott eltulajdonított; furat; gestohlen. 1587 1 die Octobris az Sententiat az Zolga bironak attuk hogy az kis baniaiyaktól igazat kerien háromzor, az el lopott ket eokeor feleol mellicet taualy loptak volt el [Kv; Szám. 3/XXXII. 11]. 1744 hát mit akarsz itt éttzaka... inkább amaz ellopott négy ökröt akarod által iktatni a' vizen [Konkolyfa SzD; Ks 17/LXXXIV. 43]. 1745 az A. expositiójában láttatik hibázni.. hogy elsőbben az Lovat ennekelötte cir(citer) két esztendővel el lopottnak lenni mondotta [Torda;

TJK II. 81]. 1759 Eddig nem halottam hogy azon el lopott ló valaholott fel talaltatott volna [Bulzest H; Ks 101]. 1831 a Bartsa Páltól ellopott Lud dolga elvan enyesztve [Dés; DLt 332. 23]. 1845 fel Számlálván az el lopat fákat, betsültük Husz nagyobb fíjaltalt 2 vf [Ipp Sz; Végr.].

ellovagol lovagolva eltávozik; a pleca călare; wegreiten. 1714: innett el lovaghlott [Kászonszécsfalú; LLt Fasc. 85].

ellő ige 1. le/meglő; a impuşca; erschießen. 1653 A tatár a város mellé érkezett az ötvesek tornyából egy fő tatárt ellőttek; azt mondták, hogy merzájok volt, de nem tudom [ETA I, 114 NSz]. 1668 Megh esék nekünk, mert ahun él leovenek édgvet kezdüllünk [Diós/Kv; Ks 65. 43. 10]. 1749 Puskás Josa nevű Jobbágy elfogattatván, hogy az múlt eőszen eő Kglme Runk nevű Falujabéli Sellére... pascualtatván maga sertéseit, azok közül kettőt el lövén, fraudaliter meg is emésztette [H; Ks LXII/20].

2. szétlő; a distrüge prin proiectile; zerschießen. 1653 De ezenközben érkezvén a Báthori Sigmond hadai, a lövő szerszámmal az hídnak szorítják a törököt, és az hidat az ágyukkal ellövik [ETA I, 45 NSz].

3. lő; a trage (cu puşca); schießen. 1752: ő Kglme el lött egy felé s akarattya ellen tanálta meglőni azon Embert [Abosfva KK; Ks 8. XXIX. 29].

4. elsüt, kilő; a descărca/slobozi (puşca); abfeuern. 1844 meg unván vární, Szakmári Ferentz a' puskát el lötte; miből világos hogy ha ki jött volna Cseresnyés Dánielné, mind hogy részeg is volt Szakmári Ferentz kétség nélkül keresztül lötte volna Szakmári Ferentz. mindenféle káromlo szok között egy darabig sétálván a' puskáját ellötte [A.sófva U; DLt 1441].

ellő mn 1. ellős; fátátoare (despre oaie); werrfend, jungend. 1648: Murvai juhok száma Gyaluban^a Eöreg ellő juh vagon no. 430... Az el vőtt juhok száma Gyaluban Eöreg ellő juh vagon no. 974... Lapos farku berke juhok száma Lonán^b Eöreg ellő juh vagon no 108. Erdelly feier juhok száma Gyaluban Eöreg ellő juh vagon no 322. Az havasalföldi juhok száma Sukon^c Eöreg ellő juh vagon no 281. Az erdelly fekete szurke juhok száma Monostoron^d Eöreg ellő juh vagon no 313 [RákGir. 538—9. — *K. ^bSzász-, később M.lóna K; ^aA.zsuk K. ^dKm].

2. gidózó; fátátoare (despre capră); zickelnd. 1648: Gyaluban Eöreg ellő keczke no 30 Baaczban^a Eöreg ellő keczke... no. 53 [i.h. — *Kisbács Kv tőszomszédságában].

ellődörít ellődít; a azvirli; wegschleudern/schwippen. 1827 Bátyám, Mihailát ki hánytá az Házból, és az ajtora állott; hogy a' két Maskarások utánna ne mennyenek — de Josziv meg fogta

Bátyámat, és az ajtótól el lödörítvén Bátyámat, ki mentek mind a' ketten [Egerbegy TA; TLt Közj. ir. 1110 Ketzán Szijá (16) hajdon leány vall.].

ellődöztet lelövöldöztet; a pune (pe cineva) să împuște; nach und nach erschießen lassen. 1761 ha Daniel Vrffii erőszakoson bé akarnais menni azon Udvarba legottan el lödözteti Lovait, sőt még kapuja előtt sem szenvedti el jární ő Ngát [Branyicska H; JHb XXXV/46. 14].

ellőhet lelőhet; a putea împușca; erschießen können. 1762 hozzánk jöve puskával Kapitány Thodor ökgylme és azt mondá; én cselekedhetném azt mivel vagyom hatalmam is réa ti közületek kettőt el lőhetnék, de nem cselekszem [Szentgothárd SzD; Wass. Siguván Gligor (30) zs vall.].

ellős borjazó, borjuzó, ellő; fátătoare (despre vacă); (ab)kalbend. 1793 Számos Meddö Tehén vagyon 47 Ezek között láttatik ellősnek egy [Kirva Sz; JF LevK 230 Vintze István lev.]. 1808 Tehenek. A' Kajla, mintegy 10. esztendős kék szőrű, ellős Az ifjabb Szilaj 6. eszt. kék szőrű, ellős [Egeres K; Ks 89].

ellövés lelövés; împușcare; Erlegung. 1826 : a' Vályebrádiak a' tflalmas erdőben tanyászo kártyakony Farkasok el lövésére akartak velem fel jőnni [H; Ks 111 Vegyes ir. Genczy Aloysius ub lev.].

ellövöldöz 1. lelövöldöz; a împușca rind pe rind; nach und nach erlegen/erschießen. 1688 Az Taborozó Nimetek Disznaimot el lövöldözve(n), fegyveremet el viven, vallottam kórt (!), husz forint arrat [Kv; UtI].

2. összevissza lyuggat; a ciurui; durchlöchern. 1737 az én házomban Darabant Kata mind el lövöldözte az Kementzémet az Strása mester Pistolyival, ujj hogj más nap az Fazakassal kellett meg csináltatnom az kemenczémet [Szásznyires SzD; Ks 27/XVI].

ellövöldöztetik lelödöztetik/lövöldöztetik; a fi împușcat; erschossen werden. 1751 akár holis azon Dominiumban Paraszt ember vadászatba deprehendáltatik, azonnal fegyvere el szedetessék, magais kemény animadversiót végyen, és vadász kutyái el lövöldöztessenek [Nsz; Ks 79. XXVI. 11/4 gub.].

elluktál áltat; a amăgi; (vor) täuschen, trügen. 1716 : Péátra Szaka nevű Bánya... ki njtva volt mikor Pap Mihály Kurucz Hadnagy korában erőszakkal belé tövé magát és ezzel el is luctalván a Falut hogj eo kurucz Hadnagi és hol mi bajtol meg oltalmazza a falut [Nagyalmás H; BK ad nro 184 Tirzu Páskuly (42) jb vall.].

ellyuggatódik összelyuggatódik; a se găuri, a fi plin de găuri; durchlöchert werden. 1842 : A'

Csiga Tárty annyira el juggalodott és hasadozott a' kapcsokkal a' használat által hogj közelebb-ről az belső hidhoz bé verendő czövekekhez nem használható [Dés; DLt 1547].

ellyukadozik kilyukadozik; a se găuri; löcherig werden. 1694 : (A ház) felső és alsó házai avagj Pinczéi tsak Sass fakb(an) fel rótt, tapaszos borona falakból valók azok is penig már el avulta(na)k, senjvedte(ne)k, sorvadta(na)k, ljukadoztanak [Borberek AF; BfR].

ellyukasodott kilyukadozott; găurit; löcherig geworden. 1767 Udvarház igen el rongyollott lyukasodott, es az régiségnek miatta, meg mohosodott, Sendelly fedél alatt [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129].

elmagolás vetés; semănătură; Saat. 1810 az Etkzen Jusson lévő kün és ben valo appertinentiakhoz hozza ne nyuljanak és ne is probalyanak mert az Exponensek bele nem bortsátyak az öszi el magoláshoz is just ne tartsanak mint erőszakos praeoccupatorok [Albis Hsz; BLev.].

elmagoz bevet; a semăna; (ein)säen. 1767 eo Nga Tisztartaja Szántatott azon helyben egy ekével hat ökrökkel es el is magzottá, talam eljvethetett leg fellyeb egy vekani Gabonat beléje az egészel együtt [Hídvég Hsz; Eszt-Mk].

elmagyarázás kifejtés, megmagyarázás; explicare; Erklärung, Darlegung. 1587 : Az be gywtse-nek okat megh erttwen, Az Zamwetel rendinek el Magyarazasa feleől, Eő kgmek varosul minde(n) Jeöwedelmet, exitussat ez warosnak megh erttwen Jowa hattak, Az Zamweweo Vraim faradsagokat megh keozeonwen [Kv; Tanjk I/1. 57].

elmarad 1. lemarad; a rămine în urmă; zurückbleiben. 1571 az zek el haladoth, es az mas zek napigh ew el maradoth [Bál. 79]. 1573 : oztan Kapa myhal ely Indwl az varas fele georgy ely Marad teole [Kv; Tjk III/3. 67]. 1582 : Bathory Istwannak egyk kuchissa marat wolt el betegen, witte zigety Janos ket lowan almasig^a attam d. 75 [Kv; Szám. 3/V. 35 M. Lederer sp kezével. — ^aNagyalmás K]. 1592 : mikor az Attja Tot Janos Al Eorbe ment laknj, akkoris ez Tot Mihaly egy Battjaual Toot Matheual egygywt it maradot Deesen el az Attiatol [Mikeháza/Dés; DLt 235]. 1629 Nemes Ferencz el marat vala teölünk jeö-ueölegh [Mv; MvLt 290. 176a]. 1639/1650 : Latuan az Iffiunakis Jaroszlara valo útát, mely nagy kárara lehetet volna az Attyanak, ha az Tarsaságtol el maradot volna es el nem mehetet volna [Kv; ÖJk]. 1747 : én el maradék töllök az erdőn [Hagy-másbodon MT; Berz. 1. 8. 1]. 1769 : hallottam el is maradott volna egy Ünő Tino a Csordabol [Mezőmadaras MT; BK. Joanes Bartsai (44) pp vall.]. 1797 : A Horvath Uram Lovát... az Erdőbe kell kerestetni mivel ittis egy estve el maradott volt... s mikor viradott akkor akadta-

nak réa a Nagy erdön(e)k az közepibe [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1824: Azon posta Czugbol . Hidalmáson egyik Kantza meg Csikozvan, ott elmaradott [Perecsen Sz; IB. Tamás Mőzes lev.].

2. hátrébb marad, hátramarad; a rāmīne inapoi; zurück/nachbleiben. 1597 Mikor az zenebona eset wala akkor en az teob eorizeokteol el maratam wala az piaczh [Kv; Tjk VI/1. 52]. 1630: monda(m) az eőregh paztornak hogj utanna lassanak az tehennek mert el maradat s el vesz [Mv; MvLt 290. 227a].

3. árván marad, hátramarad; a rāmīne orfan; verwaist zurückbleiben. 1604 k. Az en Attyamtol inlegittima etate maratam volna el [UszT 18/93]. 1669: Nemes es Vitezleő Harinnai Ferencz edgyik mellettünk lévő Inasunk Szülejetől nevetlenül maradván el . . . már Isten ertebb időre juttatvan majd három esztendeje hogj bennünket is szolgálja [Told. 1a fej.]. 1757: Toth Antal kitsiny tsetsemő korában maradván el édes Szüleitől (kik hasanloképpen ez Hazában Idegen és Jövevény emberek voltak:) [Koronka MT; Told. 27]. 1799: Pataki Joseff . . . kitsinyen marat el edes anyától Tüz mián Házak földig el éget [M.köblös SzD; RLt Goron Ursz (67) zs vall.].

4. hátravan/marad; a (mai) rāmīne; übrigbleiben. 1791: Alázatosan jelenthetem Nsgodnak, hogj a Ludesdi házón eddig mind folyvást dolgozhatunk, a fedésib(en) nem sok marad el eről a hétről, ami marad, a jövő héten el végzik, és a felső padlásáhozis hozzá fognak [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

5. hátralékban marad; a rāmīne ca restantă; ausstehen. 1752: az Tabulae Assessorak fizeteseből el maradván meg kilencz szaz egynihány forint honnan Supplealhasassak fundus raja nem talaltatott [Nsz; Ap. 3 Apor József Apor Péterhez].

6. megadatlanul marad; a rāmīne nerestituit; ohne Zurückzahlung bleiben. 1786: vadnak olly Szegeny állapotban helyhesztetett emberek hogj némelly Esztendőkben el marad nállok az Vass Dézma . . . az kinek modgya nincsen az meg adasban, azt meg zállagallyak, s mind addig Zalagjat oda nem adgyuk, miglen az nalla heverő restantia Dezma vasat bé nem fizeti [Torockó; TLev. 4/13. 24].

Szk: (vkinek/vmely közösségnek) a haszna ~. 1587 egieb hay Mod es Rendtartas zarent ez zamweteibe vgj Jarianak el hogj az warasnak hazna semmibe el ne maradgyon [Kv; TanJk V/13. 231b].

7. visszamarad, ottmarad; a rāmīne (acolo); zurückbleiben. 1717 En Istennek hála szinten Tednap (!) del utan érkeztem haza bekével másként bizony igen vekony egésseghén hattam l égfőképen Josephet, Jankoczka Ugyan jobbáczkán vagyon, Istennék hála nagy Sirva maradá-nak el Szegénké [Altörja Hsz; Ap. 2 Kálnoki Borbára férjéhez, Apor Péterhez].

8. távol marad; a lipsi; wegbleiben. 1614 Jobagiones Subiugati Abraham Andras az hadtol el marat uolt azért keotte magát Gaspar Janosnak [Fele MT; UBeth. 17]. 1623: (A jb-ok) az zolgalatott melyet akkor eleybe(n) adnak vegb(en) végyek (!), mert valakj keozulleők ell marad az bwntetesnek formayatt recensalliak [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1642: iob volna hogj el ne maradnanak ot lennenek idejen requiralna az eő Nga poronczjalattjaual kgmetek eő kgmeket [Sófva BN; BesztLt 115 Petrus Gauay a beszt-i főbíróhoz]. 1661 serio paranczollyuk, ugy keszülyön mindgyarast mind essel Tar-szekereinel, egyeb hadi apparatussuaual, kopiasson, hogj mellenk jöni el ne mulassa, egyebarant hidgye bizonyossa(n) valaki elmarad s kopiaia nem leze(n) fel akasztatik erette [UszLt IX. 75. 37 fej.]. 1780: a' szegénység tsak egyszer munkájától* el maradjon afféle miatt, nagy kárt vall [Torockó; TLev. 9b. — *A bányaműveléstől]. 1781: Anyád el ne maradjon okvetetlen bé küld Husvétra ha ut s idő lesz [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

9. itt/ideмарad; a rāmīne aici; da/hierbleiben. 1785: Az elsőköti Szem Mártoni Jobbagynak Vintze Jánosnak el maradván egy Malatzkájá el adtam [TSb 6].

10. fejlődésben visszamarad, megcsőkik; a rāmīne in urmă în dezvoltare; in der Entwicklung zurückbleiben. 1837 de már ma Istennek légyen hálá jobban lett el annyira, hogj már jonak látám (!)* az itt maradását mivel a minapaban lévő betegségében erőssen el maradt volt [Szk; Pf. Gruz Károly lev. — *Inkább látnám alakot várnánk].

11. megkésik; a întirzia; sich verspäten. 1722: mik most vetteddegelünk elmaradtunk mindnennel, az sok esők miatt [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1774: itten nem lehet pénzen dolgost kapni; s az kaszállással el maradtunk [Mocs K; KS]. 1780: Birák hirivel a' kárvallás miatt elmaradó futatást Verővel edjütt a' Tzimboráknak, vagy ha ezek meg nem vennék, másnakis el adni meg engedtetik, hogj a' kohó és Verő építése annyi részbenis el ne maradjon, a' Dézma Vasis kárba ne mennyen [Torockó; TLev. 4b]. 1843 a dologgal is nagyon el vagyunk maradvá Közelebről meg foglak látogatni tsak a dolgokból gázoljak [Görgény MT; SLt évr. Matskási Ferenc lev.].

12. mostanról ~ máskorra marad; a rāmīne pentru altădată; für ein anderes Mal bleiben. 1735: Mező Csánbanis az antiqua Sessioknak dolga . . . egész Confusiob(an) találtatván és kinek kinek valóságos rata portioja pro hic et nunc nem erualtathatván az falunak antiqua sessiok után léjendő felosztása és rectificaltatásais mostanról el marad [Mezőcsán TA; Born. X. 7].

13. adós marad; a rāmīne dator; Schuldig bleiben. 1629: Chyomafai Istuanert leon kezes Paul(us) Adamosi . az foghsaghibol ki-veue(n) . . . leon kezes Paul(us) Adamosinak Joveszagat keotue(n) hogj ha el maradna dulhasson Joszagan [Kv; Tjk VII/3. 144]. 1780: Ha vala-

melly Bányász elkerülhetetlen, bizonyos, méltó, es acceptalható okokból napszámokká (1) maradna el, az ilyenek a' több Bányász Tzimbóráknak consensussából, az arra ren(Δel)t időben és jelek között potollyanak napszámot [Torockó; TLev. 2b]. 1786 az Vasból való praestatit Dézmat Észteendőként ki adgyák ha valaki el maradt az Arendas üdön tul, azannis az utan exigaltatatt [uo.; i.h. 4/13. 38].

14. kihagyódik; a fi omis; weg/ausgelassen werden. 1848: Az töb Légátárjusaimnak hagyatakat ezennel el maragyanak, minden Kedves Léányomé legyen [Kv; Végr.].

15. kimarad/hagyódik; a se lása afará; aus/wegbleiben, weggelassen werden. 1588: Az Somody Andras kovachjnak fizettem az Taúalj műveleert mert az Zam adaskor el maradtot vala, az óh Patkokert fizettem nekie f. 2 d. 66 [Kv; Szám. 4/V. 37 Gr. Veber sp kezével]. 1760: Számlállya elő, ezen Falub(an) hány antiqua Populosa és Deserta Sessiok vagynak, és vallyon azokból, a Conscriptio alkalmatosságával, nem maradtatté el valami [Kövár vid.; KS vk] nem tudjuk hogy valami a Conscriptio alkalmatosságával el maradtatt volna [Somkútpatak Szt; KS 5 r. jv vall.].

16. ? kiesik, kívül marad; a pierde (rindul); fernbleiben. 1773: Breda fodor peterne*, hagi az Igarto Istwanne leania eo eleotte volt Seres^b de Nem Ieot be Rea, hane(m) az Molnar neky engette, Az vtan erkezet az lean, Eo Mond neky ely Marattal Io leany az Sertwl Mond az lean ha ely Marattamis de az eyel meg érem ha wsteok vonással kelis [Kv; Tjk III/3. 293]. — *Tollban maradt: vallia. *Olv.: szeres].

17. annyiban marad; a nu se face; unterbleiben. 1797 k.: En Vasarhelyre is bé jártam és egy Kortsomárost oda alkudtam hogy pusztán ne aljon az Ház .. ugy beszéltem hogy előbb tudositom Ngdat és ha Ngd fog parantsolni be tetele iránt bé tevődik ha penég nem el marad [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

18. elhagyódik; a fi lásat pentru altădată; unterlassen werden. 1664: Az B: Céh szeolejét sezegeottúk volt el negyven eot forintban ... De mivel az homlitása, es egyiknek egy darab keverése el maradvan, attunk nekiek negyven egy forintot [Kv; SzCLev.]. 1810: az Aszszonyi Társaságokban az Itallal valo Jol lakozás sem marad el [Bölon Hsz; HszJP]. 1869: A harangláb fedésének bevégezése elmaradt, mivel a grófi udvar jóságigazgatója az oda kölcsönbe adott 2000 zsindelet nem adta meg [Tancs K; ETP 107. 18].

19. elmarasztalódik; a fi obligat să plătească; unterblieben werden. 1566: Teonek eot zaz forynt keotelet My Eleottewnk hogy valamelyk Azmy (1) oztasswnkat es ozlassokat fel Bontanna Azt Meg Nem Akarwan Allany Ez fellyewl Meg Jrt Eot zaz forynton El Maradgyon [Gyerőmonostor K; KP]. 1568: semikepe(n) ezt o ne(m) myelhette volna, mert az ceh elot, az kőetsegnek, es a kőtel vetesnek is meg alat, semikepe(n) azt o

altal ne(m) haghatta volna, ez okaert vegeztwk toruen zerent, hogy a mikeppe(n) a ceh el vegezte koztok, otues gergel, az kotelen el maradoth [Kv; Tjk III/1. 178]. 1569: az ky auagy vala melyk fel ezt az vegezest fel bontana hat negyue(n) forynto(n) el maragyo(n) Ezen keöz byrak meg vehessek azon amelyk fel fel bontya, es az vehesse meg amely fel meg aly [Néma SzD; JHbK XXXVIII/6]. 1572 zemeliek zerent, kezeket mind az keet fel bē ada, hogy valamit Isten Igasaga zerent, ez dologban találnak, Ezer forint keothel alat meg allanak, ha melli feel meg nem allanaia tehat, az Ezer forinton ell maraggio(n) [Sz; Wlt]. 1586 Egykor Zalanczy Georgy foglalt vala borozdawal az Teerben egy darab feoldett lw kertnek Ahoz kepest myes az peres feoldon Alol, Az Vtnak kett felytt el borozdolok Bathyammal .. Mondom vala akkora bathyammak hogy ez peres feoldet is el borozdoliuk de bathyam Nem Engede, hanem azt monda hogy Balatffy ferencze az á feold es ha el borozdoliuk el maradunk raytha [Kisfalud MT; JHb XX/48]. 1629 ha Veres Balint, Valami rezeiben keoteset fel bontana ... tehat Szaz forint kotelen el maradgion [Meggyesfva MT; DLev. 1. II. 33]. 1641: Keziben* lako Szekely Istuan Deakne Koz(Δa) Clara Azzony, mivel hagi az sz. szek szinen, az nemes var meg(ie)nek egik hiteős vice zolga Birajat loponak mondotta el maradtot raita, ugi mint eleven Dijan harmincz harom forinto(n) [SzJk 57. — *Keszü K]. 1684: Céh-mester tételkor senkinekis nem szabad az táblajárast felkövetni, hanem ha fekyő beteg lenne valamely céhbeli mester ember, ha penig beteg volna is, mindazáltal voxát szükség beizenni kit választ céhmesternek, ha ki penig elmulatná, elmarad érette táblajáráson [Dés; DFaz. 11. — L. még i.h. 12]. 1760: Deliberáltatott. Hogy ha máda János az ki váltásig vagy azon Földnek bíráb(an) haborgatná; vagy lopo szavait ujtoná az Actrix Gyirana ellen 12 forint poenában el maradni ítéltetett [Kersec H; Ks LXII/13].

20. elesik vmitől, elveszt vmit; a pierde ceva; etw jm. entgegen, um etw. kommen. 1550: kethele penigh ez wolt hogy walamelyk Ezen megy nem allana, az fewld melleol ely maragyon [Mányik SzD; BfR II. VI]. 1570: mywel Zigartho Myhal es Janos deak Jdegen orzagba nem voltak hane(m) ez orzagban es gyakrabban az varoson laktak, hirekel volt az kertnek ely adasa, Nem Tyltotak sem kerestek ennye Idew alat ... Azert ely marathak melleole [Kv; Tjk III/2. 49]. 1583: miuel ket missilis lewellel zolittja az Al Perest az Kereset melleol el maradtott [Hsz; Bál. 80]. 1597 Hoggiaj Janos vra(m) berese zabaditatik in facie sedis egy feold búzanak vrasagaba az Arúatffalui Biro elle(n), Affelett mjert felperes az biro es jelen ninch, el marad keresetiteol [ÚszT 12/128]. 1606: Petrus Thibald de Kadicz falúa primipil(us)* ... mikor teórúenjek leon Ilke falúának es Veres Martonak Akkor Veres Mart(on) hitta volt ele az erdő feleol a ffeleol leon teórúenjek, tiztasagot Adanak s az teórúenj megh

zabadita ben(n)e az falút, Mart(on) el marada teőlle [i.h. 20/79. — *Tollban maradt vallia]. 1810 a' mint hallottuk régen ezen Falunak meg volt a' Sokadalom tartás Privilegiuma, de mitsoda uton módon maradt el tőlle nem tudjuk [Doboka; Ks 76 Conscr. 101].

21. marad; a rãmíne; (übrig)bleiben. 1588 Marada ream az Ispotali mesterségh az Jeouendeo 1588 eztendeore .. Myertt hogy Az Jspotaly Mester Seögh (!) el maratt volt Reyam Siweges (!) Gergelyen Az Szam wettel uttan mind az Jeouendeo Eztendeigh Azert az Prouentüst cum Expensis igh keztem el* [Kv Szám. 4/V. 3, 5 gr. Veber sp kezével. *Köv. a szám.]. 1595: ertik eo kegmek bizonioskeppen meny Restantia maradt el az Taualy Ado zedeo vrainnalis [Kv; TanJk I/I. 252]. 1692 Anno 1690 Szent Mihály nap tájban lévén Bácsunk maradt el egy juh híján egj tömlő károm [HSzj bács al.]. 1850 Februárius 27-én olly iszonyu szél dühöngött, hogy kevés épület maradt el, melyet meg ne rongált volna [Szucság K; RKak 101].

Szk: kevésbe maradt el, hogy .. kevés/kicsi híja, hogy .. kevesen/kicsin múlt, hogy 1796 tsak kevésbe maradt el, hogy Dosa Ádám ur meg nem vert [Káposztássztmiklós MT; DLev. 4. XLA].

Ha. 1770/1782 el maradat [Mv; MvLev.].

elmaradandó hátramaradandó/maradó; care va rãmíne (de pe urma cuiva); übrig/hinterbleibend. 1682 (Feleségemet) nem akartam gondviseletlenül io dispositio nélkül hadni hogy az én holtom utánis az világi kevés el maradandó jóvacskaíkn végett, még Isten feleségemet élteti, se az Atyafiaktól, se másoktól akarkikteolis busítása, háborgatása ne lenne [Kv; RDL I. 160]. 1748: az I minek előtte halállal büntetettnek több Complex társainak ki adására Tortura alá subjiáltassék, és halála után el maradandó javaiból a praetendens károsok contentáltassanak [BSz; Ks 80].

elmaradás 1. neprezentare; Aus/Wegbleiben. 1855: September elejétől fogva a forro hideggel bajlodam hol el hagyot hol ujból rám jöt éppen ma van a napja nem tudom kegyeskedike az el maradással [Uzon Hsz; Kp V. 405 Kispál György lev.].

2. elvesztés; pierdere; Verlust. 1587: Mely Zövetseget es vegezest hog ha valamellik fel meg merne zegni mingiarast patvaron es az földnek elmaradasan giözzetessen [Kvh; HSzjP].

3. elesés; rãmínerre fãrã; Wegfall. 1773: az Aszszony busul erőssen, hogy a kis Fia elvész a tsetstül valo elmaradás és ehezés miatt [Selye/Magyarós MT; Bet. 7].

elmaradhat 1. távol maradhat, otthon maradhat; a putea lipsi, a putea rãmíne acasă; fort/wegbleiben können. 1753/1781 Josika Imre ur, igen világön kapó nagy hatalmu ember volt, .. de igen ravaszis ..., el gondolván magában hogy

ijeszse meg Kun Miklos urat* azzal, hogy ötöt a Császár hivattya Bétsb(e) és meg ijedvén Bétstől Kun Miklós Ur, kérte a Mostoha attyát, hogy vigye végbe valamiképpen a Császár előtt, hogy akkoron maradhasson el [Balsa H; JHb LXXI/3. 292. — *A feleség első házasságából származó, gyámsága alatt álló mostohafiát].

2. elmarasztalódhatik; a putea fi condamnat; verurteilt werden können. 1736: Constalvan az Inctusoknak az mértékben lett hibajok az Actor o Kglme keresetin el maradhatnának, de consideralvan a Tanács ez előtt fungált vásárbírák idejében az eget bort arulok mértékek visglása körül lett negligentiát (az első actus leven:) a poenat mitigallya ad fh 1 idest 1 [Torda; TJK I. 108–9].

elmaradó 1. hátramaradó; care rãmíne; übrigbleibend. 1681 Keri Balas .. köte mi előttünk magat hogyha ez fellyeb be irt conditiokat nem tellyesittenek azzal az kivel eo kge akarja, meg fogathassa, .. es mind addig fogva köte tarthassa míg az el marado summat duplummal meg nem fizetik [IB „Thuroczi András fogott közbíró Désfalván (KK) lakó” kezével].

2. távol maradó; care lipsește; fernbleibend. 1878 A kalandos társaság felállítottatik; temetesen minden telektől egy férfi jelen lenni köteleztetik, a törvényes ok nélkül elmaradó az ekleisia javára 20 krral büntetettetik [M.bikal K; RAK 342].

3. elmulasztott; scãpat, pierdut; versãumt/ paßt. 1780 Birák hirivel a' kárvallás miatt elmaradó futatást Verővel edjütt el adni meg engedtetik [Torockó; TLev. 4b].

elmaradott 1. hátramaradt; rãmás (in urma cuiva); hintergeblieben. 1710: 25 veder bora lévén ... edgjiket hadgya annak az Aszszony(na)k a' ki velle dajkalodat betegsegeh(en) és az ő tolle el maradat fiaczkájának hogy abból tarcza és taplallya [Kv; KvRLt VII. 13 Rugoni P. János ref. préd. kezével]. 1728: Gallaczi Gyorne (!) Szekely Kata Aszszony ada Zãlogb(an)* nagy és el kerülhetetlen szükségtől viseltetvén hogy nehál ... Uratol el maradat nevetlen Fiacskáját Gallaczi Farkast ... nevelhesse [Kide K; Kidei lev. — *Egy puszta szözlöt]. 1742: szegény el maradott árvának dolgokban Szémésen (!) betekinteni és merjék mind atyafiságos, mind pedig kérésztényi kötelességeknek [Kvh; MkG]. 1753/1781: Josika Imre ur az el maradt árvákat maga keze alá vette mint Tutor [Máda H; JHb LXXI/3. 260]. 1778: Marhái és Fakultásaira eset portioja én réám irátott mint el maradatt özvegyjére Apród glermeikkel egjütt [Agárd MT; Told. 8]. 1797: néhai Tekintetes Demeterfalvi Nagy Sándor Ur el Maradat Özvegye Kováts Agnes Asszony [Mezőbánd MT; MbK 109]. 1838 néhai Tekintetes Kováts Josef Ur el maradott özvegye Kispál Julianna Asszony [Aldoboly Hsz; HSzjP].

2. visszamaradt; rãmás; zürückgeblieben. 1798: a Mlgs Groff Betlen Vdvar MLudasi vólt Foga-

dossa Sorbán Vaszylyl keze aloll el maradt és mi általunk meg Czinkusoltatott felben lévő egy hordo Bor és egy általag Pálinka Edényei [TVLt Köz. ir. 708].

3. hátrahagyott; lăsat (in urma sa); zurückgelassen. 1769 Mind a kétt részről Urakrol el maradt Vagyonkájakat Igaz Hittel fel adták arról mi is attestálunk [Marossztyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1775: az eo Kglme el maradt aprosag fel kelhető jovacskái ... holmi kevés égyet-mássai, Abrosszai, on edényei [Kv; Pk 3]. 1832 Exponens Néhai édes Attyának a Temetésén és azután mindjárt, ktsoda, mtsoda névvel nevezendő el maradt fellelhető Javait, házi eszközeit, Marhát, Gabonáját s minden égyet mássát a Néhainak, miképpen tractálta, és distráhalta? [Dob.; RLt vk].

4. hátralékos; neplătit, restant; rückständig. 1685 az Papok Adajabul el marat Restantiat az egyház fiak fel szedgyek [Dés; Jk]. 1794: Tessék azért kegyelmednek magát a maga kötelezéséhez tartani, es az el maradt 200 forintakat ki fizetni [Torda; JHb XV/39]. 1829 A' Gazdának Bálint Mártonnak mult 1828-ik esztendőből utolsó angariarol el maradt pénzbeli fizetésebe 25 Rf [Kv; BLt 12 Kv-i dologház nyomt. szám]. 1833 bizanyos tavallyi el maradt Contributio [Dés; DLt 777]. 1857 az emberek most sem adtak a' mián pénzt, hogy az elmaradt tartozás nincs tisztába [Komolló Hsz; Bet. 4]. 1859 a' velek való edgyezség az el maradt tartozásokra is kiterjed [uo.; i.h.].

5. elhagyott; neexecutat, lăsat; unterlassen. 1780 Helyes okból el-maradt Restantiákat milyen renden lehet ki futatni? Egy egész Futatás Restantiának ettzeribe való ki fuvasára series nem engedtetik [Torockó; TLev. 6a]. 1786: az mi részunkról mindenkor elő állanak a többi (így!) az Mgos Uraság dolgara az midőn parancsallatik, és ha valaki nagy baja mián el maradt egy Héten a masikon nem erőltetik hogy aszt az el maradt dolgát ki potallya [uo.; i.h. 4/13. 21].

6. elintézetlen; nerezolvat; unverrichteterledigt. 1793 En a Groffné el marat Vásárlásait, megvettem és magammal már ide el is hoztam [Kraszna Sz; IB. Vay Abraham lev.].

7. maradt; rămas; geblieben. 1687 Eczer Tavaly el készült és a Tisza parton el maradt és mostani Kamara Ispán Ur(amna)k Inventalt Hajokra kételen költeni [Mámarossziget; Törzs].

8. ? kb. vki kezéről elkerült/veszett; pierdut; abhanden gekommen. 1782: Alázatosan reménykedünk a Tekintetes Praeses Ur és a' Tekintetes Táblának méltotassék ezen defectusunkot kegyes szemekkel megtekinteni, ... és vjj Deputatus személyeket Exmittalni. Kik által el maradt possessioinkot Investigaltathassuk [Albis Hsz; BLv.].

elmaradozik 1. el-elmarad; a lipsi (din cind in cind); (allmählich) ausbleiben. 1653: az ide fel megh irt modok s rendek szerint való szolgál-

latot úgy vigyék végben, s ugys jőjenek be, Cigányul, ravaszul el ne maradozzanak, hanem az kinek magának vagy háza népének betegsége történnék olyankor jo s be Vehető Soldost állason [Cege SzD; Wass].

2. el-elvész; a se pierde; (allmählich) verlorengehen. 1789 maserozván az Inclitum Hottvianum Regiment is igen nagy nehezen nemes V(ár)-megyenkből ki mozdulván, az szegénység(ne)k nem keves romlásával esett, csak eddigis igen feles ökrei az szegénységnek maradtak ell ..., nem lévén az szegénység(ne)k semmi marha kostya [Déva; Ks 99].

elmaraszt elmarasztal; a obliga (pe cineva) să plătească; verurteilen, überführen. 1578 Megh értettek Byro vram zawabol my okon hyttak volt tablara eo kegmt Byro vramat tanachyawal tudny illik a limitationak el negligalasaert, értettek, Aztis hogy ket Zaz forinto(n) az eo Naga zeky el marasztotta eo kegmt [Kv; TanJk V/3. 175b]. 1585 Kis Imreh vallia, bizonyial tudom hogy el marasztak teorweny zeren Chanadi ferencznet Danchak leorinczert Az hatalom huz forintot teszen vala, kinek ket Resze az Birake leot volna [Kv; Tjk IV/1. 520]. 1604: akkor az törvin el maraszt demien Ambrust az buza dezmatol [UszT 18/137]. 1640: az also Jlosuayak magok hatalmaual harom Talygaual az tilalom ellen rea mentenek az erdeore, melyeket az Cziczio hagimasiak az factumo(n) az Tilalmas erdeon talaluan be uittek Hagimasra, es harmad napon teorueni leuen feleolte, az harom Talygasokat az tizenket forinton el marasztottak, es marhaiokat is el itettek [A.ilosva SzD; SLt 25. W. 1]. 1648 Iffiu Czech mester Szalay Gergely az Szekb(en) Sztikozodot megh vizsgálván ő kgmt az dolgot ugj a' mint illet, marasztak el Szalay Gergely Vramot egysz" mester aszton [Kv; MészCLEv. — *Olv. egisz]. 1806: A Nemes Czéh pedig Articulus szerint elmarasztja fél Mester aszton [Dés; DFaz.].

elmarasztal a obliga să plătească; verurteilen. 1777 Consistoriumunk megfontolván, hogy felek közt a surlódásra panaszló egy régibb vigyázatlan szava adott okot őt az asztalpenz 1 fr. 40 kr. hordozásában elmarasztalja, vádolt Kozma Katát pedig ..., az asztalpenz kétszeresére bünteti [M.bikal K; RAK 338].

elmarasztaltatik a fi obligat să plătească; verurteilt werden. 1875: ki egyházi közmunkára kirendeltetvén, a szabott munkát hanyagság vagy makacsságból nem teljesitené, az azon időben folyó igás vagy tenyeres napszám árrában marasztaltassék el [Damos K; RAK 199].

elmarasztatik elmarasztaltatik; a fi obligat să plătească; verurteilt werden. 1751: Dsurke Mihaila Expositioja. A minapiban Klákát tartván itt való Mikla Jion (!) maga házánál, melyre a többi között a Falusi Legényekis velem edgyüt

Comparealtanak, és némelyek közzülök verekedést magok között indítottak én veszteg öltöm (!), mégis Ujbár Péter Nikola nevű Fia minden ok nélkül meg vert ..., meg kívánom azért, hogy mint aféle verengző testemnek fájdalma, és dolgom az miá veszedelmezése refusiojab(an) el marasztaltassék, az után törvényes poénájával büntetődgyék [Vályebrád H; Ks 62/22]. 1797: Mint Criminalis actusban esettek iránt ... az Actio, vagy Actoratus a' Földes Uré, de ezen esetben Tisztet pro Testimonio hívni tartozik a' Földes Ur, ezen kívül P(rae)sesnek Tisztet, vagy Aszszesort, melléje hat törvényt-tudo személyeket ..., mert különben . 200. forintig marasztatik el [Mv; MbK XII. 113].

elmarhásodik megmarhásodik (marhaállományában megsaporodik); a-i creşte cuiva şeptelul; an Viehbestand sich vermehren. 1783: a Szolga<lo> emberek most szépen el Marhásodtak, mind Urak szolgálatjokra alkalmatosabbak, mind pedig az ő Felsége quantumára tehetősebbek [Buza SzD; LLtj].

elmasíroz elvonul; a plecá; wegziehen/marschieren. 1807 (A) Bataleon el massérozott Kolosvárról [Kv; KLev.].

elmásolhatatlan megmásíthatatlan; irevocabil, de neschimbat; unabänderlich. 1849: miután az Isten szent végzése szerint minden hallandónak ez árnyék ... világból az örökké valóságba át költözni kelletik ... tevék illetén el másolhatatlan végrendeletet [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.].

elmaszlik elvánszorog/vergődik; a ajunge cu greu; sich fortschleppen. 1847 Istennek hála minden baj nélkül Kolo'svárt vagyunk ..., a' rossz, doroncós út, délután szembe kapott eső sat. miatt alig tudtunk Szombaton elmaszni Vintzig [Kv; Pk 7].

elmátkásít eljegyez/gyűrűz; a logodi; verloben. 1696: az Inctus Lengyel Mihálynak más hites feleségeis vagyon, kit is maga helyéb(en) rabságba(n) hitetlenül hagyott és ez mostanit azon fellyül el vötte, harmadikatis akart el mátkásítani Kolosvárott. [SzJk 297]. 1697: Causa Pusztakamarasien(sis)* Lákatos Mihályné Bende Anna separatatni kíván Mátkájától Kupás Mártontól. mert ő Mátkáságnak conditioját violálta, mivel ugy mátkásította el hogy onnét el nem viszi [i.h. 303. — *Pusztakamarás K]. 1720 Azt a' személyt is a' ki a' leánt el matkasította volt, akorra ... certifiáltatni kell [Kékes SzD; Wass]. 1729: Hallhatta azt is az Aszszony, hogy a M. Gubernator Vram Leányát Lázár Laszlo Vram el mátkásította, kétség kívül az Ur(na)k Lázár Ferencz Vr(a)m(na)k nagy öröme [Darlac KK; Ap. 1 gr. Haller János br. Apor Péterné gr. Kálnoki Borbárahoz]. 1745: (Az alperes) Házassági kötelesség alatt lévő személy lévén ..., már régi

időtől fogván, in Scandalum totius plebis, idegen személyekkel parázna életet él, sőt némellyeket elis mátkásított [Torda; TJK II. 18]. 1776: 16a Januarii el mátkásította B. Henter Groff Kornis Annát [Szentdemeter U; GyL. St. Henter (37) vall.]. 1796: Dosa Ádám ur ... Bernád Ersebeth Aszszonyt elmátkásította volna én különben nem tudom [Lukafva MT; DLev. 4. XLA]. 1832: a' testvéremet Varga Agnest elmátkásítani jöttek, és közzülök egyik el is mátkásította [K; KLev.].

elmátkásíthat eljegyzhet/gyűrűzhet; a putea logodi; verloben können. 1769: Gróf Teleki Sámuel szollatt, hogy ... mátkásíthassa el gyűrű váltással, Gróf Bethlen Susánna Kedves Leányomat, mint hogy az atyafiai és más tanácsos nagy emberkis mind azt javosalták [TSB 18 Árva gr. Keresztes Borbára kezével].

elmátkásított eljegyzett/gyűrűzött; logodit; verlobt. 1776: Azon Személy hová Szállott ? miokra való nézt ... ? vallyon nem valami Atyafiságnak Szine alatté? vagy hogy már az el mátkásított Kis Aszszont maga részére el tsábittaná? [Nsz; GyL vk.].

elmátkásíttatik eljegyeztetik/jegyesíttetik; a fi logodit; verlobt werden. 1765: Borbándi Fára Márton nevű nemes Embernek egy leánnya meg terhese, el mátkásíttatott volt egy legénnyel [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 192].

elmátkásodik eljegyesedik; a se logodi; sich verloben. 1745 az J édes Leányátis kitsinsységéből fel neveltem, jó gondgyát viselvén ruháztam, el mátkásodván mátkájától pénzemen el választottam maga kérésére [Torda; TJK II. 77]. 1819: az igaz hogy az Aszszon léanságába meg eset de oka annak is Agoston Joseff volt, aki vélle el mátkásodván ugy csalta meg [Kv; Pk 2].

elme 1. ész; minte; Verstand. 1570: Heltay Gaspar vra(m) ... valya hogi Az melj testamentum Levelet eo Jrt, valamy azban vagion Jrwa Segeswary Damokos Beteg agiaban Elew nyelwewel ep elmeyewel zamlalta azokat Mind eleh [Kv; TJK III/2. 131]. 1589/XVII. sz. eleje: Valamely Mester az eo neki szabot helyre az Cehben nem wlné, seőt az Iffiu az wdeós mester helliet szant szandekkel maganak foglalna, huszoneót penzel bwntessék. Ezen bwntetes alat legien az is, az ki az eo Mesteri jelét az Cehben fel nem tudná Jegizeni saiat kezével es elmeiebel [Kv; KómcArt. 25]. 1593: En Kemeny Lazlo* ... iollehet testemben betegh vagiok, de elmémben es ezemben egessegem vagion [Kp. — *A végrendekező végr-ének fej-i átírása]. 1598: En Gerendj Pal latuan az Istennek kezét rajtam, azt nyílfan tuduan hogy életwnknek úgegenek kel lenny, Azert mostan epp, es igaz elmeuel bírúan, tezek ilyen testamentumot* [Gerend TA; Törzs. — *Köv. a végr-i nyíl.]. 1599: Jóue my Elönkbe Zauaban ... Az vitezlo Almadj Gaspar ... Beot mas houa-

nak. 5. Napian, es zabad Akarattia zerent mind Testben es mind Elmeieben, Ep Es Egesseges leuen, ... Az w Jauairul Igj twñ Testamentomot giermeki kozot my Elöttwnk [Szava K; JHbK XXI/2]. 1608 Annak okaiert mosta(n) még az vr Jsten egissiget adot, s iob ennekem ioza(n) Elmiuel gondolkodno(m) az En utolso dolgaimnak io moggiaual ualo re(n)delise felöl [Kv; RDL I. 84 Tölcséres Ádám kezével]. 1631: ezennis eöreökké aldóm eö szent felsegheinek szent neuget, hogi engemet kegyelmessegebeol nem tsak ep elmeuel es testel adot ez vilagra, hanem az felett külseö iouaiualis, minden erdemem felett megh latogatot volt [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 1]. 1646: ha mit ketek ezekben es ezeken kiullis uelunk czelekezik, azt megh zolgalliuik tellyes életünkben; hahun penigh mit nem czelekezikis ketek, azertis soha gonozt ketek után nem mondu(n)k, tuduán azt hogy Isten igazgattia minden joban az emberek elmeit [Bádok K; JHb III/72]. 1766: az A. eo Kegjelme most töbre nem mehet, hanem tsak tsupán azt kell Disputálni, lehet é a' két Ház közt Métát erigálni avagy nem, ezen szörnyü digressiók penig annak ki találására haszontalanok, tsak időt vesztők, és elmét fárasztok [Torda; TJK V. 325]. 1767 jól ismértem ... Kováts Margith Aszszonyt igen ellesett (!) volt mind elméjében, mind pedig erejében [Medesér U; Ks 20. XIV. 10]. 1773: eö kglme elmejében nem vala hibás tsak éppen erőssen el öregedett vala [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1837 Jakabfi János igaz hogy elméjében meg háborodott ember volt, még a' Czigányok közöttis ámbolygott esztelenül [Szenterszéb U; Borb. II]. 1849 Alább nevemet irt* jozan elmével meg fontolva e rendemmel tudtára, 's emlékezetöre adom mindeneknek a kiknek illik* [Km; Végr. *A végrendelkező Tamás Bogdán. *Köv. a végr-i nyil.].

Szk: *ljébe jut* eszébe jut. 1676/1681 Distractioja között, ha mik elmeje(b) nem jut(na)k Udvarbiro Vramnak jelenze meg eö kglme nek Szám tarto Vram, Vdvarbiro ur(am) sem veszi nehéz névén, ha Collegaja eszébe(j) juttattja a' fogiatkozast [Vh; VhU 659] *ljében helyén van* értelmi képessége birtokában van. 1610: szamos-faluj Mykola Ersebett Aszonj Elmybenn (!)* mjudenkjppen heljn Leuen Allapattjaba penigh jlete keczjeges Leuen Beteges es az hertelen vala nehezeöljse mjat, Leankajauall toldalagi Drusjannaua, Jleó szajaua teón Jllen testamentomott [Mgyerőmonostor K; JHbK LVII/49. — *Olv.: elmíjiben] * *ljében is nincsen esze* ágában sincs. 1655 mikor el mentem Ozdi Thamáshoz, kérém az aranyat Ozdi Thamástól. felele hogy nem adom elmémbe nincsen mivel nekem sok kárt töt Rázmány István [Kv; CartTr II Mart. Fenesi vall.] * *lje helyén van* értelmi képessége birtokában van. 1641: En Maros szekben Valai Daczo Istvan ki noha Testemben igen beteg de ellmem helyen es eppen lewen, Ismerem utolsó oramat hozzam kószelgetni ... keves Jozzagom es iovalm felöl teszek szabad Jo akaratom szerint ... ilyen

Testamentomat [Msz; Törzs] * *ljére vesz vmit* átgondol/megfontol vmit. 1790: égj különös Reflexióm vagyon, méltotassák Ngod elméjére venni [Szásznyfres SzD; KsMiss. I] * *ljét leteszi/veszi vkiről, vmiről* letesz/mond vkiről, vmiről. 1722: azon két bokor Embert ... nem is engedem, hanem kérem az Urat arrúl tegje le elméjét [Kapjon SzD; Ks 95 Haller György lev.]. 1776 Azt tudom bizonyoson, s, szavaiból tapasztaltam MGroff Lázárnak, hogy soha ambár sok Viszontagságok között forgottis, M Groff Kornis Anna Kis Aszszony ö Ngáról elméjét le nem vété hogy ide hatrébb magának házas tarsul el venné [Mv; Gyl. Mart. Kamenitzki (38) vall.] * *ljét veti vmire* elhatároz vmit, eltökéli magát vmire. 1668 Nemes Hajdu Péter Felesegevel ... jelenték hogy másutt valo hasznosabb jöszágnak meg vételére vették arra elméjüket hogy ... Mezö Bádon lévö Falubéli örökségeket ... el adnák [Mv; MbK] * *csendes és józan* *ljén/level van* nyugodt és józan eszén van. 1719: Sullyos nyavallyakott szenvedek, de lelkemben csendes es jozan elmevel vagyok [F.csernáton Hsz; HSzJP]. 1778: ép és csendes és jozon elméjén, minden elmebeli fogiatkozás nélkül lévén tön ilyen Testamentumot* [Hatolyka Hsz; i.h. — *Köv. a végr-i nyil.] * *egészséges gondolat jöhet* *ljére* ép gondolat juthat eszébe, ép gondolata támadhat. 1811: Igy lévén egy Kolosvári Papnak kivált a' melyiknek Papi fizetésén kívül sohunnan succursusa nem-is völt, 's 'nintsen-is, az élet terhe által való el-nyomattatása; . tsuda, ha egy egészséges, eleven gondolat jöhet elméjére, mely a' Publicumnak tessék [EFkLt ad nr. 32/811] * *ép* *ljén/level van* eszén van. 1683: Tkts Nghos Ruszkai Kornys Gaspar ur(am) ö Nga beteg agjában ep elmevel lévén ... ily Disponala rend szerént* [Kv; Ks 14 XLIIIIa. — *Köv. a végr.]. 1766: En ismértem néhai Bentsér Pálné Asz(sz)onyomot, tudom aztis, hogy Csikban létiben soha ép elmével nem volt ... házunkhoz sokszor jött, mind beszédgye, mind pedig maga viselése együgyü tébollyagságot mutatta [Csics Cs; Ks 92]. 1773: tudom azt hogy ép elmével vala abban az időben bátor, hogy meg öregedett vala [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1854: midőn volnék ... fenjárolag időmhöz képest erőtelen testel ugyan, de ép 's jozan elmével ... tevék ilyen állandó, és megmásíthatatlan végrendelitet* [Kv; Végr. — *Köv. a végr-i nyil.] * *(ép) eszén és* *ljén van* 'ua'. 1626: Szabo Mihali ... akkor eszén es elmejen leuen, előttwnk elő njelueuel Testame(n)tomot teon, teollwnkis keuanuan hogi azt leuelb(en) teouen petsetwnkel meg ereossitenők [Kv; RDL I. 129]. 1730: Mikó Judith Aszszony Szent Királyi Bors Mihály (h) Uram Felesége Minket keze bé adásával meg Birálván Ugyan Fell Csik Székben Somollyon lévö maga házánál Szabad jo akaratyá szerint, ép eszin, elméjén, lévén, tön ilyen Testamentumot [Csz; Borb. II] * *esze és* *lje helyén van* 'ua'. 1623/1687 Ezekett én fellyel megh irt Bodo Péter az én heuteom és lelkem szerént irattam, jo egés-

ségemben, eszem és elmém mindenként helyén lévén, úgy hogy ha ki fel háborittaná, lelkem lelkével az eoreok életben perben legyen [Altörja Hsz; HSzjP]. 1631 Mi^a kik testamentariusok uagyunk hiuattatuan az Nemzetes es vitezlo Nagi Teremi Swkösd Geörgi vramtól Betegh agiaban feküen, de mind azon altal esze es elmeje helien leuen, eleö nielueuel teön illien testamentumot [Kük.; JHb XXI/1. 1. — *Köv. a nevek fels.] * *felülleti az Ljét felbiztat/késztet vkit/vkiket (vmire).* 1703 En Gróf Pekri Lörincz, nemes Udvarhelyszék főkapitánya, adom tudtára a kiknek illik, hogy ennek előtte esztendővel felültetvén az elméjeket valakik a Zetelakiaknak a ns. széktől való elszakadásokat munkálódták és adozásból a nemes széktől való különöztetést [Bögöz U SzO VII, 119] * *függőben tartja vki Ljét* kb. bizonytalanságban tart vkit. 1672 Erdely Andras hajado(n) leanja Ersebet, kivan matkajatul absolutiot Bodoki Thamastul, mivel függoben tartotta elméjét jegyetsi vissza tsalta tölle levellelis le mondott rolla [SzJk 120] * *jó eszén és Ljén van eszén van.* 1659 En Mihalcz Mihalyne ... jollehet testemben sullios betegsegen vagiok mind azon altal jo eszemen es elmemben leuen az en igaz hütöm es jo lelki ismeretem szerint ... Teszek Testamentumot illyen Jambor böczületes emberek előtt [Altörja Hsz; Borb. I]. 1671 nehaj Bartok Andrasne Kelemen Ilona nem vala jo Eszin, Elmeien, mert füves vala, mikor rea jutot el futot imit amot ugy iart az falun [Kvh; HSzjP] * *józan és megnyugodt Lvel józanon és nyugodtan.* 1772 : kezeiket nekünk be adván, jozon és meg nyugott elmével meg bírálván, meg egyezének [Ikaíva Hsz; HSzjP] * *kimegy Ljéből kimegy az eszéből, elfelejt vmit.* 1585 : Az zo azert meg eshetet keozteok, de amy (!) elmenkbeol ky Ment, seot megis Montuk hogy minde(n)t Irassanak a' Notariussal, mert az Jegszes inkab meg tartana az keozteok valo dísceptatioknak emlekezetit [Kv; TJk IV/1. 413] * *megfogyatkozik Ljében* kb. meghibban. 1755 : a szegény Atyám halála történnén a szegény Anyám Asszszonnak, magát itatra és vesztégetésre adta és elméjében meg fogyatkozot volt [Albis Hsz; BLév.] * *megháborodott Lvel van eszelős, tébolyodott.* 1831 Jakabfi János meg háborodott elmével volt, ugy, hogy a Czigányok közti több izbe vitt szalonát, 's egyébütis ámbolygott — a' Templomba pedig a' Prédikáló Szék felé háttal ült [Szenterzsébet U; Borb. II Agilis Kádár Péter (51) vall.] * *meghibádzik Ljében* meghibban. 1774 : Azt tapasztaltuk ... két Esztendőkelis halála előtt meg hibádzott volt elméjében Pótsa Ferentz Ur [Hatolyka Hsz; HSzjP] * *megtébolyodott Lvel jár eszelős, tébolyodott.* 1767 : Nehai Kovats Margit hogy annyira meg öregedet vala hogy mindenkör meg tibolyodot elmével jár vala [Medesér U; Ks 20. XIV. 1] * *nem érhet fel vmit Ljével el sem képzelhet/gondolhat vmit.* 1666 : ezen kívül is sok külömb külöféle Casusok eshetnek, mellyeket most ember elméjével sem érhetne fel [KvLt I. 188 ogy-i végzés]

* *tébolyodott Lvel van tébolyodott.* 1766 Bentser Pálné tébolyodott elmével volté a Testamentum tételben, vagy ellenb(en) Isten tudgya [Vacsárcsi Cs; Ks 92] * *vmire adja Ljét* vmire adja fejét, rászánja magát vmire. XVIII. sz. eleje : Az ki azért á Ménés tartásra adgya elméjét, nem kell á Sok Számban gyönyörkedni, hanem keveset s, jót igyekezek szerzeni [JHb 17. 10 lótarási ut.] * *vmilyen gondolatokat forgat Ljében.* 1690 azt a' napott az Isten sohá en reám fel ne hozzá az melly(en) ő Felsege ellen vecsek (!) ne is vellye(n) senki allyan alkalmátlan embernek hogy ollyan gondolatokat forgátnék elmében [Göröcsön Sz; Eszt. Serédi Benedek fiához, Gáspárhoz] * *vmire megy Lje* vmi eszébe ötlík, vmi megfogamzik benne. 1607 keszen legyen eő keglmek egez orszagul es Jelen az testnek fogadásara*, lenne megheleab az fegyedelem valasztas es annak vtanna, vgian azon fegyedelem autoritasabol iob modgiaual lenne az temetes, es az valasztas vtan wynnw az eo felsege testett Feyerwarra Mert az temetes vtan ky tudgya mire megyen nemely embereknek elmeiek [Törzs. *Egy febr. 12-én kelt lev. mellékleteknek ránk maradt cédulán a levélírók az erdélyi rendekhez a megelőző év dec. 29-én Kassán elhalt Bocskay István fejedelem Erdély felé közeledő holttestének fogadására utalnak].

2. értelem; rațiune; Verstand. 1652: Hogy annakokaert az it valo Ecclesianak Curatori es Moderatori keoszul is ez mostani nagy egyenetle(n)segh ki gyomlatatnek es a tökeletes attyafui szeretett plantaltatnek szíuekbe(n) elmejekbe(n) ez vegekre nézve illyen punctumokat akartunk á Curator es Moderator Uraim eleibe(n) adni [Kv; KvRLt X. A. 1]. 1657 meghalván Báthori István, az gyermek fejedelem* is nevedkévén, s melléje rosz tanácsadók férkezvén, az ifiu elme könnyen megvesztegettetett, s az fenyltétet nem kezdette felvenni, melyet látván Géczy János, respignálta az guberniumot [KemÖn. 16—7. — *Báthory Zsigmond].

3. értelmi képesség; capacitate intelectuală; Geistesfähigkeit. 1587 : minden Iffiak mind Warossy Bos fiak, smind penigh Sellerek Ieowenyek magoknak valo kereskedesekteol Nagy tilomba legienek es bwntetesbe, ameddygh ez varosban meghe nem hazasodnak, meritt ezffele Iffisagnak ideye, Elmeie es Allapattia ighen romlando, itileti gondwisselese eretlen, es sok gonoz zerenchekre lehet Alkolmatossaga. Zwksegh azert, hogi minden az eo Iowaywal, iol es beolchien, haznosan es ertelmesen ęllyen [Kv; KvLt Vegyes III. 65]. 1597 Kegmetek iol meghe lassa mit chielekeztek, kegmed azzoniom az leantol iol meghe ertekeztek, ha meghe aze akarattia hogi Globicz Mihalihoz nem akar menny, mert az ew elmeie meghe ęgienge, ha Kegmetek walamit indit, netalam eddigh meghe waltozot elmeie [Kv; TJk VI/1. 59]. 1756 : én ugj tapasztoltom az én vékony elmémnel hogi a mellyik Mgos Exponens Vrnak jo barbát Sudgája volt, az praecipialta a dézmát [F.borgó BN; BK. Bágy Kosztántin (80) jb vall.].

4. ész; minte; Vernunft, Verstand. Szk: *nem ér oda* ~je nem éri fel észsel. 1782 Az csekély elmém oda nem ér, s meg nem ítélem [Arany H; JHb XXXI/53. 37].

5. agy; cap, spirit; Kopf, Geist. 1791 melyet^a ha egy jól gondolkodó elme az igazságnak serpenyőjében megfontol, egy szót sem talál olyat mely az igazsággal ne ellenkeznék [Kv; JHb XLIV/4. — ^aTi. admoníciót, azaz (törvényes) intéz.].

6. lélek; suflet; Geist, Seele. 1657 (Az ellenség) nagy rémülést tett vala minden városokon és várakban ... Ezt valami későre megértvén urunk Lengyelországban, gondolhatod micsoda búslut és bódult elmével lehetett [ETA I, 162 NSz]. 1771 k. oly nagy bánatom, oly nagy és szüntelen való elmém(ne)k bánkodása és nyughatatlansága, hogy a' miatt immár sem éte(m), sem itom, sem nappali dolgainak folytatása, sem éjjeli álmom ügyibe és úgy a' mint kellene nem esik [Kv; Pk 2]. 1776 Azt tudom, és úgy tapasztaltam, hogy M. B. Henter Urffiban soha se a Groffné, Se Annikó Kis Aszszony o Ngok meg nyugott elmével nem vóltanak [Kóród KK; GyL. Anna Makó anc. (18) vall.].

7. dít szív; inimă; Herz. 1718 : Kapitánj ur(am) adhibealta a Segítségét, mihelt az én sok Protestation penetralták elméit [Fog; KJ. Rétyi Péter lev.].

8. gondolkodás; gindire; Denken. 1597 neta-lam eddigh megh waltozot elmeye [Kv; Tjk VI/1. 59. — Teljesebb szö. a 3. jel. al.]. 1671 : Erreis szemben hiuattatua(n) eo kglket mindkett reszreól pro et contra ruminalua(n) az dolgott, az expositio wresnek nem talaltatott, nem leuen mind egy aranyu az emberek(ne)k elmek; Ehez kepest ki teczik hogy nem Communitas akarattyabol chyelekettek [Dés; Borb. I]. 1692 : 'Mint hogj pediglen tartok az Kiraly biro Ur(am) megh altalkodot elmejetől ebben arra kellene vig-jazni. 1. hogj semmi authoritas az Ország kezéből se fel vetésbe(n) se repartitioban ki ne vete-tődgjék. 2. Az eo kglmék köz-i engethetet Josza-gok ha oda maradnak, de egjeb rend semmi se adozeek közikbe(n) [Szókefva KK; Törzs. Sarosj Janos lev.]. 1699 : az en kedves Felesegem Kapi Anna mikor azon idegenek közzül sokak(na)k elmek, ellenem meg keménjűtek, fenekedtenek és utolsó romlásomra való tanátsokat forraltak, azok(na)k elmeket, mind maga s mind mások által, nagj bőltsen és tanátsoképpen Isten után le tsendesítette, és az en hozzám való jó akaratra s békeszégre térítette [Mk Macskásy Boldizsár vegr.]. 1728 eszre vévén . annak az malignus ember(ne)k nagj Lucricupiditassat; másképpen igyekeztem elmét explorálni, es csak mostanság hamar kére kerítte s incaptiváltatván őket nekem mingjárt hírre tegye, két Arannyat igirtem nekik [Tégen K; TL Szilvási Boldizsár gr. Teleki Pál-nak]. 1783 : Megnyugodni látszatott ég darabots-kaig az eo nyughatatlan elmek [Torockó; Thor. XX/5. 42].

9. gondolat; idee, intenție; Gedanke. 1592 : Lukach ki Niari Martont zolgalta . jnchelkedet illien dolgokban, hogi vranak feleséget gonoz elmebeol magahoz wgiehítette (1), Niari Marton-nak Ingetis lattak raita [Kv; Tjk V/1. 207]. 1653 1626 esztendőben Bethlen Gábor minden elmét csak német császár ellen való dologban viselte : hol megbékéltet s hol esmét reá támadott [ETA I, 142 NSz]. 1760 : Én recomandala(n) ezen Leányommal való terhes dolgom(na)k effectuatióját addig míg magam is fel mégyek a Mező-ségre, mint hogy kgl, már mindenképpen tudja ez iránt való elmémet, többi ez iránt már nem is alkalmatlankodom [Igenpataka AF; TL. gr. Teleki Ádám lev., csak az aláírás sk].

A második adalékba ágyazódó címszóbeli szóval alakult szövegrészlet kb. 'csak a német császár elleni dolog volt minden gondolata' jel-sel idegenből belopakodott tükrökifejezés lehet.

Szk : *ez vkinek* ~je kb. ez vkinek elgondolása/határozata. 1770 ha kik vagj vakmerő engedet-lenségek vagj vigjázatlanságok miatt, parantsol-lattunkat infringálni comperiáltatnak; kemény és példás animadversionkat sem(m)iképpen el nem kerülik; ez lévén Méltóságos Generalis Com(m)en-dans Ur(u)nk(na)kis elméje [NSz; KvLt I. 98 gub.].

Az egyetlenségyszer előforduló szk a gub-i rendeletben szo-katlan, nyakatekert hivatalos nyelvbeli idegenszerűség.

10. 1687 Notum esse Volui per praesentes, Hogy midőn mind mas emberséges emberek recom-mendatioja, s mind az magam experientiam megh mutatta Volna elmémet Vajda Hunyadi Varos-somban lako Nemzetes es Vitezleő Iffibbik Orban Miklosnak hozzam valo tökéletes hűségében ... adtam es conferaltam neki Vajda Hunyad Várahoz tartozando Havassimnak fő Gornyksagat [Vh; VhU Thökoly Imre ad.].

A címszót magába foglaló nyakatekert, idegenszerű szöveg-részlet lényegében így értelmezhető: más jótét lelkek ajánló szava és személyes tapasztalatom bizonyítja O.M.-nak hozzám való tökéletes hűségét.

elmebeli. Szk : ~ *fogyatkozásba esik* kb. értelmi képessége meggyengül; a-și slăbi cuiva capaci-tatea mintalá; in Geistesfähigkeiten schwach werden. 1801 Tudjae a' Tanu ... hogy az Nehai Gido-falvi Antal Uram Halálózása után tsak hamar Gidofalvi István Uram elmebeli fogyatkozásba eset? [Hsz; BLev. vk] * *minden* ~ *fogyatkozás nélkül* értelmi képességbeli fogyatékosság nélkül; fără nici o deficiență mintalá; ohne Schwächung der Geistesfähigkeiten, ohne Mangel an Geistes-fähigkeiten. 1778 : ép és csendes és jozon elméjén, minden elmebeli fogyatkozás nélkül^a lévén tón ilyen Testamentumot [Hatolyka Hsz; HSzJP. — ^aAzaz: értelmi képessége teljes birtokában].

^a *elmecsevéstett* elcsenevéstett/satnyult, cse-nevést; pipernicit; verkümmert, krüppelhaft. 1838–1845 : szirimány : Szirimány és szilimán elmecsevéstett, dogra vitetve silány [MNYTK 107].

elmecsevéstett 1. elcsenevéstett/satnyult; pi-pernicit; verkümmert. 1841 : (A vágatnak) a^a

marha el rágás miánn elmetsevészett bokrait, most előre ki vágatni szükséges [Gyalakuta MT; Llt]. 1842: tsak imitt amott három négy, 's még több ölnyi távulságra vagynak el metsevészett bokrok, ez nem Erdőnek, hanem inkább Szántónak való hely; — az Északi végén 73 1/2 ölnyi hosszúságra Sűrű, de elmetsevészett bokrok vagynak; ez már erdőnek való hely... Hátulso To fenék nevezetu helyen lévő Erdőnek az Északi végén 50 ölnyi hosszúságu hely Erdőnek az Északi végén 50 ölnyi hosszúságu hely Erdőnek való, — a' mellyen ugyan sűrű, de most el metsevészett apro bokrok vagynak [Kakasd MT; DE 2. — A forrásban még ezen kívül is sokszor előfordul a címszóbeli szó].

2. átv kb. elfajzott; degenerat; verartet. 1808: Régtől fogva iga alatt nyögő Nemzetünk nem olyan el metsevészett indulatú, hogy ne érezné Nemes eredetét. Tudjuk mi azt hogy az egész Világnak Törvényt adó Hatalmas Romaiak(nak) maradványai vagyunk, a' kiknek Neveket is viseljük [Kemény József: Coll. Manuscr. XXX Varia XII].

A következő címszónak 1777-ből való, első adaléka a fog. bizonytalan volta miatt melléknévi igenévi formának is felfogható, és így e címszó alá is tartozhatik.

elmeceveszük elcsenevészedik/satnyul; a se pipernici; sich verkümmern. 1770: Egy kis bihalt borjuis vagyon kinek az annya meg döglett, de igen gyenge el metsevészett [Csekelaka AF; KCsl. 6] | Murkot Petreselymet nem vihettek, mert a sok Iszop miatt mind el metsevészett [Eszmény SzD; Told. 29]. 1812: Mivel pedig ezen Erdők annyira el metsevésztenek, közönségesen Marha Legelő szabad Helyeknek használtatnak [Szász-fenes K; Ks 76 Conscr. 260]. 1836: a mult esztendőbe hágattattam a Toklokból-is ki válogatván a nagygyát, de az idén édigre sem bocsátottam kost — inkább légyen egy néhány baránnal kevesebb, mint hogy az Anyák és az olyanoknak baránnal-is el meceveszszzenek [Zsibó Sz; Wlt Nagy Lázár lev.]. 1837: tartok tőle hogy ha gyengén találja ököd* a Himlő oltás el meceveszjesznek (l) [uo.; Wlt ua. — *A barányokat]. 1842: ezen helyen gyéren vagynak bokrok, azokis merőben mind aprok-törpék, elvagnak metsevészve [Msz; DE 2].

elmegey 1. eltávozik; a se duce; weg/fortgehen. 1568: Io, el menek el hagyom mert Enge(m) chyak kurua keriteny tart | Ezt lattuk hogy az leany meg egy penz ara borral ker volt tobet, ..., oztan zondy balint meg agia az egy penz ara bortis, es az lean el megien [Kv; Tjk III/1. 238–9]. 1573: Ez Ideo alat myg elt Andras deak az Zabo myhal fia eginehanzor Ieot ez varosba itt alasfel Iart esmet ely Ment [Kv; Tjk III/3. 48]. 1585: a' leany czihoga es el Mene [Kv; Tjk IV/1. 503]. 1595: en hoszam jeott wala, de en meg monda(m) nekj hogy ott ne mulasson, merth ne(m) mere(m) megh tartanj, ha mj teoritenik nem veue trefara. el mene onna(n) [UszT 10/40]. 1601: Janos vram Sok zep zowal kere az dara-

bantott hogy el mennyen, de amaz semmi keppen el nem akara menny [Kv; Tjk VI/1. 547]. 1610: én nem zerettem állapotat az Azonak es el menek onnet [Dés; Dlt 321] | ne menj el talam kerhetonk ualami io emberünkteől szalmat, mert egjwld megh haborgat Valami Pokol ember [UszT 4/9d]. 1637: Az my ideöre ozta(n) el fogja borok, mys el menenk onnett [Mv; Mvlt 291. 118a]. 1650: el mene hazol megh hagia neköm, hogy az Lohoz viglazzak [Nagykede U; UszT 8/64. 68b]. 1695: én másnap hogy Ngtoz inne(n) el méne. Szebenbe(n) bé mente(m), az Ngod számára vásárlando Lovak dolga véget [Gyf; KaLt Apor István ir.]. 1727: e héten akarnék valamit építtetni... ha el menyek hazul még tsak sendelyezőt sem kaphat(na)k [Impérfa Cs; Ap. 2 Balási József Apor Péternéhez]. 1736: Haza vivén az új feleségét az új házaz ember, ott is harmad napig vigan voltanak, tánczoltak, akkor, harmad napon az vendégek elmentenek [MetTr 292]. 1750: enye díszno teremtetle el menél peng aszt mondád hogy ithon maratz, s, meg csalál, azzal osztán el mene [Kál MT; Berz. 12. 92. 61]. 1764: Károlyi István egy viratta felé mén el és költözött el [Nagysajó NB; KS. Mich. Détéi (20) és G. Csizmadia (19) jb vall.]. 1779: Vintze Szabo Mihályt parancsolta ki menni, ezis egyedül nem bátorakodván menni hitt hogy véle mények el [Kszeg; BfN Bh-i cs.]. 1781: csak duzzog s mikor leg inkább kellene... el mégyen [Sáromberke MT; Tsb 13 Bethlen Zsuzsánna lev.]. 1802: a' kotsist a' kapuba álva ittason hagyám, 's még meg mondtam hogy ne igyék többet, 's hazul el ne mennyen, mert egyben indulunk [Mv; Born. XXXIX/53 Jos. Bako de Siklod (30) táblai scriba vall.]. 1812 Gondoltam vala hogy tám Maurer Ura(m) el mégyen ezen említett alkalmosságán [Héderfája KK; IB]. — L. még HSzJ tarisnya al.

2. elvonul; a pleca; weg/fortziehen. 1562: azután esmét százhatvanezeren szállának Eger alá, kit harmincznyolcz napig erősen vívának, de látták hogy meg nem vehetik és elmenének alolla sok népnek veszedelmével [ETA I, 16 BS]. 1653: az eső éjjel nappal esett lassuságában 40 napig..., és a nagy esőt nem állhatá el a török, hanem elméne a várvívásból | hirtelen felzendülének és elmenének a vár aloll... Báthori Sigmund látta azt, hogy pogány kézbe esik a város népe, és ez okon el méne alolla [ETA I, 51, 56].

3. át/elvonul; a trece (printr-un loc); durchziehen. 1653: Havasalföldéből Máté vajda urunk mellé kurtán hadat ad — itt mennek el [i.h. 150 NSz].

4. Csak nyomatékos felszólításban: eredj! takerodj innen!; du-te! pleacă! cară-te!; pack/scher dich! 1568: Ezt hallotta(m) hogy zabo Kelemen három nap estyg az zolgalo leanyat ige(n) Brossen zitta bestye hyres kuruanok, es azt monda nekj Meny el bestye hyres kurwa, mert ky verlek a kapumon, ne teg nekem dolgoth es az lean vgy mene el [Kv; Tjk III/1. 207]. 1591: Az kepet ket kezzel fogwan vgy monda nekeonk hogy Menie-

tek ell mert Job nektek ha ell mentek [UszT]. 1592: ki jeo az swteo haszabol Bach Peterne es mongia vala Mezaros fabianne Bachinenak Meni el vglmond fattias, am eleotted vagion fattiad [Kv; Tjk V/1. 228]. 1606: Zöke lörcinczteöl kerte Zolgallatthiat ... azra azt monta hogy tudod mit hoztal menj el Jnnet vele ha penig el nem megy az labadnal fogua kj vonlak Jnnet [Lövéte U; UszT 20/309]. 1631: monda Nagi ferencz Lengiel Miklosne Aszoniomnak, hogi meniel utalatos oczma(n) ondok aszonjalat ördeögbe a nagi fogaddal kapalni az szeleömben [Mv; MvLt 290. 260a]. 1800: el meny baszszam az anyadat, el vid innen a tsorba fogadot mert mindgyárt meg kötözlek [Dés; DLt]. 1812 A' mikor pedig valahová indult a Groff ur eö nsga, nagy felszoval azt kiáltozta eö nsga után: — Menny el, meny el vigyen el az Ördög, mert a' mihelyt elmégj egészen nyugszik a Lelkem [Héderfája KK; IB. Kolumbán Imreh (21) ns vall.].

5. elindul; a porni; aufbrechen. 1570: mykor deakot akart hywatny vele kywel az Trombitasnak Jrrasson, hogi ely Nem akart Menny Zytta Erössen esseh lelek kurwafianak [Kv; Tjk III/2. 30]. 1585 Eozwe vezenek Az penz felet, ... En onnat el Menek haza, hogy eozwe veszenek [Kv; Tjk IV/1. 445]. 1597: my kor my El mentwnk volna Az mj marhanknak keresesere, oda Jwttank Az Also Bodog Azzonyifalvy hatarban [UszT 12/65—6]. 1599 Biro vram ... amely napra az Vraimat ez dolognak vegeziesiert be akarja gyeoteny, akkorra eo kgme minden rendbely mester embereket certifizaltasson, hogy sohova ez varosrol el ne mennyenek hanem honn maraggyanak [Kv; TanJk I/1. 332]. 1644: En Barta Miklos Aranasz sekben Rakoso(n) lako Veres Drabant ... Minel ... ez mostani hadj kezületben hazank(na)k megh maradasara, nekemis el kellett kezülöm es mennem, az En jo akaro Apam Vramnak ... maradok adossa kez penzül tizen eöt forintal [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1752: egy nihányon ... elmentenek volt erdőlni [Szeredaszanna MT; Llt 55/22]. 1757 Pap Stephan Annör(um) Cir. 24 ... fat(e)t(ur) ... Blága Demeter monda, ha tiz forintot ad, mindgyárt az kezemb(en) ugy el megyek, de ugy is, ugy mégyek el, ha Habók Filep el jó velem [Mutos Sz; Wlt]. 1779 elmenőnk az Nad meg betzülésre ... kaptunk ... kárt 100 Zupnyit [Záh TA; Mk V. VII/12 Fratyán Atym (45) zs vall.]. 1807: elmentünk hivogatni Examentre [Dés; Ks Kornis Mihály naplója 260]. 1818: ... kérvén minket hogy a' Commetá-neusokkal mennőnk el [Mv; HG].

6. megindul; a se pune in mişcare; sich in Bewegung setzen, sich auf den Weg machen. 1653: Egykor elmenének hogy Medgyest megvegyék ágyu nélkül. De feléje sem mehete a mi hadunk, meg sem nézheté jól Medgyest, haza jövének onnat [ETA I, 94 NSz].

7. elindul és megérkezik vhoza; a pleca şi a sosi undeva; abgehend irgendwohin ankommen. 1568: Engemet Andras Katho kwldoth vala el, hogy seres Annat oda hyam hoza, en hiam seres

annat, es o azt monda ne(m) igen mehetnek most de megis el Jue megis el menek azért [Kv; Tjk III/1. 227]. 1570: Az varas feold Mereoye lgh vallya (!) hogy Eothet Palochy es az chinek gergelne fya Egenleo keppen hittak ky zent gérgh hegere zeolio Merny, Eo ely me(n)t es ky Merte az myt Mwtatak [Kv; Tjk III/2. 166a]. 1577: My aszert engedelmessek lewe(n) az nagisagod parancziolatiual ... el menenk az pörös erdőnek szenere es <az> minemw biszonisagokat my előnkben hiuanak es Intenek aszokat my eros hitre meg eskötök [UszT]. 1578: My annak okayrth ... zemelieonk zerint el menyunk .. Boczazeghfalwaba* [Jobbágyfa MT; Bál. 79. — *Náznánfa MT]. 1581: Hoza Mynekonk az witezlo Kozarvary Gergelj vram az Nagd paranchiolo leüelit hogy my el mennink burkosre. Neminemo biszonisagoknak be vetelere, Azert my az Nagd paranchiolattianak Engedelmesek leuen My el menink es ezeknek vallasokat be vécük [Bürkös NK; SLt V. 12]. 1585 Monda az azzon' az gyermeknek: Jere haza Laczko mjtt chynalz itt, monda az gyermekys, Nem mygyek haza, mert el mygiek Nenemel Koloszúarra [Kv; Tjk IV/1. 487a] | az meg newezet helyre el menwín . [Dés; DLt 220]. 1594: elmennek Komlódra* Es Horuath Kozmane aszoniomatt ott vallo nemes vduar hazanall szemelj szerint talalok [Wlt. — *K]. 1606: mikor mirizlohoz mennek vala az hadba monda en előtem hogy lukacziot kwldj vala az hadba lukacz azt monda hogy ha leuelet ad el megyen amaz azt monda hogy nem ad ... lukacz vgjan nem mene el [Lövéte U; UszT 20/310]. 1607: Hozak mi nekunk kapitan vram az Keced commiss(io)jat meljben parancziol Kegd mi nekunk ugi mint Bede Tamasnak Gomolia Palnak egi hazi Nemesseknek hogj el menneonk es Pal Deaknak Nagj Borosniaj Schola mesternek (igy l) es az kiket mi elonkbe hinanak azoknak hwtt zerent valo vallasokat be venneök [Hsz; BLt 3] | min-kett harman ky viuenek hogi Bizonjsagokatt mjnd az kett felnek beveönök my ezert az hiuatal zerentt el mentjnk Kereztt ur (!) varosaban az Kouach giorgj hazahoz [UszT 20/351]. 1608: El menteönk zaz Regenbe [Bál. 51]. 1627: el monenk*, es a kiket mi elonkbe(n) hivanak, azokat mi mögh esketök [JHbK VIII/27. — *Szucságra (K)]. 1627 az falut el hynak hogy az Ur szamara erdeött foglallyunk, el menenk az Falu ket nap mind foglalá Uy ueszen [Ditró Cs; EHA]. 1630: mi azért Engedelmesök liuen az felsigöd parancziolattianak .. el monenk czegeben* [Wass. — *SzD]. 1632: el mentem vala, Beldi Kellemen vra(m)hoz, bizoni sokatt zolottam eö knek, de semikeppen nem akarja vala megh czielekedni [Kozmás Cs; BLt 3]. 1633 en nem akarek el menni, nemis menek el, maga ualtig erőlteti hogj el menniek | mindgiart uom mellem(m) az Jonas vrá(m) szolgajat , es mi ketten el menenk, s vg' hozok el az harczat [Mv; MvLt 290. 118b, 119b]. 1635: monda Nekwnk mennyetek el Balas Janos Ersebetnj [Kászonyfalu; Llt 71 Ambrus Pal pp (70) vall.]. 1650: Mi annak

okaert engedelmesek leue(n) az Kiraly biro Urunk peczetinek el mőnenk az fen denominalt helire | Martonosban lako nemes es Nemzetes Vice kiraly bjro Galfi ferenc vram vtromával el mentink (!) es az melj ualokot az exponens mi előnkben hiut mj azokot eros hitil (!) megh esketik (!) [UstT 8/64, 61a, 79a]. 1656 (A hadnagy) fél keőlte agyambol ejel es el hiua az Lukaczj Janos haza felehez, es addig el mőnek Szijgyarto Istvannal [Kv; CartTr II, 1017]. 1659 mi azert Elmenk (!) Buczomba^a az Falus byro Jovan Gabrila Racz peter Ur(am) Iobbagya Hazahoz [BK Misc. 1143. — "H]. 1666 elmőnenk az fen denominalt helyre [Szkr; Bál. 50]. 1690 most is el kellene innet Fogarasba(n) miennőnk de tartvan az uton eshetendő inconvientiaktól nem mehetőnk [Ebesfva; Tőrsz fej. ut.]. | hivatalunk szerint el mentőnk^a és a mely vallokat ellőnkben convocalt azokat mi elsőbenis erős hittel meg esketők [Wass. — "Cegére (SzD)]. 1712 el méntőnk az őrményesi^a Monasterián alol az vallye funaczuluj névű helybén [Septér K; EHA]. 1721 én el mégje az én földes Uramhoz Szent Benedekre és tükis utánnam jőtők [Naszód BN; Ks 184. LXXXV]. 1750 elis méntőnk Vadadi Fodor Mihályni a kortsomára [Vadad MT; VK]. 1769 Rátz Abraham uram honesta requisitiojara midőn el mentink volna Udvarhely városában Felső piatz uttzában [Szu; IB]. 1772/1802 : ottan ottan elmentenek az Erdőben s az Jegyes fáknál meg allottanak [BSz; JHb LXVII/3. 141]. 1793 el-mégyek Koronkába 's béűlek az Udvarba, mert én őzvegye vagyok G. Toldalagi Istvánnak [Koronka MT; Told.]. 1800 egy ruhát kért tőlem, hogy menne el panasza a Méltóságos Obester urni [Kvh; Bogáts 9]. 1848 : én mégis el menék, ha, 9 ember között Fő Hűtős nem volnék, de én azt hiszem hogy attól három hétig sem szabadulok meg s addig mindentől el esőnk [Tarcsafva U; Pf. Pálffy Lajos lev.].

8. elköltőzik; a se muta (de undeva); ver/wegziehen. 1570 : Zeoch Antal, Ezt Recognoscallya hogy Mykor ... Bezel volth Zekel peterrel azt Montha neky, hogy ados is vagiok, vgi Mond, karokath vallotta(m) hazambely Nep Mya is karos vagiok, Azert az varosul ely kely Menne(m) Egebet Nem Tehetek benne [Kv; Tjk III/2. 16c]. 1591 : ha penigle(n) ott az mi hazunkb(an) es feoldeonkeon Nem akarsz maradj feold vam-ban egy fl. 1 szabad legie(n) el menned [UstT]. 1604 : minden marhaiat ki hordata oda hogi mikor el meggien meg agia, de semit egi wiselő zoknialan Egiebet meg nem ada, mind Ezwst marhaiat poztó ruhaiat mindeneket el wunek [Korond U; i.h. 18/167]. 1610 k. : egynihanya(n) varasunkrol el is mentenek [Dés; DLt 323]. 1626 : Ha penig valami okbol arra viseltetnek az en edes tarsom, hogi az en meg neuzett gyermekimtol el menne innet lakni; igi legien közéotteok az osztozas^a [Kv; RDL I. 129. — "Köv. a részletezés]. 1692 : három szekről mennyen el, itt ne lakjék, hogj ha itt tanálylak fogadtassék meg és eszten-deig tartassék tömleczben [Kovászna Hsz; HSzJP].

9. átv (örökre) elköltőzik/távozik, elhunyt/halálozik; a deceda, a răposa, a muri; ver/(da)hinscheiden. 1653 Szőcsi Ismaelné leányi is mind ketten elmenének, és a Koncz Mártonné leányom leányi is meghalának. Kolosvárat lakó fiam fiaí és leányi is meghalának, és így minden unokáim meghalának akkori pestisben. Sok jóakaró barátim és atyámfiai elmenének [ETA I, 151 NSz].

10. kilép/válik (ymely testületből) a se retrage; austreten/scheiden (aus einer Körperschaft). 1814 No Czéh Mester Uram ha kend engem így gazol én el megyek a' Czéhbol [Dés; DLt 56].

11. elbujdosik, világgá megy; a pribegi, a se duce; in die Fremde ziehen, auswandern. 1588 : de meg leg nagywb dolog ennel az kyert ell kelletet menny az en fiaimnak Jnnet Az en fiaim az mynt az vegezes volth meg fogaik azokat^a s ell vizik Sombori Lazlo vram kezebe [Zsákfva Sz; WLt Mich. Talas jb vall. — "Ti. az adós jb-okat]. 1640 Koman Borbat^a Katharina, Feiedelem aszszoni ideieb(en) ment ell [Besimbák F; UC 14/48. 119 — "Szökött jb]. 1712 sok helyekből az szegénység elis ment, azért nemis tudom fel gondolni miképpen vegyem meg^a, mert ottan, ottan, csak mégyen az szegénység [Nagyalmás K; Ks 95 gr. Csáki István lev. — "A kivetett porciót]. 1731 : hallottam 18 bokor emberit hogy el ment, Lázár Ferencz Ur(am) eo Nganak Vaslábuból [Gysz; LLt]. 1740 : most ném lévően a Szegénység(ne)k mit énni annyival inkább az Quartelyossait tartani, mind el menyén Ngod méltoztassék az hol illik ennék az V(á)r(me)gyének ügyit forgotni, mert itt egi ember még ném marad, végképpen most el pusztul a v(á)r(me)gye [Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.] 1750 k. (Fiaink) mind el akarnak menni az Csugye keménysege miat Horvát Uramhoz menjünk Panaszra ó kegyelme Lábat ád nekíe, sőt aszt mongya ó kegyelme jol tette hunczfutok mert nem bánom ha minden nap őt hot (!) el menyen közzületek és így tellyes lehetetlen hogy meg maradjunk [TKI igenpataki (AF) jb-ok panaszlevele].

12. meglép; a o şterge; sich davonmachen. 1573 : Mert Neke(m) ez fele zolga Nem kel ky semmyre gondot Nem visel Azok Masnap fely keoltek senkitwl ne(m) kerdetek ely Mentenek az haztwl [Kv; Tjk]. 1586 Catalin Keomywes Jstwanne vallia .. az leany buchú vetlen Mene el teollem [Kv; Tjk IV/1. 573]. 1619 : Ezen Chyk Zekj Tusnadj Kadar Andras .. az eo Kgme feoldereöl eo Kgme akarattja ellen, sem Tiztarta hirenelkwil el nem megien [Kozmás Cs; BLt 3]. 1638 Teoreők Istua(n) az Teorők Janos eőcze ki szeőkek ejel abbol az hazbul s ejel mene el ... az adossagh eleől szeőkeot el, mert ugia(n) eo valalta volt fel az battia adossagat [Mv; MvLt 291.156a]. 1749 : Atyafiai felesőn Szőktenek útánná úgj anyira hogj már tizen mőnenék el [Gagy U; Ks 83].

13. elinal/menekül; a fugi/scăpa; entfliehen/laufen/weichen. 1736 : (A vad) ritkán ment el sebben, sőt mintegy törvénye vala abban az idő-

ben,^a az vadászoknak, hogy ha vadhoz lőtt s nem lőtte, vagy vért vagy szórt elé nem hozott, plága-lapoczkát hordozván magokkal, azt jól megcsapták, vagy fiatal fát vágtnak alatta [MetTr 372. — ^aTi. a fejedelem-kor végén].

14. eltakarodik/olvad; a se topi; (zer)schmelzen. 1730 Istene a dicsőszeg már is az hó el ment, de Semmi ősz vetes nem maradt mind el veszet es ez nagy hó mia el párlot [TKI Mohai Mózes Teleki Ádámhoz]. 1748 Az Melgos Famillia erdejét az nagy hó miatt még meg nem járhatám de mihelyt az hó anyira el menyen mingyárt meg járom [Szentdemeter U; Ks 83 Ambrus Gergely gondv. lev.]. 1771 a midőn közlébb az hó el ment. ., Varga Jancsi az ókrókkal jön vala [Mezőmadaras MT; BK].

15. elfogy/kel; a se isprávi, a se termina; ausgehen. 1775/1781: minekelőtte úgy meg száradna a kasb(an) a Török buza, hogy el tsépeltethetnék, a Sertések számára sok megyen el [Renget H; JHb LXXI/3. 377]. 1782 a hordo bor az aratóshoz el mene [Pusztakamarás K; KCs. Sándor Sámuel Dersi Ballok Jánoshoz]. 1810 Két Kupa fagygyu a' Fogadoba egy Esztendőbe gyertyának elmegyén [Doboka; Ks 76 Conscr. 99].

16. rámegy; a se duce, a se cheltui; d(a)raufgehen. 1808 De ez^a el ment potlásban a Takarobéli Szőlőhez [Asz; Borb II. — ^aA föld]. 1854: a mostani Törvények szerint az által szálítási díjt az özvegyektől is meg vészik . egy evi Jövedelem el mégyen ra [Uzon Hsz; Kp V. 394 Kispál György özv. Kispál Lászlónéhoz].

17. elkel/kél (vevőre talál); a trece, a se vinde; sich verkaufen, Absatz finden. 1711: valóság hogy a Zab szűk volt (!), de a pénz annál szűkebb, mert 9. pénzen felyeb itt a Zab el ném mént [Vacsárcsi Cs; BCs] | az buza akkor olcso lévén őt polturánál fellyeb el nem ment az olyan buza [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Fekete György (35) j b vall.]. 1774: ezen Hellységben a Szénának Szekere el mégyén közönséges áron 4. forint s fellyebis [Mocs K; Ks Conscr. 25] | (A bort) ha kortsmára tészik, kupája ell megyen leg alsó áron huszon egy pénzen, átalýában [Szentdemeter U; LLt Vall. 16]. 1775/1781: Egy véka buza el két hét Nyoltz Sustákon, ez előtt három négy esztendővel mikor a drágaság volt drágán ment el [Algyógy H; JHb LXXI/3. 365]. 1786 az olyan bor, a másoké 6. garasonis jár, de az enyim bár tsak 5. garasan vagy két petakon menne el, mert a Kortsamáros mind azon Lamentál hogy 4. garasnál fellyebb el nem menyen [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelhez]. 1821: minthogy igen szép, és jo Buza volt vékája leg oltsobbanis el menne ma 5. huszasokon [Apahida K; RLt O. 2 Pásku Nyikuláj (70) vall.].

18. elfolyik; a se scurge; ver/wegfließen. 1781: szememmel láttam miképpen Opra Barának a Feje ből volt romolva, vére elég ment el az ütés miatt Oprának [Mezőszopor K; MkG 36. 3/2 Csizstelekán Todor (46) zs vall.].

19. tova/elfolyik; a scurge; vorbeih/dahinfließen. 1570 az patak az Lazar Imreh feolde borozdayan megyen volt eleb el [Gyalakuta MT BLt 1].

20. elfolyik, el/odalesz; a se pierde, a se scurge; (da)hin sein. 1573 az thimär Igh zolt az Kadar-nak, Twdod hagi haromsoris hittalak hogy meg keosd az hordo bort, Igered Magadat hogy ely Jeos, de vgian Nem Jeowel az Bor ely Ment kart vallotta(m) myattad [Kv; TJk III/3. 264]. 1591: Ha penigh valaky bora keotnj hina azt, az ki hordoiat megh keoteotte volt, es megh nem talalna, valakit hini akar, tartozzek mingiarast el mennj ha penigh el nem megien vakmereosegbeol, ha az bor el megien, tartozzek az kadar megh fizetni az bor arrat [Kv; Tanjk I/1. 166–7]. 1724 az I(ste)n őzötté csak, hogy tegnap eczaka mind el nem ment az bor Torján le patogtak az abron-csok [Nyujtód Hsz; Ap. 2 Apor Péter feleségéhez]. 1744: Két rendben tudom, hogy a Gat el szakadot, és Vízével edgyütt hala is el ment, és mind a kétszer szarazon maradt a Tho hely [Tóhát TA; JHb XI/17. 11]. 1770 a gatot jó kötessel tartván, az utrizalt also kőve a Malom-nak nem igen hibázatt, de hogy a gátot nem Kezdek jól procurálni, úgy hogy a víznek az ereje tobnyre a gáton menvén el, a Silipen járo vizet alol meg akadályozta mivel eleibe tsapatt [Sövényfa KK; JHb LXVII/115].

21. kifolyik; a se scurge, a curge afarä; (hin/her) ausfließen. 1769 Mikor fel vették a nevezett pintzet. láttam hogy sok bor ment volt el a pintze földre [Szu; IB. Taján (!) János (25) ns vall.].

21. ~ tölle elhagyja testét; a-i päräsi (cuiva) corpul, a ieşi (din trupul cuiva); seinen Körper verlassen. 1640 Azt is láttam, hogy az mely mag el szokott az férfitől menni az lepedőjén (így!) [Mv; MvLt 291. 233a–51a átirásban!]. 1771: azon el döglött Bivalon . mitsoda jelek láttattak, ... Nevezetesen hogj vért vizelet, es s(it) resp(ectu) midőn ganéllott mint az háj ollyan menté el tölle? [Msz; Bet. 7 vk].

23. eloszlik; a dispärea; verschwinden. 1575 Mykor granalz tahat gondot visely reaia, hogy Mykor az kellaban sok Ideyg fuwod, tehat annak előtte az My on benne vagion, Mind el Megien [Nsz; MKsz 1896. 367]. 1584: Harmad napig semmy testereol nem ment ell az rutság [Kv; TJk IV/1. 220].

24. eltűnik; a dispärea; verschwinden. 1584: Takach Kelemen vallia Ezt lattam hogy Byel Ez Lakatosne Eleombe Ieöve ... Monda hogy Aluzik, Nem aluzik: el fordulek eleolle, es mingiarast a' feleségemis felserkene, es Neky meg sugam, es hat ozta(n) el me(n)t [Kv; TJk IV/1. 262].

25. elvész, odalesz; a-şi pierde (vázul); verlorengehen. 1813: a' tisztelt Urnak szeme világa nagyon ell ment volt úgy hogy akkor tsak alig sajtított látásával [Sszgy; HSzJP].

26. elhalad; a trece (pe undeva); vorbeigehen. 1570: Annakwtanna Zent Marton napba Megen volt az haz eleol (!) ely, Es latthya hogy

germeky kywl az kapu Eleot zugorognak [Kv; Tjk III/2. 28]. 1584: el Menek Mellette ... egy Eolnieri Alig volta(m) teole [Kv; Tjk IV/1. 285]. 1589: Latam hogy azonj nepek mennek ott el az en zabomban vgian sokan valának [F. boldogasszonyfva U; UszT]. 1605 En nem lattam az Tarczia faluj Albert vereset vertele az gjermekek vagy nem mert mikor en ot megjek vala el azkor Tarcziafaluj Albert az Ajton Jo vala kj [i.h. 19/87 „Geörgj deak leania Katthalin Zent mihalj” vall.]. — L. még ETA I, 133.

27. elhúzódik, vezet el; a trece pe llingä; sich hincziehen, vorbeiführen. 1606: Migh Zekel Moises az Aknan el ne(m) hatalmasult, addig az fenyeó kúton beleól az mely út megien, meleg h patak felé el, addig az Kechet megiejenek reghi eós birodalma vala [UszT 20/71 Benedict(us) Vas de Martonos pp (60) vall.]. 1628: Vagio(n) Egi giwmeoltseós kert, keöwl (!) az magyar vcza Kis ayto paloianal az szamos mellet, tul, az mely kert mellet Egi szoros megien el [Kv; RDL I. 137]. 1748 (A) Határ Gyepü mellet el mégyen egy föld a Fügö Torkáig [Koronka MT; EHA]. 1758: ada N(emzet)es Tar János Vram maga és Attyafiai képekben a' Mészkoí Falunak alszezin vagj végén egj darab belsö' Örökséget ... a' határ megien el a három és négy Szilva fák között [Asz; Borb. I].

28. elrepül; a zbură; weg/fortfliegen. 1572: Az hagigalast Lattam Az En feyem feoleothys Mene zekerche ell, de azt En Nem twdom kyhoz hagittottanak [Jákótelke K; KP].

29. letelik/jár; a trece, a se termina; vergehen, ablaufen. 1653: És az 1621-k esztendő evel el mene [ETA I, 139 NSz].

30. belemerül/vész vmibe; a se afunda; sich vertiefen, verlieren. 1582: Vagion az kapwn Allo Drabantok feleollis Nagy panaszkodas eo kgniek eleot hog igen el Mennenek Az Rezegsegeben tizek es hiteók zerent az vigiazasban glakorlatossaggal Nag Alozekonsagba(n) es Thuniasagban talaltatnanak [Kv; TanJk V/3. 269a].

31. ? tovább megy/folytat; a continua; fortsetzen. 1679/1681: ö kglme^a ha kikben (: hozzá hasonló szolgál tarsaib(an);) magok viselése irant mi fogiatkozast tapasztal, arról öket megh szolizca, ha ... továbbis vakmerőkeppen az ollyaten alkalmatlisagb(an) el merülvén mennek el, arról engemis kötelessége szerint informállyon [Vh; VhU 667. *Geor. Baranovszki supr. castellanus].

32. átv ~ vmeddig eljut vmeddig; a merge pină unde va; gelangen. 1653: (A fejedelemnek) hallottam szájából több szavai után, hogy azt mondá: Meg kell kegyelmeznem mind Brassónak s mind Géczinak s a többinek is, és a portának is kedvét keresem. Eddig elméne a szóban a fejedelem [ETA I, 111–2 NSz].

33. (alkuban bizonyos összegig) fölmege; a ajunge (pină la o sumă/preț în tocmeală); (im Handeln bis zu einer bestimmten Summe) gelangen. 1718: Az kgd fekete Lova iránt vagjunk alkalomban, el ment ā Német 11. Aranyig, talám

az 12. Aranra réá verjük, ha lehetne felljebis [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.].

34. megy; a merge; gehen. 1585: monda Neke(m) Lantos Mihaly Vary megh filep Georgy Im chak gyertiat vezek kezembe es a' zabliat keóteom fel Mert felek teoleok, veled en el megiek, hogy inkab meg ohassam magamat [Kv; Tjk IV/1. 532–4]. 1779: Vintze Szabo Mihály ... egyedül nem bátorkodván menni hitt hogy véle mennyek el [BfN Bh-i cs.].

35. Nemi von. nyil-ban: kb. leszáll (nőről); a se da jos, a coborí (in act sexual de pe o femeie); (in geschlechtlichem Verkehr von einer Frau) absteigen. 1630: be uit engemett ez az Ura(m) az pinczeben s mezitelen uetkezettett s adigh el kinzot hogj ugjan megh halta(m), hogj en soha nemis erzettem oza(n) mikor el hagjott, ugj ment el rola(m). Megh az mezitelen szablatias az fejem ala tette hogj mindgjart fejemett veszi s azert nem mertem jajgatni [Mv; MvLt 290. 221a].

◇ Szk: ~ a feje lehull/porba hull a feje. 1653: A vezér csak elijed rajta s mond: „Ma mindketten meghaltok, elmenyen a fejetek, hogy a császárt leültették és hazudtatok” [ETA I, 132, NSz] * ~ (a) gyermek (tőle) (gyermeket) elvetél, veszít. 1585: az természet foliasais lehetetlennek tartia, az Ersebet Maga menteset hog az Arniek zeken tudatla(n) veletlen ment volna el á gyermek es ig leót volna halala [Kv; Tjk IV/1. 454]. 1630 (A leány) azt mondja hogj az arniek szekre akart menni s el esset, csak el ment teőle az gyermek [Mv; MvLt 290. 192a]. 1716: ez előtt, kétzeris ment el gyermek tőlle [Nagyida K; Told. 22] * ~ a híre híre terjed. 1736: Vesselényi Pál uram ajándékozott volt Apafi Mihály öreg fejedelemnek egy német hintót, ... Szebenben gyermekül úgy jártunk nézni mintha csudalátni mentünk volna, elmenvén az híre, hogy az fejedelemnek német hintaja vagy on [MetTr 363–4]. 1793 láde, el mégyen a' rosz hírünk [Koronka MT; Told.] * ~ a lába alóla kicsúszik lába alól a föld. 1607: palchaita fen tartia uala az kezeben meg fordulasaban, de azt ne(m) tudo(m) ha wtñj akaria Georgiet Auagy ne(m), Azon, el mene az laba alolla az fordulasba, el esek [UszT 20/302] * ~ a világra világgá megy. 1831: Ifjabb David Antal a Feleseginek azt irta hogy ő a világra mennyen ötet soha többé Járába nem fogja látni s Járába soha sem fog jönni hanem elmennyen a' világra [A.jára TA; TLt Köz. ir. 403 Ujfalvi Nagy Ferenc hit. ass. kezével] * ~ dolgára dolgához lát. 1570: Mond Janos kenez Menny el dolgodra ha Rezegh vagy, Es az Botthal megh tazytia [Kv; Tjk III/2]. 1632 eze(n) közbe(n) megh kette(n) ot feddódenek en el menek dolgo(m)ra es uizet meritek [Mv; MvLt 290. 103a]. 1813: így osztán énis látván hogy itt nem jól van a' dolog el huztam magomat s el mentem dolgomra [Dés; DLt 56. 23] * ~ a hite mellől megszegi esküjét. 1595 en azon kerlek hogy el ne uid felesgemeth is kerem azon kerlek hogy hited melleől el ne meny mert en hitem melleől el nem allok teóruenyne kwl [UszT 10/95. — A fog. ilyen

zavaros!]* ~ szolgálni szolgálatba áll. 1629 Az mikor el menne Simonfiné monda szegeny akkor hogi el megie(n) szolgálni, mert el nem alhatta az Uranak nagj gondúseletlenségett [Mv; MvLt 290. 187b]* el nem megy vmi mellől a vmitől el nem áll/tér. 1593 az polgar vrainra is terhet vetettek, nem remeluen ingienis, hogi ammit az egez orzagban valo Nemes zemellek, seot vrunk eo magais, beneuole p(rae)stal, eo kegmekek valamit difficultallianak; Mostannis azert, sem az Articulus melleol, sem az eo kegmekek vegezese melleol el ne(m) mennek [Kv; TanJk I/1. 222–3]. — b. kb. meg nem ússza szárazon. 1672 ugy viselylek egy mas elle(n) magokat, hogy ha mellyik comperialtatik másikat minden igaz ok nélkül beoczteleníteni severa animadversio nélkül mellőle el ne(m) mennek [Kv; TjK VIII/11. 194]* nem kell elmenni a szaván nem kell adni a szavára. 1620: hallottam az falusi biro hazanal czinighe Antaltúl az roz Azzoni alatlak vayda Janosnenak ne(m) kellet uolna az zauan el menny [Páncélcseh SzD; RLt O. 5].

elmeháborodott elmebajos, örült; nebul, dement; Geisteskrank. 1835: Az elme háborodottak számára Kolosvárt építendő intézet állítására ... fel szollíttatnak mind a T. Papok, mind az Ekklesiák a' segedelmezésre [Nagykapus K; RAK 9 esp. rend. kiv.].

elmehet 1. eltávozhat; a putea duce; weg/fortgehen können. 1570: Erzebet Kyral Marthonne Eztis hallotta Az Trombitastwl hogy ezt Monta, Esseh lelek kurwak ely vezek myattatok valamyt Myveletek Raytam Jmmar hatzor Jndwltam ky az kapun hogy ely Mennyek Az varosrol myattatok De ely nem Mehettem [Kv; TjK III/2. 27]. 1574 Minden kapun Minden Nap egy egy tyzed Eoryzzen, ... Towaba senky keozzwlek keowetes nélkül ely Ne tawozzek az kapurol Es egyzer eginel teob ely Ne Mehessen, hane(m) az Meg Ieowen vgy Mennyen Mas [Kv; TanJk V/3. 103a]. 1595: az paztorok penigh addigh el ne mehessenek az zeoleokbeol, ammegh az gazda zeoleje zedeset el ne(m) vezei [Kv; i.h. I/1. 263]. 1629 halottam azt, hogy maga küldötte el az feleségét Varga Mihály, s maga is utána akart menni, s el is ment volna, ha az adósságtól elmehetett volna [Mv; MvLt 290. 150b átirásban!]. 1675 nálla lévő dorongal, eze(n) Szász Márton meg irt Urára reá támadott, az utca ajtót be téven ezen Szánto György hogy el ne mehessen [Kv; TjK VIII/12. 124]. 1702: ha pedig eből az Országból Molduába el akarnának menni lakni, ő kglmének hirt téven, el mehessenek szabadson [Altörja Hsz; Borb. I. — "A „négy Molduay Cizmadia Cziganok""]. 1744: eő neki kerkedet egy Flora Lupuly nevű pakulár hogy anyi mézet ett hogy a hasa miat nem is mehet el [Gyeke K; Ks]. 1746: az A. két izben volt kezdője a veszekedésnek, elsőbben mikor meg Szádtá az It, másodsor mikor ugyan tsak utól érvén pálczával aggredialta és a Testisek importantiaja szerint verte is, melly dologra

incitalodván az J. vágta meg, és Sebhette, holott el mehet vala lóhátan az A. ha szándéka veszekedésre nem lett volna [Torda; TjK III. 91]. 1805: hamar az után meg halálozván a Néhai Baronissa aszszony Ö Nagysága, az uj Tiszt nem fungálhattott és en sem mehettem el pusztán nem hagyhatván az Udvárt [Szamosfva K; BLt 12 Jos. Nagy (38) ns, tt vall.].

2. elvonulhat; a putea pleca; weg/fortziehen können. 1653: És a magyarokkal mikor immár Vitéz Miklós útban volna, a Básta hada hitetlenül levágá a Vitéz Miklós hadát és magát, nem mehete el békével [ETA I, 66 NSz].

3. elindulhat, útnak indulhat; a putea porni la drum; aufbrechen können. 1597: ha el mehetnek eoreomest Mennek az dologert kyt twd keg: zantala(n) ocupaciokkal terhelte(m) kyk myat feyerwarat kelletet mwlatno(m) most sem vagyok wres azoktul [Ipp Sz; Ks]. 1609 Kallai Mihaly es Egri Janos varadi postak kerenek Biro vramtol Fekete Toigh* louakat, mert az Hunyadi el farat louakon eok el nem mehetnenek [Kv; Szám. 126/IV. 326. — "A Kv-ról Nagyvárad felé vezető úton: Körösfekető B]. 1656: ha valaha el akarna menni Moldovai Tivadar hazajab(a) szabadson elmehessen ... el bocsattassék bikkivel ... s ha megh marhasulna ávál engedtettnék megh házájában menetele [Héderfája KK; Törzs]. 1736: Én nem mehetek el, mert öreg ember vagyok, sem a feleségem [MetTrCs 484]. 1740 mostan az szegenyseg marhai anyira epülven biztatjak magokat hogj marhajokkal az gabona után el mehetnek [Kercsesóra F; TKI Mohai Mózes lev.]. 1763: én pedig falusi biro lévén akkor Udvarfalvára s többekkel együtt el nem mehettem hanem a Bátyámát azon dologban ben lenni elégsegnek alítam, mint hogy testvérek vagy(n)k [Koronka MT; Told. 33. 27]. 1825 könnyen el mehetek, nints is nagy kedvem Bálozni [Dés; DLt]. — L. még ETA I, 73–4.

4. elindulhat és megérkezhetik; a putea pleca si sosi undeva; abgehend ankommen können. 1633: Gaűaj peter vra(m) w kegme maga saiat kopaszfalűj Jobbagiat ... megh fogatta azoknak dolgokat akarta volna eleötteönk w kegme reuidealtatnj es el igazitanj, De mi akkor w kegme kjuansagara el nem mehetenk mert vrűnkna w Nagh(sag)anak el mülhatatlan nagj para(n)czolatj valanak rajtonk [Dés; Ks 41. D. 24].

5. elhagyhat; a putea pleca/părăsi; verlassen können. 1792 Szegődtem meg magom mellé Moldován Jánost három Esztendőre meg másolhatatlanul, hogy ő is elne mehessen én se tsaphassom el [Drassó AF; TSb 24].

6. elköltözhetik; a se putea muta; verziehen können. 1631 (Feleségem) mikor az ioszagot kezebeöl az Atiafiaknak resignallia akkor az en dispositio(m) szerent, kik iobbagibol allo szolgak voltanak, az iobbagisagh alol fel szabadullianak szemeliekben, es ha el akarnak onnat menni szabadon el mehessenek [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 6 Sükösd György végr.].

7. szabadulhat; a putea scăpa; loskommen können. 1639 Hallottam azt, hogy olyat adott volt enni egy nagy, magas, zöldbeli legénnek — az mely legént én is láttam ott nála — hogy soha el nem mehete tőle, az mikor elment is, azután otthon házájánál meghalt volna [Mv; MvLt 291. 188a—91a átírásban!].

Szk: nem mehet el vele nem úszhatja meg szárazon. 1597 tekinteok hat Nagi Benedekhez igen chiapkod ez fogoli legény az zabliawal hallam Benedek monda Aha arúlo vgimond el veztel de nem mehez el welle [Kv; TjK VI/1. 51] *nem mehet el vmi előtt meg nem kerülhet vmit, el nem hagyhat vmit. 1583: Megh értettek eo kgmek varosul ... minemeo Nagy es vtolso zwkseg kenzergette eo kgmet^a tanachauai egietembe az Zabo Georgy hazanak eőreók Arron meg vetelere, ky eleót semmi keppen el nem mehettek volna, holot maskeppe(n) Lengel királnak eo felsegenek haragia fogot volna keowetkezny ez Zegeny varosra [Kv; TanJk V/3. 272b. — *A város bíráját].

8. elfolyhat; a putea curge; dahinfließen können. 1825/1826: a' völgy vízenék sem arra valo sánca vagy is árka melyben eltérhetne, se pedig valami olyan meatussa, mely (így!) kártétel nélkül el-mehessen legkisebb sincsen [Ms; GyL].

9. elhaladhat; a putea trece (pe undeva); hindurch/vorbeigehen können. 1568: akkor az kerekas benedeknek hazarol zabad chyepeges volt, az zeky gergel haza fele, es oth az chyepegesnel, Egy kys szoros volt, kyn egy ember el mehetet [Kv; TjK III/1. 216]. 1575: aholket zena zeker egy Mas mellet el mehet [HSzj szénaszekér al.]. 1579: orzagh Teorwenye zerent ket zeker egymás mellet kin el Mehet chyak annie tagassagot Engegienek az vtnak [Kv; TanJk V/3. 187a]. 1613: Nyr szegh oly selymekes hely uala hogy az barom megh nem jarrhatta, megh gyalogh emberis nehezen mehetet el rajta [Ditró Cs; EHA]. 1629: az Teoser Peter szolgálja Balint az Phileop Palme kertire rakia vala az fat monda az legeni Lonczios kurua kertire bizoni ugj oda rakom az fat hogi az kert mellet az Tiuk se mehessen el [Mv; MvLt 290. 33a]. 1674 Szegődtem megh En Gavay Miklos ... Orosz Vaszillyal hogy ... az Czukas nevü el szokot Tot^a megh tölcse mindenütt az gattyat ... olly széllyesen hogy egy szekér el mehesse(n) az gat tetejen [A.szovát K; Törzs. — *Olv.: elszökött tót; értsd: gátszakadás miatt elapadt vízü tavat]. 1825: Az Igésre járo utat is el szoritotta ugy hogy két szekér egymás mellet nem hogy elmehetne hanem egy Szekérnek is az egyik kereke a fel osztot földéken kellett járni [Dés; DLt].

10. mehet; a putea merge; gehen können. 1570: Kathalin Adam Janos zolgaloya, Azt vallya hogy ew az kwtra Megien volt Latta hogy az Zwrrch (!) Takachne, az Zabo Janos ablakan be keonykleot volt, vgy zydia volt ely Mehetek Beste zegien^a kwrwak Besterchere zep Tyztessesgetk vagon otht, es azonba peoky volt eeket oda be [Kv; TjK III/2. 94. — *Olv.: szégyen]. 1600: a mikor erdeőlni me(n)tem Chokas berczigh enge-

met senki nem haborgatoth, ha towab kellett volna me(n)nemis, el mehettem volna affolol hogy valaki engem megh haborgatoth volna [Martonos U; UszT 15/272]. 1653: noha nem illenek talam megh irnom de nem turhetem az eo^a nagy gazsagat, mert már az Cziki Vrajm keozul még czyak latogatasara sem mehet senki ely eő kegyelmenek kit le ne(m) szidogat [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz. — *A levélben említett „Damokos Uram” Ez valószínűleg azonos azzal a Domokos Jánossal, akit 1662-ben nótáztak, de azután felmentettek; ennek felesége ugyanis Petki Judit volt (Kőváry, Erd. csal. 76), és így a levélben valamiféle családi egyenetlenkedésről eshetik szó]. 1724: akartam ... az Urat Groff Uramat bizodalmason követven kerni ne vellye az Ur embertelenségemnek hogy most az Innepek előtt az Ur latogatasára kötelessegem szerint el nem mehettem [Betlensztmiklós KK; Ks 95 Bethlen József lev.]. 1786: az kik Taxa fizetéssel el maradtanak, és az kik terhes bajak és akadallyak mián az Mlgos Uraság-dolgára mindgyárt el nem mehettek mind azakat az Tisztartok, Darabantak, hurtzalták, rongálták arestumban tették [Torockó; TLev. 4/13. 28].

11. átmehet; a putea trece; (hin)durchgehen können. 1604: az kosar penig oly wala hogi Egik rezebeol az masikba az ökre el mehetenek [Kede U; UszT 77a].

12. kb. odaállhat/mehet; a putea intra in rindul; (da)hinstehen können. 1770: már el mehet őis a' több Groffak közzé, mert azt gondolom hogj nem Groff, hanem Tolvaj lészen a' neve [Bencenc H; BK sub nro 1017 Urszan György (50) jb vall.].

13. jog ~ vmeddig felmehet/fellebbezhet vmeddig; a putea face apel/recurs pînă la ...; (bis zu einer bestimmten Gerichtsinstanz) rekurrieren können. 1593: Az teorueny Jgy talala hogy az prokator hiúatalnak ninchien helye, melyet az J. apellat vala az eskwth zekig ... az teorúenis vgy Itele hogy az Eskwth zekig elmehet [Szu; UszT 9/48].

elméjü. Jelzős szk-ban: 1. eszű; cu ... minte; von Kopf/Verstand. 1673—1683: Azert, ez vilagh alhototlonsaga minniajunk előtt világos, sokat igir keveset ad, elő samlalhatatlan, akar melj elmeiü embertőlis ennek mivolta [Ks. Kornis Gáspár kezével]. 1753/1781 Josika ... mint afféle ravasz ember, és igen serény elméjü, az afféle szavaival az mostoháit^a reá vehette, de azt beszéltették az emberek, hogy Josika Imre ur, a Mostoháknak Bétsben annyit sem szolgált, mint egy légy [Máda H; JHb LXXI/3. 272—3. — *Értsd: mostohagyermekét]. 1784: Tudom jól hogy Balás Deákot Lántzon meg kötve tartották Mátjus Uramnál enni 's inja adtanak mint olljan meg tibejedett elméjü gorombának [Kovászna Hsz; HSzJP].

2. gondolkodású; cu fel de a gindi; von Denkweise. 1817: az iffiaab esztendeiben Csintalanabb elméjü lehetett [K; KLev].

elmelegedett átfűlt, megfűledt; incins; dumpfig geworden. 1797 meg maradt széna, el melegedett gabana s egyéb effélék iránt parantsolt a' Néhai Groff Ur [Mv; Told. 42/1].

elmélkedés (el)gondolkodás; meditare; Nachdenken. 1854 Tétlenségben folydogáló napjaim a visszaemlékezés és elmélkedésre sok szomorú órárt hagytak [ÜjfE 4].

Szk: ~emben sem volt meg sem fordult agyamban. 1662 soha elmélkedésemben sem volt afféle állapott [KJ].

elmélkedik gondolkozik; a se gindi; nachdenken. 1595 az Jktataskort az harmad Nap alatt Az Jozagot Nominanter fiasolt Marhastol Connumeraliak, Ez mellet minemeo hazna volt es zolgalattia, Minemeo Maiorsaga hazna lehetne es mint kellene birnj, mindenkepe(n) perspicilliak, Inquiralliakis, hogy onnat megh leowen, tudhassak valoba referalnj eo kgmeknek varosul; varosul vizontagh tudhassanak ez vy Jozagnak Gondwisesereol vagy dispositioiarol elmélkednj es veghezni [Kv; TanJk I/1. 249].

elmellőz 1. figyelmen kívül hagy; a neglija; übergehen, außer Acht lassen. 1787 ha az Falus Bíró es Notarius ezen Rendelést el mellőznék .. in duplo vissza fizettetik a' Contribuens népnek [Torockó; TLev. 3/2. 2]. 1794 (Az árváknak) majd jobb lett volna, ha senki Tutorok nem lett volna, mintsem ha meg engedtetik mind az a' mit a Tutor Ur kíván vagy elmellőzni, el tartani, vagy pedig el engedtetni [Kv CsS].

2. (szándékosan) elhagy; a renunja; (absichtlich) unterlassen. 1816: (A vasművelési rendelkezéseket) népünk mind egyre el mellőzte meg tartani, és annál fogva egyéb pontokot is meg rontottanak [Torockó; TLev. 9/46]. 1827 (A pert) annakutánna ismét el kezdték s megint folytatni el mellőzték [Hsz; BLev.]. 1832: ugyan akkor emlegette, hogy egy protestatiót fog készített, és bé adni .. de csak ugyan meg gondolkozva ki tudja mi okból azt el mellőzte [Ne; KCsl 6].

elmellőzés megkerülés, mellőzés; oculire, trecere peste; Umgehung. 1823: egy Tisztel(etes) Pap is a' Mtgos Fő Consistorium ell-mellőzésével felső helyen ne alkalmatlankodgyek [Nagykapus R; RAK 32].

elmellőzött megkerült, mellőzött; oculit; umgangen. 1844: az el mellőzet törvényes uton fel lépni ne terheltekk [Dés; DLt 1109].

elmenés 1. elmenetel/távozás; plecure; Fortgang. 1584: Melly Boer annak uthanna az kówetek elmenese uthan chak hamar kezbenis akada [Gyf; Báthory, ErdLev. 157]. 1586: Mikor penigh az dolognak Napia eleot kerezének, Ne(m) hagiót zechi Istua(n) zabadsagot Neky az Czeh Mester az el Menesre, hane(m) azt monta hogy Nem

Mehecz, Mert holnap czech lesze(n) es megh latod Mynemeo vysagotis hallasz [Kv; TJK IV/1. 557]. 1595 24. Octobris Sebesi ferentzet Cancellarius Wram szolgálait, mely az Jo hirt hozza, az Szjnan Bassanak el menese felöl Biro W. egez Tanaczul jol tartata [Kv Szám. 6/XVIIa. 104 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1800 Titt. Szolgabiro Ur, utolszori el menésekor adtunk egy kupa bort/28 [Torockó; TLev. 5].

2. végleges elmenetel/távozás; plecure definitivá; endgültiger Ab/Portgang. 1653 Báthori Gábor mindjárást illára vevé a dolgot, és az elmenés felől kezdte gondolkodni. És el is futa onnat [ETA I, 114 NSz].

3. menés; mers, mergere; (Hin/Weg)gehen. 1826 Dobi Péter András Szembesítették Gazdájával Bikfalvi Sigmomddal kinek is szemébe mondja hogy nem igaz hogy ő válalkozott volna, az el menésre [Dés; DLt 1039/840-hez].

4. (hűtlen) elhagyás; pársüre(a domiciliului conjugal); (treulose) Verlassung. 1629 Az el menest^a szinte ugj vallia mint az teőb bizonyosagok [Mv; MvLt 290. 188a. — ^aAz asszonynek férjétől való elmenését].

elmenet elmenetel/takarodás; disparitie, topire; Schmelzen, Verschwinden. 1570 Az Erdeoknek es Benne valo karnak megh Latasat hattak eo kegek az honak ely Menethy vtan [Kv TanJk V/3. 3b].

elmenetel 1. elmenés, (el)távozás; plecure; Fort/Weggang. 1578 eo kegme^a az feyedelem el Menetely vta(n) be gywchye az vrainat egez warassul [Kv; TanJk V/5. 157a. — ^aA város bírāja]. 1582 Keovetkezik filipoczky El menetelire walo zekereseknek es wezetek lowaknak el vitelyre walo keőlchye [Kv; Szám. 3/V. 45 Lederer Mihály sp kezével]. 1593: Vrunck el meneteljkor walo zekeresek^a [Kv; i.h. 5/XXI. 121. — ^aKöv. a fels.]. 1595: Wrunk ő fge Orösszait Asszonyunk el menetelekort vitte Deesi Zabo Andras 4 loúal Thordaig ... f 1 [Kv; i.h. 6/XVIIa. 87 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1604: az Kd el meneteli utan az dologban az mintt lehetett laboraltunk [Ks 38 I. 16 Melch. Bogatty Kornis Boldizsárhoz]. 1613: Az masodik el menetelebennis protestatioval elt mi okon ment el^a, hogi az vra nem hogy magat megh akarna tiztítani, de sőt inkab most is hazanal vetkes szemelt büntetlen zenvedne es tartana [Dés; KJ. — ^aFérje házáól a válófélben lévő asszony]. 1761: Kovács Agnes asszonyj egy megy szin bársonj szoknját. tudom hogy vitt volt el azt magam szedtem volt. ránczba el menetele előtt harmad nappal [Mezőbánd MT; MbK IX. 28]. 1781 Urszujnak el Menetele után még azon ostorgát sokat emelődött, Nagyittatatt [Mihálcfa AF; Eszt-Mk]. 1809: a Polgári Hivatalokban lévő tisztek a Szabadság idejével oly formán vissza élnek, hogy annak ki telésivelis ... Hivatalok mellet meg nem jelennek ... méltoztatott ezen rendtelenségnek további el hárintására azt parantsolni, hogy

ennek utánna a szabadság ideje írás által kéretessék ki az előljárokot, írásban adatassék ki azok által oly moddol, hogy abban fel jegyezve légyen mind az el Menetelnek, mind a Visza jövetelnek Napja [UszL't ComGub. 1694 gub.]. 1818: Kedves Fiam! ... az Unokám ... Az előtt is gyakorlott gonoszságait el meneteledtől fogva, kétszerte inkább kezdette öregbíteni [M.régen MT; TL't Praes. ir. 321-hez]. 1833 k. En tehát egy gyenge erőtelen Aszszonyi állat ..., hogy életemet meg menthessem ..., úgy vontam magam bátorságos helyre: — Az előbbi el menetelemmel el vit egy Kevés paraphernumokon kívül, minden bonumaimot még tsak az Valtozoimot is ot hagyva [Borb. II válófélben levő asszony panaszirata]. — L. még BTN 124.

2. elvonulás; retragere, plecarea; Abzug. 1706 Ezen Udvarháztól a Nímet el menetele után vittek el a Berezckiek, Béres ökröt Nrő 12 [Hsz; Törzs. Rákóczi-inv.].

3. eltakarodás; dispariție, topire; Schmelzen, Verschwinden. 1799: (A földet) minek előtte Szántani kezdetek ho el menetele után addig mehetett ... Dán István felől a Czerjek Uram részín* [Albis Hsz; BL'ev. Vall. 2. — *Ti. a sertés].

4. végleges elmenés/távozás; plecarea definitivă; endgültiger Fort/Weggang. 1679: edgjszer discursálván Cserei Urammal az Beldi Pál el menetele felől monda öklme, hogy bár ezüst utat csinálná(na)k eleib(e), csak jőne viszza havasalföldéből [Fog.; Törzs. „Joannes Philippus (37) in Arce Fogar(as) vigiliarum praefectus” vall.]. 1758: azon Sellérek el szökések előtt el menetelek arant hirt nem töttenek [Harasztkerek MT; Ks 18. XC. 11]. 1787: A Nappali, és Ejjeli Strásalást olly szoroson, és keményen meg tartásák, hogy senkinekis tellyesseggel modja ne légyen a' hír nélkül valo el menetelre, annál inkább el költözésre [Torockó; TL'ev. 3/2. 4a]. 1812: Mi helyt egybe költenek egész elmenetele ideéig tapasztaltam hogy a Groffné hidegséggel viseltetett a Groffhoz [Héderfája KK; IB].

5. hűtlen elhagyás; părăsire (a domiciliului conjugal, părăsire infidelă); (treulose) Verlassung. 1655: Noszolyban* lako Orban Istvan absolutiot kivan feleségetül Moczi Ilonatul, mivel hogy hűtötlenül egy nehanyszor el hagyta. Egy nehanyszor viszza hoszta, s ismet el szökött utolszori elmenetelenekis majd három esztendeje leszen [Szjk 76. — *SzD].

elmenő 1. menő; de plecarea; abgehend. Szk: ~ szándék menő szándék; intenție de plecarea; Absicht zum Abgehen. 1673: (Az alperes) jurályon ad tertiu(m) azon hogy szolgálja az Anak el meneő szándeka leve(n) ... dilapidalta marháját az A(na)k [Kv; TJK VIII/11. 260]. 1737 Mint hogy az üdönék szük voltára nézve felvén a terhes consequentiatol, annak anticipatiojara kellett pro Majó az Militia számára Zabot vásároltatni Cub 34 mellyetis el menő szándékára nézve az militia nem acceptalván, hogy az Város lovaira is az Condescendens Militia számára erogaltassék

determinaltatott [Torda; TJK I. 144]. 1762 a' ki czégeres vétkeket cselekeszik, maga el menő szándékát nem hirdeti ... szökök [uo.; TJK V. 121]. 1817 Szoka alias Unguresán Togyer nevezetű ember ez előtt mint egy négy hetekkel el szökött ... el menő szándékát sem egyszer, sem máttztor a' maga rendes modja szerént ki nem Nyillatkoztatta [Dob.; Somb. II] * ~ útjában arrafelé/ott jártában; in trecere, trecind pe acolo; im Vorbeigehen. 1765 mind maga tudta Károlyi mind pedig másoktól is aztat hallotta hogy az Aszszony Bánfi Marianak felettébb nagy ráncora vagyon réája, melyre nézve féltvén a' bört Károlyi igen nagyon tartatt attol hogy el menő Uttyában az Aszszony vagy el fogattya vagy keményen meg veretteti [F.gerend TA; Ks Joan. Somlyai de Fogaras (40) ns vall.].

2. elhúzódo/vonuló; care trece; abziehend. 1721 a két collégium között el menő Város közönséges uttája [Ne; EHA]. 1748: a nagy láb föld felet el menő Nagy Barázdai oldal [Koronka MT; EHA]. 1751: (A) Szekér út fel felé tsappanolag az Akosfalvi Erdő és a' Vatzmányhoz tartozó ezen darab Erdő között el menő Határ útban rüg [Koronka MT; Told. 31. 4]. 1754: (A Nagyerdő) szomszédgya felyül a' Kendi és Tőki határák között el menő út [A.tők SzD; THn 7].

elment ige 1. ment; a salva; retten. 1606: azt mo(n)dotta nekik hogy ha az tiszt haboritana eöket az rezbeöl hogy az az Juh ne(m) eöwek volna, tudnj illik az Árúake, Abból el mentik az marhat eök hogy eöwek [UszT 20/321].

2. ~i magdt menti/tisztazza magát; a se justifică/dezvinovăți; sich rechtfertigen. 1590: azt monta volna hogy az eo leanianak en czinalta(m) volna gyermekeket ... mongia vala hogy en hwteott attam volna neky hogy en eottet el vezem akkoris azt monta(m) ... hogy en soha hitemet neky ne(m) atta(m) akkoris el me(n)tete(m) magamat vgia(n) eo kegme Capitany vram es az teob birak eleott. Thudom hogy hitet Jtele az teorweny Pribeknek abbul hogy ha attae hite <t> az leannak vagy ne(m) hogy elmenczie magát harmad magaval [UszT]. 1604 veghre harmad magauall kellett magath el mentenjen ellenem vgj szabadult megh [i.h. 18/147]. 1700: Simo György adtaval lelküvel, teremtettevel hogy nem szitkozodott ell mentette magát [Szentdemeter U; Ks 90].

elment mn eltávozott; plecat; weggegangen. 1652: Szeke* lako Szatthmari Gyeörgy kivanna absolutiot az szent Ecclesiatal hűtötlenül tüle elment es el szökött feleségetül Ugrai Marthatul [Szjk 69. — *Szék SzD]. 1671: Detsében* lako Fekete Mihaj tölle hűtötlenül el futot ment feleségetül Margittol kivan absolutiot [i.h. 113. — *M. décie SzD].

elmente vkinek elmenése; plecarea cuiva; Weg/Fortgang. 1600: Az Boerok el me(n)te vtan, tudom hogy iart az malo(m), egy eiel ottis haltam [UszT 15/265 „Kowach Janos Lengyelfalul Lofeő

ember" vall.] | Az Boerok el me(n)te vtan, tudom hogy forgoth az peöres malom [i.h. II/2. F. 266 „Palfi Thamas Farczadi Zabab zekely" vall.]. 1633 Kegd elmenteb(en) maradot buza Asztagh att nadason 4 [Utl].

elmér 1. kimérve elad; a vinde cintärind; auswägend verkaufen. 1629 mikor az buzat Kolosvarra viueök ... ez az Uarga Mihalys velünk vala, Kolosvaratis segitet az buzat el mernünk, penztis fel uennünk [Kv; MvLt 290. 175b]. 1633; nem tudo(m) azt hagi ha az tiz fo(n)t hust egiczeri meressel meree el, az Meszaros Georgi auagi ketczeri meressel [Mv; i.h. 139a].

2. felmér; a măsură (pentru a afla dimensiunile); ab/aussmessen. 1570: Jollehet az felyperes azzonak Byzonsagy Beh hozzak hogy Mykor az eo zeoleyet ely Mertek es Beochwittek hon ne(m) volt, De az Alperes ... kettzeris kerthe hogy Neh perellien uele Megh elegity zeoleyebeol [Kv; Tjk III/2. 166c]. 1589 k.: Aztis tudom hogy az mely feoldett Zabo Thamas Jrtott vala az Gyepw czierében rezeben hagiak, mikor az varas el mertte vala az feoldett, mindennek kinek ott feolde vala rezeben hagiak [Szu; UstT]. 1701: azon megh irt erdö(ne)k ket felöl határát ki járván Az alja tiz ölsöt kötéllel, es egy fél öllel el mérve talaltatek szeljire, tizennégy kötéllel egy öll helján [Gyulatelke K; SLt AK. 12].

3. kimér/tűz; a trasa/jalona; abmessen/stecken. 1600 (A malom) arkát a hon akkor el merek, azth mo(n)dak az warosiak hogy zinte(n) az Baratok feolde es Zombatfalui feold keozt wayon [UstT 15/269 „Barra Mathe Zabab Zekely" vall.].

4. mérésel más tulajdonába ad/juttat; a trece prin măsurare în proprietatea altuia; mit Abmessen in den Besitz eines anderen geben. 1625 en az Falut Jgaszagal kenaltam megh hogh az en Nylamott meg merek hogh ha tob talaltatik ennalam ami Illonek, azt Bator meriek ki ha tob leszen de ha ki nem telik az enim tolczek kj De az Falu azzal ne(m) gondoluan az Foldöymett Byrakal el merettek melyyett lattua(n) hogh enneke(m) karoszon eszik nem leöt mitt tenem Teorueni-niel megh tiltotam oka ez hogh egh oroksegegre, kin most Fwstom vago(n): kenantam uolna az Falutol hogy az Nylat attol el ne meriek miért az Nyl ki uolt ra ennis birtam eddigh [i.h. 94a].

elmélet a magáéhoz/sajátjétéhez méret; a dispune să fie trecut prin măsurare în proprietatea sa; zu seinem Eigentum abmessen lassen. 1570: Ezerth Ideztem ty klgitek Eleyben* az Paloczky Janosth es czynek balinthot hogy az el Multh wdokben ... hatalmawal harom fertaly zplometh el Merette: kynek az törwenthwl ha az törweny Mondanaya hatalmath Mondanek hozzayok Erte [Kv; Tjk III/2. 166d. — *Kv városa törvényes széke elé]. 1625: az Falu azzal ne(m) gondoluan az Foldöymett Byrakal el merettek [UstT 94a].

elmérgedik elmérgesedik/lobosodik; a se umple de puroi, a se inflama; schwärgig/bös(er) werden.

1751 egjébütt is a tagja mindenütt oljan volt mint a fekete szén a verés mia mind el mergedett volt [Csehétftva U; Pf].

elmérgesedés lobosodás; inflamatie; Vereiterung. 1765 Vallyon azon seb curáltatotté illendöckppen, vagy magára hagyotván ä seb, az gondviseletlenségöl következett el mérgesedése okozta a' halált? [Torda; Tjk V. 261].

elmerít csalárdul magának merít; in mod fraudulos a scoate pentru sine; falsch/betrügerisch für sich schöpfen. 1595 u. Az Peter Istuan(n)e molmaban valank, Kezdé mo(n)dani a' molnar, Lazlo peter feleöll, bizoni azert az Jambor el talalth volt az vam buzaban meritteny [Hodgya U UstT].

elmerül 1. elsüllyed; a se scufunda; versinken. 1736 az nagy jó Isten, az ki megengedi ugyan hogy az szent Péter hajója habozzon, de soha meg nem engedi, hogy elmerüljön, felgerjeszte némely szent hitekhez buzgó erdélyi lelkeket* [MetTr 423—4. — *Alapítványok létesítésére].

2. bemerül; a se afunda; einsinken. 1771: eö Naga malmának fel építése után hogy ezen Kerekék mindeg holt vízbe kezdetek állani, ezen also Silipet egy orossal és egy Húvelykes tenyérről fellyebb vették azért hogy inkább Légyenek el merülve az also kerekék [Ádámos KK; JHb XX/26. 6].

3. dtv nagyon átadja magát vminek; a se deda, a se cufunda; sich vertiefen. 1786 Már rég ideje hogy Semmi hiedet nem hallotta(m) talám a buba bánatba igen erőssen el merültél [Bolya NK; IB gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelnek].

4. dtv kb. elárad; a se ráspindi; sich verbreiten. 1582 Miwel hog minden feleöl be theolty eo klgmek fileyth az sok eyely kialtas Rezegeskedes harcizolas es chintalansag feleöl valo panazolzkodas, ky soha Amy (!) Atthiainknak Ideyeben el ennyere el Nem merewlt Aminth Mostany wdeoben ... Biro vram vigiaztasson rea ez felekre [Kv; TanJk V/3. 269a].

5. dtv túlmegy a határon/mértéken; a depăși limita; das Maß überschreiten. 1583 kerik eo klgmet Biro vramat hog ... meg feniche Az zolgakat ez fele sacczoltatastol, Az zegenseget es a' varosbely keosseget se merezeliek tiszteletie(n) es ektelen zidalommal illetny, rutolny amint Immar effele zidalmazasokban vgian el merewlitenek [Kv; i.h. 274b]. 1679/1681 ö klgme ... ha kikben (: hozzá hasonló szolga tarsiab(an)) magok viselese irant mi fogiatkozast tapasztal, arról öket megh szolicza, ha nem resepiscálnak (!), es tovaabbis vakmeröckppen az ollyatan alkalmatlanisagb(an) el merülvén mennek el, arról engemis kötelessege szerint informállyon [Vh; VhU 667]. 1743 Mivel a' Rüttsi Lakosok közül egj Néhány maga el hitt nyakas emberek magokat egyben tsatolván, annyira el merültenek a' Törvénytelenségben, hogj magoknak vendicálván a' Jurisdictionot ... nem szegjen-

lették a' Possessorokat, a' Falu közönséges határának usussától arceálni [K; Ks 14. XXXII. 4].

elmerülés elsüllyedés; scufundare; Versinken. 1779: már bizonyos időtől fogván tsak ugy lábbag Communitásunk Törvény nélkül; mint az Evezők kormányos nélkül, és már tsak az el merülés héjja [Torockó; Thor. 21/2a].

elmet 1. lemetél/vág; a reteza/táia; abschneiden. 1573: ha neky a Santa esse kwrwa megh Monta volna hagi vtanna Iar^a, megh tanította volna Rea myt celekediek, hagi Teobe ely Messe neky^b [Kv; Tjk III/3. 58. — ^aTi. Kerezturi. ^bA szeméremtestét]. 1593: Ez Borbelj Balasnak Montak es kertek hogy Ne messe el a' Pokos Janos orrat mert tala(m) meg forradna [Kv; i.h. 360] 1622 Hogj az Bekes hadabol haza Jeöttek uala ., azt azert ada^a Beczj Imrehnek hogj megh otalmazta hogj az orrat el ne messek, Azt monda Beczj Imrehis hogj azt neke(m) azrol adod hogj az szentegyhazban, kj ueöm az ostrangot (!) az ajakadbol hogj az orrodát el ne messek [Csatószeg Cs; BLt 3 „Steph. Fwsteös de Chiatozegh” (70) pix. vall. — ^aGeörgj András a maga telkét].

2. elvág; a táia; abschneiden. 1593: latiae ked Porkolab vram Meny bortt adnak kilencz penzen ked dolga volna ez s mo(n)da porkolab Im lato(m), vgy kwlde ell engemett hogy az zolgaiával ell menniek s à bor cziapiatt ell messwk s [megh haggiwk hogy teorwenigh ky ne adgianak benne .
Oda menenk s vgy mecze ell az porkolab vram zolgaia az cziapiatt [UszT].

elmétáz kihatárol; a jalona/marca; abstecken. 1781: ő Nga a közönségesből, a maga Allodialis szőlője mellet fel fogta a Malaistytát ..., Jegyekkel elis métázta, ... egy részit megis szántattatta [F.nádasd H; JHb XXXII/32].

elmétáztat kihatároltat; a dispune să fie jalonat/marcat; abstecken lassen. 1781 ő Nga a Malaistytát ... a Fadsét Arkátol a Malaistye Arkáig el métázattatta és foglalta volt maga számára [F.nádasd H; JHb XXXII/32].

? **elmetaed** el/lemetsz, levág; a táia; abschneiden/hacken. 1568: most bornemizane kezen meg fogatta az haydúkath hogy meg lessek feyerwary durkoth es az orat ayakastol el metedgiek [Kv; Tjk III/1. 228].

A címszó az **elmet** igének máshonnan adatolhatatlan -d gyak. képzős származéka-e (az **elmet** is ilyen jell-ű szárm.!), vagy merő tollvétség a szövegbeli igealak **el metsz**edgiek h. ?

elmetél 1. elvágdos; a táia; verschnitzeln/schneiden. 1567 Anna Koach presens fuisset quanda Vargane ad Helenam hys dictis adysset Embersege az hogy az gylchol az en ladambol ky wewtted elmetelted es Vrad ingere foldottath (!). Cui respondisset Helena Hazucz benne orzag

ffoltha kuruaul mert en sem mecczette(m) sem wewttem, hane(m) a mith az en vram ingere foldotta(m), te attad [Kv; Tjk III/1. 69]. 1602 mikor hiwom wala ha akor el Jö wala talam el zaladhatunk volna ha idejen megh monta volna hogy az Jstrangot el akaría metelnj az masikotis el oldhattuk volna [UszT 17/45 „Biro Jakab lofw Bodog azon falwj” vall.].

2. felvágdos; a táia in bucăți; (in Stücke) zerschneiden, aufhacken. 1681 Vajda Hunyad vára .. Délről valo Szegelet kő bastaja Also Contignatiojanak felső gerendazasat el metélték, csak harom gerendaja vago(n) [Vh; VhU 502–3].

3. ? megmetsz; a táia; an/beschneiden. 1648 en valami kes alliat hozta(m) volt az Röszel az Anyam szeőleőjebeol s azt vermettem volt el de az wdeo(n) meteltem el valami veszszedkeöt, melliet tavalj az minese hattak volt megh [Kv; Tjk VIII/4. 292].

elmetéltet be/megvágat; a pune să fie crestat; ein/beschneiden lassen. 1637: Meteltettem el az Niarj Baranioknak az filit [Hsz; LLt].

A szövegbeli nyíl, minden valószínűséggel tulajdonjelző főlgyj hemetszésére/vágatására von.; így is értelmeztek.

elmetéltetik . felvágdostatik; a fi táiat in bucăți; zerschnitten werden. 1558 k. legyen tizta rez ky kyuerettetteteth vekony plehe es el Metelteteth [Nsz; MKsz 1896. 284].

elmetörés fejtörés; bátaie de cap; Kopferbrechung. 1790: annyi bezedem vagyon hogy hetek, és északák kévantatnak el beszélésekre mind az én sok féle bajaimrol és Történeteimről — melyekről bizony talám ha valami német meg kapta volna nemet országban olyan egy olyan (így!) nagy románt irt volna belőle, hogy mások drága és sok pénzen fizeték volna csak hogy idő töltéseket kapták volna véle, nekem pedig bizony nem volt idő, töltésemre, az, sok-féle, baj, es, nyomorúság. elme, törres [Nsz; Ks gr. Kornis Anna lev.].

elmetsz 1. lenyes/vág; a reteza/táia; abhauen/schneiden. 1573: Eotthues gergne Anna, Kalmar Illesne Katalin Azt valliak hagi Kapa Mihálne Bezelete nekyk hogy kerestwry az eo zolgaloiaara Masot volna, Igertis volna neky es azert leot Rayta^a, De ha neky megh Monta volna neky egy wy bechy kest adot volna kezebe kywel teobe Mechete volna ely^b [Kv; Tjk III/3. 67. — ^aTi. a halálos vagdalás. ^bA Keresztury szeméremtestét]. 1574: Hunyadon egy Aztalnal volt Keower Martonnal Es ott hallota Azt Mongia volt Teowissy ferenchne feleol hagi walahwl Rea talalok Az Bestie kwrwara Byzon ely Mecchem orrat ayakastwl [Kv; i.h. 366]. 1585: Egykor értém hogy panazolkodik vala Hagione hogy Kakassanak el Meczettek Az orrat [Kv; Tjk IV/1. 500]. 1606: (Az ünő) fejének az fwletis^a el meczeottek vala [Sükő U; UszT 20/303. — ^aFelét is ?]. 1628^a

egikor Rezenen az en Mattkam^a anal feniegetet hogi orromot ajakastol el <me>czyi holot megh cziak iegiben volta(m) nalla es kenierett nem <ke>reset nekem [SzJk 18. — *Nagy András]. 1630 Bőthueos Ferencznakis eluagja az ket kezett, s az felesegenekis el meczi az orratt [Mv; MvLt 290. 203b]. 1653 Egykor^a az öldöklést megúnák^b, elhagyák, hanem az orrokat, füleket kezdék met-szeni; de azt is oly istentelenül, hogy az orrát ajakastól elmetstették, annyira, hogy csak a foga maradott szegényeknek, és sok így is megholt miatta; a fülét is a kinek elmetstették, a nyaka felé nyúzták alá [ETA I, 47 NSz. — *1596-ban történetekre von. feljegyzés. ^bAz i.h. részletes leírást tartalmaz azokról a szörnyű kegyetlenkedésekről, amelyeket a székely főemberek követtek el Báthory Zsigmondtól felszabadított székely jöb-okon].

2. levág; a táia; herunterschneiden. 1582: Az feredeo kadatt ell mechette^a es mas feneket Chinalt Bele fizettem f. — d. 36 [Kv; Szám. 3/VIII. 62. — *Alkalmassint a kád dongáinak összetöredezett v. megrothadozott alsó részét]. 1591 Beztercej zabo Gergelis panazolkodott hogi eo nekyis eg erzenyt penzesteol el meccette volna [Kv; TjK V/1. 138]. 1610 az padon egj kender keötel uagion . Nagj Janosne .. oda Ieöue es az kessel el meczee a' czattiat [UszT 4. 9e].

3. elvág; a táia; (ab)schneiden. 1630 Kerdeztem most fogsagaba(n) teöle hogj mint let^a . azt mondotta hogj eleset mikor ki iöt az ajto(n), csak ugj suhadot el teöle, de ugia(n) halua let s eo maga meczete el az keöleöketis [Mv; MvLt 290. 191b–192a. — *A gyermek].

elmetstés vágás; táieturá, crestăturá; Schnitt. 1583 (A tulkot) boryw korabannis iol esmertem ..., aztis tudom hogj eo maga Jegzette vala megh chanadi Tamas az fileben valo el Metzessel [Kv; TjK IV/1. 122 „Herencheny Mathias Mezaros Miklos Zolgaia” vall.].

elmetstet levágot/nyeset; a pune să taie; abschneiden lassen. 1574: hallota hogi az Keower Marton Monta volna azt hogi zep Marton Emberseget Nem Nezne Teowissinenek orrat ayakastwl ely Mecchetne (!) | Zeoch Antal ... Ment volt az thoromba Keower Martonhoz feddette myert zolt volna teowissinenek ollian Modon, hogi ely Mechetty orrat [Kv; TjK III/3. 365, 366].

elmetstetik levágotat/nyesetik; a fi retezat/táiat; abgeschnitten werden. 1669 Kées tsinalo Simon lopasa miat meg sententiaztatot, az akaszto fa ala vitetet egigik (!) füle el meczetet [SzJk 105].

elmettet elvágat; a pune (pe cineva) să taie; abschneiden lassen. 1593: Az mely hordonak penigh az Czapiat el vagattod abbol en senkinek nem attam annak vtanna ..., hanem volt egy teli borom, az Atiam az tizedes az kerete 3 penz arrat, annak adek abban az teli borban, az mely hordonak az czapiat el mettetted arra valo kepest

vagattad ky az teli bornak az feneket [UszT. — A fogalmazás az egész szövegkörnyezetben ilyen zavaros!].

elmezavarodás elmebaj/zavar; alienație mintală, rătăcirea minții; Geisteskrankheit/störung. 1876: Betegség neme elme zavarodás [Körösfő K; RHAK 51].

elmoeskol lemocskol, mocskolódva leszid; . ponegri; (be)schimpfen, schmähen. 1691 Derecskei István vram hirtelensegebül senkitis nyelvel el ne mocskollyon maszszor [Dés; Jk]. 1767 eddig elé Majosb(an) egy Sem maradtott meg hogj öszve nem gazlatta s motskolta, engemet is egykor rendeletlenül rutul el motskola [Msz; Told. 26. 5]. 1782 Parkas Ferentz nem hogj rá állott volna, hanem keményen el motskolta érte [Torda; KW].

elmoharosodik elmuharosodik, ellepi a muhar; a se umple de mohor; mit Fench bewachsen werden. 1775 az Illyeni uton levő Majorság földb(e) el vetett kölessét hogj nem Termet ezt az okát tudom mondani, hogj bé vetették rettenetes zapor esső érte, mely miatt a földb(e) verődven, felette ritká(n) költ az után későbben nagj szárazság indulva(n), el mohorosodat, füvesedet, nem volt abba(n) mod hogj meg Gyomlálhassák [Sárkány F; UtI].

elmond 1. elbeszél; a povesti; erzählen. 1591 ā biro mo(n)da Janos Balasnak halj Jde mo(n)da Janos Balas mond el az mit mo(n)daz [UszT].

2. végigmond; a spune; hersagen. 1586: (Az asszony) ennekem így panasztot eze(n) Kis Mihálra Az vrara, hogj az Aue Mariat Nem haggya el Mondany az Vra, Az Credobannis el hagiát velle vagy Negy Ighit [Kv; TjK IV/1. 435]. 1707 Kapitán Vr eo kglme fejer zaszlot tetetven ki .. Glikesperg Generalis, min(dj)arast jött az vár árka mellé, egy néhány officírekkel, .. realis parolat szóval instante ígíre Mellyét, lé vévén az kalapját elis monda annak rendi szerént Kapitány Ur(am) eo kglme ... az kaput megh nyitattá s az varat fel adtá [Wass. Irsaj István volt szív-i ub vall.]. 1736: A fejedelem mikor ebédelt vagy vacsorált ... vagy praedicator vagy arra tanított pohárnok inas az asztaláldást szép halkan elmondotta [MetTr 333, 335].

3. felmond; a spune (înaintea cuiva); vorsagen. 1653: deákgyermek koromban elégszer verték meg a <seg>gemet ott a kamarában, .. elégszer csaptak meg, hogj a leczkét nem tudtam elmondani [ETA I, 92 NSz]. 1805 Délután 4kor egy fél Conjugatiot elmondottam a Német Grammatikából a melyet még tanultam volt, a Rector nem vette bé Letzkének [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 127].

4. kijelent; a declara; erklären, aussagen. 1724: el mérik az leg öregebb emberekis mondani hitékel hogj egyszer sem termet kevesebb gabonájok, annakis egy része üszög [Sorostély AF; Ks 95 Bethlen Imre lev.]. 1762: ő minden lelke sérelme

nélkül el meri mondani hogy az I. meg viselődést volt [Torda; Tjk V. 94].

5. kimond; a rosti; äußern, erklären. 1736: Most pedig ... nemesasszonyok, nemes leányok is elegen vadnak, az kik szélitiben minden szemérem nélkül szaporán el mondják: Isten engem úgy segéljen, s úgy esküsznek mint akármely nyíri pajkos katonák az ki Isten ellen káromkodik, csak nevetik s elhallgatják [MetTr 416].

6. (szidva) vminek mond/nevez; a numi/face pe cineva ceva; (schimpfend) nennen, heißen. 1814 Dobai Mihály Uram ... engemetis személy szerint száma nélkül le motskolt, Vaknak, süketnek, el mondott engemetis | Dobai Mihály Uram Horváth Josefet le fattyazta, Balog Istvánt es Isákit mindennek el mondotta, égy szóval kitsintül fogva nagyig ok nélkül vexálta [Dés; DLt 56. 13, 20].

Szk: ~ja a lelket »bestye lélek«-kel szitkozódik. 1592 Mikor az Hozzu Janos hazanal az korchoman megh hallottuk volna hogj az papiros chinalo tarsi el monta volna az lelket, el akaruk hozni biro vramhoz Thamasnak elejbe tamada Leorincz, es Thamas vgi tazita hogi haniota essek [Kv; Tjk V/1. 205] * mindennek ~ vkit mindenféleképpen káromol/mocskol vkit. 1803: azt bizony Katonák kurvájának mindennek el mondatta hogj meg (: s.v.) baszták a Czifra Tornázb(an) [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1814: Dobai Mihály Uram más betsületes Czéhbéli Mester Embereketis ... le bolondozta, le hamislelküzte, le huntzvutozta; Gyarmati Jánost mikor Czéh mester volt, Bolondok és Huntzvutok Czéh mesterének mondotta; Horváth Josefet le fattyazta, Balog Istvánt és Jsákit mindennek el mondotta [Dés; DLt 56. 20].

7. élelnek/kántál; a cinto; hersingen. 1736: Egszer Kolosvárt husvét napján mikor ebédén voltunk*, eljövének elsőben a kolosvári református deákok, egy husvétí éneket egészen elmondának; nyomban jövének a catholicus deákok, azok három verset éneklének el; mondja a szegény ur Gazda Mihálynak: Adj tizenkét forintot a feleségem deákjainak^b, mert az egész éneket elmondották, a pápista deákoknak adj három forintot mert csak három verset énekeltek [MetTrCs 459. — *A katolikus gr. Apor Istvánnál. ^bApor felesége református volt; az egyébként nagy katolikus főúr felekezeti türelméről Cserei Mihály i.h. ezen kívül is megemlékezik].

elmondatik elmondódik; a fi celebrat; gelesen werden. 1849 Meg kívánom, hogy testem tisztességesen el takaríttasson, 's Lelkem idvességéért, az Octavalis szent Misék el mondassanak [Km; Végr. Tamás Bogdán végr.].

elmondhat kijelenthet; a putea declara; behaupten können. 1746: Éltető Ferencz Uram .. Sem Nemesekkel, Sem Papi rendel, Sem a Szegény Parasztakkal helységünkben erőszak tetel nélkül meg eddig nem élhetett ... s jo Lelekkel elmond-

hatom, hogy helységünkben ... igen kevesen találtnak a kiken Valami erőszakos tételt vagy huzással vagy vonással nem Cselekedet volna [Szentegyed SzD; Wass. Kis Pavel (79) zs vall.]. 1748: Tatár Vram(na)k 10. öreg sertésszi szüntelen ... az Tarsoly Uram asztagában lakta(na)k, és igaz lelkem szerént el mondhatom, hogy leg aláb töttenek eo Kglmének 50. véka buza kárt [Torda; Tjk III. 240]. 1763: maradat azon Session ... nekem egy kalangyátka szénám . Cir(citer) egy szekérnyi el tékozodott belölle, de még maradat őtt szekérnyi a' melyet jo lélekkel el mondhatok [Záh TA; Mk V. R. VII/1. 14 Balka Nyikula] (40) zs vall.]. 1767: Mi igaz hűtünkkel el mondhatjuk, hogy soha senki is azok közül ... meg nem büntetöttek [Búrjánosbuda K; JHbK LVI/5. 27]. 1775/1781 el mondhatom Lelkem sérelme nélkül azt, hogy az egyik Méltóságos részre bé mégyen Bor dézma cir. 70.80 [Algyógy H; JHb LXXI/3. 367].

elmondott 1. elhangzott; rostit, spus; verhallt. 1746: az J ... el mondott szavait in figura Judicii revocallia [Torda; Tjk III. 72].

2. előadott, mondott; relatat, spus; vorgetragen. 1757: Az Ik ugjan tsak ezen Deliberatumn(a)k sem tartóztatatsnak nem engedelmessedenek erőszakon el menenek az Ak törvény eleib(e) adák hogj mit tselekedjenek vellek az szék adjudicalá hogj törvény szerént kiáltassanak meg, az Ak legitime modo meg kiáltották kiáltások után az Ak az felljebb el mondott Actiojok(na)k Sub in heriálának (!) [Torockó; Bosla].

3. letett; depus; abgelegt, geleistet. 1806: Tudom elmondatt hitem után vallani [Dés; DLt 250/1808]. 1812: Héderfái Ref. Pap és Tisztelendő Esperest Molnár György ur 58. Eszt(endős) megkerestetvén önként elmondott kemény Hűte után vall [Héderfája KK; IB]. 1813: Amidőn ezen hejett körül jártotta az említett Groffné Asz(sz)ony akkori Tiszttye velünk, mindenüt meg esmerhető jegyeket és Kereszteket vágatott a Fákra és Fialalokra, azok közzül most is sokatt el mondott hitem után fel találtam és több Tanu társaimmal edgyütt a határbeli jegyeket meg ujitottam [F.berekszó Sz; BfR III 12/9 Bozintán Kosztán (50) col. vall.]. 1831 el mondott hűtem után valhatom, hogy tavaly egész Összel künn nem háltam [Dés; DLt 332. 4].

elmos 1. lemos; a spála; abwaschen. 1573: hallottam paisos Istwan Mongia volt Ez az fattias mynd az Egez varos Twgia ha az Zamos keozepbe allana sem Mosna ely az rola, Mert Eleotte Iar fattia [Kv; Tjk III/3. 106]. 1656: De azt tudom hogy Polgár ur(amé)k még irtak Ozdy ur(amna)k hogy ala mennyen Beszterczere, mely oly gyalazatos szo foróg feleölle, hogy ha a Szomos mindeltigh által foly raitais de el ne(m) mossá [Kv; CartTr II. 906 Steph. Razmany Senior alias Adam (41) vall.].

2. végigmos; a spála; wegsptülen. 1717 2dik Berek vagjon ugjan a Csemetéb(en) ... a viz

egészszén el mosván tsak porondb(an) vagyon [Polyán TA; JHb XVI/14]. 1812: (A szántó-földeket) az esső viz, ma annyira el mosta, árkolta és rontotta, hogy némely részei még járhatatlanok is [Oroszfalu SzD; Ks 76. 169].

3. elhord/sodor; a duce cu sine; wegschwemmen. 1588: 18 Die Aprilis oztottam az Malombol mikorant az Viz elmosta vala a gathott jutott 8 1/2 keobeol búza [Kv; Szám. 4/V. 6 Gr. Vebér kezével]. 1591 k. (Az örökség) Vagion Thimaffaluaban ... Azon foly el az Keóköllő vize, mert az Eőrekeget ighen el mosta ahol reghen Adorian Geörgj lakott [UiszT]. 1594 k. mely meggy neuezet Kykelő ot az helyen az en földeme(n) foly el ky az retetys az mosta el az en földemtől [i.h. 10/121]. 1670 jde ala az aruzek retentes karokat tesnek mind az buzakban kasalo retekben, sok helyen az maros melet az kölőseketys mind el mosta, Déuan nekem ot saz kalongiaru ualo buzamat mosta el mind el jsaplotu kys saradat mind [Gyógy H; Born. XXXIX. 51]. 1681 Varga Tamás . maga deficialt, fundusat az viz el mosta [Hátszeg H; VhU 125—6]. 1725: Ha az Olt viszzá térne a régi folyására ha mosásképpen el mosná az Vgraiaknak mosná, de ha el Szakasztana által mehetne utánna az aszszony* [Hévíz NK; JHbT. — *Ti. akkor a maga birtoka maradna]. 1744: Berek is volt egy mellyet az Aronyos Vize el mosat es az Aronnyos foly actu rajta [Polyán TA; JHb XVI/19. 4]. 1760: actu azon Bánffi két Sessiók között edjék sincsen meg, mivel a Szamos el mosta [Közfalú SzD; JHbK LVIII/2]. 1765/1770: Melly földet ... ell mosot a' Küküllő és folyása árka változtatásával a' Küküllőn tull rakott ... Simén András Uram birja [Széplak KK; SLt évr. Transm. 196]. 1793: ezen Kis Rapoltrol le fojo Patak hogy az Epületek fundamentomait el ne mossa az Templom alatt valo kösziklák alatt engették fojását [Kisrápolt H; JHb XXXI/3]. 1795: az irt Dombai határonn Sziget vagyis Viz közt nevezetű helyyenn lévő földjeit jobb részt el szagatván elis mosta, hordotta [Dombó KK; JHb XIX/48]. 1810: (A) Gátot a' viz el mosta [Rákos Sz; Ks 77. 20 Conscr. 64]. 1820: (Az) ország közönséges Törvényne az: Hogy a' folyo vizek ha darabjába szakasztanak, a Birtokos annak utánna mehet, ha pedig öblögetés által mossa el, az azé lészen a' kiéhez öblögette [F. rákos U; Falujk 100 Barrabás Áron pap-not. kezével]. 1855 (A) helységnek százasos szokása az, hogy ha innen is tul is a vizen miénk a határ, ugy ha a locsogás által tul költözik valakinek a földje ott ki keresheti ... s ezen ösi szokást épen a ... Báró ő nagysága is használta most három éve midon egy lábjának egy részét a viz a locsogás által elmosta [SzConscr. külön mell.]. — L. még GyU 142.

4. ~sa magdti (a víz) más medret mos magának; a-și croi altă albie (apa); sich ein anderes (Fluß)-Bett spülen/graben. 1625 a uiz az ő regj föllasabol masua az Kornisne Azzoniom Jobagja feöldere mosta el magat [UiszT 176].

elmosás elsodrás; luare cu sine; Wegspülung/schwemmung. 1782: tsinaltattak vala egy Zugot, hogy ... azzal az viz ne gatlodnék, de ... az Zugotis majd tsak egészen el nem temette az Jszop ..., Sebessége az viznek nem volt, és ami ott le folyt, az az Gáton alol valo árkotis meg Iszopolta ereje nem lévén annak el mosására [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

elmosattatik elhordatik/sodortatik; a putea fi dus/luat (de apă); weggetragen/geschwemmt werden. 1787 oly Conditioval vévém által ezen Láb földet, hogy ha vagy egyszer; vagy mátzor meg történhető nagy viz aradások miatt ezen Csérében adatt föld, vagy el szagatatnék, vagy némű némű részében el mosatatnék, s a viz által el kárositatnék tartazik eő Exaja ... mindenkor anyi nagyságű jo haszonvehető földet más helyen ott közzél adni [Bilak BN; JHbK XXIX/17]. 1795 (A gát) felettébb magoss lévén a szőnyű ostromlo vastag Jég Menések belé ütközési 's viz arja ujlásai miatt . annak el kellett mosottatni [Ádamos KK; JHb XIX/48].

elmoshat l. lemoshat; a putea spăla; abwaschen können. 1585: Borbely Peter . monda Nem zidalmazhatnal engemet, Mert Vrunck eo Nga meg k(e)g(iel)mezet enneke(m) tiztessegemet megh Atta, de bizony megh banod a zidalmot, Monda Colosy Istua(n), No Semmy Víz Ne(m) Moshatna Azt rollad el, Amyben estel [Kv; Tjk IV/1. 529].

2. elhordhat/sodorhat; (despre apă) a putea spăla/căra; wegspülen/schwemmen können. 1772 A kérdésben forgo Mart a' Királyfalvi Malomnak fel állása után sem suvadott többet, mint az előtt, következendőképpen valamint az előtt a' Víznek omlását a' Víz el mosta (így l), ugj hogj abbol a' Küküllőnek addig semmi fel telése nem származott az utánis hasonlokeppen el moshatta [Dombó KK; JHb LXVII/312]. Az utrizált hegy a' ... Királyfalvi Malomnak fel állása előtt még többet suhadozott, mint az után ... addig a' Küküllő Feneke olly tiszta volt; mint ha meg seprették volna; az után pedig nagyon meg iszoplódott; melly szerint ha az hegy bé omlásának valami része ott meg talált maradniis ennekis az oka az a' Víz ... meg csenedesedvén nem moshatta el [Ádamos KK; JHb XX/27. 34]. a' Küküllő ... ha szintén valamit töltis az is abból esett; hogy a' Királyfalvi Gát miatt a' Víznek sebessége csenedesedvén el nem moshatta [Désfva KK; JHb i.h. 21].

elmosódik kb. el/kivájódik; a fi luat/cărat (de apă); ausgewaschen/geschwemmt werden. 1763: az a' kerengő, holott a' Víz meg fekszik és tojul, az említett Popa Örökségből mosodott el [Szecsel Szb; JHb 2 r. j. b. vall.].

elmosolyodik mosoly jelenik meg az arcán; a incede să zîmbească; zu lächeln anfangen. 1584: Igen beteg valem, hiúatam hozza(m) zabo catot, Azt monda hogy keotes volna raitam ... Zeózbeól

chinala valamý Mazzagokatis kyn chomok valanak, Az karomra es ket labomra es Derekamra keote benne, es igen meg hagia hogy meg eórizzem az mazagokat el] ne vezen Es vgian Nem Aluttam Azon eyel, hane(m) mind vigiazta(m) de vgian Nem eorizhetem hane(m) a' karomrol es bal labomrol el veze az egik mazagh, Es regel mikor el leowe hozzam El mosoliodék hogy monda(m) hogy el vezet a' Mazagh [Kv; Tjk IV/1. 219].

elmotyog hosszasan motyog, táj motyogorog; a ginguri; (lange) murmeln. 1848: Miklos piros fersingel, szépen ül már földön, kosárban, — a' pokrotron henderikázik, és jó ízűn elmatyog, örökké vidám, eleven [Kv; Pk 7].

elmozdít (tisztéből) eltávolít; a destituí; absetzen, entheben. 1834 tartozott volna a' Tiszt minden három Holnapban be adni készen a' Szám adását, — még pedig Udvari Régius lévén ki nevezve, a' régius documentumait is tartozott volna a' Szám adása mellé be adni, mind addig az ideig a' mig a' ki nevezett régiust hivatalától elmozdítottam [Somb. II].

elmozdítás 1. mișcare din loc, dislocare; Weg-rücken/stellen. 1726 kik által lótt el mozdítása* és el folyása a bornak nem tudom [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 7. — *Értsd: a hordónak].

2. eltávolítás; destituere; Entfernung. 1795: Tessék Kegyelmednek, az ottan való további Téglá vetéstől, meg Szűnni ..., nem ástolni vésetni ..., mint hogy ő natsága tellyességgel, azon Kegyelmed munkáját ott meg nem szenvedheti, minden lehető utokat, és modokat, onnan lehető el mozdítására, fel találni, és el követni kíván [Ádamos KK; JHb XX/18].

3. elbocsátás; concediere; Entlassung. 1844 Orvos Fejérvári Lajos ... el mozdítása határozottatott [U; UszLt XI. 85/1. 102].

elmozdíthat mozgathat; a putea mișca; weg-rücken/fortbewegen können. 1584: valamý lele zegennek a' labat de megh tekeredet es fel all az Nagy laba vya, A feoldet Ne(m) ery, vgy el mozdíthatom mint eg ruhat chontot ot Ne(m) erzek [Kv; Tjk IV/1. 279].

elmozdítottatás eltávolíttatás; indēpártare; Weg-rückung. 1825 az ott tanálatott Nemes Város nagy fáí ... s mások(na)k is azon uttzában künn-heverő Fáinak — Rakás-köveinek — indigesté lévő — nagy Köveiknek el-mozdítottatások aránt, Vásár Arendator Bányai István eő Klme megtanálván ezen Magistratust ..., hogy kit kit ... valakik Joszága előtt — az említett akadályok a' Sokadalmasok(na)k akadályul szolgálhatnának el-mozdítottatása aránt itettesse-meg [Torda; TLt Köz. ir. 252].

elmozdítottatik 1. át/elköltöztetik; a fi mutat; verlegt/setzt werden. 1608: a' Küküllő vize a' régi igaz árkából Insinéri el intézés szerént ...

a' mostani folyó helyére Szék erejével Csinált munkás Gáttal elmozdítottatott. [Erdősztyörgy MT; WH].

2. elbocsátatik; a fi concediat; entlassen werden. 1822 (A ym-i tisztek közül senki) magát valamely földes Urnak lekötölezni és annak Joszágai alattomban való kormányát felvállalni, ne merészelve, és az ellenkező esetben az ilyen Tisztek hivatalaikból mindjárt el mozdítottatván, mind azon Tisztek, mind pedig azon Földes Urak közkereset alá vettessenek [Kv; Borb. II gub.].

elmozdul elmegy/távozik; a pleca, a se duce; fort/weggehen. 1810: Rosali egészen oda vagyom, éjjel nappal a gyermek mellől el nem mozdul [Buza SzD; JHb Jósika János lev.]. 1850 éns el nem mozdulak Lelkem Anyám mellől — velle ülek, bajasan szokom az erős meleg házat [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

elmozdulhat elmehet/távozhat; a putea pleca; fort/weggehen können. 1737: mivelhogy ilyen háborgólag van az idő, tellyességgel el nem mozdulhatok a' házamtól [Ap. 4 Apor Lázár lev.].

elmulandó elmúlásra rendelt, mulandó; trecător; vergänglich. 1589/XVII sz. eleje Ha ki az Mesterek kezdől ez hamar el mulando vilagbol ki keölteöznek, az eő megh hagiót Eőzuegie, az eő nála lako Inasival, Legenyuel az Keő miuet cziak esztendeigh miueltetheti: de az utan attól tellyességgel wres legien [Kv; KőmCART. 24].

elmúlás 1. elmaradás; rāminere (în restanță); Unterbleiben. 1593: Az alperesek zant zandekkel egy Jobbagio(m)nak .. egy eőket le uertek taglottak vgy Annira hogy touáb ne(m) mehetett mely eőket eot forinton el ne(m) Attam volna Affelet eddigh Annelkul való letemet zantatom el mulasat sem Akarta(m) volna haro(m) forinterth [Uzst 13/73]. 1606: szent Jacab nap tajat cziakaniaual ... verthe meljnek faydalmath vere hullasat dolgajnak narj (!) Wdoben el mulasat Nem akartha volna huszón (!) Eot forinterth | Asz: J riam Jöue egj nehaniad magaua! ..., ram tamaduan ... eligh zalatam el, ... melynek asz fajdalmat 25 forinterth fel nem uotem volna Dolgom el mulasatis 12 forinterth nem akartam uolna [i.h. 20/161, 197].

2. el/letelés; trecere; Vergehen. 1625 az Jo szanto Wdónek en Töllem heaba valo el mulasat, Marham(n)ak sok ehezeset ... <ne(m)> artam (!)* uolna huzon eot forinterth [i.h. 109a. — *Tollvétség akartam h.]. 1640: Seruitia, az szokas szerint, harmadik hetben vagion; Takarodas es egyeb dolok(na)k el jeoueteileg s- el mulasaigh [Jegenye K; GyU 50].

3. megszűnés; contenire, încetare; Aufhören. 1762: doceallya ... az Inek a' p(rae)tensiob(an) lévő üdőben orczáján volt szeplőséget, s' testeben való vastagságát, és azon vastagságának el mulását, s testének meg vékonyadását, melyből Concludalni kívánnya azon gyermeknek az I(nc)tatol igazan való születtetését [Torda; Tjk V. 96].

4. kimúlás; decedare; Hinscheiden. 1568 Az Bereztelky hazhoz walamy feoldet Bamffy Bernald wram Byrt az Ew el Mwlassa wtan, Bamffy Menyhart wram Bekességgel Eppen maraggyon [Gyf; JHbK XII. 8].

5. elállás, megszűnés; incetare; Aufhören. 1824 : edgy Széna fiok alatt vártuk az esső el-mulását [Milégen K; KLev.].

elmulaszt a omite/neglija; versäumen. 1815 Hol valami erdők sequestrum alá vettetek, azokat magok a főinspectorok pro ratione loci et necessitatis kimérsékelní és megtartani el ne mulaszszák [Hsz; ErdO III, 203]. 1882 ha a büntetendők büntetését a Számado kúrator elmulasztandja a büntetés rajta vevődjék fel [Damos R; RAK 200].

elmulaszthatatlan kb. figyelmen kívül nem hagyható; care nu poate fi ignorat; was nicht außer Acht gelassen werden kann. 1822 : A minden istentelenséggel, boszorkánysággal, tolvajsággal etc. etc. tele, telyjes Mar(us) Széki Bernárd Benedek. A gonoszságokban Semmitt sem engedő Társával G. Mikes Joseffel s hát menyinyi Czinkus Poroszlo boszorkánysággal egygyet értő Darabontokkal! mégis egész Esztendő el-folyása alatt írántok tett annyí Írásim . Kérésim el mulaszthatattlan Relatioim mind foganatlanok [Kv; RLt névt. kat. pap írása].

elmulaszthatatlanul elmaradihatatlanul; färrä tre-cere cu vederea; ohne Unterlassung. 1753 mind a templom, mind a harangláb megorvoslására s reparálására legalább hozzáfogjanak alioquin a becsületes curator külön, az eklézsia hitesei és tagjai külön külön elmulaszthatatlanul érdemek szerént megbüntettetnek [Mezőköbölkiút K; ETF 107. 16].

elmulat 1. elmulaszt/hagy; a scăpa; versäumen. 1553 ha penigh wala mely fel Ezt Az napoth <c>hak walamy fogással mulatna El reya nem Alanna dolgat vezesse [Kv; BfN VI. 295/1]. 1584 : Nyerges Peter vallia fazakas Boldisarnenak Az Nyelwe oda be egy Iznyre ige(n) sebes volt walamikor hazam eleől el me(n)t el Ne(m) mulatta hane(m) haromzor mindenkor peokeoth [Kv; TjK IV/1. 215]. 1628 u. ez elebi Senten-cjamatt allegatiom szerent kiuno(m) kiadatni, Protestalua(n) azon hogi ez uta(n) ha talalnais mentőt Maga mellé, ez prefigalt napot el mulatua(n), maga expurgatiolara nem engedem [SzJk 34]. 1643 teczet hogy az szokot Terminusal az Zent György napi Gyülest eleb Zolgaltnank ki kegtek(ne)k. Minek okaert paranczollyuk ... kellen lenni Feieruarott el ne mulassa, hogy kegyl-meddel egy erulemből, minden közönseges haza jauara nezendő dolgokat concludalhasunk [Thor. fej.]. 1645 Ez levele(m) praesen(talo) negy kurtant ki irva(n) az Zaszlo alol akarvan hazaio(k)b(a) visza menni. Keglteket kere(m) azert szeretettel mindenűt bekevel bocsiatva(n); sohut megh ne

haborgassa ., ha hul penigh valami erőszak avagj rend kívül valo dolgat akarnanak movealni eőkőtt megh tartoztassa, es ide az my kgls U-r(un)k(na)k hirt tenni el ne mulassa [BesztLt 146]. 1653 ehez hasonló, es sok szantalan boszusagra indito szauaj uoltak es uadnak eő kegylmenek Aszonyo(m) ellen noha tudo(m) eő kegylme kegylmednek nem sokat iratot eddigh a feleol de en ugyan nem akaram el mulatni, latua(n) az Aszonyom busulasatis [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár János apósához, Petki Jánoshoz]. 1665/1754 Ha valamely Legény Vasárnapokon es egyéb Innep napokon a' reggeli Templomot el mulattya, büntet(ése) egy héti bér [Kv; AsztCART. 15]. 1668 Az hódoltságon ha török jár tartozzék a falus bíró falus feleivel a közelebbik végbéli tiszteknek minden késedelem nélkül hírré adni; melyet ha elmulatna az olyan falus bíró illendő büntetéssel megbüntethessék, közönsegesen végeztük [EOE XIV, 320 a beszti egy törvényszöv.]. 1676/1681 az korpat megh tarcza*, azzal disznokat szoktak hizlalni el se mulassa, hanem mindenik majorban hizlaltasso(n) disznokat a vár számára [Vh; VhU 659. — *Ti. a racionista]. 1685 most Kgls Vr(am) Gyász vásárais van emberem, és ha hirt hoz, Ngdot tudositani el nem mulatom [GramTr II. 462 Mikes Kelemen a fej-hez]. 1687 kegylmen es serio parancsoljuk kegteknek az megirt napon es helyen jelen lenni el ne mulassa [EOE XIX, 178 fej.]. 1697 I(ste)n Uram engemetis eltetven eletem fottaig nagy alazatossággal meg szolgálni* el nem mulatom Uram kgd(ne)k mint Uramnak [Mikeszása KK; BK. Radák István Bethlen Gergelyhez. — *Ti. az otthonmaradásra való engedélyt]. 1700 P. Szemeriai Ur(am) reszsege miat a' cultust ne(m) csak hét kőz napokon hanem vásárnapokon is gyakorta el mulatta [SzJk 324]. 1723 : en ide ki meg latom mint vettethetek, el hizsem tū sem mulattyátok el oda bé* [Méhes TA; Ap. I Apor Péter feleségéhez. — *Ti. Hsz-en]. 1753 en többször levelemben kigyelmedet sogorannak nominalni el nem mulattom; most az edczer ha ugy eset alazatosan követem kigyelmedet [Lőrincfva MT; SLt XIV. 13 Suki László lev.]. 1788 Drága Kedves Uram Bátyám, Sogorom! azonnal indulok : a' mikoris el nem mulatom magam udvarlásomat meg tenni [Mv; IB. Toldalagi László lev.]. 1798 : úgy látom, hogy azon dolog el-tsenedesedett és senki sem urgeálja : én ugyan rajta leszek itten Thordán, és azon hirtokosokkal akik eddig is urgeálták beszélteni el-nem mulatom [Torda; Borb. II Kolosvári N. István lev.]. 1805 : a' pásztor . a' szolgáját haza küldötte ., a' ki ha köfelességét, gazdáját porontsolattyát el mulatta, arrol a' szolgájával vessen számot [Frákos U; Falujk 3]. 1818 : Kéntelen vagyok tehát már most abban elegyedni, a mit a Nemes Tamás el mulatott [Dés; DLt 263]. 1837 Nagyon Szerettem volna tiszteletére lenni, de itten székezésünk lévén egy toppat sem mozduhatok — tsak anyi Űres orám mig egy keveset alszom és eszem hanem ki potolom nem sokára a mñt most el mulattam [Ótorda; TLt Praes. ir.

380/1844 Kassai F. Mihály ügyvéd lev.]. 1755: el ne mulasd hozzánk ki jóni hogy talalkozzam veled [Uzon Hsz; Kp V. 405 Kispál György lev.]. — L. még ETA I, 33.

Szk: *süketséggel ~ vmit* hallatlanná tesz vmit. 1605 Mostannis ertwen az Generalis giwlesnek mind napiatt, s mind heliett, es az Nagod hiwattalliat biztato Leweleywel egietemben Nem akarwan azt swketseggel el mulatni, Varosunknak reghi szokasa szerint kwldeöttenne ide, hagi ercziwk es halliuk mind az Nagod kewansagatt s mind penigh az orzagbeli rendeknek eggies allapattiat es értelmet [Kv; TanJk I/1. 512 utasítás az egy-i követekhez].

2. elmulaszt/szűntet; a face sã inceteze, a potoli; vergehen lassen, unterdrücken. 1591 u.: Tudo(m) hogy felele zente Istua(n) az lo feleol hogy sem-(m)i nyaualyaia sem erkeolche egieb ninch hane(m) eggik labauul santa, de hogy vtba mozdul azzalys el mulattya [Malomfva U; UszT].

3. elszalaszt; a scãpa/pierde; verpassen. 1708: Az el mult két hetekben a' Kuruczok miatt a' kik itt meg fordulta(na)k Semmi hasznát nem vehetők a' Jozzag(na)k most kezdettenek immár ismet valamennyere szot fogadni, de a' mely jo üdött el mulatának ez iden azt el nem érjük. Az mi keves Oeconomia vagjon annak dolga edgj másra gyült [Fog.; KJ. Fogarasi János lev.]. 1860: közelebbbrölis nem soká léendő oda mene-telemmel használni az alkalmat el nem mulatandom [Gagy U; Pf. Pálfi Mihály lev.].

Szk: *nem mulatja el/nem akarja ~ ni az (jó) alkal-matosságot* nem szalasztja el az alkalmat. 1615/1616 ben vagyon most az feiedelem Colosuarat az varosban, es ha kgmetek reggel vele be megyen, jo alkomatossaga vagyon az Soo felöl az Com-(m)issio szerzesbe(n) Azert kegmetek beszelyen egymással, es ily alkomatossagot ne mulasson el ... mondanak az töb Uraimis, hogy nem kel ilyen jo alkomatossagot el mulatni [Balázsfa AF; RDL I. 100 „Emericus Nagy Békfaluiensis” előbb kolozsi pap lev.]. 1701: mostani alkomatossagom adatvan nekem nem akaram el mulatni ho<gy> kegyelmedet állapotom s egessegem felöl levelem által ne Tudosittanam [Ne; BLt Tóth István édesanyjához]. 1703 ne(m) akarvan ... a' jo alkomatossagot el mulatni [Kv; AsztCJk 56].

4. elhallgat/hanyagol; a trece cu vedere, a neglija; vernachlässigen. 1588 Az Meszarosok Wakmereo batarsagokrol vegheztenek volt, Nehez fillal halliak eo kgmek az sok keossegh panazzat Eo kgmet most is kerik hogy eo kgme Ne mulassa el hane(m) ereosse(n) bewntesse eokat [Kv; TanJk I/1. 84].

5. hagy; a lãsa; lassen. 1572 Az Drabantok feleol kyk az kapuban haborgottak vagdalkottak, Azt akaryak eo k. varoswl hagi Teorwen nelkwl ely Ne Mwlassa eo k*, Megis Bwntessek Az Eo erdemek zerent [Kv; i.h. V/3. 67b. — *A bíró].

6. el/félbehagyat; a dispune sã conteneascã/sã intrerupã; einstellen lassen. 1570: Seres Janos hithy zerent vallya hogy azt Byzonnyal Twgya az Markos Janos Myweh, Nem azon Mwlit Ely hogy

Keomies Imreh az Ëmaga haznat kereste hane(m) az kyrat Mywe Mwlatta ely [Kv; TJk III/2. 172].

Szk: *~ja haragját* lenyeli haragját. 1597: az leginy nemydeore* esmet ele vete magat mideaon el mulatta volna haragiat be ment esmet az Azzony-hoz [Kv; TJk VI/1. 20. — *Olv. némi időre] * *hallgatdssal ~ vmit* elhallgat, hallatlanná tesz vmit. 1571: Ez elymwlt gywlesbenis vegeztek volt eo K. Dyzno hwznak Jwh hwznak es egieb fele halnakis fontal valo Meresse feleol, De mynd azaltal semmy megh Tartas Ninchen benne, ... Megis keryk eo k. biro vramat Mindiarast megh kialtassa es megis tartassa, Mert Ez fele halga-tással Nem akaryak eo k. ely Mwlatny [Kv; TanJk V/3. 51a].

7. (időt) eltölt; a petrece; (Zeit) verbringen. 1666: Ën itt Gyaluban mulatom el az innepek utolsó napját* [EOE XIV, 206 Vesselényi Pál Teleki Mihályhoz. — *A levél dec. 26-án kelt].

Szk: *~ja az időt*. 1676/1681: arra légyen gondgja* hagi a' mikor a várban vagi à vár körül dolgozo emberek vannak csak hejjába(n) ne ül-lyenek, hanem dolgozza(na)k serenye(n); mivel az szegénj ember aluvassalis mind el mulattya az időt ha gondviselés reá nem lészen [Vh; VhU 665, — *A porkolábnak].

elmulatus elmulasztás; negligare, omitere; Ver-säumen. 1687: Az meg irt malom körül valo kivan-tato szükséges munkalkodások el mulatását így rendelék, egy vontatás fának akár cserefa akár lapoczka fa akár Silip fa ... el mulatasa Denar. 12 [Sóváradi MT; Sóváradi Bíró lev.]. 1770: Minemű nagy romlása es pusztulása követ-kezet légjen, sok helyeknek..., a Pestis miatt; a már inficiált helyekkel gjakorlott Com(m)uni-catio alkomatosságával keservessen meg tapasz-talhatták, kikis sokszori kemény parancsallatun-ka semmiben hajtván, nem irtóznak az afféle helyekbélielkekhez menni, vagj az onnan valokat bé fogadni, míg nem magok veszedelmivel tapasztalták, hasznos parantsollattunk el mulatásának kesserű gyümölcseit [Nsz; KvLt I. 198 gub.]. 1789: Székely Elek(ne)k a protocollumból observált kötelessége el mulatása exproháltassék [Csíksze-reda; UszLt XIII/97]. 1795: (Az állandó hídnak) mind fel építésében mind Conservatiojában olyan praevisio, s provisio tartassék hogy a szükséges keszületek(ne)k s orvoslasok(na)k el mulatasok miat, jövendő beli romlasok s károk ne következ-enek [Ádámos KK; JHb XIX/46]. 1798: a' Földes Uraktol Törvényt nem ültetett személyt post 15am a' Tisztek nem csak el-fogatják, de sótt a' Földes Uris a Törvény ültetés el-mulatásáért ... meg pereltetik, és a' Törvény szerint büntet-tetik [Mv; MbK XII. 113]. 1803: hibaul ki tettük, és szemekre hanytuk a' Betsülletes Fűsüs Czeh Tagjainak a' számadások el láttatása el mulatását ily hosszas ideig [Kv; FésüsCJk 22].

elmulathat elmulasztat; a putea neglija; ver-säumen können. 1621: az eő felge valasztetele ellen magokat Nem opponalhattiak, Nemis opponalliak,

sem penigh eő felge parancziolattiat el nem mulat-hatiak [Kv; TanJk II/1. 330]. 1659/XVII. sz. mind ezekre nézve nem mulathattuk el, ez pro- testationkkal az egész magyar nemzetet ártatlan szenvedésünknek megismerésére és egész nem- zetünkre közelgető veszedelmének megelőzésére fel nem serkenteniünk [EOE XII, 217 az erd-i rendek tiltakozó nyil.]. 1728: Kötelességem végbe vitelére indítván, az holnapi dücsösséges Sz. Bor- bára napja, nem mulathatám el, hogy ez levelem által az Aszsz(ony)n(a)k ne udvarolnék [Ap. 1 gr. Haller János br. Apor Péterné gr. Kálnoki Bor- bálához]. 1747: nem mulathatam el hogy Levelem- mel meg ne látogassalak, mely is hogy tanalljon friss jó egészségben kívánom [Alamor AF; Ks 96 Mikó Ferenc lev.]. 1826: nem mulathattam el magamra nézve jövődre aztis keresni [Dés; DLt 211].

elmulató elmulasztó; care negligezá; versäu- mend. 1832: a' Hathéti Tanított, Elegyes Házas- ság, Keresztelés Tárgyában esett Sértelemink hite- les Tanu Levelekkel bizonyittassanak bé, a' fel adni el mulato T. Pap felelete terhe alatt [Vaja MT; a hagymásbodoni (MT) ekl. könyve].

elmulatódik elmulasztódik; a se negligja; ver- säumt werden. 1825: a' mlk szükségesek lesznek a' bé jelentésre, azoknak bé jelentések el nem fog mulatodni [Kv; Somb. II].

elmulattat elhagyat; a lása sá negligjeze; unter- lassen lassen. 1576 Az Dyzno es Jwh hwzt eo K. Merettesse fontal..., eo keget vgian Igen keryk Neh Mwlatassa ely [Kv; TanJk V/3. 138a].

elmulattatás kb. az alkalmazás elmulasztása; negligarea aplicării; Versäumnis der Anwendung. 1745: Karosnak tapasztaltatott eddig is az egymás bestelenítő Szoknak bünteteseről valo Articulu- soknak elmulattatása [Kv; Jakab Elek, KvTört. Okl. II, 456].

elmúlhatatlan 1. halaszthatatlan; care nu poate fi aminat; unaufschiebbar. 1614 Kglmes vrunk zemeinkel latiuk menni sok elmúlhatatlan keol- czegi legienek Ngd(na)k melliek mind az orzagh zwksegere neznek [Ks 87 egy-i végzés]. 1617: szent Görgy napiara az regy szokas szerent Balint- faluara az kiket az köz biro huiát tartozzek fel mennj hanem ha oly el mulhatatlan uidekb(en) ualo jarasa lenne, de aztis (!) az köz biro hiru- el legien [Ms; Törzs]. 1633: De mi akkor w kegme küansagara el nem mehetenk mert vrünknek w Naghanak el mulhatatlan nagj para(n)czolatj vala- nak rajtonk [Dés; Ks 41. D. 24]. 1676 Országos el mulhatatlan dolgaink levén, mellyeket több becsülletes hiveink között hűsegeddel is közleni akarunk; kglsen, es ige(n) serio parancsollyuk, ad diem 15. proximi mensis Octobr(is) Fejérvári városunkban jelen lenni semmi keppen el ne mulassa [Gyt; RLt O. 5 fej.]. 1785 jó lelkem esmereti szerént el mulhatatlan szoross kötelességem(ne)k

esmértem es tartom lenni, hogy . Gyermekeim jövődöbeli állapottyok felöl rendelést tégyek [DLv. 2. XVII. 2]. 1804: ezeket igazittani el mulhatatlan Dolog [Ádamos KK; Pk 5]. 1830: a mostani hoszszú Rovások helyett, a hasi- tott Rovást közönségessé tevén, ennek edgyik oldalára, a' Contribuens a tett Summát, a' masikra pedig a' forintokat és Xrokat mellyet ki fizettek fel vágattatni szoross es, el mulhatatlan köteles- segek(ne)k esmerjék Klmetek [Kv; AszLt 5533 gub.].

Szk: ~ *szükség* parancsoló/szorongató szük- ség/kényszerűség. 1629: bizonyos es el mulhatatlan szwksegekteol uiseltetuen. kere mi eleottünk .. Huzon eot magyari forint(ot) [Ádamos KK; Pk 7]. 1666/1681: semmi nemű mas terh visele- sel, paraszti szolgalattal, postalkodással öket*, ne bancsák, posta ala Lovat el ne vegyék, hane(m) ha kivaltkepp(en) valo kenszeritő el mulhatatlan és el kerülhetetlen szükségben [Vh; VhU 220, 316. — *Suba Juvant es feleségét]. 1676/1681: Porkolab vr(am) a Praesidariusokat a kapu- bol maga szükségere ... ki ne külgye; se télbe maga dolgara (:kertelni, erdőre:) ne fordicza ha nem ha valami el mulhatatlan szükségnek kenszereteseből Praefectus vramtol nyerné ki, de külömb(en) semmikeppe(n) ne [Vh; VhU 665].

2. föltétlen; neapárat; unbedingt. 1828: a' Templom közepén levő Piatz most is kitsiny es szűk azt hát jobban elszorítani nem lehet, mivel ara az Úr Vatsorája vételekor a' Gyülekezetnek elmulhatatlan szüksége van [Magyarókereke K; Ref. egyh-i jk].

elmúlhatatlánul 1. föltétlen(ül); neapárat, ne- gregit; unbedingt, bedingunglos. 1764: bizonyos gyilkosságot patralt személyeknek Ca(us)ajok itten in Foro Mag(ist)rali agitaltatott, ... edgyik az Varoson külenes gazdajahoz recipiálván magát, onnan széltiben ide s tova a Városon ki járván, s interceptiora elég alkalmatosság lévén, hogj el mulhatatlanul intercipiáltassa, de eöke- gyelme" mind ezeket negligálta [Torda; TJk V. 239–40. — *A város hadnagya]. 1769 igr- vén és kötelezven magát arra Sandor István Vram hogj 7 Mforint és 97 pénzéből álló Ados- ságot Gálna János Vr(amna)k el mulhatatlanul kész pénzel meg fizeti [Kissáros KK; Borb. II]. 1776: Mihent értette ... Mlgs Aszszony o Nga Mlgs Praepost Ur szándékát, hogy azon nap el- mulhatatlanul az Exponens Kis Aszszony o Ngát B. Henter Urfival meg fogják esketni, Kit Kért arra ..., hogy lenne Közben járó Mlgs Praepost Urmal.. ? [Ns; GyL vk]. 1789: Pó Biro Atyank- fia az iro (!) Rendeleseket Valamint a Földes Uraságnak Ugy a Banyaszoknak* is ertesere adni s Intimalni egyszersmind penig azoknak mi Modon Lett Véghez Vitele felöl az Off(icio)latust 15 Napok alatt el mulhatatlanul tudositani szoross köteles- séginek ismérje [Kv; TLv. 7/8. — *Ti. a toroc- kóiakat]. 1802: ollj szorosan es Sietve jarjanak el ezen kegjes Rendelesek teljesiteseb(en) hogj a Gyüendő alamisnak Cum Fine Aprilys (!) el

mulhatatlanul be szolgáltassanak a Titt Sz. P. Ur Kásájáb(a) [Énlaka U; Borb. II esp-i rend.]. 1837 Husvétára el mulhatatlanul ide várom Anyámat [Kv; Pk 6]. 1860 Együtti egyezésünknél fogva, a Malom vásárt már meg letnek tartván, kérem az árába, a mint lehetne most meg adni, mert véletlen jött ki adásra, elmulhatatlanul penzre vñn, mái napon Szükségem [Pf. Pálffi Dénes lev.].

2. elodázhatatlanul, halogatás nélkül; färrä aminare; ohne Aufschieben. 1726 Csiszár Miklos Ur(am) küld utánna egy négy okru jobbágy szekeret . . ökreit ki váltván, fogja bé és rakodgyék mindenestől réa és el mulhatatlanul mennyen Borberek(b) [Bózes H; BK ad nro 1113 Rád Togyer (50) jb vall.].

elmúlható kb. megmásítható/változtatható; care poate fi schimbat; (ab)änderlich. 1582 Ezt(is) hallam Lukach zaiabol hog ig zollot volna Zeoke Mihálnak, Zereteo Mihal vram valamint zerzetted eóchemnek Az Azzonyt de meg hid hog semmy Nem kel Abban, Mondot Zeoke mihaly, De meg ez el Mulhato semmye tehetthiwk meeg ezt, Mert hát az Azzony eg kezkenot Ada Az legennek, Az Legenys hozata oda scatulaiait eg Gywreot veón ky beleolle es az Legenys meg Aiandekoza Az Azzont azzal, chak ennybe vagion, meg meg Nem kerettwk az Azzont kezet sem fogtak, hane(m) vgian semmibe mülhatik az dolog [Kv; Tjk IV/1. 67].

elmúlik 1. megszűnik; a trece; aufhören. 1584 : Ez Azony penigh azt monda hogy: Az Gut-tanak chak á zele érte, el Mulik es rea teowe a' kezet, es Rea olvása [Kv; Tjk IV/1. 285]. XVIII. sz. eleje (A ló) ha ismét vakarodnék úgy kell kötni hogy ne vakarodhassék, ä mikor az ajaka meg gyógyul az rühe is el mulik [JHb 17. 10 lótarási ut.]. 1762 az I. egész szüretig terhes Asz(ony)t representalo fotosságot viselt . . mind azon fotossága, s mind vastagsága szüretkor el mult és ha terhes nem lett volna, miért akkor hertelen, és nem későbban hanem éppen az actionalt üdöb(en) mult el azon vastagsága [Torda; Tjk V. 93].

Szk: ereje ~ a. (ható)ereje elvész. 1560 ez Jelről Meg esmered Mykor az cemment pornak Ereye elmulth, Midön a 24 hora elközelgeth es latod, hogy a kemencheben egy sarga Vekony kód kezd fen labny az zayan ky Jöny, az a Jele, hogy Immar az cementh pornak az ereye elkölth es touab az aranyban semmit Nem cheleközik [Nsz; MKsz 1896. 351]. — b. jog érvényét veszti. 1644: az Dési Janos vramtol adatot jokrol irot Jnventariumotis hasonlokeppen megh vetue(n), ugy tettez hogy az elebbi Jnventarium le szallot es annak ereje el mult, hanem ez utolsó Inuentarium al megh [Kv; RDL I. 107] * semmi nélkül mülík el nincs semmi foganatja. 1586: Elseobe amy az Vrunk eó Nga kewansagat Nezy hogy sok kileomb kileomb fele Sullios zwksegenek be telliesitese Ostor Adoba Negy ezer forintot

kewan es ker az Varoson, Eo kgmek varosul nem itilik hogy ez Vrunk Akarattia semminelkwl el mulliék, noha lattiak az Wdeonek Saniaru Allapattiat, hane(m) ezre a' zwksegre vetettenek Adoth egy Vonasra fl. 2 Az felekiekre fl. 50 [Kv; TanJk I/1. 31. — *A 'teljesítetlenül marad' jel-sel is számolhatni].

2. kb. elvétetődik; a se lua; vergehen. 1653: tavoztassuk egy mas veszedelmet verunknek romlasat..., ne hadgyunk rossz hírt koporsonkrajs holtunk után, az ki immar igen közel vagyion mert ez az világ ezentül mind az kettőnktil el mulik [Sófva BN; Ks 41. E. 31]. 1749 mostis alazatoson depraeacalom az Mgs Urat, ha lehet-cseges had muljek el ez a hivatal en töllem [Noszoly SzD; Ks 83 Domokos Ferenc lev.].

3. elvész; a se pierde; verschwinden. 1575: ertyk hogy Nagy Resze fely Zedetlen az Adonak, Azert azt akaryak eo K. hagi fely zediek tellessegi Mert Nem Akaryak — hagi az ado egismasra rakodik Es chiak Restanciaba vagi Engedelemmel muliek elj [Kv; TanJk V/3. 117b].

4. ~ vmi mellől elveszíti vmihez való jogát; a-ši pierde dreptul la ceva; des Recht zu etw. verlieren. 1629: miuel az Inctanak minden Jovait el bechyültek adossagban es akkor az A. negligalta az eo adossaga kereseset, tehát el mult mar melleolle, s az Incta sem tartozik semmitis fizetnj, miuel nemhogy vrarol az ki adosult volt valmie maradot volna de megh az magae is mi leot volna mind el bechyültetet [Kv; Tjk VII/3. 190].

5. letűnik, elvész/enyészik; a dispărea/pieri; a se mistui; verschwinden, untergehen. 1589/XVII. sz. eleje mindenek az meliék ez wdő szent lesznek, ugian ez wdőuel egi arant mulnak el, es az meliék edgi bizonios wdőben vegesztette-nek, nem illenek fel minden wdőkre, hanem ugi mint embertől valonak, kwlömb kwlömb változások alá uadnak uetteten [Kv; KómCart. 1–2]. 1736 Nézd meg az régi erdélyi szokástól mely messze mentél erdélyi ember:

semmit az te maradvád úgy nem folytat azmint csak most is folynak az dolgok ; azért írámlé, hogy midőn azok is lassan lassan elmulnak, mégis az maradváik emlékezzenek meg régi alázatos együgyűségiben Erdélynek gazdagságáról, az náj módi mellett való koldusságáról [MetTr 443].

6. elenyészik/szűnik; a înceta să circule; vergehen. 1657 Ez a szomorú hír csak alig mülék el: legottan az úrnak^a hazajöveteli híre újula; hogy kijött volna hallani kezdők [ETA I, 163–4 NSz. — *II. Rákóczi Györgynek a szerencsétlen lengyelországi hadjárattól].

7. eltelik; a trece; verstreichen. 1574 egiebz Bezedel Mwlek ely semmyt Azkor Nem vegeztene [Kv Tjk]. 1592: az napot Zent Georgy napiat el vartam mikor kezembe(n) kellett bocziatany az eoreokseget, az Z(ent) Georgy napia áll mülwa(n) az kezesek kezembe(n) bocziatottak [UszT].

8. lejár, el/letelik; a expira; vergehen, ablaufen. 1570: Mykor Kalmar Janos Thorozkay Gergehen

adossagát Theorwen zerent el Erthe, Es Theorwen zerent valo Napot hattak az megh elegitesnek

Mely ely mwlt egy nehanzor, hogy ugian Nem elegitette megh Thorozkay Gergel Kalmar Janost Adossagarol [Kv; TjK III/2. 144b]. 1572 : Ezert hittam K. eleyben Im Gergely vramat hogi Ennekem ados kyreol ados lewele Ihon Ielen vagion, Az Napja ely Mwlt mykorra fyeztny kellett volna, Azert en Mostan te K. eleot teorwen zerent Megh kewanom teole [Kv; TjK III/3. 35]. 1574 : Thamas deak Azt vallia hogi mykor eleoszer Maradek Peter Marhat adot volt Cosma gergelnek es arrol gergel Ados lewelet adot Annak fyeztesenek Napya Regen ely Mwlt, De az vtan mykor vy Ados lewelet adot, es hazat keotelezte bele, Eo Nem Twgia Mint leot Es mykor volt az Napya es ha Mwlt ely vagi Ne(m) [Kv; i.h. 358]. 1677 Nem egyei (!)* Eles György Nagy Sofitol, felesgetől, kinek causaja hogy fen forog el mult het esztendeje mivel separatiojok altal egyes eletre ne(m) perfielialhattuk Eles György második hazassagra által bocsattassék Felesege pedig perpetuu(m) vinculu(m)ba(n) hagyattassék [SzJk 130. — *M. nemegye BN]. 1808 Az én időm már el mult, mint az Árnyék el enyészett [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 273].

9. végbemegy; a avea loc; statfinden. 1585 Tagaggya vala a' legeny hogy Ninch Nalla Az sywegh, Monda A' takach Kelemen, vay nallad vagon Ad megh az Iambornak, Es el mulek Megh bekelenek [Kv; TjK IV/1. 472]. 1736 a leány apja vendéginek (azok mind rendet állván:) legelsőbben az férfiaknak mind kezeket fogták, azok után az nyoszolyóasszony és kisnyoszolyó szintén ugy kezeket fogták; hasonló renddel fogták másodsor kezeket az asszonyoknak és leányoknak. Az kézfogás elmolván, az násznagy eléállott [MetTr 381–2].

10. műlik; a trece, a se implini; um/über sein. 1638 Az téiben elműlék esztendeje, hogy az Marosra megyek vala [Mv; MvLt 291. 142a — 3b átirásban!]. 1792 Most az őszi vetéskor műlék el két esztendeje ottan az udvarban szolgáltam [HSzj szóráds al.].

Szk : vmi miben műlik el vmi min műlik, vminek mi az oka. 1731 : tudom mikor Tagyar Gidu ide jött voltis és kalakatis akart kérni Kemény György Vrtol az ótsére Onya Gidura hogy mint maga Jobbagyat Kemeny György Vr onnet el hozossa de osztán miben mult el hogy el nem hozták nem tudom [F.gezés NK; KA. Opra Vlád (70) jb vall.]. 1776 A' Gyűrű Viszsa adás* pedig miben mult el, nem tudom, de ugy itelem, hogy az mind a' Csizi Mestersége volt* [Egrestő KK; GyL. Jos. Székely (28) parochus cath. vall. — *A mátkagyűrű visszaadása. *Egy Csizi nevű hadnagy mesterkedéséből történt.]

11. vkin ~ vmi kb. vkin műlik vmi, vki hibájából megíúsul/elmarad vmi; a depinde de cineva; etw auf jn ankommen. 1670 az d(omi)nus An semmi el nem mulik abban hogy debito modo juramentumát deponalni kész nem volna [Kv; TanJk VIII/11]. 1676/1681 : a várban mindenkor,

apro és öregh Lampasok, legh alab à Czejk házban légyen szazigh valo, mert hiszem egyi penz nélkül czináltathatták meg ., csak idejen légye(n) gondviselés reá, s ő kgimen ne mulyék el [Vh; VhU 666]. 1681 mikor a' vas Bányák Colaltatnak, mindenik Bányáról mindenik heten tartoznak vár szolgaltattara adni es be küldeni ket ket szekeret melj ha az Erdőhati Porkolabo(n) vagi Colatoroko(n) el mulik, annak kárát törvény szerint eők fizetik meg [VhU 64]. 1711 parancsolyon U(ra)m Kgm(e)d eő kgm(ene)k, hogy most forgodgyék Serényen mig az dolog üdö bé jó, mivel eddig is nem rajtunk, hanem eő kgm(e)n mult el [Impériva Cs; Born. XXXIX. 50 Balási Joseph Deák Kászoni János főkirálybíróhoz]. 1789 ugy itili, hogy azon malomnak meg igazítása hat Esztendők alatt a méltóságos Groff arendátor Uron mult el, lévén mind a malom építésére a Potsfalvi Határon alkalmas Radvántz nevezetű jo Erdő, mind pedig a Gát kötésére a Désfalvi, és Haranglábi Határokon elegendő apro fás Erdők [Abosíva KK; GyL].

Szk : (ő)rajta nem műlik el rajta nem műlik. 1615/1616 Monda az Biro Tar Andras, Uraim en azt mondanam, hogy joval kenal most az Kamora Jspan en raitam nem műlnek el lassa kegmetek [RDL I. 100 „Emericus Nagy Bikfalúinus”, előbb Kolozson, majd Balázsfalván (AF) préd. vall.]. 1730 Az tegnapi halasztatas Ur(am) En rajtam el nem mult — harom Csukacskat harmincz Karaszt Kilenc vén Rakokat fogtak [Szentpál K; TKI Mihály deák Teleki Pálhoz]. 1752 : az is baj hógj ha jönnek Kóstólók vagyis vásárlók, míg neköm Sz : Demetörrel hírt téznek két jo méj föld lévén Gagy Sz : Demeterhöz mig le menyek várakozik az vásáros vagj nem rajtam ugian nem műlik el tsak tudgjam [Gagy U; Ks 83 Péterffi Sándor lev.]. 1783 : A Bőrek sietve valo ki készítésitis megh hadtam nekie, rajtam el sem mulik, csak azok az hazugh Mester Emberekben ne frustalodgyék [JHb-Csáki Katalin lev. Árkosi Ferenc gr. Csáki Katalinhoz]. * vmin el nem műlik kb. vmin nem műlik. 1706 : Ngd Meltoságghos parantsolattját az élés iránt aláz(ato)son vöttük. Bizony dologh az mi szorgalmatoskodásunko(n) el nem mult, de az szegénység(ne)k tehetetlenséghe miatt... fel nem tudtuk volna hajtani, ha Ngd Biro Pál Ur(am)ot bé nem küldötte volna [UszLt VIII. 94].

12. elmarad; a nu avea loc; aus/wegbleiben. 1589/1590 : Azis volt az vegezesben, hogy Kendi ferencz Uram az Kaptalanba be vigye Azzoniomatt es eggíwt kegielmetekkel fassiot tegien, Az my oka hogj eddigh haladott, iol tudgia kegd hogj beteghséghe mya mult el eddigh [Wass]. 1653/1655 : akarok Ozdi Uramat é dologh felől megh találni, de honn nem lévén el mulék [Kv; CartTr II. 874 „Igaz Kálmány Kolosvári Orthodoxus Schola Mester” lev.]. 1692 : Adtanak számot a Becsületes Cehnek Regeni Janos Ur(am) es Pesti György Uraimek az el mult harom Esztendeigh valo Cehmestersegekről, az mellyis nem ok nélkül dilatolodott, miuel Orszagunk(na)k illyen fel haborodott

alkalmatlanságja causáltak, de kiultkeppen a Ceh Mester Pesthi György Ur(am) sok betegeskedése miatt kellett el mulni [Kv; AsztCJk 12]. 1720: hogy en(n)yi üdőtől fogva Levelit nem véhettem egyebre nem veltem hanem sok Dolgai lévén az Ur(na)k talám aba mult el [Szentlélek Hsz; Ks 96 gr. Kálnoki Borbála gr. Haller Jánoshoz]. 1735: Még ez előtt kellett volna a Tehén, és Bárány hus iránt limitatiott tennünk, de sok dolgaink miatt el mult [Dés; Jk]. 1786: A két vén beres ökörnek Herepére valo fel hajtások abba mult el, hogy a Guraszádi ember... bé nem adta, hanem Guraszádáról küldettek vissza, és... már késő volna fel hajtani [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1796: Bernád Ersebeth panaszla noh el mulik a' Lakodalom mert Dosa Farkas semmi képpen meg nem engedi [Lukafva MT; DLev. 4. XL. A].

13. el/félbemarad; a nu se face, a rămine baltă; aus/unterbleiben. 1570 Seress Janos híthy zeren vallya hogy azt Byzonnyal Twgya az Markos Janos Myweh, Nem azon Mwit Ely hogy Keomies Imreh az Emaga haznat kereste hane(m) az kyral Mywe Mwlatta ely [Kv; TjK III/2. 172].

Szk: *azonban múlt el* abban maradtak. 1570: Harangozo Cristanus, Ezt vallya hogy Eotet hyttak volt Segeswary Damakos hazahoz hagi Testamentomot Jrion De nem Jrattak semmyt hanem helay Gaspar azt Monta hagi hazanal Iria megh*, Es azonba Mwit elj [Kv; i.h. 150. — *Heltai a végr-et valóban otthon fogalmazta meg] * *ebben múlt el* ennyiben maradt (a dolog). 1584: Ezen meg haragwek Georgfalwy sigmond Es kapa az Borso Eorleó fat, Es mindenewt valtig meg veré* mind vrastol ky futanak az vezara, es zidiak egy mast, s ebbe műlek ell [Kv; TjK IV/1. 295. — *A nyergesné]. 1585: Horwat Miklos Drabant... vallia... Egybe Zolalkozanak. Monda Te tizedes... Hazuch, Es Arulo, hamis es tiztessegem Arulo bestie Curwafy vagy mind Adegh Amegh Ream nem bizonitod... Az tizedes kargiahoz Akara Menny, de en meg Intem, hogy legie(n) veztegsegl, Monda Azt(is) hogy volna olian Ember mint Zeoch Mate, Ebben műlek ell [Kv; i.h. 463].

elműlő 1. eltelőben/lejáróban levő, vége felé járó; care e pe terminate; bereits vergehend/streichend. 1792: ezen a már el mulo heten a szőlők homlításán, cseresznye oltásán voltam egész erővel [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

2. elenyésző; trecător; vergänglich. 1640 Ismerem utolsó oramot hozsam közelgetni, nem akarvan edes haszam nepet ez hamar elmulo világban biszontalan biszontalan* állapotban hadni keves Joszagom es iovaim felől teszek.. ilyen Testamemtomat^b [Msz; Törzs. — *így kétszer! ^bKöv. a végr. szöve.].

elműlőlag futólag; in treacăt; flüchtig. 1726 nem emlékezem mivel én akkor csak el mulolag hamarán jarta(m) ottan [Sajókeresztúr SzD; BLt 7].

elműlt I. *mn* 1. múlt; trecut; vergangen. 1540: az elmwlt pentheken Waar Mezenel az lo esek^a welem, az labom ky menywlt wgy anyera, hogy nem alhathok reya [Kv; LevT I, 8–9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez. — *Így! De vajon nem maradt-e tollban v. sajtóhibából nem maradt-e ki az el ígekötő?]. 1570: ez elymwlt heten Ment volt eo hozzaia... Az lean es valamý kender Theorny walo Swikot ker volt Theole | az ket Trombitas azon hitre vallyak kywel az varasnak hitések, hogy ez elymwlt vasarnap eonekyk vyt volt az ferench egynek harmat Masiknak ket gerezd zeoleot [Kv; TjK III/2. 88, 108b]. 1574: ez ely mwlt kedden... hallotta hagi az Georgy deak fia Maratot volt oda hatra a kertben valamýt az Ebekel [Kv; TjK III/3. 328]. 1585: Ilona Simon Martonne vallia, Az el múlt heten vala, igr Ziggya vala Danch Leorinch vicej Andrast: Roz vagy Czigan, lator vagy [Kv; TjK IV/1. 515]. 1592: 11 Ianuary Az mely Buza maradat volt Restantiaba az el mult eztendeoreol, eleözzeör hogy fel zorattam beleölle merettem fel az Espotalj zamara Cub 16 [Kv; Szám. 5/XIV. 383 Eppel Péter kezével]. 1596: ezt chak az el múlt vasarnap mo(n)dgia uala [UzST 12/123]. 1622: az elműlt zombaton kolczial fogta el az kapuiat [HSzj *kapu* al.]. 1636: ez az dologh vala ez el mult vasárnáp... szinte ebedkor ideo táybán [Mv; MvLt 291. 71b]. 1653: enis az el mult kedden ieottem el Cziczzyobol eo kegyelmeteol, Jstennek hálá akkor szenuedheto egészeben ualanak eo kegyelmek mind fejtenket [Szárhegy Cs; Törzs. Lázár István apósához, Petki Istvánhoz]. 1686 az nehaj Istva(n) Gereb vr(am)... Madarason lévő Udvar házánál lévén az el múlt heten, mulatunk vala [Dánfva Cs; BK]. 1749: Gadnai ur(am) egész Executoraival... most az el múlt Szeredán rea is Szallot volt Hazamra [Imecsva Hsz; Ap. 1]. 1806: A Prussus egészszen semmivé tétetvén a Frantziával az el mult honapb(an) fegyver nyugvást tsináltak [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 212].

Szk: *a közelebb ~ .. a. (a) most (múlt) ...* 1730: Tudodé, láttadé, vagy hallottadé nyilván és bizonyoson... az közelebb el múlt Vasár nap, dél után, Mihálc Jstván Uram hire, s-akarattya ellen, hatalmason pénz ásní, vagy keresni ki ment volna? [Altörja Hsz; Borb. I vk]. 1771: most az közelebb el mult tavasszal... dörgölődven egy csutakhaz le esvén az ökör odasorítottá az csutak az lábát [Mezőmadaras MT; BK]. 1782: A közelebb elműlt Nyáronn nékem szembe mon-dotta*, hogy nem járunk sokáig tiszmánban, meg mutattya [Torockó; Thor. XX/4. — *A torockóiakkal kíméletlenkedő Dési Zsigmond, a Thorockai család birtokainak praefectusa]. 1786: a' közelebb el-műlt télen egy darabotskáig Szap-pany Utzában Rós Thrésianál laktam [Kv; KLev.]. — b. kb. a legutóbbi 1744: A Közelebb el mult, és már Nemes Háromszéken elis folyt közön-séghes Connumeratiot... mi Közönséghes adozo Rendekül akadalyoztatuk meg [Bölön Hsz; INyR] * *az ~ éjjel a múlt éjszaka, az éjszaka.*

1592 Egi ven Azoni monda eztis, hogi az el mult ejel az felesgetis rutul taglotta volna, es feieis mind mereo seb volna [Kv; Tjk V/1. 209] * *az ~ éjszaka* a múlt éjjel, az éjjel. 1746: az el-múlt éjtzaka három Szekéren borokat hozván. N(em)z(e)t(e)s Suki István Vr(am) selléri az Ns Város Hidgyán lévő Vámost tsalárdtsággal elkerülték [Torda; Tjk III. 3] * *az ~ eszten-dejesztendőbeli* a múlt évi, a tavalyi. 1588: Es-meg fizettem egj Zolgalo leaniomnak, Ersebeth neveonek, az elmúlt eztendője zolgalatiában f. 7 d. — Maradot Restantiara fizetetlen f. 4, az eleob-belj eztendeonek zolgalatiában [Kv; Szám. 4/V. 40]. 1654 az elmúlt eztendőbeli Nagy Karacson-nak első napya(n) [Fog.; KemLev.]. 1661: Az el mult esztendőbeli Pestisnek Jdejen költöttünk kenierre, czipora, Borra, sok uttal egiszeris masszoris, omnibus Computantis teszen f 5/88 [Kv; SzCLev.] * *az ~ időbeli* a múlt évi ↔ a múltkori. 1570 az ely mwlt Jdeobely vegezest azon állapotba Megh thartyak, ha Byro Vram Thanachawal egetembe az Melle akarnak allany [Kv; TanJk V/3. 7b] * *az ~ időbeli* a múlt évekbeli. 1575: Az Negi lato vraimnak dolgot eo K. varosswl Mas gywlesre halasztottak Myert hogi meg Ideiek sem Teolt ky, Az Ideo alat vigaz-zanak Tyzteken Es az ely mwlt Ideokbely zolga-latiokrwł agyanak zamotis [Kv; i.h. 114a] * *az ~ nyárbán/nyáron* a múlt/tavaly nyáron. 1592: az ell mult 1591 niarba(n) Zent Jstwan kiraly nap tajban [UszT]. 1592 h. az el mult nyaro(n) kertem eoket hogi az teorueni Jtiletu zerint fel chinalljak* [i.h. — *Állítsák fel a kerítést]. 1771 az el mult egész Nyáron azon Malomnak jó Silipje nem volt [Sövényfva KK; JHb LXVII/172]. 1813 az el mult nyáron mult esztendeje, a Mlgs Aszszony ó Nságát az egyik Ház Ajtójától fogva, a másik ház ajtajáig orránál fogva vonta hurtzolta [IB Kük. instr.] * *az ~ őszön/ősszel* a múlt/tavaly ősszel. 1640 Dobrul Pais p(uszta) h(azhelye) sellerul most Uoika Muntan benne az el mult eoszel mondgiak hogi bele szallat [Bráza F; UC 14/48. 87]. 1711: (Az egyik ló) nagy Demete-rib(en) (!)* maradott vala, á másikat az elmúlt őszön uttettem volt meg [Kilyénfva Gysz; Wlt Mich. Czirják (75) pp vall. — *A szerk. ilyen tn-vel nem találkozott]. 1782 az el mult ősszel egy Darabat fel is kaszaltat benne Jobbá-gyaival [Koronka MT; Told. 4]. 1823: az el mult őszön Törögbuza érsörök ó kügyelme Törög-buzákban meg buva lesett [Radnótfája MT; Tlt Praes. ir. 65/827-hez] * *az ~ télen* a múlt télen. 1609 Az kett Taligas Lonak az el múlt Tellen veotte(m) egj oh Cherget [Kv; Szám. 126/IV. 49]. 1772: Putásfalván voltam az ell mult télen a Ménessel telelni [HSzj ménes al.]. 1783 egy néhány számbol allo Paraszt Emberek az elmúlt Télen vettenek volt hitelben egy Kalangya szénát [Melegföldvár SzD; SLt XLV. 2] * *az/ez ~* (a) most (múlt) ... 1570 Ez elymult zwrethkor. hallottak hogi Dabo Tamas Mongia volt az felesegenek hogi Az Baky pal Nenyé erthe Jeot vala az Mwstert

ez Ely mwlt Zent Margit azzonnapba az Meggessy Zokadalomba hallotta Botha gasparnetwi* | ez ely mwlt Karachon Napayayban, hytta volt fwzessy peter Radnay Anthalt Ew eleykbe [Kv; Tjk III/2. 2, 7, 39. — *Köv. a hallomás]. 1570 h.: w neky Adot ez Bornemiza Janosne wted fel chyó Aranyat Ez elmúlt farsang farkaba kybeol Zeot hat Arany parthat [Kv; Tjk i.h. 102c]. 1574: ez el mwlt zent ghal napyan hywattak wala az tekeyek wrwnk w nagsagha parancholatt'awal tekebe hog erked es teke között hatart Jarnank [Erked K; LLt FF. 29]. 1582: Erreol Jol Emle-kezywnk, hogi ez ely múlt nagy Karaczyon nap Eleot harmad nappal hyttak wala mynket az Coloswary Byrak es Tanaczary vraynk walamy vysz Thorlasnak meg latasara [Kv; KvLt VII. 42]. 1584: Endres Velczer, Cosma Engeter Merten Scheymert, Lenert Kiness vnanimter fatentur, Ez el múlt Zent Bertalan Napkor az Beszterczy sokadalomba valank es korchomaia wala ez Raz-man lederernek, be therenk hozza [Kv; Tjk IV/1. 347]. 1588 Ez el mult farsangkor B. Vra-mat tanachual egyetembe hittak volt Zebebe Flistech Leorincz vram leania Menyegzeyere Ze-bebe (igy!) [Kv; Szám. 4/I. 36]. 1592: Tolnai Boldisar vallia Ez el mult Aldozoba megíwnk wala Eniedre [Kv; Tjk V/1. 268]. 1597 Ez el múlt Beoit keozepbe(n) me(n)tem wala Boncziday sokadalomra [Kv; Tjk VI/1. 83]. 1644 Meza-ros Balint Jdeiebennis Visel Vala az Azzoni egj parta eouet hogi meg hala, ez el mult Viragh sokadalomkor ez mostani felesége Janos deaknak azo(n) parta eouet hoza hozza(m), Monda hogi uegie(m) meg [Mv; MvLt 291. 434a]. 1665: az elmúlt Viragh Sokadalomkor* iöwünk wala haza Vasarhelyről egy nehanyan [Körispatak U; Pf. — *Apr. 17-i vallatásban; maga a sokadalom tehát ez évben a márc. 29-ére eső virágvasárnap táján lehetett]. 1689: láttam az el mult Karátson után hogi ... untig paráznałkodott az Mihály Deák Ur(am) feleségével [Kopácsel F; BK. Lupul Szuríasul relictá Sztánka (30) jb vall.]. 1761 Most az el mult karátson előtt két héttel is óda-jótt vála Ferentz Lörintz a' Molnár János házá-hoz [Szászsztiván KK; BK. Zeivert Mihály (50) inqu. vall.] * *az/ez ~ este* az este, tegnap este. 1597 Az el mult estwe kilencz orakor hoza az szolgáló Leanyom egy időtlen holt gyermeket eleomben [Kv; Tjk V/1. 133]. 1618: Az én kegyelmes uramnak ez elmúlt estve egy postája jutott, azki énnéem hozott egy levelet [BTN 109] * *az/ez ~ esztendőben* tavaly. 1568 Tudom azt hogi ez el mult esztendőbe ..., karacson elołh, akor volt az oze vezes Jtues (!) orban es otues gergel közöt [Kv; Tjk III/1. 179]. 1580: Ez elmúlt eztendőbe ... az ket fel Mezarossok keozt az egyenetle(n)segh le zalla [Kv; TanJk V/3. 217a]. 1625: ez el mult eztendeoben Vas Pal birta az peres szena helieket; es szanto feoldeket [Abosfva U; UszT 65]. 1649: az Louaknak 4: az el mult eztendőben uezet, es holt meg h. Azok-(na)k utanna, es iden, holtanak es ueztenek el Nro 7 [Kv; Szám. 26. VI. 523]. 1716: az el

mult esztendőben baraczk éréskor magamis ott voltam szegénél [Nagyida K; Told. 22] * *az/ez ~ időkhöz/időkhöz* a múlt években ↔ a jó múltkoriban/múltkorokban. 1570 Ezerth Ideztem ty klgtek Eleyben ez Paloczky Janosth es czynek balinthat hogy az el Mult wdokban hatalmawal három fertaly zolometh el Merette [Kv; TjK III/2, 166d]. 1573 Temeswary Istwan deak vallia hogy ez ely mwlt Jdeokban volt Eccher zallason kerestury Az eo hazanal ! Ez ely mwlt Ideokban az harangozo felesegenek annya kerte volt Eot arra hogi az harangozo felesegett Nala tartana ! Ez ely mwlt Ideokeon vasarlot volt eo teolle Theorek Ianosne egimas Approlekot [Kv; TjK III/3. 69, 107, 200]. 1588 Ez ell mult vdeokban mikor az Dragasag vala Ennekem bwzam nem vala [Zsákfvá Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.] * *az/ez ~ napokban* a minap, a minapában. 1560 kezwnkbe bochyaták, Az minemw per patúar thamadotth volt, Ez el mult Napokban, az kiraly eo felsege tablaian, valaminemw vyonnán valo Malom chynálás felől [Mv; JHbK XII. 7]. 1570 Thar Lazlo, Azt vallya hogi ez ely mwlt Napokban hozot neky haro(m) gerezd zeoleot es egynehán Barazkot, De eo Nem Thwgia honnat hozza (!) [Kv; TjK III/2. 108b]. 1574 ez ely Mwlt Napokba estwe hallot valamý zaygast az vchan [Kv; TjK III/3. 401]. 1578 : ez el Mult Napokban, az Nymethy Nehai Teoch Istwannelwl Annazzontwl es gýermekyteol weotthem wala egy hazatth [Dés; DLt 202]. 1591 Ez el mult napokban idúe hazamhoz Berekszaj Mathe [Kv; KvLt I. 60]. 1637 Simon Mihaly neuü, nótelen nap-számos ember ... ott Colosvarat az elmúlt napokban kimúlt volná az vilagbhoi [Kv; RDL I. 25]. 1661 paronczoltunk vala az el mult napokba(n) kegltek(ne)k, louassaual, gjaloghiaual, éles szeke-rjvel, es minde(n) hadi apparatussauál oly késze(n) legje(n), ualamikor arrol ualo paroncsolatunkat uészj, minden haladéknélkül indulhasson es méhesse(n) oda az houa az szűkségh kiúanj foghia [UszLt IX. 75. 34 fejj.]. 1716 : az el mult napokban az vízsz egy kévéség még keszdvn apadni az Malomhoz akarunk vala fogni [Szentdemeter U; Ks. Fodor Márton lev.] * *az/ez mostani ~ most* ... (a) most (múlt) 1621 Ez Mostani el mult eözel szent marion nap vtan [Dés; DLt 345]. 1763 az Ilok minden ok nélkült, az kik nékiek az uttán elejekben akadtak, az mostani el mult sokadalom Napja alkalmatosságával, bottal verték, rongálták vérben kepültek [Torda; TjK V. 174] * *~ nyári múlt/tavaly nyári*. 1632 El mult niari bika boru N 4 [Porumbák F; UC 14/38. 187] * *ez ~ időben* a múlt évben ↔ eddigelé. 1577 Az dezma felol vysellyenek gondot eo kegmek hogy é kóssegen valamý zertelenség awagy terhes dolog ne esnek my keppe(n) ez elmúlt wdeobe is sok panaz esset [Kv; TanJk V/3. 153a] * *ez ~ napon* a minap, most. 1588 : Ez ell mult napon vasarnap geureug Tiwadar es Peter Zidalmazni kezdenek hogy ne haycziam az keolesreol be az marhat [Zsákfvá Sz; WLt] * *ez ~ nyárban* a múlt/tavaly nyáron ↔ ezen a nyáron. 1570 : az

Nagy Palne esthwefele egy Nap ez ely mwlt nyarba Menth volt az kenyzerzerbe es ker volt egy filleren egy penzes kalachyot az leanthwl [Kv; TjK III/2. 7] * *ez ~ tavasszon* a múlt tavasszal ↔ ezen a tavasszon, most tavasszal. 1594 Az eghesz tanach es sok Nep eleoth valla es Egiegenes Zemebe Monda Mondra Peter, Az David fianak, es Demeter Peternek hogy, meegh ez el mult tauazon Inditottak eotet ez ket ember a' Thimar Janos megh eolesere [Kv; TjK V/1. 451] * *ez ~ télben* a múlt télen ↔ ezen a télen, most a télen. 1573 Mykoron ezzer oth korchomálnak volt az vallok ez elmúlt telbe, Be JW Adam Istwan [Kv; TjK III/3. 198a]. 1574 : Ez ely mwlt telbe lakyk volt az Margit New Azzonember zellyerwl [Kv; i.h. 362a]. 1597 ez el mult telbe(n) egi zolgalo lakik vala nalla [Kv; TjK VI/1. 96] * *most az ~ ... előtt* (a) most múlt . előtt. 1761 Most az el mult karátson előtt két héttel is oda-jött vála Ferentz Lörintz a' Molnár János házához [Szászsztiván KK. BK].

2. múltkori; din urmă, ultim(ă); neulich, jüngst. 1508 Es towaba JI modon hog, az el mult Adoyerth kel' venniek zobot es el wessek Aztys elewtunk Ig vegeztuk [Kv; EM XXIX. 261, 263 Cheh István kezével]. 1585 Tudom Azt hogy ez el mult halalkor bant Az Atthiam Az Nyreó Jstwan edes Anniaual az Vtannis banth, mert phtisis volt rayta | Az Capitanok penig Eylis zamosson megh Circalliak* es az ollia(n) lezzegeoket meg fogiak, es Biro vram(n) kezebe hozzak bewntetesre, az el mult vegezes zerent [Kv; TjK IV/1. 407, TanJk I/1. 10. — *A majorokat]. 1588 Biro vramat kertek volt ez el mult gywlesbe a bwntetesre [Kv; TanJk I/1. 84]. 1607 az el mult Vasarhely Gywlesben .. az Fiscushoz walo prouentusokat akaruan fel keresni, my kezwnkelis az Colosi es Zekj Camarak . negyuen ezer, ket szaz harmincz eot forintigh, es eginéhany pinzig uoltanak Inscibahua [Kv; RDL I. 80 Inv. Eccl.]. 1632 ez el mult pap giuleskor eo nalla volt az Vízaknai Praedikator szallason [Mv; MvLt 290. 97b]. 1651 az varosnak miuel sehonna(n) az egy contributonal teöb prouentussa ninczie(n) az el mult Giulesebe(n) beszélgette(ne)k arrol hogy az egy serol ualo korciomarlást fogh-na)k varos szama [Kv; PolgK 142].

3. lejárt/telt; trecut; vergangen. 1595 Az borokat az elmúlt údeohoz kepest á mint iarassa volt el attam [Kv; Szám. 6/XV. 38]. 1692 Adtának számot a Becsületes Cehnek Regeni Janos Ur(am), es Pesti György Uraimek az el mult három Esztendeigh valo Cehmestersegekről [Kv; AsztCjK 12].

Szk : az ~ esztendőbeli az elenyészett/lejárt évi, a tavalyi. 1661 : Nemzetes Böer Sigmond Ura(m), az el mult 1660 esztendőbeli fel vetet öt forintos Adonak restantiajab(an) administralt kezében (!) szaz ötven negi forintokat Melyről Quietalom ő klgmet [Szád.] * *az/ez ~ .ik esztendőben*, az elenyészett/lejárt ... évben. 1585 Az elmúlt 1584 Ezstendeoben, Biro Vram es az Tanach kert wala minket ... az iften walo hatosso haz-

nak megh wytassara [Kv; Szám. 3/XIV. 29]. 1588/1589 Ez el multt 1587 Eztendeoben, twdni illik Zentt Margit Azzony tayban (így!) Perechenben Crazna varm(eg)yeben, lakozo chyan Benedek, Bathori Elekne Azzonymom Jobbhagia Jeott nemes vdwarhazamra ektelen zo(kka)l, zidalmazott, rwtolt [Somlyó Sz; Wlt]. 1605: az el mult 1604 eztendeobe(n) Beoytben az nagy hetben [UszT 19/81]. 1608 ez el mult, 1607 Eztendeoben adot uolt Szép Janos Berei Martonnak, Egj hazat

meghihatatlanul [Mezőbánd MT; MbK]. 1611 hitam az al perest meg az el mult 1610 ezendeoben minczent (!)* napian zabo birtalan hazához [UszT 41a. — *Értsd Mindszent]. 1826 még az el mult 1825ik Esztendőben a benne levő adosság fel szédését meg inditatt Contractus így adatatt ki [Bábalma KK; Rlt O. 1].

4. kb. letűnt; trecut; vergangen. 1610 az el mult haboru Idoben az nagj daragasaghnak Ideyeben [KJ]. 1667 az el mult haborusagos, es szegeny varosunkat, s Orszagunkat pusztitto nagy veszedelmekben el fogyatkozvan minden ertekebeol szegény varosunk(na)k lakossi Kenseritettunk azért ezen Unitaria s Orthodoxa Ecclesiak jövaihoz nyulunk [Kv; RDL I. 179]. 1668 Tudom bizonyoso(n) hogy ebben az el mult veszedelmes üdőben, úgy mint 1659 esztendőben

Bethlen János Uram feles számu szekelyekkel szállot vala novayban* az Szentpáli János Uram faluában [Tótháza K; BfR 57. 51. — *Novoly K]. 1717 Nagy Petert ugjan fiával Petivel edgjütt ennek előtte valo Esztendőkben el mult háboruság előtt Nehai Ifiabbbik Vas Györgj ur(am) eő kglme fel keretvén s fel is adták Balványos Várallyáról* haza hozatta vala [Vízszilvás SzD Wass. — *SzD].

II. fn 1. a múltbeli/régebbi; cele din trecut; das Vergangene. 1776 az más egjéb dolgok(na)k faciesseis inkább kedvetlen mint kedves ezen a Diaetanis, valamint az el multakon, meljis elég Siralmas [Négerfva SzD; BfN. Bánfi Péter lev.].

2. az elmaradt/ledolgozatlan; cele rāmase; das Ausgebliebene. 1787 meg esik néha hogy egy héten minden napis hajtattatnak Ur dolgara, de ez abbol esik, hogy néha ökis a' rendes szolgálatot hetenként mindenkor nem potolhatván, olyankor osztán az el multak potoltatnak [M. bikal K; Somb. I].

elmunkálódik elfárad vhoza; a se osteni piná undeava; sich (hin) bemühen. 1572 Elseobe Megh Ertettek eo k. varoswl Byro vram Bezedebeol hogi szok panazolkodok volnanak az vonasok feleol, . Tecchet Ez hogy Myert Mostan az feiedele(m) keozel vagion ez fele panazokot tawoztatnanak rolok Eo k. Byro vramat Es kyal Byro (így!) Azon keryk hogi ha lehetséges volna Mwnkalodnanak ely k. eo Naghoz, Es adnak ertenyeo Naga(na)k Mynemew Modot Thartunk az vonasokban [Kv TanJk V/3. 61b].

elmustrál kimustrál, elcsap; a reforma/lepáda; ausmustern. 1817 el is kéne mustrálni az ollyant

mint a Bivalos illyen Szűk időbe nem tartanám s a Bivalokot is el adnám [Nagypacal Sz; Berz. 11. 75].

elmutat kb. (vkit eredeti szándékától) eltérít; a abate; ablenken, abwendig machen. 1595 Czakor Petert és Kerey Balast, Wrünk ő fge postait (Czakor Peter jöt vala 200 weg kek karasia kerni .) vitte Thordaig Neb Lörintz . d 50 Monda Biro W hogy jo frösteke(m)mel mutatnam el őket az karasia kerestől [Kv; Szám. 6/XVIIa. 72 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

elmutathat 1. elirányíthat; a putea dirija; weg-richten können. 1595 Zegedi Gaspart és Zöcz Gaspar Wrajmat küldek ő km(e)k Tanácszúl az Nemet fegyüerekek eleyben, hogy ha el mutathatnak, hogy fel fele hadnak Colosúarth [Kv; Szám. 6/XVIIa. 185 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. el/átháríthat, másra háríthat; a putea pune pe socoteala cuiva; auf jn abwälzen können. 1603 Azok közzül penig az kit (!) törüenybe fognak, Magokrol ha el mutathattyak, es Authorat adhattyak, ki inditassabol czelekettek legyen, ő velek kegyelmesben czelekeggyenek [Kv TanJk I/1. 454].

elművel művel, cselekszik; a face/proceda; handeln, tun. 1653 Ebben az esztendőben mivel ő nagyságától* igen búcsuztam, úgy vagyon hogy kibocsátta a tisztból. De módot kerese benne, és haragjában, a mit gyermekségenitől fogva kerestem vala, oda kelle fizetni Ártatlanul, jámbor szolgálatomért, haragjában hogy elhagyám, ezt mivelé el rajtam [ETA I, 149 NSz. — *A fej-től a görgényi udvarbíróság tiszteből].

elnádasít elláposít/mocsarasít; a transforma in mlaştină/mocirlă; versumpfen. 1768 az Malomnak erigálása és a Rétnek két Árokra valo vétetése előtt az also Rét igen Seppedékes Nadas hely volt, azután az Árok tettek rajta igazítást, viszont a' Keresztül menő Gátlás és a Vendég Fogadon alol az Ároknak nem procurálása, a Felso Retett el Nádositotta és vesztegette [Cege SzD; Wass].

elnádol elnádópalcáz/palcáz; a snopi in bătaie; durchhauen, verholzen. 1742 ha a fizetéseket kérték a Malomba bé kapatta s úgy el nádolta s lapátoltatta, hogy bögött a Malom belé [Kv; Aggm. C. 12].

elnegligál 1. elmulaszt; a negligja; unterlassen, versäumen. 1655/1754 h. valamennyi hetet elnegligál az esztendeig valo szolgálatyában, a héti bére szerént büntesse a B. Czéh [Kv AsztCJk 15]. 1657 Ha ki minden oknelkül negligallya el,* harmadik nem comparatioert amittallya causajat [SzJk 82. *A törvényszék előtt való megjelenést].

2. ~ja magát elhagyja magát; a se delüsa/neglijja; sich vernachlässigen. 1817 mint hogy együtt vadtak, hogy mind a ketten el negli-

gáljátok magatokat, sött magad igyekezeted, Szorgalmatosságad, s jo példád által, serkentsd az őtsedet is az igyekezetre, szorgalmatosságra [Kv; Ks 101 Kornis Imre fiához, Lajoshoz].

elnegligálás 1. elmulasztás; negligiare; Unterlassung. 1578 Megh ertettek ... Byro vram zawabol my okon hyttak volt tablara eo kegmet Byro vramat tanachyawal tudny illik a limitati-onak el negligalasaert, ertettek, Aztis hogy ket Zaz forinto(n) az eo Naga zeky el maraztotta eo kegmeket [Kv; TanJk V/3. 175b].

2. semmibe vétel, figyelmen kívül hagyás; ignore; Nichtachtung. 1629 : Megh ertue(n) Tanachyul eo keglmek mind ket felnek az eo Igazsagat es az A(na)k az eo igazsaganak el negligalását az It az hazban confirmaltuk helybe hagyua(n) es megh ereossitue(n) az Feleken teot teoruent [Kv; TjK VII/3. 182].

elnehezedik (nagyon) elbetegül (betegsége súlyosbodik); a deveni (foarte) bolnăvicios, a i se agrava boala; schwerfällig werden, (dahin) kränkeln. 1572 : az Thakachne mykor Igen beteges vala hywatot hozza hogy be kezeneodiem Eolteztess(e)m). egykor hogy sokaig Nem hywatot volna gondolom hagi talam Igen ely Nehezedet volna. Menek hozza tahat az twz helien wl gereznaiba es három Machkafiak esnek vala eleote az twz helien [Kv; TjK III/3. 43]. 1574 Andras kowach orrotlan azt vallya hagi egi vasarnap mykor Meg betegwlt volna Martos, eo hogy latya azt hogy ely Nehezedet hya oda az Borzw hazbol Zeoch Balast, kerdy az eleot ha vagion penze valakinel [Kv; i.h. 384]. 1589 k. Igen el nehezedeth Imreh mester, meg kerde magyar Tamas Imreh mesterth ha helyen hadgja Az elebbj testemontomoth vaj nem [Szu; UszT]. 1595 Stephanus Cassotiás ő íge Pappá Colicaban igen el nehezede [Kv; Szám. 6/XVIIa. 54 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1635 : az Borbely megh uaga az terdem kalacziat az olta el nehezede(m) ha megh ne(m) uaghja vala az terde kalacziat megh gyogyul vála az sebboll [Mv; MvLt 291. 46a]. 1654 szegyenj Kis Pal Balint Uram el nehezede erőltete az menjem hogy az leanjat Kelemen peternet sem-misse ne hadgya mert azis edes gyermeke [Uzon Hsz; Kp I. 76 „Punkosti Mihálne” (70) vall.]. 1666 Kolosvárt lako Váradí Szöcz János Urunk, beteg ágyában lévén ilyen keppen testála Vagyon ide bé egy láda Azert ha láttya kegytek hogy el nehezede(m), hozassa ki kegyd ... s vitesse maga házához Ha azért aránza kégyd Istvándi Uram, hogy el nehezede(m), a külczokat vegye kezéhez kégy(me)d s viseltessen gondot réá [Kv; KvRLt VII. 6—7 Tolnai István préd. és rektor keze írása]. 1699 Kezdett az küs fiacskám igen rosszúl lenni az torkálva, mely nyavalya ugyan közönséges most Isten ítéltiből Pelette elnehezedett mondoláival; hivattam borbély Mátét, ki is Isten után használt neki [TT 1890. 307 SzZsN]. 1720 Az feleségem ugyan láttatik edgy kevesse jobban lenni, de csak felek az recidivától mivel

mar edgy nehanszor lattatot jobban lenni, s meg el nehezedet, mivel igen dagadva van, s dagadoz [Ks 96 Apor Péter lev.]. 1760 : mikor az Ne(hai) Ur igen el nehezedet volna merete 10 véka Haritskát, az Malomb(a) küldé meg öröltetni [Oltszem Hsz; Mk R. N. IX. 109]. XIX. sz. eleje : az Uram már el nehezedet [Lécíva Hsz; HSzjP]. — L. még TT 1889. 709—10.

elnehezít súlyosbít; a agrava; erschweren. 1806 : Doctor Sz. aztis mondja hogy a' kanko, tsak fark catarhus, és nem olly irtozatos ros magában, mint azt azután a véle valo bánása az orvosok-nak rend szerint el nehezitti, és veszedelmessé teszi [Mv; Ks 94 Vegyes lev.].

elnehezül elnehezedik (betegsége súlyosbodik); a i se agrava boala; schwerfällig werden. 1635 : az migh Borbely Peter látá az en fiamhoz, addig igen kőnye(n) lon, de hogy más kezde hozzá látni, mingiarast el nehezüle [Mv; MvLt 291. 49a].

elnehezült nagyon elbetegesedett; devenit foarte bolnăvicios; schwerfällig geworden. 1576 eo kege varoswlt Meg Tekintwen Kalmar ferenczek az vasar Bironak zok zolgalatiat, Es Igen ely Nehezwlt voltat, eo k. az zolgalatnak Terhetwl meg zaba-dítottak [Kv; TanJk V/3. 131b].

elnemtelenedik elbecstelenedik; a deveni necins-tit; ehrlos/schimpflich werden. 1817 : azt javaslom hogy kedves sogor Ur az őtsemet Miklost termé-szet szerint való Fiok(na)k lenni meg esmér-vén erről készítettessenek egy Authenticum Instru-mentumot..., mert á Gál nevet el nemtelenedni, el alljasadni, 's parasztá lenni engedni nagy véték volna [Kv; Pk 3].

elneveti magát elkacagja magát; a izbucni in ris; in Lachen aufbrechen. 1767 midőn Lázár Imreh ur Szent Annán meg holt volna .. azzal vigasztalta a' keserveseket ne sirjan Kglmetek, ne sirjan jussan esziben Kglmetek(ne)k az Szent Job uram eo kglme peldaja . ; melly vigasztalasan a keservesek mind el nevettek magakat [Demeteríva MT; Ks 20. XIV. 9]. 1846 Virág László . el nevette magát a' Darvas mondasára [Dés; DLt 530/1847. 23].

elnevezés nevezet; nume; Benennung. 1764 : Kincses gödör nevezű (!) hely is, mely onnan veszi el nevezését hogy ottan kincs keresők áskál-ván 's a gödör jelenleg is megvan [Alfalu Cs; EHA] [Csinod pataka . el nevezését valo szű-nülég onnan nyerte mivel essőző esetén ... gyakran Sebes folyamú Csintalansága nem remélt károkat okoz [Szarhegy Cs; GyHn 53].

elnevezget 1. név szerint elő/felsorolgat, rendre megnevezget; a însira după nume, a numi pe rind; der Reihe nach nennen/aufzählen. 1580 : Gabriel vram . azt monda en chwdalkozom hagi illien nagi faluban illien zeginy iobbagim iutanak en nekem, es el neuezgete mind eoketh

rend zerinth az kik iwtottak eo nek] [M.palatka K; JHBK XIII. 29].

2. vmilyen nevet adogat, elkeresztelget; a numi pe rind, a le da pe rind cite un nume; jn nach und nach mit einem Namen benennen. 1640: Oláh Jancsitul hallottam, hogy Börveiné nevezgette el őket*, kit hadnagynak, kit gellicének, s kit mézesnek, kit kapitánnak [Mv; MvLt 291. 233a—51a átirásban] — *Könnyű erkölcsű asszonytársait].

elnéz 1. megnéz/vizsgál; a se uita/examina; untersuchen, prüfen. 1585 Mikor latok Az Danch Leorinch betegh gyermeket, Az Eoweccseseteol fogva fel lattuk ... Nem tuggiuk halal hazaye vagy himleo vola Weresegteol valo keket Nem lattak raita, Mert Nemis Neztek el Annyera, hanem chak a' kariat hogy ki Niútotta es labatis, seót a Derekatis lattak valamy giengen [Kv; Tjk IV/1. 496].

2. huzamosan néz, elnézeget; a se uita indelungat, a privi cu atenție; (eine Zeitlang) betrachten. 1653: Ekkor láttam, hogy — Makó György vala ugy tetszik és Imecs Mihály — több kapitányokkal együtt sok tatárral megindulának, és mondák, hogy Rác Györgyre mennek Háromszékre, azokat elnézém [ETA I, 81 NSz]. 1840: minden nap el nézem tele van a' Határ marhával ... azok el nézettetnek vagy a' Csovások el áldomásoltatnak, így foly a' Szán Szándékos prevalicatio (!) [Dés; DLt 921].

3. odanéz; a se uita la/acolo; hinschauen/sehen. 1626 csak hallek palcza czatanast latom hogi az Molnar ala futamodék egysze<r> <a>z zememuel el neztém <t>ekentem ha<t> fel deölt [Szentgyörgy Cs; Blt 3 „Peter Andrasne Margit azonj ... nemes zemelj” vall.].

4. végigné; a privi/a urmări pină la capăt; etw. ansehen, zu Ende sehen. 1766 a kis Biro Felesége Balog Istváné Leányával mondotta hogy ... látták midőn le ütötte Domokos Ferentz Ifjú Székely Jánost, ki is gondolván hogy meg holt, meg futamodatt s meg bwtt egy kert melle, ott niulatván ismét viszsza ment és hallgatta, ha szuszog-e, melyet elnézvén azon Marhás emberek ugy tevének hirt Balog Istvannak [Szilágycséh; BfR Régi jelz. Fasc. 104 Nr. 2 Josephus Szabo (26) jb vall.].

5. eltűr, szó nélkül hagy; a tolera/permite; ertragen, dulden. 1877 ily tetemes hibáit bé hunt szemmel el nézte volna [K; KLev. 10].

elnézeget végig nézeget/vizsgál; a se uita indelungat, a cerceta/examina citva timp; (eine Zeitlang) prüfen. 1682 En otthon azon háznál volta(m) akkor, be Iöve Nyiró Janos Ur(am) egy Nemes Aszszonynyal, megh Ismet Nagy Iaszlonéval, el nezegeték az házat alkudtak egymással [Kv; RDL I. 162 Elizabetha István Peter consors nobilis Joannis Szekely (50) vall.].

elnézzetetik megtüretik, szó nélkül hagyatik; a fi tolerat; erduldet/ertragen werden. 1840:

tele van a' Határ marhával mind tul a' vizen a kalangyák közt, mint a Gyertyánoson szemeim-mel látom azok el nézettetnek vagy a' Csovások el áldomásoltatnak, s így foly a' Szán Szándékos prevalicatio (!) [Dés; DLt 921].

elnök presedinte; Vorsitzende. 1871: Elnök jelenti, hogy neki ez a botrányos eset jelentetett föl, hogy . Kelemen János a ... délutáni isteni tiszteleten illetlenül viselte magát a rector tanitasaba bele szolván [M.bikal K; RAK 289].

elnöklet elnöklés; presedintie, prezidare; Vorsitz. 1844: a fel olvasott rendeletben érdekelt tárgyak többnyire olyanok, melyeknek . tárgyalása csakis Fő Kir. Biro elnöklete alatt tartando Köz Gyűlésen eshetik meg [UszLt XI. 85/1. 12]. 1863: Mártz. 4ikén egyházi gyűlés tartatott, jelen lévén az egész egyház tagjai a helybeli pap elnöklete alatt [M.bikal K; RAK 249].

elnökösködés elnöki tisztségviselés; presedintie; Präsidentschaft. 1845 törvény szeréntis a' folyvásti elnökösködéssel nem köteles [UszLt IX. 85/6. 227].

elnökösködhetik elnöki tiszttel tölthet be; a putea prezida, a putea exercita funcția de presedinte; den Vorsitz führen/vorsitzen können. 1844: all Király Biro atyánkfia elő terjeszti mi szerént Fő Király Biro atyánkfia ezen ... közgyűlésen, tartós betegségi állapotjának jobbra nem fordulta miatt nem elnökösködhetvén az elnökség folytatását nékie át írta [UszLt XI. 85/1. 1].

elnökség elnöklés; presedintie, prezidare; Vorsitz. 1844 Fő Király Biro atyánkfiia az ... elnökség folytatását .. nékie át írta [UszLt XI. 85/1. 1. — A teljesebb idézet elnökösködhetik al.].

elnyal elösszenyalaz; a umple cu bale/viscozitate; verspeicheln. 1822: ezenn Csigák pedig a' feleségemnek virágjait nagyon el ragjak és el nyaljak [Ns; Told. 7].

elnyaláblás kötésenként/nyalábonként való elhordás/hozás; căratul cu cite un mănunchi; gebündeweise Wegführen. 1590 Benedek Janos ismet hitta volth az Eghej* Biro elejbe ez Ganchos Jstwant nemy zena funek el hordasaert nialablasert, Erdeo hordassert [UszT; — *Ege U].

elnyálaz összenyalaz; a umple de salivă; verspeicheln. 1640 megrészegették azt az Nagy Péternét, s az egyik katona nyakon fogta az asszont, az maga házához vitte s ott fertelmeskedett vele . Az másik katona meg azt mondotta, hogy beste lélek kurvák, mind elnyálazatok, de bizony majd az szorosabbiknak megyek (így!) [Mv; MvLt 291. 233a—51a átirásban].

elnyargal 1. nyargalvást ellovagol; a pleca în galopul calului; fortsprengen. 1599 Gergh Bórh ... vallya En az en tizedemmel voltam corizeo

az Keozep kapuban Mikor az Zep Janos zolgaia ky. haladot uolna az kapun, ez Sebes legen ygy foga megh az fekemleyet az lonak esmet zablyat ranta az Zep Janos zolgaja es vgy niargala el az lowon [Kv; Tjk VI/1. 336]. 1629 Jeó Veres Miklos az puskat az Melyemnek tartas az kut mellett el njargala [Kv; Tjk VII/3. 64]. 1638 ez az Csiszar Ferencz fia hajadon fiuel csak szören egy lovon ereössen niargal uala, neha le esset s neha ismet fel keölt tapottatta az buzat szeliel, Koronka fele el niargala s megh visza keresztül kosul, nem igen nezi vala sem hegjet sem völget [Mv; MvLt 291. 137a]. 1757 Szász János hallottam hogy a Sz. Kotsárdi Határról Loval el nyargolt (!) volna [Káptalan AF TL]. 1782 a' Tisztarto el nyargala kaszássaihoz a' Szamos-Ujvarra járo Nagy Ország Uttyához [Fzszuk K; SLt XLIII. 5. 10 Juráth Ignáth jö vall.]. 1797 Györgyi mind (!) mondotta az egyik Lo nem ivut s rossz kedve van (így!) s hamarjába amit tsak tudtunk véghez vitük a kovás után Magam el nyargaltam előre de mikor be esteledet meg döglöt tegnap [Bányica K; IB. Combos István lev.]. 1805 Tegnap elnyargalának itt a' Czigányok sátra előtt Palosi Gyurka és Gyurka Istok két jó derék lovakon [Százazajta Hsz; HSzjP]. 1831 mind a' három három lora fel ülven, a' leg nagyobb sebességgel el nyargaltak a' Nemai* Fogadok felé [Dés DLt 332. 7. *Néma, szomszédos falu Déstől délre].

2. (a ló) elvágat; a o lua la fugá/galop; davonsprenge/galoppieren. 1731 az miolta azon két kancza lo el szaladott mindenüt kerestetem De még nem akadhatának rá seholt az ménes Pásztor akkor epen maga volt az ménesnél mivel az szolgaja fekűt De a felől el nyargaltak [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. 1764 Láttam Kántor Jánost, hogy el tsapá a lovat s el nyargala a több Lovak közé [Héderfája KK; BfR VI. 125. 18 Bordi György jun. (25) jö vall.].

3. elrohan; a pleca in goaná; fortrennen, weg-türmen. 1674 Tegnap előtt Teleki ura(m)nak egy kövari szabadossa hozot vala egy levelet erővel it akaria vala hadni ketszeris levetette azt el üzem Kgd után velle tegnap ujobban iüve egy az Czak levetette maga el njargala mert bizsoni megh Czapatom vala ha el nem szalad vala [Bethlen SzD; BLt 9 Füleki Mihály Béli Pálhoz]. 1823 Serfőző Antit meg fogtam kettőt jöt ütöttem a hátára a botommal 's azzal el nyargalt haza [Dés; DLt]. 1829 apammal énis mint kitsi Gyermekek el nyargaltam [Toplica MT; Born. Xvc. 6 Vulkán Mihály gyin Rit (60) vall.].

Sz: ~ az idő elrepül az idő. 1804 Délután keresett a Rector, de én el mentem volt Kapjomban^a, és így el nyargalt az idő haszon nélkül [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 8. *Kapjon, Déstől nyugatra a második falu].

4. ts el/agyonyhajszol; a goni piná la epuizare (completă); abjagen, tothetzen. 1805 Czigányoknak Lovait a' Sátorok elől ellopták még úgy elnyargalták és járták volt, hogy vért peseltek [Százazajta Hsz; HSzjP].

elnyekek elnyekereg; a bilbii; (ab)wimmern. 1806 4 rendet irtam, és egy darab Caputat nagy kinnal elnyekegtem | Fébruarius 11a Hamvas Szereda volt. nem igen jó kedvem volt,, a Fársáng után busultam, a tegnapi bál a fejembe volt, egy rossz Repetitiot el nyekegtem [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 167, 350].

elnyel 1. magába fogad, befogad; a primi/inghiți; fassen, aufnehmen. 1723 En, mint Halász azt a Berket igen járom, s látom hogj miolta a Palló végénél az árok meg szélesedék, az közep-szerű árvizet igen el nyeli s nem engedi hogj a Berekben el terjedgye(n), a Berek csak szárazon marad [Királyfa KK; MbK 162].

2. kb. magába temet; a ingropa; verschütten/graben. 1706: vagjon egy pusztá tó helyi melly-nek az gattyát az lekencze vize el nyelte [Mező-sámsond MT; EHA]. 1739 ezen To hely(ne)k a Gattyát a Lekentze vize el nyelte [uo.; Berz. 5. 42. S. 72].

3. átv bekebelez; a incorpora; einverleiben. 1678/1683 az kerestensegh Erdelt megh eges-sen az poganjsagnak elnjelni könnyen nem engednek [Ks; Kornis Gáspár keze írása]. 1738 a negjedik reszeckebeben* anjj (!) possessor vagjon hogj maid az egész hatart el nyelik [Ofenes K; Ks 99 Mikola László lev. "A határban]. 1783 k. nem szűnnek a' Parasztnak meg tölt Gazdái az egész Határon lévo erdőket praedálni, sot Határinkon lévő makkos erdőkben fizetésre Nyájjat gyűjteni bátorkodtak, de nem olly véget, hogy a' fizetést nekünk be adgyák hanem hogy magok el nyelleyék [Toroekó; TLv. 4].

4. átv kb. eltüntet; a șterpeli; verschwinden lassen. 1762 egy Aranyas Lepedőt is az elő Ruhaja alat vin ell, egyebett is a' mit szemével még látott mindent hordot s Lopot valamit gondolhatot hogj szükséges és szerit tehetett mindent el Sugoritott, a' Sok gyapju fonalat mind el nyelé, ugy a' Sok vásznat is [Mk IX. 109].

5. elemészt; a omori; umbringen. 1637 Hallottam ezt Szabo Palne szajabol, hogi mondgya vala az piacon, hogj Szabo Istua(n) feleségeitől fattiastol el akaria eöket nyelni [Mv; MvLt 291. 119b].

6. átv magában tart, magába temet; a-și păstra (un secret); in sich graben. 1583 (Gergely kovácsné) Aztis monda. Balas kowachne peterselemmel keoteotte volna Az Kendy Janos zerzamat be, az Az Nagy orrw Zep Azzony, Maglas Tamasne Monda, Ne zoly olliant it, Mert be tapaztom az Zadot, Mondot Megis Gergel kowachne, No gyimond az ky teotte Nyellie el az, Mert en ezt Ne(m) tagadom senkj eleót, valtig kerte Maglasne az Istenertis hog halgasson de vgia(n) Ne(m) thwrte meg Magat [Kv; Tjk IV/1. 147].

7. átv lenyel, elszenved/tűr/visel; a inghiți/suporta ceva; (ver)schlucken, ertragen. 1814 (A) Grof Ur, többnyire mind az említett Léány személynél töltötte és tölti idejét, ezt pedig az asz-

szonyok férjeikre nézve bajason tudják el nyelni [Ne; TSb 12].

elnyelendő fölemésztő; care consumă; verzehrend/schlingend. 1842 Viszsza íntettük vala tehát azért, hogy minket méltatlan elég vételnék magokat az igen tsekély osztályos Jokat el nyelendő költségével ne terheljen [Felfalu MT; DE 2].

elnyelet beléfojtja vkibe a szót; a reduce pe cineva la tăcere; jm die Rede verschlagen. 1633 váltigh hirdettek^a hogy ne(m) iambor Aszony Zabo Jacobne mert ha iambor volna, nem bűnek el az iffiu legeniell egiött, de az Hadnagy az után el nielete vellek es nem igen mertek beszelleni [Mv; MvLt 290. 123a. — "A katonák].

elnyelhet nyelhet; a putea înghiți; verschlucken können. 1593 Nimeti Mihali vallia . egi veres holdos louat talalt volt az kutnal de az torka annak az lonak vgi megh dagat volt, hagi az vízet nehezen nielhetette el [Kv Tjk V/1. 313].

elnyer 1. megkap/nyer; a obține, a primi; (ab)gewinnen. 1736 mikor jelt adtanak, az mely czélban az gyűrűvel megállottanak, addig futottak ., és az kinek az lova az gyűrűhöz legelsőben érkezett, azon az lón ülő nyerte el az gyűrűt, s volt dicsőségire s dicséretire is [MetTr 380]. 1864 Akik a Daniel féle alapítványt elnyerni akarnák folyamodványait a' jövő Martius végéig a T. H. Esperes urhoz külgyk be [Gyalu K; RAK 86].

2. (másról) nyereményként megszerez; a câștiga de la cineva; gewinnen. 1573 Veres Antal Azt vallia hagi Az owarbely Ianos deak hazához Ment volt korchomara teob tarsasagal egembe, ott addeg Isznak hagi kartia Iaczasnak elegetek, hagi ely Nerte volt penzt vgi Mint fl 3 ker volt keolcen penzt de senky Nem adot vgi hozot vgi mint Egi flot appro penzt Es io lengel garast, aztis ely Nerte teolle [Kv; Tjk III/3. 282].

3. megszerez; a dobîndi; erjagen, gewinnen. 1653 a vajdát az ország hada elsőbben megtolta, és ugyan megfutamtotta, és az ágyuit is elnyerték [ETA I, 52 NSz]. 1739 a mieink ., eruptiot csinálván hat ágyujokat el nyerték, s felesceken is vestek az elenségek közül [Nalác H; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1793 azt nem tudom hogy volt Gazdám Gál Ferentz Vram . ni formán nyerte volt el azon földet [Mezőbánd MT; MbK XII. 98]. I. még ETA I, 94–5, 159.

Szk: törvénnyel/törvény szerint ~. 1578 hallotta Byzonnal az Job Attyatul hogy poklosteleknek Negyed Rezet Nyerte wolt el Torwennel Mykola Lazlo [Poklostelke SzD; JHbK XVIII/14]. XVI. sz. vége en az lewelet az adversa parsnak nem adom hane(m) ha törwinel niernek el [Told. 1a]. 1634 (A föld miatt) törüenbe hiua Boer Peter Uram, es az után törüeni szerint ys el Nieri söt meg birsagbays eyte [Récse F; Szád. „Sztójka Motok de Sesczeör^a Boer” (70) vall. — "Szeszcsor F]. 1642: Tudom aztis, hogj More Laszlo vram

Fodor Istuantol az Fodor Pal fiatol igaz teorueny szerent nyerte el, ez megh neuezet Nagj Keo Banyanak fele Résztét ahoz valo Retsegeyuel es Stompiayual egyetemben [Abrudbánya; Törzs. Rapolti András (70) vall.]. 1676 annak az jóság-(na)k felét penig; törvény szerint el nyerték vala az Atyafiai, az Istvánfi Jánosné léányi [Szu; Borb. I].

4. törvényes úton/per útján megszerez; a obține pe cale legală/prin proces; gesetzmäßig bekommen/erwerben. 1578 Imez felöl meg mondot Ket Jobagi felöl peniglen ew Kegelmanek bathory elek vramnak felelek soha senky ew Kegelmanetol nem perly ha penig valaki, perlene is auagf el nierneye is en batory elek vramnak el maragiak zaz forinton [Zsibó; Wlt]. 1751/XVIII. sz. en magam nyertem el egj darab földet az Darék széken Néhai Mlgs Rhedei Kristina Asszonytól [Bágyon TA; Berz. 7. 68/1. 330]. 1796 a' Deák P'iak itt Ilentzfalván^a a' Dosa Adám Urnak jutott Jóságbol egy darab részt el nyertének [DLev. 3. XXXV 4. — "MT].

5. vkivel szemben pert nyer, rég (vkít perben) megnyer; a câștiga procesul față de cineva; gegen jn den Prozes gewinnen. 1750 Az specificalt szölőnek Dézmájáért valaki impetalta volna . Dali Istvánt és Samuelt azon szölőnek birasáb(an) Colalásáb(an) legitime impetalta s el nyerte volna nem Tudom [Balavásár KK; EMLt].

6. hozzájut; a obține (ceva); (dazu) gelangen. 1774: itten 'a Székes helyen taxára nem melhet 'a szegény Jobbágy ha csak egy arany ajándékot nem ad számtartó, és Praefectus Uraimék(nak) onnat tudom, hogy enis régtől fogva kéredzem taxára, de hogy nem ajándékozhattam az Tiszteket, nemis nyertem el [Szentdemeter U LLt Vall. 67]. 1822 Az emberek Pestisbe erőst elhalván és Sok örökség Maradván pusztán, a' Josa György nagy Attya Ugy nyerte volt el ajándékba azon két telket [M.bólkény MT; Born. G. XIII. 22 özv. Szabo Josefne Beretzki Klára (94) vall.].

7. ~ vkít el/megnyeri vki kezét; a câștiga mina cuiva (în căsătorie); die Hand gewinnen. 1776 az hitlés után ilyen forma Szókat szólla B. Henter: Már enis Sok Vizsontagságok, Nyomoruságok után, fel irám ā Dispensatoria az esztendő Számat, Napot holnapot, hogy el nyertem Groff Kornis Annát [Kóród KK; GyL. Gabr. Martonfi (31) rk káplán vall.].

8. kb. megkaparint; a acapara, a-și pune mina pe ceva; erwischen, schnappen. 1600 Azt hallottam Zenthmiklossy Gergelietol egy nehani zory keresere varady Istwannenak hogy azt monda az Piaczon hogy az Aranyatt el nyertek es el chygankottak, mely zott egy nehany vtal iterala, hogy vgyan eok Nyertek es chigankottak el az eo aranyat [Kv; Tjk VI/1. 503]. 1653 Végtere megfutamtotta a Ráduly vajda hadát mind hadastól a tatár elannyira, hogy a tarackokat is mind elnyerte [ETA I, 74 NSz]. 1694 Ezen holnap elein verte meg az franczia dux Noailles nevü Marechallussa a cataloniai mezőn a spanyol hadát

.. az ágyúit is elnyerte az gallus az hispanusnak [IIAMN 334].

elnyerés visszaszerzés; recistigare, redobindire; Zurückerwerbung. 1600 Kis Janosne Jloná azzany ... vallja az Aranjat mutattja vala Zenth Miklossy es mongya vala el rezeltetek es el chigankottatok ezt az Aranjat . vgjan vrgeala az Aranianak el nyereset [Kv; Tjk VI/1. 504].

elnyerettetés elpereltetés; dobindire prin proces; Abstreitung. 1800 : Birtak é többet a Dosa Gergely ur maradéki a' Pokai Jus el nyeretése után mig ezen csonkulást nem jobbitatták, nem tudom [DLev. 3. XXXV. 6].

elnyerhet megszerezhet; a putea obține/procura; verschaffen können. 1753/1781 ezen helyet egy Molárnak szőlőjének kedvéért építette, kit is eleget vendégelvén .. Josika Imre de el nem nyerhette [Algyógy H; JHb LXXI/3. 249–50].

elnyert elperelt; dobindit prin proces; abgestritten. 1796 magamis azon köz vélekedésbe vagyok, hogy mint az hire, azon el nyert Jozságból elis attak [Kv; Incz. XI. 22a].

elnyílal kinyílaz; nyílakra oszt; a împărți (o bucată de pământ) prin tragere la sorți; durch Losziehung (Feldstück) aufteilen. 1554 Mw fogott Byrak* ... Illyessy Cozmane Illyessy Christoph dolgabol Mindenekrol az kyk ew kewzottok woltak, teottwnk ilyen wegezeth ew kewzottok Mind ewrokbol Santo foldbol Senafwbol az assonj Negyed Ressen megh maragyon, a mint az elewth el wegezeth wolt ew keozottok, azon Rend tartasban az assonj elteig birya, holta wthan az gwkerre maraggon, es igh hogh az Santho feoldet el nyilalyjak negyede az assonnak három Rese Christophnak [Bölon Hsz; SzO II, 114. — *Köv. hét név fels.]. 1616 az Nehay Galtheoy Sigmond Risz Jozaghit az Exponens Wersendj Sara es Zalay Thamasne Wersendj Marghit azzony keozeott, az mikeppe(n) igazba(n) es Egyenesben, lelkwnek ismerethj zerint tudhattuk el oztwa(n) el nyilaltuk, es kinek kinek az eo Reszere iutando Portioiat, az Masétol separalua(n) excidaltuk es kezekben ereztettwk [JHb XXV/25].

elnyílasoeska kismérvű elhajlás; inclinație/deviație mică; Abbiegung kleineren Maßstabs. 1793 : az Uttza felől lévő Fálnak a' Bót-hajtás végétől lett elnyílasatskáját tapasztalok [Kv; Pk 2].

elnyír 1. lenyír/vág; a tunde; abscheren/schneiden. 1573 Erdely gaspar azt vallya, hogy eoneky ezt Monta Agoston te Erdely gaspar olyan Bozorkany az Anyad hagi Neked kezedet Megh keotette hagi leaniat Megh Neh verhesd soha myg Te els. Arrolis esmere(m) hagi az hogy az hayat ely Nirte es az Leanyanakis ruhaiaha keotet benne hagi megh ne(m) verhesd [Kv; Tjk III/3. 87]. 1592 Borbeli Balint . vallya Egi ven Azoni monda eztis, hagi az el mult ejel az feleségeis rutul

taglotta volna, es feieis mind mereo seb volna : Az feleségeuel le vettettwk az fedelet, es latuk hagi verbe fagiua vagion az feie, es az haiat el nyrttek [Kv; Tjk V/1. 209].

2. elmetél; a tăia (în bucăți); abschnneiden. 1639 : az ludaskásában elnyírte volt az szarát s bevetette az étkemben, de nem ettem benne, De az legényeim öttek, s még ugyan el is akartak hagyni érette [Mv; MvLt 291. 188a–191a átirásban !].

elnyírt megnyírt; tuns; abgestutzt/geschoren. 1799 Vaszi Halmáts nem edgyesült Görög Valláson lévő Dászkel, ... hosszu, Dászkel módjára körül el-nyírt fekete hajja [EM XLIX, 541].

elnyom 1. el/megdönt; a dobori; umstürzen. 1754 : a Malomnak falazattya fenyő Deszkából valo néholt hejános, s jo sendelj fedelű ... Gáttya kettő s nem igen jo Statusban van mivel a víz el nyomta [Ádámos KK; JHb XIX/10].

2. le/megdönt; a culca; umstoßen/stürzen. 1641 a vizek annyira megáradtanak die 30.^a, hogy öreg emberek is hasonló árvizekre nem emlékeznek; károkat felettébb sokat tött fen álló gabonákban is sokat el vesztett, nékemi Szilasban való zabomat, alakoromnak egy részit, kölesemet elnyomta [ETA IV, 71 Haller Gábor naplója. — *Értsd: Julii]. 1716 az árvíz mind fűvét és Török buzát mind el nyomta s iszapolta [Szentdemeter U; Ks 95 Fodor Márton lev.]. 1826 ezen ujj ductus által nem hogy terhelhetnék a' tisztelt Grof Ur, sőt az egész Gyalakuti közönsséggel együtt megbecsülhetetlen haszna lesz benne, mert sem allodiaturáját — a' melyben esztendőnként 200 kalangyányi kárt is teszen a' víz a' feladás szerént — nem nyomja el többet, sem pedig az ökor tilalmast nem iszapolja el [Msz; GyL].

3. letapod; a călca; niedertreten. 1810 égy néhány Tő Török Buza, és Fuszujka el volt dőlve mindjárt a' Kert mellett, melyet hogy mellyik Tehén nyomott el vagy dőjtett el nem láttam [Dés; DLt 144/1811].

4. elfojt; a înăbuși; erdrücken. 1854 a' .. vasónkény a fájdalom panaszát elnyomá a hazafi keble rejtekeibe [ÚjE 3].

Sz. 1727 maga láttya s tapasztallya az Aszszony hogy a gyors hamisság gyakran el nyomja a lassu igazságot [Darlac KK; Ap. I gr. Haller János br. Apor Péterné gr. Kálnoki Borbálához].

5. átv a asupri; unterdrücken. 1709 : azt monda Papai Vram Pataki Ferencz Notarius Vr(ani) jelen létéb(en) Lattjuk hogj az nagj reszek^a meg tsalták, s el nyomták az apro reszeket, mert az apro reszek töb birosaghot viseltenek hogj ne(m) mint az nagj reszek de töbsször ne terheltesse(ne)k az apro reszek biroság viselessel, mig az nagj reszek haromször el nem viselik az birosaghot [Gálíva KK; Ks S. 37–39. — *Értsd a faluban nagyobb részbírtokosok].

6. ? megvisel; a osteni; mitnehmen. 1799/1800 : akkor még az údós olyan erősen el nem nyomta volt Rákosi Istvánt [Harasztkerék MT; Told. 30].

elnyomatás elnyomás; asuprire; Unterdrückung. 1677: az Magyar Ignyek mostani siralmason valo el nyomatasanak alkalmatosságával Magyarország-bul ki bujdosott pro nunc Major Ur(am) ezerében lako Nemes Vitézlő Szerndrei Kis Mihály [Uti].

elnyomattatás nyomorogatás; asuprire, impilare; Bedrückung. 1689 Kglteket ez mellet kére(m) szeretettel, az én igassagomat, s, nyaualyas Jobbagjmnak sok vödötől fogva eroszakos el nyomottatásokat perpendelvan Istenesen, dirimallya ugj az dolgot, eőkis elegendjenek meg az magokéval [Szókefva KK; Szád. Sárosi János lev.]. 1786 átkozott légyen az a ki ötöt ezen rendelkezésben háborgatná vagy háborítani akarná, és Testvéreim között is vagy Maradéki között a melyik rendelkezésben erőszakot akarna tenni, semmi dolgaiban előmeneteles ne légyen, sőt minden dolgaiban vegye észre az Istennek, az özvegyek el Nyomattatásokról költ Decrérumában ki mondott kemény Tsapásait [uo.; Kp II. 21 Havadi Máthé János végr.]. 1877 méltotassék a szegény árvák ily szemlátomást valo el nyomattatásokat orvosálni [Búzásbesenyő KK; KCsl I]. 1814: a' Felperes is az általa emlegetett jó akaratot az Alperes el nyomattatására intézte és fordította Fatensei tractálásával itatásával [Dés; DLt 56]. 1835: köteleztetik az Arendátor Ötsem az egész jóságot úgy patrotinálni gondját viselni s minden méltatlan el nyomattatás hurtzoltatás ellen oltalmazni, hogy a mostani marhás és ökörral szolgáló emberek megne romolyanak elne pusztulyanak ... a szolgálatjuk nagyobb vagy terhesebb nem lehet, tsak amint nekem is ezelőt szolgáltak [Sófva BN; Somb. II].

elnyomattatik 1. elnyomorítatik; a fi asuprit; unterdrückt werden. 1786 nemis volt az soha szokásban hogy szolgabiro ereje által szedték volna az Taxát, hol ott restantariusak mindenkor maradtanak és maradnak, de annak nem az engedlenség és Vak merő nem akarás az oka, hanem az nagy Szegenység, mivel az Uraság szolgálatya miat terhesen elnyomattattak az Emberek [Torockó; TLev. 4/13. 21].

2. elfojtatik; a fi inábusit; erstickt/unterdrückt werden. 1794: Essék meg szive az Inclytum Officiumnak ilyen peldatlan Árváknak sorsán, és ne engedje, hogy az igazság elnyomattassék [Kv; CsS]. 1826 k.: Nehai Szeredai János V. Király Biro Urunk .. a Kelementelkieknek ezen törvénytelen praetensiojoknak, ítélet képpen helyt nem adott, reményjük (!), hogy most is ezen régi igasságunk el nem nyomattatik [Gyalakuta MT; GyL].

elnyomattatott 1. kb. megnyomorított; distrus; zugrunde gerichtet. 1723: Instálak és igen aláztasan könyvergek Excellentiának és a Méltóságos Guberniumnak, mint az hatalmas és jo Isten után ez hazában az Szegény el nyomattatott Árváknak nagyab Patronussinak vegyen Nagyságtok Gratia-

jába és ezen ügyemben Méltotassék Nagyságtok az erősek ellen pártomat fogni; had légyen egy kis kenyerem Szegény Gyámtalan Árva házának [Sóvényfva KK; MbK 163 özvegyi kérelem-levélből].

2. elnyomott; oprimat; unterdrückt. 1681: Betlenős nevű falu I(ste)nben ki mult Nehai Tekts Nemzetes Betlen Domokos vrunknak és örökös szolgáló jobbgyi voltak szegény es mostan meg nyomorodott országunk boldog ideieiben, mostan pedig Török insege alatt el nyomattatott leven azon Betlenős nevű falu az utannis Bethlen Domokos vrunknak adot fizettének [IB. Thuroczy Andras közbíró Désfalván (KK) lakó kezével].

3. dív kb. elnehezült/nehezedett; ingreunat; schwerfällig geworden. 1765: ezt közensegesen inferállják mind két rendbeli fatensek, hogy a boritaltol el nyomottatott lévén felettébb, midőn másoktól impediáltatott volna, fel haborodott, mint olyas borral el tölt és elméjétől a' miatt már mintegy meg fosztatott ember, és így ment oly képtelen káromkodásokra [Torda; Tjk V. 265].

elnyomhat el/megfojthat; a putea inábusi; erdrücken können. 1673: Egesz Czehül Eő Kglk edgyütt leuen Szekelj Janos Vram Eszue szolalkoduan az szot az mint Eyte az sok hamis az egj Igazat el nyomhattya melyet Eő Kglk Czehül nem szenedjk hanem jöuendo Gülesen ele veszik [Kv; MészCLev.].

? **elnyomod** eltapos; a călca în picioare; zer-treten. 1650: kenalak az Andrasfaluiak ismet az szent Ersebethiekett hogi uegiek fel az nyomott ok fel adgiak mar hitt szerent keze(n) vadnak, De az szént Ersebetiek azt mondak eok nem veszik, mert mikor eok kezen voltak akkor nem adtak fel im(m)ar ideje el tölt az marhajakis az nyomot el nyomottak [ÚszT 51a].

A címszóbeli szó a nyom ige -d gyak. képzős származéka?

elnyomodik 1. ? elfojtódik; a se inábusi; erdrückt werden. 1796 akkor osztán nagy hír és lármás volt, de annak utánna el nyomodván a dolog, abba maradt [Kv; Aggm. B. 15].

2. ? kb. elsikkad; a se pierde; verlorengehen. 1726: Az ház Telekek igen ell nyomottak, elegydetenek, régi írásokból az mint találhatni [Vajdasztiván MT; JHb IX/5].

elnyomorgat elkínöz/gyötör; a chinui/tortura; abquälen. 1724: panaszkodott az a Leány, h(ogy) ötöt az házba rekesztette s ott tartotta Pekri, minden nap háromszor is kurwálkodott véle, ötöt el nyomorgatta, a Szájátis bé dugta, h(ogy) ne kiálthasson [Hídvég MT; BK. Ludvégi Ferentzné (48) ns vall.].

elnyomorít megnyomorít; a distrugere/ruina; zugrunde richten. 1654: Cziete Benedek el nem megyen ... az Vra Nemzetes Sukj Ferencz vr(am) feöldereől, mint eő kegielmenek iamhor iobbagja

ugj szolgallya mint eddig, csak hogj eő kegyelmeis minden eőtet haborgatok ellen oltalmazza mjnt io vra, mert immar tellyessel el nyomorittak nimellyek [A.szovát K; SLt R. 25]. 1741 a kimondhatatlan nagy vámmal a méltóságos urak, városok, malmok gátjain épen elnyomorítottak, mivel olyan vámlásokkal aggrávnak a ki ez előtt soha nem volt [Gysz; SzO VII, 414 tutajosok panaszev.].

elnyomorítottatás megnyomorítás; distrugere, ruinare; Zugrunderichtung. XVIII. sz. v. azon büntetébéli adosság rajtm törvényesen fel fog vétetödni meg lábolhatatlan elnyomorítottatással [BfN Zentelki cs.].

elnyomorodik 1. megnyomorodik; a se schilävi/schilodi; verkümmern/krüppeln. 1716 nyavalyájával hova tovább mind inkább el erőtlenedet szegény, es végtére ugj el szárodatt es el nyomorodott, hogj az szeméremtestint az lábra valóján kivüil tartotta [ugj el erőtlenedet es el nyomorodott volt, hogj csak az csontya s az bőri maradott | el nyomorodik kivált (salva honestate) szemérem testében | el nyomorodott vala es el senyvedet vala az (salvo honore) szemérem teste | annyéra el nyomorodott volt, hogj élete s halála egj fontban volt szegénnek [Nagyida K; Told. 22]. 1750 ugj elis nyomorottanak az ökrök hogj már alig járhatnak [Kál MT; Berz. 12. 92. 61]. 1783 sok embereink azon vasaknak emelésekben, vagj igen elnyomorottak, vagj megis haltanak [Torockó; Thor. XX/41]. 1795 a Feleség el nyomorodván, s meg is halálózván örökké örzeni kellett a Feleségit mind haláláig [Elekes AF BK].

2. nyomorúságra jut; a ajunge in mizerie; armselig werden, verelenden. 1591 k. A postasag dolga miat el Nyomorottak az zegenisg miuel hogj Nem fizethetenek nekik eo Naga Rendellne kegyelmes go(n)dwiselse altal oly segitsiget hogj lehetnenek elegek az tereh viselise Mert tellyessigel el fottak [Dés; DLt 233]. 1594 k. Latvan penigh ezt az raitunk ualo nagy inseget, es el uiselhetetlen nagy igat, sokan keozwlwnk külemb kwlmb fele refugiomokat keresuen magoknak, nymellyek keozwllek ide Nagysagodhoz conflualnak, es exemptiot, auagy Nobilitatiott magoknak impetraluan immunisek leznek azokis az keozen-seges tere uiselesteol, es ezkeppen minden feleol mind az postasagnak, mind az zegeny uarosnak zwkseginak es ado fizetesnek terhe, azokrol is zaltan zaluán reank telliesegel el nyomorottunk [Dés; DLt 247 1667 De mideon szabadulasunkra valo pihenest leg inkább remenlene(n)k, azonnal Jstennek latogatasabol, uyab, s velünk igralmatlanban bano, idegen Nemzetnek jarma szakadot nyakunkban, kinekis terhe mia inkább el nyomorodvan szegeny varosunk nepe, annyval tovab haladot Ecclesiaink jovainak restitualasa [Kv RDL I. 179]. 1717 A' Detreheimiek(ne)k ugyan semmi hasznokot nem vettem az ösztöl fogva igen el nyomorottak [Méhes TA; Ap 2]. 1815 Régebben a' midön ... a' falu lakossai el nem

voltak nyomorodva a' Szegénység miatt el költ Esztendőnként mintegy 2. két hordo 30 ~ harmincz harmincz vedres, mind öszve 60 ~ hatvan veder bor [O.nemegye BN; Ks 77. 19. 493].

elnyomorodott 1. nyomorék; infirm, schilav; verkrüppelt. 1576 eo K. latwan Regeny peternek Igen ely Nyomorodot voltat es zegeniseget, Rendeltenek Myg ely Minden Eztendere Az quar-tahol egi hordo Bort ., taplalia Magat vele [Kv TanJk V/3. 133a]. 1765 u. Kádár Ferentz öreg elnyomorodott [Gyalu K; Rak 201]. 1767 az közelebb Mult Télen két Nyomorék Kantza itt Korodon meg dögölt, mellynek égjike Brós kehes, a' másika el Nyomorodott Ször-férges volt [Kóród KK; Ks 19/1. 8].

2. nyomorba jutott ajuns in mizerie; in Elend geraten, armselig geworden. 1782 Praefectus Dési Sigmond a szegény községnek meg esküdt ellensége, es minden dolgait s inventioit ugj igaz-gattya, hogj az el nyomorodott népre több több romlás, es tereh viselés szaparodjék [Torockó; Thor. XX/4]. 1861 A' Daniel féle kegyes alapítványon, melynek papi, mesteri, es elnyomorodott világi özvegyek lehetnek részessei, három hely ürrült meg [Gyalu K; Rak 86].

3. nyomorúságos, nyomorú; mizerabil; elendig, armselig. 1736 u. A militia, mikor látja mely czifra a közasszony, leány, nem hiheti el, hogj a portiozo ember olyan elnyomorodott szegénységgel legyen [MetTrCs 468]. 1766 Bentser Pálné Asszonyom Medesérett lakott özvegyiségiben, s ell nyomorodott állapotában, voltam házánál [Vacsáresi Cs Ks 92]. 1779 : Bizonyosága ennek másodsor Communitasunk(na)k az az el nyomorodott állapottya mely szerént tsak nem mindenek Fülgi Parkig el adosodván mind az felsőbb, mind az alsóbb Tisztek el unták es el fáradtak rajtunk az sok executio(ban), es sok excontentatiokban [Torockó; Thor. 21/20]. 1817 G(örgény) Hodak, Libánfalva, Orsova ősz Gabonát az el nyomorodott állapottyak miatt nem vethetnek [Oroszfalu MT TLt 1470].

4. nyomorult; nevoias, nenorocit; elend, armselig. 1782/1799 Eddig elé olly könyörületessége volt a' Groffnak, hogj a' mely Öreg Aszszonyok, el öregedett, vagy egyéb arántis el nyomorodott emberek Torotzkon voltanak, azokat a' Tisztekre bizta, 's nem igen kívánták a' szolgálattokat, mostan pedig Praefectus Ur noha egész Szolgálattal nem terheli, de hogj az özvegy Szegény Aszszonyok fonnyanak, egyebeket is tegyenek meg kívánnya [Torockó; TLev. 5/16 Transm. 338].

elnyomul 1. be/elsüpped/stüppedez; a se afunda; einsinken. 1570 Ennek eleoteis kertek volt Byro vramat es az Thanacyot hogi eo k. az hataroknak megh wytasara gondot viselnenek, hwlot az zomzed vrain sem Tartanak Ellent benne, szeot Romagok kenallyak Magokat Wele, Azert mostanis keryk eo k. Ne halgassak seh halogassak eo k. Mert erthyk varoswl eo k. hogj Jgen ely Nyomultak az hatar dombok, zwkeolkednek wytasnelkwl

[Kv; TanJk V/3. 18a]. 1741 az Legeni és Gyekei Hatarok között emelt régi Hátár követ érte volna, még írásos lett volna az köü, de ki vetetteké onnat, vagj csak el nyomult az földben aszt nem tudhattuk [Légen K; Ks K. 73].

2. elsikkad; a se pierde; verlorengehen. 1714 megh értvén Biro Samuel Ur(am) hogj idegen kéztől, idegen kézre forogh annak a jóság(na)k állapattja kihez kepest tartván attól, hogy üdövel el ne nyomuljon és idegenedgjk igaz vérektől, Biro Samuel uram eo kglme sok bajoskodási után azon Detreheni portiot lé tévén az nyolcz száz forintakat Arannyul . kezéhez vette volna [Mezőőr K; Born. IX. 2 Hunyadi István táblai fródeák kezével]. 1735 Pagocsán, és Csánban üdöt kel keresni, és formaliter a földet, Szena füveket nem külömb(e)n ház helyeket ki kel jártatni mert felesen el nyomultak benne [Görgény MT; Born. X. 10 Lestyán György lev.]. Itt Méző Csánban a szántó földet régtől fogva nem osztották fel, azert nyomultanak el a Pöldek, sok házak után [Mezőcsán TA; JHb XI/9. 41]. 1778/1779 az embereim között némellyek az Udvar után jaramo alodialis szántó Földeimből, es kaszáloimból sokat magok(na)k el foglaltanak, és talám birodalmok ál(ta)l portio alá ejtették, hogy azok el ne nyomuljanak az Arendator Inquiraltasson, és valakiknél Udvari Földet Taxa nélkül lenni tanál, azokat vége viszsza [Kv; Ks 65. 44. 13]. 1795/1800 Groff Toldalagi Parkas Urff Rákosi Istvánét ki akarta hányatni a' . Jozságból ujra meg égyeztenek ismét, hogy éltéig lakhatnék benne, s midőn meg-holt, Osváték Puskával őrizték a' Jozságot, — de abba maradott és el-nyomult [Told. 30].

A NySz e címszó alatti, de nem erre az igére, hanem ennek elnyomulhat szárm-ára von. egyik adalékát 'in oblivione adducor, in vergessenheit kommen', azaz 'elfelejtődik' jel-sel értelmezi, ez az értelmezés azonban — szerintünk — a NySz egyetlen adalékából nem olvasható ki. Tőlünk fennebb adott 2. jel. alkalmasint a lat. *supprimo* igének, ill. ez ige szenvedő formájának 'elsikkaszt', ill. 'elsikkad' jel-ét (l. erre: Finály) tikróztetheti vissza. Egyébként nagy a valószínűsége annak, hogy a címszó összes jel-ei nem függetlenek ennek a hazai latinban egykor feltehetőleg — közkeletű igének jel-eitől.

3. kb. (az ügy) későbbre tolódik, elhalasztódik; (problema) se aminä; aufgeschoben werden. 1757 Demian Juon az akkori szolgabiroval discretio által valahogy úgy meg egyezett hogy a dolog megint el nyomult, annakutánna énis szegény ember lévén, s látván aztis hogy az Udvari Tisztek pártomott nem kívánnák fogni belé hattam, mely szerint mostis azon Rédei részen lévő emberek birják [Galgó Sz; JHbK LIV/6. 15].

4. visszavonul; a se retrage; zurückweichen. 1690 10. Octobris tájban érkezett bé Badensis^a ő felsége armádájával az római császárnak. Bőjovetelivel az ellenség Szeben tájárul elnyomult és Udvarhelyszéken által végre 24 Octobris nyomta ki az Badensis Thköly uramat a Boza passusson által [IIAMN 327. — "A bádéní örgről].

elnyő elnyű/rongál; a uza complet (obiecte, haine); abrauchen, verschleifen. 1723: vőtteni

hét csebret, négye meg vagjon, hármát a dogosok el nyótték 1.,38 [Kv; KvRLt X. A. 16].

elnyűhet elnyűhet/szaggathat, elhordhat/viselhet; a putea uza complet; abrauchen/zerschleifen können. 1590 Az Zegeniek között egi feőző Azzoninak attam minden ap(ro)lekial egietembe eőzue zamlalual fl. 6 d. 32 Azon kwneöl az meni sarut el nieőhet [Kv; Szám. 4/XIX. 10]. 1628 Bencze (?) Janos segeoczege sel istuan által ebesfalui tistre. Kez Penz f. 32 Dolmani nadragh mente karazia maghamnak kel meg czjnaltatno(m) Barani beor berles, czismat menit el nieohet [UtI].

elnyugodt 1. elhunyt; decedat, ráposat; verstorben, hingeschieden. Szk: (az) Istenben/Úrban ~ (a) megboldogult, (az) öröklétre/jobblétre szenderült. 1589/XVII. sz. eleje az eő Céhekről regen ki keolt Leuelek, meliek regenten az Vrbán el niugat Birotol, Polgaroktol ki adattattanak uoltak (így!), ez regisegnek miatta telliesseggel erőtlenne löttének volna [Kv; KőmCart. 1]. 1598 amy (!) Jstenben el nyugott Attyaink mine-meo zorgalmatoson es zeretettel ez zegeny hazank-nak^a zolgaltanak [Kv TanJk I/1. 320. — "A városra von.]. 1608 az zeginy Jstenben ell nyugott nagibbik Kalachswteő Ferencz [Kv; RDL I. 85]. 1622 az Istenben bodogul el njugot Gelljen Imrehne Kalaczuteo Cata | az Istenben elniugott Tothaz; Eötues Mihaj vram gyermekj, Mihaj es Jstok [Kv i.h. 13, 119, MNy LXII, 230] | az eo szegeny Istenben el niugot vra [Kisfalud MT; Bál. 58]. 1626 az Istenbe(n) el Niugott Kolosuarj feo Plebanosnak Geocz Palnak holta vtan, minden louainak, es Giermekinek Tutorsaga, gondviseleset, az Beoczeletes Tanacz, es az Attiafiakis rea(m) adua(n) [Kv SLt PG. 6]. 1627 Az Istenben El niugut Io Emleke-zettw Chanta Mihaj [Kv; RDL I. 134]. 1628 az Jstenben bodogul el niugot Radnoti Jstua(n) deak vram [i.h. 138]. 1629 En Kolosuury Schuller Georgj az en Eoczeymmel sogoraymmal es Hugaymmal az en Jztenben el niugodott Attiai es Annyay reszem feleoll megh alkuttam [Kv; i.h. 140]. 1630 Istenben el nyugut Attia [Oroszfaja K; Bál 62]. 1637 az szegenj Istenben el niugot Uram [Mv; MvLt 291. 86b]. 1640 az szegény I(ste)nben el nyugutt Eoregh Vass Georgyne Aszonyom [Fodorháza K; Wass]. 1641: az Istenben el nyugut Nehay Iffiabbik Desfallvi Gaspar Uduarhaza [Mihályfva NK; JHb XXII/36]. 1644 az megh holt I(ste)nben el nyugut Kegiemes Urunk^a [Fog. Bérz. 17. XII/36. — "Bethlen Gábor]. 1652 az Istenbe(n) el nyugoth nehay Beldi Janos Uram [Altörja Hsz; BLt]. 1654 I(ste)nben el niugot Veselény Boldisarné [M.borzás SzD Ks. Bánffy Anna urb.]. 1659 az Istenben el nyugott Bott András [Gysz; LLt 159]. 1667 Istenbe(n) boldogul el nyugut Nehai, Nemzetes, Szekely Boldisarne Aszonyom [Feltörja Hsz LLt]. 1668 I(ste)nbe(n) el nyughott Maytheni Andras Török Deak Ur(am) [Kv; KvLt

I[181]. 1674: Nagy szaju Balas az Eoreghbik I(ste)nb(en) el nyugut Lazar Istvan Ur(amaa)k jobbágya vala [Szárhely Cs; LLt Fasc. 68]. 1680: I(ste)nb(en) boldagul el nyugutt V.* Borbellj Pet(er) Ur(am) [Ne; DE 2. — *Váradi]. 1699: Istenb(en) el nyugut edes Uram [Meggyesfva MT; Bál. 93]. 1702: Istenben el nyugut Apam [Tarcsafva U; Pf]. 1703: Istenben el nyugutt Nehai edes Ótsém Petki János Ur [Marossztygyörgy MT; Ks 14/XLIIIb özv. Torma Jánosné Petki Anna végr.]. 1721 Nehai Istenben el nyugut Mlgs Kornis Gaspár Ur [Naszód BN; Ks 184. LXXXV]. 1751 Istenben el nyugut Farkas Mateh Uram [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 11]. 1768: Én nehái Istenb(en) el nyugut Henter Ferencz Urat ismérttem [Szentimre Cs; Hr 5. 40]. 1810: Istenben el nyugodott nehái férje Polatsek Joseff [Kv; Borb. I]. 1828 Istenben boldogul el nyugodt Férjem [Martonfva Hsz; Bet. 1].

2. nyugovó; care se odihnește; ruhend, liegend. 1828: el nyugodatt hammait semmi esetben sertení nem keványuk [Aranyosrákos TA; Borb.].

elnyugodta (nap)nyugta; asfinit, apus; ¶Unter-gang. Sz. 1776: az hitles után ilyen forma[Szókat szólla B. Henter: Már énis Sok Viszontagságok, Nyomorúságok után, fel íram a Dispensatoria az esztendő Számat, Napot holnapot, hogy el nyertem Groff Kornis Annát, Mellyet halván a Groffné így Szóla Edes B. Henterem! azt olvastam Benitzkiben^a nem fel jövetelével, hanem el nyugottával kell ditsírnunk a Napot, mert afféle dolgoknak meg fordulását, én hallottam is, láttam is [Kóród KK; GyL Gabr. Martonffi (31) káplán vall. — *Nyilván Beniczky Péter Magyar rithmusában (1664)].

elnyugszik 1. nyugovóra tér; a se duce la cul-care; zur Ruhe gehen. 1573 Ilona Haydw Antalné Azt vallia hogi hallott zywalkodast az vchan ky megen, tahat Kowach Benedeket Mas Ember kwldy Be Meny Be Io zomzed Nywgodial ely [Kv; TjK III/3. 229]. 1597 Zagarich Miklos ... wallia mint egy kilencz orakor taiban ... en hazam nepewel egyewt be zegezwe(n) kapumat el nyugottam [Kv; TjK VI/1. 50]. 1638: immar elis nyugotta(m) volt hazamba(n) hanem halla(m) azt, hogj mondgja vala ez az Meszaros Jmreh fia, hogj ne banczatok io Uraim hadgjakot beket [Mv. MvLt 291. 131b].

Szk: az Istenben/Urban ~ örök nyugovóra tér, jobblétre/öröklétre szenderül. 1646: It fekuznek az Urban el Nyvguvan Doboly Mihálynak három szerelmes gyermeke kik aluttak el az Vrbán 1646 eztendobeli pestisbe [Kv; EM XXVIII, 301 házsongárdi srkő-felirat]. 1653: 1620 esztendőben az apám Nagy Szabó János ... az Istenben elnyugszik boldogul hétfő nap [ETA I, 124 NSz].

2. lenyugszik; a apune/asfinti; sich dem Unter-gang zuneigen. 1754: már az üdő kőso, az nap el nyugott réá emlékezzék kegyelmetek [MNY XXXVIII, 131].

elnyújt 1. (halottat) kinyújtóztat/terít; a întinde (mortul); ausstrecken. 1676: Tudom aszt, hogy mikor az Attya meg holt s el nyujtották akkor Kun István az kertben loptázott [Karatna Hsz; HSzjP]. 1702: mikor Istenben el nyugut Palfi Ferencz u(ra)t el nyujtottak vala, beteges leven masod nap mehetek oda, a' nyujtó padon feküt s' szegeny Ratjam még koporsoja sem volt [Tordát-fva U; Pf]. 1737: Nehai Bolta Miháljne minek-utanna meg halalozott volna ... akarvan halo egjetmassaban el nyujtani ... a halo egjetmassat semmit nem tanálánk [Kézdisztlélek Hsz; HSzjP].

2. elnyújtóztat; a lungi/întinde; (aus)strecken. 1778: egykor ki jövén látám hogy Csanán Urszuly a' Földön el van nyujtva, Ugrán Lapadát s Flora Gligor az haját tépik, Berár Zaharia pedig térdével a' melyit nyomdossa, s patkojával rugdossa [Egerbegy TA; JF. Beltyerán Kratsun (40) vall.].

elnyújtózik elnyúlik; a se întinde; sich strecken. 1640: látám, hogy ott nyujtózott vala el amaa Bencze Mihály az ágyban [Mv; MvLt 291. 233a—51a átirásban !].

elnyújtóztat 1. (vkit a földön) elnyújtva lefektet; a culca la pămînt, a întinde pe pămînt; (aus)gestreckt niederlegen. 1633: teglas Ferenczne az Berkezi Mihálj hugat az kezeuel igen tazigallia vala, ugi hogi az leani orrara essik vala, az uta(n) ... teglas Ferenczne azo(n) leant, el niutoztatua(n) az tegla cziúrnél ugi verte hogi eggik útes az masikatt ott erte tudom hogi sokaig feknek az leani az veresben [Mv; MvLt 290. 141a]. 1638: Varganit ött katona hozta uala az en Ereszem ala hozak es el niutoztatak <a>z Feiet az elso gara-diczra teuek, es az szememel lattam hogi az kettii megh giakta [Mv; MvLt 291. 142b].

2. kinyújtóztat/terít; a întinde; ausstrecken. 1791 Mikor oda lutek, Immar el niutoztattak vala az holt legint [Kv; TjK V/1. 174]. 1736 u.: Mikes Mihály maga meghagyta, egy ingben lábra-valóban nyujtóztassák el, a koporsóját is kfvül vastag gyolccsal vonják be, úgy is vonták [MetTrCs 479].

elnyúlik 1. elterül; a cădea jos; hinfallen. 1644: az szaz gyermek megh úteötte az Úst giarto fiat lattam hogi az feoldeón el niult s siualkodik az gyermek [Mv; MvLt 291. 416b]. 1752: Boda Miháj ... engemet Fatenst mint akori Birot kinszerite ara hogj ... mivel az melj Tinot Furu Gyorgjné házához hajtottak, már el nyult, s níznök meg [Diósád Sz; WLt Szigeti Sigmund (48) ns vall.]. 1757: ugj meg úte hogj Pakulár Vaszil egészen el nyulék s halal(na)k ereszte magat [O.kocsárd KK; Ks 8. XXV. 14]. 1778 a' Biro utánna indulván, ugy főbe nte hogy mind-járt le bukék fővel a' patakba, s ott el nyult, még nem is jajdult [Egerbegy TA; JF „Judith Antal Francisci quondam Fiulep rel. vid.” (56) vall.]. 1810 k. (A malacok) ha úgy meglettek volna verve mint a' Felp(eres) állittya edgyik edgy helyt, másik más helyt nyúlt volna el [Dés;

DLt 82]. 1843 a' Fogadoház ajtójába érve, látam Pekárikat a' ház fölgény elnyulva morogva fetrengei [Dés; DLt 586. 21].

2. szétterül; a se intinde; sich ausbreiten. 1837 Hallottam a tavaj Nyáran, s láttam is a Podor Péterné Léányát Sirva borzos hajjal, fővel a piatzen futni, a fersingit hozzan maga Után el nyulva vontzolván, azt kiabálta jaj meg öl Székely Farkasné [Torda; TVLt Köz. sz. tlan Kenderesi Josefné Kondort Katalin (49) vall.].

3. kinyúlik; a se lungi; sich ausstrecken. 1843 halván — hogy Pekárik Jóseff. el vagyan nyulva meg halva, — ... én Kajtán Jakabbal együtt bé futottunk a' házba meg nézni fel emeltük a' Földről ... 's akkor Pekárik fel utsudatt ájultságából [Dés; DLt 586. 11].

4. elér; a ajunge; reichen. 1765: a Kereszthegy Havassának Górgény felől való mezős része eleitől fogva olyan tilalomba vólt, hogy még a' Gyergyó székieknak is kik azon Utaztanak, nem volt külömben szabad ottan Lovaikat étetni, hanem ha az ősvény közepiben a' Pányvás kötélnek Tzövek-jét fel ütötték, és így a' meddig a' Tzövekről a' Pányvás kötél el nyúlt, addig az utazók(na)k marhájaknak étetésekre szabadság engedtetett [Hodák MT; Born. G. VII. 36 4 r. tanú vall.].

elnyúló elterülő; care se intinde; sich erstreckend. 1840: a' házak mellet elnyulo kertek-be egy néhány Öltovánok [HSzj oltován al.].

elnyúz elharácsol; a acapara, a lua cu sila; jm etw. rauben. 1571 Maskippenis zwksegesnek latatik orzagunk Jawaara annak meg tudakozasa es ertese hogy hijaba valo helire ne keolt legien" ha mar az zeginysigteol el nywztak [SzO II, 324. — "A felszedett jogtalan szolgáltatás].

elodázhatatlan halaszthatatlan; care nu poate fi aminat; unaufschiebbar. 1876 A harangláb újítása már elodázhatatlan [Györgyfa K; ETF 107. 12].

elokálódó kihelyezés; plasare; Auslegung. 1777: eő Nga pénzének egyébb hasznát, és hasznos jo hely-re valo elocatioját tehette volna [JHb XXXV/58].

elokád 1. ts lehány/okád; a voma/vársa (pe cineva, ceva); sich über etw. erbrechen. 1586: Kannagyarto Andras vallia, Az Aztatnal ighen Reszegh vala ugia(n) az elembe* fekwat vala zolga lewen, es mind el okada Ruhamat, kit valtigh zegeniek [Kv; TjK IV/1. 545. — "Az első e fölött karika; ez utólagosan betoldott o-nak is nézhető].

2. ~ja magát hányik, okádik, öklendezik; a vomita/vársa; sich erbrechen. 1586 Grusz Leo-rincz vgy Iut* vala hogy az Aztatnal mind el okada magát [Kv; i.h. 545. — "Értsd: ivott]. 1637: Polgar Istoktul hallotta(m) azt hogj eő masod magaval latta, mikor ez az szekely Istok ketszer megh Czeleketta az Aszonnak, megh masod-szor hogj fel keolt az legeny rola el okatta az

Aszonj magát [Mv; MvLt 291. 106b]. 1807 Templomban voltam, ot egy aszszony el okádta magát [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 367].

elokál 1. kihelyez, kamatra/kamatos kölcsönként kiad; a da imprumut cu dobindă; auf Zinsen geben. 1722: Akik pedig pénzeket bizonyos ezüst, és arany Zállagokra elocállyák és hetenként minden forintra egy pénzt némelyek egy Krajczárt vésznek, ezek(ne)k efféle fukar és szer felett Capitalisokot aequalo haszon keresések interdicáltassék in perpetuu(m) [Kv; Ks 18/XCIII gub.]. 1726 Az Kémendi Ecclesianak conferalok fi 100 ugjan az Kémendi adosságokból, melyet minél hamaréb pro Fundo elocallyon mentől jobb helyre [JHb XXXV/21 Jósika Imre végr. — "Kémend H.]. 1732 Az Eccl(es)ia penzit es adosságot revidealván es azokrol szorgalmatosan exigalvan vagyon ad fenerandum decem per centum elocalva e szerint* [Besenyő Hsz; SVJk. — "Köv. a fels.]. 1761: régi adosság .. más Falukra ki adva és elocalva vadnak [Szászvevssződ NK; JHb XXIII/31. 31]. 1806: fizetessenek ki A Déési Szerzetes klastromnak 100 azaz Száz Rhenes forintokat, melyeket maga a klastrom elocalyan [Szentmargita SZD; Ks 14/XLIII Kornis Gábor végr.]. 1819 Ujvári Josef Urhaz elocalt interesre* [Mezőmadaras MT; MvRLt. — "Ti. bizonyos összeget].

2. bérbe ad; a da in arendă, a arenda; vergeben. 1759 Papoltz* igen feles számu bizonyosságokkal meg állította .. hogy emberi emlékezettől .. actualis usussa birodalmába volt a nevezett helyek(ne)k mint önnön maga határanak, arrol kárt harap-égésért valo büntetést fizetett, hasznát Taxáért elocalta [Hsz; Szentkgy törv. széki ítélet. — "Hsz].

Szk: arendába ~ bérbe ad. 1770: Gróff Petki Iosef Úrffi eő Nga Legitimus Tutora .. Fogado-jat .. Molnár Mihály és Fogarasi János eő Kegyelmekek kívánván arendában elocalni, töttek egy más között bizonyos punctumokat [Mv; Ks 73. 55]. 1810 ezen rész Jozságnak a' Caput Bonorumtól valo távulsága miat is .. Jobbnak látták a' Méltóságos Exponens Urak ezen rész Jozságot jol arendába elocalni [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 448].

3. férjhez ad; a mărita; verheiraten. 1673: Mivel penigh Drusianna in capillis van ehaz kepest minden nemű res mobiliseket, az ezüst marhán kívül, fen hadtnuk, ugj hogj aequiparal-tassék, mindenekben, ezen fen hagjot joklok vala-mint szinten üdvözült attjok, Betlen Domokos Uram, elocalta volt Betlen Kata aszszonjt [Maros-sztkirály AF; IB]. 1681 Retyi Matthe ura(m), az Sz: ministeriu(m) ellen az leanyiat ditsős-seges hütünk es vallasunk motskolasara, az gyen-gek(ne)k meg botrankoztatasa, az Sz: minis-teriu(m)ra teőt hűti kötelessege elle(n) vallasa(n) kívül valo ferfinak elocalta, és a' Baalnak szen-telte [SzJk 152].

elokálódik kölcsönként kiadódik/helyeztetik; a fi dat ca imprumut; vorgeschossen werden. 1787:

Ezen summa .. Mészáros Nagy Ádámnak a Summaért lett kezességére erga Interesse elocallodott [Mv; MvLev. Nagy György hagy. 11].

elokált 1. (kamatra) kihelyezett/adott; dat cu dobinda; auf Zinsen gegeben. 1728: Vagjon interesse elocalt penz fl 80 "15 melyről ratiocinalni tartozik Megje biro ur(am) [Gidóvfa Hsz; SVJk].

2. bérbe adott; dat in arendā, arendat; vergeben. 1743 Természeti szokása lévén ezen sedriának, hogy az olyan gabonának valo oppignorált vagy quoquo modo elocalt szánto földeket régi usussa és praxissa szerint akkoron szokta az legitimus Praetendensek(ne)k adjudicálni, midőn az gabona belőlők fel takarodik, nem pedig medio tempore, az mikor az Zálagasító Fél ki adott pénze iránt periclitálódik és Economiájábanis meg fogyatkozik [Kv; Tjk XVI/3. 90].

3. elhelyezett; plasat, depus; angelegt. 1733: A Kolosvári szállásan elocalt pénz Flor Hung. 46 [M.nádas K; RLt].

elokáltatik 1. (kamatra) kihelyeztetik/adatik; a fi dat cu dobindā; auf Zinsen gegeben werden. 1749 (A kölcsön) más Faluba elocaltatott s bajos az Interest(e)k esztendőnként valo fel szedese [Uzon Hsz; SVJk]. 1737 Ezen Licitatio alkalmatosságával congeraltatott Summa Hf 327 és 34 pénz rész szerint Interestre bizonyos helyekre jo securitas alatt elocaltatott [Mv MvLev. Csizsár György hagy.]. 1799 Ide valo Civis Bán György azt kérte hogy az néhai Feleségétől maradt gyermekeinek rátájokba jutott 900 forint summa Sánta Urtól fel vétettetvén más Securusabb helyre elocaltassék és az hátra lévő interestnek meg fizetésére szoríttassék [Mv; MvLev.].

2. bérbe adatik, kiadatik; a fi dat in arendā, a fi arendat; vergeben werden. 1761 (A ház) Nagy Lászlónak egy arany taxában elocaltatott [Déva; Ks 94. 24. 4].

elokkupál 1. (jogtalanul) elfoglal; a ocupa (pe nedrept) (unberechtigt) besetzen. 1590 az eo maga zanto feoldet absoluta poten(tia) median(te) el occupalta es ususatt p(er)cipialta [Uzst]. 1611 Reczey Boer Janos ada erteswnke keönieorsege által hogy neminemeó Attiatul maratt eóreók-segeth Boer Peter hatalmasul tule el akarna occupalni, ea conditione hogy mi Conferaltuk uolna neki, holot ninczen hirunkel [Nsz; Szád. fej.]. 1620 egy nagy darab kaszalo retit el occupaltak volna [Csicsó Cs; Bál. 41]. 1625: Az meg newezet eoreokseg edes Agyankke (!) volt Az my Attyank hogy megh holt my Arwaye maratwnk vgy occupalta el teolwnk az al peoreos [Uzst 91a]. 1647: egi szölet . Almasi Andras el occupalu(n) potentiose kezenel va(gyo)n es miuelteti ne(m) gondolua(n) semmit az Tilalommal [Kv; Tjk VIII/4. 174]. 1746 Hujetz Jank Exponállya: az Inctus se Gabonából se Szénából az én részemre semit sem hagyott; hanem mind maga elocupalta és

bé takarította [Vályebrád H; Ks 62/22]. — L. még *elokkupálódik* al.

2. eltulajdonít; a appropriā; enteignen. 1633 eo* volt dezmas felso veneczen, de nagy Thamas Vr(am) igen megh, hatta hogy az Fejedeleme köze czepliek Jőuendőben aszt az 12 kalangya Buzat, meliel az eo kegame Buzajanak Asztaganak Totott^b czinaltunk vala, Jol tudom hogy nem akarta aual ell occupalni, maga szamara, mert ugy hatta vala ennekemis, hogy mihelt az dezmat kezdiuk czepltetny, Asztis leh hanniak, onnat es el czepltetssuk [F.venice F; Szád. — ^aA valló Sztan Ovesza (40), dézmás. ^bÉrtsd: tetőt].

elokkupálódik (jogtalanul) elfoglaltatik; a fi occupat (pe nedrept); (unrechtmäßig) in Besitz genommen werden. 1760 micsoda Szin alatt occupalodot es mennyit occupaltanak el ezen utrizalt hely mellől nem tudom annalis inkább hogy ellenzette volna valaki hogy ne occupaltassék el mellőle vagy is belőlle [Bethlen SzD; BK].

elokkupáltatik (jogtalanul) elfoglaltatik; a fi occupat (pe nedrept); unrechtmäßig besetzt/in Besitz genommen werden. 1760 ne occupaltassék el mellőle vagy is belőlle [Bethlen SzD; BK]. A teljesebb szö. az előző címszó al.]

elokkupáltatott (jogtalanul) elfoglaltatott; occupat (pe nedrept); (widerrechtlich) besetzt geworden. 1620 egy nagy darab kaszalo retit el occupaltak volna az el occupatatot kaszalo retetis meg keuanna [Csicsó Cs; Bál. 41].

elokvens ékesszóló; elocvent; eloquent. 1653: Borsos Tamás azért a ki bíró vala abban az 1602-k esztendőben — a város népét egybe gyűjté, és igen szépen a dolgot eleibe adja a népnek, és ékesen perorál előttök — mert eloquens ember vala [ETA I, 75 NSz].

elold 1. leold; a dezlega; losbinden. 1633: hallotta(m) magatol Szabo Mihaltól hog' ötöt Bandi Ferencz igazgatta hog' az halazok igen szep öreg harcztat kötenek az tulso hid ala, es eg' fvz fara allottanak es ug' keötöttek oda, es ug' kvldötte ötöt Bandi Ferencz oda hog' meni el, es ig' talalod megh de teis ali az fvz fara es ug' od el, s hozd el [Mv; MvLt 290. 119b]. 1722: en abban az időben hűtes polgar voltam Tőb polgar Tarsimmal edgyűt es en adtam az edgyik az (igy¹) kalacsosnak az kalacs penzt Ugymint Tiz magyar forintokat olyan forman vőnek kalacs penzt hogy Sandor Cigany maga odatta el az Lovakat az pajta oldalától es adta az fianak Mihoknak, ő vitte ki az falu vegire [Marosbogát TA; TL. Kocsis György (58) vall.] | en akkor polgar voltam mikor kalacs penzt vettek, az Boldizar (!) es Marci ciganyék, Lovaiknak el lopasa irant; akkor mondotta az kalacsos hogy Sandor Cigany oldatta el, az Boldizar es Marci Cigany lovakat, es adta Sandor cigany az fianak Mihoknak, az

Fia ki vitte az Falu vegire es adta Bogyora Mihokának [uo; TL. Joza (!) Ianos (68) vall.]. 1759 valámi Jfju Legény ejtzakának idején loval oda ment amig maga benn mulatott, addig mások a lovat el oldottak s hátra vitték az ház farához [Szentlászló MT; Sár.]. 1846 Dioszegi Ferentz el ment Dosa Vrhöz, holott senki honn nem lévén — az Istállolob a' meg kötött Tehenet tolvajul el oldván ki eresztette [Kakasd MT DE 2].

3. megold; a desface; (auf)lösen. 1744 Rülöp ráni dőle azt mongya hogy bizony meg basz: én mondam meny dolgokra azután el mene, de hogy maskent hozam nyult volna, vagy harisnyá-matt el oldotta volna, azt nem cselekedte [Gyeke K; Ks. Rusz Pável (30) vall.].

Szk: *kerekét ~ja kereket old, elinal.* 1774 volt más Jantsi nevezetű, mint egy tizen egy-esztendő Legényke . (kerekít ell oldván:) máigis oda Van [Szentdemeter U; LLt Vall.27].

eloldat kioldat; a pune să dezlege; losknüpfen/binden lassen. 1632 Timar Janos kötöt uolt az Nagi Molomnal az silip elieibe bört az Malom mester egik felől el odata* az köteleit, es az viz az beört az gat fele czapa [Mv; MvLt 290. 102a. — "Olv. ódatá (oldatá), v. ódotta (oldotta)? Az utóbbi olvasat esetén az *elold* címszó alá tartozik. A kapcsolt mellékmondat állítmányának igealakja miatt valószínűbb a címszóul írt olvasat].

eloldhat kioldhat; a putea dezlega; losbinden können. 1602 ha idejen meg monta volna hogy az Jstrangot el akarja metelnj az masikotis el odhattuk volna, de ugy wagion hogy maj (!) herciekes wala az menes lo [UszT 17/45 „Biro Jakab lofw Bodog azon falwj” vall.]. 1759 a lovat el oldottak s hátra vitték az ház farához, fel kötötték az koszoru Gerenda végihez, ugy hogy el sem oldhatták, hanem el kellett vágni a kötőfék szárát [Szentlászló MT; Sár.].

eloldik el/kioldódik; a se dezlega; sich lösen/aufmachen. 1730 Ezt hallottam a Varró Asz-(szony)tól hogy mondotta néki Borbára Aszszony fogja kgld egj kitsinnyég ezt a keszkenőt az elő-ruhámat had igazítsam meg, mert el oldott [Torda; MvRK].

A régiségből a NySz egyetlen adalékkal 'solvor; sich lösen' jel-sel Heltaiból idézi a címszóbeli igét. A meg- igeikötös forma egykori létét azonban már mások mellett Heltai és egy MA adalék, ill. hivatkozás igazolja.

eloldoz 1. elold; a dezlega; losbinden. 1574 Marton porozlo Azt vallia hogy Eo Megen az estalloba otth harom lowat talal es az egyket ely odozza [Kv; TjK III/3. 320]. 1602 kialtek wtana hogi az Istenert kerlek hogy lowastol ne hagy Jde

Eu magamis wgj akarek hogi el odozam s el zalagiak rajta de az hajdok zinte Ernek uala s ot wala egj kis arok walamj fwzes bokroskak aba hengeredem be s wgy maradhatek meg hogi le nem waganak [UszT „Biro Jakab lo fw Bodog azonj falwj” vall.]. 1751 Vándorék(na)k ha ... az efféle vígyázo Határ Pásztorok valami

kárból néha be kaphatták is be hajtott megk kötözött Marhájokat vakmerőképpen el oldozták el lopják [Balázstelke KK; BfR Michaél Remdler (60) jb vall.].

2. kioldoz; a deznoda; ausbinden. 1632: Timar Janasnenak az leania monda az Annianak, Ania bizoni el vagdaltak a beőreóknek az kótelit (: az bóróknek penig csak el odoztak uala az kóteleit :) [Mv; MvLt 290].

elolt 1. kiolt; a stinge; (aus)löschen. 1591 Aztalos Jmrene az legenieknek agiat vetet, le fekwttének, giertiat el oltottak [Kv; TjK V/1. 84]. 1783 Gyalás a miatt a löves miatt nem támadhatott volnae könyen a Faluban, ha masok azon égő foljtást el nem otották volna [Agárd MT; Told. 10]. 1794 Illyes Szimeon . az maga Irotvánnýába tsinált volt az idén posárt, mely el terjedvén az Erdőbe, a falu kéntelenített ki menni, hogy el oltsa, külömben még nagyobb káris következett volna [Kiskristolc^a JHb.

*Később Kiskeresztes SzD].

Szk: *szomjúságot ~ja.* 1597 azután nemydeöre mint egy tizenket orakor taiba megk zomyohozwan esmet fel keolt, hogi ot kin igiek az legelbeol, hogy az Aiton ky lepik hall walamy chiattanast az haz taya(n) de ne(m) tudgia myre velny, hane(n) mikor zomyúsagat el oltotta volna esmet be me(n)t es le fekwet [Kv; TjK VI/1. 15].

2. vkit eltesz láb alól, vki életét kioltja; a curăța/achita pe cineva, a stinge viața cuiva; jn das Lebenslicht ausblasen, beiseite schaffen. 1567 Helena, ancilla se audisse homo Colosien(sis) ita vituperasset Vrsulam, Nemes bes- thye kurua, el otottad az wradat de ha meg kap- hatom byzony a bwdosbe^a tethetem Mast mon- dotok kuldosnak de thy wadtok azok, bestye kuruak kuldos bestye kuruak [Kv; TjK 126. — "A városi börtön legundorított részé].

Szk: *~ja életét kioltja életét.* 1761 második- szori szovára öszve szidták, mondván: halgas mert itt oltam el életedet [Torda; TjK V. 205] * *~ja a lumináját kioltja élete mécsét.* 1769 tsak adná az Isten kezem közé az mezon valahol el oltanám a lumináját [T; Told. 3a román tanú vall.].

Sz: *nem szánna egy kanál vízben ~uni meg- fojtaná egy kanál vízben.* 1805 én réám azak közönségesen ugy haraguszna, hogy nem szán- nának egy kalán vízben el oltani [Csekelaka AF; KCsl 15].

elolt beolt; a altoi; (ein)propfen. 1817 a Kertész az iskolában lévő tseresnye ágakat mind el ototta [Héderfája KK; IB].

eloltás kioltás; stingere; Auslöschen. 1843 Ezen meg kinozo törekedett é a' panaszo Peká- rik Jóseff élete el oltására? | Biztosságunk bé panaszoaltott Szabo Jánost... a közhiyatalt szolgál meg kinzásáért, s élete el oltására töreke- deséért . közkereset ala vetendőnek véli [Dés; DLt 586. 2, 27].

eloltattat kioltattat; a pune să stingă; löschen lassen. 1750 : a Hajosok azon gatot meg gyutatták volt, el is eget volna, ha magam egy flintat kapván a kezemb(en) ki nem szaladtam, es hacsak feltekb(en) is el nem oltatattam volna [Déva; BK sub nro 144 Mich. Somlyai (50) ns vall.].

elotlogat oltásra felhasználgat; a folosi rind pe rind pentru altoire; zum Propfen nach und nach anwenden. 1782 : az Udvarház megett való veteményes kertben a' mely Gyümölcs fa oltások vadnak, azon Szükség iránt engemet küldettek volt egy alkalmatossággal Károly várra, az honnat csak én akkor hoztam ... hat forint árra Pergament, és egyéb draga oltovány ágakat, melyeket azon veteményes kertben el oltogattak [Ádamos KK; JHb XIX/22. 34].

elolvad 1. a se topi; schmelzen, aufgehen. 1639 : Szent Miklosnal igen Nagy Zaporesseó leőn az Linczegh János szekeresse az esőben be nem takarta volt az ladat s az eső be talált menni a ladaba s valami nad mezet hatot volt megh az eső s el olvadot [Mv; MvLt 291. 186a]. 1827 egy kis ho némelykor hiszem hulldagal, de azis a Lotsba mind el olvad, sár, fagy, olvadás, elegy belegy változnak* [Kv; Pk 7. — *A levél jan. 24-én kelt].

2. megolvad; a se topi; (zer)schmelzen. 1862 : Tálva elegett (!) városba lévő Ev. Ref. Egyház fel segéllésére adakozni kell ... El olvadt három narangja, hamuvá lett a' paplak [Gyalu K; RAK 73]. 1874 : egy on kanna a gabonás elégeése alkalmával el olvadt [Szucság K; RAK 64].

3. kiolvad; a se desprinde prin topire, a se topi; abschmelzen. 1597 : az Egik Talnak az ziliben olvadt wala egy darab el az szilyben hogy meg foldottak adtam az kannagiarthonak az Megh chinalasatwl... — /18 [Kv; Szám. 7/XIV. 46].

4. olvad; a se dezghefa; schmelzen. 1592 : 4 febr. az iegh hog' el olwadni kezdet vala, az hirtelen való uiz az gaton fellíwl akar vala menni, fogatta(m) giorson 8 embert, kik az foliamba(n) a vizet bochiattak, es az gatat ganewal megh teolteottek [Kv; i.h. 5/XIV. 128].

elolvas 1. végigolvas; a citi pină la capăt; zu Ende lesen. 1591 Mikor azt a Jégzest el oluastam, esmeth kezben adam Berekzazi Mathenak [Kv; RDL I. 60 Mathias Alba regiensis vall.]. 1600 : Az haborúsaghnak eleotte egizer hytt wala engem valami leuel el oluasni Jakochj Andras [UstT 15/65 „Georgj Miklos zentegihazas olah falwy Zabab Zekelj” vall.]. 1614 : Ez plenipotens penig tob baratiual hazamhoz jöüen az Leueleket lato-gattak el oluastak es elis vittek az kiket talaltak [Kv; RDL I. 8]. 1653 : Ezt császár* jól megrumínálván, és az Erdély országa hitlevelét is elolvasván, azt találja fel : hogy Erdély országa hitelenségben lehet [ETA I, 59 Nsz. — *Rudolf császár]. 1733 : levelet vik (!) az urffi eo Ngatol Szombati István Vr(amna)k s mikor az levelet el olvasa engem ugj arczul csapa hogy mingjart

ki locsana az vér az orromon [Csicsóhagymás SzD; JHb]. 1756 : azon Instructionalis irást, Udvarbiro Keserü Imre Uram(na)k kezében adtam, melyet midőn eo kglme el olvasot volna ... tőn ilyen Feleletett, Értem s alázatos kötélességem szerént Mlgs Aszszonjom eo Excellen(tia)jának meg irom [Déva; Szer.]. — L. még ETA I, 167.

2. felolvas; a citi; vorlesen. 1573 Kadas Mathias Azt vallia hogi ... veszen fely gergel deak hazanal az ablakrol egi lewechket (!) meg olwassa es Mond Ihol mychodat Ir ez Neke(m) Nem Igen teccky, ely olwassa eleotte [Kv; TJk III/3. 115–6]. 1586 : vgia(n) Azon Napon penig Amely Karachon eleot Valo harmad Napon az zam vetel exitussat el olwassak, Az vy zaz embe-rekis fel gywllienek es Akor eskeggyenek, Az Vniotis Akor el olwassak Es az Reghy Attiainktől rendeltetet 37 Articulust is hogy Az vy zaz embe-rekis ozta(n) Zent Istua(n) Napiaigh gondolkodhassanak, hogy Io itileteol valazthassanak byrot es polgarokat [Kv; TanJk I/1. 38]. 1628 : Ez mi Deliberationkat mind az ket fel eleot el oluasuan es Seres Janos Difficultalua(n) Apellala az Becziwlletes Tanaczi Eleybe [Kv; RDL I. 18]. 1681 : Vagy(na)k olyyak tarsaságunkba(n) a'kik könyből (!) olvasvan el az predikatiot, ne(m) tanulnak, hanem tsak az könyvhöz tamaszkodnak [SzJk 153]. 1697 az mi Kglmes Ur(un)k jobbágya is csak el hült hogy előtte el olvastam* [Asz; Borb. I. — *A supplicatiót]. 1737 előttök a fen meg irt Instructiot szorol szora el olvastam [Kövend TA; Borb. I]. 1746 ambátor az utrumokot még el nem olvastuk volt, de sine dubio tutták ők mikről Sonálnak [Dob.; IB].

elolvasás 1. végigolvasás; citire pină la capăt; Auslesen. 1682 : adanak egy irast be előnk(b)e), melinek el olvasasara Szabo Istvan Ura(m) kenzerit vala bennünket*, melire mi eo kgn(e)k ekeppen felelenk, My nem olvassuk mert my nem p(ro)curatorok vagiunk hanem ked olvassa el, had hallia az mas felis [Kv; RDL I. 161. — *Ti. a városi osztoztató bírakat]. 1750 eo Exja méltoztatott az egész ezen Joszágot illető irasokot: el olvasásra ki adni [Nsz; Ap. 3].

2. felolvasás; citire (cu glas tare); Vorlesen. 1578 : Miert hogy penig az vnionak el olvasasa es megh magyarazassa zwkseges az iffiu vramiert. eo Kegmek egy Reowyd es alkalmas napra gywchie be eo kegmeket Byro vram [Kv; TanJk V/3. 166a]. 1585 : az be giwtesnek feő oka nem egieb volt, hanem az teorwenyreól irot Articulusoknak el olvasasa [Kv; i.h. I/1.].

elolvastat 1. felolvastat; a pune să citească (cu glas tare); vorlesen lassen. 1605 Az Teoruij fel zolittata, de az Al peres nem leon zembe, az bizonsagok vallasat el oluastatak, az Teoruij megh itele enneke(m) az felivl megh neuezet eoreokseget [UstT 20/41]. 1606 : Eloluastuan az relatoriát az J. falu Contendal es azt mongia hogj az az Relatoria erőtlén [i.h. 19/33]. 1628 : mind az ket fel igyenetlenkedeo személyeknek

be adot igazsagit el oluastatua(n) Ertik eo kéglmek mi mellet keresi Seres Janos igazsagat, es miuel all Kosa Miklosneis az ellen [Kv; RDL I. 18]. 1635 el mentwnk ad facies Arcis az kwiseo kapuia eleyben aholot igereól igere mind az Executionalist s mind az eo Nagok keozt valo Contractust. el oluastattuk [Szászrégen MT; Vlt 17/1603]. 1675/1688 u Ezen Instructiot mind(en) heten egi(sze)r el olvastasd hogi annal inkab eszedb(en) tarcz (!) [Borb. I]. 1739 (Az eladás) ellen solemniter contradicálok, protes-tálok ., melly Protestatoria contradictiomat az T: Ns Tanáts előtt el olvastatni p(ro)thocolálatni ki adatni kívánok [Torda; Tjk I. 158]. — L. még ETA I, 112.

2. gúny kb. megolvastat, el/megszámoltat; a pune sá numere; (ab)zählen lassen. 1783 Tisztarto Uram megtevé a' törvényt 's elis olvastatá a' fenekeken^a ollyformán, hogy égyik égy hétig feküt belé [EMLt. — *A botitések megszámo-lására vonatkozhatik].

elolvastatás felolvastatás; citire (cu glas tare); Vorlesen lassen. 1585 Ez Ieowendeo zombatra tulajdon chak az teorweny feoleol Irt, Articulu-soknak el oluastatasara Biro vra(m) Giwche Be a' Varost [Kv; TanJk I/1. 8].

elolvastatík felolvastatík; a fi citit (cu glas tare); vorgelesen werden. 1730 szegödtetett be ... Kerekes Jancsi ., kinekis Privilegium el olvastatek, es az eo Inasi hivtallyárol valo Arti-culusok [Kv; AsztCJk 147]. 1734: kivanom exhi-bitaim el olvastassanak és én nekem mostani Repulsoert bé tött penzem readjudicaltassék [Jtüb XXXV/38].

elolvast 1. megolvaszt; a topi; (auf)schmelzen. 1585 Az zegeny Azzonyis eleg zegeniwl ele, Valamy On zerza(m) lutoit volt Kopaz Mateneteol (!) .. es ezt az Azzony eozwegy koraba el oluaztotta Azzal ele [Kv; Tjk IV/1. 426]. 1594 Banfy Boldisar hogy leaniat hazasita, 4 On talat attam oda keteit (?) által lukadot hogy el olwaztottak, Czinaltatta(m) ithon wionan meg d 54 [Kv; Szám. VIII/6. 30b Casp. Semel sp kezével].

2. beolvaszt; a topi; (ein)schmelzen. 1585: elis olwaztot az on zerzamba(n) es on keoseontiwt chinalt beleolle [Kv; i.h. 429]. 1592 Eotues Tainas ... vallia megh monta Bekessi Ger-gelnek, hogi el ne oluazza az ewwsteot [Kv; Tjk V/1. 242].

elomlandó 1. széteső/hullófélben levő; a fi pe cale să se desfacă; im Zustand des Auseinander-fallens befindlich. 1589 Két tal moso Roz cheber el omlando Két Lyu Egy Io Negyed (Így!), másik Roz omlando [Kv; KvLt Vegyes ir. I/1. 69].

2. omladozóban/omladozófélben levő, roskatag; a fi pe cale să se dărime; im Verfall begriffen. 1592: Zechi Marton vallia Egikor inte azon enge-mett batiam Zechi Jstuan, hogi az Maiort oza-

nuk megh, ne lenne anny rezre ., mert annel-kwlis el omlando volna az chwr [Kv; Tjk V/1. 229].

elomlik 1. előmlík; a se vásra; vergießen. 1699: Solemnis Protestatio Annae Seres Consortis Michaélis Győri de Kolosvar super eo: Déési Fejér-vari Janosne az eo klme eget boros aszताल el düjtötte mely miat elomlot 3 ejtel seprű eget bora most szekere hatan léven törvennyel nem prosequalhattya; ez utan ne sit serum [Dés; Jk 300b].

2. szétszóródik; a se imprăştia; zerstreut werden, sich zerstreuen. 1802 a' Gránátokat Nyakáról le szaggtván a' földön el omlottak, s ha a' Szatt-lerné Nyakából ki nem szakadott volna, meg is fojlott volna [Déva; Ks 115 Vegyes ir.].

elont 1. kiont; a vásra; vergießen. 1573 filep Ianosne Bwzat vit fely tely az garatra, De ala Ieot onnat chiak kewes volt benne Eomagais veres volt es Mwtatia volt kyk ott voltak hogi az lean verbe kewerte Bwzaiaitis ely ontotta^a [Kv; Tjk III/3. 293. — *Ti. zsákjából].

2. leont/önt; a răsturna, a da jos; um/nieder-stürzen, umlegen. 1634 el ontak az Gothart Balas szekereol az buzat mert igen megh raktak vala Leorincz Andrasni [Körispatak U; Pf].

A fog. bizonytalansága miatt két értelmezési lehetőséggel is számolhatni: 1. A túlterhelt deszkás szekérbe ömlesztett búza egy részét leontja/önti. 2. A búzás zsákokkal túlterhelt szekérre rakott zsákok egy részét ledönti v. székelyesen: le-duvasztja.

eloppignoráltat elzálogosított; a ipoteca; verpfänden lassen. 1711/1792: Ertzen Miklos Uram-nak botsáta kezire egy Sessiot Ertzen András Uram, és Pélesége ., melyet Ertzen András Uram adosságáért exequáltatott, és oppignoral-tatott volt el [Albis Hsz; BLev. 33 Transs.].

eloroz ellop; a fura; (weg)stehlen. 1593: (A lovát) egy Duka neweo tarsawal ez a' Janos oroztha woth el [UszT]. 1597 az Varhoz úalo maior kertbeól egy oltuánt oroztak el; melljet az J hazanal talaltak megh hogi el yltették [i.h. 12/115]. 1607: az Peóres louath ... Or orozta el [Mv; MvLt 290. 15a]. 1817: az Utrizatus orzatta volt el^a Dosz Jánostól is orzott el valami Szilva fákat [Déva; Ks 116 Vegyes ir. — *A szénát]. 1837 Vas Mihály Fia Pista szemébe mondgya volt Gazdájának ., hogy a Déési Mészáros Bortsa egy Ludgyát miként orzotta el [Dés; DLt 332]. 1843: Bágyoni Katonokskodo emberek 3om kas Méhemet orzották el [Torda; KLev.]. 1844: el orozván Baránétól ... egy Kass Méhet a Méhet fel füstelték [Bágyon TA; i.h.].

elorozol eloroz/lop; a fura; (weg)klauen/schnap-pen. 1765: egy Benedeki^a Ember ki egy koldus-nak valami pénzt el orozolta volt, és a koldus lova döglésénekis oka volt, adott vala kezembe egy aranyat [Gyf; RszT-Mk Vall. 338. — *Boros-benedekről (AF) való]. 1848: azt Márkus Vlla maga fogta el orozlani [Zilah; KLev.].

elorozott 1. elorozott

eloroztat ellopát; a pune să fure; (weg)stehlen lassen. 1573 zyttkozodik volt Thamas Illien zowal az Bestie lelek kwrwufiay ely oroztattak Borywmat teollem [Kv; Tjk III/3. 243].

eloroztatik ellopátik; a fi furat, a se fura; (weg)gestohlen werden. 1759 Az Docz Péter el veszet ökre tudom hogy nem Sztráncz Peter által oroztatott el [Bulzest H; Ks 101]. 1836 tilalmas buza, zab, Kaszálo helyekről oroztatik és károsodik el a' prédalo marha [P. rákos U; Palujk 132]. 1852: Az új lisztes láda hiányzik; mint a' körülményekből gyaníthatni, el oroztatott [Km; KmUlev.].

eloroztatott ellopátott; furat; gestohlen. 1818 Topánfalvi Bartók Gavrilának a mult 1817-k Esztendőben a Kis Fenesi Havasba el oroztatott ökre dolgában azt parantsolván a Mlgs Ur hogy azon embereket a kik ki kalátsolták és pénzt is vettek fel szorítsam rá hogy állításokat bizonyítsák meg [Tlt Főispáni lt. 1817–1818. évi sztn iratok közt. Kasza József szb jel-e Ugron István viceispánhoz].

elországolt elcsatangolt/kóborolt; hoinărit, vagabondat; herumgetrieben, vagabundiert. 1585 Wurga Martonne Sophia^a tudom hogy a' leany feyerwarig el orzaglot bűdoso volt es hogy Dabo Mihalrais ra keotti vala magat [Kv Tjk IV/1. 508. "Tollban maradt vallia].

elorzás ellopás; furat; Wegstehlen. 1761 Constalván az Inek, a Sedria előtt, a kezénél találattott lopott portekáknak elorzása ötven kemény palcza ütessel hogy meg büntettség in loco publico itiltetett [Torda; Tjk V. 56]. 1831 A Lud Lopása kire akarta fogni ennek el orzását? o maga orzatta el [Dés; Dlt 332b]. 1842 A' Fűrész malomnak nints sem ajtoja sem kapuja sem pedig ablaka. ez által a fűrészhez tartozo vass eszközök, 's kigyártott anyagok az elorzás veszélyének ki tévék [Kv; KmUlev. 2 László János mérnök jel.]. 1843 halva aztat hogy a' Natságod szemes vizsgálata alatt valamely Méhek kerekettek volna ki a' sok rosz emberek el orzása mián ara instálnám Natságodat . hogy ha azon el orozot Méhek közzül valamely méh kosár hozzám tartozna juthassak birtokába mint tulajdonomnak [Torda; Klev.].

elorzó (el)lopó; 'are fură; (weg)stehlend. 1762 Tudgyaé a Tanu . hogy . Fintoag nevezetű ... Faluban volnának marhakat el orzo emberek, ugy Gyilkosok, Paráznak vagy akármí névvel nevezendő roszsz emberek [Roskány H; Ks 113 Vegyes ir. vk].

elorzott ellopott; furat; (weg)gestohlen. 1748 a kire gyanu volt az emlétett el orzott lovak iránt, az otet mint Sogorát vagy Attya fiát köszöntötte

jo Szántából? [Kv BfR III. 60/9 vk]. 1761 az több el orzott portekák méltán az I(nct)an kerestethetnek [Torda; Tjk V. 45]. 1843 ara instálnám Natságodat hogy ha azon el orozot Méhek közzül valamely méh kosár hozzám tartozna juthassak birtokába mint tulajdonomnak [Torda; Klev. — A teljesebb id. *elorzás* al.]. 1849 Az elorozott sertésekről tudok aunyt, hogy négy kihizott Serteseket hajtottak el [Héjjasfva NK; CsZ. Pap Rafira (33) vall.].

elosont lopva eltávozik; a pleca pe furis; ver-stohlen weggehen. 1727: a fejedelem második fia", el osontván bécsből, francziában ment, és onnét tegnap elöt ide érkezett, el lehet itélni hogy egy olyan atya, mint a mi urunk huszon hat esztendősi fiát, akit soha ennek elötte nem látott volt, hogy micsoda örömel fogadta [Mikes, TörL 149. — "II. Rákóczi Ferenc második fia, György (sz. 1701) 1726-ig Bécsben nevelkedett, ekkor titokban Párizsba szökött, majd innen a köv. évben atyjához ment, de hamarosan visszatért Franciaországba, s ott is fejezte be életét (mh. 1756).]

elosontat lopva távozik; a pleca pe furis; ver-stohlen weggehen. 1844 Vitez Mozes a velle jött ifnuwal s utánnok jöttkel egygyütt el ossantattak [Torda; Klev. 9.].

eloszlás szétoszlás; imprästiere; Zerstreung. 1571 Eleozer mykoron Byro vram az Zaz vrainat Beh gywtene, Es valaky az harangozasnak Ideyetwl fogwa egy oraiglan fely Nem leone, haue(n) az vtan Erkeznek mykor az orah ely teolt volna, Tyz penzt vegenek rayta Ezert peniglen az Iflyw Zaz vrain az ely oslasnak vtanna Mindiarast zalagot zedessenek azoktwl kyk wak-mereoszegre vetyk magokat, az varos zolgayt kwlgiek zalogh zedny [Kv; Tanjk V/3. 31a]. 1744 Tiszt és Connumerátor Vrainék eleghet erölteték illyen Szokkal Hogy állyanak elő a Connumeratiora, mert különbben edgy Campagnia Németet küldenek rájok, . de ugyan csak nem állának elo hanem széjjel bomlának a Faluknak el oszlások előtt Tiszt és Connumeratör Vrainék minden Falusi Biráknak a neveket fel írták keted magokkal [Középajta Hsz; INyR].

eloszlat 1. el/megszüntet; a inceta, a pune capăt; abschaffen, einstellen. 1779 Isten ő Felséghe meg keghelmeezvé, maligna Febrisemet el oszlatta, mindazáltal ige(n) debilitalodtam a szörnyű sok hányás miatt [Ebesfva; KJ. Rétyi Péter lev.].

2. szétoszlát; a imprästia; zerstreuen. 1653 A másik kapitányok Ambrus bíró volt, de meg holt azután, hogy őket eloszlatta Zolyomi és a több urak, és vármegeye hadai [ETA I, 144 NSz]. 1844: a csudéra^a oda tudott embereket el oszlatta [Torda; Klev. — "A verekedésre].

3. kb. szétoszt; a împărți/repartiza; verteilen. 1753: A hassa ... a hódoltságra telni alá méne

; és mind a tatárt a mi ott maradt vala, mind a törököt az alföldön Buda körül telelni széllyel eloszlatá [ETA I, 42–3 NSz].

eloszlatik kb. szétozslódik; a se imprästia; ver-teilt werden. 1577 Az mel' falwkba kyrálnak barmai voltanak, mynt barom, jwh, dyzno, és akarmi néwel walok, el ne tekozoltassek, se el ne ozlassek; ha eddig valamenny el oszlott volna benne, azokatt az rawok meg lassak es eoze gyeuychek az kyrálbirákkal egygetembe [SzO III, 336–7].

eloszlattatás elválasztatás/szakíttatás; despär-tire; Trennung. 1733/1813 már régen és hosza-son betegeskedvén Homorod szentpáli István Uram ó Kegyelme meghagyatott özvegye Petrityevith Horváth Kristina Aszszony ó Kegyelme régi nyavalyájábólis maga megbágya-dott testének lelkétől való eloszlattatását köz-elgetni naponként tapasztalván, kívánt légyen testamentoria dispositiot tenni [Kv SLt XLII, 6. 22–3].

eloszlik, eloszol 1. el/felbomlik, feloszlik; a se dizolva; sich zerstreuen. 1572 Az vtan esmet Radnotra Mentek volt zokadalomba mykor zoka-dalom ely ozlot volna otth Marad Masnapra laka-tos Balintne [Kv Tjk III/3. 30b]. 1742 köz hírl beszélik, hogy az ország Gyülese el ozlanék, Jo volna írni nsgodnak bizott emberinek Sze-benbe hogy ha az Gyüles el nem bomlanék mikorra jovallanak nsgodnak ki menetelit [Ap. 4 zalányi Apor János Apor Péterhez]. 1780/1804 Novum-mal való élésről. Mikor Pinalis Sententiát vesznek a' Peresek a Torotzkoi Forumon, míg a' Szék el nem oszlik egy poltra bé tétellel a' Törvényt Novumra fel váltani meg lehet [Torockó; TLev. 42]. 1825 tegnap a K. Tabla el oszlott [Kv Somb. II]. 1871 Ujj egyházi presbyterium válasza-tott 3 évre Ezek után több lárna és vesze-dés után a gyüles el oszlott [Búrjánosóbuda K; RAk 113].

2. szétozslódik; a se imprästia; auseinandergehen. 1573 Zent Ianos Nap eleot valo vasarnap Mester aztal volt az zabok hazanal, Es mykor estwere Iwtottak volna 9 horakor ozlottak ely onnat az Mesterek, Es az Ifyw Mesterek haza kesertek az ceh Mestereket [Kv Tjk III/3. 277]. 1575 az Zathmari nemetek . minemő hertelenséggel öze gyüitenek es fel bodultanak, azon modon el ozolnak [BáthoryLev. I, 313]. 1585 en mondek hogy tegiwnk el mind hegedwt virginat, Mert Ideye el ozlanunk, El buchuzank mingyart [Kv; Tjk IV/1. 532–4]. 1590 mikor onnet el ozlanak Tribekis el akar vala menny az leany az kit most hozot eocele Pribek Gergelyt es monda hogy ne menny edes Vr(am) [Szu; UstT]. 1615/1616 ok el ozlanak es keseredet lelekkel haza menek [Balázsfva AF; RDL I. 100 „Emericus Nagy Bikfaluinús”, előbb kolozi pr. vall.] 1665/1754: Az mulatságból el-oszolván, a' kisebb bik Társ legény kísérje az Atya Mestert, a' többi

rend szerint a' Béjáró Mestereket és Dékánt [Kv; AsztCart. 17]. 1682 ezel eo kkg az Atia-fiak ki menven előlünk el ozlanak [Kv RDL I. 161]. 1736 u. ittanak, tánczoltanak, ugy oszlot-tak osztán el [MetTrCs 480]. 1744 az Legények el ozolni akartanak volna [Szászbesenyő AF; Told. 3]. 1757 mit gondoltanak osztán az emberek, ott meg nem maradtanak, hanem imide amoda eloszoltanak [Spring AF BK sub nro 834]. 1807 hoszszas tépelődések (!) után osztán az a kettő akit ki verettek az házból el ment a többi is el oszlott késő estve [Szucsák K; RKak]. 1803 Hétfőn majd az egész falusiak ottan ittanak és En ott: n Csimojaltam nékiek Kedden reggelig akkor szlottanak el [Középföld K; EMLt]. L. még ETA I, 58, 167.

3. szétszéled; a se risipi; verlaufen, sich zer-streuen. 1714 Annak utána idővel erkölcsleu-sége miatt gyanóba esik a nagyobb tanító kalu-gyer, elsözik, az utána való meghal, a sok deák eloszlik, a monasztéra kezd romlani pusztulni [Déda MT BfN Gabriel Szile (68) vall.]. 1777 a békességes idő(en) osztán el oszolván onnan az Emberek a Faluis el pusztult s az Emberek közzül edjik Konkolyfalvra s a másik Ködmő-nősré szállott [Konkolyfa SzD; JHbK LVIII/28].

4. eltűnik/vész; a dispärea; verschwinden. 1568 Minket hittak vala az vízholdo Tamas hazához, es kerik vala az Testamentomot, de víz holdo Tamas azt monda hogy, nynchyen, ez ez emberek vg Tiltak hogy egyet mas el ne ozoljon az haztul [Kv Tjk III/1. 190].

5. megszűnik, feloszlik; a se desfiinta; sich auflösen. 1835 Makfalvi népes Oskolánkat Nemes Székunk ezen saját Szülöttjét, ne engedjük az Ekklesiák böltsőjéb(en) (me)g halni el kell annak ozlani, ha az Ekklesiák Cassáiból n(em) segí-tettik [Vaja MT a hagymásbodoni (MT) ekl. könyve].

6. fel/szétozslódik; a se impär'ti; ver/zerteilt werden. 1791 néhai Székely Lászlónak Malom részeis volt mely az atyafiak között el oszlott [Várfva TA; Borb. II Mich. Kováts (80) nb vall.].

7. szétozslódik; a se distribui; zer/ausgeteilt werden. 1571 ha eddig valamenny el ozlott volna benne, azokott az rawok meg lassak es eoze gyeuychek az király birákkal egygetembe [SzO III, 337. — "A király állatállományából]. 1653 A csauzzal azért sietséggel indulánk oda ., hogy oda menvén a császár szemláltára (!) oszoljon el az élés [ETA I, 131 NSz].

8. lelohad; a se dezumfla; abnehmen. 1763 Istené a dicsőség jobban vagyon a Mlgs Aszszony, csak hogy még az fejeről az Orbáncz daganat el nem oszlot, de az orcáján lévő tüzesség szűnt [Mezőszpál K; TL. Cseh Benjámín lev.]. 1838 a Feleségem . ma két hete a jobb hüvelykét kezdette fájtatni mindgyart orvosolni kezdette Kuntz, de naponkint rosszabbul lett . el dagadoz az hüvelyk, a mérge el töltötte az egész kezét, sem nem kél meg, sem el oszolni nem akar [Babuc K; RLt Kuun Károly lev.].

9. *eloszolva* szerteszt; imprästiat; zerstreut. 1560: ty kegyel (!) az vdenek es az dolognak myuoltahoz kepest aggyon alkotmas napot az byzonytasra Mert az byzonsagokban Sokan el ozolua vadnak es hamar Ewket egybe ne(m) lelhettywk [Kv; SLt ST. 6].

eloszlódik szétosztódik; a fi distribuit, a se distribui; verteilt werden. 1697 Fa osztás alkalmatossággal költöttünk d 60 az Fa el oszlódott [Kv; AsztCJk 83].

eloszol 1. eloszlik

eloszolhat szétosztódhatik; a putea fi distribuit; verteilt werden können. 1653: azt mondotta a császár*, hogy azon nap ott mulat a végre, hogy oszolhasson el az élés, a ki hova való lészen [ETA I, 131 NSz. — *Értsd: a szultán].

eloszt 1. részekre oszt, feloszt; a împărți; verteilen. 1570 Mynden falubol. az Byroth es Egheb Jambor Zemelyeketh Meg Eskettwnk el osztottwk es czedulak zerenth Nylath vetettwnk Rea, kynek kynek az Ew Rezeth Meg Attwk [Bh; Eszt-Mk Mogyoró cs.] | az ket fel peres egenlew akarathbol hyttak volt Ewtet Teobekel egetembe Az More Janosne hazahoz hogy az vratul Marat Marhat megh Inteznek es ely oztanak keoztek [Kv; TJK III/2. 69]. 1577: Ez fellywl megh newezett Jozzagoknak el osztasara penyglen my valasztok*... hogy azok es fellywl megh newezett Jozzagokath el osszak eo keozteok egg' keozel valo napon [Uzon Hsz; BLt 7. — *Köv. a fels.]. 1580: az ket faluknak patronwsw kozot akkoro(n) el osztotta Excindalta minden felnék az Eo portioyokat [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1591 Tudom Zabo Thamasnak az mely feolde vala Botosban varos keoze bocziata az varas azto(n) el oztá [Szu; UszT]. 1597 (Tudom azt, hogy a) tanorokoth el osztottak volna, hogy kwleon kwleon kazalliak, de Derek keppen hogy el osztottak volna en nem tudom [A.csernátón Hsz; HSzjP]. 1616: az Nehay Galtheoy Sigmond Rísz Jozaghit az Exponens Wersendj Sara es Zalay Thamasne Wersendj Marghit azzony keozeott, az mikeppe(n) igazba(n) es Egyenesben, lelkwnek ismerethj zerint tudhattuk el oztwa(n) el nylaltuk, es kinek kinek az eo Reszere intando Portioiat, az Masétol separalua(n) excindaltuk es kezekben ereztettwk [JHb XXV/25]. 1625 tecczet az teórúennek hogj valamit erdeot s mezeot irtast az kett peres faluk egj arant keozwl birtak; min-deneket aequal(ite)r ozzanak es intezzenek el bizonios hatarral; es kj kj az o rezet biria annak vtanna [UszT 137b]. 1658: ezelot az Juh Giutte-ment hogy el osztottak, harom veder orda mara-dot keozul [HSzj juhgyűjtemény al.]. 1679: penzt is lattam hogy nagy Czomolyekot osztá(na)k el menyé volt nem tudom [Bikfva Hsz; BLt]. 1738: vagon Udvarház noha pusztá Vásárhelyen, Varsocon, Monostoron, Mányaban... Az léányom Bornemiszane, és a kis Unokam Nagy Boldisár

Uram leankaja osztodogyanak S alkudozzanak azok felet ki hol szereti az helyet, S ha meg nem alhatnának az osztoztato birak osz(sz)ák s intéz-
zek el, vagy nyilat vessenek [Ks 14 XLIIII Kornis I. végr. fog.]. 1776: (Kérék, hogy) a mi Imobile bonumak maradtanak azakat <ö> kegyelmek közet osztannok el igazan [Aranyos-rákos TA; Borb.]. 1780 Jozzágaikat el osztatták [uo.; i.h.]. 1802 tsak fiatal osztatták el [uo.; i.h.]. — L. még ETA I, 76–7.

2. szétoszt; a împărți/distribui; verteilen. 1776: Huszonhat sor jo féle nagy szemekkel egybe ele-
gyített gyöngy mellyekis mostan Pártába és fülbe valoba el vagon osztva (így l) [M.köblös SzD; RLt].

3. szétosztogat; a distribui/ímpărți rind pe rind; nach und nach verteilen. 1586 3 Septe(m): Janos Vram az predikator feleséget el temeteok es hogi sok zegeniek giwltek vala hazok eleiben adatta Biro Vram 25 penz arra batkat Zeóchi Marto(n) osztotta el — /25 [Kv; Szám. 3/XXIV. 32].

Ha. 1718: el osztattunk. fel osztattunk [Baca SzD; LLt 2/9].

elosztandó szét/felosztandó; de împărți; was zu verteilen ist. 1781: (Mivel) feles Summát költöttenek az el osztando portiora advan... regibb Szülejktőlis el zalogasittatott szanto foldek(nek) reluitiojara feles zalog summat, azokat simul deponaljak, és az után fogjanak az osztáshaz [Asz; Borb. I].

elosztás 1. felosztás; împărțire; Aufteilung. 1569: Az my Ingo bingo marhanak feoldbelj vetemynnek Es chypleth buzanak, gabonanak, El oztasat Nezy Ide ala megh Irth mod zerinth hattwk keozteok megh ozlany [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1577: Ez fellywl megh newezett Jozzagoknak el osztasara penyglen my valasztok: Damokos Jstwant Damokos Thamast... hogy ezek ez fellywl megh newezett Jozzagokath el osszak eo keozteok egg' keozel valo napon [Uzon Hsz; BLt 7]. 1585: teónk Jlyen wegezest... mindeneket igazán kette ozzanak p(al) es balas keozeott harom darab feoldet azok keozwl kj weuen mely feoldet az ketteyt az marhanak keöz-teok el oztasakor gyeorgfj balasnenak deputal-tanak wolt [UszT]. 1599: Ennek az Ell oztasat biztam ziluasny peter vramra [Szava K; JHbK XXI/7]. 1791 meg edgyezvén az néhai... Pálfi Antal Urtol maradott menesetskének egy más között lejendő egyenes elosztásában (Pf).

2. beosztás; repartizare, împărțire; Einteilung. 1854: A Bogdan fele Udvar ház. el osztása egy első ház mellette levő oldal házzal és ezzel össze köttetésbe levő sikátorral és kamrával. Füst haz tornázt és hatulso ház [M.köblös SzD; Torma].

elosztat felosztat; a dispune să se împartă; aufteilen lassen. 1652: Az mit forgolagh bírnak at* teob atjafiakkal aszt osztassak el [HSzj for-golag al. — *Így! de nem sajtóhiba az h.?; lehet

azonban msh-hasonulás esete is]. 1655 : el osztatván arra deputálendo jó lelki ismeretű böcsületes emberek által in duas rectas et Coequales partes ... melly ekképen való osztás effectualtassék hová hamarabb [Br; Blt 3].

eloszthat 1. feloszthat; a putea împărți; aufteilen können. 1637/1639 Ezekett az szanto feoldeket es Thoh helyeket el nem ozthatták sem az Eoregh Zeller Martontol, sem penigh Gelyen Imre vramtol valo szanto feoldeket megh Ez Ideigh fel nem osztottak az attjafiak [Kv; RDL I. 111].

2. megoszthat; a putea diviza; (ver)teilen können. 1606 Valentinus Keoreosi de sűkeo iuratus et fassus est Zenat is buzat is ker uala az zena feol azt monda hogi az keoz masal de ha el ozthato(m) abbol is megj ado(m) rezzit [UszT 20/141].

elosztogat 1. szétosztogat; a distribui rind pe rind; nach und nach verteilen. 1650 temetese-mkor az szegenyeknek osztogassanak el huszon ot forintot [Kv; JHb III/7]. 1813 a Földös Ur-ságok több esztendőbeli eddig meg tartott mezei terméseket ezen mostoha esztendőben mind vagy el osztogatták vagy kész pénzért el adták [Déva; Ks 117 Vegyes ir.]. 1849 Az árendás udvarba volt szénát pedig Prostyan Nikuláj téven kezét réa, elis osztogatta másoknak, tetszése szerint [Héjjasíva NK; CsZ. Todorán Atyim (54) vall.].

2. elajándékoztat; a dăruí rind pe rind; nach und nach verschenken. 1585 Byro vram hagyas-sabol czhynalta(m) pogan penzt Egy gyrat, mel-lyet byro vram el osztogatot az Ezwsty czhynalassa f. 10 [Kv; Szám. 3/XXII. 58]. 1599 Biro vram uetetet. 1. Tonna Lemoniat. f. 6 2. Tonna eóreg eleuen Geombert f. 1 d 60. Ezeket eó kigjelmek vrunknak es az Tanaczi vraknak ozto-gattak el [Kv; i.h. 8/XIII. 37 Szabó András sp kezével]. 1736 Kaurmanné Aszszonyomat requi-raltam valami meleg ágyb(a) való magokért, o kglme azt felelte hogy örömet complacealna Ngod-nak de igen késén requiraltatott, és a ki volt el osztogatta mások(na)k [Nsz; Ap. 2 Kálnoki Mihály Apor Péternéhez].

elosztogatatt (haszonbérbe) kiadat; a dispune să dea in arendă; vergeben/mieten lassen. 1604 Minthogy penigh mindenkori az boltoknak es kamaraknak osztogatasa az biro es Tanach autho-ritassatol dependalt. az Egyházfiaknak legien Zorgalmatos conduiselek hogy az eztendeonek eleyn az birak es Tanach hely Vraimmal ozto-gatassak el [Kv; RDL I. 77].

elosztott felosztott; împărțit; aufgeteilt. 1609 : Attam az ket Porozlonak eg eg kőből buzat; Miel hog az el oztot buzat ell attam uolt abbol nem adhattam Nekiek Magam buzaiat kellett adnom [Kv; Szám. 126/IV. 57].

elosztozik megosztozik; a împărți ceva cu cineva; unter sich (auf)teilen. 1606 : Vagion illyen dolgunk mw nekünk Tarchafaluj Palfi Istua(n)nak es Palfy Ferenchnek az Zek megh latasara, mjert hogj jm(m)ar el oztoztunk. Az oztozaskor inegh keua-nam hogi miért en Palfi Istuan tizen negi ezten-dőtől fogúa hazas ember uoltam, Palfi ferench eochem pedigh neótelen legenj uolt, feleségemrejs ki oszuk abbul az rez eóreksigból ualo reszet [UszT 20/183]. 1610 : Tudom azt hogy engemet az Azzony .. el kildot meg tudni, hogy ha az Pwspeok Vram teóruenye szerent el oztozotte Chiki Simon fiatal Menyeteól awagy nem, de azt mondoztak ennekem hog' eok semmi oztozasokat nem tud-giak sem lattakis hanem minden keoltsegek ebe-dek es Vaczorayok edgyeot wayon [i.h. 20/224] ; aztis nem lattam ha el oztozotte fiatal menyeteól awagy nem" ... Mikoron Esperest Vram parantso-lattiaibol hazokhoz Mente(m) wolna, az Azzony ra aianla magat, hogy ha el oztozik^b nints mit tenni haza megyen [i.h. Gregorius Saxopolitanus Minister de Agiagfalua" vall. — ^a A válófél-ben levő férj].

elő I. hsz 1. elöl; inainte; vorne. 1585 Eua Birtalan Deakne vallia, Az vra ezt meg lata oda eleó, le vethe az vallárol A kender Magot es oda Rea Mene a' holt legenre [Kv; Tjk IV/1. 471]. 1608 Iratot Coloswarat az oda eleó megh Irt Eztendeoben, es napon [Kv; RDL I. 83]. 1634 az Hadnagy. kerde kiczioda megien oda elo az szekere(n) [Mv; MvLt 291. 28b].

2. a közelben; in apropiere; in der Nähe. 1718 : A Fogarasi Tömlőcztartot meg napoztattam, de ugy látom se pénz, se Rab nincs elő [Fog.; KJ: Rétyi Péter lev.].

II. mn 1. elülső, első; de dinainte, din față; vorder. 1618 Az felseo mezeoben egj fell alk feold az eleo labo(n) [F.csernáton Hsz; LLt]. 1864 Bánmező előláb oldalos [Méra K; KHN 244].

III. 1595 Az plebanos fiwet eleo weolgibem hog meg kazaltattam 10 vitornat attam. f 3 d 50 [Kv; Szám. 6/XIII. 12]. 1634 in Pro-montorio vulgő Kis eleómal nuncupato [Gyf]. 1712 az elő Malban [Sárd AF]. 1737 : Az elő patak szellyen [Magyarókereke K; KHN 92]. 1744 Ele (!) vőgybe a' Falu erdeje között [Sik-lód U]. 1753 Előláb [Miriszló AF]. 1756 : az elő patak v. pataka [M.bikal K; KHN 70]. 1758 A fotikáb(an) az elő (!) ág gödri mellet (sz) Délről az elő ág gödri szomsz(édságában) [Egres-patak Sz]. 1767 In Promontorio Elő-mál [Boros-benedek AF]. 1768 Az elő lábba (sz) [Méra K; KHN 242]. 1772/1812 Az elő Ajban (sz) [Kál MT]. 1818 : Az Erdőn az Előpatakba [Árapatak Hsz]. 1825 a Medve fő nevű Erdő Elő nyak nevű része [Papolc Hsz]. 1830 erdőből eredő Elő pataka nevezetű patakba [Hídvég Hsz]. 1847 : elő-ájban (sz) [Kál MT]. — A jelzet nél-kül adalékok az EHA-ból valók.

2. (el)következő; următor; folgend. 1700 : egjéb eórksegeit ... Fodor Gjörgj vr(am) colálta, eó

kglme vette hasznát, még elő esztendőkre is megadta az arendáját, vgj occupálta magának [Abrudbánya; Berz. 17].

III. fn 1. vkinek előlő fele/része; partea dina-inte/din faťa a cuiva; Vorderteil. 1584 Zigiarto Esaiasne vallia Sos Ianosne monda veszteg chak the Roz Na(m) teis Rea(m) zolal, es tamattal, Ne(m) vgy Bantam te veled en, hog ezt Erdemeli(m), de Nem Zargia (!) megh soha gyermek az eleodet*, Es azolta kinek Immar Negy eztendeie vagion, Magtalan vagiok, Nemis rutol megh a' giermek, chak az akory gyermekem vagyon [Kv; Tjk IV/1. 244–5. — * Értsd ne szarja le soha gyermek az öledet, azaz ne legyen gyermeked].

2. eleje; lamurā; Anfang (eines Alkohols). 1688 Vagyon itt két rend ászok, melyeken van négy általag, ketteiben egy kevés ser vagion utoly és elő. Kettei üres [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 4].

Hn. 1667 Az Ret eleb(en) az Felseő uegebe(n) [Imecsfa Hsz; EHA]. 1772 Eger Előb(en) [Nagyajta Hsz; EHA]. 1781 Kut előbe [Bencéd U; EHA]. 1797 A' Bértzelőben [Ajton K; EHA]. 1834 Hegy elő nevezetű helyben [Tarcasfa U; EHA].

3. előd; inaintas, predecesor; Vorfahr(e). 1678–1683 Az kiket azert edes Giermekim Is(te)n köz-
zületek megh tart, ha azt akarjatok, hogi regi io emlekezetű előtők dicziretes neveknek megh mocskoloiok ne legietek, s, ez vilagh előtti tizesseghetek megh legie(n), s, csendes becsületes életetek, Feljetez az Is(te)n, az igaz Romaj Cato-lica vallasban erőssek legietek, minden nemű dolgaitokot szorongotatastokot, az felseges Is(ten)-nek ajanlvn [Ks Kornis Gáspár kezével].

elő, elő- 1. még elé, elé-

elő I. mn 1. életben levő; (care este) in viață, viu; lebend. 1679: (A) kis hal tartó Ebbe(n) most semmi hal nincsen, nemis volna elő benne, mivel jo vize nem lehatt [Udzisztptér K; TL. Bajomi János lelt. 143]. 1772 mikor a Deákok* itt jártak volt Csorcsárék után, Mostan élő Csorcsár Makszin a' Deakokat ajandékkal, mivel, magyarul el tudta [Naszodi BN; Ks 184. LXXXV. — *Értsd A jb-felkérésre kiküldött (táblai) fró-deákok]. 1748 néhai Groff Hallerkői Haller Gábor Vr ő Nga élő özvegyének Groff Károlyi Kalára Asszonnak [Komjátszeg TA; AbN]. 1777 (Feleségem) velle való edgyes házassági életemben azakan kívül, kiket Isten magához szolított még két mostan élő fiu magzatokkal meg áldott [Cintos AF; KGy]. 1801 Mostani élő emberek beszél-lik hogy azon Malomnak Czövekjeit látták ottan a' Vizben tsonkán állani [Kökös Hsz; Kp IV. 297].

2. életben maradó; care rămine în viață; im Leben bleibend. 1625 az halal köz mindenikel de valamelliek Elsőben meg halna az Eleő fellre maragio(n) mindene az Meg holt felnek senkinek ne köthesse se ne hagihassa semmi fele marhaiatt [Szentimre Cs; UszT 17a].

Szk: ~ben tartás elfenntartás. 1623 Az ket Giermeknek Eleoben Tartasokra Rendeltunk, mi-
uel az Eoregbik Giermekie leorike Igen niomorult, egi fajlondis felszer szederies me(n)tet Bechultuk ad f. 10 [Kv; RDL I. 121].

3. Növényvilágra von. haszn-ban; cu privire la floră/regnul vegetal; bezüglich der Pflanzenwelt gebraucht: viu, verde; lebendig. 1771 Márton Czigány is vágott azon gyümölcsösből elő termő fát láttam [Búzásbesenyő KK; BfR IV R. 30/26]. 1732: edgj darabotska tilal-mas makk termő Csere Erdő imitt amott, nagy Vastag Csere, de inkább vastag élő gyertyán fak tettzenek ki belőlle [Szászsztjakab SzD; TSb 51]. 1753: Sárkányos fejében egy nagy élő körtvély fa is van [M.nádas K; RLt]. 1760 vagyon két nagy élő nyeső Tsere fa, a' több nyesett aprobb határfák között [Kakasd MT; KP]. 1781 Lattam hogy Sz Martoni Szabo Sandor egy nagy reves de élő ágas bogos Csere-fában be dugta a' fejét, es az Aszszu Levelet gyujtá vala égyben, es á fiust a' Fa tetejin mint a' Kéményen gözöl vala ki [Csóka MT; Ks]. 1814: Találtatik a fennebb szomszédolt Nyil Erdőben imit amat egy egy nagy élő vén Bük fa [Dob.; Bet. 3]. 1851: hét élő körtvély fa [Erdő-sztgyörgy MT; TSb 34]. 1869 megjegyzem azt hogy senkinek élő szál fákat maga használására sem volt szabad levágni [Told. 21].

Szk: ~ gyeű (elő)sövény. 1800: mind az ideig senki is soha az már most le vágott élő gyeűhez az Mlgos Udvaron kívül számat nem tartott [Ádám-
mos KK; JHb XX/19] * ~ kerítés 'ua.' 1845 ezen hely az érintett ut mellett végig nagyob-bára élő kerítésbe, más felől pedig a víz által oltalmazva vagyon [Nagyalmás K; EHA].

4. eleven; viu; lebendig. 1769: A Felseges Udvar eleibe hatván Némely Lakosok(na)k pa-naszszai, hogy a so aknákon Lévo officium szá-mára Fa vitelre erőltetnének, eo Felsege innen Anyai könyörületességéből vigyázván az elő Tárházánakis meg maradására, az efféle erőltet-tést keményen meg tiltotta [UszLt XIII/97].

Szk: ~ bizonyság tanú. 1560 Azert ezek mynd Jgy leuen az mynt meg monttwk. kyket myndeneket meg byzonytwk leueleinkel es elew byzonsaginkal [Kv; SLt ST. 6]. 1616: Előszer az praedicatornak fizetese felől mind élő bizonyságokkal, ugyan azon akna körül forgodo Urainkal vilagossan megis bizonyítottak azt, hogy eddegh esztendőnkent minden tergiuersatio-nelkül meg Jart volna azon varos* praedicatorinak az nyoltz szaz kö Soo minde(n) Kamora Jspanok-tol [Kv; RDL I. 100. — *Kolozs]. 1625: ezek-reől iuxta actiones mind leuelemmel mind eleo bizonyssagal bizonyitok [UszT 75b]. 1682 Causa Nagy Devetseriensis* Deliberatum. Mivel Vig Annanak egy nihanyssorj infidelitassa haromszori violalasa, lopasa mind Relatoriabol és élő bizonyságok által constal, per hoc Szilagi Andras tölle absolvaltatik [SzJk 170. — *Nagydevecser SzD] * ~ korpusz dtv eleven test. 1657 Mint hogy ez rend tartas, es dependentia nelkwl egy

társaság s communitas nem maradhat még, ahöz képest ilyen gradussal szerkesztetik elő kglmek egy mast, mint egy elő corpussa, hogy az Natio es contractus szerent ualaztatik ket fő Inspector Magyar es Szász az kik alkatmatosság szerent dirigallia(na)k ez varosba(n) minden rendbelieket attól fwgjenek az Torniokba(n) es uar fokoko(n) leueő Cehek, fertaliok(na)k kapitany, Tizedesi, kapukba(n) leueo vigiazok, es az szwkseghhez képest minden ordonantia azo(n) vrajnke legyen [Kv; PolgK 128] * ~ nyelvvel élőszóban. 1570 Heltay Gaspar vra(m) hithy zerent vallya hogi Az melj testamentum Lewelet eo Jrt, valamý azban vagion Jrwa Segeswary Damokos Beteg agiaban Elew nyelwewel ep elmeyewel zamlalta azokat Mind eleh [Kv; TjK III/2. 131]. 1574 Ez testamentomoth teöttem En zabad akaratom zerint Jleő nieluemmel az En beteg agiomban Erdely orzagban Giulia feiervarat [JHbK XXI/12. 6]. 1579 eleo nyelwekkel, minden kenzeritesnelkewl, my eleottewnk illien wallast teonek [Burjánosóbuda K; JHbK XXIII/40]. 1583 Galacz Annazon Az kett haz Jobagnak pedigh el foglalassara Byrassara es Thartasara vgyan my elottwnk Horwath Kozima vramnak zabad Akarath ada es engede Elleo Nelwewel [Oroszfaja K; Wlt]. 1608: Egy feleöl Colosuari Ghellyen Imreh, más feleöl az elő kglme zerelmes hazas tarsi Kalachswteő Katha azzony . my eleottwnk az elő zabad akarattiók zerint, es eleő nyelwekkel teőnek illien vallast, veghezest, es testamentumot [Kv RDL I. 85]. 1633 En Gradiczi Katalin Azzony tezek sponte io akaratom zerent illien testamentumott eleő nieluemmel [Kv i.h. 102]. 1681/1695 jöve mi előnkben egy Lengyel János nevű iffiu legény . Petrityevith Horvath Miklos ur(ama)nak szolgája ki mi előtünk maga élő nyelvvel, tön illien jelentést* [Széplak KK; SLt AM. 10. — "Köv. a jb-i elkötelezésre von. nyil.]. 1714 Néhaj Mltgs Ur Josika Gábor Ur(am) Succesorí élő nyelvvel, hallható Szoval, declarálák előtünk, hogy elő kglmek, az Fiak között Néhaj Apjok halálától fogva eddig fenn forgo Controversiákat amicabiliter kíványák revidaltatni [Nsz; JHb XLV. gub.] * ~ százából. 1626 My ide fel meg neuezet Testamentarius szemeliek, ezekreol vagiunk ez Testame(n)tom tetelb(en) is lelki esmeret szerint ualo tanubizousagok, melliet Szabo Mihalnak elő szaiabal hallottunk, melliet petsetwnkis erőssit [Kv; RDL I. 129] * ~ százával élőszóban. 1598 ieouenek mi eleonkbe, egy feleol, vitezleo Teke ferencz vrunk, Belseo Zolnok varmegienek Jspannia. Es mas feleol, vitezleo Chiereni lazlo, es az eo ileo zaiokál teonek mi eleotteonk egy mas keozeott illien alat meg irt eoreokke allando chieret es vigezest [Törzs]. 1610 szamosfaluj Mykola Ersebett Aszonj Elmybenn (!)* mjndenkjppen heljn Leuen Allapattjaba penigh Jlete kezczes Leuen Beteges es az hertelen valo nehezeöljse mjat, Leankajauall toldalagi Drusjannau, Jleó szajauall teon Jlen testamentomott [M.gyerőmonos-tor K; JHbK LVII/49. — "Olv.: elmfiben]. 1631:

Santa Peter mi eleotunk szabad eleő szaiauai, es nieluewel wallast teon hodgj az tiz forintot kez penzül az szerent megh atta Apor Lázár vra(m) az mint megh irtük (!) [Cszs; IB] * ~ százával 'ua.' 1691 Sz Pali Ferencz Uram egy részről, és más részről Nemes Hosszutelki Eva Asszony . mü előttü(n)k egymasnak nekünkis kezek beadasaval es tulajdon elő szavakkal modo praeisso alkuanak meg így* [Vizakna AF; Törzs. Köv. az alkuvás szöve].

5. átv megelevenedett/testesült; viu, intruchipat; leibhaftig. SzK: ~ káptalan élő lexikon; enciclopedie vie/ambulantă; leibhaftiges Lexikon. 1853 Méltotasson édes Néni az Ujfalvi, Mátéh és Kispál családok geneológiájokról annyit, a' mi eszibe jut leirni s nékem el külden. Üdvezült bátyám ezeket jól tudta, s valóságos élő kaptalan volt, utánna Néni tudgya legjobban [Kv; Kp Újlaki Sándor Kispál Lászlóné Mátéh Klárához].

6. ~ Isten a fennvaló (Üristen); Dumnezeu; lebendiger Gott. 1571 Keonyergunk ty kegiel-meteknek az eleo Istenert es az eo zent fyaert hogy ty kegielmetek Illien nagy Insigekbeol rab-sagbol eoket zabadicha meg mert chak ohayta-sokkal fohazkothatnak az eleo Istenhez [SzO II. 330]. 1573 Catalin Azzon Igarto Istwanne Azt vallia, hogi mykor Megh hallota volna hogi testamentumot tenne Kerestury Megen oda, Mond neky Io peter vram az eleo Istenert kerlek hogy lasd Iol megh ha az Isten ky vezen (igy!) Ez Nyawaliaba Lelkedet megh Ne Bauchad hogi ez vylagonis zenwegy lelkedneki Bantasara legen, hogi valakyre Bwntelen Ne valy [Kv TjK III/3. 64—5. — *Hihetőleg tollban maradt: ez vilagbol]. 1594 Azt monda a' leghenj Az eleo Jsten soha az eo lelket dicheossegebe Ne vigie noha halálnak Imnar fia, ha bozzubol Zol [Kv; TjK V/1. 462]. 1599 Az Nag Jleő Istenre kenzeritek Mindeneket, mindenek meg Allianak az en Testamentomomo(n) es meg obserualliak, es min-deneknek az mit Testamentomba hatta(m) meg Aggiak az Nag istennek Nag Neueben kerem [Szava K; JHbK XXI/7]. 1603 En Aztalos Miklos latuan giamoltalan uoltomat, hogy ennekem ne(m) uolna teob segitsegem az egy eleo Istennel en az felliel megh neuezet haza-mat adtam Radnoti Istuan Deak vra(m)nak kez penzen niolczuan forinto(n) [Kv RDL I. 74]. 1614 Vinczen be menek az hazban hát egy fazék igen ereössen feő el akaram wtni az taytekat s monda az vén azzony, ne az eleő Istenert mytt czelekedel majd el vezted Bathori Gabort [Nsz; Vlt 53. 5267 Th. Karaznai (50) fej-i szakács-mester vall.]. 1673/1681 Ngd megh tekéntvén az élő I(ste)nt es az en vékony alapomat méltotassék Ngd is abban az igassagban megh tartani [Vh; VhU 462]. 1747 az élő Mindenható Nagj I(ste)nnek ditsösséges névének káromlása és szidalmazása semmiképpen nem engedi, hogj az Jnctus élete továbbra terjedhessen [Torda; TjK III. 180]. 1780: A' Szivemet pedig tsak az egy élő Isten tudja [Ne; Borb. II Kováts József rekt.-prof. kezével].

Szk : esküszik az ~ Istenre. 1582 : Kalman eskevek az eleo Jstenre hog chak en senkinek meg ne mongiam, eo el hozza mind az 40 ft. mind az ezwt kalant, s mind a' gywreot [Kv; T]jk IV/1. 34]. 1678 : Eskusze(m) azért az Elő Istenre kj Attya fiu Sz. Lelek Telljes Sz(en)t Haromsagi bizonj Jsten, hogj ezen hivatalomban ... az én kimes U(ram)n(a)k és kimes Aszonjo(m)nak ..., igaz tőkeletes jambor Jstenfélő es hasznot kereső Szolgajok lesznek [Gyf; KaLt Apor István ir.]. 1722 k. : esküsöm az élő, igaz Istenre, ki Atja, Fiu, Sz. Lélek, személljében három, állatjában egy örökké valo Isten [GörgJk 76]. 1743 Esküszem az élő Istenre [Ne; Told. 22].

7. érvényes, hatályos; valabil; gültig. 1770 : Erdönket vágták s életék mind addig míg nekünk tutunkra lőtt mely Erdőnek meg vásárlásáról bizonyos metáiról elo Contractust elő mutatni készek vagyunk [Torockó; Bosla].

8. kb. közhasznú; de folos obstesc; gemeinnützig. 1682 : A krajzáros élő tőke életbe léptetése alyáltatik. Egy élő pénztárt teremteni Anyaszentegyházunkban égető szükség [Gyalu K; RAK 75].

9. élő vizű; cu apa vie; mit gutem/lebendem Wasser | ivásra/ítatásra használt; potabilă, care este bună de băut; zum Trinken gebraucht. 1580 : az zekes wyz Newo foljo patak mellet ... partyaban egy kwtt wagon ab oriente elo es Jo Jwo Kutt [Pókafva AF; JHb XXVI/8]. 1585 : elo es Jo Jwo kutt [Örményszékes AF; i.h.]. 1767 : Groff Kornis Antalné az esső vizet es moslékot a Magunk minden napi élő Kutunkra bocsáttatta [Kv; Ks 11. XLVI. 46]. 1778 Egi jo élő kut az udvaron, s ahoz való vas abrontsokkal való veder [Csicsó Cs; Ks 65. 44. 13]. 1816 : (A) Jozságnak fele részeit által adák minden utánna valo szanto kaszáloval Erdeivel mezeivel élő és foljo Vizeivel együtt, örökkösön, minden vérségekkal egyetemben Balog Márton őkegyelmének mint leg közelebbi vérnek [Szentimre MT; BalLev.].

10. működőben levő, működő, járó; care funcționează, care merge; in Betrieb befindlich. 1793 : Hitelesen doceályon arról a' Ratiocinans, hogy : vagy az élő Malmoknak Taxáját mind fell nem vette, vagy pedig a' Malmokban esett pusztulás ebben az Esztendőben [Déva; Ks 78. XVII. 8. 37].

11. . felhasználható; utilizabil; brauchbar. 1636 : Minden falunak eleo tűzre valo faja elegedendő vagyon [Siménfva U; JHb Inv.].

12. levő; existent, care este/se află; befindlich, seiend. 1628 u. Hites feleségem ellenem hamis tanacziot tartua(n), hallatla(n) es nem tőkeletes igaz hazassagba(n) eleo keőteles tarsasagot keövetven Diosi Anna ... en ream es maga szemeliere, vallot volna [SzJk 31]. 1688 : énnéke(m) hűtes Ur(am) léve(n) az I . engemet hűtes feleségét ugy tart, mint keresztiny hazassagba(n) élő emberek szokták Feleségeket tartani [SzJk 231]. 1819 : kérdezte, hogy tettzenék é a' házassága ...? melyre asztat felelte : hogy a leg jobban és a'

vizben élő hálnak állapattyához hasonlitatta [Kv; Pk 2].

13. megélhetését vmivel biztosító; care isi asigură cele necesare prin ceva; seinen/ihren Lebensunterhalt mit irgendetwas sichernd(e). 1752 En fatens itten ebben a faluban vénhedtem meg, de én nem tudom Várczán Paskujnak semmi némű Lopását, tolvajságát, orgazdaságát s minditig igaz két kézi munkájával élő ember volt szegény [Bikáca Sz; BfR Márkos Sándor (72) jb vall.]. 1757 : én igaz kézi munkájával élő embernek tudom ... Szász Jánost [Káptalan AF; TL. Varga György (59) jb vall.]. 1782 az olyan nyomorult özvegy, és más tsak nem Alamisnával élő személyekett ... mostan az említett Praefectus Ur(am) expiscalván, mind el viselhetetlen szolgálat alá szoritotta [Torockó; Thor. XX/4].

Szk : jó ~ jó élhető, tehető. 1600 : Harsany Peter Jo eleo ember vala, es Jo mywes vegre betegsege myatt volt fogyatkozásban [Kv; T]jk VI/1. 514]. 1702 : Batyamnak ... második Félesege ... hozot 4 ökröt ... ot is jo Elő Embérék voltak [Szentimre MT; BalLev.]. *jó ~ idő jobb idők. 1775 : jobb élő idő lévén akkor mint most, minthogy könnyen kapták a pénzt, könnyen meg fizették* [Nagyoklos H; JHb LXXI/3. 426. — *Ti. a taksát a jb-ok] *könnyen ~. 1812 Szász Fenes Lakossi könnyen élők, és leg alább valo portékájok, Jozságaikból is hamar pénzt tsinálhatnak [Szászfenes K; Ks 76 Conscr. 257]. *nehéz ~ idő nehéz idők. 1775/1781 mikor ... Josika Imre Ur eo Nagysága bírta ezen utrizált Jozságot Tutorság jussán, gazdagok vóltnak az emberek, nem is vólt akkor olyan nehéz élő ido, mint most 's magok számokra is sok gyűjtemént takarítottanak öszve [Renget H; JHb LXXI/3. 375].

14. vmilyen életben leledző, vmilyen életet folytató; care trăiește în, care duce o viață oarecare; in irgend einer Lebensart befindlich, irgend eine Lebensweise treibend. 1586 : Akor egiebet Nem Zola Albert hane(m) azt Monda, oh bitangol eleo te Ianos Bestie Curwafia [Kv; T]jk IV/1. 540]. 1610 eg' louamot setet pey szeórit (!) keotttettem uala ki az fyre mochar newy heljbe

Vr nap taúatt, es onna(n) nappal az keőtelet nywgit az lonok a' heljen hagiua(n) el Viuek Valamy gonoszul élő emberek [UszT 23]. 1747 : Bads Ersok ... eleitolt fogván paráznasagban elo személy volt, éjjel nappal Katonakkal társalkodott [Torda; T]jk III. 135]. 1783 Nanya Makavej egy igen embertelen másokon valo huzással vonással élő ember [Faragó K; Gyl.].

15. vmit használó/hasznosító; care fructifică ceva; sich bedienend, nützlich machend. 1681 : Az Havasrul fával élő közel valo Falubeliek, Talakkal, Tanyerokkal Csebrekkel, egyeb féle fa edényel Tartoznak, ollyakkal mineműveket ok azo(n) havas fáiból szoktak csinálni [Vh; VhU 56].

16. vmilyen névvel ~ vmilyen néven nevezett; care poartă numele de, care se numește; beim Namen genannt. 1681 Puskás nével élő szabadosok szoktak lenni ... ha mikor az földes vr

valakit ilyen szolgálatra rendel tartozik puskas-sagával lova hatán Zöld kontósösen az szükség idején, vagi à kívüli... à vár(ban) hoszu pus-kával gyalogh drabantoskodni [Vh; VhU 199].

17. vmihez folyamodó; care recurge la ceva; etw. anwendend. 1681 A' vas Kohra Keő Hanyo Tekenyő minden Banja(n) mértékes legye(n); mind véget ket felől s mind melyseget haro(m) vassal belyegeznek meg hogi se hoszsza se mely-segere ne amplificaltatnek, melyet .. könnyen véghb(en) vihet az Fraudulentiával elő mester ember [VhU 63]. 1746 az edgyik Incta Sáska Sára az Actrix Aszszont terhesen diffamalta expres-sis verbis boszorkánysággal élőnek s nem tiszta személynek, lustának, tortyosnak pronuncialta [Torda; TVLt III. 99]. 1747 Pap Vánka felől az ólta hallom a miolta fogságban eset, hogj a féle Malitiával élő ember let volna [A.várca Sz; Ks 27/XVII]. 1756 (A fiúnak) Néhai Atyára ... is Matyás Juonra egész falustol nagy gyanúságunk volt, hogy ördögi Mesterséggel, boszorkánysággal elő gonosz ember let volna [Vályebrád H; Ks 62/22]. 1823 Zoltán Ióseff azt panaszolván, hogj a' Doboi uttzai kortsomáros kész pénzért se akarna nékie italt adni, azon ráncorbol, hogj őtett hamis mértékkel élő Személynek bé jelen-tette légven [Déva; Ks 91. C. 12].

18. vmit élvező; care se bucură/beneficiază de ceva; etw. genießend. 1726 a Barta Anna Aszony édes ura Bándi István vr(am) á Jobbagjos nemes emberek számab(an) tartatik, és nemesi praeroga-tívával élő személy [Mezőbánd MT; Berz. XV/14. 3]. 1777 Etzken András Albisi Öss, gyökeres Lakosnak, Nemes embernek, és Nemesi szabad-sággal élőnek értem [Albis Hsz; BalLev. Vall. 3].

11. fn om/fiintā in via; der/die Lebende. 1614: Miuehogy Istennek el vegezet Akarattia volt, hogi az fazakas mihaly elseo feleséget az eleok keozzul, ky vegie, es az mely fiaczkaia attol meg maradat annak az eo portioiat ... mi Elottunk ki adna [Kv; RDL I. 95]. 1683 Ha Isten ő Szent felsége kegyelmének tetzene egyenes és törvényes örököseinket az élők sorából ki szollitnia, azon esetre maradjon az én kedves nőm Tamási Anna a vagyonnak szabad tetzése szerénti rendelkezője [Kv; Végr.].

előágas elülső felhérc; crucea din față; vorderer Deichselarm. 1666/1793: azon tilalmas Erdőből nyír, nyár és Gyertyán fából Falubeli embernek szükségire ökör szekérre elő utó ágasnak, ló rud-nak való fát ... pénz nélkül szabad hozni [A.cser-náton Hsz; SzékFt 19]. 1823: A kerékgyártok dolgozzanak eserént: Egy Ló Szekérbeli előágot és Ló rudat 1 Rf [HSzj kerékgyártó al.].

előálomkor kb. éjfél tájban; pe la miezul nopții; gegen/um Mitternacht. 1764: elő álomkor táma-dott légven azon Tűz [Szászkerked K; LLt Fasc. 133]. 1768: Vatsora után elő álomkor akkor égett el fen meg irt Magyarosi Benedek ő kegyel-mének egj bornából valo Süttő házának sarva-zattya [HSzj süttőház al.].

A hozzávetőleges értelmezés pontosabbá tételéhez nem nyújt támpontot a legrégebbi, zalavári adalék (1557: LevT I, 264) és a NySz-nak éppen Heltaitól csonkán idézett adata sem. Calepinus (1585) erdélyi értelmezői azonban a lat. *concupium* 'nox' (Finály) mellé az 'előálomkor' jel-t írták, MA is a *nox concubia*-t értelmezi így. Ezt ismétli PP is; ez utóbbinak összes kiadásában a címszóbeli szó alapszáva értelmezéseként 'primus somnus' mellett PPB-től kezdve a ném. 'der erste Schlaf' jelentés áll. Legbővebben CzF értelmezi az *előálom* szót és -kor ragos származékát; szerinte *előálom* 'az alvás kezdete, az elalvás utáni első idő'. Az *előálom* legmélyebb szokott lenni. — E régebbi értelmezések ismeretében számolunk a fenti jel-sel.

előarasz bakarasz, kis/kurtaarasz (a szétfeszített hüvelyk- és mutatóujj közötti távolság); schioapă (lungimea egală de la virful degetului mare până la virful degetului arătător); kleine Spanne (Abstand der Spitzen des Daumens und des Zeigefingers der gespreizten Hand). 1724: Nzts Galgai Rácz Péter ur(am) udvar ház helye itt a falunk-ba(n) ... extendalodott az falun le fojo pata-koska felől el kezdődővén felyül a szeljesedes huszon két ölnyivel, fecske farkulag széljesedett ... Boros Borbára Aszszony eo kglme kertének a hatulyáig két ölett két elő arasz hiján [Derze SzD; JHb III/67]. 1756: Magossága a Kő Fal-nak 1 1/2 öll Vastagsága Nap Nyugut felől valo részinek 5 elő Arasz, Nap Kelet felől valo részinek 4 Arasz, s egj Tenér [Branyicska H; JHb LXX/2. 24]. 1819: 813-ba termett aszszu szőlő egy atalagba egy elő arasz magasságu semmire kellő [Baca SzD; Tsb 6].

PP-ben a címszóbeli szó mellett a lat. 'Lichas' (a lat. szót köznévi használatban Finálynál nem jeljük !), PPB-ben e mellett még a ném. 'eine Spanne' értelmezés áll. — A címszóbeli szó azonban nyilván nem egyszerűen 'arasz' jel-ű. A tőlünk adott értelmezés helyességét CzF igazolja.

előarasznyi bak/kisarasznyi; de o schioapă; eine kleine Spanne (lang). 1789: Gyapott Gyolcs kendő, lévén a' két végén, szélleire is mint egy elő arasznyira fel nyuló Tot tsípke [Sepsiszkirály Hsz; Palotay 19]. 1803 Vagyon egy Len gyolts Keszkenő, két végén egy elő Araszni Toth tsípke kesken tsípkeb(en) szegve [Nagyteremi KK; UnVjk 203].

előárnyékos ellenzős; cu cozoroc; mit Schirm versehen. 1833: bór előárnyékos fekete posztó sapkája [Dés; DLt 306].

előárpa szín(tiszta) árpa; ora curat; reine Gerste. 1688: Vagyon itt fenyő deszkabol fel rott rekesz nro 9. Ketteiben Arpa van Cub 10// = szaladnak valo. Az harmadikban elő Arpa Cub 4// [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 6].

előbarázda kb. (természetes) határbarázda; rā-zor; natürliche Grenzfurche. 1790: a határ ... Napkelet felől való véginn látszó nagy és élő meg változhatatlan barázdánál megyen [Báld K; BLt]. 1815: élő barozda volt a szomszéd Soos Ur felől [Kv; Pk 3].

előbb, előbbeli, előbbeni, előbbi l. előbb stb.

előbbik előbbi; de mai înaintea; vorherig, vorig. 1670: Bizonicza megh Kerekes Janosne Asz(onyo)m

azt, hogy az Nemes Tanacz engedelmeiből celebratott lakodalmok Kerekes Janos Urammal minék előtte előbbik Urá(na)k gyermekinek részt ki mutatta volna város törvénye szerint [Kv; TanJk II/1. 719–20].

előbbkelő 1. előkelő

előbbször 1. korábban, előbb; mai inainte; früher. 1748 eő kglme ütött meg előbbször [F. Karácsonfy KK; Told. 56]. 1769 a Groffne apellalta előbszer, a mü részünkről is apellaltuk az gubernium eleiben [Szentmargita SzD; Ks 99 Kornis István lev.]. 1777 Etzken András Uram hogi meg halalozott hány Esztendeje nem tudom, de azt tudom világosan, hogy a Felesege holt meg előbször [Albis Hsz; BLev.].

2. elsőbben, előbb; mai intii; zuerst. 1721 latta Kali Nagy Simon uramot maga küssebb házába előbször annak utánna a Nagyob házába a meg nevezett aszszonyal hogy paraznalkodott [Kál MT; Berz. 12. 90]. 1749 Az I ugj declarallya magát, hogj az nálla lévő obsitos Katona előbször éget bort den. 6. bort pedig 5 Cupat ivutt légjen [Torda; TjK III. 255]. 1756 az Uraságnak Torda Vilmán^a Kilenczven Klákassi Léven midőn Szakaturára jötenek volna ezekkel előbször (!) Balog Uram^b az maga buzáját arattatta le az után az Uraságét [Ilondapataka SzD; TKI. Silan Mafte (32) vall. — ^aSzD. ^aA tisztartó].

3. előzetesen, előbb; in prealabil, mai inainte; zuvor, vorerst. 1720 hivata minket Gróff Conspurgi Conspurg Pál ur(am) eo Nga Simenfalvi udvarházához a végre hogy eő Nga, az melly kö és fa épületeket, kerteket építettet azon Simenfalvi Curia(n), funduson, Csürös es veteményes kerteken, mü azokat előbször accurate meg nézegetvén calculálvá(n) aestimálnok [Siménfy U; JHb XVIII/4]. 1803 a' ki fogando Ló a' Vajnai György Lovai közé bé szaladott, mellyet midőn onnan is Urokkal akarták volna ki fogni, a' Tzigány tellyes erővel azon vólt, hogy Válaszszak ki előbször a' meg fogando Lovat [Déva; Ks 114 Vegyes ir. Jk 574].

4. első ízben, először; intíia oarä, prima datä; zuerst, zum ersten Mal. 1752 Midőn előbször a Triduale Forum lén Láttam egyszer hogy az urffit maganosen Tiszt uraimék a' Judicium alatt bé hivattaták [Vice SzD; MvRK]. 1765 átkozott volt azis, aki előbször oda hívott [Tarcsafva U; Pf]. 1772 A Kis Fenesi Felső Malom előbszer^a betsültetett . fr 113 d. 84 [O.fenes K; JHbK II/17. ^aAlább háromszor előbször]. 1787 ő előbszer ezt mondotta hogy viszsza töltette^a [Backamadaras MT; CsS. ^aA buzát]. 1815 én ezeknek a' Birtokoknak neveze- tekről most hallok előbbször [Dés; Ks 79. 29. 811]. 1840 Szembesíttetik le tartoztatott Molnár Tamás

Biro Ferentzné Kováts Katalinnal, kinekis Szemibe mondgya érintett Kováts Katalin, hogy a közelebb mult udvarhelyi Ur napi vásár alkal- matosságával, adott előbbszer Molnár Tamás égy hamiss on huszast [Szu; KLev.].

5. legelőször; prima datä; zuallererst. 1795: Előbszer a Gorboi Udvarház mind Gorboi mind más Gorbohoz tartazo Portiok ., és a Csobánkán Gorbohaz Potlásul adatott Portiotska özvegyi tartásul a Mlgos Özvegy Groffnének maragyanak [Kv; JHb I/36]. 1796 minek előtte a' Zenebona lett volna, Tokai Uram azt mondotta, hogy itt a' határ ez a' füzfa s ha Tokai nem lett volna ottan, nem is lett volna semmi zenebona, de előbbször is ez indította fel a' többieket [Panit Sz; TSb 2]. 1828 előbször a Leveleknek ki adását sürgeté^a B. Apor Joseff Ur, azokat csakugyan regisztráltván szám szerint által adám [Martonfy Hsz; Bet. I].

6. kezdetben, az elején; la inceput; anfangs, anfänglich. 1746 midőn meg árad a Küküllo a' Gáttól fel dugulván előbször, a' miénkre is le hatt, és károkat nekünk is nagjokat téssen széna fűvünkben [Ádamos KK; JHb XIX/8]. 1793: Sorban Peter meg lehetősen Tanulván előbször az eő Nga Nagy Falusi Udvarában Koltsárságra vétetett fel [Kémer Sz; TKhf 13/34]. 1803 előbbször tsak közönséges, de az után osztán idővel Iro Déaki Hivatalában értelmesen, hiven és jámborul, el kívánt jární [Vásasút K; Bescski]. 1828 előbszer nem ugy tsoportol kezdett a' Sáska keresztül menni [Kelementelke MT; CsS].

Szk: ~ is 'ua.' 1801 előbbször is irom azt hogy nem mehettem oda mivel szegény kiokulál- tátván magát igen rósúl vólt [Kv; Kp. II. 59 gr. Haller László lev.]. 1815 előbszer is . azt kérdezte mit keresnek itt [Körtvélyfája MT; LLt].

Ha. 1796: Előbszer [Szászerked K; LLt Csá- ky-per 272. L. 18]. 1840: előbszer [Szu; KLev.].

előbbszöri 1. előbbi; de mai inainte; vorherig, vorig. 1677 az előbszöri inventalaskor adván be a Tutrix adós(na)k lenni f. 13/180 ., meg fize- tett [Kv; RDL I. 155b]. 1700: Az Gabona asztagoczkab(an), es Csürbeli odorb(an) vagio(n), az mi vagio(n) ., mivel az előbszöri Inventalás után elődtek belölle [Csicsó Cs; Bál. 71]. 1724: az en előbszöri vram Foris István vólt [Bet. 6 Tokai Jánosné Sára (48) jb vall.]. 1747 Hallot- tam az előbszöri feleségem Attyától [Sszgy; LLt]. 1761 Vásár Biroság dolgáb(an) az Com(muni)- tasnak előbbszörj determinatioja maragyon hely- b(en) [Torda; TjK V 28]. 1772 Nézetessék meg accurate az előbszöri Oculata Revisionak seriesse [Kük; JHb LXVII. 216]. 1782 az előb- szöri kertet le vágatták a Joszág mellől [Galambod MT Told. 29 1798 előbszöri Fele- sége meg halálozott [Dés; DLt].

Az 1724-, 1747- és 1798-beli adalék a 2. jel. alá is tartoz- hatik.

2. első; primul, prima; erste. 1748 mind az előbszöri s mind a' másodszeri Feleségétől hány gyermekei voltanak? [Aranyosrákos TA; LLt].

3. előszöri, első ízbeli; de intíia oarä, de prima datä; erstmalig. 1725 Vagyon . az előbszöri fel szort buzák(na)k második szorása egy szuszék- b(an) Cub. 10 [Beresztelke MT; Eszt-Mk Inv. 3].

Ha. 1840: előbszöri [Szu; KLev.].

előbe(n) 1. elsőben, mindenekelőtt; in primis rind, înainte de toate; vor allem. 1637 Az beuarando adosságokból Deputaltunk Kis Katanak Eleoben negyven forintot, mivel az batjanak Peternek vti keolcsegere es egyeb ruhazattjara teobbet keolteottek hagi nem eo reaia | Eleoben attunk az ket arua szamara egy Böregh feki ladat [Kv RDL I. 24]. 1637/1639 Keouetkezik az Minemü Marhak az harmadra az Relictanak Stenczel Imrenenek Jutottanak. Keouetkezik az Jegy aiandek, az kiket eleoben megn attunk az aszonnak | az Relictanak eleoben az Jegj Ruhaiat megh attuk, az aztal teritest is hasonló keppen eleob(en) megh attuk mindenekből [Kv; i.h. 111]. 1682 házamat hadtam az feleségemnek életéigh, olyan formán, hogy az én Atyámfiak nem ellenkeznek benne. Hogy ha penigh ellenkezni találnak, tehát az feleségemnek a város Teorvénye szerént való eotet illeto ezen házban leveo harmad részin kívül eleoben aszt az harmincz forintot tegyék le, és adgyák megh [Kv i.h. 160].

2. előre, előlegbe; anticipat, ca avans; voraus, als Vorschuß. 1592 Zikzai Janos vallia Igire aztis Pal Doctor, hagi ha megh nem giogithatna, azt az nióle f(ori)ntotis vizza adna neki akkit akkor eleobe neki adott [Kv; Tjk V/1. 194].

3. előbb, korábban; mai înainte; früher, eher. 1583 Mezaros Albert vallia, En kerem vala az eokreöket viczey Andrastol eleobe, De enneke(m) Ne(m) Ada, Tehat az vta(n) lata(m) hogy Melle me(n)t vaida Jacob, En Ne(m) tudom veotteye meg vag Ne(m), de lata(m) hogy Ala haita [Kv Tjk IV/1. 193].

előbör 1794 En Istokat Lo hátan a Natsá-god parantsolatya szerént téven egy sakba fél véka Gesztenyet és a Hinto Elo Börít, Szempalig el kiildöttem vala de Natsagodat ottan bé nem érvén visszá jött [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

A címszóbeli szó nagy valószínűséggel arra a hintó bakja mögötti oldalra erősíthető bőrtakaróra vonatkoznak, amelyet esős időben a hintón ülők magukra húzva, védekeztek az eső, ill. a felcsapó sár ellen.

előbúza színbúza; griu curat; reiner Weizen. 1676 őszi elő Buza Sax. Cub. 25//. utoly Buza Sax. Cub 10 [Gyf; UtI]. 1717 Tiszta elő Buza Cub. 29 Más aláb való buza, egy Asztag szeme Cub 56 Utó buza Cub 2,,2 [Pálos NK; LLt 140]. 1729 Ingredialt elő buza Ebed es Cseplo reszen kívül Cub. 32 met. 1 [TKI Petki Nagy cs. szám. 6a].

előcitáltatik elé/megidéztek; a fi citat/chemat pentru înfăţişare; vorgeladen werden. 1821 Nesztászia Muntyán észre vévén hogy határ kertej el vétetődött Gligor Lázár önkéntesen ajánlotta Nesztászia Muntyánnak, hogy ha nékie 3 Rforint Kaláts pénzt adand, tehát ki fogja kalátsolni ... Mátyé Sztentsiket ki adta, ki is

elő citáltatván meg kérdezett, 's maga sem tagadta hogy nem ő tselekedte volna [Nuksora H; JF 36 Prot. 1–2].

előcsarnok (templom)pitvar, rég, táj portikus; pridvor, tindä; (Kirchen)Vorhof. 1876: a templom bejáratába is egy előcsarnok készítenő [Sajóudvarhely SzD; ETF 107. 31].

? **előcsúcsott** előcsúcsorodott; űguuiat; nach vorn gespitzt. 1846 Wálther János nagyszájú előcsúcsott^a alsó ajakkal [DLt 1200 nyomt. kl. — ^aNem sajtóhiba előcsúcsorodott h. ?].

előcsügged lecsügged/csüggeszt; a-şi pleca; hängen lassen. 1807 Fridrich Vilhelm Frantz Negyven Esztendő Catholicus Pap természetére nézve törpe izmos elő tsüggedve hordozza a fejét ha ottan tanáltatnék el-fogattassék [Kv; DLt 66/808 gub-i nyomt. kl].

elődedén 1. vminek elején, kezdetén; la inceputul a ceva; am/im Anfang. 1584 ez penig zwret eleodeden vala [Kv; Tjk IV/1. 246]. 1585 Zent leorincz napia zereda(n) vala Regenbe a' sokadalom, meg betegedek az sokadalom eleodede(n) a' czegledy Nag Mate, es igen kenő ez olah Mihaly [Kv; i.h. 518]. 1594 Miert hogy eleiteol foghwan ez Varos, az orzagh fejedelminek es mellette valo tanach vraknak az vy ezteendeoknek eleodeden, aiandekokkal zoktak kegielmessegeoket io akarat-tiokat ez varoshoz kapchiolnj. Annak okaert vetettenek eo kgmek Adot egy vonasra f. 2 [Kv; Tanjk I/1. 228]. 1668 Ezt penig én kglmes Aszszonyom a' Nagtok istenes itileire támasztom, ha valaki kívánhattyaé azt én tölem, hogy szintén ugy mennyek én most elődedin elő a' dologgal a' ki bujdoso kenyeremet még jo modgyával meg-sem emeszthettem, vagy bujdoso turbámnak le-tétele után meg-sem pihenhettem [KJ].

2. azelőtt, vmi előtt való időkbén; înainte; vorher, früher. 1593 Dragan Tamas vallia, chak eleodedin az Timar Janos halalanak ertettem hagi Mondro Peter es Demeter Peter egi eokreot loptak volt Situej Gurzo kenezteol es az keneznek minden gianosaga raioi volt [Kv; Tjk V/1. 449]. 1602 Nagy ferenczne Borbara azzony vallia hogy Ach Mihalnetol hallotta hogy minek eleotte penigh Ach Mihalihoz menth volnays annak eleodedin leot vala egy eotchye hozza es monda Zazul hogy mennyen ky mert az kapu eleot az Vra [Kv; Tjk VI/1. 627]. 1614 még akkor Vársárhelynek vára nem vala, és ott^a kellett lakni karácson elődedin csak [BTN 49. — ^aRadnóton (KK)]. 1632/XVIII. sz. pünköszt elődedin hozzám jöve Kupán Boldizsár [Zabola Hsz; HSzjP]. 1653 szent Márton nap elődedin haza érkezének minden hadak a fejedelemmel^a együtt [ETA I, 45 NSz. — ^aBáthory Zsigmonddal].

elődés 1. élés; trăire; Gebrauch. Szk : ingyen ~ elősködés; parazitism; Schmarotzerei, Taugenichts-

tum. 1690 Mert Urak fő, s, nemes Emberek Özvegy Aszszonyok Arvak udvarháza, Papok hazaira való szállás absq(ue) omni respectu meg volt; akar mi rendbeli Emberek és az Szekely vitezlo rendek Lovainak marhainak postara valo el vivese, utonjarok(na)k es egjeb artatlan embe- rek(ne)k fosztasa, verese, vagdalasa, protectio- (na)k contemnalasa, es az sok ingyen elődés, melyekről Inquisitio lesze(n) és annak idejében a' G(ene)ralnak ő kgel(ne)k p(rae)sentaltatni fog [Ebesfva KK; Törzs. Bethlen Sámuel fej-i instr-ja]. 1698 Megh tiltott eo Felsege minden ingyen elődeseket, Tiszt Viselők(ne)k azok(na)k szolgál- nak és közz vitezek(ne)k ugj hogj senki azokat, azoknak marhajokat, konyhajokat ingyen tartani ne(m) tartozik [Nsz; DLt 475 gub.].

2. kb. lebzselés; trindävealä; Herumlungern. 1714 az Szomszéd Országokból ide költözött s eddig itt Commorale Sellerek eszre vévén, hogy eddig here modon masok Szárnya alatt Continuált létek es elődesek igazságos proportioval Circum- scribaltatott, es rendes Szolgálat p(rae)scribált- tott, nem akarják Szokott természeteket vál- toztatni, sőt inkább imide amoda el Szeledni kezdettek [Nsz; Wass gub.].

elődhetés folyamodhatóság; posibilitatea de re- curgere; Ansuchenkönnen. 1675 nyilván lehet Nagodnal minemű perlekedésem legjen Haller Pál vrammal eo Nagaval. Mivel peniglen ex Con- silio engedtetet volt megis ezen perlekedésében ellenem Novum cum gratiaval való elődhetesels eo Naganak, Annak okáért ha teörtennek ellenem való Novizalásával súlyosítottása Törvenyemnek ez Casusban. Alazatosan Jnstalok Nagodnak az Felseő Forumra: az Ngd Méltóságos Törvényes Táblajanak kglsen Demandalni ezen Torvenynek fel bocsattatasa feleől [Wass].

elődhetik 1. élhet, fenntarthatja magát; a putea trái, a se putea intreține; leben können. 1724: el mérik az leg öregebb emberekis mondani hite- kel hogy egyszer sem termet kevesebb gabonájok, annakis egy része üszög, ugy hogy magamis már három esztendő alatt egy szem Dézmát töllek nem vettem tsak inkább elődhessenek [Sorostély AF; Ks 95 Bethlen Imre lev.]. 1729 [Mikor az öreg Salamon*, Sztántsul nevű jb nagy apja) itten Apátzán bátsoskodott, az Attyám adot nekíe hat forintot költson, azután eo által ment Bölönben lakni, én Sokszor az Attyámmal el mentünk hozzája a hát (!) forintért, eo azt felelle sok az ember Apátzán, én nehezen elődhetem, de itt még is könnyebben kapok valami élest [Apáca Br; BrÁlt Brassó lt. Stenner II. IV. 15.^b — Szabó Mihály (48) jb vall. (Dani János kijeg- zése). — *Havaselvéről jött előbb Krizbára (Br), majd onnan Apácára. *A bácsoskodik al. közölt lt-i jelzet téves]. 1730 ő kegyelmetől Pasust kére a szük időben elmene hogy elődhessék az utan hozza nem jöve* [Bözödújfal U Pf. — *Egy jobbágy]. 1758 ada azon jöszagot ... az kiről elődhések [Kőrispatak U; Pf].

2. legelhet; a putea să pască; weiden/grasen können. 1780/1784: nem lévén egyebütt ara való elégséges helyek, hogy a Falu Marháji elődhesse- nek rajta [Galambod MT; Told. 29].

elődi I. mn elődi; parazit; schmarotzerhaft, schmarotzerisch. 1798/1800: Kőrösi olyan elődi, ingyen elő ember volt [Harasztkerék MT; Told. 30]. 1820: Székely Rosi egy házalo elődi Személy [Aranyosrákos TA; JHb F. 48].

II. fn tengődő ember; omul care vegetează; Taugenichts. 1751 Első nyil ... Szász Benéből egj feleségtelen elődi [Ks 11. XLI. 36].

elődik 1. él; a trái; leben. 1671 az mely magist- ratusnak alatta s inspectioja alatt eleődik, azon magistratusnakis forumát kel forumának agnos- calni [Kv; TJk VIII/11. 166].

2. tengődik, tengeti életét; a vegeta, a trái de azi pe mine; sein Leben fristen, vegetieren. 1714 a miolta fogságba esett a felesége koldulá- sal tartya magát s ugy elődik közöttünk [MNY XXXVIII, 131]. 1721 Tár Andras, Nemes sze- melj igen megh nyomorodot Embér hogy ha más nem teszi egy helyből más helyb(e) magaval jól tehetetlen, és abból* kel erőtlenségeb(en) elődni migh Isten elteti ötet [Csegez TA; Borb. I. — *Ti. a földből]. 1736: György Simon és György Györgye imitt amott az Faluban Muszkán* elődnek koldugatnak [CU XIII/1. 323. — *Muska AF]. 1740: Maga ... Buha Ávrám csak elődik a' mint lehet földel is zálog- b(an) lévén, edgy kő ljukban lakik [Runk TA; Ks 89 Inv. 54–5]. 1761 (A) Czigányok Sátorok- b(an) kitől hol lehet ott elődnek [Siménfva U; JHbK LXVIII/1. 60]. 1793 Josef nevű fia igen alá való köntösbe, tzondrába járogatott, és imit, amot, a' Jobbágyok között elődött, és keringet [Bodok Hsz; Mk]. 1809 September végén jöttem ezen helységbe, és Ugy elődtem, de ha innen meg szabadulok ismét megyek a Frantziára [Uzslt ComGub. 1752 „Szilágyosmjai Bako Jseff” (75) vall.]. 1821 idegen helységekben hanyodásban Sonyoruságban elődvén [Tarcsafva U; Pf].

3. előskodik; a trái ca un parazit; bei jm schmarotzen. 1700: a' Militia defectust ne szen- vedgjen és sem a' Particularis szegény Gazdákon elődni, sem az szegenységet Executiokkal terhelni ne kényszeritsek [Uzslt IX. 77. 9 gub.]. 1778: Malnason egy nihány ember affele huszas vonnas- nak szokot örülni es az idegeneken elődni [Málnás Hsz; HSzjP].

4. ? vki nyakán él; a trái pe spinarea cui- va; jm auf dem Halse sein | vkinél tanyázik; a ședea la cineva; bei jm lagern/hausen. 1757: Az Rettgiek* meg remültenek erőssen, egy Geréb nevű Csapodar N(eme)s ember vagyon között. Ez hol egyiknél hol másiknál elődik ő az tanátsosok, amint értettem igen jól él, ez táplálja őket valami egy más opiniokkal [TKI. Perlaki András Teleki Ádámhoz. — *Rettg (SzD) lakosai]. 1764: Szabo Lőrincz Tamásfalvi Cantor

lévén, Thuri Sándor urnál élődik többire [Altörja Hsz; HSzjP].

5. lakik; a locui/sedeia; wohnen ↔ él; a trăi; leben. 1684 Miskolczi István . nem Colosvári Ember, noha itt élődik [Kv; TjK 13. 161]. 1752: a' Nehai Mltgs Gubernator Ur ugy hallottuk hogy elbocsátotta volna, hogy élödgyek a' hol lehetne [Szentmargita SzD; Ks 16. LXXVIII]. 1798/1800: Kőrösi Márton nevezetű ember Jussát eö Ngának hagyta volna, azért, hogy sokáig tartotta ő Nga, s ottan Udvaráb(an) élödött [Harasztkerék MT; Told. 30].

6. biztosítja a mindennapit; a asigura piinea cea de toate zilele/cele necesare traiului; das Alltägliche sichern. 1698 Pulionnak Valoban niomoru határa vagyon ugy hogy ha az más Szomszéd Faluknak határán nem ellődnek Kudu-so(n) maradna(na)k [Wass]. 1699 Osvát János ket eokren elődet de edgyiket adossagb(an) el vették [Énlaka U; ÚszLt IV. 53]. 1717: adott volt ket ökröt kezehez hagi visellje gongját ellödgjek utánna [Tarcsafva U; Pf]. 1748: Szabó Mester legény volt . és ott mesterségével elődött [Torda; Borb.]. 1760 Kimpán Toma és Petru Exponálják hogy . régen az elejek mint egy három szekérre valo helyet vettenek volt, azon helyre szállást magok(na)k építettek ..., s nem lévén más örökségek onnan ellödtének [Bukuresd H; Ks 62/4]. 1765 volt két ökre is azt az el mult esztendőben el adta nyerekedett s ellödt velle [Nyárádkarácsonfva MT; Told. 76].

Szk: ingyen ~ élősködik. 1691 Az Passus-nélkül lezzegő (!) nemeteket vagy ha passussal járnak is de ha ingje(n) elődni, szekereket marhakat venni akar(na)k, zabolázzák meg, ingyen élni vecturakot vonni ne engedjenek, seot fogassák megh az ollyan excedáló nemeteket, és külgjék be az Quartelyba [Kv; Törzs. gub. ut.].

7. vmin él; a trăi din ceva; leben von etw. 1698: Buzájok nem volt, hane(m) Daczo Györgyné Asz(onyo)m Tiz Tiz veka Buzát osztott ki nekik, azzal ellödtének [Gyulatelke K; Ks]. 1718: az Urak marhai . mind a Lázár Ferencz Ur(am) Szénáján, Szalmáján ellödték [Gysz; Llt Fasc. 69].

8. táplálkozik, eszik; a se hráni, a minca; sich nähren. 1690 k. Az mit penig hoztak, ming-járt vittek az Varban Egy probenda cipom, edgj ejtel borom nem jarvan, kapitany, Udvarbiro Urameknal, mas emberseges embereknel előttem [Üti].

9. fogyaszt; a consuma; verzehren. 1700 Az Gabona asztagoczkab(an), es Csűrbeli odorb(an) vagio(n), az mi vagio(n), mivel az előbszeri Inventálás utan ellödték belőlle [Csicsó Cs; Bál. 71].

10. legelész(ik); a paste; weiden, grasen. 1686: Juhamott keczkekkel és czapokkal edgyar(an)tt ... be haytottak ... az megh irtam marhakotis hajtottak be az szabados marha legeltető hely-ből magok marhayokis azon helyben ellödvén [Úsz; Törzs.]. 1692: Pávák feleslen vannak; de mivel nyári idő lévén mint teli időn enni ele nem jűnek széllly a Gyümölcsös kertekb(en) Szőlő

hegyen, és a gazon szellyel az udvarház tájékan ellödnék s költnek [Mezőbodon TA; BK Inv. 26]. 1751 ezen Controversiáb(an) forgo oldalt (!) alatta levő Seppedékel edgyütt a Falu nevezete alatt tartatott ... nyárban a Szeg vég ludai, disznai ellöttek rajta [Kőrödsztmárton KK; Ks 17. LXXXI. 18]. 1762: mikor vagj egyszer a mezőre ki mentem láttam ... Malaczait a Gabonák köszt elődni | Ludgyai Borjai Pujkái egész nyaraszaka a Határban ellödik s ellödt [Kővár Hsz; HSzjP]. 1774 semmire kellő haszan-vehetetlen hely nyárban a' Czigányok Lovai ellödnék rajta [Aranyoslóna TA; EHA].

11. folyamodik vmihez; a recurge/apela la ceva; etw. anwenden/ergreifen. 1671 Ázzal a jussal ne(m) elhet az Incta, mellyel az teőb indu-bitata Ecclesiastica personák szokta(na)k élni, mint hogj külső magistratussuk bottia alatt, ez varosi territoriumon az városnak usussával fruc-tussával ellödik [Kv; TjK VIII/11. 166].

élődő 1. vmiből élő; care trăiește din ceva; (von etw) lebend. 1729 Az Diszno hussal ellödő hente-sek pedig az Meszárszek előtt szint Csinálva(n) veggel arullynak végeztük [Dés; Jk]. 1744 Itt pediglen a Szomszéd Nemes Udvarhely Széki Falukon Sokkal könnyebben vagyon az Adozás, mert hat vonó ellödő marhára edgy Ember nem ad többet, mint itt a mi Székünkbe 4. marhán ellödő Ember [Százazajta Hsz; INyR Vall. 52 Getse István (40) ns. vall.]. 1757 Szővérdi Jobbágy Stojka György pástorságával ellödő Szolgálatya helyet adott Forint 6 [Kiskend KK; Ks. 71. 52 Szám.].

2. élősködő; parazit; schmarotzerhaft. 1820 Székelly Rosi Szegény sok házoknál élődo, pipázó Személly [Várfva TA; JHb F. 48 Pataki István (44) lovas katona vall.].

élőerdő szabaderdő; pădure liberă/neoprită; gemeinsamer (freier) Wald. 1592: tartozzanak Az ombozj miklos uram zenaia kertelisire elig veezeott karot Adnj az ileo erdeobul Az meniuel Az zénatt be kertelhetik [K; Bál. 89] | az soha tilalmas Erdeo nem volt, han(em) az a falunak mynd az En Jobagimnak Es mynd az w Jobaginak keoz Eleo Erdeyeok volt, meolliet Juxta actione(m) kez vagiok megh bizonitano(m) [ÚszT]. 1636: Ez Falunak sem Makkos sem bardos erdeje nintsen kwleon az Udvarhazhoz a ki tilalmas lehetne hane(m) eleő erdeje busegesen vagyon, melly minden embernek szabados a' ki mi(n)t hordhattya [Siménfva U; JHb Inv.]. 1658 Mák (!) termő és élő erdek eligendő (!) vagyon [Zilah; EM XLIII, 308] | Mind maktermő és élő erdek eligendő vagyon [M.egregy Sz; i.h. 310]. 1801 a Nemes Kolos Vármegyei Köles Mezei (mellyis Praedium :) é Ujj Budai Köz élő erdő vicinussa. délről az O. Budai Köz élő erdő [K; JHb LXVII/4. 3]. 1814 a' helységünk Határán vagy-nak közönségesen élő erdők vagynak (így!), de ugy el-pusztittattak, hogy már haszon vehetle-neké lettenek [Kucsuláta SzD; Bet. 3].

IIu. 1633 Az Nagi chokas Budaj az eleo erdeioigh határ (így!) (e) [Burjánosóbuda K; BHn 40]. 1754 az élő erdő Bércz uta között (e) [uo.; i.h.]. 1779 Vagyon egy nagy darab helyen fekvő Falu közönséges Erdeie is, mely Élő Erdőnek hívattatik, mely jo Túzre valo Csere Fákbol álló Szabad Erdő [uo.; BHn 42]. 1813 Vagyon még egy Erdő az Élő Erdő utja között az Ujj Budai Határon | Van ismét az Élő erdő Berek uttyán alóll egy Darab közös Erdő; az Ev. Refor. Ekklesiákkal a' Rom. Catholica, és az unita oláh Ekklesiakkal, melyet egy aránt forditanak a' magok hasznokra [uo.; Af: 372]. 1862 az ugynevezett Élő erdő [uo.; EHA].

A feudalizmuskori *előerdő* 'vmely falu jobbágy-, zsellér- és szabad rendű lakossága számára kiszakított, erdőítható erdő' fogalmára, ill. fennebb megadott jel-ére 1. Af: 372-3. — 1. még Gergely Béla: EM XLVIII, 96.

előereszt kb. elővesz; a supune, a lua în discuție; hervoruehmen. 1580 Mostan azért az Mezarossok keonyeorgesset elő ereztwe(n) ennyeből wegeztek hogy zent Georgy Nappig meg engettek hogy Az husnak fontyat aggyak az mezarossok egy egy pinzen [Kv TanJk V/3. 216b].

előfa 1756 a Béres ház Sövényből font tapaszos kementzéje ál fa lábón és elő fán | a Kocsis, és Lovász Ház Kementzéje elegjes Zöld és Sárga festékű Paraszt kályhákbol kementze elő fajára rakatatott, belső része egészen Téglából rakatatott [Branyicska H; JHb LXX/2. 12, 26-7].

előfa arbore, copac; Baum. 1612 valahol sövényes gyümölcses kertt volt, és az Ellenseg miat minde(n) elő faiatol meg púsztúlt, sövénye el egett, most inar kender feoldnek fel szaggattak, sövény környülette ne(m) leue(n) [Kv; PLPr I/1. 1612-1615]. 1711 Láttam hogy az eo Nagy Besenyei gyümölcsös kertiből ualo elő fákat uágtá, s hordotta Nehai Márton Czigány az eo naga jobbágya | Márton czigány is vágott azon gyümölcsösből elő termő fát láttam [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Lukacs András (32) szabad szem. vall.]. 1724 Az Csiga Vára avassában ha valaki erdőne forint az büntetése ha fejszivel élő fát vág az hátán horgya 33 Pénz fejszi nélkül öt pénz ha holt fát fejszivel tíz pénz [Kisborosnyó Hsz; SzékFt 32]. 1758 látta volna Pap Vasziláit és Petrutza Ignátot jo élő fakkal [Szentbenedek SzD; Ks 25. III. 30]. 1768 Szász Szent Lászlónak* Oláh Létának egyben folyo határa vagyon Oláh Rákos nevezetű Falu Határával az említett Ország uttya délt néző szélyin gyűkeredzett régi nagy tölgy fa Csutakjánál melyis mindenkor határ fának, és jegynek tartatott a mig én itt laktomban fen álló elő fa voltis [Torda; JHb XXXVI/17. — *Tordasztlászló TA]. 1777 Popa Juon nagy, élő fákat le vagdált [Dupepiatra H; GyK]. 1806 (A helyet) ő Nga . . naga udvarához fogta kerítéssel élő fakkal is be plántáltatta [Erdősztygörgy MT; WH]. 1807: azon Malmokon

belőlől (!) lévő Szigetet maga Iffiaibb Rettegi Sigmond Ur fundálta, és maga plántálta mind azon élő fákat a melyek azon Szigetben meg találtnak [Apahida K; TLt O. 2]. 1831 Az alsó kis Berek a' benne lévő kaszaloval és Élőfakkal égyütt [Meggyesfva MT; EHA].

előfa-csemete (fa)csemete, csemetefa; puiet de pom; Pflänzling, Setzling. 1636 mindenik kereztt keozepin egy egy eleő fa czemete [Siménfva U JHb Inv.].

előfás ? cu arbori/copaci; mit Baum. 1813/1836 a' Szöllő megett valo erdő . . nagy, jo, Élő fás erdő volt [Koronka MT; Told.]. 1815 Hersány Juvon tulajdon maga kezével nyitatta magának azon irotvánt ép kies Bokros és előfás Falu erdejéből [Orsova MT G. XV/13].

A két szövegbeli ~ *erdő* szk láttán a 'válni való/fejsze-alá való erdő' értelmezési lehetőség felvételét sem rekeszthetni ki.

előfasor fasor; alee (şir de arbori); Baumreihe. 1847 Ezen* királyi palota előtt van egy négyszög piacz előfasorokkal [Méhes 5. — *Ti. a prágai].

előfizetés 1. kb. előre fizetett eljárási díj; taxa de procedură achitată anticipat; im voraus bezahlte Prozeßkosten. 1801 Nms Maros széki Szt. Imrei Nemes Balog Ferentz és Mihály Uramék Kegyelmeteket én általom tisztí hivatalom szent szokott elő fizetsem meg adása mellett Törvényesen Certificáltattják 8ad Napra a Szereda Sz Annán tartando V. székre [Msz; BalLev.]. 1845 Ügyvéd Ttes Máthé Gergely Ur, Szokott elő fezetesünk meg adása mellett, ada kezünkbe egy irott Citatoria Utasítást [M.fodorháza K; RLt O. 2].

2. előjegyzés és -fizetés; subscriptie, prenotare; Vorbestellung und Subskription. 1852 A Biblia Magyarázat ki adási elo fizetése September 1sőig meg hosszabbítatik [M.bikal K; Rak 50]. 1861: A' Sáros Pataki Püzetek 5ik évi folyamára előfizetésre fölhivatnak, a' T. Papok, akár külön külön akar Tarsulatokban [Gyalu K; Rak esp. kl].

3. előfizetési díj; abonament; Abonnement. 1853 Elő fizetés egy holnap* kotára . . 15 garas [KCsI 3 ismeretlen, de erdélyi kéztől származó berlini úti-bejegyzés. *Értsd hónapi].

előfog metszőfog; dinte incisiv; Reißzahn. 1841 Forgács Lázárnak felső előfogai hiányoznak [Dés; DLt 117 nyomt. kl].

előfordulható felmerülhető/vetődhető; care se poate ivi; was sich erheben/vorfinden kann. 1797: Szilágy Csehi Ifju Székely András a mult télen meg házassodván, mind maga, mind pedig Apja és egész ház tselédjek' rossz szokások és erköltselenségek miatt Feleségével valo keresztyén házassági életre egybe nem gyalulodhatott; a honnan Felesége részéről elő fordulható minden igaz ok nélkül szüntelen versengett, és már mintegy két hónapoktol fogva Felesége hitetlenül el is hagyta [IB. Dombi János szilágycsehi ref. pap kezével].

előforduló care se găsește/se întâlnește; vor-kommand. 1864 az ezen község határába előforduló többi topographiai nevek nem vétetód-hettek fel [Tölgyes Cs; GyHn 60].

előföld szántó/termőföld; aratúra, pámint arabil/roditor; Ackerfeld/boden. 1571: sok helieken penig faju zabad eleo feoldeket el foglaltak es kyket be kerteltetek kyket kazalni tartnak benne, kyken lowokat tartyak eztendeonkint [SzO II, 325 a székelység folyamodványa az egy-hez]. 1681 Levén a Koronkai határ szélben Vaczman nevű Praedium mennél hamaréb jartassak ki a környül valo falubeliekkel és a mi a Praedium-hoz nem tartozik a legyen a falu közönséges elő földé a Patronussal együtt [Koronka MT Told. 26].

előgördül átv előáll, mutatkozik; a se ivi, a apárea; entstehen, sich zeigen. 1864 Minden Egyházban a tanítás Nov. lén mulhatatlanul elkezdődjék. Ha valahol akadály gördülne elő tudositandó a Nt. Esperes Úr [M.bikal K; RAK 148].

előgyepű elősövény; gard viu; Heckenzaun. 1800: mind az ideig senki is soha az már most le vágott elő gyepűhez az Mlgos Udvaron kívül számat nem tartott [Ádámos KK; JHb XX/19].

előhaladó fejlődő; in dezvoltare, care se dezvoltă; sich entwickelnd(e). 1835 Énekes könyvünk ujbolí ki nyomtatását, példányainak egészleni el fogyása tette szükségessé s jobbitott ki adását pedig az előhalad(ó) nyelv és idő már sürgetve kívánta [Nagykapus K; RAK 11 körrend.].

előhám 1609 veottem . Zigarto Geörg-től egy fel eleo hamot d 70 [Kv; Szám. 126/IV. 59]. 1730 Két pár elő hamot égj pár vese szíjját, égj gjeplőt negj táskát a Város lovaihoz adott Kondort Ur(am) [Kv i.h. 56/XIX. 10].

A PPBI és nyomában a PPEI a lat. *averta* értelmezéseként szerepelteti a címszót és vele együtt a *szügyellő*-t. Alighanem ez az értelmezés sugallhatta CzF-nek jelentésadását: *előhám* 'a hámnak azon része, mely a befogott lónak szügyét fekszi meg, másképp: szügyellő' (l. még *hám* al.: *Előhám*, vagyis szügyelő, mely a szügyet fekszi meg). A címszó jel-ének megállapításakor a NySz is PPBI kettős értelmezésével él. Frecskay 571 a *szügyesszámb* 'Vorderzeug' szó társaként iktatja be az *előhám*-ot, de ilyen címszáva Frecskaynak nincs, és a nyergesesterség leírásában sem lelhetni felvilágosítást e hámfajtára nézve. Az ÉrtK-Sz-ban (*hám* al. képmagyarázatban is) szerepel a *szügyhám*, azaz az olyan hám, amelynek — a kumettel^a ellentétben — szügyelője van. [Az ISzK-Sz nem egészen szabatos fog-ban: hámigab, 'az igába fogott ló nyakába akasztott ovális alakú, nehezebb hám' *—b (Ezt a két értelmezésül adott szót nem találhatni az ÉrtSz-ban, csak az AkCsZ-ban értelmezés nélkül). A szerk. szerint talán helyesebb volna az *igahám* v. *igashám* összetétellel értelmezni]. Az erdélyi régiségbeli *előhám* értelmezésekor valamelyes valószínűséggel egy ilyen szügyelő s *elő hám* fajtára gondolhatunk, és nem magára a PPBI-től az *elő hám* mellett szinonimaként szereplő szügyellő-re. PPBI értelmezése ilyenformán alkalmasint félreértésen alapulhat. Ez esetben a félreértéssel annál is inkább számolhatunk, hiszen amúgy is a PPBI a lat. *averta* szó jel-eként iktatja be a páros 'szügyelő, előhám' értelmezést, holott e lat. szó Fínaly szerint nem is hám, hanem 'nagyoscska bőrszak, általvető, máhja' jel-ű. Az előbb adott értelmezés mellett a szerk.

megemlítheti a — jóval kisebb valószínűséggel számba vehető — köv. értelmezési lehetőséget is: a fennebb két kv-i kijegyzésben is szereplő *előhám* műszó a kv-i régiségben a kettőnél több lovas jármű (kocsi, hintó) két rendbe fogott lovai közül az első rendbeli lovakra adott olyan hámfajta is lehetett, amely készítésében, szerkezetében valamelyes mértékig elütött a hátulsó rendbeli lovakra tett hámfajtatól.

előhasú 1. első ízben vemhes; fátátoare întii; zum ersten Mal trächtig. 1649 Eleo hasu meddw tehene nro 4 [Kv; Szám 26/VI. 499]. 1656 jutot ket boriuzo tehen elő hasu [HSzj *fejős-tehén* al.]. XVIII. sz. eleje Bogár szarvu kék szörű elő hasu tehén [Usz; Pf]. 1717 egy szép elő hasu tehenet ütött meg a' szél Minap irtam vala Ng(na)k hogy egy szép ifiu elő hasu tehene(t) a pokol szél meg ütött, ez éjel az is meg döglött [Ap. 2 Méhes Makai Mihály Apor Péterhez]. 1756 Elő hasu három esztendő tehén 1 [Déva; Ks 92. I. 32]. 1761 Öreg Tehén Nro 4 Elő hasu Tehén 3 [Siménfva U; JHb XXIII/31. 16].

2. első ízben ellett, első borjas; fátáta întiia oará; erstgebärend. 1680 Fejős bornyas örög tehene nő 12. Elő hasu fejős bornyus tehene nő 13. Ezek a borjukokat alig tarthattak [A. porumbák F; ÁLT Inv. 37]. 1793 egy elő hasu Tehén meg borjuzván nagy bajjal szoptatták a borját [Kályán K; JF 36 LevK 263 Vég Mihály lev.]. 1811 Pákeinek egy elő hasu Tehene 1 ez alatt szopo ünő bornyu Rákosi Ur(amna)k elő hasu tehene 1. alatta lévő ünő bornyával [Ádámos KK; Pk 5].

előhely 1. használatba vett/felfogott (köz)föld; pámint obşteac luat in folosintă; in Gebrauch genommenes, gemeinsames Ackerfeld. 1606 az mikor penig abranfaluanak oda veteseök löune akkor mind az ket falúnak zabad elő helje leggen [UszT 19/32. Blasius Farczady de Zent lazlo pp vall.]. 1775 Emlekezi ke az Tanu hogj harap gjujtas idejini s oltani büntetés alatt porontsoltatott Oltzemieknek is ki mennj, és ugj oltalmaztatott mind Bodokkal köz élő hely [Hsz; Mk II. 2/71 vk]. 1816 Pelele a Báltya Székely Sigmund ur iljen képpen Azan két viz között lévő hely is Contractus mellett veliunk köz élő hely lévén valamint az Intető Közönség abbol maga hasznára híruink nélkül az előtt job részt fel törte mivelte használta ugy azan a Nyomon müis a más részt szabadasan fel törhetjük és azért potentiariusak nem vagjunk mert Nemo in suis potentiarius [Várfva TA; Borb. II].

2. (köz)legelő; izlaz; (gemeinsame) Weide. 1617: az hol my zabad lo keotó helye Osdola falvaunk vagion, valamint abban valaky elfoglalt akar hun Arra tizenket eoregh embereket valasztvan megesskesek es valahun az hatarok az fele keotéonseg falu marhaia zabad eleoheljnek ky iariak [HSzj *lökődő-hely* al.].

előindul előre indul; a porni inainte; vorwärtsgehen. 1572 Azon Birz Thetheyn eleo Judulwan, zalank ala Egy Kapws vtra kyt pestesy Kapwsnak Neweznek [Dés; DLT 164].

előing (férfi)ingelő; piept; Vorhemd. 1836: Elő Ing nyoltz [Kv; RKA]. XIX. sz. köz. 4 Ing — 4 Labra valo — elő ing 4 12 gallér [Berz. 17b].

előintézkedés kb. átmeneti intézkedés; dispoziție tranzitorie/cu caracter provizoriu; Übergangsmaßnahme. 1868 A képviselő életbeléptetését tárgyzó előintézkedés [M.bikal K; RAK 169].

előkel előkerül; a se gási, a apărea; zum Vorschein kommen, sich finden. 1774: midőn ... Imecs Laszlo Urnak elő költenek volna minden levelek praesentiankban lattunk a' többi között egy Testamentumot [Szörce Hsz; HSzjP].

előkelő vezető; conducător; leitend, führend. 1662 jm mostanis nimelliek melleőlwnk haza szöktének, az eleo keleő emberekbe(n)is, de bizony megh mutattjuk, hagi Fejedelme vagiunk [UszLt VIII. 71 fej.]. 1742: az előb kelő Szekbeli rendek [Asz; KW].

előkiált kiáltva előhív; a chema strigind; (schreiend) hervorrufen. 1729: azt felelé említet Palus biro Felelő Vonya, En Hallam az Falusiakot elő kiáltam s meg mondam nekik [Velkér K; Ks 7. XV. 14].

előkone mellső lábszár; picior dinainte; Vorderbein. 1680 k. Komanarol hajtot Ekrőt nro. 1. Ebből vitték Hatulso koncztot nro 4. Elő koncztot [Uti].

előkötél a takarmánnyal v. csépeletlen gabonával megrakott szekér nyomórúdját a szekér elejéhez rögzítő kötél; funie/ștreang de dinainte; Vorderseil. 1787 hat uj Istrang Dr 36 két avatag elő kötél Dr. 24 [Mv; MvLev. Csiszár György hagy. 4].

előkötő 1. (női)kötény; sorț (pentru femei); (Frauen)Schürze, Vorschürze. 1574: Vagion egy fekete zeles himmel hant Eleő keőteő vyon vy [Gyf; JHbK XXI/12. 5]. 1576 Vagion egy galernek walo, es egy eleo keteonek valo tyzta wonth Arany zel [Szamosfva K; i.h. XVIII/7. 3]. 1584 ky menek vizert mikorra be Ieowek latam hogy hozzv Ianosne Bwrkeornet az eleokeoteofel feredeo ruiaüal vthe [Kv; Tjk IV/1 233]. 1586: ada ... egy Aranyas gyongios eleokeoteot [Aszó SzD; Told. 27]. 1648: Egy Atlaczra varrott Scofiumos elő kötő [Mk Kapi Krisztina kel. 3]. 1653: ilona Aszoni regi Szolgalom imar fizetesen feljúl hagiok neki egi boriüzo tehenet es egi diznot, üiselo ingeimbe egi inget egi előkötőt a üiselo fekete Szokniamat [JHbK XLII/3 Kovacsóczy Zsuzsánna végr.]. 1673: Egj Zöld aranyas Terczenella szoknya elő kötőjevel vallával edgyüt [Marossztkirály AF; IB]. 1692 Egy gyenge patyolat elő kötő bécsi csipkével három rendel és körülletve valoval készítve [Bilak BN; JHbK L. 36]. 1714: Kék Selyem Előkettő, alul aranyos Szóvés f. h. 8

[Nsz/Fog.; REkLt II. Apafi Mihály hagy.]. 1764: Patyalatbol valo virágos elő kötő [Pókafva AF; Kath.]. 1835: két rokolya két előkötőkkel 10 Rf. 20 k. [Illyefva Hsz; HSzjP].

2. munkakötény; sorț de lucru; Arbeitschurz. 1530: Item ad camisiam Thome et eleőkeőteő et gathya dedi d XC [DomH 65. — I. még i.h. 59]. 1819: Minden Mester Embernek és Legénynek elő kötője vagy sűrta tiszta és fejer légyen; valaki pedig tisztátalan Szennyes Surtzal jelennék meg..., büntetessék meg 30 xrig [Kv; MészCLEv].

előkötőeske-lő kötényrész; parte a sorțului; Teil der Vorderschürze. 1576: En Melytth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere Egy eleo keteo feochket wonth aranyat wyssettet Mas eleoketeochke feot Arays (!) wyssettet | Vagion wysseth eleo keteochke feo feyr Selyemwel Aranyal waroth [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13–4].

Ez és a köv. két címszóbeli szó alkalmasint a kötény mellésére vonatkozhatik.

előkötő-lő kötényrész; parte a sorțului; Teil der Vorderschürze. 1576: En Melytth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere ... Egy gallernak walo fekete <ar>anyas zelt feyr Aranyas zelth egy eleorwhachkara eleo Keteo feonek walo, es egy Inghnek kezeleore walo [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13].

előkötő-lőeske kötényrész; parte a sorțului; Teil der Vorderschürze. 1576: En Melytth Anna hattam Baranyay Annok Zeoksegere ... Egy eleo keteo feochket [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13].

előközelget elközelget, (vminek az ideje) közelgöben van; a se apropia; herannahen. 1579: Az hydakra es vtokra a' zoleok keozt . vyssettetne gondot Rea Miert hogy ez zwret elő keozeolget [Kv; TanJk V/3. 197b].

előkrötlenedik ökreiből kifogy/pusztul; a nu mai avea boi, a-și pierde boii; die Ochsen gehen einem aus. 1814: szolgáló Embereik meg-szegényedtek el-ökrötlenettek [Szék SzD; Szentk.].

előkurkászhat előkotorászhat/keresgélhet; a putea căuta; hervorstöbern/suchen können. 1728 Acciusas mitto novellas, mellyeket nagj nehezen kurkászhattam elő [TL Steph. Enyedi gr. Teleki Ádámhoz].

elől elfojt; a inăbuși; ersticken/würgen. 1752: A káposztátis . éppen a' gyom előlte, úgy a' Tökis mind belé holt a' burjánba [Szentdemeter U Ks 83 Sükei Mihály lev.].

elől I. hsz I. elül; inainte; vorne. 1585 Georeogh Pal es Georeogh Miklos eleol Mennek vala, My hatrab voltunk [Kv; Tjk IV/1. 527]. 1599: Nagj Kanistos el hatra lakot az eoreoksegben: Kanystos Thamas eleol [Kvh; HSzjP]. 1652:

Ezen Palotanak kemenczeje belől fűjtő zöld mázos kalyhaból való régi, elől ket kalyha hítja [Görgény MT; Törzs]. 1750: A Roka Lyukon elől való labban [Mezőbánd MT; Hr 2/4].

Szk: ~ jár élen jár, mindenkit megelőz. 1762: Valamint hogy azért a' Gubernium az eő Felge szolgálatjának Sűkerebben lehető elő mozdítása véget jo példa adással elől járt ..., ugj bizonyos reménsséggel vagjon hogj Kegjelmedis ... maga személljesen .. dicsüretes példát mutatni, és azzal másokot is hathatoson fel Serkenti ell nem mulattja [Nsz; Ks 18. XCIII. 7 gub.] * ~ járás élen járás. 1653: Két nap után parancsolá ő nagysága*, hogy indítsuk őket által a Sárkányon. És én registrumot csinálván, registrálám a szeke-reket Krájinik László uram akarattjából, és végez-
zünk: „az előljárásnak módjáról, hogy az rendel járjon közöttök, és hogy szollitva induljon a kin leszen az előljárást azt pedig estve értse meg” [ETA I, 127 NSz. — *Bethlen Gábor] * ~ s hátul elül-hátul. 1803: a' menyí Juhot elől s' hatul találtak, fejeket el tsapdosták, a' szekerekre fel hányták, s el vitték [Toplica MT; Born. Xvc. 1/57 Sztójan Jakabne (32) col. vall.] * ~ talál a. összetalálkozik vkivel. 1570: Angalyt Danchyak Leorinchne, Ezt vallya. Es hogy megyen volt eleol talalta hogy Jew volt [Kv; Tjk III/2. 66d]. 1572: Bondy Peteor ezt walla hogj, Mykor Megok wala wgimond Az wtton wytez gaborth Talalam Eleol, Es Engometh Ew teretoth vyzza [Bfh; KP]. 1585: Jacob a' Barnasib vallya, Talalek eg legent Tamas Newe .. Attol hallo(m) hogy egy haydut talalt volna eleol egy Dardaul, igen fut volt [Kv; i.h. 520]. 1651: Mikor ide köblös fele az falu vighire iutek hallek az faluba(n) puska löuest eleb iduek az faluba ismet mas löuest Hallok megh rugaszkodá(m) es Beczki Sigmond Uramat elől talala(m) az ucza-ba(n), id Erösen onnat [M.köblös/Doboka; RLt 1]. 1653: Immár kettő a csauz velem, ez a kit elől találtam, Huszain csauz s a másik Bali csauz, a kivel hatodmagammal elindultam vala a szekér-táborról [ETA I, 131 NSz]. 1717: hazafelé indulék, s tanaltam elől Köncei Gábor uramot [Karatna Hsz; HSzjP]. 1747: Tudom bizonyosan s az Szemeimmel láttam az nyomát az meg neve-zett tilalmas erdőből midőn loptanak s az Erdő Pasztort Gavrillát előlis tanáltam midőn az nyomat Czintosra hozta volna bé [Cintos AF; Szentkgy Balog Thoma (76) jb vall.]. — b. szembe-kerül vkivel. 1570: Taligas Markos, lithy zeren vallya, hogy egy vasarnap Megen volt ky az Malomba es az kapwnal talalta eleol az Rengeo Annat kyt eo azkor nem Thwdot ky legen [Kv; Tjk III/2. 105—6]. 1583: hallotta(m) ezt Igiarto Georg feleol hogy azt monta volna, hogy ha Az Zorosban talalna Igiarto Ianosnet tahat Az Sarban kwerne .. Monda ... Az Azzony, Am Az esseh kwrwa fya Igiarto Georg eleol talala Az Zorosban de Nem Merte el tazithany [Kv; Tjk IV/1. 137]. 1655: láttuk Rázmány Istvánt, es Kállaj Gergelyt, kik látván bennünket hogy feléjük ereszkettem volna másod magammal el hatták az Oláhokat,

elől találván minket, kérdők eöket hogy honnet jönek, felelének hogy az szőlőből jönenek [Kv; CartTr II Mart. Sós ötvös vall.]. — e. szemben talál-vkit. 1605: En az gjermeke veresebe semmit nem tudok az mikor az Aitora menek Tarcziafaluj Albertotl elől talalam hat jo kj az fekethe palne gjermekeuel az aiton [UszT 19/87 „Peterfj gjörgjine Anna Zent mihalj.” — *Székelyszentmihály U].

Sz: ~ tűz, hátul víz. 1704: Mint Pasztor nélkül ju neped hultul tsak hull, Elöl tűz hátul víz nincs gyamolod sohu [EM XXXV, 273 gyászének] * nem tudja, mi találja ~ nem tudja, hogy mivel kerül még szembe/minek néz még elébe/mi vár még rá. 1653: Én magam, a ki ezt mostan írom, száma nélkül voltam halálos veszedelemben; de az Isten megoltalmazott ő szent felsége az ő jóvól-tából akkor, ezután immár nem tudom holtom napig (!), mi talál engem elől [ETA I, 73 NSz].

2. elő; inainte; hervor. **Szk:** ~ vesz elővesz, számadoltat; a lua la rost/la trei parale; vor-nehmen/kriegen. 1602: az dolgot ertwen Basta vramat mingyarast talaliak megh, es Aminth Jobban tudgyak oltalmazzak in tempore, es Job megh eleozzek eeket, hogy sem eok minket eleol vegie(ne)k [Kv; TanJk I/1. 416].

3. előre; inainte; voraus/an. 1582: Decemb(r)s 15. Jutottanak az Cancellarius Lowajwall ide mellyekett eleoll ele kwldeott Janos Deak Balint Deak es az lowaz Mestere [Kv; Szám. 3/VIII. 65]. 1590: Effelett eszel sem Elegedek hanem esmet louara wle, elől el syte [UszT]. 1597: Bwzay Matyas tizedes lewe(n) az theob gialoghoknak gonoz peldat adot mert hawa ki nem telwe(n) noha az hadnagi fel ho penzel kenalta de fel nem akarwan wenny az teobitis el hitegette az zazlo alol, es eo maga eleol el menwe(n) wtanna hitegette az teobitis [Kv; Tjk V/1. 124]. 1736: Mikor felkölték az asztaltól, újlag asztaltáldást mondván, az tanács urak elől menvén, utánok az fejedelem, fejedelemasszony, az fejedelem házában, onnan reverentiát tévén, mindgyárt kijötteenek, kiki szállására | Mikor egész nász népével megindultak, két úrfiat szerszámos lovon, párducz-vagy tigrisbőrben felöltözvén, daru- vagy kerecsentoll-forgóson elől küldöttek [MetTr 336, 379].

Szk: ~ kerekedik. 1766: Pünköszt György ... mikor üzték s a Lova meg kapván elől kerekedett Kispál Uramékon s ekkor ugj ütöttek nyakon edgj Puskával többet nem kapott [Kökös Hsz; Kp I. 234 St. Falka (35) miles equ. vall.].

4. elül felőlről, előlről; din fařa; von vorne. 1724: Söfi Szolgáló monta nekem, h(ogy) őt ne(m) szolgálni, hanem paráználkodni tartya Pekri Ur(am), és h(ogy) ezt a Leánt n(em) tsak elől, hanem hátul is éli [Póka MT; BK. Ersók Tollas Gergelyné (32) ns vall.].

5. elejéről, előlről; de la început, din nou; neu/nochmals anfangend. 1653: Más napra kelvén, annál is nagyobb vehementiával elől kezdik esmét a dolgot, hogy általán fogva reánk jönek és el-hánnják a kastélyt [ETA I, 88—9 NSz].

II. nu 1. vki/vmi előtti helyről; din fařa ..., dinainte; vor. 1582: a' Lo el ragatta volt es

háromzoris megh kialtotta Az Azzonnak hog el allion a' lo eleol [Kv; Tjk IV/1. 16]. 1588 hog az falwba be Jwttottan volna eggik Eokreomet ky boczyata az zeker eleol Pascha vayda Galpony: Sombori vram biraiia [Zsákíva Sz; WLt Luc. Barlas jb vall.]. 1591 Vegeztek eo kegmekek egy voxal hogi minden ember egy hetigh haza eleol minden teolteseket es akadaliokat el hordason [Kv TanJk I/1. 169]. 1630 reggel en seöprem el az vert az agja eleöl [Mv MvLt 290. 200a]. 1637 Varga Peterneis el úze s el tazigala az haza eleöl, orczatla(n), meni be s mosd meg az katonanak az szerszamat szenes vízzel. [Mv; i.h. 291. 117a]. 1758 Csutsák (!) István eleibe állott az ókröknek hogy bé ne vigyék, és el akarván állítani az ókrök előll meg ütötte Pagmák Simonnak a kezit [Gálfva KK; Ks 66. 44. 17f]. 1831 ez előtt kotzodo volt, az olahakatis Áruja elől el taszigálta, 's verte [Torda; TVLt Közíg. sztlanj].

2. *elbujdosik/szökhik vmi* ~ a fugi de ceva, a se sustrage unui lucru; einer Sache entkommen, davonlaufen. 1675/1688 u. (A jobbágyokat) ne huzd, vond, annal inkább ne sanczoltasd, mert az ollian mia bujdosik el a jobbagi, mint sem a szolgál<lat> elől [Borb. I Petki János ut. csikcsicsai jb-bírájához]. 1818 Álba Togyer Szemébe mondotta azonn Ifjunak, hogy a' Szolgálat előll többnyre bujkálni, és el szökní szokott [Körösbánya H; Ks 115e].

előlle 1. személye elől, öelőlle; dinaintea lui/ei, din fața lui/ei; vor ihm/seiner (ihrer) Person. 1582 mikor porozlo valem Zekel Margit hat meg terheswlt, es Kalman vram fizetet ennekem d 75 hog' megh Ne fogiam Margitot, Mind az Altal vgian meg fogtam volna de el zeókeöt vala eleolem [Kv; Tjk IV/1. 39]. 1585 Miko Miklos Jaczot Az Azzonnál, kezet zorongatta, tapogatta, Neha felis keolt az Azzony eleolle, de semmi vetket Nem latta(m) [Kv i.h. 492]. 1591 erkezek oda Zilagi Jstuan, es mikor eggikhez czapot volna, (nem tudom, ha zablia lapossauale, vagi elfuel :) arra is rea tamadanak, es aligh zaladhata el eleolle [Kv; Tjk V/1. 87]. 1756 az Jobbágyok az midőn ügyes bajos dolgokb(an) Balog Uramat requirálták, hatat fordítot nékiek s egy felé el ment előllők vala [Nagysomkút Szt; TKI]. 1765 Imre György az pitvar ajtóban állott midőn Murvai be jött a Tornáztban s még előlle a' Tornázt fája alatt butt el, hogy velle egyben ne találkozzék! Látván az In(ctu)sok hogj szépen kezéből meg nem menekedhetnének, onnan előlle más kortomára mentenek, kívánván a verekedést kerülni [Torda; Tjk V 260, 276].

2. szeme elől; din ochii lui/ei; aus seinen (ihren) Augen. 1573: Azwtan esmet mykor az Azzon Boltiaba Marhat zamlalnanak Ez Balint valamit ellene zol volt az azonnak, Az azzon meg Bwzwl Rayta Mond neky Meny ky Innet eleolem, Mert Mayd az fieidhez Iteom az kwlchot [Kv; Tjk III/3. 110]. 1593 Monda az Monostori legini, menni el beste lelek kurua azzoni eleollem mert

ezennel vgi vagon az hasadba az feizet, hogi ki omol az beled [Kv; Tjk V/1. 412]. 1763 Egy Szabadi István nevű Béressit addig verte hog az Földről fel nem költ, hanem ugy vitték el előlle, azután négy öt hétig sindvén végre meg hólt [Udvaríva MT; Told. 44. 15]. 1849 Kelemen Béni igen is jól tudja hog mikor és miket vásárolgattani mert előlle nem volt hova eldughassam [Kv; Végr. Vall. 50].

3. színe elől; dinaintea lui/ei; aus seinen (ihren) Augen. 1653 (A vezér) Elküldi hamar előlle őket, hog siessenek, lássák hog mire lészen a dolog holnap [ETA I, 132 NSz].

4. orra elől; de sub nas; vor der Nase. 1664 Toab az registralasban nem mehettem mert Balogh laszlo ur(am) el kapá előllem az leveleket megh haraguva(n), hogi registrarom, azt mondva(n), ez vta(n) is előttetek leszen [Kv RLt 1]. 1748 mikor nappal a Vram a maga hizo sertéssinek enniek adatott, szüntelen ott kellett őrszünk a' míg őttenek, mivel a' Tatar Vr(am) sertéssí ki őtték előllők, étszakánként pedig, hogj ott nem őrizhattuk, mindenkor azok őtték meg előllők [Torda; Tjk III. 240].

5. a szóban forgó dolog elől; dinaintea (da)vor. 1591 vgi czapa egy zabliaual eggik hozzam, hogi aligh vgorhatam el eleolle [Kv; Tjk V/1. 163].

6. tőle; de la el/ea; von ihm/ihr. 1570 az Azzonnepek onnat eleolek ely Mentenek, Nemykor esmet vyzza Ieotek es azt Montak hogi Byronal voltak [Kv; Tjk III/2. 173]. 1581 az vrsten eo zent felsege az meg holt kegielmes fayedelmunket Janos kiral fiat el wewe Eleolunk [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály lev.]. 1729 az után őszve szidván bennünket ő Kglme előlle el júvénk [Sövényíva KK; TSb 51].

7. keze alól, tőle; de la el/ea; von ihm/ihr. 1588/1593 Mikoron az Deesi hataron walo Kithi Malomhoz walo Zigetembeól . az eo kegne saiat chiordajat, Iaro marhaját be hajtani mentem volna ., hatalmasul az barmokat eleollem el veottik [Dés; Ks 35. V 12]. 1592/1593 Hogy penigh az Kaar thyueó Barmokat eleollem el veottik ., aztis beochywywel varom megh az Teoruen'teol [Dés; i.h.]. 1598 egikor keonieokleot wala azon fogoli azzony eleombe chiak hamar el weze eleollem egy pragai kese(m) [Kv Tjk V/1. 153]. 1635 az Nadossi Palne hazatol egy nehany ember ki iöuen el uőuek előllők az Nadosi emberek elől az Juhokat [Méra K; RLt 1 Kozma Marton (56) jb vall.]. 1700 Csiki Istva(n) vr(am) szolgálá Miklos es az Pekete Miklos vr(am) szolgálá Adám az orszagh utya(n) hatalmasul csak el vevék az ókrököt előllők" [Mezőbánd MT; MbK 93. — *A tilalmasból behajtott ókröket a hajtóktól]. 1730 a' marhákott előllők hatalmasul kik vették el . ? [Türe K; Told. 28]. 1731 az behajtando ókröket előlle el vőtte [Dés; Jk].

8. róla; de pe el/ea; von ihm/ihr weg. 1583 Azonkeozben hog ot Tanczol vala ez Igiartha Ianosne Az Meniegezőben, latom megh Az en Sayat cleo Ruhamat Igiarto Ianosne eleót Meg

Mondam Az Aniamnak hog el Akarnam vgian ot Az Menegzeobe ranthany eleolle mert eo el lopta volna teolle(m) az en marhamat [Kv; Tjk IV/1. 138]. 1591 Azonba Thamas esmet ra^a Indula, es egi deomeozkeoleo faual vyolag valtigh vere, annyra verek taglak, hogi surczais mind le zakadoza eleolle [Kv; Tjk V/1. 128. — *Egy köszörűsre].

előleges előzetes; prealabil; vorherig. 1860 végakaratomat előleges meg fontolás után .. a következőkben nyilvánítom [Kv; Végr.]. 1862 a' T. Esperes Ur a' T. papokat egy előleges Tanácskozására hívja meg April 28ára Sz. Lónára [Gyalu K; Rak 68].

előlegesen előzetesen; in prealabil; vorher, vorerst. 1844 : Kötelességemmé tétetett Pap választás végett a Tartsafalvi anyaszentegyházba sietve megjelenni ezt tudatván a Tekintetes Urakkal és minden Ecclesiái tagokkal előlegesen, akkorra egy bizonyos házhoz gyűjtessen teljes Ecclesiát [Bözöd U; Pf. Árkosi Mihály esp. lev.]. 1849 Kelemen Béni ragaszkodni kívánt az általa tett vallomáshoz, mit is Krizsán Maria, Kelemen Béni által előlegesen kigondolt ravaszságnak nyilvánított [Kv; Végr. Vall. 73]. 1859 : jövőben minden Egyházainkat illető lényeges intézkedések alkalmával a Mlgos E. Házi fő tanácsot előlegesen találják meg, és annak véleményét kérik ki [M. bikal K; Rak 60].

előlépés lépés; pas; Schritt. 1839 Várja el a' Kérelmes a' Felperes által teendő előlépéseket [Dob. Somb. II].

elől-fűtő kemence 1720 Az konyhárol mennek az konyha házban .., mely házban most főznek és vagjon ot ezen házban edgy mázas kementze elől fűtő kementze [HSzj konyha al.].

Alkalmasint azonos kemenceféleség lehet a belől-fűtő kemence-vel (l. ott).

elől-hátul 1. elül is, hátul is; și în față și în spate; vorne und hinten. 1736 : Az hintó vaspléhekkel cifrán ónozza, meg volt pléhezve, az bakja pedig elől hátul tágas volt [MetTr 366].

2. bárhol; oriunde; wo (auch) immer, wo .. auch. 1768/1771 : Dsugyánk .. mindeneket a kez elől hátul talál, a Bottyával mindgyárt ütni kezdi [Bukuresd H; Ks 112 Vegyes ir.]. 1803 Harmad nap mulva a' Remeteiek loháton Fegyveresen .. a' Ploptyisba jöttek; a' mikor ezeknek dobogásokat az Ötsém észrevette, a' Juhokot széjjel kergette, 's ugj elis szélesztette, csak egy néhányat kaphattak elé, a' mellyiket osztán elől hátul utól érhatték, kardal a' Fejeket el tsapták [Toplica MT: Born. Xvc. I. 115 Nátye Vasziile a' Ilii (40) col. vall.].

3. mindenütt; peste tot, pretutindeni; überall. 1803 Csegezi Ferentzis magát ott hogy viselte, hogy nem, s mitsoda szokkal élt, mivel

a' Házba elől, hátul igen Nagy Zaj és Lárma volt, és bajangás (!) meg vallani nem tudom [Berekeresztúr MT; Berz. 3. 5. B. 1].

előlhet megölhet; a putea ucide; töten können. 1605 : minden ember labas marhaynak paztort tarchion senky az kertek keozet zabadon ne Jartassa, mert valaky ott talalya megh leohessek es egyeb arantis el eolhessek affele kar teweo marhakat [Kv; Tanjk I/1. 525].

előljáró I. *mn* 1. (leg)első; primul, prima, cel dintii, cea dintii; allererste. 1640 : miuel az Adossag az oztozasban az eleol iaro dologh, azt az jobkol az attjafiak megh fizessek, meljreol Szakmari Marto(n) tartozzek az Jtt ualo attjafiakat quitalnj (!) miuel eo leuallja [Kv; RDL I. 117b].

2. felettes; superior; vorgesetzt. 1802 : azon Gabonát, a' mellyből Pálinkát szándékoznak főzni, előljáró Tisztjeiknek jo előre a' végre bé-mutatni, és töllek a' felöl bizonyoságot venni el-ne-mulassák [Kv; Borb. II gub-i nyomt.].

3. élen levő; care este în frunte; an der Spitze sich befindlich. 1872 : a jobb oldal azon működnek mi szerént egy ujjab változtást nyerhetne, de bizom azonba ezen mi Előljáró jo Uraimba, hogy ha az jobb oldali Ármányoknak eszek van, — a miénkeknek is vagyon és meg tudnak a dolog élin álva felelni [Csehétftva U Pf].

II. *fn* 1. előhírnök/futár; prevestitor, curier; Vorbote. 1625 Erkezwe(n), olaj Bék eleöl Jaroül, es szallas keszitenj az feő keövetnek, Attam vacziorara nekik Hust lib 6 Attam ismet olaj Beek számára zabot met : 2. [Kv; Szám. 16/XXXIV. 164].

2. előhad; avangardă; Vortrab. 1653 Báthori Sigmond . elindula Havasalfölde felé a Szinán táborára. És előljárót válogatván, Tergovistya felé mentekben a bassa strásait először, de azután a csatáját is futva szalaszták [ETA I, 45—6 NSz]. 1657 hallván a tatár jövéseit, csatát bocsát elejekbe Kemény János uram, és egynéhány úttal megűzték ugyan a tatár előljáróját ... végre a dereka is elérkezék a tatárnak, és táborba szállnak [i.h. 164]. 1690 valami relitatio esvén az előljárók között, Hannover* fejedelem elesett lövés által [IIAMN 328. — *Így!]. 1770 azt hallottuk, hogy az német beszállott Bányára, — de hazugság volt. Berkeszig eljött volt az előljárója azelőtt való nap, de onnan visszafordult az táborra, Szurdokhoz [TT 1891. 285 SzZsN].

3. kb. útcsináló/egyengető; care netezește calea, care usurează/inlesnește cuiva ceva; Wegbahner/schlichter. 1769 senki ő Felsegé országából külső országokra ki menni ne merészellen, sem mást ki szoktetni avagy ki tsalni ne bátorokodgyék ... ezek(ne)k elől jároi, Szoktetői, Csalogatoi elsőbben öt esztendeig, másodsor 10 esztendeig való tömlenezre és közönseges munkára büntettetnek [ÚszLát XIII. 97].

4. kb. főkolompos; cap de rebeliune; Haupt-rädelstführer. 1784 : valaki ezen zenebonának Előljáróját, vagy mást, a' ki ennek főbb Inditójá-

nak, Gyarapítójának, és Vezérének tanáltatik, el fogja, és Személyesen, illendő Helyre által adja, mind annak tudnia illik: a' ki az Elöljárót, mind pedig azoknak, a' kik az többi főbb Indítókat fogva elő adhatták 300 Arany jutalmak legyen [Nsz; Borb. II gub. nyomt].

5. tisztségviselő; demnitar; Dignitar. 1635: ez Varasnak Biray Tanaczi es eleol jaroí [Kv; Céhír. I. 12]. 1740: az elől járok oda disponált Comissariusinkkal rutul bántak elég teremtetétt, hunszfontot rebellist ruháztak réájok [Kéménd H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1751: My Nemes Somlyai Reformata Ecclesiája Elöljárói és Curatori [Borb. II]. 1782 a helységnek az eleje pro lubito pusztította a szegénységet nyomorgatta, huzta vontta, a mint Tavally is esett, hogy harminzt forintnál is többet huztak a szegénységen, s azt az Elöljárók meg itták [Torockó; TLev. 416]. 1836: Az ugy nevezett Két Viz közötti Fertályban . 1831-ben . Fertály Elöljárói, ugy mint Bagaméri Mihály Fertály Kapitánya, Kecskeméti Márton Fertály Jegyzője és Akeszmann (!) János Hűtős arbiter [Kv; Pk 3]. 1844: Honnyomban Házam és jóságaim vagynak, 's helységembéli Elöljáróktól pedig semmi írásom nintsenek [A.sófia U; DLt 1441]. 1849: a' Tehenekből magamis égyet fel fogván, és kár potlasul adatván az előljáróktól el vittén (!), melyet viszáis adtam [Héjasfva NK; CsZ. Szonya Demeter (59) vall.]. 1858: az eddigi Elöljárók számadatai meg vizsgáltsanak. Ezen végrendeletem teljesedésbe vételét a' kolosvári ev. ref. ekklezsia keblí Tanácsára és előljáróira bízom, kiket e' végre tisztelettel fel is kérek [Kv; FésüsCjk 102].

6. feljebbvaló, felettes; superior; Vorgesetzte. 1813 A' Czeh Articulussa szeréntis érdemes é az ilyen hástáras s Elöljáróinak nem engedelmessékedő Ember, hogy a' Czehbéli Társaságnak Tagja legyen? [Dés; DLt 56. 4 vk].

7. ? kisbíró; judele mic, vicejude; Vizeschulze. 1849: Becsúók: 1. Falusi bíró if: Ördög Mihály. — 2. Falusi Elöljáró Bránya Péter. 3. Falusi hítes Kádár István id. [Magyaró MT; DE 2].

8. ~ban a. ? bevezetőben; in introducere; einleitend, als Einleitung. 1635: Mínd ezekert meg tekintuen sok nyughatatlan faratsagos munkait es gondviselesit abbol valo szeretetibol hatta Testamentumban az Lakatos György Vram mellette valo Hasz reszt az mi helt eleöl iaroban (így!) az mint az Testamentum leuel ki mutattya [Kv; RDL I. 23]. — b. kb. legelsőbbon/először (is); mai intli, in primul rind; erstens. 1653: Ada azért kész szép hadat a vajda Rác György mellé, és előljáróban kibocsátá a Bodzán* őket | Mikor pedig a hadak beérkeztek volna, előljáróban akarták a vajdát hogy házánál tapasztalják és megfogják. De résen volt a füle és el szaladott a Neszteren által [ETA I, 80. 155—6 NSz. — *A déli-kárpáti Bodza-szoroson].

előljárói kb. felettes; superior; vorgesetzt. 1834: midőn az Ekkle(esi)ák Csere vagy örökös vásárt akarnak tenni az égyező Levél meg írása

előtt kötelesek tzéljaikat inditto okaikkal az Elöljárói Hivatalnak bé jelenteni [Vaja MT; a hagymásbodoni (MT) ekl. könyve].

előljároság 1. (testületi) vezetőség; conducere (colectivă); (gemeinschaftlicher) Vorstand. 1847: Meg ösmérő írás Arról: hogy Tállyai Samuel Ur . . 350 válto mríkat a' MVásárhelyi Ref: fő iskola tisztelt Elöljárósága' kezébe aláhagyott [Mv; DE 3]. 1859 Tamás Zsófia özvegy Czakó Jánosné békövetkezendő halála esetében az ezen városban Helvétá hitű egyház tiszt előljárosága már meg nevezett . házat és telkét minden akadály nélkül foglalja el [Kv; Végr.].

2. községi közigazgatási testület; conducerea (colectivă) comună; Gemeindevorstand. 1849: A Buza szalmáját Bizta az elől járosag Szávuly Györgyre osztán a többitis ök adogattak el | Egy asztag tiszta Buzáját az akkori elől járosag Prostyián Nyikuláj Kapitánságába Csépeltenek ki [Héjasfva NK; CsZ]. 1851 Dohányt vltettem . . , az rendelet szerent az itteni elől jároságnak fel is jelentettem [Kebele MT; Újf 2 Kimpán János udv. gondviselő lev.]. 1853 No de ugyan meg küsdém Szabo Sándorral a' Szakadát tövín lévő földbeli részemért — a' Hely színere is ki mentünk az Elöljárósággal . . s bé bizonyítottam hogy nints igaza mit az Elöljáróságis át látá [Héjasfva NK; Pf. Nagy Károly lev.]. 1855: (A) helységnek százados szokása az, hogy ha innen is tul is a vizen miénk a határ, ugy ha a locsogás által tul költözik valakinek a földje ott ki keresheti és métáztathatja az előljároság által [SzConscr külön mell.].

előlköszöntő kb. előkövet (a lakodalmi menet hírvívője); vestitor (care însoțește nuntași); Vorläufer (des Hochzeitszuges). 1736: Mikor megizenték, hogy készen vadnak, egész nász népivel megindultak, két úrfiat szerszámos lovon, párducz- vagy tigrisbőrben felöltözvén daru- vagy kerecsentoll-forgóson elől küldötték, azokat előlköszöntőknek hítták. Azok elmenvén, az menyasszony fő-gazdáját az násznagy nevelvel köszöntötték, a meneteleknek okát megjelentették, az gazda szépen megköszönte, és viszontag köszöntötte az násznagyot, s megizente, hogy jó szívvvel várja s látja. Akkor az gazda vagy egy nagy selleg vagy pohar vagy fazék bort az előlköszöntőkre köszönt, azt azoknak előbb meg kellett innya, azután táncot osztottanak nekik, s hármát táncoltanak, az tánc után hasonló edény bort köszönt újólág a gazda az előlköszöntőkre, akit meg kellett innya; és mivel három-négy alábbvaló főember gyermekei, ifiak voltak véle (így!), azokat is úgy itatták s táncoltatták. Azután az örömondók visszamentenek és az násznagnak az követséget megvitték [MetTr 379. — *A lakodalomra készülő menyasszonyos háztól].

elől-utol úton-útfélen; la ficcare pas; auf Schritt und Tritt. 1599: (A kozák) valakyt eleol, vtol

talál vala, myndent szyd, es veer vala [Kv; TjK VI/1. 384b]. 1603 hallottam Bwrkeorneteol hogy ... eo az eo rezereol velle ne(m) perel, de valahol eleol vtol talallia mindeneot zidgia [Kv; TjK VI/1. 684]. 1785: Blágáne ... mindennel akit elől utol kap barácskozik (!)*, de nevezetesen Ursz Gábor kísérgette és járt velle [M.nagyzsombor K; KLev. Georgius Ugrán (50) vall. — *Tollvétség?].

előülés elnökösködés; preşedintie, prezidenție; Präsidenschaft, Vorsitz. 1798/1799: Kolósváratt, a' Felsőes Királyi Gubernium előtt, Méltóságos Grófi Gubernátor, Losontzi Bánfi György Ur ó Excellentiája Előll-ülése alatt fel-vétetik* [TLev. 5/16 Transm. 419. — *A jk]. XIX. sz. eleje: Eleven emlékeztetbe vagon még Málgós Groff Urnak ezen Nemes anya Székben valo előll ülésének Sűkeres nyoma [Hr]. 1820: Falu itélő széke tartattatván Falus-biro Sollyom János Előllülése alatt . a' Pál fiak által el tőzvekel és gátlással meg erősítettett őblögetés ítélet alá botsattatik [Frákos U; Falujk 100 Barrabás Áron pap-not. kezével].

előülöl elnök; preşedinte; Vorsitzende. 1807 Josintzi nup Fő Biro, és az Divisoria Comissio Elöl ülője [M.nagyzsombor K; Somb. I]. 1834: Máriaffi Antal m. pr. Fő Biro, és Elölülöl [Dob.; SL].

előmegy 1. elhalad, tovamegy; a trece; an etw. vorbeigehen. 1584: Barbara Zigiarto Ambrus zolgaloia vallia, hogy eg nehania(n) Amy hazunk eleót eleo Mennek Vala Istwan deak vtol megie(n) vala es ily zol vala, Menietek bekewel el edes baratim Ne haborogiatok en velem [Kv; TjK IV/1. 312]. 1744: Most a közelebb el mult ősi alkalmatossággal, mikor Közép Ajtán a Connumeratio volt, és mikor szintén Bölönnek kellett volna bé járni (: minthogy már Bölön előis ment volt:) engemet Királybiro Vram eo kglme küldé Száraz Ajtára, hogy a Száraz Ajtaiakat elő hajtsam a Connumeratioira [Bölön Hsz; INyR 32].

2. elő/kiáll; a se prezenta; sich vorstellen. 1669: Minthogy minden vegg helyekben mind az Eji, s mind az nappali vigyázás igen szükséges, azért minden ember az Assessorok kívül a' mikor a' Circalas rá következnek, vagy maga jó apparatussal eleo mennye(n) vagy arra illendő jó fegyveres embert maga helyeb(en) küldgyön circalnj [Dés; Jk]. 1777 Akik kasár tsinálni elő nem mennének vagy maga emberit nem küldené Dr. 15 büntetessék [HSz] *kosár* al.].

3. elmegy; a se duce, a merge; weggehen. 1618 Az egy nap éppen eltelek, s el is végeztem, hogy reggel holnap csak az Nagyságodnak írott pasa leveleiért kell előmennem [BTN 113]. 1790: Valamikor a Szőlő Biro a Szőlők állapottya fránt valamely időre hagyást, vagy Gyűlést bocsát, azt rendre egyik Háztól a' másíkhöz hírré tenni vagy el mondani tartoznak, a rendelt Hellyre, az hová a Gyűlés botsattatatt minden Szőlős Gazda vagy

Personalissa elő mennyen [Karácsonfva MT; Told. 76].

4. előre nyúlik; a se întinde înainte; hervor-reichen. 1572: az Kapws vtol az Birczen megyen eleo az Chatanyak es Pestesyek* keozt walo hathar, mel' egy Arokba zakad be az hollo fyzeken twl Tudom es hallottam Ryghy emberekteol . hog' ... mind az Byrcz elen megyen eleo az hatar [Dés; DLt 184. — *Csatány, Ds tőszomszédjában; vele határos Pestes].

5. át előbbre jut/megy, előhalad; a progresa; vorwärtskommen/rücken. 1560: az Jt valo haz es egyeb ewreksegek felewl mynt ty kegylmetek kezzwl egy Atyafiak (!) nem Nemesseginknek de ez varasnak zokot moggya es teruene zerehnt perlewnek es az varas teruene zere(n)t akarunk az dologban elew menny [Kv; SLt ST. 6]. 1578 niolez ora vtan korchio(n)ma(n) bort ne aggianak Senkinek Ezt penig . az vrunk eo Naga hadnagywal es wdwanak előtte Jaroywal keozoollyek, es egienleo ertelemmel igiekezzenek ebben is elő Menny [Kv; TanJk V/3. 157b]. 1581: Hogy penigh Az epwlet fogiatkozas nelkw elő Mennye(n) . valaztottak eo kegmekek ket pallert . Ezeknek zorgalmatos gongyok legie(n) hogy minde(n) fele Allas fakra dezakakra egieb minden zwlsegos dolgoknak megh zerzessere serenyek legienek [Kv; i.h. 236b]. 1590: valaztottak Espanokat aggyanak Instructioh nekik Mindenekreol, Melyre Byro vram egy Reowid es alkw Napra eo kegylmeketh be gywyche, hogy ebben eleo menwen eo kglmek Iktassak vyologh be az Espanokath, vgyan akkor legyen az hewteoltetesis [Kv; TanJk I/1. 130]. 1610: Ertieök hogi Az Gerendi Temp-lomba melibe ez eleott Papista Papok tanitottak Gerendi Marton mas heőteon ualo Arianus papott akarna Allatni Minek eleotte Azertt Abban eleo Menne. Hadgiuk es Parancziolliukis, hogi ez Leueleonk latua ketek Azon Temploznak Atyaiatt zortaltsza be es my hireonk Nelkeol se egi se penigh mas Rendnek meg Ne Nyttassa [Gyf; JF 36 fej.].

6. eljár vmiben; a face demersuri; vorgehen, Schritte tun/unternehmen. 1578: az bór gywtet hywassa be eo kegme es Inchie hogy Instructioia zarent iarion el az bór zedesbe, es effele kwlenk (!) kwlemb valo szacoltatast ne tegye(n) a' varoso(n) Mert ha ekeppe(n) Mod nelkw elő kezd Menny megh akariak eo kegmekek az fayedelmet erte talatny [Kv; TanJk V/3. 172a]. 1579 Miert hogy penigh teorweny kyweol senkit ne(m) zokot az varas bwntetny, vegeztek ..., hogy ha ky akar agallion mellettek Ezenkeppen Azert elő Menwen az dologba, bwntesse az teorweny a ky vetkes, A ky penigh vetetlen es bwntelen Menekeggyek megh teorweny zarent [Kv; i.h. 198b]. 1580: Byro vram es Kiraly Biro vram (!)* a ket Idesh vrainkal Mennye(n) Ala az fayedelemheoz es eo kegmekek Az Suplicatiot formallyak leg Jobban Amint az lehet ... Byro vram penigh az vrainmal ebbe minde(n) haladek nelkw sere-nye(n) mennye(n) elő, hogy az Mulatsagnak mytaty, kart ne wallyunk [Kv; i.h. 225a. — *A városnak csak egy (fő)bírája és egy királybírája volt!].

7. (tovább)folytat vmit; a continua ceva; weitermachen. 1734: A gjanus személyek pedig ez egy előre admonealtatnak hogj ifjakot magokhoz ne jártassa(na)k, maskent ha abb(an) mennek elő Kemeny büntetésit vészik [SVJk].

8. halad; a înainta/progresă; (vor)gehen. 1668 Ezt pedig én kglmes Aszszonyom a' Nagtok istenes iteltire támasztom, ha valaki kívánhattyaé azt én tölem, hogy szintén ugy mennyek én most elődedin elő a' dologgal a' ki bujdosó kenyeremet még jó modgyával meg-sem emészthettem, vagy bujdosó turbámnak le-tétele után meg-sem pihenhettem [KJ].

9. teljesedik, teljesül; a se implini; sich erfüllen. 1579 Megh ertettek eztis eo kegmek egez warassul Mynemo leweleket es paranchiolatot hoztak vrunktul Az plebanos vram megh tartoztatassa* felől. Azért wegeztek eo kegmek egez warassul hogy Az eo Naga paranchiolattia tartassa zerent az dolog Mennye(n) elő az tylalom es orzeosbol De mind azon által ketteot Az vram keőzzwl kwlgienek Ala Az feyedelemheoz, es enyhyczek zallichyak Az eo Naga haragytat [Kv; TanJk V/3. 188a. — *Dávid Ferenc elfogatására von.]. 1584 (A) Lengiel királnak* teokelletes el vegezet Akarattia ez hogy itt ez varosba(n) meg epwllieon az Seminarium Azert eo kgmek varosul .. vegeztek hogy az kiraly Akarattia thowab valo faradsagh kiweol elő Mennyen, es ith az Clastru(m) mellet aminemeo helyt kewa(n) a' prouincialis az kiraly Akarattiabol, az meg legie(n) engedwe, hogy tessék megh engedelmessegewnk mindenekbe(n) az eo felsege kewansagara [Kv; i.h. 278b. — *Báthory István]. 1597: azon paranchiolatnak az margoiara irt vrunk ew fege túlaidon kezewel conditiot hogi ha tudni illik teorweny zerint walo akadali ninchen benne vgi mennie(n) eleő az Marton deak kewansaga [Kv; i.h. I/1. 303].

10. érvényesül; a se impune; zur Geltung kommen/gelangen. 1583: az haborúsagnak útta telliesseggel által rekeztessék hane(m) minde(n) modon Lengiel királnak eo felsegenek Intesse es paranchiolattia zerent chak tulajdon Az io es chendez bekesegeh mennie(n) eleő [Kv; i.h. 272a]. 1588 Az Meszaros Janos keonyergeset megh ertettek hogy tawaly theoserkedwe(n) az varos veghezesse ellen, Most Immar Mezarlanj Akarna

Hogy Jgienesen tiztan eleo Menien az Waros veghezese, ... Mind addegh Nem leszen zabad Meszarlani, Amegh az theoserseget el hagywan, es Attol telliesseggel Cessalwan, Az el hagias vtan, eztendeigh Wres leszen a' Baromtol, Meszarlastol theosersegeteol, Es thewr es zenwed eztendeigh [Kv; i.h. I/1. 72].

11. eredménnyel jár; a da rezultat; Erfolg erzielen. 1618: Kamuti uram felette búsula és szégyenlé magát, hogy ott kérédsége elő nem mene [BTN 97].

12. kb. növekedik; a crește; wachsen. 1577 kery eo kegmt Byro vramat, hogy az Romay hwten valo vramat hywassa be es ertekezzek eo kegmt teollek é dolognak fundamentumáról ..., es a my Job azt chielekgeie eo kegmt tanachyawal,

hog' az istennek Tiztesse (!)* elo mennyen [Kv; TanJk V/3. 151a. — *Tollvétség Tiztessege h.].

◇ Szk: ~ dolga felviszi Isten a dolgát. 1780: ide jöttem volt az ötsémhez Csereihez, de olly kevély, hogy még hozzám Sem szoll hogy elő ment dolga a Bethlen Lajos pénziből, pedig az előtt ő is olyan szegény, és rongyos volt mint én most vagyok [Bethlen SzD; KB].

előmehet 1. előbbre juthat/mehet; a putea progresa; vorwärtskommen können. 1577 Megh ertettek az ado zedeo vram kewansagat hogy eo kegmeknek adnanak zolgat kikkel az eo tyztekbe elo mehetnenek | Eo kegmek keryk Byro vramat ezenis hogy ellent ne tarchion benne hogy eo kegmek a mynemo tyztet byztak az het hwteos vasar byrora abba Mehessenek elo [Kv; TanJk V/3. 141a, 144b]. 1578 Az lato mesterek ha my fogyatkozast ertnek az Mezarlas dolgaba tartozzanak eo kegmeknek Biro vramnak be mondan es hirre thenny hogy eo kegmt is az bwntesbe elő mehessen [Kv; i.h. 171b]. 1581 Keryk eze(n) is Biro vramat hogy Az vasarbiraknak legie(n) segitseggel hogy tyztekbe Az Engedetlenek elle(n) mehessenek eleő. ha Zolga kel zolgat Aggyon ha pedig egieb fenytek kel abba is legie(n) segitseggel nekyk [Kv; i.h. 244b].

2. végbe mehet; a se intimpla; sich vollziehen/abspielen können. 1578 Miért hogy pedig az vnionak el olwasasa es megh magiarazassa zwkseges az iffiu vramert eo Kgmek egy Reowyd es alkalmas napra gywchie be eo kegmtet Byro vram, hogy az is elo mehessen egieb zwkseges dolgokkal egywt [Kv; i.h. 166a].

3. eredményt érhet el; a putea da rezultat; Erfolg erzielen können. 1710: most uram lukacs péter uramhoz megjek vala, hogj vagj vasat agjon kívül Barasoban sendel szeket (!) cserelhesek vagj penszt kívül Barasoban* vehesek, én éléget erőltetem tisztt uraimakat hogj vagi végienek vagi csenaltassanak de elő nem méhetek dologomba [Szentkirály Cs; BCs. — *Brassó].

4. boldogulhat; a putea progresa; vorwärtskommen, mit einer Sache fertig werden können. 1779: magam tulajdon fel-mentem a' Collegiumba, hogy ollyas Legényet találhassak, kibem a Méltóságos Vrnak Contentuma lehessen, de meg-vallom, ugyan bajasan mehettem elő szándékomban, mivel a' Mostani praeceptor Kontz felettébb alatonitatta 's gyalázta maga praeceptor sorsát, 's állapattyát, affélekét beszélván a' Deakok előtt, hogy nékie a' Méltóságos Vr nem fizetett [Kv; SLt XXXIX Lázár István lev.].

előmenet előhaladás, boldogulás; progres; Wohlergehen, Fortkommen. 1592: Balasfi Balint vallia Bekessi Gergeli dolgaba egiebet nem tudok, hanem az battia Gialuból ily okkal zabadita penegh megh hogi valamit az battia teolle keuan kj neki tiztessegere lenne es eleo menetire, azoknak engedelmes lenne, kit eo nagi ereos eskwvssal (!) fogada [Kv; TjK V/1. 242].

előmenetel 1. érvényesülés, boldogulás; reusitā, afirmare; Vorwärtskommen. 1764: az Interessatioval való élés akadályul nem latczik is lenni, a világi elő menetelben, de nagy akadály az örök életre való által menetelre [Középlak K; BfR]. 1769 Szebenbe egy Loibel János nevű Szamvető Tiszt, a Szamvetés Mesterségének újabb Formáját es modgyat találván fel, már azt Szebenbe tanítani kezdte, azért valakik ezen tudománt az Ifjak közzül, következőzendő előmenetelnek reménysege alatt meg tanulni kívánnák, oda menni ne mulassák [UszLt XIII/97. — *Így, el nélkül!].

2. előhaladás; progres, propäsi; Fortkommen. 1815: a' marháknak ezen Hazából Magyar Országra léendő kihajtatása a' köz haszonra szolgáló kereskedésnek nagy előmenetelére vagyon [Kv; DLt 36 gub. nyoint. rend.]. — L. még *előmenetel* al.

előmeneteles 1. jól fejlődő/növekedő; care se dezvoltă bine; gut wachsend. 1822 (Az) Erdőkben szép és előmeneteles fiatal Bük és Gyertyánfák vagynak [Rava U; Told. 18].

2. célravezető; util, corespunzător scopului; zweckdienlich. 1764 Aztis írja Batyam Uram. Hogy az olyan dolog nemis előmeneteles Ugy tartom én is hogy az Interessatioval való élés mind járt akadályul nem latczik is lenni, a világi elő menetelben, de nagy akadály az örök életre való által menetelre, mellyre hogy mindaketten az után jobban igyekezzünk, az időnk is szinte magával hozza [Középlak K; BfR]. 1780 Szász-Városi Áts Pallér Vild András midőn maga vagy Mesterlegénye jelen léssen, az Udvar tartozik naponként hat Fejszés Embert adni minzdenkor, s ha magának előmenetelessebbnek fog tettzeni, több Emberis fog adatni, de oly formálag, hogy más napokon á fen irtt hat Ember Számából defalcaldogyék [Déva; Ks 78. 20/10].

Az 'eredményes' jel-sel is számolhatni.

3. sikeres; cu succes; erfolgreich. 1786: átkozott légyen az a ki eötet ezen rendelésemben háborgatná vagy háborítani akarná, és Testvéreim közzül is vagy Maradéki közzül a mellyik rendelésen erőszakot akarna tenni, semmi dolgaiban előmeneteles ne légyen [Szökefva KK; Kp II. 21].

Szk: sorsát ~sé teheti kb. dolgát/sorsát előbbre viheti, 1807 Minthogy eleitől fogva a virtust választattam tulajdonommá és a jó Szívnek lelkét magam mesterévé, tehát felserdült állapotomnak idejétől fogva mind azon törekedtem, hogy Árvai sorsomat mi módon tehetném előmenetelessé [Kv; Incz. XII. 3a br. Josinczi József lev.].

4. nagyjövő/jű/reményű; care promite mult, de un viitor strălucit; zukunftsverheißend. 1843: tudja, én mily ügyes, jó, szorgalmas, csinos, szép barna-termetes-fiatal, fizetéses, előmeneteles sat (!)* fitzko vagyok [Kv; Pk 7. — *A s a löbbi rövidítése?].

előmenetelesít 1. elősegít/mozdít; a promova/favoriza; fördern. 1835: a' Vármegye Tisztjeit is azon célját előmenetelesíteni megkérte [Zsibó; Wlt Ludovicus Pelei (33) jur. ass. vall.].

2. előbbre visz; a duce înainte; vorwärtsbringen. 1797: mindezek voltanak gazdagon; a mely vagyonokkal is ő Nagyságok a' magok Házakat elő menetelesítették és szemlátomást gyarapították [O.fenes K; JHb].

előmenetes kedvező; favorabil; günstig. 1794 azon Nagy Urral perelni nagy munka és réám minden tekintetre nézve nem hasznos és elémentes (!)* [Melegföldvár SzD; HG. — *Nyilvánvaló tollvétség lehet a címszövegi alak h.].

előmenetesen ? kb. boldogan; fericit; glücklich. 1653: Ebben az 1603-k esztendőben én Nagy Szabó Ferencz magamnak házastársul vettem a néhai Rósás Mátyásné leányát Ersébet aszszonyt; élttem véle házasságban nagy szeretetben és előmenetesen 43 esztendeig és kilencz holnapig [ETA I, 83 NSz].

előmenő előre nyúló; care se întinde înainte; (her)vorragend. 1801: A kis völgy mégyen ki az Adámosi határig, 's annak menedéke szerént az Adámosi Unitaria Eccl(esi)a erdeje mellett előmenő utig [Sövényfa KK; EHA]. 1822 Vagyon egy darabb (!) Szántó Föld Falbikban az előmenő Lábban Döllő [Lisznyó Hsz; BLt II. 11].

előmentében. Csak birt. szr-os és hr-os alakban elmenőben/haladtában; in trecerea ei/lui pe acolo, trecind pe acolo; in seinem/ihrem Vorbeigehen. 1583 feleségem is monta hogy hulladekot veot ot az arant fel, de hwthire monta hog semmit Nem Zeget sem teoredt Maga, hanem Amit teoretet zere(n)t el hullatot benne azt veotte egkor fel ot eleo Mentebe [Kv; Tjk IV/1. 162].

előmozdíthat elősegíthet; a putea promova/ajuta; fördern können. 1809: Felséges Urunk azt méltoztatván .. parantsolni, hogy olyatén Császári és királyi Jobbágysokat, kiknek a fényes Porta Jobbágysaihoz praetensiojok vagyon, és ezen praetensiojokat a Constantinápolyban lévő Austriai Császári és királyi Internuntiatúra közben jövetelével kívánnák fel vétetni arra utasittaná, mely szerént mindeneknek előtte egy olyan Biztost állítsanak a ki a szükséges Bizonyításokkal ... a réa bizott dolgot ... elő mozdíthassa [Kv UszLt ComGub 1208 gub.].

élőn élve; viu, in viață; lebend. 1614 oly drágaság lőn az országba, hogy az ki élőn meg maradott, az holtat megötte, felakasztott embert levágták és megöttek [BTN 52].

előnt 1. kiönt; a vărsa; verschütten/gießen. 1584 Eppel Krestelne penigh vayat kepwl vala, De ottan hamar vgia(n) azon Nap hozzam leowe Eppel Krestelne, Es ereosse(n) kezde panazolkodny, hogy soha vegheoz Ne(m) vihette dolgat, a' vayat meg Ne(m) chinalhatta, Sawoya vált is el kellett Eotteny, Azt monda hogy ez Zelesne chelekette es rea gianakodik beleölle [Kv; Tjk IV/1. 251]. 1603: hallottam akkor Ersek Balint-

netol emmagamis hogy monta Varga Janosnak

Te ember ennekem kezeonni hogy el eontottam az eteteot, melliet neked a' chiwporba chinalt volt az felesged kiwel megh akar etetnj [Kv; T]jk VI/1. 689]. 1665/1754: Társaságnak mulatságába ki a' bort el-önti annyéra hogy a tenyerivel bé nem fédheti, s érette fel-panaszol-tatik, büntetése egy heti bér [Kv; AsztCart. 16–7].

2. szétönt; a vásra; zerschütten. 1573 ez peter Egy Mertek Bort Fontet zellel ely az hazban [Kv; T]jk III/2. 203]. 1574: Beteges gyermekeket kyn az Eb agia New betegseg vagon, Az eb keolyeknek feiet Meg feozek Es azban feressek, Eok kylenczer eginap ferezettek, Nemellyk az vtan az Zamosba eotette, Nemellik veotte oda teotte ky penig chiak vduaran ely ontotte [Kv; i.h. 370].

3. ~i magát leönti magát; a-şi vásra ceva pe haină; sich übergießen. 1804: az asztalnál el öntöttem magamat az étellel [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 28].

4. eláraszt; a inunda; überschwemmen. 1780/1804: egyszersmind arról is hitelesen demonstrálnak, hogy nem magok öntötték töltötték el Bányá-jokat, hanem önként magától romlott vagy mások által öntetett bé [Torockó; TLev. 2/4bis 5].

IIa. 1823 el öntette [K; KLev.].

előolvas felolvas; a citi cuiva; vorlesen. 1580: Megh értettek eo kegmek Az valasztot vrainknak es az tanachnak wegezesset Az Mezarossok es hentelerek felöl Azert egyenkent elő olwaswan az varos előt, es voxot rea kerdwe(n), Az megh Irt Articulusokat mindenekbe App(ro)baltak Iawal-lottak es helie(n) hattak [Kv; Tan]jk V/3. 223b].

előöntözés előntés; vásra; Verschüttung. 1684: Az céh háznál ecceri asztal megülés <egy ej>tel bor, egy pohár bor előöntözés egy ej<tel> toties quoties [Dés; DFaz. 11].

előpárta (homlok)párta; diademă (bandă de incins fruntea); Borten, Jungfernkranz. 1686: Edgj rubintos elő Párta 23 Arany boglár edgj rubint bene; az közepin fityegő két rubint bene 48 közep szerű gjöngj közte [BK. Bánfi Farkasné Bethlen Krisztina kel.]. 1713 Egy elő párta aranybol, 29 szem nagyocsa jo féle gyongy rajta

Egy elő párta aranybol, rubintos, öregecske jo fele gyöngy közbe 13 boglárból álló, ehez valo hasonló nyak szorító ez 14 boglárból valo [Wass. Id. Wass Györgyné Nemes Mária hagy.]. 1761: Néhai Kováts Agnes Aszszonj ... feles Uri porté-kakot viselt, nevezetesen egy drága kövekkel fel ékesítettett njak szorított, ahoz alkalmaztatott fulbe valot, jó féle gyöngyös pártát ugyan ahoz hasonló elő pártát [Mezőbánd MT; MbK IX. 28].

L. még MNY XXXVIII, 130, 304.

előpataki borvíz előpataki ásványvíz; apă mine-rală din Előpatak/Vılcele; Előpataker Mineral-wasser. 1848: Borszéki borvíz kétszáz hatvan

üveg 31 rft. 12 xr. Előpataki borvíz hatvan üveg 8 rft [Szentimre MT; Born. G. XXIVd].

előpénz felpénz, foglaló, előleg; arvná; An-geld/zahlung. 1667: Az Köny nyomtatonak elő-pénzt átam, vaszarheht [UtI]. 1687 Jeddi kezéhez hogj késeket alkudgjék elő pénzt adtunk [UtI]. 1730: G(ene)ralis számára szentet bé szerző Kovácsok(na)k elő pénzt Hfl 3 [Kv; Szám. 56/XIX. 9]. 1759: Mántovai(na)k előpénzre a' M. Vásárhelyi szükségre, szénára, fára etc. Rh. fl. 7 [TL. Teleki Ádám költségnaplója 217a]. 1720: Egy szekeret tserelven ellő penz 17/20 [WlT Cseri Heléna jk 23b]. 1793: A hidas is el készül a' Tavaszon Vétsen* Hidas és Kis Hajokért elő pénzt adtam [Maroskeresztúr MT; JF 36 LevK 200–2. — *Marosvécsen (MT)]. 1807 a panaszo Fel-peres . 86 fontot nyomó két szalonnat ... meg-alkudott volt, azon alka-lomnak meg-erősítésere elő pénzüil egy V. forintot fel-is adott [Dés; DLt 198]. 1818: Féra Sztentsik panaszsza felvétetik Juánes Mitulesk ellen a' kit János Mos ki kalátsolt egy Tulok meg nyuzzásával meljre elő pénzüil adottis kaláts pénzüil 4 rft. bizonyosságok előtt [H; JF 36 Prot. 2]. 1835: Adtam a Forspontas Szasznak elő penzt [Betlen-sztmiklós KK; HGBethlen]. 1844: elő pénzüil egy ezüst forintot adnak [Száraspatak Hsz; Berz. 17]. 1855 Bozsia Ferentz most elő pénzbe ád 10 Valto Rnes forintot [Torockó; Bosla]. 1857 Babucra* új haranglábot alkudtam . . s ennek előpénzüil adtam 25 r. rft [ETF 107. 10. — *K].

előprodukál hív felmutat; a prezenta; vor/auf-weisen. 1642: Adossagokat producaluan Veleo Istuan eleo, kikett ugian Consignatioban is irt, ... az melj adossagokat azert Veleo Istuan az elseo Felesege ideieben Czinalt, acceptaltatik [Kv; RDL I. 128].

előre 1. előzetesen; in prealabil; im voraus. 1755: Bartos Kelemen ... az eleib(en) adatott Formula szerint, előre kötelezte magát, hogy más Tartománybéli Akadémiákon nem tanul, hanem a' mellyek békességet tartanak a' mostan Uralkodo Felséges Királyi Méltosaggal [Ne; BLv.]. 1762: az oczfalvi Lakosok az Ur hire nélkül semmit nem cselekedtek a közönséges osztásnak dolgá-ban, hanem előre hirt tettek, és szép egységet tartottak [Bögöz U; IB]. 1772 ha pedig ezt* előre láthattam volna, inkább magam fogattam volna eddig jo embert rea, ki az eő Excellentiája Malmat jól meg igazította volna [Kük.; JHb LXVII/237. — *Ti. a súlyos pereskedést]. 1777: Mely két egy mastol tavol levő epletek(ne)k oly tsendes időb(en) esett Egy szersmind valo meg egések, Valamely gonosz ember(ne)k előre keszített mestersege Nelkül telyes lehetetlen lett volna [Majos MT; Told. 26. 21]. 1821 azt jo lenne előre a Succesoroknak egy más között eligazítani [Szökefva KK; KsMiss. I]. 1848: A Tekintetes Ur jo reménségű fel szollítására fel

jövek Pottságára jelen Ho 28-dikán, 29dikre előre rendeltet küldve a' szokott praestatiokkal kellett meg jelenésre mind a két Pottságára, ugy szinte Vidajra, és Uj falura is [Podsága TA; Tlt Praes. ir. 536 Kontz Ádám jelentése a szb-hoz].

Szk: ~ való vigyázás elővigyázat. 1789: Azon Malomra ha jo gondviselés lett volna, és előre valo vigyázás, az ár viz annak Gáttját el nem szagatta volna, de ha elszakasztotta is, meg lehetett volna újra kötni [Abosfva KK; GyL. Gligor Vaszily (50) col. vall.] * ~ való vigyázatlanság elővigyázatlanság. 1789: a Kis Küküllő vizin épült malma mi nemü állapotban volt ... nem de nem gondviseletlenség, és előre való vigyázatlanság miatt rontatta el annak gáttját az ár viz annyira, hogy minden haszon nélkül állat hat Esztendőnek elfolyása alatt? [Kük.; GyL vk.] * jó ~ idejében, idejekorán. 1815 az Urra bizam hogy a Fel Vintzi Hadnagy Urat tudossítsa jo előre hogy ottan is készen legyenek a Lovak* [TVLt rten. — *A forspont-lovak].

2. vminek esedékesége előtt; inainte de scadenza a ceva; vor Fälligkeit einer Sache. 1749 most is Gadnai ur(am) egész Executoraival Hazamra akart szállani előre maga absentiamb(an) niidn Exaction lettem volna most az el mult Szeredán rea is Szallot volt Hazamra [Imecsfa Hsz; Ap. 1]. 1873: én a haszonbért pontosan előre mindéig ki fizetem [Szombafva U; Pf].

3. előbb; mai inainte; vorher. 1816: az Exponens Közönség az ezen processusra tett felelete rendiben az előre el foglalt, es az után fel kért Marha legelő hely(ne)k remissioját teljesseggel meg nem ígérte, hanem ... az erő hatalammal el foglalt helynek Törventelen birtokáról sem le nem mondattanak sem az éránt Törvényes keresetet nem indittattanak [Asz; Borb. II]. 1851: lenne oly jo, és szerezne egy el nem romlott jo leánykát előre, 's azt hozná is el magával [Kv; Pk 7].

4. előlegbe; ca arvună; als Vorschein. 1796 Ezen Conventiob(an) előre adtam 2 V forintokat [Krasna Sz; IB. — Kertész-szerződésből].

5. kb. egyben, egyszeriben, rögtön, rögvest; imediat, numaideci; sofort. 1755: Az alatt látván én, hogy mind csak huzakodnak, ele halattam vala haza fele jöven ... kik az után újra egyben kapván, hallom előre, hogy rútul verekednek [Ribice H; Ks 112 Vegyes ir.].

előrebocsátás előlegezés; anticipare; Vorwegnahme. 1803 Illyetén meg feddetések előre bocsátása mellett a' fen említett regibb és ujjabb számadásoknak revisioihoz fogunk [Kv; FésűsC]k 23].

előrebocsátott tel/elősorolt; inspirat, enumerat; vorgezählt, angeführt. 1789 asztot részenként elő vévén (: amenyibe az előre bortsátot 30m punctumok által nem exhauszaltat): a többit annak tartása szerént effectuálja, ami tudni illik investigalni valo lesz investigálja, ami publicalni publicalya, ami igazítani igazítsa [T; Thor. XX/10].

előregedett megőregedett; îmbătrînit; abgelebt, gebrechlich. 1632: ieoue mi eleönkbe Jacobfaluj

Baricz Balas megh hagiott eözuegie Czutak Anna Azzony, es miuel jmmar el esett őregedet leue(n) nem tuggia mely oraban Istentől ez vilagbol kj szollittatik teön mj eleöttwnk maga nyelueuel jo akarattja szerent illjen vallast es utolso testamentaria dispositiot [Jakabfva (Kászón-); BCs]. 1765 Nagy Attyokat Pétertis jól esmertem ki még mostis él de igen el őregedett világtalan [Gyeke K; Ks 5. XI. 10 Buga Samu (60) jb vall.]. 1770: Vitézlő Agyagasi Jánosnak el őregedett edes Anyja [Kakasd MT; DLev. 3. XXVIIA]. 1773 Kozma János el őregedett allapattal lévén . koldulgatni ki járogatott [Szarhegy Cs; LLt Fasc. 151]. 1794: Néhai edes Atyámnak el őregedett allapottyáb(an) s nagy gyámoltalanságában is ő Kglme mellett laktam minden dolgait hiven fojtattam az Atyám házát és Jóságait púsztúlmi nem engedtem [DLev. 2. XVIIa. 3]. 1815 Én már el őregődött ember vagyok [Mv Berz. 21]. 1829 itten Kolosvárt . egy dolgozo Szegények háza állitatott fel, melyben 40, el őregedet, tehetetlen . Szegény tartassék [Kv BLt 12 a kv-i dolgozoház nyomt. szám.].

előregedik öreg korba/őregségre jut; a îmbătrîni; vergeisen/altern. 1773: eő kglme elmejeben nem vala hibás tsak éppen erőssen el őregedett vala [Szarhegy Cs; LLt]. 1796 Dosa Ádám uram nagyon el őregedet meg gyengült most is beteges állapotban vagyon [Ilencfva MT; DLev. 3. XXXV. 4]. 1800 Mig el nem őregedett es betegesedett egyéb aránt hogy marhával kereskedett volna nem tudom [Msz; DLev. 3. XXXV. 6] Oláh György el őregődött vola [Torda; KvAKT Mss 363]. 1807 El őregedvén Esper(es) Ertsei Sámuel uram választatot Pro-Seniornak* Vajda Sz Iványon 1759 Junius(na)k 26dikán [GörgJk 186. — *Értsd: Simén Sámuel].

előrelátó prevázátor; vorsichtig/sorglich. 1786 a kedves kopacz fejedet pedig már nem féltém, mert mint jo előre láto ember meg tsinaltottad vala a bagoly fülü süveget, tsudáltam mire valo, hát providealtad ezen szomorúságotat [Bolya NK; IB. Gr. Toldi Zsigmond gr. I. Bethlen Sámuelnek]. 1821 A' köz haszonnal es az adozó nép javával keveset gondolo előre nem láto Földös Urnak lehet azt tartani, a' ki a maga Embereit, a' ki után ő is el 's a' kiknek romlásával az Eő Felsze aeráriuma szenved gengíteni (!) és nem erós(it)eni kívánnya [M.zsombor K; Somb. II Sombori Farkas kezével].

előrend. Csak szk-ban: ~én való kb. első, fő; prim, inalt; erste, hoch(adelig). 1736: Egyszer a fejedelemasszony adván ki udvartól két előrenden való frájját, abban az lakodalomban tengerszin bársony köntösben volt* [MetTr 337. — *Értsd: I. Apafi Mihály].

előruha 1. kötény; şort; Schürze. 1573 Feierdy Kato Azt vallia hogy Mykor puskar az Mennegzeore kesswl (!) volt Latta hogi puskar gaspar

harom parta Eowet es ket Ezwsteos hywel kest rakot volt az aztalra, Towaba az vtan hogi meg Rakta volt poharral kalannal eleo Rwhayat, vgy kwlte eo Teolle az Azzonnak hazahoz az Menegzeore [Kv; TjK III/3. 169]. 1583 le thewen az padra az Zobaban eg Giólch eleo Ruhamat, En penig egmasomert Menek be Az Kamaramba, de addegh meg ky Ieowek hat el veotte onnet Igiarto Ianosne Az eleo Ruhát, Menek Meniegzeobe vgia(n) Azon Nap Azonkeozbe hog ot Tanczol vala ez Igiartho Ianosne Az Meniegzeoben, latom megh Az en Sayat eleo Ruhamat Igiarto Ianosne eleot [Kv; TjK IV/1. 138]. 1589 : Hat eleo ruha bew, giolch, keoteses [Kv; KvLt Vegyes I/2. 37]. 1597 : Veres Pal az zolgaloianak Margitnak ne(m) vgi fizetet amint illet volna hane(m) olúasatlan teolteotte az eleo ruhaiaban az penzt [Kv; TjK VI/1. 71]. 1604 Az Felperes keres az Alperesen három giolcz also inget, ket giolcz eleo ruhát, negy kender eleo ruhát [UszT 18/35]. 1615 : Egy Galler giolcz feyer csipkes eleo ruha . . f 1 d. Mas egi eleo Ruha feyer szellel . . f 1 d. — Egy Syk Arani fonalas három rendel valo feyer szeles elő Ruha . . f. — d. 75 [Kv; RDL I. 96b]. 1623 k. Varga Miklosnet egy Deak az Nierges Thamasne czüri meget delbe(n) 12 orakor taiba(n) az kerthez tamasztotta vala, es vgy deofeoli uala az kert fele Az Deak mihelt megh lata az barom vasarra mene az Azzoni penigh az eleo ruhát az feiere borita, s le guszhada [Mv; MvLt 290. 30a]. 1625 az edes aniamtol . . marat egy giolcz ing ket forint ereo, egy eleo ruha, egy forintara [UszT 8a]. 1629 Egy szept Reczes eleo ruha tt f 1 d. 50 Egy Eleo ruhába ualo Recze tt f. — d. 50 [Kv; RDL I. 132]. 1630 : Meszaros Palne viszen magyar Orszagba . . Eleoruhába ualo hymet [Kv; Szám. 18b/IV. 52]. 1644 Az solgalonak Hagiok egi Eleo Ruhanak valo Giolczott [Kv; RDL I. 132]. 1657 Vagion egi kiraly szin habos tafota keskenj aranj csipkes Eleo ruha [Mihályfa NK; JHb XXII/42]. 1673 adot megh Egy karmasin szin habos kanavác elő ruhát Egy elő ruhá-(na)k valo teczin atlatcot [JHb Apaczay Cheri Tamás Hunyad-Zaránd m-i not. kezével]. 1674 Egi alol Török varrasos elő ruha [Szászvárosi ref. lt. Halics Mihály lelt.]. 1676 : Polthi Kato es Pannus szamokra Vettem Előruhák(na)k az kettőnek 3 sing perpatat hetven penze(n) singit [Beszt.; Törzs]. 1678 die 21a Januari Szegöttem egy Szolga(lot) Catat Szekely Istvan leanyat Igiartunk egy eztendőre fizetesre egy Ször praemes (!) palastot egy pozto mentet beletlent (!) poszto elő ruha(t) giolcz inget egy vaszon inget alyastol egy patiolatot [Kv; AsztCLev.]. 1679 Vásáros elő ruha nro 1. [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt. 34]. 1681 Egi Orbai gylcz vetegetet elő ruha [Páva Hsz; HSzjP]. 1682/1687 attam Egi Metszin Tafota uy elő ruhát, Egi szarufa formara feieren uarrtot patiolat elő ruhát [Pog.; Borb. II Rákosi Anna kel.]. 1683 Egy tetzin allyáb(an) szótt szoknya elő ruhástol tetzin arany Csipkes vál hozza [UtI]. 1692 : Egy ég

szin allyába szótt arany virágokkal valo szoknya, olyan materiabol valo elő ruhával [Bilak BN; JHbK L. 36]. 1705 Edgy Zöld Sáhos aranyas materia tsipkésen szótt allyu szoknya elő ruhastul vallostul [Cege SzD; Wass. Vas Dániel lelt.]. 1710 k. 1 Par csipegetett potyolat elo Ruha körül kötes rajta [LLt Fasc. 146]. 1713 Két előruhára valo bécsi kötés [Wass. id. Vass Györgyné Nemes Mária hagy.]. 1720 : egi paraszt gjolts elő ruha [Köröspatak Hsz; HSzjP]. 1724 fizetsem vólt öt forint, csizma 3rom pár 6 Sustákos pártá egi forintos lengjel ő egi gjolcs ing Sejemmel meg varva egi perpéta elő ruha, egi vászon ing, egi felső ing kender vászonbol csinált két ing ally [Szováta MT; EMLt Jánosi Jánosné Megjgjes Márta darabont asszony (26) vall.]. 1758 Elő Ruhák . . Régi buja vászon forma veszszős sellyem kettő [Nsz; TSb 21]. 1761 En Istennek hálá szerentsesen meg érkezvén, Előruhákat adattam nyamatatni [Nsz; Ks Adamus Sztmiklósi lev.]. 1771 3 Sing fejr sujtásos tafata előruhának [Kv; Told. 56]. 1775 : 1 Rosz bodris elő ruha [Déva H; Ks 76. IX. 181/4]. 1811 : Három kézi fejtős elő ruha [Lécfa Hsz; HSzjP]. 1823 a' Tolvaj . elhordott Elő ruhát ujjat vékonyt ért Rflor 3 [Firtosvárálja U; Borb. II].

2. munkakötény, surc; sorť de lucrú; Arbeits-schurz. 1633 Szakacz Istua(n) keuansaga . . keua(n) Buzat maros keöblet 8. Teömleő turot nro 1. Vereő Diznot no 1. Karasiat singet no 16. Giapot vaznot ingnek. Eleő ruhának valot egi veget Csizmat haro(m) bokrot . . Egi Bokor kest [UtI]. 1708/1755 Borbélynak valo előruhák 4 darab [Altörja Hsz; HSzjP]. 1826 öltözete pedig állott egy fejr, és kék tsikos köntösből és egy fejr Előruhából (Surtz:) [DLt 1124 nyomt. kl].

előruhácska kötényke; sorť mic, sorťuleť; Schürz-lein. 1576 Egy eleo Rwhachkaro walo zederies Aranyas zel mynth egy Syng [Szamosfva K; JHbK XVIII/7. 13a]. 1627 : Egy veres fonallal szwtt Eleo ruhaczika tt. f. — d. 20. [Kv; RDL I. 132].

elősegéll 1. (boldogulásában) segít; a ajuta (in reusitā); fördern, wirken, helfen (im Vorwärts-kommen). 1810 Gyöngyös Kata Asztalos Ferentzhez lett férjhez menetelével . . ugy ügykezett hogy férjét . . igen jól elő segéllette [F.rákos U; Falujk 48 Sebe János pap-not. kezével].

2. elősegít/mozdít; a inlesni/ajuta/contribui; fördern, beitragen. 1842 : Mit tudtz — kitsoda adott Jáné Máriának valami ollyan orvasságot, a' melly vagy gyermekét benne meg ölte volna vagy annak idő előtti el-létét elő segéllette ? [Dés; DLt 82. 2—3 vk].

elősegéllés elősegítés/mozdítás; promovare, incurajare; Förderung. 1727 : tsak Isten ā Mlgs Groff Urat sok jo igyekezetű Ifjak szerentsejere, 's a lelki dolgok(na)k elő segéllésekre hoszszu dlettel meg aldja [Ne; TL. Beregszászi Moyses

Teleki Pálhoz]. 1829: Az egyesület Tagjai ... minden elő adando alkalmatassággal sem költséget, sem fáradságot nem sajnállanak, az Intézet elő segéllésére [Kv; BLt 12 kv-i dologház nyomt. szám.]. 1864: a' M. K. Kormány a' szent czélok elősegéllésére eddig gyakorolt segély kéregetést meg szüntette [Gyalu K; RAk 85].

elősegít segít; a ajuta; fördern. 1842 azt* nékie ... Feketéné nevezetű aszszany adta volna olyl végre: — hogy ha azt meg főve melegen gyomrára tenné a' szülést nagyon könnyitné, és elő segitné [Dés; DLt 85. 1–2. — *Ti. a burjánt]. 1843: Szamatozás. Csekelakán* minden meg-szállított mustakhoz 10 vederhez 1 löt el-aprózott Örvény-gyökeret kell zacskóban vagy rongyba kötve meg főzni mustban, és gyenge melegen hozzá önteni, a pészülésbe indulást is elő segíti [KCsl 13. — *AF].

elő-singvas tűzhely-szegeletvas; ferecătura din față a vetrei; vorderes Winkelsen am Herd. 1772 Vagyon ezen Házban mintégy singnyi magasságra Téglából fel rakott Tűzhely, a mellyen mázolatlan kályhából egy Fűtő nélkül való kementze áll, ennek kürtője az konyhára ki szolgál, egy elő sing vasa is vagyon [Szászfenes K; BethKt Mikes conscr.].

A címszó jelölte kemencérsz a tűzhely téglából rakott és agyaggal vakolt, síkírólt alsó részének szegeletét védő vas-pántra von.

elősorolt felsorolt; insírat; aufgezählt. 1842 A' Bizonyosságoknak hűtők le tétele mellett elő sorolt ezen vallomásaik szerint, a' bé panaszolatott vérengzése tűnővén elő eddig is, feleletét, 's lehető mentségeit multhatlanul tégye meg [Dés; DLt 1452].

elősure kötény; şorț; Schürze. 1850: Egy rend takács rokoja elő surtzal 5. fl. [HSzjP].

előszab előír, megszab; a prescrie; vorschreiben. 1866: ha a' mi Anya-Könyveink' rovatai nem foglalják is magokban, mind azokat, mellyek a' tabori lelkészek Anya könyveik' számára elő-szabvák, a' katonaság körül tett lelkészi szolgálátokat, azok szerint kell bétölteni és a Katonai Hatoságnak béküldeni [Gyalu K; RAk 113].

előszekér 1596 Caspar deak hogi Lippara ment az eleo zekerral fizettem neki f 3 d — [Kv; Szám. 6/XXI. 35 Bachi Tamás sp kezével].

előszer, előszert l. előszőr

előszerzés előkerítés; gäsire; Herschaffen, Herbeischaffung. 1765 a Falus Bironak Salláriumát meg adtam, hogy .. Bukovitsan István(ua)k, és fiának Péternek imponálná Lovam elé szerzésit, mivel általak tartom meg károsittatásomat, aminthogy Sok vetékedéseink után harmadnapra a Lovam meg került [Pintoág H; Ks 113 Vegyes ir.].

elősző grai viu; mündliche Rede. 1840 a fen-
tebbi hat pontok alatti fizetés és praestatiok
bétöltésére a fenn irt kezesek ezen Contractusnak
ehhez hasonló párja át vételével s élő szoval magokat
kötelezvéen* [Torockó; Bosla. — *Köv. a nyil.].

előszoba antreu, anticameră; Vorzimmer. 1825
Elő-szoba vagy Tseléd-Ház [Borszék Cs; LLt].

E helyiségnek a lakóházon belüli elhelyezkedésére l. a vázlatot *cselédház* al. Hogy az id. szövb-ben a címszóbeli szó 'Vorzimmer' jel-ű-e vagy pedig valóban a női személyzet lakószobájára vonatkozatható-e, az az i.h. látható vázlat alapján sem állapítható meg.

előszőr 1. első ízben/ezetben/alkalommal; întâia dată, prima oară; zum erstenmal, das erste Mal. 1546 Banffy Magdolna azony Egy feleel, masfeleel Bogathy Chaspar my athalwnk thenek illyen zerzeesth. Az mynth Eleezer az fogoth vraym kezethék el wegezthék wolth* hogy az ke(sz) erdeebel Bogathy Chaspaar ne wagasson esz ne hordasson [Panot^b; DanielO 5. — *Köv. a végzés. b? Panád KK]. 1560 az teruent elewzer Jth varas moggya es teruentye zerent lattatta meg, de mykor latta volna hogy az teruenty Jszmet my nekwk zolgal Zebenbe vitte vala ottis nekunk Jtyltek vala onnet vitte az zassagra Onnet az ew felsege tablayara [Kv; SLt ST. 6]. 1573 Azonba hogi oda Iwtat volna az Betegseg ely wteote Mykor ely hatta volna az Betegseg Innya ker Es hogi zolny akar volt Esmet ely vty az Betegseg, de Nem tart Annyera rayta Mint Eleosser [Kv; Tjk III/3. 114]. 1579 Az ky az lelkewel zitkozodyk Tehat elozer bwn-tessek l f(ori)ntal Mazzor ketteowel harmadzor harommal Negiedzer Az Nagy keowet keossek Nyakara es haromzor keorwlyek Megh Az piaczat velle [Kv; TanJk V/3. 185a]. 1592 11 January Az mely Buza maradt volt Restantiaba az el mult eztendeoreól, eleözzeór hogi fel zorattam beleölle merettem fel az Espotaly zamara Cub 16/— [Kv; Szám. 5/XIV. 383 Eppel Péter kezével]. 1595 Tundo(m) hogi negy vagy eót hetigh león oda a' Janos felesége hogi elözer el hagia, Az vtannis egy nehanzer hatta el [UszT 10/50]. 1598 Tudom hogi eleözzer Lugosra ieóúe Simo Janos Gegeó Balinth Vram(m)al, Akkor egy eztendeót teólte inassagon [UszT 13/37 Stephanus Barla de Zent Mihálj jb vall.]. 1605 eleözzer az J. egy Jobbagiat Mohaj Leórinchet kil-dette vala el [i.h. 19/5]. 1613 minden dolog mely in foro Contradictorio forog előszer az ket Biro előt szokot kezdetny és discutiattatnj [Kv; PLPr 1612–15]. 1703 küljjon annyí számu Lovasokat megint a mennyi szamut előszer parantsoltunk volt [UszLt IX. 77. 77 gub.]. 1727 Falu mérés kertin valo résnek kert látáskor, előszőr kilencz pénz az büntetése [HSzj mérés-kert al.]. 1741: Tudgya a' Tanu hogi a' Gárgyás bányának előszszőr ki vágta fel a' torkát? [Toroc-kó; Bosla]. 1753/1781 Urita Demeter nevű ember Bucsumbol előszer származott volt Mádára [Nagyalmás H; JHbK LII/4].

2. előbb, elsőbben; mai intii, mai inainte; früher. 1560 ha Neky Teortennek eleozer halala hat mester vram az ew germekinek felessegenek es Jozaganak oltalma lenne ha penig Mester vramnak lenne e vilagbol eleb valo ky mulassa hat Gergel vram lenne Azzoniomnak felessegenek germekének es Jozaganak oltalma es gond visseleio [Fog.; SLt S. 10]. 1569: Cherenj Clara Azzony, kj Eleozeor Jztrigy Mihálnak Megh hagyoth felessege wolth, most penigh Kwn ferenchnek hazas Tharsa [Mányik SzD; IB VI. 225/13]. 1570: Es hogy az hazchinalashoz kezdet volna, Mond Nagy Jmrehnek, hogy vegez eleosser zomzedodal feleole hogy valami Banthasara Ne legien [Kv; Tjk III/2. 61]. 1572: Azert az ceh azt Mongia hogy eleoszer ky tyztichad Magad az feleh hir Newbeol, Az vtan Jeoy be az cehben Jo valazod leszen, Ezzel bochatak ely az cehbeol [Kv; Tjk III/3. 27]. 1573: Mezaros Andras Latta az Darochy Maioraba eleosser az zena gywladot Meg az vtan az chwr [Kv; i.h. 190]. 1576: Jeowęnek my eleonkbe zabad akarattiok zerint . . . eleoszer eo magokba el wegezwen es rendelue(n) my eleottewnk . . . Kuty peter . . . ada Lazlo papnak chyrebe egy zanto feoldet [Uzon Hsz; Kp 1]. 1589 cziak lássuk eleozer ha lezene Jo valazonk [Szu; UszT]. 1590: Mikor az megh irt Tott vram diznay előzőr rayta Jarnak az megh irtt Zemilyeknek diznaiokis az utan rayta iarhassanak [Jobbágyfva MT; Bál. 89]. 1590 k.: eleozer it merenek* Az vramj Az Nagi oldalon [Szu; UszT. — *Olv. mérének]. 1591 Zereteo vram haggiatok bekett, ne vegietek el zabliamat, mert en eucl ezem kenieremet, ezt bizoni nem engedem el uenetek, hanem ha megh halok eleozer [Kv; Tjk V/1. 89]. 1592: negiet az diznokban talaltak volt előzőr az chehertifalúy biro diznay keőzt Ez rezebeol teőrvnt varok eleőzeor kemetekteol [i.h.]. 1593 k. Az J. ffallú vonta előzer le Az kertet [UszT]. 1596: Az reth eleőzer boriu kerth uala, attól el fogak, fel oztak tizesre [i.h. 11/39]. 1600: tegye elozer io moggiawal eőwewe*, az vtan megh alkotzik wele [i.h. — *Szerezze meg a szóban forgó földet] | A nagibik fia eleőzzer haza ieott <...> az vtan wgy ment el az masik [i.h. 15/1 Thamas Demien Bogardfalui vall.]. 1604: fel peres azonj giőrfi Janosne Ersebet azonj Bizoniczia azt hogi ugy hattak wolt, hogi walahol Előzer zek napia lezon wagi Kerezurat wagi uduarhelt oda tartoznak az törwiniere [i.h. 18/128]. 1606 Előzer ment uolt Janosj Gergelhez kenallia uolt oz keőrtuely faual, eő mo(n)d neki hogy nem vezem [Gagy U; i.h. 20/195]. 1618 előszert meg mondám neki, hogy ugyan meg kell lenni másnap az szembe lételnek [BTN 96]. 1632: kerte arra hogj meny ki ugimond az hazbol, de az legenj nem fogadta hanem azt mondotta hogy eszem eleszer [Mv; MvLt 290. 63b]. 1679/1797 El kezdvén előszer az ökör tilalmas felől Gyulas felé valo első Láb földben a' mérest: juta Mohai részre 9. Ház hely után 54. öl szántó föld [O.lapád AF; Törzs]. 1682: Thot Ersik Az elebbeni Uranak kötele alol szabaditsa fel először magát

[SzJk 175]. 1716 Az antecessor Possessorak kett helyen indítván Szőlőlt előszer la Koszta Rómi nevű helyben onnan változtatak Kodrisora nevű helyben [Grid H; Bf 92. 4 Naláczi Lajos kúriája]. 1763: a specificált Urak bé küldék . . . Czerják Uramékott a Mlgos Asz(sz)ony eő Ngához sokot sutagván előszer egjűtt, kikis kerek a Néhai Mikó Ferencz Urtol maradt Argentariakot Parolara, hogj meg mérjék [Kóród KK; Ks 22/XXIa]. 1783: Előszsör azt kérdezték tőllem, esmeremé a Tkts Szentmarjai Lászlóné Aszszonyom Gulyássát . . . ? [Perecsen Sz; IB. Steph. Gergely (47) jb vall.]. — L. még ETA I, 45–6, SzO IV, 77.

3. mindenekelőtt, elsőbben; inainte de toate, prima dată; vor allem. 1507 Eleozor hagyom az En felessege(n)k az Bozy tot mynd az molomal egyetembe . . . mert mykoron Isten Nekem Byrta vala, Eo hozzot (E)n hozzam Barmot pezt kyket En Egyut el koltote(m) [NyIrK VI, 186 és hm Cheh István végr.]. 1540 the k. ew hozzayok az wrakthol mynden thanosagal mennyen, merth igen akarnak meg thwdny es ertheny, hogy az wrak myhez thartyak magokat es ez orzagoth, ewk elezer ez wrakthol akarnak ertheny [Kv; LevT I, 9 Petrus Literatus Nic. Thelegdyhez]. 1559: Elewzewr . . . Byro Wram ew kegyelme Myndenyk Mezarost kyk yth Colosvarath lakyk (egy!), az Thanacz hazba Be hywassa [Kv; TanJk V/1. 57]. 1584 Eleozzeor myert constal hogj azzoniom procatora es gongia viseleie beteg, ez okaiert Zichy Janosnak beteg haladekot kiwanok [Mv; Bál. 80]. 1590: Eleoszeor zolunk az Nemet Mihalyhoz kit vgy mi(n)t ffew gyolkost ez mostani kilencz orara szokott lako heliereol hazatul hiwattunk az mi meg holt szegeny atiankffianak megh hwlt tetemere [UszT II/1 H. 92]. 1592: mikor feiedelem Jobba(gia) akart elladni feoldet megh kinalta eleozer az feyedelem Jobbagiat erette velle ha megh veotte yo s ha penigh nem tehat zabad volt elladni nemes Embernekis [UszT]. 1597: mikor walami epitgetes kellett az hazon akar my kichinis, de Borbeli Peter Lukach vramat talalta eleozer megh feleolle, semmit eo kegme hirenelkewl nem eppitetet raita [Kv; Tjk V/1. 125]. 1598 P(ro)ponit A(ctor) . . . P(ro)testalok In primis hogy vadnak teőrueni kőzbely lattatasim, de előzer az derekrul tezek valazt [UszT 12/100]. 1604 Előzer azt keuano(m) hogi az adossagot keőzbeol fizessek ki, es attul a' mj megh marad a' teőrwij itileti zerint ozolljek [i.h. 20/127]. 1608: megh gondoluan előzžeor, mind az vizza ieőuctelnek, s mind penigh az Embernek eletenek bizo(n)talán voltat ha halomasa teőrtennék eő kgmenek sana deliberatione prachabita valla eő kgme Ghellyen Jmreh vram, hogy az eő kgme Attiafiainak marhaiokat es Jouokat veotte volna kezehez Jnuentarium zerint [Kv; RDL I. 85] | Ha Berei Marton uagj maradeki az haza (l) el akarnak adnj tehat eleozer Szép Janost kenallyak megh uelle, (mindenek)nek eleotte Getzy Istuan Vram njulhasson az hazhoz . . . ha hul eo kegyme hozza nem akarna nyulni

Egerhazy Balasnak legjen zabadsaga az hazhoz nyulasra [Mezőbánd MT; MbK]. — I. még SzO V, 77.

4. eleinte; la inceput; anfangs. 1570 Érdegh Kelemen, Korsos pal, Zeoch Estwan es Kwias Jakab vallyak hogy .. hytta volt eeket Zabo Gasparne es Keomyes Gërgh egenleo akaratbol Az Këmyes Gërgh hazahoz, Es Zabo Gasparne vyt oda valamy Ezwst Marhat zoknyat es palastot, Mellyet ely vyt volt Keomyes gërgh hazatwl Az ew hon nem leteben Kapa Myhal az Arwa kepebe Zoly hozza hofi egy Zakba Raknak es beh pechetlenek. Eleoszer Rea Enged Keomyes gërgh, az vtan esmeth Nem akarya, Mert eoneky kissebsegere volna [Kv; TjK III/2. 182]. 1572 Mond Keore Ianos Jo Andras vr(am) En egebet Nem adhatok Im Nekem is valamy Scarlat poztot attak, ha ely vezed oda adom Az porkolab andras Nem Eoremest vezy volt Eleoszer, azwtan Ely veotte oztan [Kv; TjK III/3. 46]. 1590 Ezt ez feoldet Biresekkel zantottak eleozéor az Jesuitak hogj az eokreoketh el attak vgj vettette ki az Bachyakra az zantast [Kajántó K; GyU 17]. 1592: Előzőr chak zep zoúal hy uala Sandor Lúkachne bechyltetny, de nem menek hanem veghre pechettel hyúa [UszT]. 1605 Eleözéor meg tagattha hogy nincz nala, de az vtan wgian meg atta nekj [i.h. 19/9].

5. elsőnek, elsőként; primul; als erster. 1570: Balint Thywadar wteote Eleoszer megh a kenezet, es az kenezis vgy vteoth hozzaya Kv; TjK III/2. 9]. 1599: az Actrix menth az eő hazara, eleözzer eő hagította megh egy feize njellel, yttete is, eő magha otalmaba chelekedett az mith chelekedett [UszT 14/27]. az peres feöldet Gal Pal kezde birni eleözzer, merth maiorsagot chinalt uala oth [i.h. 14/48 Petrus Maté de Abastfalua (75) pp vall.].

6. először is; pro primo; mai întâi, în primul rând; erstens. 1552: az vytezeleo Barchay Gyerg', es Kelemen pap Thorday Oltarmester, Theonek ilyen vegezesth, es zerseth (!), Eleozér Kelemen pap ada Barchay Gerg'nek, az Monyaros alath valo Thonak feléth cherebe [Mezőszengyel TA; BfR]. 1569 Eleoszer Jgeryk eo kegmek az Zaz vram Magokat ezzel hogy az ket Malomnak eztendeigh valo haznat nekyk Engedyk [Kv; TanJk V/3. 1b]. 1570: My hswsweth wthan walo cheterteken Eleozéor Mogyorora^a Menenk [Bh; Eszt-Mk Mogyorói cs. — *Magyaró MT]. 1573 Magyar orboth Enyedhez tartozoth ... walamykor .. el akarnok wenny wag' foglalny hat tartozunk eo neky az Ezer forynthoth apro penzawl. Eleozér ... le tenny. Ereotte [Törzs. Bekes Gáspár aláírásával]. 1595: Előzer Safalui fer(enz) eözze vezet vala az Gergelj Albertne fiaúal Masodzer az Kapus hegien wo(n)dotta vala hogy vallaz fere(n)cz kit soha ne(m) vallottal [UszT 10/44]. 1829: előszer kívánnya Competentiáját, mely ... az Alperesek Nagy Attyok, 's respective Szülő Attyokra szállott — kívánnya Másodszor maga Competentiáját ki-adatni, mely Szüle Nagy Annya ...

Magva szakadtával hátra maradt ... az Alperesek Nagy Attyára szállott [Mv; RLt]. 1842: Előszer. Hogy a parquet táblak az első kéztül hibásan készütek (!) ... Másodszor. Hibás az egész azért, mivel az első padimentum el viselt, és a miatt egyenetlen [Kv; AsztCLev.].

7. legelőször, legelőbb; în primul rând; allererst. 1563/1577 az Mennye per eo kozthok wolt, az Torozkay Jozagnak ozlasarol, hogy az Mosthany Terminusrol halaztottak az Jeouendo Terminusra, Mely eleozéor zolgaltatyk Az Erdely Nemes vraknak [Kv; Thor. VIII/2]. 1644: Georffy Georgjéot Zent Anna(n) megh tartoztattak Vala, mj Ueueok kj kezessegeo(n) elezer az birotul Zaz forintigh mi voltunk kezeseók Georffj Georgiert Zentannan .. biro Vra(m) Igazita vele minket oda ahol eleözéor megh tartottak volt [Mv; MvLt 291. 424b].

◇ Szk: ~ is a. legelőször. 1570 fazakas peter ezt valla, hofi ew fazakas Jmreh zolgaya volt az halalkor, Es az halal hogy kezdetet cleoszeris az lean holt ky az hazbol [Kv; TjK III/2. 51]. 1572 monda az Kamora Jspan vram En wtem Elwzwrys az Bestye kurúafyatt [Dés; DLt 182]. 1591 az nagiúb fiam Gergeli menth volna oda . Eo zida előzeris megh mynket ez nagjubik fiam(m)al ketten (keűetue mondom:) or besteknek [UszT]. 1598: en korchomajara Innia mente(m), eő adott okot tellyiesseggel mi(n)denkre, merth eleözzeris eő zidott uala megh [i.h. 13/34]. 1702 hazudot a beste lélek kura fia, valaki kgl-d-nek mondotta előszer-is hogy megh haragszom, ha kéri kgl-d a pénzt [Ádámos KK; Ap. 5 Mikés Mihály Apor Péterhez]. — b. mindenekelőtt. 1640 Előzőr az adossagh felöl tudakozua(n) miuel az adossagh a kisseb gyermek es annak megh fizetere kel előzőris gondot uiselnünk [Kv RDL. I. 151]. 1763: előszer is erős hitel meg eskettük [Szabéd MT; Berz. 5. 44. S. 18]. 1826 igaz Előszer is az: hogy a' Fel küldet Költség Specifiatajaba építő Biztosunk .. bele vegyítette azon 87 Rft 49 xrt is mely még 1821ben a' Szekház alatt lévő Kis arulo Boltoskák taxajából gyűlve volt [UszLt XII. 88].

Ha. 1606: elézer [UszT 20/293]. 1691: előszer [Ecsellő AF; Kath.]. 1814: Előszöri Másodszer Harmadszer . Negyedszer Ötödszer Hatodszet Hetedszer [Mv; MvLev.].

előszöri 1. előbbi; de mai înainte; vorherig ↔ első; primul/prima; erste. 1590: az eő Nsga Előzőri leueleben valo paro(n)cholattjauul nem gondoluan az eő lofóy zabadsagok Elfen ado fizetesre Es az malefitusoknak persequítoioikkor Vallasra kenzeritennek [UszT]. 1595: Këowetkezik immar rendel Azzoniunknak eleözéri wendeglesere minden approlek nemw wasarlas [Kv; Szám. 6/XVI. 65]. 1608: Caspar Mihalne ellenzette az masik vice kiralybirot Semyen Miklos Vramat hogy az eő eleözéri vratul valo Aruaj iozagaban ne birio(n) [UszT 19/14]. 1677 Lazar Jmrehne az eleözéri felesége az Lazar Janos Annia [Karácsonfva MT:

BfN]. 1647 Ezeket mind birta Petki Istuane, mind addigh migh az leanyat Petki Istuannanak, Petki Ersebeth ki utolzor nehaj Tholdalaghi Mihalne volt az eleozzeori vra Balassi Mihaly el nem ueue [M.zsákod U; Bál. 82]. 1650 : kerdöttem az Előzöry myklos ferencznet myert tartják az arkot az czvrkapu elot [Bözöd U; UszT 8/64. 58b]. 1676 Szebeni Mártonné örökségét .. cse-relé s adá Bogácz Szöcz Mihály(na)k az Szebeni Mártonné előszöri Urának [Szu; Borb. I]. 1705 Kézdi Széki Alsó Torjay idősbik Nemzetes Mihálc Mihály Uram . Helyben hagyá az előszöri tött Testamentomát [Altörja Hsz; Borb. II].

2. iménti; de adineauri; vorig. 1599 Azerth az eleozeri niomorúsagerth melyet Judith chelekedet a' zitokerth diamon zollok, merth en az ne(m) vagyok az mi<nek> zidott hanem Jambor Azzoni Vagyok [UszT 14/42]. 1756 kegjmes Aszszonyom eö Exja előszöri itt Létekor az konjhára költöttek tyukot és kapant 32 [Kiskend KK; Ks 71. 52 Szám.].

előtásztító I. mn care se impinge inainte, care poate aluneca într-un ghidaj; Vorschieb-. Szk : ~ retesz/zár, retesz; zavor, incuietoare; Riegel. 1732 Az Hinto Szinne elő toszito retesz az ajtaja [Szászkerd K; LLt]. 1753 Gabonás ajtaja Sóvénybol font fa elé tasztito zárja capax Cubulorum 80 [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXIX/7.] 1827 fa elé tasztito zár [Koronka MT; Told. 34]. 1851 egy két rekeszű árnyékszék elé tasztító zárral [Erdősztgyörgy MT; TSb 34].

II. fn retesz; zavor; Riegel. 1837 a' két ajtoja vas zárral, vagy elé tasztitoval [Marosgombás Al' TSb 20].

előterjeszt felterjeszt; a inainte; unterbreiten, vorlegen. 1857 bátrók vagyunk alázatos véleményünket a' Méltóságos Urnak előterjeszteni [Márkosfva Hsz; Bet. 4].

előtoló toló; care poate fi impins; schiebend. Szk : ~ zár retesz; zavor, incuietoare; Riegel. 1669 Az pitvarbol léánjok hazaban nyilo bellet ajto Vas kilinczes eleö tolyo vas zarjaval edgjüt [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

előtologató toló; care poate fi impins; schiebend. Szk : ~ vas retesz; incuietoare, zavor; Riegel. 1669 Be menven . az ebédlo palotaban, az pitvarnak ajtaja bellet, zarja belöl elő tolyogato vas [Királyhalma NK; Ks 67. 46. 24a].

előtolyongozik előtolakodik; a-și face loc spre față, a răzbate; sich vordrängen. 1744 Tókos Bálint haza Három Szék Gyűlésére edgy Commissiot cum sua Copia, s Kezemben adván Kére erőssen, hogy bé adnám Nemes Háromszéknek Én el vévén tölle, s elő tolyongozván Tkts Notarius Donáth György Vram kezébe adam mind a Commissiot, mind annak Copiáját [Nagyajta Hsz; INyR 38 Kis Gjörgy Pál pp 30 vall.].

előtögyű előhasi, először elő; care fată prima dată, primipară; erstgebärend, zum ersten Mal trächtig. 1774 Praefectus ur(am) egy Véczei Unitarius Uraság Jobbágjának, hogy Pápastává lett egész Háza Népestől, adott egy elő tőgyű tehent [Szentdemeter U; LLt Vall. 97].

előtt 1. inainte; vor (dat.). 1572 Eyel Mint egy ora vtan Ment volt ky az hazbol aztalos Jacab, talalya az haz Eleot wlwe Istwan vayda fyat [Kv; Tjk III/3. 5–6]. 1590 ewlewnk vala Istwan deakkall ketten hazam eleoth halluk az chattanast, azomba az zekeres legenjek kezdek egy mast ky vonnj az Zabo lenart kapuian ezen fel kelenk [Kv; Tjk V/1. 1]. 1591 egykor megh Iuta (!) monda hogy Engem el veztenek, le vaghanak, kerdem hol vaghtak es ki vaghta (!), monda hogy Az Malo(m) hasz eleott vagha fozto Istua(n) [UszT 13/71 Blasius Andras de Mogyoros jb vall.]. 1597 Az teobi penigh az Tanach haz eleot le wonattatwa(n) harom palczawal megh werettesse-nek [Kv; Tjk V/1. 124]. 1621 : Latam hogy Jstuan az Szenczel Janos haza előt wl egy nihiadi magual [Dés; DLt 345]. 1638 enis az kalitkahoz menek s hat az Esperest Vram Zolgaia az földön fezik az kalitka ajtaja előtt es ugy akartak be uonni az kalitkaban [Mv; MvLt 291. 139b]. 1650 kerdöttem az Előzöry myklos ferencznet myert tartják az arkot az czvrkapu elot [Bözöd U; UszT 8/64. 58b]. 1732 : Tiszteletes Aszszonyom ö Kegyelme egy Simito Rezet kérvén el . . , s végezven velle a dolgot vittem az ö Nga Udvar Kapuja előtt lako vén szakátshoz [Koronka MT; Told. 3a Csiki Pekete Ersebeth (17) szolgáló vall.]. 1761 : Az lapos előtt (sz) [Vajdasztiván MT; EHA]. 1768 : Nagy-aj előtt [Gyalu K; EHA]. 1798/1812 Előaj előtt [Kál MT; EHA]. — L. még fölös számú kszegi adalékot Gergely Béla: MNy IV, 167–8.

2. vki jelenlétében; in prezența cuiva; angesichts, in Gegenwart js. 1508 : Zekel gergel eleut Cheh Isthan eleut, Was Janos Eleut, Lazar ferench elewt, az Zwky Isthan az ew hwgayual egetembe, az Ew Mwsthoha annokot, az Bathori Annath ky wolt az Zwky Janos felesége meg elegytette [Kv; EM XXIX, 261, 263]. 1547 : Jewwe Retthewny Myhalial. es Morgonday Ferrenchely. Ezewk elewth Ismegy Bochiatta My Kewznkben Az tho helth hogy Birjwk mynd ewrewken ewreke [Sv; MNy XXXVI, 53]. 1550 : Bvday Peter es Buday Marton elewt, Thomory gywrgy es olchyardy gabriel Elewth vgy Mint foggot Emberynek elewt theonk es zerzenk yllien zerzet es vegezest [Berend K; BfR II. VI. 28. 2]. 1555 Ezt Azzonyom tettthe ez testimonthomot My Elewttwnk Zenth Jwany ferencz dyak es Bodonyi Balas clewt [JHbK XLIII/21 Mikola Ferenczné Melyk Anna végr.]. 1571 Bizony mykorra ezembe wehetem, vgyan az wrak elwth sokath feddem (!) welle [BesztLt 42]. 1600 en elöttemis az falu elöttis azt mo(n)dotta Fodor Bálint Botossy Palnak hogy a feliben ne(m) háborgattia [UszT 15/216]. 1660 : Hogj valakik

marhakot vagnak Meszar szekre penzre emberseges emberek eleot aldomas itallal igaz marhat vegjenek [HSzj *aldomas-ital* al.]. 1727 ott eö Nga előt az előnkbe(e) adot Instructiot el olvasván tön illjen választ [H; JHb XXXV/23]. 1791 a' Mészáros Czéh ... vásárolyon őt, hat pár Marhakat, meg-vásárolyván azokat hasonlolog hiteles emberek előtt [Kv; TanJk 72]. 1835 T. Uraim azon rendelést Vasárnap reggeli Cultus után Eklésiájokat a templomban benn marasztván, a nép előtt szorol szora fel olvassák [Nagykapus K; Rák 10].

Szk: *szeme* ~ előtte. 1585 Ez leany igen zitta zemewnk eleot az my kowach legeniwnket, De Azert veweoók ezwnkbe hog', igen Iart zemeunk Nem lattara a' legeny vtan [Kv; TjK IV/1. 387] * *szeme* ~ *visel vmit* szem előtt tart vmit. 1581: Ennekemis Az haza Chendez allapattia orzagunk meg maradassa Jgen kel es Az fel(seged) miltosagat fel(seged) vtan az my kegylmes vrunk giermeketh kit fel(seged) kegielmes akarattjából ez orzag feyedelmwil valasztott zemem Eleött visselem es ahoz tartom magamat [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály Báthory Istvánhoz]. 1653 Intem annakokáért mind mostany és ennek utánna leendő Gondviselőimet, Biráimat, kenézimet, hogy ez mostan eleikbe(n) iratott punctumokat, ordinantiakat ugy viselylek szemek előtt, valamint az ellen czielekedni ne comperialtassanak, és Jobbágy-mat illetlen exactioval, birságlással ne bánczák, se földemrol s birodalomol aloll azzal elne kergesék idegenitcsiéik [Cege SzD; Wass].

3. vki színe előtt; inantea cuiva; vor (dat.). 1554: Ezeket Mw Byrak hytwnk Serent megh irtwk Illyen kewtel alath hogh ha hol ez felywl el wegezet dolgokoth megh nem allanak, a menemw keoteleth az Wr Seky eleoth ő Magoknak wottek wolth, wgyan azon kewtelen maragyanak ket Sz forintot le tegyenek wgh kezessenek (!) ebbe perth [Bölon Hsz; SzO II, 115]. 1557: az My nemw theorwenywnk lewt It Somlyon fogot Byrak elwt My kewzewtwnk ez Nagy Istwan es Marthon gergh dolga feleol, ky wolt ez elwt, az Bathory Jmreh zolgaywal, thwdnya Illyk, ember ewldewkles, weres wagdalis ezekben wegeztwnk Illyen zerzest* [Somlyó Sz; Wlt. — *Köv. a végzés szöve.]. 1568 valami Ekeketyz vagdalt volt oth el Albert deak, es az biro eloth hatalmon marasztottak volt erthe [Kv; TjK III/1. 191]. 1570 Thoroczky Gergel Byzonsagy felperesse (!) Kolb Myklos Alperes ellen, Vichey Janos elewth Errewl hogy eo hire-nelkw es az kettely Zomzedia hirenelkw Beochwl-tette ely hazat Kolb Myklos [Kv; TjK III/2. 84]. 1582 Tudom aztis hog az Azzony eg leant fogadot volt melleye bizonsagwl kinek eg parta Eowet es eg Zokniat Igirth volt, kit az leany eo maga meg valloth az feidelem tablaian az itileo Mesterek eleot [Kv; TjK IV/1. 29]. 1591 k. byzonytlok az myt byzonythattok ... szaua halua szabad legyen En nekem my(n)den Jgzasagomath boueben Ello adno(m) mi(n)d Jt K:mötek Elliot s my(nd) az appelatyoknak helyeynys [UszT].

1594 Vayda Antal el Jre Buda Janos az perrel asz Deesy Byro eleotth [Dés; DLt 246]. 1599: Forgott eo kgmek eleott az Jdegen helyekreol poganisagh eleott be budosottaknak, es be futotaknak dolgok kik keozzeol sokan immar eztendeyenel teob vagyon, awagy penigh ketteonel awagy haromnalis teob vagion hogy az varoson lalnak [Kv; TanJk I/1. 338]. 1625 most az törüeni előt kerdem ha felele felesége marta azzoni felöl [UszT 93a]. 1656: fel mente(m) annak utanna hozzajok Lupsara s még eskwtette(m) ereös hwttel a' Biro eleot eökeot [Kv; CartTr II, 902–3]. 1697 (A) vármegye Tisztei előt volt törvinye [Szilágycseh; BK]. 1791 Az Hazassagi kötelben levő Személlyek egyszeri botránkozttatásokért kövessenek Eccl(es)iat az Hellysegebe levő Consistorium előtt [M.bikal K; Rák 10]. 1796 Sajnoson kéntelenítettünk Exád előtt felfedezni, Papunk állapottya iránt Ecclesiánkban történt Vátozásunkat [Récse Sz; KemLev. 1265].

4. sorrendben vkit megelőzve; in fafa, inantea; vor (dat.). 1712 egy Széki Szabo Ferentz nevű Ember az Erdön nya(rga)lodván engemetis elő vön es hajtot az Lova előt az erdön es rútol káromlot es fenyegetet hogy ököre vigjem mert ha nem roszul liszen dolgom [Páncélcseh SzD; Wass. Dienes István (34) ns vall.].

Szk: *pásztor* ~ *jár* pásztor kezén van. 1854 Marháink Csorda seregbe pásztor előtt jártnak [Fotos Hsz; HSzjP].

5. vmi elé befogva; injugat (la), inhámat la; vor(gespannt). 1625 Volt azert Desigh az kocj eleot Szabo Palnak Czimboraival Eggywtt njolczj eökre [Kv; Szám. 16/XXXIV. 201].

6. vki/vmi élén; in fruntea. ; an der Spitze. 1620 k.: Az Soljmokath kgd . igen io gonduisseless alath Jndiczja kj, egj bizonjos megh hith Emberth hadgjon az Solymaszok eloth [MNY XXXV, 262 Bethlen Gábor kezével]. 1653 Azok előtt a székeleyek előtt Bogáti János vala [ETA I, 62 NSz]. 1657 Kemény János uramat ő nagyságát a hadak előtt azért ugyan ott benn^a hagyta volt ő nagysága^b [i.h. 164 NSz. — *Lengyelországban. ^bII. Rákóczi György a szerencsétlen végű hadi vállalkozást befejező visszavonulás hátvédjeként].

Szk: *a had* ~ *van* a had parancsnoka/vezére. 1653 A Vásárhelyt lévő had előtt Székely Móses volt elsőbben | Az hadak előtt ki volt, igazán nem tudom, ha Sennyei Miklós vala e vagy Rákóczi Lajos? [i.h. 67, 73].

7. vki ~ vkin; pe cineva; an jm. 1583: Azonkeozben hog ot Tanczol vala ez Igiartho Ianosne Az Meniegezőben, latom megh Az en Sayat eleo Ruhamat Igiarto Ianosne eleot [Kv; TjK IV/1. 138].

8. vmit/vkit időbelileg megelőzve; inante de, precedind ceva; jm/eine Sache zeitlich überholen. 1508: ez leuel kewtl koloswarth keden, letare eleuth valo vosarnap eleuth [EM XXIX, 261 Cheh István kezével]. 1539 Kewolth (!) Somboron^a pewukewsth elleoth walo wasarnaph Ezer ewth zaz harmynch kylench Ezthendeoben [MNY

XI., 137. — *Nagyzsombor K]. 1554: En Borlobassy lñart Hedwrfay Zenth myklos nap Elwt valo kedwn Engethem az en vramnak Es Battyamnak borlobassy Janosnak Egy Jobagom feleseght (!) Iobagwl gyrko petwrne kapolnan lakozot vgy mynth attyamffyanak [Héderfája KK; BfN]. 1559 Mynth zenth Naph eleoth wolo wasarnaph atham erdeogh antalnak En Kalmar lazlo f 2 [Kv; Szám. IV/1. 178]. 1562 kys karachon nap Elewt walo zeredan [? Zsombor K; MNY XL, 138]. 1570: Nyerges Matthe es felesége Byzonytassa zombaton zent Margith azzonnap eleott Eppel Janos elewth [Kv; Tjk III/2. 54]. 1579: Zent Jakab Nap elwt valo kedden [Uzon Hsz; Kp 1]. 1584 Ez leuel keolt Zanaba(n)* aldozo nap eleot valo kedden [JHbK XVIII/22. — *Szava K]. 1592: Thwdom hogy az oroz hegiek birtak az fanchialiak eleot azt az heliet [UszT]. 1598 Pitter Wogner . wallia. Thúdom azt hogi az Iegh eseo eleot iol mieltette Borbeli Orba(n) az zeoleot [Kv; Tjk V/1. 169]. 1606 1606 ezt(en-deo)ben Baptista zent Janos nap eleott valo kedden [UszT 20/298]. 1701 Tudom hogy azt az Patak tónél való heljlet az Ajtai Határból Szakasztá el az Olt vize, halásztamis ott az Ajtaiakkal az el szakasztás előtt [Miklósvár Hsz; BNB V/9 Joh. Domokos (60) jb vall.]. 1756 itt . lévén az Uraságnak két darab szállója, Balog Uram Gondviselőji hivatalya előtt meg adatot munka után jo fejős volt, de már most az munkája meg nem adattatván el pusztult azért elis zürölt (!) [Sárosmagyarberkesz Szt; TKI. Szaszari János (60) jb vall.]. 1768 az Malomnak erigálása és à Rétnek két Arokra való vétetése előtt az also Rét . igen Seppedékes Nadas hely volt, azután az Arkok tettek rajta igazítást [Cege SzD; Wass]. 1800 méltóztasson egy-egy Intimatumat iratni, hogy békélnék meg, a' Causa ki-folyása előtt [Márkod MT; IB. Gombási István lev.]. 1801 azon gát az el vágattatás előtt két esztendőkel meg volt [A.jára TA; BLt 12 Ujhelyi János (66) zs vall.]. 1808: El Szökése előtt adott é el holmikat fel kelhetőiből Kiszo Iuon? [Szászkerked K; LLt].

Szk: idő ~ a. kelleténél előbb. 1592: Miel-hogy azzal all eleo az Alperes hogy Jdeo eleott p(ro)dukalta volna az bizonsagokat az Actor ... azt mondom hogy minden keresetiteol ell esett [UszT]. 1623 Az Vduar Vduarhas, es az kertt keőrüll valo palankottt sendeleztesse es tapasztassa megh ne rothgacion ell Jdeo eleott az esseo myat [Szu/Fog; Törzs Bethlen Gábor gazd. ut.]. — h. a szokásosnál/természet szerint valónál előbb. 1592 Monda Bachine, valamelj kurua feleolle(m) azt mongia mind addigh hazud tiztessegem vezet aruloiol ammegh ra(m) ne(m) bizonittia, hogi en wdeo eleot hoztam el gyermekemet* [Kv; Tjk V/1. 232–3. — *Értsd: hoztam világra, szültem meg (erre l. elhoz 5. szk)] * időnap ~ a szokott (természetes) időpontnál korábban. 1788 azonn folyasonak fedeléről Hó és Esső idején le folyo viz miatt ... a' Fa tarto Szinne és kútnak fedeleis üdő nap előtt el senyved [Kv; Pk 3].

9. elől; dinaintea; vor (dat.). 1562 Szulimán ... harmadfél száz emberrel Buda alá feljöve — ki előtt Ferdinandus Németországba lépék, pusztán hagyván Buda várát [ETA I, 13 BS]. 1572: az ky lakos Es eorekes ha ely zeoknek az ado eleot Marhaia sem Maradna, hazatis fely kialtassak es ely agiak az adoert [Kv; TanJk V/3. 54a] | My penygh hogj Jgon fazwnk wala Egi Baglya zena Melle Menenk Az zell eleoth [Nagymeregő K; KP 3 r. jb vall.]. 1579 ez wytezlő buda Janos, pogan eloth Jde az warosra bwdosoth wolna [Dés; DLt 205]. 1597 Elek Ianos ... egizer sokaig leon Lengiel Orzagba(n), wgia(n) az vala az hire hogy oda marad, de en ne(m) thúdom adossaga eleot búdoklottle wagi miért [Kv; Tjk VI/1. 13]. 1623 Szokasok szerenth az szuksegnek Idejin ne budossanak az szolgalat eleott^a mertha valaha ennekutan(n)a hasonlo dolgot probalnak az szolgalat eleott eluonnak magokott akarmynemw szyn alatt halallal bwntettettnek [Szereda Cs; Törzs. — *Az újra szabaddá tett székeltyek]. 1674/1676 néha cséplettünk, csak oda hadtuk a' Katonák miá a buzát, alig Szalatunk a' Katonák előtt [Újlak K; JHbK XX/21]. 1771 Csizsar Istan csak budoklek Gegő előtt [Vacsárcsi Cs; Born. XXXIX. 50 Bokor Janos (30) zs vall.]. 1736: Az éhség előtt számtalan nemzetség takarodik vala édes hazánkban^a ... mind népesedék vala hazánk [MetTr 415. — *Er-délybe]. 1762: értemis mikor olly nagj nados és tos hely volt hogj még az ellenség előtt is el lehetett volna buni benne [Méra K; EHA]. 1765: azon Béres tsak a katonaság előtt^a állott oda, mert eddig soha nem szolgált [Szépenyerűszt-márton SzD; Eszt-Mk Vall. 47. — *Ti. a katonai szolgálat elől szegődött el Borsai Sándor szb-hoz]. 10. mindenek ~ mindenki számára; pentru toată lumea; führ jedermann. 1667: Nilvan vagyon mindenek előtt, mys megh vallyuk egész varosul, hogy ... mideon szabadulasunkra valo pihenest leg inkább remenlene(n)k, azonnal Jsten-nek latogatasabol, uyab, s velünk irlgalmatlanban bano idegen Nemzetnek jarma szakadot nyakunk-ban, kinekis terhe mia inkább el nyomorodvan szegeny varosunk nepe, annyval tova haladot Ecclesiaink jovainak restitualasa [Kv; RDL I. 179].

előtte I. szv-os hsz 1. előtte; inaintea lui/ei, în fața lui/ei; vor ihm/ihr. 1568: kalmar peternel egy pad zek vala es az kakas Andras Jnassa aly (!) vala előtte [Kv; Tjk III/1. 187]. 1584 mihelt el zwnniotta(m) mingiarast vg tecczet mintha a lakatosne eleottem Allana, maga Nem Alutta(m), mert Az Meh Zengese Iol hallotta(m), de senkit Nem lathattam hogy fel tekintettem [Kv; Tjk IV/1. 265]. 1593: egikor Jstuan kouachne wl vala az so eorleo mellet, es Caspar kouachis előtte al vala es az kouachnenak aiakat pittirgeti vala [Kv; Tjk V/1. 379]. 1640: az kentelkj emberekel keőzben jeőueőnk vala, kj kj feliiel bezil az uton, eleőteőnk ... nagi András el kezde bezidit [Sajó-keresztúr SzD; BfR].

Szk: ~ *dillo dolog* teendő, elintézendő dolog. 1640: Mikor az Czeh atya az Czeh tablaíjat el bocziattya, walaki be nem megyen, büntetése egy forint ... Ha walami szwkseges eleotte allo dolga wagyon kiért be nem mehetne, az Czeh atyatol keouedzek el s ment ember leszen [Kv; KovCLev.]. * ~ *hordoz* szüntelen előtte van. 1783: mostoha Fiam ... MVásárhelyről elszabadulása után ... éczaka kétszer jött bé az udvaramra alattamban ... melly mián en felette meg rémültem előttem hordozván azt hogy égetessel s öllessel fenyegetett, ugy hogy egész étzaka sem én sem házam népe nem nyugottunk, szüntelen valo rebegésben vo<ltun>k [Mv; MbK XI. 68] * (amint) ~ *ldt kb.* (amint) néz/megállapít vmit. 1769: Líber Báro Kászoni Bornemisza Ignát Ur ő Excellenciaja Successori szánto fölgyeinek, egy arányu nagyságának kellene lenni a' Báro Josinczi Sándor ur ő Nsága Földeivel, de nem éj arányu az mint meg mérettetven előttem láttam [Szamosfva K; JHbK XLII/25. — A szövegbeli valószínű jel. a lat. *praevideo* tükörjel-e?] * ~ *van.* a. keze ügyében van. 1654 Mihaly deak ele szokek az agj fejetől es szidnj kezdé Jstuan deakot jlylen szokkal Embertelen kőrw, hizem előttd volt az előtt, de majd el vtom az fejed s <az> seggedhez teszem [Ksz; BLt „Mihaly Andrasne Katha Asz(ony)” (32) pp-a vall.]. 1664: Balogh laszlo ur(am) el kapá előllem az leveleket megh haraguva(n), hogi registralom, azt mondv(n) ez vta(n) is előttetek leszen [Kv; RLt 1]. — h. rajta áll, szabad vele. 1597 ieowe be az hazba(n) akiben walank Ersebet azzony, monda neki kiraly Biro vra(m) az teob atiafiak akarattiabol, Jo atiamfia Ersebet im latod atiadfiat, mosta(n) azert gywltwnk eozone az iambor iffiú legeny Vrbeger Balint keret tegetet hazas tarsul Iamboroknak zokasa zerint (: teobeket is newezenek kiket ne(m) illik megh mondanom:) Azert vgi-mond lassad walamellyk keozzewleok teczik azt walazd ne ves ezuta(n) my reank my egykhez se(m) kenzeritwnk mosta(n) wagion eleotted amit chelekzel ige(n) iol megh gondold [Kv; TJk VI/1. 62]. — e. *dtv kb.* vmi nyakán van, vmi vár rá. 1570: Jm vgy zerzettwk eoket egybe hogy Minden vetthkeket ky Edddegh volt Megh engettek egy Masnak es ez vthan Jamborwl es Thyztessegei Thartyak egy Mast, ha penigh az azzon gonoz eletw lenne Ez vtannis, tahat Theorwenye eleote legen [Kv; TJk III/2. 147]. 1594: Eztis uegezék hogi eggik felis az eo Attyakfiaíual az eleob-beli peres iozagnak dolgabol, egimas akarattya es hire ellen megh nem bekellenek, Ha hul penigh ualamellik fel megh bekellenek, az bekesegeh annihilitassek es a peris eleotte legien [LLt]. — d. kb. szeme előtt lebeg. 1595: Eghez Varosul ... solemniter egybe gywlwen az Mezarosokrol illien p(er)petuomot vegheztenek ... eo kgmeknek eghez varosul az eleobbi ereos saniarw veghezesok eleotteok volna, kiben Nem enged-nenek semmi teoserseget chyere-beret [Kv; TanJk I/1. 258] * ~ *van dolga* ' ? 1547: Jewwe Retthew-

ny Myhalial. es Morgonday Ferrenchely. Ezewk elewth Ismegy Bochiatta My Kezwknben Az tho helth hogy Birjwk mynd ewrewken ewreke ha kedegyen ezth walaky megh Bonthana. Wgian elewththe legiewn dolga mynth Az eleby Kwttthes wolt. hogy Biro Espan nekw Jgazath wewhesse-nek Jozagan [Sv; MNY XXXVI, 53]. 1569 hol az wetet Ember walamyt volna ellenek, Mynden dolgok elewttok Legyen es az Reouidre hyhassak Erette, az Maradsagnak pedig az keet Reze az kewz Byrake harmada az Peresse [Diós K; JHbK XLV/13] * ~ *visel/viselhet* szem előtt tart/tart-hat. 1651 (A serfőzők) azt igen eleotteok uiselliek hogy az Arpat, es egyeb gabonat el ne szükicziek es dragicziak az város piacza(n) [Kv; PolgK 142]. 1653 inte azon is, hogy magamra is vigyázásom legyen: a szerencse kettő, azért mindegyik végét előttem viselvén igen nagy vigyázással (így!) az ország is választá Rákóczi Györgyöt a fejedelemségre. Mert azt éltiben Bethlen Gábor is megmondotta volt, hogy nem lát a fejedelemségre holta után méltóbbat, mint Rákóczi György*. Hihető, hogy az ország azt is több dolgokkal együtt igen előtte viselte [ETA I, 127, 143 NSz. — I. Rákóczi György]. 1673 Legh elsőbeni consideratióban véven ezen nevezet árváknak mind ferfi s leány agon levőknek igye fogjatsagokat, nem annyira nezhettük s viselhettük előttünk vigoré az Decretum continitaját, mint az hogi mint miserabilis personak, árvák, az menyiben lehetet legjenek reszesek attjoktól maradat jokban illendőkeppen egjarant [Marossztkirály AF; IB]. 1679 megh gondolván, es előtte viselvén mind eddiglen, s mind ennekutánna velle koziett (!)*, és varando jo jo^b akarattjarul s Attjafiusag-arul eo kglmek(nek) [Ne; DobLev. I/28. — *Toll-vétség lehet *közlett* h. ^bÍgy kétszer!]. 1685 eo kglk emlekeztetik seot admonealtattak megh mondot Györöfi György Ur(am)at arra hogi eo kglme jol megh gondolkodgyek, es előtte Visellye aszt a Contractust, melly az eo kglk edes elejek Nehai Györöfi Janos Ur(am) es Tholdalaghi Borbara Aszony között ... lött volt [Désfva KK; Ks 4. 1]. 1703: minden ember előtte visellye az eo Felsége hűségere le tett Homagiumat es az eo Felségehez valo hűségben álhathatosan maradgyon meg [UszLt IX. 77. 68 gub.] * (*vmi-lyen*) *dolog áll* ~ *vmi*lyen dolga/teendője akad. 1572: Es ha oly dologh alland eleotte ky myat az zolgalatban ... Jelen ne(m) lehetne Tartozek byro wrannak eleosser megh Telentyeny [Kv; TanJk V/3. 54b] * *elmegy* ~ a. meglép, kereket old. 1570: Marthon porozlo, hithy zerenet vallia, hogy Jol emlekezyk rea fodor Esthwan Birosagaba, Vegh Katalin 20 f Maradot volt Zaz Gergnek ellen, ... my kor ... keresni keztek ely ment eleotte [Kv; TJk III/2. 6]. 1666 Kozma Juon ha ... Töruent ne(m) allana, hane(m) el menne előtte, Ualamint az Törüeny Communicalta, azt az penat exequaltathassa eo Nga megh Irt kezese-ken s Attiafia(n) [Abrudbánya; BK]. — h. kb. elhúzódik | húzódozik. 1589/XVII. sz. *eleje*: Vala-mikoron az Colosuari Biro es Tanacz hiuattia az

Farago uagy Rako Céh mestereket, Feiedelem auagy az Város szwksege miatt, tartozzanak az Czéh Mesterek tellyes hatalommal, keömiues mestereket es Legienieket, Inasokkal oda valasztani, rendelni es kwldeni ... Ha penigh valamely mester, vagy szolga rend, ebben ellenkeznék, el nem menne, vagi megh ertuen ez szwkseges dolgot, előtte el menne, magat el titkolna; Auagi egieb szin alatt ebbeol magát ki teörne hamis moddal: Ez illjen mester es szolga rend, semmikeppen ez Varoson ne miuelhessen, az migh illien dolgaert tizenket forintot le nem teszen [Kv; KőmCART. 14]. — e. eltávozik vhonnan. 1578 biro vram mingiarast mind a ket piaczon meg kialtassa, hogy wassarnapik (!) minden ember adaiat meg zerezze es be hozza .. Aky penig el menne előtte, thehat hazat el pechyetelik es mind addegh zabad ne(m) leze(n) be Menny, mig az adot be nem hozza [Kv; TanJk V/3. 167b–8a].

2. az élén; in frunte; an der Spitze. 1588 Sombori Lazlo fel veowen ket falwbeli Jobagit eleotteok egy zolgaiait Zalay Marthon Neweoth ell boczyatwan rea Jeowenek* mind darabonkent vagdaltata teteteol fogva talpig [Zsákíva Sz; Wlt Mich. Talas jb. vall. — *Az új házra]. 1653 Egykor kemény csata mene Újvár alá. Magyarai Tamásfalvi János volt előttök | Fogarastól néhány csatát bocsáta által a Bodzára a fejedelem, úgy mint háromszáz hajdú és kétszáz tártár. Magam is ott voltam, előttünk Szilasi János volt, és egy tatár merza [ETA I, 65–6. 108].

Szk : ~ járó. a. előljáró. 1571 eo K. varoswl Intyk es keryk eo K. Byro vramat eleoszer hogi Mywel varoswl eo k. Megh Beochwillek es valasztottak Biraioka es Eleotek Iaroya (!), Eo k. visellie wgy Magat az eo k. Tiztiben Es eo k. vgy Igazgassa es wgy Byria az Thanachbely vrainatis hogy Neh legien Ez fele Rendtartatlansagh Es vyzza vonas eo k. keozot [Kv; TanJk V/3. 39a]. 1575 (A kapuörök) Tyztessegbely zemelyek Es az varosbely Eorekes Emberek legienek, kiknek eo K. Biro vram es az Tanach Rendelienek Modot Mind Eleotek valo Iarioik Igazgatoioik Nappaly es Eyely vigazassok feleol myhez Tarciak Magokat [Kv; i.h. 109a]. 1578 niolcz ora vtan korchio(n) bort ne aggianak Senkinek Ezt penig az vrunk eo Naga hadnagywal es wdwanak előtte Jaroywal keozelollyek [Kv; i.h. 157b]. 1670 Dioszegi Istua(n) Scandalumjáról az Ecclesiast reconciliatia, előttejároinak illendő tisztességet tégyen [SzJk 110]. — b. parancsnok, vezér. 1673 Egy sing Zöld Granatott vett ismet az Draganyok előtte jaroik posztójához Pater Janostul [Uti]. — c. parancsnokló, fő-; 1653 : Márciusban virághétben nagy hirtelen innen Vásárhelyről indították a mezei katonákat Molduva felé; azután hallám, hogy egyéb hadakat is vittének bé, és elegendő lövőszerszámot is, kiknek volt előttökjáró generalis a nagyságos Kemény János [ETA I, 155–6 NSz].

3. rajta; pe el/ea; an ihm/ihr. 1583 : Meniegeobe valem, es Maios Mathiasne eg cleó ruhat

esmere meg Igiartho Ianosnenal, eleötte vala, el akaria teolle Maiosne venny, Az Azzony el Zegienle magat, es kerek Maiosnet az sok Io Azzoniok hog Ne thenne zegient raita, hane(m) holnap zepe(n) meg Mosna, es vizza kwldene Igiarto Ianosne Neky [Kv; TjK IV/1. 137].

4. ' ? ' 1592 : ki jeo az swte haszbol Bach Peterne es mongia vala Mezaros fabianne Bachinenak Meni el vgimond fattias, am eleotted vagion fattiad [Kv; TjK V/1. 228].

5. jelenlétében; in prezența lui/ei; in seiner/ihrer Gegenwart. 1633 : Gañaj peter vra(m) w kegme maga saiat kopaszfalú Jobbagiat megh fogatta ... azoknak dolgokat akarta volna előtteónk w kegme reuidealtatnj es el igazitanj [Dés; Ks 41. D. 24]. 1674/1676 Kamuthi Miklósné előttem hallásomra edgynehányszor panaszolkodot [Szava K; JHbK XX/21]. 1695 én soha ne(m) gyanakodtam az ő kgime felesegere hane(m) edgyik olane szavait mellyeket előtte(m) beszéllet hoztam elő [SzJk 293]. 1794 : előttek mint Hűtessei előtt [Aranyosrákos TA; Borb.]. 1820 (A bárónénak) több roszt akaróit nem tudam Demén Márisko mikor előtte s előttem a Bároné elé hozodatt úgy tudam hogy még ditsérte a Báronét [uo. JHb F. 48 Kovács Anna Budai Péterné (46) vall.].

6. színe előtt; in fața lui/ei; angesichts seiner/ihrer. 1599 : Pálffy Isthwa(n) Tarchafalui, nemes Zemely wallot (!) p(ro)katorul eleötte(m), Bogardfalui Mihalth, Antalffi Thamast, Zentkiraly Györgiet, egyebeketis walakik mellettek Zolnak [UszT 15/185]. 1620 : ezenis tudomant tön előtte(m) vayda Janos, lattia kezd biro vra(m) ide hoztak hogi az en földemre czinallay az pallott, de en ne(m) engede(m) mert ez en föld(e)m [RLt O. 5]. 1635 ez eggyesseget es incorporatiót, Jstenben el nyugut Bethlen Gabor Fejedelem eo fel(se)gio, mikor eleotte forgot wolna, jowá hagyuan serio committaltais, hogy megh ne engettessek az keozteok walo szakadás es Scissio [Kv; KvLt Céhir. I. 12 Kv tanácsának hat.]. 1650 előttök az Causak agitaltassanak [UszT 2e]. 1659 : az Vezér retteneteskeppen haragszik, az Taplitadár magais aligh maradhatot megh eleotte [Borb. I. konstantinápolyi köv. jel.]. 1696 : előttünk fen megh irt birakok előtt így alkúvanak [Sszgy; BLt].

Szk : ~ állatja dolgát ? vkinek színe elé viszi ügyét. 1653 Ha olyankor az én Gondviselőim méltatlan es képtelen exactiot tennének az olyanokon, én lévén az Áz(sz)onyok, igaz expositioval alassák előttem dolgokat [Cege SzD; Wass].

7. neki; lui, ei; ihm/ihr/ihnen. 1573 : ezt mongya meg Kalmar Ianos hyty zerenth hogy mykor Az menedek lewelett vettek Az Apaty boldisarne Iob Annyatwl es Az lewelett hogy meg Irtak es hogy el olwastak előttwk ha Igazlottake Az lewelett az vagy Nem | Bachy Tamas deak Azt vallia hogi Eowelle Iratta <az levelet> Barlabas, Az mynt Irta az zerent atta Eleybe ... ely olwasta Eleotte

[Kv; Tjk III/3. 108a, 210b]. 1614 Lattam Igaz elege hogy czykolta Imrephinet Bathori Gabor, az eolebennis wlt kobzotis pengetett az Azzony előtte [Nsz; Vlt 53/5267 „Cyprianus Seyler (21) udv. fam. és musicus” vall.]. 1628 Annak vtanna hozak mi Eleonkbe az Eppel Janos vram testamentomat Es azt Eleötteök el oluasua(n) ..., eo kegimek halua(n), az Testamentomot minde(n) részeiben Ereyeben hagiak [Kv; RDL I, 137]. 1644 Emlegete(m) eleötte hogj Eöremest egj hazat zeorzenek [Mv; MvLt 291. 425a]. 1697: az mi Kgimes Ur(un)k jobbagya is csak el hült hogy előtte el olvastam* [Szilágycséh; BK. — *A hazug panaszlevelet]. 1737 előttök a fen meg irt Instructiot szorol szora el olvastam [Kövend TA; Borb. I]. 1807 előttek ezen Instructiot szorol szora fel olvasám [Asz; Borb.]. 1846: a' folyamodo panaszos levelét fel olvastam előttek [Dés; Dlt 352].

8. szeme előtt; in fața cuiva; vor js Augen, angesichts einer Person. 1508: az el mult Adoyert kel' venniek zobot es el wessek Aztys elewtunk Ig' vezetuk [Kv; EM XXIX, 261, 263 Cheh István kezével]. 1582 Igiarto Georg ot vere chaptosa konthiat le vona hayat huza Rengeo Annanak, Az vtan monda Rengeo Anna Igiarto Georgnek Te Georg tudom miért myweled ezt, az Regy bozzusagert myweled, de eg' Tromfom vagion es le wteom eleötött [Kv; Tjk IV/1. 53]. 1590 Iango Gaspar eleotwnk fell megien wala az Vczian, Bartha Andras is megh ala Ieo vala, mikor egymast eleol talaltak volna, . . . hallok hogy Iango Gaspar monda, nem trefalzze Andras, anagj Byzoniolz? [Gyerőmonostor K; KP. Varga Antal jb és Ferencz Benedek fia jb vall.]. 1599 ott eleötteönk meeghis ada az kilencz forintoth, Ferencz deakis [UszT 14/20 Emericus Incze Judex Jenlakensis vall.].

9. szemben; in față (cuiva); gegenüber. 1764: ez után pedig a rosz ember töllem Semmi betsülettet ne várjon, mert nem érdemi . . . aki előttem szineskedett, hátom meggett pedig mardosott mint az eb [Középlak K; BfR].

10. előre; dinaintea lui/ei; vor ihm/ihr. 1568 az porozlo Lazlo, be vity vala az kayantay embert az tporomba es az ember el futankodek előtte, bezeg oztan Lazlo az zekerce fokaua! es lapossaua! egy nehanzor meg wtbe [Kv; Tjk III/1. 195]. 1572 keomyes georgne ely reytezett volt Eleotek az Ayto Mege hogy olyan zokan Jeotek volt [Kv; Tjk III/3. 7]. 1586 estwe ighen kezde az kuthia vgtatny, ky kwldem a' daykat hogy lassa kichodak vadnak ot, Es kialtany kezde igy, Jay vram, Ne hagy, ky futank a' veommal es el futanak eleotetwnk [Kv; Tjk IV/1. 562]. 1597 el fútamodek eleötte Keleme(n), es az Zechi Peter eletire fúta be eleötte [UszT 12/78]. 1629 Hallotta(m) magatol az Aszonytol hogj az Ura uerte s budosot eleötte burianba(n) hol szelel [Mv; MvLt 290. 147a]. 1630 Szeöke Peter el randula eleötte ugj esek Zanto Martonne az feöldre [Mv; i.h. 200b]. 1739: Jo lehe ugy volt szándíkom

hogy Szemilem Szerint üdvarolok méltóságos Groff uramnak abosfalván de onnind előtöm el szaladván méltóságos Groff uram, azon szerencsimtől meg foztatván kívántam Levelemel is udvarolnom [Csesztve AF; Ks 99 gr. Esterházi Kata aláírásával]. 1750: meg ijedvén tölle elszaladtunk a hová lehetett buttunk előtte [Ohába AF; Told. 25]. 1758 még gjrmekel is szemben nem menyen hanem bujkálék előtte [Altörja Hsz; HSzjP].

11. vkit megelőzve; inaintea cuiva, mai repede; jd. überholt, vor. 1570 egy korchomáról ky Jeo eleykbe Balinth Thywadar . . . szok zo Bezed vtan, Eokis Beh Mennek az korchiomara, Es Balynt Thywadar ky Megien onneth eleotek, Az vtan mykor eokis ky Jeöttek volna, Esmet eleykbe Jeo Balint Thywadar [Kv; Tjk III/2. 9]. 1764: a' kik pedig utánna mennek előtte Tolyoskodnak bé, ki ki, mint az mezön lévő szánto földében ugj dispona! a' Templombéli ülő helyben [Lécfa Hsz; HSzjP].

Szk: ~ levő. 1650 Damasdi István előtte levő predecessorit nema ebeknek mondotta publice es az Relictat ök (!) nélkül ki cziapni valonak publicalta [SzJk 182] * ~ való előbbi. 1765 Minthogy én is együtt voltam . . . az előttem valo Valloval, mindenekb(en) a szerfnt . . . láttam a mint ő elé beszéllé [Zágor KK; Ks 18/LXXXVIII. 8]. 1782 vadnak azon két Haller rész Sessiok után meg egy kevés régi appertinentiakis, azok tudniillik a' meljeket az előttem valo fatensek Vicinitasokkal edgjüt elé számláltanak, volté régebben több, s azok hová szakadoztanak? kik bírják? nem tudom [Dombó KK; JHb XIX/12. 21].

12. számára; pentru; für. 1732 (A) ki adott Summának mennyisége azért nem annotáltatott, hogy előttünk nem Constált annak valósága, s bizonyos száma [Szászsztjakab SzD; TSB 51].

II. nu 1. előtt; inaintea, in față; vor (dat.). 1754: a háznak előtte vagyon bornabol rott eresz [HSzj eresz al.].

2. élén; in fruntea; an der Spitze. 1653: Mondám ide feljebb, hogy nem hagyom el: mint jártak volt a maros-vásárhelyi gyalogok, kik az ország mellé indultak vala, a kiknek Nagy Tamás volt előttök | az apámnak mondák, hogy Székely Móses volna előttök a hadnak [ETA I, 57, 64 NSz].

3. jelenlétében; in prezența cuiva; in der Gegenwart js. 1550 Ez jambor Nemes vraynk es Baratynek elewthé [Berend K; BfR VI. 28. 2]. 1598 tezek illyen testamentumot az Vitezleo Deczey Andras vram Attyamfia eleot, es Balasfoluj Georgj Hodreuj Kerezyten Anyazentegj haznak praedikatoranak eleotte [Gerend TA; Törzs].

4. (vmit/vmely időpontot) megelőzően; inaintea (unui termen); vor (einem Zeitpunkt). 1559: Walamely Mezaros penygh az Thewsersegeth Walasztangya Maganak, . . . Annak harom Ezthen-deygh ne legyen zabad, Mezarlany . . . Az harom

ezthendewnek ky thelesenek elewthhew ees Alattha semmy okon Nem Mezarholhasson [Kv; TanJk V/1. 57]. 1586: Miert hogy az fogsagnak eleotteis Componalni Akart ez olah, az felperesekel ... eo maga bwneosse teotte magát [Kv; TjK IV/1. 560]. 1605 nem tagadom en azt hogy Berze mihaly nem adoth volna en kezemhöz flor 100 de meg az Zekely moses meg veresenek előttihe [UszT 19/9]. 1606: az war chinalasanak előttihe az Thelekfaluiak wetes kerteknek Jdeicennis azt a helyet Jaro marhaioknak tartottak vetes kert Jdein marhaiokat Jaromban vittek oda [Patakfa U; i.h. 19/30]. 1607 az Zekel Tamadasnak eleotte is Fazakas Janos az Alperesnek az masyk atthya Az En massyk Atthyamat az nehay Zorchey Istvanth zolgalta [HSzjP].

Szk: *annak ~ azelőtt. 1568: az leannak Ep Io laba volt és epp volt annak előtte, hanem akkor zeget meg, hogy zabo balinthoz ment volt* [Kv; TjK III/1. 201]. 1570: Annakeleotteis hytta volt Sos Mathe Eccher hazahoz [Kv; TjK III/2. 194]. 1572: meg Bezellete volna ezeleotis Neki hogi Annakeleote Minekeleote Eoket Leorinchhez kwlte volna az fyawal Meg keowetny Az eleot eo maga terden alwa Syrvan keowette volna meg fia kepebe [Kv; TjK III/3. 31]. 1590: esmerte megh annak eleotte a meg megh nem haszasult [Kv; TjK V/1. 50]. 1593/1594: Emlkezem erre hog' am mikor az nagi ar viz vala, megh annak eleotte veotte vala ezt a hazat vgi mint harmadfel ezte deowl Andras Kowachi [Kv; RDL I. 63]. 1614/1616: kertük töle az praedicator esztendőkre rendeltet nyoltz nyoltz szaz kö sokat, ... Annak előtteis, mioltatul fogva en emlekezem, mindenkor meg adtak, vagy soul vagy penszül [Kv; RDL I. 100]. 1628: en annak eleotte ket izbenis ... az en Iouaimrol Testamentarie disponalta(m) uolt [Bonyha KK; Eszt-Mk. Cserei lev.]. 1657 Vagyon mar 4 esztendeje hogy Bencze Janoshoz mentem volt felesegul Szeken^a. Annak előtteis ottan ottan hagyot el hütötlenül. Viszsa jot, s meg el hagyot. Most utolszor vagyon esztendeje hogy ismet el hagyot, ugy hogy sohul hirt sem halhatom [SzjK 82-3. - *Szék SzD]. 1741: akkor ugyan tsak a volt az hire, hogy az néhai Aszszony a széll kolikába vagyon, én ugyan annak előtteis ismértem nyavallyáját [Meggyesfva MT; Ks 184. LXXXVIII]. 1769 Mikor fel vérték a nevezett pintzet annak utanna hallottam a kortsomárost beszelleni hogy az előtte valo kortsomárosa gyanittya a kit tömletzre tétet volt annakelőtte az Ur eo Exlja Bögözi udvarbeli Tisztye, mert fenyegette ötet annakelőtte azon kortsomáros [Szu; IB]. 1826: annak előtte kalákába lévő Szotyori Mihály Uramnak Bokor vágni, szabad járást engedett [Lisznyó Hsz; HSzjP] * *annak ~ való időkhben* azelőtt. 1761 Molnár Jánosnének elveszvéen két Fersinge, annak előtte valo időkhben két darab fonala, a' Fonalat a' Faluba a' Hid végínél meg találták [Szászsztiván KK; BK] * *ennek ~ azelőtt. 1570: ennek eleote Mint Negy eztendewel meg mykor lean volt* [Kv; TjK III/2. 83]. 1589: Az darabontoknak Itelj az feoldet ...

Az mint ennek eleotte eltek vgy eliek ezutannis [Szu; UszT]. 1592: az Arossagnak kereskedeo rendnek allapatiarol aminokeppen ennek elleotte vegeztenek volt, mostannis semmiben ne(m) vyttanak [Kv; TanJk I/1. 186]. 1600: Akar mynemeo rendbely ember legyen az ennek eleotte deliberalt mood zerent beontesse biro vram [Kv; i.h. 353]. 1625: Biro Georgj egj vy falui ennek eleotte el poztult es mostan megh epitet Molnanak Gattiat; ahulot ennek eleoteis malom volt akarta kötetni es ragasztani [UszT 176]. 1635: ennek eleotte is megh az bekessleges wdeoben .. el rendelte volt az Nemes varmegie hogy az mikehazi hidaknak megh czinalasaban ... az kozaruariak szegittseggel lennenek [BSz; SLt V. 18]. 1650: ennek előtte azon dolgot masokis fel vöttek megh mondak az Actornak aszt megh nem perlette hanem alatta fült [UszT 41]. 1681: Marha akol Ezen akolba(n) lévő Ház. Ez ennek előtte major ház volt [Vh; VhU 570]. 1746: az Inak Sorte divisio nis jutott Török buza földét harmad esztendővel ennekelőtte az J akarattja nélkül el változtatta és colálta [Torda; TjK III. 2]. 1758: ennek előtte (: ha jól emlékezem réá:) mint egy négy eszten dőkkkel Érsek Lászlone Angyam meg kurváza vala ... Udvar Istvánnét [Betlensztminklós KK; BK]. 1795: Ezen föld ennek előtte három vékás volt, de a Maros mind el horta a több részét [Miklóslaka AF; EHA]. 1817 Ennek előtte ... ugy volt szokásban a mint látom hogy a' tselédek akkor mentenek el a Faluba, és Üressen hagyták az Istállot [Héderfája KK; IB. Veress István tt lev.] * *ennek ~ való előző. 1782: Urunk Bátyánk Tisztyének amovealtatásat kéri a Communitas^a remélvén azt hogy helyjében olyan jőne, a ki mint ennek előtte valok közül némelyeket sokakat Datumakkal corrupálhatnak* [Thor. XX/4. - *Torockó városa] * *ennek ~ való esztendőben* az előző évben. 1558 En Melyk Anna azzony Mykola Ferenczne Ennek elewththe walo Eztendewben az Mynemw testamontomoth tetthem wala, Azon testamentomot Ereyben Hagyom [JHbK XLIII/21]. 1777: Hát ugyan azon meg-nevezett Jobbágyok ennek előtte valo esztendőben adtaké ki magok szánto Földüket másoknak czimborában azért, hogy magok, erejeken meg nem mivelhették volna? [BSz; Ks vk] * *ennek ~ való esztendőkhben* az azelőtti/előző években. 1588 Bathory Chasparnak Theorweny zerentt walo Aetassa wolt Ennek előtte walo Eztendéokbenis [Somlyó Sz; Wlt]. 1589: Ezeket a' 12 hold szőlőket ennek előtte valo haro(m) eztendeokben chak ecczer kapáltak uolt megh [Kv; Szám. 4/XI. 27-38]. 1613: az ... haz, .. melljet ennek eleotte ualo Ezte(n) deókbe(n) Beócú zerint Radnothy Jstua(n) vramnak adot volt Nyolczúan forinton [Kv; RDL I. 92]. 1701: Ennek előtte valo Esztendőkhben itt az Kolosvárj Káptalanban a' melly Contradictiot Protestatiot az Aszszonj, Tholdalaghi Maria Aszszony ő kglme tött volt .. aztis retractallya [Kv; SLt FG. 55]. 1717 Nagy Pétert ennek előtte valo Esztendőkhben el mult háboruság előtt

Nehai Ifiabbbik Vas Györgj ur(am) eö kglme fel keretvén s fel is adták Balványos Várallyáról* haza hozatta vala [Vízszilyás SzD; Wass. — *SzD]. 1777 Kratsun Stéfánról nem emlékezem hogy Feliben vagy Czimborában adta volna Földeit ennek előtte való Esztendőkbén [Ks Franc. Winter de Retteg* (34) vall. — *SzD]. 1792: Keszűbe edj Colonialis Sessiot Groff Korda Anna Aszszony ö Natságának Provid(us) Horvát Joseff nevezetű Colonussa adott volt néked* ennek előtte való esztendőkbé Zallogba 12 Vrtokba [Bfr II. 56/3 Rethegi Mihály szb sk lev. — *Deák Kifornak, a keszüi gkat eklézsia „daszkel”-jének] * ennek ~ való időkbén az elelőttiekben, ezelőtt. 1772: Nehay Zilagy Myhalne Azt vallia hogy Ennek eleote való Ideokben Mint Ezebe Jwtkinch tarto Ideiebe voltanak Thordan teob kalmarokal egetembe [Kv; Tjk III/3. 30b]. 1595 megh bizonytom aztis hogy Ennek előte ualo ydeökbennis ornak mondottak edet s el menth ne(m) mentette magat, ne(m) teöruenedett feleödle [UszT 10/37]. 1606 Ennek Eleötte való Vvdeökbén (!) Galfi mihaly Vram foglalta volt ell az my Eleinknek Eoreökseget [i.h. 20/25]. 1614/1616 Elöszér azt mondgyak, hogy ennek előtte való időkbén, mikor en az Colosi so Aknat arendalasnak modgya szerent birttan volna bizonyos ideig akkor marattam volna adossa . . nyoltz szaz soval [Kv; RDL I. 100]. 1635: (A csizmadiáknak) Ennek Eleötte ualo Vdeökbén Vagi ket Eztendeöuel, Elegedendeö legenjek uolt [Kv; KvLt Céhir. I. 13]. 1698 Turk aliás Popa Simon ennekelőtte való időkb(en) édgynéhány versen találattat volt megh sok betsületes emberek által Galgai Rácz István vramat [Törzs]. 1746 az I ennek előtte való időkbén Ns Kolos vár(me)gyében gonosz tselekedetiért, lopásáért, meg bélyegzetetett, órra el vágatott [Torda; Tjk III. 38] * ennek ~ való napokon a (meg)előző napokon. 1592 azt is megh byzonytom, hogy Ennek eleotte walo napokon ez ez peres Ember az en Jobbagiomath megh feniegette . . Kierth vgian perlettis volt Ennek eleotte [M.gyerömonostor K; KP] * mindenek(nek) ~ mindenekelőtt. 1628: Mindenek(ne)k eleotte mikor az en Istenem az en utolso oramat el hozza, lelkemet Ajanlo(m), az eo kezebe az ki teremptette [Bonyha KK; Eszt-Mk Cserei lev. Bánfi Mária végr.]. 1655/1754 Ha valamely Apró béres Iffiu az ö nevéf fel-akarja szenteltetni, mindenek előtte kívántatik tőle hogy igen jól meg-gondolkodván magát megpróbállya hogy ha érdemes-é a' Társ legény névnek elviselésére avagy nem [Kv; EsztCart. 20]. 1667 azo(n) inségh alol megh menekedvén, hova hamareb, mindenek(ne)k előtte azon Ecclesiakat contentálnok [Kv; RDL I. 179] * minek ~ mielőtt. 1572: meg Bezellete volna ezeleotis Neky hogi Annakeleote Minekeleote Eoket Leorinchhez kwíte volna az fyawal Meg keowetny Az eleot eomaga terden alwa Syrwan keowette volna meg fia kepebe [Kv; Tjk III/3. 31]. 1597: Mikoron vrunk eo felsege lowaz mestere meg holt vala, minek eleotte az kis templomba

való boltba be teotek volna vettunk 3 zeöwende- ket, kiwel be mentenek* [Kv; Szám. I/III. 25. — *A templom kőpadlója alatti sírboltba]. 1600: Annak eleotte minek eleotte egyeoue Nem keolte- nek vala lattam hogy zep ezeost myweket es eolteozeteket chinaltat maganak [Kv; Tjk VI/1. 481]. 1647: Annakokajert minek eleotte az Diuisiohoz kezdenenk, az Relictat megh esket- uén, hogy az diuisiora minden neuen neuzeuendeo marhát, eleo hoz és ad [Kv; RDL I. 143]. 1762: Hallottaé, hogy minekelötte Potsa David Uram egyetis senkinek nem szollott volna elég oknélkül ökegyelmekben kötölöztek, tegették, szidták? [Kö- vár Hsz; HSzjP vk]. 1798: (Az erdőtolvajokat) Petrotzi ur minek előtte . . be kisírtetthettek volna . . rabsagokból megszabadította [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1801 minek előtte valamely asztalos mester Ember meg nem hal, addig égy a'vagy több érdemes Jffiak annotalva lévén, és eléadando első vacantiákor bévétetik (így!) [Kv; AsztCLEv]. 1833: én Baksti Borbárát jól esmé- rem minek előtte Martonosra férhez ment vol- na . . a Házat velem padlotta [Martonos Hsz; HSzjP].

előtteni ezelőtti, előbbi; de mai inainte/demult; vorherig, früher. 1690: Constal vilagoson Mate Janosnenak az Nemetekkel való paraznol- kodasa, jarulvan ehez az előtteni két rendb(en) való vétkes cselekedete [Dés; Jk]. 1692 Pávák feleslen vannak . . Az előtteni ő inventariumb(an) p(romi)scue volt 30 most többen lehetnek [Mező- bodon TA; BK Inv. 26]. 1697: A' Csizma az előtteni limita(ti)o szerint fl. 2 [Dés; Jk]. 1703: az előtteni helyekre öket ne(m) reducállyá [Dés; Jk]. 1716: Valya Csori nevű helyben egy darab Szena rett, melyet az előtteni időkbén ruddal szoktak volt fel osztani [Grid H; Bf 92/4].

előtti 1. vmi előtt való; fața de; vor (dat.). 1678–1683: ha azt akarjatok, hogi regi io emle- kezetű előtők dicziretes neveknek, megh mocsko- loiak ne legietek, s, ez vilagh előtti tisztességhtek megh legie(n) . . Feljetek az Is(te)nt [Ks Kornis Gáspár keze ír.].

2. idő(nap) előtti, korai; prematur, timpuriu; vor/frühzeitig. 1842: mond meg mi okozhatta ezen gyermeknek idő nap előtti el szülését? | (A gyermeknek) idő előtti el szülését semmi egyéb nem okozhatta, mint az, — hogy én szolgállo- ságam ideje alatt két versen el estem — égsyszer a' garáditsan hársra, — másszor a' kamarába hanyatt, a' mely időtől fogva többet a Gyermeket magamba nemis éreztem [Dés; DLt 85. 9 vk, 11 Jáné Mária (19) karácsonfalvi (U) vall.].

előtud kitud; a afla; ausmitteln. 1599 Ez kwwl mind Araniam, mind Apro penzem az mi lezen mind Egj Arant ozollion, Cziak hogj Elsoben az kinek kozzwlők mit Attam, Elő tuggiak, es Annak vtanna kezgienek az penz Oztasahoz, mindenkinek az mit Attam, az heual aggiak kj az w Reze penzt [Szava K; JHbK XXI/7].

előtűnik kiviláglik; a reieşi; hervorleuchten. 1842: A' Meg nevezett Bizonóságoknak hűtők le tétele mellett elő sorolt ezen vallomásaik szerént, a' bé panaszoltatott vérengzése verekedése s törvénytelen tettei, engedetlensége, a' köz dolgokban foglalatoskodo Tisztviselőnek ... le motskoltatása tűnvn elő .. ezen törvénytelen tetteket el követett Kereskedő Amberboj Josefné Alexander Máriával ezen terhelő pontok ... oly meg hagyással közöltetnek, hogy azokra feleletét 8ad napok alatt Ki Nyomozo Biztosságunkhoz mulhatatlanul tégye meg [Dés; DLt 1452].

előveheti magát erőre kaphat; a se putea întări; erstarken können. 1822 Nagy Kend felül a' Stelmes névű Erdő Cziheres, 's bajosan is veheti elő magát, mint hogy a közellévő szomszédfalusiak marhájokkal pusztították [Cikmántor KK; EHA].

elővihetett előmozdíthat; a putea promova; a putea face să progreseze; fördern können. 1719 az I(ste)nnnek mostani sulyos itileben (!) az jobbagyokban igen felesen hullotak el, igén nehezen vihetttem elő az dolgot [M.fülpös MT; Born. XXIX. 50 Deák Márton lev.].

elővisz 1. felvisz; a duce; (hinauf)bringen. 1579 Kerik . biro vramat hogy ismegh Az feyedelmet talallyak megh, es Jelenchie megh az zegeny varasnak sok kwlmb kwlmb Niomorusagat, es fyzetesset karos essetit, . e mellett Az ados lewelet is vigie eleo, es zalichya eo kegme a Summat ha lehet 500 forintra [Kv; TanJk V/3. 201b]. 1687 Az ő nga it valo Malmaiban a mennyi elegyes vám gabona gyűlt arol is Ravasakat vittünk volt elő az első számvételkor többet nem vehettünk a hon nem volt [Máramarosziget; Törzs].

2. előmozdít/segít; a promova/ajuta; fördern, jm helfen. 1578: Vagio(n) penigh nagy panaz az vassar birakra hogy tyztekbe ige(n) zorgalmatlanak semmy rendtartast az wegezes zerent elo nem wyznek. Azert eo kegmet biro vramat kerik hogy vgya(n) valoba megh haggya nekik hogy minde(n) nemo fontot Mertekét az wegezes zerent husnak hálnak es egyeb eledelre valo dolgoknak el adassaba elő wygyek fogyatkozás nélkwl [Kv; Tjk V/3. 171a]. 1581: Az Vristen eo zent felsege mikor az felseged* dolgot az my kiwansagunk zerint Eleó vitte volna es felsegedet feiedelmwl Eleonkbe mutatta mind felsegedhez mind penig az zegeny meg holt vrunkhoz^b Azon el kezdeti (!) zeretettel walo hywseg visseitem (így!) es tartottam magamat mind Jambor attiankfaiywai Igyekezttunkis zolgálni, es zolgaltunkis Az zwksegnek Jdeyen mint hogy kiwel tartoztunkis [Gyf; Törzs. Szentpáli Kornis Mihály a fej-hez. — *Somlyai Báthory István. ^bAz 1571. márc. 13-án meghalt János Zsigmond].

elővitel előbbre vitel, elősegelés; promovare, incurajare; Förderung. 1615/1616: talala meg

minket az nehaj Rögör Fenessi Martonne Stuegh Borbara aszszony kerue(n) ezen felette szorgalmatosson hogy nemünemü igassaganak elő vitelere ne fogyatkoznank meg vagy inkab ő ne fogyatkoznak megh, hanem irnok megh azt miczoda valaszszal boczatot volt minket mikor Bükfalvi Imre Papp Uram .. mind az maga és Colossi tanacz neuvel ő kgmehez intercedalni küldöt volt [Kv; RDL I. 100]. 1621 Nemzetes hiuwnk Kornis Ferencz Vduarhely szeki kiraly birannak ..., értuen az Vduarhelyi uarunk(na)k megh építésere ualo io inclinatioiat, annak eleő uitelében mwis seghiteni akaruan k(e)g(yel)mesen, azon uarunkott bizionios summaban es conditiok alatt neki inscribaltuk [Törzs fej.].

előzmény precedent, antecedent; Vorereignis, Präzedenz. 1846: Ezen előzmények után javasolom* [EMLt. — *Köv. a javaslat].

elpakol becsomagol; a împacheta; einpacken. 1837 az Exp(onen)s Urnak Clenodfumaí voltak mindezeket Felesége Ferentzi Mária aszszony alattamoson a Férje Hodor Károly Ur hire és tudtán kívül el pakolta . és bé vitte Kolosvárra [Dob.; Bet. I Pákai Dánielné Benkő Su'sánna dom. bíróné (40) vall.].

elpalástol elfedez/leplez; a ascunde; bemänteln. 1796 De én talám nem oknélkül tartok attól, hogy eltekerik fatsarják e' dolgot; a' világosságot homállyal bé borityák, az igazságot elpalástolják [Gernyeszeg MT; TL. Málnási László ref. főkonz. pap lev.].

elpalástolódik ellepleződik; a se ascunde; bemäntelt werden. 1828: az világosságra hozta volna még tisztábban a Csalfaságát, e' pedig hogy a lehetőségig el palástolódjék, különös interesseje volt [Dés; DLt 87/1829].

elparancsol kirendel/parancsol; a delega, a da poruncă să meargă; heraus/hinausbestellen. 1839 az Erdő Bíró ur el porontsolt a' Bik erdőre mint erdő pásztort zálogolni [Angyalos Hsz; HSzjP].

elpárlás befülledés, kipállás; opărire, putrezire; Ausfaulen. 1730 Istene az dicsőség már is az ho el ment de Semmi ősz vetes nem maradot mind el veszet es az nagy ho mia el párlot az szegenyseg remenkedet hogy ne külgym őköt, látván hogj az ősz vetesek(ne)k el párlásokban meg szomorodtanak es gabona nélkül maradtanak [Kercesóra F; TKI. Mohai Mózes Teleki Ádámhoz].

elpárlk befülled, kipállk; a se opări/putrezi; ausfaulen. 1730 Istene az dicsőség már is az ho el ment, de Semmi ősz vetes nem maradot mind el veszet es az nagy ho mia el párlot [Kercesóra F; TKI. Mohai Mózes Teleki Ádámhoz. — A teljesebb szöve. elpárlás al.].

elpártol 1. elszakad; a se despärți/lepăda; sich lossagen, abfallen. 1653 a Luther discipulusi . elpártolának egymástól, és magokon Calvinusról marada a calvinista név, és Lutherről a másik felen a lutheranus név mind e mái napiglan [ETA I, 26 NSz]. 1662 Esküszóm az élő Jstenre . engemet úgy segellyen, hogy ez Levelemnek minden részit tellyes életemben megh állom, és elebbenj vétkeimben leledzeném (így l) azokat meg(h) ujjitaná(m) vagy több lator társimmal egyget értvén az eő Ngok jóságát el pártolnj engedne(m) azokkal Consentialnek, erőm szerént ellene nem állanék, azon Casusbannis igaz hűséggel nem lennék [Monó Sz; BK].

2. elhagy, itt hagy; a părăsi; verlassen. 1761 egy Dumbráva nevű Attyokfia Kékesre szökött és őis a' többivel együtt akar el pártolni gondolván hogy a' Groffné nem tudna utánnak jártatni [Gyeke K; Ks 5. XII. 22]. 1785: az Erdő hátságiak expressé ki adták magokat hogy többé nem szolgálnak... a Gyogyiak, ezek maradtanak meg a hűségben(en), és még mostis tökéletesek, reménlem hogy végig is meg maradnak, de ezeken kívül a többi mind el pártoltanak, a leg kisebb tsets szopotol fogva a Ludesdi vén Grozavulyig [Szászváros; KB Bara Ferenc lev.]. 3. cserben hagy; a lăsa/părăsi; im Stich lassen. 1798 én is eszre vevém hogy bizony hibáztunk volna azonnal kialtam Palit az Inast ki is latvan hogy miben légjen a dolog töllem el partolt és haza szaladot és úgy engemet a' Sitar meg fogot [Ádamos KK; JHb XIX/58].

elpaskol megcsapkod; a lovi în repetate rînduri; patschen. 1729 Az Inqvaritizans Kapitanj Vra(m) Jagere . ok nélkül Márton Györgyit az tűzről ragadot egj faval ugj meg verte, és a maga paputsá(na)k a sarkával a fejit ugj el paskolta, hogy az száján is ver jött de kivált a fuliból sok vér jött ki [Sóvényfa KK; TSb 51].

elpatkol átv elejti/leteszi a kanalat; a da ortul popii; abfahren, zur Grube fahren. 1794 Én is meg sindém szinte el patkolék de Istennek hálá már jobban vagyok [Kv; IB. Sándor István lev.].

elpattogzik lepattogzik; a se desprinde; abspringen. 1826 A' Nagy Kád annyira el száradot el pattogzattak ontorai [Dés; DLt 251].

elpazérol elfecsérel; a risipi/iroși; vergeuden/schwenden. 1782 az őszszel fogta el a termést az Ángya kezéről hogy el ne pazérolja [Martonfva Hsz; HSzjP]. 1792 E felett egy háládatlan rosz Testvér Őcsém vagyon Péter nevezetű, a ki minek utánna az ötlet illető részt ki vette, és el pazérolta volna, Tisztelt Krájnik Kis Lukás Urához folyamodott az ezen dologban való Assistentiaert [F.lapugy H; Ks XLVIII/7b Popa Iosziv disunitus parochus vall.]. 1817/1836 széna fű 16 szekérre való maradt, melyet az Aszony az után el pazérlott [Szotyor Hsz; HSzjP]. 1836 mennyi rettentő pénz kell minél előbb elpazér-

lanunk olyan javításokra, melyek semmi hasznot nem fognak hajtani [Kv; Pk 7].

elpazsítol elpazarol; a prăpădi/risipi; verschwenden/geuden. 1821 (A vagyont) Szabo Ádámnak el maradot özvegye el pasitolja s tékozolja | igen sok örökséget el atak, azoknak árát elpasitolták, tékozloták [Zabola Hsz; HSzjP].

elpecsétel lepecsétel; a sigila; versiegeln. 1578: biro vram mingiarast mind a ket piaczon meg kialtassa, hogy wassarnapik (!) minden ember adaiat meg zerezze es be hozza Aky penig el menne előtte, thehat hazat el pechyetelik es mind zabad ne(m) leze(n) be Menny, mig az adot be nem hozza [Kv; TanJk V/3. 167b-8a]. 1589 k. az penzt el pechedet (!) az melj ladaban wala Annak kolchiat kezedhez veőd es az en hazamtól el wwd (!) [Szu; UszT]. 1592 en az te wradnak Elteben penzedeth el pechietlöttem Az pechietlestis (!) nem tagadom hogy en Jamborokai az penzt meg nem pechietleotem volna az okaert chiak hogy walamy tekozlas ne legyen benne [i.h.]. 1730 Tudom hogy az Apámott egyszer Trifán Simiont valaki számára el foglaltak vólt Gyermekek koromba, s jut eszemben hogy az hazúnkott még el is pecsételték volt, de ki számára s miért, nem tudom [Vármező Sz; TKI. Trifán Thamás (38) jb vall.]. 1734 az Idegen bortis Investigallják es elpecsetellyek eő kglmek s reportallyakis az Tktes Ne(m)es Tanácsnak [Dés; Jk]. 1754 eo Nga . két Altalag Bört (!) el pecsételt ., és altal vitette Sárpatakra [Gernyeszeg MT; TGsz 33]. 1807 a bort is ami ott találtott el petsétél [M.sáros KK; DLev. 4. XXXVIII]. 1820 mihelyt a Báro meg holt a Leveleket el petsételték [Aranyosrákos TA; JHb F. 48 Macodi Ana Serbán Vaszi fel. (38) vall.]. 1844 mindenemet, anélkül, hogy csak őszve is írta volna, sietve el pecsételte [Dés; DLt 1109].

elpecsételés lepecsételés; sigilare; Versiegelung. 1824 a' midőn az Őzvegynek jelentették a' Levelek(ne)k el petsétlését könyörge (!) levelemet 's arra nyert válaszatot közlették ., engemet Átokkal és instantzakkal fenyegetett, s azon Thekáját Testvéremnek mellyben jobb jobb Leveleink vagynak el petsételtetni nem engedte [M.zsombor K; Somb. II].

elpecsételt lepecsételt; sigilat; versiegelt. 1693 Ezek* az el petsetelt Ladabeli eszközökhöz valok tettünk (így l) egy be petsetelt Zacskoban az Kis Ladaban [Ne; DobLev. I/38., 8b. — *Ti. az előzőkben felsorolt ingóságok]. 1746 (A portékák) más része... adosságá(na)k bonificatiojára sequest-raltattott és elis petsételtetett Azért hogy az el petsételt portékák exmissu Ass(ess)or Atjánkfiai kezekben adattassanak tovább való adosság excontentatiojának el adatására, itiltetett [Torda; Tjk III. 71]. 1760 Szelistyei Szeben székbeli Petru Popa All-Gyogyra másod magával le jővén... másnap reggel az elpecsételt templom

ajtajáról a pecséteket el szaggatván be mentenek ezen popák a templomba [Dragomir, Ist. desrob. I, 191]. 1790 egy el pecsetlet singes ujj lada [Mezőcsán TA; Ks 65. 44. 11]. 1797 azon el-Petsételt portékák petsét alatt vagynak é ma vagy nem semmit sem tudok [Kolozs; Told. 42. 24].

elpecsételtet lepecsételtet; a dispune să fie sigilat; versiegeln lassen. 1613: Kaszkantiu (!) Istua(n) Castellanus arcis Fogaras (45) .. így valla ... Aztis tudo(m) hogj Boer Peter marhaiat, ki a Varba(n) uala en altalam Miklos Istua(n) es Andras Deak által el pecsételtete [Fog.; Törzs]. 1807: Sombori Parkas Ur a' Tkts Tisztsgnek adott Panaszára Commissiot nyervén Néhai Férjemenél találtatott Levelek el petsételtetésekre, és a' Tkts Commissarius Urak által elis petsételtettek három Ládákba [F.esküllő K; Somb. II.] egy Tekaját el pecsételtetni meg nem engedte [Kis-esküllő K; SL]. 1824 mind Apai mind Anyai Levelek Baro Dioszegi Theresia Aszszony keziben vagynak petsételelen azokat Ngod és a' Tks Tisztsg petséttelések el .. az említet Özvegy Testvérjével és Vejevel hirem 's akaratom ellen hantorgattya, vizsgálja leveleinket [M.zsombor K; Somb. II.]. — L. még *elpecsételés* al.

elpecsételtetés lepecsételtetés; sigilare; Versiegelung. 1807 Sombori Parkas Ur Commissiot nyervén Néhai Férjemenél találtatott Levelek el petsételtetésekre, és ... el is petsételtettek három Ládákba [F.esküllő K; Somb. II.].

elpecsételtetik lepecsételtetik; a fi sigilat; versiegelt werden. 1746: (A portékák) más része adosság(na)k bonificatiójára sequestraltatott és elis petsételtetett [Torda; Tjk III. 71]. 1759 ezen meg irt egygyet mások el rakatván és el pecsételtetvén conservatiois gratia az ő Nsága számára . irtuk meg miis és attuk ki azoknak Inventatiojokat ezen Levelünknek rendiben [Nsz; TSb 7]. 1762 a Levelek elő hozzattatanak, és . Azokat Négy vagy ött Ládákra rakván a Pársok meg edgyezések szerint mind bé petseteltük még penig a N(e)mes Szék Petsettyivel, ugy kívánván a Pársok .. hogy általunk el petsételtetvén senkiis addig hozza ne Nyuljon, mig Kiraly biro Urammal ismét jelen nem lészünk [Msz; Told. 23]. 1763: Mind ezen Portékák mi előttünk fel hányattatván ismét azon Ládába rakattak és az említett Aszszony által bé záratván és el petsételtetvén Szadler András Mézsáros Mester embernél ő Kglménél mint maga szállásán hagyattak [Nsz; Szer.]. 1807 (A levelek) a' Tkts Commissarius Urak által elis petsételtettek három Ládákba [F.esküllő K; Somb. II.]. — A teljesebb szö. *elpecsételtet* al.].

elpenészedik megpenészedik; a se mucegai; verschimmeln. 1795: Az általagok tzedulaji el lévén penészedve, az irás nem láttzott és tsak

intezés szerint lehetett a vedrek számát ki jegyezni [Ádámos KK; JHb XIX/50].

elperel 1. peres úton megszerez; a obține prin proces; jm etw. abklagen, evinzieren. 1568: Elseo Byzionsag wayda martho(n) Illyen walašt twr hyty zeriut hogy Ew wotthe volna galtwl Eg hatod rezt, mely rezt perlet volna Gal el az demien ffyaytwl [Abrudbánya; Törzs]. 1570: Martha q(uon)d(am) Blasy Kolchar r(e)l(i)cta hithy zerezt vallya tawaly eztendeoben Zekel peterne az Ew hazaban Syrwan panazolkodot Illyen zowal ew Eleotte, hogy Az vristen ollyan Jgazan zegitse Barlabast Minth hogy hamissan ely perle Az en atthiamtwl Maradot hazat, Az en labam megh zegyek mykor en oda Megiek hozzaya, Mert hamissan Eskwek rea(m) vgy weowe ely hazath theolem [Kv; Tjk III/2. 16]. 1572 Meg Ertettek Biro vra(m) Bezedebeol az hywatal Lewelbeol hogi az Espotalhoz valo falwt akarnak ely perleny, Eo k. varoswl Ig vegeztek rola, hogi Mennel hamarab lehet ... eo Naghoz Ala Mennjenek, Tyztesseseg Ajandekal, eo Naga(na)k kene-regienek hogi legen kegelmes oltalomal [Kv; Tanjk V/3. 65b]. 1606: Tudo(m) hogi marton Janos biria vala az feoldett, de Sigher Janos el perlette vala teölle, mind Gepesi Georgiel az A. attyaual egygy eo birodalmaba keölt vala [Kismöd U; Uszt 19/18]. 1629: Zuponicz Gabortol hallottam mosta(n) miolta teoruenben elgyedet az fia, hogy eo perlette volt el Arki Imréteol az peres Zeoleot [Kv; Tjk VII/3. 84]. 1681 mikor Nádast el perlették abban sem oltalmazott megh [Bál. 1].

2. mindenéből kiperel vkit, (perrel) mindenéből kiforgat vkit; a despuia pe cineva prin proces; jm prozeßführend um etw. bringen. 1629: el-megyek, Szigeti Jánost elküldöm Fejérvára, s oly levelet hozatok, hogy nemhogy az adósságot megadnám, de még az árváit is elperlem [Mv; MvLt 290. 150b—3b átirásban!]. 1781 ugy el perlem hogy hammas fazaka sem marad [A.cser-náton Hsz; HSzjp].

elperelhet peres úton megszerezhet; a putea obține prin proces; prozeßführend etw. erwerben können. 1630 Im Ziluassi Boldisar akaria <va>la teöllem el perleni Nyirmezeot, de enia oly kezhez adam hogy lassa immar mind perelheti el attul, mert az Feiedelemnek atta volt [Ne; Ks 101].

elperelt peres úton megszerzett; obținut prin proces; prozeßführend erworben. 1642: Mely Sententiaban, Relatoriaban, es Regestrunban vilagoson megh vagyon osztva azon .. Ticz Ersebet. Assonyra, ver szerint rea haeredalt Joszagh, ugy mint azon az Nagy Meregion, Ticz Jstvantol el perlet Udvarhaz ki most pusza hely [Nagymeregheo*; JHbK XVIII/20. — *Meregyó K].

elpereltetik peres úton megszerzetetik; a fi obținut prin proces; prozeßführend erworben

werden. 1792 (Ha) valamelljik Félnék ez osztózas szerént jutatt rata portioja Csonkulást szenvedne, azakbol akármi nével nevezendő jok Joszagók vagj elpereltetnenek vagj akár mi úton él vetetnenek, tehát a meg kárasittatnak része bonificáltassék hasanlo Jozsaggal [Aranyosrákos TA; Borb. I]. 1839 Kávási Csere Jozságot, most, a' Mgos Kir. Fiscus által el pereltetvén, birja [i.h. II „Öreg Danyila János (72) szolgáló ember, gör. egy. vall-ú” vall.].

elpergel elperzsel; a pírjoli; versengen. 1797 k. : Itt ismet nagy szarazság van mindent el pergel az Meleg [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

elpergelődik elperzselődik; a se pírjoli; versengt werden. 1717 mint hogj pedig az njárnak hevsegé miatt az fű el pérgelődött, és sarju ném volt s jó füvet ne(m) vihetett az szégénység, .. vérték, Taxálták, és szántalan zabot pénzt, Tjukot, Vajat huztak, vontak erette [INyR Csz, Gysz és Ksz panasza].

elperzseltet kifüstöl; a alunga prin fum; (aus-)rächern. 1765 négy kosár deprehendált mehek elpörsöltetvén azoknak mézeket el vitte eő kegyelme [Ompoica AF; Eszt-Mk Vall. 15].

elpirongat pirongatva elkerget/zavar; a alunga mustrind; scheltend vertreiben/jagen. 1765 : semmi képpen meg nem engedé a Táblának, hogy assu-mállya causánkot, Instantiátis készítettünk vala iránta, de azt sem engedé meg hogy a Tabla fel olvastassa, sőt el pirongatott bennünket érette eő kegyelme [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 323]. 1767 elpirongatta hogy afféle rendeletlenségeket ne tselekedgyék [Majos MT; Told. 26. 5]. 1772 : Mitsoda Fatenseket . ő kegyelmek piron-gattak el magok elől? [Drág K; TSb 21 vk]. 1773 azon Dajka mondotta hogy ő el hozta az Aszszonytol a' petsetet s erőltetett hogy tsak vegyek bort, mert ő le petsetli ismét s nem tudják meg, de én el pirongattam hogy engem ne erőltessen mert meg nem tselekszem s nem is cselekedtem [Selye MT; Bet. 7]. 1823 : Csernátóni Sámuel Uram . eljött hozzám huzott ki a ka-romnál fogva egész ereiből, hogy mennyek a pít-varba 10 ftos Bánkot igirvén tsak hogy enged-gyek néki, ekkor ismét el pirongattam a Háztol hogy mennyen haza mert vagon Felesége, s érje meg a val [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/827-hez „Simon Jánosné Szász Éva székely asszony” (36) vall.].

elpironkodik (szégyenkezve) elkotródik/kullog; a se cārābāni (rušinat); (sich schämend) sich davormachen. 1590 : Jeowe be oztan az Cheres Peter es akar wala le wlni az Aztathez, Monda neki Hegedeos Peter, Nem ide walo wagy, mert Jamborok keozzeh nem illendeo vagy, onnet el pironkodek es mo(n)da ennekem egy swweolthiet hattam it, aggia meg ke(n)d [Kv; Tjk V/1. 48]. 1653 : 1597 esztendőben aratás után esmét meg-

szállá másodsor is Sigmond Tömösvárát önnön maga. De ... semmi dolgában Sigmond ez úttal is nem mehele elé, hanem elpironkodék alolla, nagysok ember oda vesztésével és igen nagy kárával [ETA I, 50 NSz].

elpirosodik elpirul/vörösödik; a se inroși, a se face roșu/roșie; erröten, rot werden. 1756 a réten tsak közel egj árkokskáb(an) látám Moldován Onya eő kgylmét itt lako Nák Péter nevű Ember Mária nevű Feleségével nyilván-ságosan paráználkodni egj szoval ugj láttam az eő szemérmeket akkor kett(en) mint a' kést a' hüvelyben. Ezzel eő kgylme tsak el pirossadék s énis eljővék onnan [Galac BN; Wlt Iuana providi Nemtiszor Thodor (44) vall.].

elpirosul elpirul/vörösödik; a se inroși; erröten. 1630 ki jeouen az istallobol keszde Cziapi vra(m) pirongatni kire az Legeni cziak el pirossula [Mv; MvLt 290. 197b].

elpirul elvörösödik; a se inroși; erröten. 1583 : Orsolia Kendi Ianos Zolgaloia vallia . Engem ... ez Gergel kowachne eg zekre le wltete Annak vthanna Monda : De edes verem tudode Mire kerdelek Kendi Janos aztis Izente Balas kowachnenak hog giogitana meg, mert megh Vezet volna teolle Az farka, es ezis azt Izente volna hogy peterselem (!) lewellel keothne be es meg Giogiulna Egkor Talala Az piaczon es vezek vala eg penz Arra petreselmet. Monda vid el videl (!) a petreselmet chinalj orwassagot vradnak Az lewelebeol .., en Akkoris vgia(n) el pirulek hogy ezkeppen kenzerget mindenewt [Kv; Tjk IV/1. 145–6].

elplántált elültetett/palántált; plantat, sädit; (ein)gepflanzt. 1604 Affelett az minth teórúenij keozzel fokiak zembe egymast azzal hogy el plantalt palantiat tepte kj [UszT 20/129].

elporladott elmállott/porlott, porrá vált; descompus, prefäcut in praf; zerfallen/bröckelt. 1652 Masik tonnabanis el porladot bűdös kő mint egy 10. font N. 1 [Görgény MT; Törzs].

elpökös összeköpdös; a scuipa de mai multe ori (pe); (mehrmals) bespucken. 1793 az Aszszony ő Nga tsak simbelt a' pipa füstért, 's azt mondotta, hogy nem szenvedheti, 's a' pädimentumot mind el is pökdesik, jobb lesz költözzék oda hátra [Kor-onka MT; Told.].

elprédál 1. elzsákmányol; a lua ca pradă; erbeuten. 1622 : az Azzonjnak, az mi Jouait el predaltak, azokotis kerestetue(n), valamit fel talal hit szerent ele adattia [Uzon Hsz; BLt]. 1655 : mind(en) marhámatt hamissan teökeltetlenül el praedaltak túlle(m) [Dés; DLt 436]. 1664 : az minés lovakat s marhakat .. az olla budakyak fogdo-sak megh s ük falustul praedalak el [Szászfellak SzD; Born. XXXIX. 4 Eleksza (!) Iovon (33) jb vall.]. 1688 : Buzamat, szalanámát, Gabonámat

praedaltak el a Nemetek mikor elsőben be jötte-
nek [Kv; UtI]. 1691: Csőtörtőkön pedig eljő-
venek az Colosvari Nemetek Dees Varosat fél
vérték az en Lovamat az eo kglme keze alatt talál-
ván aztis el praedatak Nyergestül, fékestül [Dés;
Jk]. 1718: a kuruczok valamit találának mindent
el praedálának [Szárhegy Cs; LLt Fasc. 69].
1757: a Kótsár Tamásék házat egykor ki jöven
az Molduvaia el égeték, s feles marhájokat el
predálák s magokot is el vitték volna [Gyszm;
DE 3]. 1803: a' Remeteiek ... Orda Iliánakis
24 darab Iuhát elprédálták, el vitték [Toplica
MT; Born. XVc. 1. 123 Nátye Szimjuon (50)
col.].

2. jogtalanul elszed; a lua pe nedrept; wider-
rechtlich ab/wegnehmen. 1629: elmegyen az esse
lélek városából, mert mindenit elprédálják* [Mv;
MvLt 290. 150b–153b átirásban]. — *A hitele-
zők]. 1762: az kik ... hűtösök voltak az
miket el p(rae)daltanak ugi mint hűtös emberek
léven keuano(m) a Jure fidefragusok(na)k
p(ro)nuntialtassanak es ugy büntetődgyenek mint
ollya(n) hamis hűtűek [Marossztyörgy MT; Ks
67. 48. 31].

3. elpusztít/veszteget; a distruge; zerstören.
1688 Az eo Felsege Taboranak első be jöve-
likor, szedetlen szőlőimet szedetlen kelletven hadni,
kitjs az eo Felsege hadai el praedaltak [Kv; UtI].
1767 Ezen Irtásra ki marhái vagy mitsoda
falu Csordája hajtattott hatalommal a benne ter-
mett füvet el praedálni? [Kv; JHbK XLVIII/1.
6 vk].

elprédálás 1. elzsákmányolás; luare ca pradă;
Erbeutung. 1664 annak az husz minés lovagnak
az el praedalasais mind az olla budakyak vitke,
az Tőb minéseketts es marhakat azon minésből
s barom niaybul valokat mind az olla budakyak
praedaltak s vesztegettek el [Szászfellak SzD;
Born. XXXIX. 4 Kis Petter (35) jb vall.].

2. elpusztítás/vesztegetés; distrugere; Zer-
störung. 1666 az D. A ez ellen semmit nem Com-
probalhat jouainak el praedala felől [Maros-
sztyörgy MT; Ks 67. 48. 31]. 1767 az egész
falu Csondáját ezen Irtásban termett fűnek
el praedálására hajtatták el [Mocs K; JHbK
XLVIII/1. 9].

elprédálódik el/kipusztítódik; a se nimici; zu-
nicht werden. 1786 (Az erdő) ha szintén az
Mlgs Possessor Urak keze alatt lett volna is régén
el praedolódott volna, de az Communitas szor-
galmatosan őrzi vedelmezi, hogy kár benne ne
essék, magak jövőendőbeli nagy romlásakra [To-
rockó; TLev. 4/13. 10]. 1847 kevés esztendő
mulva el praedolódott volna az az erdő, a' mely
ha pázmánként és törvényesen vágodot volna több
Seculumokig elégséges lett volna [F.árpási üveg-
huta F; TSb 46].

elprédált 1. elpusztított; distrus, nimicit; zer-
stört, vernichtet. 1744 az Querelans Instan-
tiáját azzal concludallya hogy Excellentiok és

Nagyságtok committallyon Nemes Doboka Vár-
megje Fő és Vice Tiszteinek hogy praetensivé el
praedalt Gabonait ... Sz: Egyeddel* refundal-
tassák, kárait restituatassák, el hánt és égetett
Kerteit restauratassák [Wass. Czegei Wass Ádám
lev. — *Szentegyed SzD].

2. elrabolt/zsákmányolt; jefuit, luat ca pradă;
weggeraubt, erbeutet. 1785: Eddig sem(m)i elpré-
dált portékát a meg vettettekén kívül ki nem
kereshettünk [Szászváros; BK. Bara Ferenc lev.].

elprédáltat 1. elzsákmányoltat; a dispune să
fie luat ca pradă; erbeuten lassen. 1654: midőn
hwseged kezéhez iutott. azon falu* kep-
telen saczoltatással terhelné az ott lakos szegény-
ségét, es ez előtt ualo napokba(n) feles számu
louasokat kwlđne reaioek hwseged, biraioekat megh
fogatta, marhaioekat, iauokat, el praedaltatta [IB
fej-i rend. I. Bethlen Domokoshoz. — *Orkoláb,
az egykori gyulai szandzsákságban lévő, akkor
pusztafalu]. 1736 (Gr. Apór István) minden
bonumai az kuruczi revolutioban oda lettenek
. Tököli Imreh Segesvárra küldvén, minden
bonumait elprédáltatta [MetTrCs 447].

2. elpocsékolat/pusztítottat; a face să se pră-
pădească/nimicească; vergeuden/schwenden lassen.
1757 ezen Rétnék egy részét fel szantatta Len-
nye volt benne de eo kigjelme rea hajtatta
.. Menessét, s a rendet mind bele tapadtatta a
Sárban a helj vizes léven, s el predáltatta [Gyeke
K; Ks 4. VII. 6 Biró János (32) jb vall.]. 1778:
Falu szükségire hagyott tilalmas Erdőt Ngod
predáltatá-el onnan csináltatván, s gypülttévén-bé
Ngod Kaszálló-Rettyeit [Msz; Told. 3a]. 1780:
azon kaszálo helyet Néhai Farkas Vaszilja
Felesége meg vette egy részit megis kaszá-
latta, de jobb részit Hesdathi Bonda Szimnyion
marhait potentiose réa hajtván rész szerént füvente
de jobb részit szénául el praedaltotta [Hesdát
TA; JHb XXXXI/28]. 1804: En Pap János(na)k
éppen Szomszégya vagyok. hogy . valaki-
nek gabonáját el praedaltatta volna soha sem
hallottam [Pálfa U; Pf. Jakab Gergely (48)
szabad székely vall.].

**elprédáltatás felpredálás; prädare, jefuire; Ver-
schwendung.** 1792 Városunk(na)k mind az ellen-
ségtől, mind a Tolvajoktól sok izb(en) valo el
praedaltatása [Zilah; Borb. II hiv.].

elprédáltatik 1. elzsákmányoltatik/raboltatik; a
fi prădat/jefuit; erbeutet werden. 1675 Az ...
oon szerszam az Nemetektől nagyob része el
p(rae)daltatott [Torockó; Pk 2]. 1704 e./1770 k.:
A' Sombori Ekl(esi)a(na)k elebbeni Eszkőzei el-
predáltattak, ha nem azok helyébe ezek* szerz-
tek [Szászszombor SzD; SzConscr. 100. —
*Ti. a fels-ban jelzett úrasztali eszközök]. 1713:
Ha valamely Ecclesiáktól valamely bonumok
az elmúlt háborúságos esztendőkbén elpraedaltat-
tak, ha nem a Falu, vagy Privatus ember
maga sükségeért vesztegette. vagy zalogositottae
el [Nsz; SVJk].

2. elpocsékoltatik/vesztegettetik/pusztíttatik; a se präpádi/risipi; vergeudet/wüstet werden. 1749 Tyukfiak és Nagy Tyukok döglöttek, az ülü és Görény által praedaltattak ell [Kiskend KK; Ks 70. 51 szám.]. 1757 ezen Falubéli Bartsai rész jóság az Uraság parantsolattyából fel költetett és azon kertben egy vékán vetet nyötelen kender el tapadtattott, egy Szekérre való Török buza is s ugy s(alva) v(eniát) egy jo szekér diszno dinye mind el predáltattott [F.orbó AF; BK sub nr 899]. 1788 : Leveleim el predaltattak, nagy része meg égettetett a Rápolti Temploinnál [Branyicska H; JHb XXXI/26].

elpredáltattatás elpocsékoltatás/pusztíttatás; risipire, distrugere; Verschwendung/wüstung. 1767 Azon falu hány napon hajtotta oda Csordáját, és mind annyiszor az egész falu késérteé marháit ki azon Irtásra, vagy talam más külső Ioszági bélielis ide joven Uroság dögára adhibealtottanak Segítségül azon irtásnak a marhák által valo el predaltattatására ? [Mocs K; JHbK XLVIII/1. 6 vk].

elprédikál elparentál/temet; a inmorminta; jm einen Nachruf halten, begraben. 1722 k. Proventus Pastoris Halott temetesert, ha valamelly Gazda embernek halottja esik, attul tartozzek fizetni Dnr. 24 a praedicallassert, annak utanna abban az esztendőben akar hány halottja essek azon gazda embernek ajandekou tartozzek a Praedicator el praedicaliani [Körtvélyfája MT; Görg Jk 121]. 1798 meg holtak ezek Lórintz Ferentz Mélgos Szilvási János Ur ő Naga Udvarába, ott el prédikáltam Pünköst harmad napján [Györgyfa K; RAK 53].

elpróbál megkísérel/próbál; a incerca; versuchen. 1712 Az miolta bé jöttem, pénzemen élte(m); Idegentül, valahol, ki gondolhatta(m), mindenütt el próbáltam, de sohult pénzt, ne(m) kaphatni [A.szálláspatak H; JHb Jósika István Jósika Imréhez]. 1789 semmi módot nem látnak mely által szaporíthatnák a Termést, mivel minden módot már el próbáltak [Szentpál U; UszLé XIII. 97]. 1827 az Exponens Urnak azon darab Kaszálojaból egy Darabott 7 Cométánusak által el jártatattván, a midön az Exponens ur, a 14 Cométánusak által valo Jártatást el Próbálta volna .Kegyelmetek azt meg nem engedték [Msz; SLt Vegyes perir.]. 1841 A marhákat most a Susánna napi Szász Régeni Sokadalomkor, mentől jobban el adni és mentől oltsobban másokat venni el probállyuk [Görgény MT; Born. G. XXIVb Csiki Sámuel lev.]. 1849 : miután bizonyos tudomást kaptunk arról, hogy azon kults az, mely a' Krizsán Mária ott lakása ideje alatt azon ajtohoz használtattott azzal a' bé és kizárást előbb ottan elpróbálva elmentünk a' Kelemen Béni szállására [Kv; Végr. Vall. 73].

elpróbálás kísérlet, próbálkozás; incercare; Versuch. 1871 : A templom és torony elkészíté-

sére nézve 100 frt határozottatott a kömiveseknek, mivel többszöri elpróbálás után 80 frtokért nem akartak kiszállani hogy munkálatokat tovább folytassák és bevégezzék [Burjánosóbuda K; RAK 116].

elpróbált megkísérelt; incercat; versucht. 1831 u. leg előbb 1829-be ... az Executiót el probaltattam, de a repulsiora Brachiumot nem nyertem, hanem bizonyos utasítással az Executio reinviatott, ezen reinviatio mellettis el probalt Executio repelláltotván ujra is Brachium kérésem meg vettetett [K; Somb. II].

elpróbáltat megkíséreltet; a pune să incerce; versuchen lassen. 1831 u. (A) végső, s minden remediumokat ki rekesztő sententia mellett leg előbb 1829-be 60 Juni az Executiót el probaltattam, de a repulsiora Brachiumot nem nyertem [K; Somb. II]. 1844 Az idézető Méltóságos Grof Ur szomszédok által el foglalt Két szántó földnek Ki határozását és jártatását törvényesen el próbáltatván, azt Kegyelmetek meg akadallyoztatták, a' kezekben volt páltzával és fával répellálták [Makfya MT TSb 57].

elpusztít 1. megsemmisít; a nimici; vernichten. 1600 (A sövényen) a' mit egyszer építettwnk, Jgen hamar esmett el púztítottak, vyolagh kellett meg chinaltatnom [Kv; Szám. 9/XIII. 3]. 1688 a Majorját egészlen el pusztították [Kv; UtI]. 1706 : Isten eő Felsege bennünket, az nemzett-séges bűnért gerjedező haragjából egész Varasostol idegeny nemeth nemzet által tűzzel el Pusztított [Ne; KemLev. Dobolyi cs. lev. I. 60]. 1711 k. valaki most ki nem jó, soha többször bizony Erdélyben bé nem bocsátják, sőt házat, jószágát többől elhányatja s pusztítja^a és kegyelmetek örökké való számkivetésben marad [Rákos Cs; SzO VII. 172 Cserei Mihály a Moldvába kibujdosott kurucokhoz. — *Rabutin tábornok, erdélyi főhadparancsnok]. 1781 A' Szabó örökségin egészsen el pusztította még az első Gattal felemelt viz a' Házat [Kisalmás H; JHb XXXII/22]. 1805 Eő Excljának egy igen hasznos Berke Léven az intézett Uj gáton felljül, az a gát miatt fel tojulo Viz el fogja pusztítani [Görgénysztimre MT; Born. G. XI. 12]. 1814 hallatlan példa volt eddig előttem, hogy a Gergeritze tagbanis megegye a Gabonát, de ezt elpusztította volt [Banyica K; BfR 117/1 Andr. Csatt (58) nb lev.]. 1817 Székelly Joseff Praefectus az Havasi Juhakból be akarván mindeneket a' Faluba úzni, és a' Tolvaj Barlangakat el pusztítani — Harsányékatis a' kik leg több építésekét tettek, és irtogattak el üzte az Erdőkből [Görgénysztimre MT; Born. G. XVIII. 5 Árkosi Antal (60) ns vall.].

2. kipusztít; a distrugere; ausrotten/tilgen. 1711 : Tudom hogy az Besenyei határon leuő Borzik nevű erdeit eő Naganak derekason el hordák Radnotra, látván hogy tellyességgel el pusztítyák azon eő Naga erdeit..., mostani Besenyei

Prædicator uram is hozott azon erdőből az maga házához Szálas fákat [Besenyő KK; BfR IV. 30/26 Delei István (36) j. b. vall.]. 1730 : a' Falusi emberek is, a kik(ne)k Lovok volt s vagy czöveken vagy pengig a' Csordában tartotta oda csapta (így!), s így osztán mind el pusztították a' Sarjut [Türe K; Told. 28]. 1742 akkor^a építvén a' Fellegvárat, mind el pusztították volt^b, karo soholt egy szál nem maradt volt [Kv; Aggm. C. 12. — ^aAz erdőt építését már 1713 táján megkezdheték és 1716-ban fejezték be (KvTel. 45—7). ^bTi. a szőlőket]. 1775 : Ezenn Allodialis Erdőt anyira el pusztították hogy nem tsak tűzi fát, de még kertnek való vesszőt sem lehet benne találni [O.csesztve AF; EHA]. 1791 179 Juhainkat Szűntelen Nyuzván s el adogatván elpusztították [Széplak KK; SLt].

3. kiirt/pusztít; a stírpi; ausrotten. 1790 : Az juhokis nagyon el tölte ruhvel, noha elég dohányt vesztegetek mosásokra, még se tudjuk rollok el pusztítani [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1821 : Tekintetes Sombori István Urnak panaszszára tétetett az a rendelés, hogy M. Nagy Somboron, minden meg különböztetés nélkül, a ketskéket tarto gazdák, a magok ketskéket pusztítsák el, azt nem tellyesítvén Confiscáltassanak is [M.zsombor K; Somb. II Sombori Parkas kezével] | az szükség Törvényt ront a' Szegény Ember, a' mit lehet most tsak azt tart, ha okunk volna is, a ketskéket el pusztítanunk, tanátossabb és boldogabb időkre él hadnok (így!) [uo.; i.h.].

4. lepusztít; a prāpādi; vertilgen/heeren. 1687 : fakonis szepen vagyon Gyümölcs, de mikor derekason Teremis az Biro Relatioia szerént az falubeliak pusztították el [O. gyermónostor K; WH].

5. lerombol; a dārima; niederreißen. 1588 : (A házat) le vakak ell pusztitak ky mya ell kellett menni mas vr neue ala annak az en ket fiamnak [Zsákfy Sz; WLt]. 1604 : Fabian Janos wakmereksegre wetwe(n) magatt az Dolognak, sem eleytt, sem utolliatt megh ne(m) tekintue(n) Mindzently Benedek wrammak egy fewriz Molnatt az korondy hataron ell pusztitwan, vasait el hordotta [Korond U; Ks 14. XXIX. 9]. 1653 Udvarhelyt is, a hol most a vár vagyon, klastrom volt, és azt is ő bontotta el a jámbor János király^a valahol a község és a patronusok elhagyák a régi hitet^b, ott bizony mind elhanyták és elpusztították [ETA I, 71 NSz. — ^aJános Zsigmond. ^bA rk-t.].

6. feldúl; a devasta/prāda; verwüsten. 1671 : Jozsaginkat a' Poganság ben jártában igen el pusztította volt úgy annira hogy ... Arbai és mas helyeken liuō josagainknak semi hasznával nem ilhetunk még meg nem ipíthetjük oket [Baca SzD; RLt O. 5 Bánfi Sára nem sk lev.]. 1706 : Ezen holnapnak fogyta felé megindulnak az németek; rólunk is elmennek az dánusok, minek utána nagy részt az városnak elpusztították volna [TT 1890. 321 SzZsN].

7. dtv ? kb. elnyom; a da la o'parte; verdrängen, erdrücken. 1755 : az oltu bor el pusztította

a drágát [Nagydevecser SzD; WLt Bőszörményi András (39) zs vall.].

8. eltüntet; a face să dispară; verschwinden lassen. 1753]1781 : mikor a Tutor ki ment a Gyogyi kastélyból mindeneket el vitt és pusztított, tsak a pusztá kőfalakat hagyta a Mostoha fának [Nagyrápolt H; JHb LXXI/3. 234]. 1781 Látam az egyik erdő Pásztort . . , hogy ... egy fenn álló nagy Cserefát aszszut el pusztított el hordott [Csóka MT; Ks]. 1783 az egész falu edgyet értett, és vegezett bene, hogy Jánk Pétru Csürét rontsák, vágják és onnan el pusztítsák [Grohot H; Ks 113 Vegyes ir.], 1814 : Barátosi szemibe mondotta Dobainak : hallya ked Dobai Uram, engemet ugyan sokat üldöz ked, már mindenemből ki forgatott; de én mégis a' Czéh Ládáját fel nem vertem, a' Czéh Pénzét el nem pusztítottam, mint kigyelmed elsőbbi Czéhmesterségében [Dés; DLt 56. 21].

9. (erdőt) kiirtva/pusztítva elhord; a tăia și a căra; (ausgerodet) wegschaffen/tragen. 1711 látván hogy csak el pusztították azon erdőt Radnotra, esmét kértem Fekete Mártontól azon erdőből fát, valami Csür ágosnak valót [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26]. 1757 az . . Almás Mezeinek felső végiben Laknak, s . . Esztendőnként vették meg, s eők is pusztították el onnan az erdőt [Gyszmi; DE 3].

10. irt; a defrişa; ausroden. 1759 (A legelőt) észak felől bizonyoson rengő eleven erdőből pusztították ell Cseledgyekkel [Ditró Cs; LLt].

11. kb. felfai; a devora, a minca tot; verzehren, (auf)fressen. 1748 : száma nélkül sokszor jöttek az Tatár Sigmond Vr(am) sertéssai az Uram Tarsoly István Vr(am) Csürös kertiben . . , és az Vram gjakron hajtatta veleis haza azon sertéseket eő kglméhez, kéretvén általom placidé, hogj tartsa rekesz alatt, mert a' mi kevés gabonája vagyon, el pusztították [Torda; TJK III. 239].

12. elpocsékol; a irosi/risipi; verschwenden/geuden. 1774 látván éu . . azon teménytelen Gabonának el adását, kérdészem Csutak Uramat, mi az oka hogy úgy el pusztítottuk az Gabonat, s az Udvarat a nélkül hadgyuk, hiszem az Uraság tám nem Szükül úgy meg [Mocs K; KS. Conscr. 45 Soos Ferentz (30) j. b. vall.]. 1851 : még máig is itt vagyak, elég nyuktalan irántad is de házom iránt, a' mit össze koportam ki tudgya most ki éli el, ki pusztította el [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

13. tönkretesz; a distrüge; zunichte machen, verderben. 1570 : Kemeny Jstwan az Jozsagot el ne puszticzya hanem szokot Thörwin adaiokai el szolgalttyokkal meg elegetyek [Balázsfa AF; JHb XX/51]. 1579 Wegeztek eztis eo kegmek myert hogy az porteore (!) molnat zernywn(p) pusztítottak el Byro vram eo kegmé tudakozzek rayta Annak gongia wysselesset kyre biztak volt, es ky miat esset legie(n) Az pusztetasa [Kv; TanJk V/3. 188b]. 1738 : Ugy tapasztallyuk, és látván lattjuk, hogy' Kglid ugyan ki költ azok ellen a' Szegény Taxas Városok ellen, most ujjonnan azt az mostani Circumstántiákba sokat szen-

vedett nyomorult Beretzke Várossát el akarja pusztítani, a' midőn az Ojtozi Passuson excubalo Militiának kivántató Servitz, Gyertya, Szalma, Só, Tálak s Fazakok heti Szekerek praestálását, Profontyok vecturáját s Macellum folytatását a' nyakába vetette [Ap. I a gub. Apor Péterhez]. 1752 hát amely 24 forintos jó Lovát a Városnak akkori G(ene)ralis Perceptora nyargalásb(an) el pusztított rontott, miért nem difficultályak, ha én miattam döglött volna el, most difficultásban adták volna ki aztis [Kv; Szám. 69/XXVII. 11]. 1795 az Alperesek marháinkat szántszándékkal pusztították el [Msz; MbK 104]. 1802: tőres lévén a' Rétnék harmad része, olykor a' Viz el szokta pusztítani [Backamadaras MT; CsS]. 1843 még jöhet olyan nagy víz, mint volt most három esztendeje olta minden esztendőben — akkor el hordja, s elfogja pusztítani az egész helyet [A.jára TA; BLt 12]. — L. még HSzj törökébüze al.

IIa. 1788 el pusztítani [Koronka MT; Told. 38. 13].

elpusztítás ? feldúlás; devastare; Verwüstung. 1600 Azertt hiuattam Ktek Eleybe az alpereseket minde(n) hazaimnak es ahoz walo épülettimnek el posztittassaban ott woltak kiert siuris az mondom kapitalis sententiam wadnak kilen kilen [Usz'f 15/45]. 1660 : ertem mit irjo(n) az Chyeffei Ura(m) joszaga, s iovai el pusztittasa, s tekozlása felől [Ks 41. H Petki István lev.].

elpusztíthat elzavarhat; a putea goni; vertreiben können. 1688 Valakinek mezei vetése nincsen az Fazakasok között, az olljanokon, eö kgk hogy élést vegyenek meg ne engedgye, egyebirántis ezek sellérek lévén, ha effélékkelis igazságtalanul terhelhetnek, könnyen el pusztíthatják inne(n) a' Faluból [F.Porumbák F; ÁLt Urb. 15].

elpusztított (irtással) pusztává tett; fäcut pustiu (prin defrisare); (durch Ausrodung) verödet. 1754 : A Bük alljában jo darab hellj posztult el látom és Bükfa tsutakokis wadnak az el posztított helljen [Alfalu Cs; LLt Csáky-per 537. L. 3].

elpusztított megsemmisített; a face să fie nimicit; vernichten lassen. 1702 : illyen meg nyomorított állapotunkban légyen segítséggel kegyelmes Császárunk gyámoltalan hiveinek hogy világ Példájára szörnyű képpen el ne pusztíttassanak benünket méltatlan, 's minden törvény nélkül [To-rockó; TLev. 4/3. 3a].

elpusztíttatás feldúlás; devastare; Verwüstung. 1735 A hajdoni haborus üdökbé ellenséges ostromlás mián a Falu Also Sínfalva el pusztíttatván, a Falunak elpusztíttatás (l) között meg maradt kevés Számu Also Sínfalvi Lakosok kintelenítették a közzelebb valo Hellységekbe lakásokat által változtatni [Asz; Borb. II].

elpusztíttatik 1. megsemmisítetik; a fi nimicit; vernichtet werden. 1796 : azon Privilegium

hogy a' Tatárok által el égettett, és el pusztított légyen, az ezen most producalt Restauratióból, és Renovált Privilegiumból világosan ki tétzik [Mv; TLev. 5/16 Transm. 78 tábl.]. 1815 : külső mezei lak hajlékok el posztíttatott [Orsova MT; Born. G. XV/13 Molduván Vaszilie (78) vall.].

2. kipusztíttatik; a fi distrus; ausgerodet werden. 1789 Mint hogy penig a Földes Uraságnak fel adása szerént az erdők erossen le vagattak, s ... el pusztíttattak e részben rendeltetett hogy a le vagattatott erdők leg jobb moddal tiltassanak meg [Kv; TLev. 7/8]. 1797 Ezen Erdőnek nagyobb része tölgyes szálós, egy része pedig, el adattatván le vágattatván, el pusztíttatott [Ajton K; EHA]. 1811 Liget nevezetű helyben ritkás Erdő .. a' Szamosfalvi Majorság Malom, és Csűr fel építésével ugy annyira el-pusztíttatott, hogy ma tsak tüzelő fákat lehet benne találni [Inaktelke K; EHA]. 1814 : a' helységünk Határán wagnak közönségesen elő erdők wagnak (így!), de ugy el-pusztíttattak, hogy már haszon vehetetleneké lettenek [Kucsuláta SzD; Bet. 3]. 1820 : a Szilva fák(na)k jobb részze ki vágatott el posztíttatott [Martonos Hsz; Pf].

3. feldúlátik; a fi devastat; verheert/wüestet werden. 1657 Urunk Lithvániában egy várat megvön* hadaival onnat aláindula nagy pusztítással — sok templomok pusztíttatának el és udvarházak felpredáltattak [ETA I, 161—2 NSz. — *II. Rákóczi György szerencsétlen kimenetelű lengyelországi hadjárata rendjén]. 1677 az eo kglme egi Testver Nénnyenek házak ... az el mult veszedelmes üdökb(en) az pogániságtul tuz miat el pusztíttatván, romlott, és pusztá állapotall lett volna [Ne; DobLev. I/25]. 1835 ellenséges ostromlás mián a Falu Also Sínfalva el pusztíttatván, a Falunak elpusztíttatás között meg maradt kevés Számu ... Lakosok kintelenítették a közzelebb valo Hellységekbe lakásokat által változtatni [Asz; Borb. II].

4. tönkretétetik; a fi stricat(ă); zugrunde gerichtet werden. 1679/1681 Mindenűt valo Tilalmas erdökre s halaszo vizekreis jo gondot viseltesse(n)*, hagi azok a vigiazatlansagh miat el ne pusztíttassa(na)k [Vh; VhU 670. — *Az ub].

elpusztíttatott feldúlátott; devastat; verwüestet. 1735 (Az alsósínfalviak) az Also Sínfalvi Határára (l) valo gondviselést által adták Felső Sínfalvának oly formán hogy ... ami osztatlan földék voltak azokból a Felső Sínfalviak edgyütt részesedhessenek az Also Sínfalvi Birtokasakkal addig mig az elpusztíttatott Also Sínfalva Hellységének meg maradt s közzelebbi Falukba el Széledett tulajdonosai annyira Szaporadnának hogy az Also Sínfalvi egész Határnak gondviselésére, mivelésére, elégségesek lennének [Asz; Borb. II].

elpusztul 1. megsemmisül; a se nimici; zu nichte gehen/werden. 1644 : no vidombaki meg fogatal, de bizony el kel puztulni az majorodnak ... Hallottam teöle ... hogy Isten eötet ugy

segíti hagi fel egeti az Ura majorat [Mv; MvLt 291. 420a]. 1694 Az Varbol egyenessen ki men-
vén az Also var Kapuján Kivül az hol az elöt
Istallok . volta(na)k, ugy Kertek(ne)kis Ker-
tesi es be Sövényelete, most mind azok(na)k helyein
nincsen semmi, mind el pusztulta(na)k; csak az
helyei maradt(na)k [Kóvár; JHb Inv.]. 1733:
Rakos Patakán levő Malom ez közelebb el
mult revolutio alatt el pusztult uyabban ex fun-
damento fel epitteseről egyenlő akarathol Con-
feraltunk [Komjátszeg TA; EHA]. 1748 A
háboru idő és sok nyomorúság miat majd az egész
Falu elpusztulván azon ház helyen lévő épület
is mind el pusztult volt és az oltától fogva mind
tavalyig pusztájában és bitongjáb(an) lévén egy
ember házat Csinála réá [Mezőkirályfva K; Told.
35a]. 1769 a' kurucz világ idejében az egész falu
elpusztulván, azon lévő házak is el pusztultanak
[Szamosfva K; JHbK LVIII Korpogyan Gábor
(64) jb vall.].

2. kipusztul; a pieri/dispărea; ausgerottet wer-
den. 1570 Ersebet Dabo Thamasne hallotta
Jgarto Lwkachnetwl eo neky Mongya volt, ely
Adam az zeoleot azt Monta hogy Byzon ely
puztlw [Kv; TjK III/2. 112]. 1573: az Harson-
gart hely Zeolek Myweltetesereis eo k. legien
gongioik Ne puztwtliának ely [Kv; TanJk V/3.
78b]. 1638 Vagion Tuzokmálban Egy fertali
szeleo . mineltettese Ilona Aszszeni es vegie
hasznát, de iol miueltesse, ne hagia el pusztulni
[Kv; RDL I. 114]. 1719 stániláéknak volt Egy
Darab szőlők de üdővel el pusztulván sokáig
és sok Esztendőig pusztán állot most nem régen
azon hely(en) Popa Opráné, Lupe és Dán Gin-
dila fogtak szőlőt fel [Pókafva AF; JHb XXVI/
54]. 1749: Léven Angyalos(na)k egy felfogott
erdelye, már most Szintén elpusztult, mely erdőt
communi consensu omnium Incolarum conferalak
az Ekk(esi)anak cum tali modalitate, hogy ennek-
utánna felfogott erdő légyen, és senki erdőlni ne
mérészelje sub poena Flr 3 [Angyalos Hsz; SVJk].
1754 A Bü alljában ny darab hely posztult el
latom és Bükfa tsutakokis vadnak az el posztított
helyin [Alfalu Cs; LLt Csáky-per 537. L. 3].
1767 Josika Dániel Vr ő Nga Curialissához tar-
tozott egy gyümölcsös kert . . . melyből fermé
minden gyümölcs fák el pusztultanak, hanem egy
néhány Alma, és Körtövény fák még eddig meg
maradtanak [Pókafva AF; JHbK LXVIII/1.
171]. 1822: A . . Varga Rugaskodoba van egy
Pusztá Szőlő, a' mely ugy el van pusztulva,
hogy nem is láttzik rajta hogy ott Szőlő volt
[Jára MT; EHA].

3. kivész/pusztul; a dispărea, a se prăpădi;
aussterben. 1744 Őt esztendőtl fogva miolta
a Gát két rendb(en) annyira el szakadtott hogy
a Halak el pusztultanak völt belőle, azolta ő
Nga semmi hasznát nem vette [Tóhát TA; JHb
XI/17. 9]. 1755: (A méhek) el dögöltenek és
pusztultanak [Udvarfva MT; Berz. 11. 85. 5].

4. elvész; a pieri/muri; zugrunde gehen, un-
kommen. 1782: Mi egész Városostol Bányászok
vagunk . . . a Föld alol ki hordott kőnek mive-

lésére Tűz, s Consequenter Fa kívántatik, de
midőn a mi Mlgs Földes Uraink tollunk minden
Erdőket el vettének, el vették azzal edgyütt az
mi élelmünk(ne)k modgyát is, ha azért sem a
Föld alol, se a Föld felől nem élhetünk el kellett
a világról pusztulunk [Torockó; TLev. 4/6.
5b]. 1795 az ökrömmet (!) az Havason által
hirem és akaratom nélkül jármalták, mely erőlt-
etés miatt meg szakadtott, és mindjárt harmad
napra megis dögölt, az más két Darab marháim
pedig az éhség miatt, az Hideg által is ehen el sza-
katkozván azok is el pusztultanak [Msz; MbK
104]. XIX. sz. eleje ollyon Szűk Kost idején
tellyes lehetetlen Szolgálnam el pusztulak marhás-
tól együtt [Zágor KK; Hr]. 1812: Fülel hallot-
tára panaszkolta a Groff aztis számtalan ízben,
hogy nem élhetek a Feleségemmel tsak el kell
pusztulnom, mind eddiglenis a Házom csendes-
ségért szenvedtem [Héderfája KK; IB. Varró
György (29) grófi kocsis vall.]. 1829: Edes Anyá-
mék meg lehetősen vannak, bár tik is jól lennétek
— én ha el pusztulakis nem nagy kár [Kv; Pk
6 Pékei Krisztina férjéhez].

5. elnéptelenedik; a se depopula; sich entvöl-
kern. 1670 Kozma Telke Neuoe falunak az Vitez-
leó Kraynik Laszlo ioszaganak, meliben ennek
előtte Magiarok laktanak, de ez el mult ezte(n)-
előkből disturbiomokba(n) el pusztulván, ugi
telepitette uolna megh [BfN fej.]. 1628 k. Mike-
haza neuw falu az sok disturbiomokba(n)
annyra elpusztult volt hogy sok ideig chyak egy
ember is ne(m) lakta [SLT V. 17]. 1721: az Urban
valo helyek a' sok Militariss, és másféle Condes-
censiok miá elpusztulván, helyeket annyára el
hatták, hogj az Ország uttyáb(an) lévő helyek,
már tellyességgel lakosok nélkül hagjattak [Kv;
Ks 18/XCIII gub.]. 1740 most ném lévén a
Szegénység(ne)k mit énni annyival inkább az
Quartelyossait tartani, mind el menyén. Ngod
méltoztassék az hol illik ennék az V(ár)me)gyé-
nek ügyit forgotni, mert itt egy ember még ném
marad, végképpen most el pusztul a V(ár)me)gye
[Hosdát H; Ks 83 Zejk István lev.]. 1777: a mint
mondják a Batsitya Nevű helyen egy Szeketurice
Csetyászke Nevezetű Falu melyet a Háboru
időkben ültek meg valami Emberek s a békes-
séges időb(en) osztán el oszolván onnan az Embe-
rek a Faluis el pusztult s az Emberek közül
edjék Konkolyfalvára s a másik Kődmönörsre szál-
lott, s . . irtóványait azolta ki hová telepedett
onnan oda birja [Konkolyfva SzD; JHbK LVIII/
28]. 1786 Már én a Nsgtok Bentzentzi öröksé-
geikre mind idegen sellérek telepitettem két
napi dolgot alkudozván velek, mert a Nsgtok
féle jobbágyai (igy!) még a Czigányok is ki köl-
teztek a Nsgtok földéről mind egyig, s más vraság
földre szállottak ugy hogy eddig pusztá volt
Bentzentz, de a mostoni költezködéssel még na-
gyobban el pusztult [Bencenc H; BK. Bara Ferenc
tt lev.].

6. megszűnik; a se desființa, a înceta să mai
existe; aufhören, eingestellt werden. 1784: Vám
... az én értelme elsőb(en) itt a' Faluban szedetett,

annak utánna egy Dimbu gyelá váma nevü helyre vitett a' Vám szedés, onnat meg vissza hozott a' Faluba az előbbeni helyére az hol elis pusztult [M.gorbó SzD; JHbK LIX/4. 48].

7. használhatatlanná válik, tönkre megy a de-
veni inutlizabil, a se dárápána/strica; zunichte
werden, verderben. 1567 En Thomory Myklos
Adom Emlekezetre Myndeneknek kyknek Jlyk,
hogy En Latwan Jozagonknak felettheb walo
pwztwlasat, Orozffajabelj, es septerbelj Rezeonk-
nek, melyek Halabory Palnal Zalagon Thartatt-
hanak, kenzeritettem Arra hogy az meg Jrth
rezeket valamint es valahogy kezembeol ky veghy-
em, hogy thelliessege el ne pwztwlina [Gyf; Ks].
1570 (A plébános) Intenek azonis eo K. hogi
az plebanossagh hazatis Neh hadna ely pwztwl-
ny Epitene eo is Rayta Mint az Theob plebanosokis
chelekettenek [Kv; TanJk V/3. 29a]. 1586 My
Attiafiak egy massal zolwan, kereok Mihaly Mes-
tert hogy az Arwak hazaba Mennien lakiek benne
es Ne hagyja el púztulni [Kv; TjK IV/1. 542].
1597 Annak utánna mikor Swteó Peter ki mene
az hazbul vgj púztula el az haz [Szkr. U; UszT].
1610: Tudom aztys hogi it az Viz keőzeot az
Poron)dot be kerteltette volt Lazar Lazar^a Fe-
rencz egizer „, hogj Lazar Ferencznek fejet
v<ett>ek ugj púztula el az kert [Alfalu Cs; Törzs
„Nagi Antalné Orsoljazzonj” vall. — „Így két-
szér!]. 1635 az háza vgy el púztula, hogy az
borjuk benne dellettenek [Mv; MvLt 291. 44a].
1659 az mi ipwlet most ot uagion, ha w kigiel-
mek ot nem ipitnekis az mi ipwlet most ot uagion
azokat, fedelel tarciak hogi az eső viz miat el
ne pusztuljanak jobban [Kv; Ks M. 20]. 1675/
1688 u.: az Udvarhaz körül való kertekre,
s tanorokokra szorgalmatos gondod legyen, azo-
kot io idein be kerteltesd, a ki most van, meg fedesd,
hogi annal hamareb el ne pusztulyon, s az tano-
rokob(an) io fű teremien [Borb. I]. 1694 az
belső Var Udvaranak az felső szegeleti mellet
va(gyo)n egy Kösziklából ki vagot Kut, mely
tellyesseggel mindenestől fogva el pusztult [Kővár;
JHb Inv.]. 1724 Kadar János az Apámtól
az Malomban bé kéredczett ott lakott osztán
mig a Tois el szakadott es per Consequens az
Malom el pusztult [Indal TA; JHb XIV/6. 75].
1743 a' Malom Mester mondotta hogj a' Sövény-
falvi mostan epitetet Malom gáttja miá a' mű
Malmunk el pusztul és nem foroghat mivel annak
gáttja miá éppen a' mű kerekeinek alá fel dugul
a' viz éppen egj Singnre [Ádámos KK; JHb
XXVIII/9]. 1782 Veress Samuel Néhai örög
Tot Mártonnál inakodott Mészáros mesterségen,
az honnan osztán meg is házosodott ugjan, tsak
azért hogy árván maradván háza s házi portékája
ne pusztulyan el [Torda; KW]. 1822: Minden
esztendőben el pusztul a' Téglánál a' Városnak
leg alább száz deszkájja [Torda; TVLt Közíg.
ir. 631].

8. tönkre megy; a se prăpădi/mína; zugrunde
gehen. 1593 h. tellyessig el pusztulunk es el
nyomorodunk [Dés; DLt 241]. 1690 Az Ecclesia
kevés jobbágyi... igen el romlotta(na)k el is

pusztultanak, azok(na)k Rovatalok(na)k leszálli-
tását a' mint ez előtt Nagtok s kgltek igrte volt
veghez vinni, és Vice Tiszt Uraimekra azo(n)
dologrol Commissiot extrahalni méltotassék Ngtok
s kgltek [Kv; KvRLt X. A. 5]. 1697 az város
bizony teljessege el pusztult, az mi kglmes vr(un)k
eő Nga itt valo jobbágyának (!) az Csiehek(ne)k
már csak egy ókrók is nincsen [Szilágycseh; BK.
Kúmvés Gergely Bethlen Gergelyhez]. 1739:
Csulay Páll Vram... bőven fogja ennek az el
pusztult Varmegyének romlással, s pusztulását
declaralni kiis resz szerint el viselhetetlen terh
miatt resz szerint Vice Tisztek és Comissariusok
privata interassatiojak es kereskedessek miatt
pusztult el az Ur Fő Tiszt vram eő Nga tavul
lévén tollunk [Goncága H; Ks 99 Csulay Imre
lev.]. 1851 Szöllőnk mi után a' jég oly erősen
elverte, elpusztult bórira nem számíthatunk
[Kv; Pk 7].

9. elnyomorodik; a se schilovi/schilodi; vere-
lenden. 1571 ele zamlalhatatlan niomorgatassok
fogsagok kalodazasok teomlechezesek kynzasok
chepektetessek foztassok miat kykben attioffiays
holtanak meg, Immar telliessege el pwztultanak
[SzO II, 329 a „Zekelysegbely niomoradot keos-
segnek” folyamodása az ogy-hez].

10. leromlik; a slăbi; herunterkommen. 1851
kitsi Titi is mostanság mind beteg volt el van
pusztulva, félünk hogy el veszeszük szegénykét,
el fogyot erősen nagyon gyenge [Kv; Pk 6].

11. kb. mindenestül elmegy; a se duce/a pleca
cu tot ce are; völlig vergehen. 1716 ha Ngod
az Tisztek(ne)k nem parancsol, hogy ne mindenkor
Szamosfalva legyen az statiojak ez az rosz falu
innet el pusztul, mert nem győzheti, mar az sok
postasagot, szekerevel ökrevel mert sohunnet, nem
segitik őket szekerele vono marhaval [Szamosfva
K; Ks 95 Bíró Márton lev.]. 1734 én azt meg
nem tudom határozni hogj egj héten által hany
szekér fa költ el, hanem azt tudom, hogj nem győz-
vén a Jozság a Kolosvárra valo sok fa bé hor-
dást s: egjebet, ide ki is a dolgat, sokan el puszt-
ultak el mentenek az Nehai Ur emberei közül
[Szentpál K; TK1 Horgas Dávid (60) jb vall.].
1743: Groff Kornis Antal Vram eő Nsága Mező
Dómbi Jobbágyai Sellérei meg nem maradhatnak
s el kel pusztulniak Damokos Imreh Vram eő
kglme külömb külömbb féle vexai miat [Mező-
domb K; Ks 5. XII. 10]. 1768/1771 Dsugyánk
... ha Sokáig Dsugyáskodik rajtunk, az egész
Falusiak el pusztulni készek vagyunk [Bukuresd
H; Ks 112 Vegyes ir.].

12. mindenestül eltűnik; a dispărea cu totul;
völlig verschwinden. 1685 Kis Kővesd nevü
helybe(n) a' Komlós Kúton alóll vagjo(n) egj
darabocska Pusztá tóhely, el múlt 45 esztendeje
miólta el pusztult s rekettye notte fel [Désakna;
EHA]. 1712 (A) Csür onna(n) csak hamar el
pusztula [Kilyénfva Cs; LLt Fasc. 160].

13. '?' 1777 egy nem Unitus ola Popa
epitette volna ezen Házot halála után két
gyermeké maradván egy ideig a Házban, azok

is innen el pusztulván, azután Tit. Also Péter Uram Sármasról jött embert szalított belé [Mező-pagocsa MT; BK. Petrus Fejér (60) nb vall.]. 1831: az Görgényi Járásban ez előtt öt Eszterdökökkel Görgényben volt egy Boltos, a' ki Kovákkal Pipákkal — Gyapattal Fejtővel, és holmi kartan portekákkal kereskedett de mindenestől el pusztult [M. régen MT; TLt Köz. ir. ad 1315].

14. eltakarodik; a o şterge; sich fortmachen, verschwinden. 1756: Molduán Vonyáról közönséges hír hogy ringyos^a ember volna azt hallottam, hogy az hegyi Fogadonál lakott két zselébert egykor fogatott volt s mind addig el nem akart eresztetni, míg nem ígérték hogy a' Feleségeket bé küldik eo Kegyelméhez s úgy hallottam bé is küldötték, elég hogy . azon zsellérek mind ketten tsak hamar el pusztultanak onnét s máig is oda vadnak [Galac BN; WLt Oltyán Flóra (60) zs. vall. — *Olv.: ringyós]. 1782/1799 Tisztarto Varga Gergely Uramnak szájából hallottam panaszoit, hogy el kell pusztulni a' Groff Torotzkai Sigmond Ur ő Nagysága Udvarából a' Praefectus miatt [Torockó TLv. 5/16 Transm. 384]. 1796 egy fia az ide valo Malombol buzát Lopván rajta kapták, mely miatt el is posztult innet, katonának ment [Bács K; RKA].

Hu. 1723 elpusztuljan [Sövényfa KK; MbK].

elpusztulás 1. megsemmisülés; nimicire; Vernichtung. 1794 Fel Járai határan épült Vas Hamornak Gonosz Ember Tüze által való elpusztulása [F. Jára TA; EHA].

2. pusztulás; pierire; Untergang. 1607 Amy az zaz lowas katonának it letet illety, Azokatis admittaliak eo kegmek az eo Naga paranchiolattya zere(n)t, Instructiot Adwan eo naga it letelek feleol, kit meghis Allianak hogy keolchegekkel ellyenek, ereozakot, dulast ne chelekedgyenek mint ékedigh hogy felette ighen megh eset, ky miatt az egez varos megh nyomorodott, es el puztulasra jutot [Kv; TanJk I/1. 397]. 1723 minemü nagy kölccseggel bajjal epitetünk volt az magam ős Földemre egy jo Malmat az Küküllő Vizen az Sövényfalvi^a határan Isten tudgya; mely Malmatis irigségből es nem egjebből az Sovenyfalván biro Possessor Atyámfiai igyekezének el rontani . . . látván az én gyámalatlan árvaságomat özvegységemet, akarnak el nyomni munkálkodván Malmamnak onnét valo el pusztulását ok nélkül [MbK 163. — *KK]. 1740 A' Runki es Nagj-Oklosi Szegény jobbágjok szolgálatjok(na)k rendi ez; Van(na)k a' Gy. Sz. Királyi határon bizonyos darab földek szakaszok(an), melljeket tartoznak ők kétszer meg szántani és edgyszer el-boronálni, melljet az ő edgyügyü ekéjek és marhájokkal minthogy nem vihetnek végben, kész pénzen szoktanak ekéket és boronákat fogadni . . . Ezen pénzben penig mind az ökrös, mind az ökreten jobbágjok szoktanak contribuálni, és ezen pénzes szántást tartják el pusztulások(na)k nagj okának [Runk TA; Ks 89].

3. kipusztulás; prăpădire, dispariție; Ausrottung. 1753 Az Drimoszka nevű Berek . . . áll Pusztulasa miatt latatik a Tatrang vize erősen Bodola fele artalmason közelíteni [Bodola Hsz; EHA].

4. kiveszés; dispariție; Aussterben. 1725 k. az Magyar Köblősi határ(an) Csorgo nevű egész völgyet hogj az régi magyaroknak el pusztulásoktul fogva mint közönséges földet ugj tartották s birtak volna tudgyae az vallo [Dob.; RLt vk].

5. károsodás, kár; págubire, pagubă; Schaden. 1698 Názánfalviaknak es Kús Faludiaknak nagj meg bántodasokra es el pusztulásokra nem léven itato és ivo helljek mint hogj egy kutt sem találtaik egész Falujokban [Maroskissfalud MT; EHA].

elpusztuló félben pusztulóban; pe cale de dărăpănare; zugrunde gehend. 1736: Kotsan Mihaila tsinalt ex (!) hazat reájja s a kuruczvilágban el pusztulo félben volt s osztan eo ki ment a Hovasra szallasa léven [Nagyoklos TA; JHb XIII/51].

elpusztulólág pusztulófélben; pe cale de pierire; dispariție; dem Untergang nahe. 1698: mar tellyesseggel a rajtunk forgo sok Portiozas miatt mind a sullyos Qvartély tartas miat annyira jutottunk, hogy tellyesseggel el pusztulolag vagyunk [M. bece AF; Told. 24] | seller vagyon ezen Faluban hat kiknek egez szam szerint Vano marhajok nyolcz ezekis tellyesseggel elpusztulolog [A. karacsonfva AF; Told. 31].

elpusztult 1. megsemmisült; nimicit; vernichtet/dorben. 1625 Biro Georgj egj vy falui ennek eleotte el poztult es mostan megh epitet Molnanak Gattiat, akarta kötetni es ragasztani [Uszt 176]. 1697 Ns Politzáni Görög Judith, kénáltattya ns Gombköző Lőrincz Ur(ama)t azon 44 forintokkal, az mellyen Kglđ vérségem(ne)k Praejudiciumára akaratom ellen vásárlotta vér szerént valo édes Bátyám ns Viczej Szóts István-tol belső Monostor Uczáb(an) . . . lévő . . . égés miatt el pusztult fundust [Kv; KvLt I. 186 Thoroczka Szabo Mihály kolozsvári hűtös szolgabíró kezével]. 1748: Egy darab To hely mely kezdődik a Néhai Rhédei Ur el Pusztult Malom helyinél [Nagyercse MT; EHA]. 1765/1770: Simén András Ur(am) el pusztult Malma fenn állásakor az nevezett régi Molom helyinél sokkal fellyeb toljta az Vizett [Széplak KK; SLt évr. Transm. 198].

2. kipusztult; pierit, dispărut; ausgerottet. 1713: az dominus Exponens(ne)k fellyeb meg nevezet erdejének nap kelet felől valo határát az mint emlekeztenek az el pusztult határ fákra, azok(na)k tőkéket, helyeket fel keresvén, mi előttünk ki járák, ki mutogaták, es tsóvákka ki határozák az allyától fogva egészszzen az tetejeig [JHb XVI/42].

3. kiirtott, letarolt; defrişat; ausgerodet. 1785: Dominalis Erdők vagynak . . . , de igen el puszt-

tult tsonka erdők [M.gyerőmonostor K; Born. XXIXb. 20/97 Kornis Krisztina conscr.]. 1797: Vár pataokban ez el pusztult erdő [Bencéd U; EHA].

4. pusztá; pustiu; verödet, öde. 1625 Mikor az Tyuadar el poztult falu halmara alla Kornis Farkas es Janos Gereb enis ott ualek [Telekfva U; UszT 181b]. 1659/1752 egj el pusztulyt Ház Hely [Szárhegy Cs; Llt]. 1681: Poynicza nevü el pusztult Falunak megh szallitasanak modgiarol irot valasza Gr Ur(nak) [H; Ált Urb. 20]. 1684: N. Enyedi Asz<ta>los Simonne Szász Medgjesi Fodor Anna aszszony . mi előttünk az szőlött peniglen mint Urátol testamentom szerint Adatot szőlött ugj adta szempeteri Szócs Janosnak mivel az veszedelemben magat gyermekit és mindenét az futasban szelel (!) hordozta meg jöven az futasbol el pusztult örökseget nem kerthelhetette hanem Szempeteri Szócs Janos csinált egészhez kertet [Ne; DobLev. I/29]. 1757 az el pusztult Lazura Falubann^a régen Tizenegy s fél Sessio volt, de ezekből az ott le folyo patak edgyet el lotsogtatott és meg áradásakor el hordott [BK ad nro 144 Joannes Gulya de Déva (43) prov. vall. ^aGuraszáda (H) szomszédságában].

5. felhagyott, pusztá; părăsit; (bleiben) gelassen. 1659: Czicz hegyen egy regtül fogvast el pusztult szőlő hely . sürü tövis bokrokkal igen el tölt volt [Dés; EHA]. 1708: bir egy darab Szőlőt mely Szőlő jöllehet el-pusztult volt, és eo pusztájából fogván fel megh építtette [Ádamos KK; Pk 7]. 1741: az negyedik szőlő az elpusztult hegybe volt, de az felhagyatott, mivel mikor szintén meg épült volna földle le szakadozott [Mezőbánd MT; EHA]. 1766: az el pusztult Szarka mál n(evü) hegyen (sző) [Nagyfalu Sz; EHA]. 1798 valami el pusztult régi szőlő volt, de még akkor a gyepeje noha el sorvadozva, de meg volt [Nagykristolc SzD; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1824: Az el pusztult Szőlő hejkek meg vannak most is a' magok régi állopotakba [Szásznýfres SzD; Ks 79 Consr. 86]. 1827 a Hanga^a haszon vehetetlen el pusztult, el szakadozott, rosz hely [Nagykend KK; Told. 31. — ^aSzőlő].

6. üres, pusztá; gol; leer. 1694: (A) kapu felett lévő ház Ablaki fa keresztesek, tokosok de caetero puszták .. Kivül fűjtő kemencejeje-(ne)k tsak elpusztult helje [Borberek AF; BfR].

7. tönkrement; stricat; zugrunde gegangen, verdorben. 1728 Városunk el pusztult Gátu Malmának renovatiojára tetczet inkább hozza kivantato necessariumokra pénzt az egész Városra fel vetnünk [Dés; Jk]. 1731/1768: Tisztsegem után járandó fizetésemből kezdettem ujonnan, lassan lassan, a' menyire jutott 's érkezhettem el-pusztult Jóságimat, ab ovo réstauralni [Kv; Ks 14. XLIIIa Kornis Zsigmond végr.]. 1782: volt egj el pusztult Konyha, melynek ... fedele oldala el romladozva vala, vgj hogj fundamentumából újat kellett építeni [Dombó KK; JHb XIX/22. 7].

8. megpusztult, leromlott; släbit; heruntergekommen. 1850: 'szegény Anyám ... fektüts közébe, ... most hála Istennek jobban van, de elpusztult, és szerfelett gyenge [Kv; Pk 7].

elrabol 1. feldúl; a devasta; verwüsten. 1562: 1526 esztendőben Lajos király megveretik Szulimántól a Mohácsnak mezején Akkor a török elrablá és elégeté majd mind egész Magyarországot [ETA I, 12 BS]. 1566: a tatárok immár a teiföldet mind Kassáig elrabolták és elszáguldozták vala [i.h. 25]. 1653: Könyörgünk azért mi szegény emberek azon a hatalmas bassának, hogy tegyen irgalmasságot azon a napon mi velünk, mely napon ezt a mi városunkat elrabolják és elfoglalják a hatalmas császár vitézi [i.h. 31 NSz]. 1663: Noha Belső Zolnok varmegyenek immar az Török felet megh hodoltatta Desigh, csak mostansagh is ket auagy haro(m) falutis innet az Szamoso(n) el rablot [BSz; RLt O. 5]. 1696: à Németek Bácskaság tartományátis egészen el rablották [Marosillye H; BK. Bethlen Gergely levelezése. Fogarassj Pap Miklós lev.]. 1750: Az Menest pedig Mehesről a Tatar el hajtatta, mikor Erdelynek job reszit el rablatta [Altörja Hsz; Ap. 3].

2. rabságba hurcol; a lua in captivitate; in Gefangenschaft schleppen. 1653: látjuk mi azt jól, hogy ez az ő pogánnya, a tatár, nem válogat abban ki áll Móses mellé s ki nem áll, hanem csak elrabolja a kit hun talál. Így ha mi melléje menyünk, itthon ő elrabolja a feleségeinket, gyermekeinket | de a tatár nem ült veszte, hanem az országhban a hol hozzája fért, rablott és égetett, marháját a népnek ellopta a várak alol s magát is levágta és elrablotta választás nélkül [ETA I, 80–1 NSz]. 1670: egy segín rabot még gyermek korában rablotak uolt el [Gyógy H; Born. XXXIX. 51]. 1675: utamb(an) az Tatárok el rablottak [Kv; Tjk VIII/11. 367]. 1681 (Orosz István feleségét) a Poganyok el rablották volt [Feketelak SzD; UtI]. 1684: Tudode ... Koszta Hircsocsarult ki váltotta ki Havas el feldébe(n) Tatar Rabsagabol s honnet Rablottak el? [Fogarásföde; Szád. vk] | miolta Havasalfödeben az Tatarok meg szorultanak azolta azok miat tsak egy kereskedő sem jühetett, nem regen az kik jüttenek volnais, azok-(na)k mindenekett el praedaltvan magokatt el rablottak [UtI]. 1691 Tudom ... Hogi az mikor ezen Giéro monostort az varadi Torokok el rablak azon varga martonnet is ezen manostoriakkal el nívék [M.gyerőmonostor K; SLt A et M. 36 Sinko Marton (80) vall.]. 1717 a Marosujvári romlaskor a többit a Tatár elrabolván, Nagj Miklos ... megmaradván, épité ezen hazat [M. csesztve AF; JHb XXVIII/21]. 1723 Vaszília Péter meg holt de Fiai marattanak, és az Tatárok elrablottak [Szászmáté SzD; Ks 5. XI. 3]. 1729: Vaklas Lupulyt az veszedelemben, a Tatár el rablotta volt [Kiskájon SzD; BK. Michael Lupán (100) jb vall.]. 1730 tudom hogy az Turkuly név nem igaz neve ez megirt Vaklás al(ia)s Turkucz Juvonnak, hanem Vaklás az igazi vezeték

neve, mivel az Török név csak azért ragadtolt volt az Apjára Váklás al(ia)s Turkulj Lupra, hogy el rabolták volt az pogányok [Kiskájon SzD; BK]. 1743: az Tatarok el rablottak vala a Mehesieket [Tóhát TA; Born. XI. 9]. 1750 1694. esztendő(en) szegén Csiki, Keresztén Atyák Fiakat (így!) el Rablották volt az Tatárok [Mocs K; Ks 83 Csegezi T Gergelj lev.].

3. foglyul ejt; a face prizonier; gefangennehmen. 1798 éppen a factumon a favágáson kapvan a Pasztor ötött ott rablatta el Kis Pali pedig el szaladott [Ádamos KK; JHb XIX/58]. 1819 A Fennebb irt Itélő Birák előtt felvétetik Dán Helts panaszsa Juon Denyeszk ellen a' pítzerelykor (!) valo feje betöréséért. Mitu Gruntza Juon Duma .. meg eskettetven le tett hitek után azt vallák, hogy mikor a' pítzerét (!) elvégezték az Dán Helts Testvérét játékból el rablották, a' panaszlo ezt látván oda menvén szidni kezdette az anyokot [H; JF 36 Prot. 7].

elrabolt 1. rabul ejtett; luat in captivitate; gefangenengenommen. 1703 Váltottam volt meg a' Csiki romlás alkalmatosságával el rablot három Csik széki Ifjfu Legényeket rabságból a' Tatár kezéből, . adván értek is Summa nyoltz száz Izlotokot [Marossztyörgy MT; Ks 14/XLIILb Özv. Torma Jánosné Petki Anna végr.].

2. foglyul ejtett, elfogott; fäcut prizonier, prins; zum Gefangenen gemacht. 1798 Patrotzi Györgj ur nem csak hogj rutul szitta gazlatta hanem meg verni is akarta ígj nem vihette be az el rablalt Emberit Szekeret nevezett tarsom az Udvarba [Ádamos KK; JHb XIX/58].

3. erőszakkal elvett; luat cu forță; mit Gewalt weggenommen. 1849 Az elrablott marhákra nézve annyit tudok, hogy Szávuj Simon két Tehent elhajtott [Héjjasfva NK; CsZ. Pap Rafira (33) vall.].

elraboltat feldúlát; a pune/dispute să devaste; verwüsten lassen. 1660: Nem my, hane(m) azok raboltattyak el ezt <a>z szegheny hazat (az mint harmadidenis Tatar Hamot azok hozak az orszagra:) a' kik Hatalmas Török Csaszar kedve elle(n) olly Fejedelmet akarnak ez hazaban uralni, ki az fenyos Portan ellensegnek itiltetett [UszL 30 fej.].

elraboltatás rabságba hurcolás; luare în captivitate; Verschleppung in Gefangenschaft. 1664: Suba Mihalyne Ersok Rettegghi az Lengjel orszagbol meg fordult tabornak az Tataroktól valo el raboltatasat* fogvan varvan ferjet varakozasa alatt paraznasagra vetemedet [SzJk 95. — *II. Rákóczi György 1657. évi szerencsétlen lengyelországi hadjárata rendjén az erdélyi hadsereg nagy részének tatár rabságba hurcoltatására való utalás].

elraboltatik rabként elhurcoltatik; a fi luat ca prizonier; als Gefangene verschleppt werden. 1566: a jó híres és neves úr Szrényi Miklós amott*

elvesze, velle egyetemben nagy sok jámbor vitézek elveszének és rabságba esének, mind a föld népe is mind elraboltaték és levágaték [ETA I, 25 BS. — *Szigetvár ostromában]. 1671 nemelylek(ne)k Urok el raboltattua(n), oda vad(na)k, eletek feleöl semmi hírf nem leuen, egyeb versegkett nem mondhattua(n) hozzayok hanem hogy azon előreöksegek(ne)k, jó akaroja volna, Ura... s teób effele praetextusokkal bíryak [Borb. I egy-i biz. jel.].

elrág 1. szétrág; a roade; zernagen/kauen/fressen. 1617 volt Thot Ferencznek valami vezekdesse chiani Jstuanal, s megh bekeltek eoket ... tudom hogy 50 frt keőtelet veti vala Mihalfy Thamas, monda chiani Jstwan el raghom ugia(n) ha lehet azt az keőtelet, monda Mihalfy Thamas, ha ragni kezded tudo(m) hogy az ket első fogad ky teórik bele [Msz; BfN „Thomas Janossy de Mogioros” vall.].

A megbékéléskor az összebékélő felek meghatározott összegű kötelet vetettek, és így a békélést megszegő a megálló félnek meg kellett, hogy fizesse a megbékéléskor megállapított summát. — L. erre még költ al.

2. lerág; a minca, a roade de tot; abfressen/nagen. 1714 Az Köz kertet Csinaltasa meg ő kegelme mivel, mostis az ő kegelme biallyi olljan oltovanyomat raktak (!) el es a ki meg maratis mind esze rontotak [Abafája MT; Born. V. 36]. 1798 a' Ketskék a' Fialat jövéseket mind ell rágják, és a' fiatal fák(na)k Héjját körüll le hánnyák [Déva; Ks 76. VIIIc. 183].

3. összerág; a distruge rozind; zernagen. 1696: Gyula Fejérvárott a' Szam tarto házban gondviselétlenül találatott ladabeli Levelek Registruma. Ezeket* kivulis vannak holmi missilisek feles számmal, de confuse, mért a' mint az exactorok Fasciculusokba(n) kotozték kotejek vagy el rothadott vagy az egerek el rágtak és ide s tova hanjodta(na)k [BfR. — *Ti. az iratban előbb felsorolt leveleken]. 1753 Egy fertájos üveg, Egy sikito üveg egy nyüst az egér elrágta [HSzj nyüst al.]. 1822 ezenn Csigák pedig a' feleségemnek virágjait nagyon el ragjak és el nyaljak [Nsz; Told. 7].

elragad 1. erőszakkal elkap; a lua/inhăța cu forța; mit Gewalt erwischen. 1573 Beso Anna fundatorne, hity vtan vallia, hogy ... Mykor Kapa Myhalnet keresnek, Egy Eysel ... Adnak egy dolmant Rea Es egy Syweget feyebe vgy vzyzyk az eskolaba hagyak egy kamaraba, Mykor otth Nem byzta volna Magat egy kwrteon akar volt ky bwny eo vgi erkezik oda vegre az eo palastiat ely ragadya, Azban Indwl ky onnat [Kv; TjK III/3. 62]. 1574: Imreh kap egy kepet <wt?> gergyhez gergys ely ragadia az chiakant az Eochyetwl Imreh hozza wteot az keppel ott az Twsakodasba ely Eytettek az kepet, az Gyerg Eochie fely Ragatta es vgi chiapot Imrehez vele [Kv; i.h. 393]. 1583 Lazlo Andras kowach Zolgaia vallia, En teolle(m) ragada el az zekerchet Gal kowach, es Mihal kowachoz vaga velle, hallam az roppanast de Nem tudom ha eotet talaltae vagy

Nem [Kv; TJK IV/1. 132]. 1596 az eökreket el veóm az Inaskaktól, yzem uala be s hogj az Kys hydon által Iutek nagy Peter oda Ieóúe s monda houa yzed az eökret, monda(m) hogj Vra(m) hatta hogj be yzzem s be yzem, monda, hogj, azt ne(m) yzed, monda(m) ismet hogj el yzem, addigh s addigh uetelkedenk hogj addigh el: ragadak az inaskak az eökreket [UszT 11/33]. 1600: chiak lattam az ewsteókeón vonast es hogj ... egy palchat ragada el Zekel Janos egy küldustól [Kv; TJK VI/1. 443–4]. 1606 mo(n)da Tibald Peter, tudok en Annj igazat mo(n)dani mint te osiát Peter, mo(n)da osiát Peter mi(n)d eltig azt veted te en neke(m) hogj tucz annj igazat mo(n)dani, de églzer ne(m) tudom mi(n)t jár az en igaz mo(n)dasomert, Azon úgy kele fel, Tibald Peteris fel zeókek mi(n)dgiart ugj ragada el Balint Janostúl az palczat, vgj verekedenek [Betlenfva U; UszT 20/146]. 1655: mondék .. tapaszd ezt az Sacskot pénz vagyon benne, el ragadá azomb(an) az Sacskot töllem el futának uelle, az aranyatis el vivék [Kv; CartTr II Joannis Perecseni Relicta vall.].

2. elránt/kap; a lua repede; fort/wegreißen. 1637 az legeny csak be dobban oda közinkben az hazba(n) mereő meztelen, megh . a' Tanierra akaria vala tenni a farkat Balogh Giörgjine el ragada a taniert eleőle s mégh monda hogj ha rea teszi bizoni a fejeben rontia mind egi czeppég [Mv MvLt 291. 117b].

3. felkap; a ridica iute; aufpacken/raffen. 1585 Biro Mihalne Monda Te tapazto Istua(n) Curwa lelek Curwa fia, hize(m) kezembe vala most egszer a' zakalod .. latam Azert Aztis hogj tapazto Istuanis vonta az Azzont, Ezen keozbe Biro Mihalis oda Iuta Az twzreol egy darab wzegoos fat el ragada, es valtigh palollia vala tapazto Istwant [Kv; TJK IV/1. 536]. 1644 Iffiu Lakatos Istuannal egi palczat latek, en azt el veóm teőle, ismet ot az kerthez tamazta(m), az Csiszar Peter Inassa ... el ragada az Palczat az kert melleől [Mv; MvLt 291. 422a].

4. (ellenállhatatlan erővel) magával ragad; a o lua la goană cu ; (unwiderstehlich) mit sich reißen. 1569 Joannes Pop ... fassus est, Ezt lattam hogj az fekete Peter szekeret el Ragattak az louak, es az legent my az vton halua talalok [Kv; TJK III/1. 256]. 1582 Hallottam eó magatol vinczeteől hog a' Lo el ragatta volt es haromzor is megh kialtotta Az Azzonnak hog el allion a' lo eleol [Kv; TJK IV/1. 16]. 1585: Az Zekeret eg lo el ragada, Az zeker el teorek, a kerekék ki egy fele ky mas fele mene [Kv; i.h. 474 „Angallt Velmen Mihalne” vall.]. 1631 latala(m) hogi niaral vala az az Csiszar Miklos fia, talam ugia(n) el ragatta az lo [Mv; MvLt 290. 51a]. 1756: Balog Uram Pistolaly az ablakon ki löve a szánkájáb(an) lévő gazban mely is megh Gyladot allovak (!) az Szánkát el ragatták s: nagy ügygel bajjal allovakat megh fogtam s: azon fogadob(an) hé vittem [Remete Szt; TKI 6 r. jb vall.]. 1796 a' Circulusnak közepében állította T. Ambrus Gedeon Uram, a' Mester jobb kezében a' Bibliát

adván, oly meghagyással, hogj a' Circuluson kívül ne lépne, mert az őrdögök Fejedelme Terafi el-ragadná [Récse Sz; KemLev. K. 1265]. 1846 Déváról Laposnyakra haza ment egy két lovu batárdba ; egy lejtőn a' batár kereke nem köttetvén meg, a' lovakra nyomult, ezek megijedtek, és elragadták a' hinto fel, és háromszori karikázással a' Marosba fordult [Kv; Pk 7].

Szk: ~ják a csikók előnti az epe/a méreg, elragadja az indulat. 1782: a Dominalis Biro magát Opponálni, resistálni nem irtozot, szörnű nagyon el rogodták (!) ezen embert a Csikok, nem etzer agredialt szoval, miért én néki köntöst nem tsináltatok, mert eő megh érdemli .. sokszor mondotta, hogj ha köntöst nem tsináltatok, tegyek más Birot, mert eő nem lészen tövebb (!) [Baca SzD; GyL. Molnár György lev.]. 5. in megbokrosodottan vágat, elkap; a o lua la goană; durchgehen. 1585: Latank egy embert hog zekeresteől lowa el ragat vala [Kv; TJK IV/1. 472].

6. elsodor; a duce cu sine, a lua; fort/wegreißen. 1818 a Topánfalui Tutajosnak, Tutajos Legénnye . volt a Tutajok mellett, midőn a viznek áradása azon el árestált Tutajokat el ragadta [T; TlT Adm. ir. 1527-hez].

7. elrabol; a răpi; entführen, rauben. 1584: Addigh Menenk hogj Erenk valamj Tarsasagin- kat, Azok latok hogj egy Azont Ragadanak ell [Kv; TJK IV/1. 351]. 1632: Az ki mas ember leanniat el ragadgia, vagy fejet vezek erette, uagi soluit f. 40 [Grid F; UC 14/38. 6].

8. (természetes környezetéből) erőszakkal kiszakít; a rupe/scoate cu forța (din mediul său natural); (aus der natürlichen Umgebung) herausreißen. 1736 Az catholicus avagy pápista atyák gyermekeit erővel elveszik vala az atyjoktól az kálvinista fejedelmek es fejedelemasszonyok, s kálvinista iskolában tanítatják vala ... elragadák Hal- ler Gábort, felküldék Angliában kálvinistává tevék [MetTr 438].

9. (ragadozó vad) elhurcol; a răpi; rauben, entreißen. 1589: Jutot en Kezemhez Jwh, Capraual, kossal, Milwaraual es meddeo Juhokkal egietembe 292 ... Az farkas ragadot el benne 2 [Kv; Szám. 4/XI. 9–10].

elragadoz 1. elkapdos; a tot lua; weg/verreißen. 1637 monda Balogh Giörgjineis hogi utalatos kurua ne oczmanikodgjal s mind el ragadozo (!) az aztalrol az Tanierokat [Mv; MvLt 291. 117b] | Az mikor az Erszinies Uraim az piaczon el ragadozak az Kerekes Szabo Istuanne erszeniet latta(m) enis [Mv; i.h. 82a]. 1809 A kufároknak 10 ora előtt Gyümölsött, Majországot, Tojást vásárolni nem szabad, mivel a Vásárhellyi Gazdaszszonyok- tol küölmben elragadozzák [HSzj kufár al.].

2. kb. (erőszakkal) elszedeg; a lua (cu forța); gewaltsam (nacheinander) wegnehmen. 1603: az hadakozo nepnek zwék kegiessegre indultatwa(n), Bizonyos zamu barmot attanak wolt vgy mint zaz egyget, hogj az kiknek azok keozeott Barmok leott volna tehat, minden fizetesnelkyl vgian az

varosiak keozzeol, azokban el kapdostanak es ragadoztanak volna [Kv; TanJk I/1. 445]. 1657 (A fejedelem) nagy sok javait, ugy mint terhes jó lovait ragadozták el ő maga szemeláttára mel-
lőle* [ETA I, 163—4 NSz. — *A tatár kísérők].
1829: az Határ Használatya Színe alatt már sok esztendők oltá több vagy kevesebb marháin-
kat el ragadozták [Toplica MT; Born. XVc. 6 Pop Juon a' Petri (70) vall.].

3. (igazságtalanul/jogtalanul) elvesz; a lua (pe nedrept); (widerrechtlich) wegnehmen. 1808 a' Betsületes Ns Czéh már Tavasz felé, mind eddig a' Téből nagy költséggel majd ki tartott Legényeimet, mintegy elragadozni, s különös nem is képzett utokon modokon, s az Igazságtul jól távul járva el venni szándékozik [Kv; AsztCLev].

elragadozás luare; Ent/Wegreißen. 1803 az Nagyságod Tiszttye Semmit nem gondolván azzal mely keményen tilalmazza minden Hazai Tör-
vények a mások javainak el ragadozását, s kivált is nevezetesebben a Tilalmas erdők(ne)k prae-
dálását s kivált mostani Nyárra hanyatlo időb(en)
valo vágatását [Ádamos KK; JHb XIX/64].

elragatik lerágatik; a fi ros; abgenagt werden. 1791: a' Gyilkos hágo. csak bokorbol ál, és a' mitske vagyonis a' ketskék által el ragatot [Doboka; EHA].

elrak 1. eltesz; a pune/aşeza la loc; wegtun/legen. 1573 Orsolia veg Bartosne hogy eo pus-
karnet zolgalta, latta hagi Negy Eot aranyas Kupat parta Eowet aran gwreoket rakot ky pus-
kar Ladaiaabol mykor kedwe volt hozza esmet ely rakta, Nem byzta az felesége kezebe [Kv; TJk III/3. 170]. 1635 Az mikor Lakatos Peter megh hálá (!) elegh my szere marada egy ladaual leon hogy el rakok és egy vekával [Mv; MvLt 291. 59b]. 1789 Ezen fel irot egyetmás 8 Nagy Ladákban vagynak el zárva és rakva [Meggyesfva MT; JHb XLVI/1 Torma Éva kel.]. 1806: az egyik Thékát el raktuk [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 172] | Pataki István ... kérte hogy leg alább a portékáit hadd rakja el de ezek nem engedtek, hanem tsak el vitték azt, mondván, hogy ott a pajtássai s azok el rak-
ják [Torda; UszLt ComGub. 1753 u.].

2. kb. (csalárdul) a maga számára eltesz; (in mod viclean) a pune la o parte pentru sine; (arglis-
tig) für sich wegtun. 1753: a Tutor a Jozságot birta, ... a Jozságból bort buzát distrahalt, a jóvedelmet maga el rakta, és ... mikor bé lépett volna Al Gyógyra* az kastélynak pusztá kőfalait találta [Algyógy H; JHb LXXI/3. 197. — *Kun Miklós, a gyámfiú].

3. lerak; a descărca; abladen/setzen. 1606: Hordattam be az zegeniek búzaiait Etelekre az buza hordok(na)k attam mind azzal eggiwt, az kik el raktak ithon f — d 20 [Kv; Szám. 12a/I. 32]. 1656 A pap háza előtt való bástyá-
hoz esmét hozzá fogának imigy-amúgy; de város tégláját Balog László uram elkéré, kit mi

nagy munkával a várba felhordottunk és elrak-
tunk vala [ETA I, 160 NSz]. 1736 Mikor ... az étket nagy muzsika-szóval béhozták, az mikor el rakták, mindnyájan felállottanak, és az pap az asztalt feláldotta [MetTr 383].

4. letesz; a pune; hin/ablegen. 1853: a potz egereket irod hogy el pusztitanak holmikeket, egyet meg kel fogni egér fogoval és azt meg pergelni s ott el rakni bűdösen a' pintzébe [Kv; Pk 6].
5. elduggat/ültet; a planta/sădi; (ein)pflanzen/setzen. 1717: kaposzta Palantot Circiter négy ezerig már el rakták [Darlac KK; Ks 96 Fogarasi Péter lev.].

6. ? kitesz/tűz; a infige; (her)ausstecken. 1673/1682: Tudom aztis, valamikor megh csoválták az Botházik (!)* az fenn meg irt élenn rakták el az csovát [M.fráta K; SLt Q. 12 Nagy Georgy (46) j b vall. — *Ti. a Botháza közsébeliek].

elrakás lerakás; descărcare; Abladen. 1582: 2 May veottem az tanachyhazhoz Biro v. hagy-
(sa)bol ket Zeker Tywisset d. 51. el rakasatol
atta(m) két legennek d. 12 [Kv; Szám. 3/V. 15].

elrakat eltétet; a dispune să se aşeze ceva la loc (pentru păstrare); stellen/legen lassen. 1623: az Istallok fátyt mind Ez Telen faragtassa megh, keőteőztesse igen zepen Egyb(e) es ugy rakassa zepen ell [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.].

elrakatik be/eltétetik; a fi pus; gelegt/gesetzt werden. 1759: ezen meg irt egygyet mások el rakatván és el peccsételtetvén conservationis gratia az ő Nsága számára ... irtuk meg miis és attuk ki azoknak Inventatiojokat ezen Leve-
lünknek rendiben ... magunk tulajdon subscrip-
tionkal és usualis petsétünkkel corroborálván [Nsz; TSb 7].

elrakhat elteh; a putea pune; wegtun/legen könnyen. 1806: Pataki István ... a' nélkül hogy portékáit el rakhatta volna erőszakkal bé vitték a' Város Házahoz [Torda; UszLt ComGub. 1753 u.].

elrakodik felszedelőzködik; a se ridica; sich aufraffen. 1573: Marton Borbel Balint Inassa Azt vallia ... Az vitan oztan grwz peter Bwchut ad onnat Mind vranak az teobinekis hagi haza Mennyenek Mert Nem hagy teob Bort ky adny Az vra ely rakodot es haza leottek [Kv; TJk III/3. 306].

elrakódik elrakatik; a fi pus la loc; weggelegt/gesetzt werden. 1806: Pataki István ott hagyta minden portékáját szerte szellyel még tsak azt sem engedvén meg* hogy azokat el rakja ... Kar-
sai Thresi takargatta azokat addig mig el rakod-
tak [Torda; UszLt ComGub. 1753 u. — *Ti. a Patakit adósként bekísérő városi hajdúk].

elrakogat elrakogat; a aranja/aşeza incetul cu incetul; nach und nach weglegen/setzen. 1800:

vagyon a' hálo Házban égy Almáriuma, és a' boltban égy vasas bórós Ládája, azokat fel nyitván az azokban lévő portékákat jo modal rakosgassa el [Dés; Ks 90. XCVII. 10]. 1855 A jobbágy felesége ősszel fél véka mogyorót, két fűzér hiribi gombát, félkupa kőmény magot; dézmába malaczozt, bárányt, szinmészet, viaszat és fagyut ad az úrnő... csendes vérrel beszedi és elrakosgatja [ÚjFE 181].

elrakott elültetett; plantat, sádit; (ein)gepflanzt. 1815 Az el rakott krumpikra két jo kapa parás földet reá vetvén, a' kapa hátával kevéssé meg lapitjuk, hogy a' krumpi körül üreg ne maradjon [Kováts Sámuel, Utasítás a' Krumpi termesztésre. H.n. 1815].

elrándul 1. elrándítja/rántja magát; a se smulge; sich wegreißen. 1630 Szeőke Peter el rándula eleötte ugj esek Zanto Martonne az feöldre [Mv; MvLt 290. 200b].

2. átrándul; a trece, a pleca în; sich hinüber/herüberbegeben. 1599/1614 Báthori András. egy falka ideig Vécseben* lakék, . onnat egykor csak elrándula Lengyelországba, hogy onnat Rómába menjen és barátta légyen [BTN 44. — *Marosvécs MT].

elránt 1. elrándít; a trage cu putere; wegreißen. 1567: Magdalena dixisset Ez e a io leany a' ky el rantotta a laytrat az en Anyam alol eleg ebol thanitottad hogy el ranchia oreg ember alol a laytrath [Kv; Tjk III/1. 94]. 1742: egy nagy darab kortozot hoztam ki párban, melljet nekem a' Gazdák adtanak 's azt mondták hogy a' bányát őszve vágván a' közzöl rántották volna el, mint erősebbek [Torockó; Bosla. Rátz Dani (22) jb vall.].

2. ~ja magát elrándítja magát; a se retrage/feri; sich wegreißen. 1582: Zakalabais akar kapny gergelnek, De ely Rantya Magat eleotte [Kv; Tjk].

3. elragad/kap; a smuci/luia din; jm etw. entreißen. 1592: zakanne ... eleo ruhaiahoz niula Tot Istuanne*, es az zeoleo ki omla beleolle: Harom zotior barazkis vala nalla, kit ot teolteot volt meg barazkal . el ranta annakis eggiket Tot Istuanne, es hagi az masikatis el akarna teolle vonni, az giepwre essek le zakanne [Kv; Tjk V/1. 305. — *A gyümölcs gazdája].

4. elszed; a lua (cuiva ceva); weg/fortnehmen. 1751: egj el szókótt Jobbágját meg keritvén egj uj Aba Köpenyeget el rántott tölle s békét hagjot neki [Marossztkirály AF; Töld. 29].

5. ~ rajta vmít/vmenyit szed/von vkin; a pretinde/cere; nehmen, abfordern. 1758: Mi Rézmives Mester Emberek vagyunk, és a' mi mester-ségünk szerént valami tsak kívántatik mi mindent eleget dolgozunk a' Groff Teleki Sámuel Urnak, . a' most mindjárt irt Groff . . . rajtunk a' mit lehet el ránt és a' mire kívántatik dolgoztatt s halgat velle [Nagysomkút Szt; TKI]. 1761 a N. Cservedi olah Papnak a Fiát . . . Kakutsi

György vr(am) az Also Jarásbeli Vice Ispány ell fogatta, a maga reszire ugyan huszon nyolcz forintot ell rántott rajta [Mv; Ks CII. 20 gr. Bethlen Pál vall.].

elráz leráz; a lepáda; abschütteln. Szk: ~za a nyaháról a se debarasa/descotorosi; sich js entledigen. 1614 Báthori Zsigmond is addig jártatá az székelyeket, hogy hozzája hajlána, és megadá az szabadságot, amely szabadságban most is vadnak, az ki jóakarattja szerént el nem rázta nyakáról, de nagyobb része elszökék mellőle, és jobbágyul adá magát ki főembernek, ki csak magához hasonló szabad székelynek [BTN 48. — 1601-re von.].

elrejt 1. eldug; a ascunde; verstecken. 1591: Rosas Janos . vallia valami ket arani forintot, tiz forintot. o pinzt fillierrel egietemben el reitet volt [Kv; Tjk V/1. 181]. 1637 egy keczket Ditroban el loptak vala, s mint hogy az keczkenek az bélit el ne(m) tudtak volt rejtteni ki tudodek [LLt Fasc. 69]. 1712 k. Boldisár Vajda . . Tudom bizonyosan hogy az egy Companiának az adoat egészen el dugta és el rejtette [T; Törzs. Bányász Péter (50) cigány vall.]. 1722: Két harangotis* láttam hogj találta(na)k az Pap Peter ház fedeléb(en), de el kapdosták az Pap Peter cseledi mingjárt, s el rejtették [Kecsed SzD; TL. — *Értsd: kolompot]. 1761 azt nem doceallya, hogy meg edgyezése lett volna Kannás Susával aziránt hogy az lopot portékákat vigye s horgya Ajtoni Ferenczné Aszsz(onyo)m házához, és ottan rejtse el [Torda; Tjk V. 46]. 1774: tám ketten rejtettek ell valami Portékát a' falban [O.zsákod KK; LLt Vall. 197]. 1797: Vitsaiék a Sot el hozák, . én az Levelet elöttök is meg olvastam és az egy darab Soért firtattam hogy hová lett állitván hogy vagy az utan el vesztték vagy pedig el rejtették [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

2. ~i magát elrejtőzik/bújik; a se ascunde; sich verstecken. 1811: egy erdőbe mi el rejtők magunkat [Dés; DLt].

3. átv kb. elfedez/takar; a ține ascuns; verbergen/hüllen. 1698: az Ur Tanácsában vagy on el rejtve meddég hadgya életemet mert ilyen betegséget Töbször nem érztem [SLt AJ. 50 Ebeni Judit hagy.].

4. visszatart, magának megtart; a reține, a păstra pentru sine; zurückhalten, für sich behalten. 1741 meg esketők arra, hogj . . Szanto földleinek . . igaz határait ki járkak, ki határozzak semmit azokb(an) sem magok(na)k, sem masok(na)k el nem tart(na)k, el nem rejtnek, titkolnak, hanem igazan ki járkak, ki határozzak [Somosd MT; Berz. 15. XXXI. 6].

elrejtett 1. eldugott; ascuns; versteckt. 1717: Az mint hallatik hogy valami el rejtett bonumok volnának azon ház tályán kiért nagyobbára kívánnak manutentioját azon Háznak [Kv; Ks 90].

2. ? fojtott; voalat; verhalten. 1846 Bása Pistának ... beszéde akadozó elrejtett sunyi [DLt 1008 nyomt.].

elrejtés eldugás/rejtés; ascundere; Verstecken. 1767: ezen Méltóságos Udvarban Tisztségeket szolgálatokat Viseltettek közzül, tudván Valamit azon Kintsnek dolgában elrejtéseben ... valakit réa igazított volna ? [Kük.; Ks 4. fiók Abosfva vk].

elrejtetik 1. elbújik; a se ascunde; sich verstecken. 1572 Zenth Myhal Nap vtan Egy Eyel 13 Jeottek volt az Keomyes Georg hazához es Be tértek az aytot keomyes georgne ely reytezett volt Eleotek az Ayto Mege hogy olyan zokan Jeotek volt [Kv; Tjk III/3. 7]. 1573: Az vtan az legeniek ky Mentek volt az varosbol ely Reyteztek volt, Kapa Myhal hywatta be coket leaniawal [Kv; i.h. 62–3]. 1697 szem elől az Ember elrejtetik [Dés; Jk].

2. 1838–1845: elrejtőzik: tetsz- vagy színhalál lepi meg [MNYTK 107].

elrejtethi magát elrejtőzhetik; a se putea ascunde; sich verstecken können. 1781 az kaszalo Retett . már közel 50–60 Esztendeje ... fel fogta és kezdette irtani . . abban az időben tellyes vala sírú Bokrokkal Tőgy és Csere és Fűzfákkal egy szoval nagy barlangos hely vala, vadnak, Farkas más vad allatok benne magokat elrejtethettek [Zágor KK; Ks 19/IV 8].

elrejtő eltüntető; care ascunde; versteckend, wegmachend. 1764 Kelletett az It ab Offo prosequalmi, hogy ... szőlő hegyből, oltoványokat ki ásván, titkon alattomb(an) el vitte comprobálván meg kívánom, hogy mint szőlőben szőlőt ki aso, s' el rejtő ember ellen, Poena arbitraria büntetessék [Torda; Tjk V. 208].

elrejtődik eltűnik; a dispărea; verschwinden. 1762: Sákokat . Sokat csinálánk ., de az is mint ha az kutb(a) eset volna mind oda vagyon, a' Mlgos ur betegeskedése alkalmatosságával mind el rejtődék [Oltszem Hsz; Mk IX. 109].

elrejtőzik 1. elrejtetik

elreked 1. elzáródik/rekesztődik; a se izola; sich verschließen/sperrn. 1717 Már az Isten Medgyest is ostorozza pestissel, felek en is hogy el rekedek Darlacztol ... [Nsz; Ap. 2 gr. Haller József Apor Péterhez]. 1718: Némés Udvarhelyszéktőlis (: kinek eddig beneficiumából éltünk:) el rékedtünk, Háromszéktől Brassotol hasonló képpen [Somlyó Cs; Ks]. 1739: az feles Militiára nézve, midőn propter infectionem sok Nemes emberék rekedtenek el, két három Companiához is egy commissariust kellett disponálnunk, aztis olyan az micsodást lehet kapnunk [H; Ks 99].

2. ~ az idő beáll a hideg/tél, hidegre/télre fordul az idő; a sosi iarna; es wird Winter, der Win-

ter tritt ein. 1752 a szőlő hirtelen az üdő elrekedvén egy része úgy maradt [Abosfva KK; Ks 83].

elrekedés elszigetelődés; izolare; Isolierung. 1705 itt Szebenben valo hosszas szorulás és nyomorúság úgy keves Jozságomnak töllem valo el rekedése miatt igen meg fogyatkozván kértem kölcsön .. ötven formalis edgyes aranyakat [Nsz; Told. 2]. 1738 az mostani mind haborura mind contagio miatt valo separatiojara es egymastul valo el rekedésere nevezve az haza belieknek sem craeditumra sem Jozsagra most nem kaphatni [Kudu SzD; Ks 99 Pongrácz György lev.].

elrekeszt 1. elkülönít; a despărți/separa; abteilen/sondern, trennen. 1677 Tartozzanak porgolát kertel el rekeszteni az marhák meatussatol a tilalmast [Csanád AF; JHb XXVI/42]. 1679: Deszka rekeszhez valo fenyő deszka, melljel ez előtt eczetes helyet rekesztettek volt el darab nr. 11. [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János lelt.]. 1688 Ezen kertnek egy darab resze el vagyon rekesztve kaposztas kert(ne)k, mely tele van rakva palantal [Kozmás Cs; Eszt. Inv. 7]. 1713: Kis virágos kert az gyümölcsös kertetől fenyő vesszőkkel van elrekesztve [HSzj gyümölcs(ös)kerti al.]. 1720: A Gyümölcsös kert az közepe az mostan benne levő hat nyöstény Szarvasoknak el van rekesztve [Szurdok SzD; JHbK XXVI/12]. 1740: Vagyon ezen házban edgy paraszt, de jó kályha kemencze, mellj(ne)k száján öt araszni vaspánt vagyon, a' fűjtő penig csak a' kemenczéből vagyon el-rekesztve, tűzhellje penig fa és földel töltetett, jo tágas cserép Kürtője szolgál ki a' pitvarba le-irtt vak kémény alá [Ks 89 Inv. 6]. 1772 az Udvarnak Eszaki felől valo szegelete sűrű fel allagatott fenyőfa vesszőkkel veteményező Hellynek el vagyon rekesztve [Kozmás Cs; BethlenKt Mikes conscr.]. 1784: midőn mar egyczer azt az helyett az Exponens Gálok Bányászai más Bányától köz rakással el rekesztettek volt Igaze hogy ... Iffiab Tobis Ferencz azt a közt ki hánya által rontatta es a mit ott tanált vagott követ azt kiis hordatta masokkal edgyütt .? [Torockó; Bosla vk]. 1787 Ezen a héten a borokat akartuk ánslogra venni, de a Marosnak nagy árja el rekesztette tölünk a kádárokat [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.] — I. még HSzj marha-akol al.

2. megoszt; a împărți; verteilen. 1690: Ezen Gabonas Haz Tölgy fa Deszakkal vagyon Hat Szakaszokra el rekesztve [BK Kentelki lelt. 7]. 1747: Majorsag(na)k valo egy ol kett részbe osztva A felső Fenjő fával van meg padolva, az Alsó négy részben vagyon el rekesztve [Királyhalma NK; Ks 23. XXIIb].

3. elzár vkit vmitől; a închide ceva cuiva; versperren/schließen. 1702 ne(m) hallotta(m) hogy soha senki haborgatta volna szabadoson jart al(al) az Medgyesfalvi kapu felé mind addigh migh Balintith Sigmondne Aszszonyom attol az

uttol el nem rekeszte, de hol lehessen(n) az örökös orszagh uttya en nem tudom [Csittsziván/Mezőbánd MT; MbK 98].

4. kirekeszt; a exclude; ausschließen. 1803 a' közelebb mult 1802dik Esztendőtol fogva mitsoda nevezetü Faluk mitsoda nevezetü helyen harapoztanak bé foglalás véget a' Toplitzai határba? és azon helyeken mi némü hasznoktol rekesztették el a' Toplitzai köz lakosokat...? [Gysz; Born. XVc]. 1815 az olyanokra különös gondjok legyen, hogy egyik communitás is a másikat a prae habitus Regnationis usutól el ne rekeszsze; valamint arra is, hogy az olyan közös erdöket egyik communitás a másik praejudiciumára ne élje [Hsz; Erdő III, 203].

5. vesztegzár alá vesz; a pune în carantină; unter Quarantäne stellen. 1738: az pestis az Regimentek között kivált az Infanteriánál nagyon grassál, az Herczeg Cselégyci közül ötön haltak meg, s harmon el voltak rekesztve mikor elgyűtt [Szamosfva K; Ks 99 Kornis Antal lev.].

6. (gáttal/töltéssel) elzár; a stävili/zägäzui; abdämmen. 1584 Az wyzet hogy el Rekezttek volt kertem Eotues Andrastol egy dezkat eoroget attam f. — d. 2 [Kv; Szám. 3/XIII. 3 malomszám.]. 1587: Hat Embernek Myert hogy az wyz által zakad valla es el Rekeztetek attam f — d. 12. Ganet vetettem oda hogy hyrtellen kellet volt Tuhocztany (?) attam 4 Terheteol Zekeresnek f — d. 20 [Kv; i.h. 3/XXXIII. 12 malomszám.]. 1592/1593: az porond mellet mely kis viz fol' vala Neha Dees feleol aztis egy kis Gattal el rekeztette Serienj [Szásznyíres SzD; Ks]. 1822 A' mi a' Veniczéből eredett vizet nézi, ... már azt rég el rekesztették [Dés; Dlt 633].

7. eltilt; a interdice/opri; verboten, untersagen. 1782/1799 Torotzkon lako Mészáros atyánkfiai a' nyuzástol el vagnak rekesztve [Torockó; TLev. 4/16 Transm. 341—2]. 1804 el rekesztette hát a' Törvény a mü Bényáinkat azon Erdőknek Usussától; nem lehet hogy az Erdőtől egészen el fogattassunk [Torockó; i.h. 7/11].

8. az idő ~i kb. rászakad a tél; iarna vine pe neasteptate; der Winter überfällt/ereilt einen. 1767 a' Szent-Mártoni egész Majorság Szőlő Hegy, Metztetlen, és Fedetlen Maradott, 's az idő is hamar el rekesztvén, a Téli Kemény hideg ugj annyira megsanyargatta hogy Tavaszal Tőkéjéről az fájit le kellett vágni [Kóród KK; Ks 19. I. 8].

elrekesztés gát, dugás; stävilare, zägaz; Damm, Wehr. 1754 ezen Njárd el rekesztésen feljül az takeredőben volt egj Malom [Karácsonfva MT; Berz. 15. XXXII/10].

elrekesztetett elkülönített; despártit; abgesondert. 1781: vagyon ezen házának edjik oldalában egy kis deszkával el rekesztetett kamarátska [Pálos NK; Hr. "Élsháznak].

elrekesztetik 1. elkülöníttetik; a fi separat/despártit; abgesondert werden. 1692: Ezen háztól

el-rekesztetett ugyan az ur ö kglme belso Hazacs-kaja Erkelyes. Ezen ur ö kglme Belső Erkelyes Hazacs-kaja az vr ö kglme nagy Házától az nap kelet felöl-valo resze, fenyő deszkából csinált rostellyal vagyon el-rekesztve [Mezőbodon TA; BK Inv. 9]. 1783 Az . épületnek háta megett is két végeiben situáltatott... hosszan a' Veteményes kert ., még egy kevés ideig durálható támaszos és Lészás Sövény kertel rekesztetett-el [Mocs K; JHbK XXXI/1. 7].

2. elválasztatik; a fi despártit; getrennt/isolirt werden. 1697 Kerekes Jo Gergely Felesege(ne)k Kakuk Katanak nyilván valo Paraznasaga constalva(n). Teczett az Sz. Partialis(na)k hogy az artatlan fel az Xtus regulaja szerint az Paraznatol el rekesztessek [Sz]k 304].

3. elzárattatik; a fi impiedecat/a fi oprit să meargă la/să folosească ceva; versperrt werden. 1770: Vagyoné a Viz(ne)k a' gát mián valo olyan fel tolyulása és tója, hogy an(na)k széllyei iszopossága mian, a Marhak italokra a' vízhez nem mehetnének 's attol el rekesztetne(ne)k? [Msz; Bet. 7 vk]. 1779 nem a' Contribuens és terhet viselő Cíviseinktől h(ane)m tsak a' Mlgs Plébanus Ur által láttatunk azon marha Legelő helytől el rekesztetni [Kv; MészCLev].

4. jog kizárattatik; a fi exclus; ausgeschlossen werden. 1671 Nekem olyan deliberatumom ne(m) p(ro)nunciatatot mellyel el rekesztettem volna az exceptiotol, azért meltan excipialhatok, penes novu(m) [Kv; T]k VIII/11. 148]. 1770: Az I. sem rekesztetik el pretensioja szerint az Exmissiotol, és akkor ahöz illendő Deliberatum fog pronuntiatatni [Torockó; Bosla]. 1826 nem is szükséges a' Co(mmi)ssiot most akadályoztatni, mert nem jött executiora csak oculatoria, 's ez által a' tisztelt Grof Ur, ha mi helyes és törvényes okai lesznek, annak a' maga utján való orvoslásától el nem rekesztetik ez által [Msz; GyL].

5. eltiltatik; a fi oprit; verboten werden. 1784: El nem fognak az Város Birái rekesztetni attol, hogy ennekutánna is pro exigentia Rerum, ac Circumstantiarum a köz költségre Repartitiot ne tehessenek [Torockó; TLev. 2/6. 2a]. 1786 ha a Thorockzai Lakosok magak szokot Opifaciunktól az Vas műveléstől el rekesztetnének, mind az Felséges vivum aerariumnak, mind az Hazának, mind az Uraságnak nagy kárara lenne [uo.; i.h. 4/13. 10]. 1828/1833 a Remek Esztendő Töltéstől el rekesztettünk volt [Kv; AsztC]k 25].

6. ' ? 1767 (A szőlő) idején el nem takarítottatott, 's hirtelen következvén az kemény Idő el rekesztetett [Kóród KK; Ks 19/I. 8].

elrekesztett 1. elkülönített; separat, despártit; abgesondert. 1685 Vagyon az istallo vegiben fejös tehenek(ne)k el rekesztet jo fedeles kert melyben egy néhány szilva fakis vad(na)k [Borberek AF; MvRk Urb. 10].

2. vesztegzár alá vett; pus în/la carantină; unter Quarantäne gestellt. 1738: az Szamos ujvari pestisbenis semi sincsen, az suspitiora el rekesz-

tet hazakatis már fel szabadítottak [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.].

elrekeszthet elkülöníthet; a putea despărți/separa; absondern können. 1731/1768: Kertemet ha életembe ... köz kertel el nem rekeszthetném ... mennyen Pater Franciscanus Uraimék birodalmában [Kv; Ks 14. XLIIa Kornis Zsigmond végr.].

elrekesztő 1. elkülönítő; care separă/desparte; absondernd. 1697 Innen ki menvén az Údvart el rekesztő palánk mellett: Boldogfalvi Ut felől egy ajtó, az mostan epülő gyümölcsös kertre [Borberek AF; Mk. Alvinczi Péter inv. 5].

2. ~ linea vesztegzár-vonal; linie de carantină; Quarantäne-Linie. 1769: Az mostani üdönek Nehéz Circumstantiara Nézve, hogy a Pestis, és Dög Tovább ne terjedne, el Rekesztő Linéákat állittatván fel meg porontsolta hogy az ilyen Lineakon által menni erőszakosan sem Nemes sem paraszt ember ne bátorkodgyék [UszLt XIII/97].

elrekesztőleg elválasztólag; separat, despărțit; trennend, scheidend. 1842: a' gabonástól egy dészka oldallal elrekesztőleg van egy kis kamara, ajtó nélkül [Kercsisóra F; TSb 51].

elrekkent 1. elpusztít, eltesz láb alól; a achita/curăța pe cineva; vernichten, beiseite schaffen. 1573: Borbely Kelemen ferdeos Kelemen zolgaya ... vallia Mykor oda Jwttot volna latya keresztwry petert Sebesen, Mond neky Mint vagi lam tegnap semy Nyawaliad Nem vala, Mond hogi ely veztenek az arwlók, vgian ely akarnak vala Reketteny (!) De Isten Nem Engette Annyera, Mykor hogi be keottette volna Mond hogi ha volna valamy oly helietek hwl fekhetem Ely Mennnek Innet Mert ezek engemet ely Rekentenek vgia(n) Iol latom Mykor be keottette volna esmet kery azon kerezturey hogi az gazdaya hazanal zerzene valamy helt neky, Mert Nem mer otth Maradny Jol esmery hogi Eotet ely rekentyk [Kv; Tjk III/3. 55]. 1582: Eyel yeowe negj azzon ember, az negj azzonj ember úiué el inne(n) az my hazunktol es ezen faluba egy setet kamaraba tartottak mind adig mig az giermek ez wilagra leot, mar az negj azzonj ember tugia hogj ha el rekentettek az giermeket vagy daikanak attak azt imar en ne(m) tudo(m) hane(m) eo maga es az negj azzonj ember tugia howa tottek el [Kv; Tjk IV/1. 59g „Kalamar Cassaj Tamasne Borbara azzonj” vall.].

2. eltüntet; a face să dispară, a ascunde; verschwinden lassen, wegmachen. 1661 az Nyuszuly (!)^a joszaghrol nemelly leuelek forgottak kezében, söt megh transummaltattais Czeffei Vr(am) velle nemely leveleit, Valahova löttek Vram, de megh eddig sem(m)j derek, original leuelei ne(m) talaltattak, ha Oszdi Vra(m), vagy az masik el ne(m) rekkentette o kgkk közül [Sófva BN; Ks 41. K. — Noszolyra (SzD) vonatkozhatik]. 1826:

meg lévén már bizonyítva tökeletesen, hogy a H alatti Levelet el nem rekkentette [Szentkatolna Hsz; HSzjP].

3. elkezel; a delapida; vermanipulieren. 1811: a' Felperes az Alperesnek feles summa pénzét magához vette, és elrekkentette volna [Dés; DLt 128].

elrekkentés eltüntetés; ascundere; Verschwinden. 1826: a Felperes Ur Recursussában leveleinek el rekkentések miatt lett convincáltatását panaszolta [Szentkatolna Hsz; HSzjP].

elrekkentett eltüntetett; ascuns; wegbekommen/gemacht. 1820: az ő kegyelme általvetoéből bizonyas el rekkentett köntöseket ki kerestetett [Aranyosrákos TA; JHb F. 48 Bfro Sigmund (49) hit. ass. kezével].

elremél kb. elábrándoz/álmodoz, reménykedve elgondol; a visa, a nutri speranța; über etw. (nach) sinnen, verträumen. 1780 mar azt magamban el remellettem hogy dijak legyek [Kp III. 203 Újfalvi Sámuel édesanyjához].

elrémít 1. rémületbe ejt; a inspăimînta; entsetzen, jn in Schrecken versetzen. 1723: én voltam kötözőjök edgyik (így l) az Oroszfalvi aszsz-(onyoknak)k a mikor már az urokott Nemasági (!) ur(am) mind el rēmitette vōlt erős magavise-lésivel [Hodák MT; VGy. Prekup Gligore (34) jb vall.].

2. el/megijeszt; a speria; abschrecken. 1780 k.: ez előt talám őt esztendőkkal okkori szolgabiro, Horvat Pérencz a Tábla rendelkezéséből jo igazítást tett volna . . . de a szegénység aval nem elhetett, mert az ellenkezők gyűlést tsinaltanak, sokakat elremitettének, hogy akiknek Lovak nints nem adhatták a katanák számára a szalmát, szénát sat: [Torockó; TLev. 15/5].

elrémül megrémül, rémület fogja el; a se inspăimînta; erschrecken. 1597 Lutter Mihalyne Angalit Assz(ony) vallya: el múlt estve kilencz orakor hoza az szolgáló Leanyom egy időtlen holt gyermeket eleomben, kit csak egyszer meg tekintek, és mindgyarast el remülek, el annyera hogy el ajülek [Kv; Tjk V/1. 133]. 1746 Tudgyaé a Tanu, hogy ugy el rémültek volt a' Szegény emberek hogy közel Sem merték eresztetni marhájokat [Dob.; Wass vk].

elrémült megrettent; inspăimîntat; erschrocken. 1784: Ők^a számosan, mi kevesen, Ők vakmero bátrak, mi félelmesek, és el rémültek, Ők fegyveresek, mi fegyvertelenek Ők vezér (így l), mi vezér nélkül lévén semmi uton modon ellenek fel nem támadhattunk [Torockó; TLev. 4/12. 2a. ^aTi. a felkelők].

elrendel 1. megparancsol/hagy; a porunci; befehlen. 1596: eő kg(me)k el rendelék, hogj az kapubalj Daraba(n)tokat el kwlgiek, ki zolgalwan [Kv; Szám. 6/XXIX. 178 Bachí Tamás sp kezével].

1597 igi vezettek feleolte hagi az keo hordasra ew kegmek Tanachul vgian rea kenzerichek az keosseget, de el rendeliek hany loww es hany eokrew keonek hozasert menyf kelessek fizetny, es aszerint fizessenek nekiek [Kv; TanJk I/1. 296].

2. megszab; a prevedea/stabili; festsetzen. 1590 ezbeol mondotth minketth hamis eskwtteknék, hog az mely ado rendeolest tetthwnk wolt my warosul eskwtthwl, my azt nem ugy az mint el rendeolthwk Igazitotthuk wolna feol [Szu; UszT].

3. meghagy; a dispune; ver/anordnen. 1626: Mikor ezeket Szabo Mihali maga nielue uallasaul elottunk igi el rendelte volna, vezetre ezzel keote be beszedet Az kl az en Testamentom tetelemnek meg masloia uagi fel bontoia lenne akarki, Atok legien rajta [Kv; RDL I. 129].

4. kirendel; a ordona sã se prezinte (pentru ceva); heraus/hinausbestellen. 1577: Miert hogy penigh ertyk eo kegmek az wdeonek haboru voltat keryk eo kegmek varasul Byro vramat hogy az kapuknak wygyzasara Rendellye el az vramat, hogy az kapuk zorgalmatosan eoryztessenek megh [Kv; TanJk V/3. 142a]. 1676/1681 Estve penig addg le ne fekügyék, mig az Cirkalokat el nem rendeli, fel nem állattya Porkolab Ur(am) [Vh; VhU 665]. 1720: az Ngod szavával valóbonis munkálkodtom Pater iránt de semmi kepen nincs mód benne, mivel már mindeniket kit egjüve masuva el rendelte [Nsz; Ks 96 Borne-miza Imre Haller Jánoshoz].

5. kijelöl; a desemna; bestimmen. 1702 az Vice Tiszt Attyánkfiai. az specificált Munkásokat rendellyék ugj él, hogj... Azon Munkások nem valami lézégő ismérten, erőten és tehetetlen emberek Gyermeki vagj magok (így!) legjenek, hanem házias, tűzes, lakos, és az munkára alkalmas emberek legjenek [UszLt IX. 77. 47 gub.]. 1718: rendeljek ell a Füvellő Hellyeket [HSzj füvellő-hely al.]. 1731: Az Lovászokat, Kancza Mestert, és nyergelő szolgákat rendb(en) végye, és kit kit az maga hivatása szerent szolgáltasson..., az Lovászokat el rendelvén, ki melylyik Lovakkal, és hany Lovakkal bányyék [JF lovászmesteri ut.].

6. szétoszt; a repartiza; verteilen. 1781 a' tizedesek magok tizedjeből a' mint a' rend tanálja minden reggel azon nap estvéjre ki álló Nyóltz Strásákat ki rendeljek jk reggel, hogy... osztán estve a' ki rendelt Strásák annak idejében a' Birónak jelentsék magokat s a' Biró rendelye el [Torockó; TLev. 2/5]. 1838 September első napján mikor Ifjabb Harai Josef mint ki nevezett Bájáro Mester Hivataloson a legényeket el rendelni jelen volt a Herbergen... fel szolla Harai Joseff hogj a munkát kéro legények Könyveiket és el bocsáto czéduláikat mutatnak ele... Farkas György fel szolla és aszt mondá én immár el vettem a Tofalvi czéduláját meg tartom a magam sorára [Kv; AsztCLEv. Hat. Prot. 8-9].

7. elrendez/igazít; a orindui/hotári; ordnen, richten. 1569: Inteők Ewket az Igyenesekre,

Melynek Mind az ket fel Engede hatra hagywan Minden Igyeneltensegeket, Es közteők walo per pattwarkodasokath, kezeket be Adwan,... hogy az Minth My Ew közteok Jsten Zerinth El Rendelnök Azon megh allananak [Mányik SzD; IB. VI. 225/13]. 1635: Kegyelmes Vrnuk Fejedelmwnk, uewén az Nagod kegls missilisset, warasunkban lako Czismasiak dolgaból, Nagod-(n)ak azert irhattyk alazatosan ezkeppen megh az dolgot Bathori Gabor fejedelem adott volt requisitiojokra egy mandatumot oltalmokra, de mind az által ugy attá, hogy cziak addeg ne banciai ceket személyekben es marhajokban az vargak, meghlen az akkori Birak es Tanaczi el nem rendeli dolgokat [Kv; Céhir. I. 15]. 1653: Másod napra én is úgy igyekezém, hogy dolgaimat elrendelvén és jó móddal hagyván, csak másodmagammal elésieték, hogy a császárt elérhessem, s egyéb látások között az éléfántokat is meglát-hassam [ETA I, 134 NSz].

8. intézkedik; a dispune, a lua másuri; disponieren. 1570: Az Thornyok epiteseben... Byro vram es az Thanach Rendellyek ely Minth Jobban twgiak az cehek keozeot, hogy Az mely cev Nem elegh az eo Tornyanak epitese aggyanak Mas cehet melleye, ha az nem Elegh harmadykatis [Kv; TanJk V/3. 10a].

9. elhatároz; a hotári; beschließen. 1657 mi-helyt kicsalhatták onnat a generalist, Kemény Jánost, úgy vagyón, hogy először a kámmal szembe lött ugyan, de ezalatt el volt töllök rendelve, hogy a sánczot megostromolják derekasan [ETA I, 164-5 NSz]. 1792 magam tulajdon Sok faratsagom s helyyes ügyekezetem által szerezetett vagyonotskámból, az Én Istenem Ladajaban el rendelttem egy Filleretskét vetni; Az az Hagjok és Testalok a' KolosVári Unitarium Collegium Szükségire örökösön Hung fr. 10000 [Héj-jasfva NK; SLt XLIII. 17].

10. elhagyományoz, (végre)deleltileg vkire hagyományoz; a testa, a lása prin testament; vermachen. 1573: mykor feyer Boldisarne az haz arrat fl 115 testamentu(m) zerenit ely rendelte kyknek akarta, senky sem ellenzette rola, hanem aztalos Imrehné ezt Monta hogi chiak az fl 10 hagiód neke(m) My en sem volnek alab valo attiad fia [Kv; Tjk III/3 72].

elrendelés 1. (el)rendezés/döntés; hotárire, decizie; Beschluß, Entscheidung. 1566: hywanak Mynket Ez wytezleo ferfyak Twdny Jlyk Kemyny ferencz, Kemyny Lazlo, Es Kemyny Imre Beoyt Mas honak heted Napyan gereo monostorara* Az Eo Jozagoknak Meg oztassara, My Azert Jde leowen az Jozagot Meg oztok keozotteok kynek kynek Mynd Jgazan Az mynth My Jgyenesben Twdok Rezet ky Adwan czedulayawal Egyembe, Eokys Jgazolwan es Meg Elegedwen az my El Rendelessewnket Teonek eot zaz forynt keotelet My Eleottewnk [KP. *M.gyerőmonostor K].

2. rendelkezés; ordonanță, dispozitie; Festimmung, Verfügung. 1633/1672 az jo cseledes gazdának, az kire az Ur Isten vagy kissebb kevesebb,

avagy több aldásit bizta, nem illik házát és háza népét biztos elrendelés és végső testamentaria dispositio nélkül minden keresztyeneknek jó rendtartások szerint hadni [LLt 159].

3. rendszabályozás; reglementare; Regelung, Maßnahme. 1597 Myerthogy egieib iol rendelt zomzed városokban az sokadalmoknak bizonyos es el határozott módja es rendy vagion, ew keg-mekis azoknak peldait keövetwen igiekeztenek azon hogi az itwalo sokadalomnakis el rendeleseben az városnak es az keossegnek haznat keowesek [Kv; TanJk I/1. 298].

elrendeltetik 1. a fi ursit/sortit; verfügt/angeordnet werden. 1631 az emberi nemzetnek romlot természete szerint elrendeltetöt hogi egizer minden emberek az testi halalt megh köstölilik [Nagyteremi KK; JHb XXI/1. 1 Sükösd György végr.].

2. rendeltetik; a fi stabilit; bestimmt werden. 1846 A Belső Szolnok Megyei Példány kisded ovoda építési költségeinek potlására tervezett Sors-Játékra, több Nemes keblű Hölgyek, Női munkakat és Fényelgési czfkkeket ajándékoztak melyekből 138 nyereemény rendeltetvén el, sors huzással nyertes lett 138 [Dés; Berz].

elrendezés rendezés; aranjare; Ordnung. 1844: At adatik a' Kérelem a' piatz el rendezésére ki rendelt Bizotmánynak velekedése megtétele végett [Dés; DLt 1366].

elrepül elszáll; a zbura; weg/fortfliegen. 1639: egy nagy sas leszálla előmben, s ugyan megveré az szárnyával az földet előttem, s az kardot hozzá hajtám, s el nem röpiile, hanem csak az lábán mene által előttem [Mv; MvLt 291. 188a–91a átirásban!].

Sz. 1633: az Inassat az ficzkott külteőn külte koncnehozis az Aszony uta(n) es ugi hiuatta ki es hogi szembe lelete velle, ugy eőreőlt az uta(n), hogi cziak nem el repeőlt ..., eőreőmeben egy veder bort töltete Vrameknak [Mv; MvLt 290. 122a].

elrestül ellustul; a deveni lenes; faul werden. 1744/1795 Az aprobb oskolakrol azt veszi észre^a, hogi az Atyák semmi módon arra nem vethetnek hogi Gyermkeiket oskolákba jártassák, az honnan a' Mesterek is látván Tanitványoknak kevés számokat el kedvetlenednek es el restülnek [M. bikal K; RAk 15. — ^aA színódus].

elrészegedik megrészegedik; a se imbäta; sich betrinken. 1600 Kowach Jstwan vallja Ezek az fogoly legeniek Delteol fogwant mind ott ittának egy vttal el rezegedenek es Alutanakis, Annak vthanna megh neky serkenenek es Inny kezdenek [Kv; Tjk VI/1. 456]. 1630 k.: el reszegettem el találta(m) alunni s egi kor fel serknek (!) ejel s hogi eszembe vedöm hogj nem ot hon vagjok fel kelek ki menek [Mv; MvLt 290. 44b]. 1631: Mihaly kövaczj három pohar bort egy mas uta(n)

megh itata Georgy kovaczyczal es el rezegedek, le fekete az padra, es be takargata [Mv; MvLt 290. 241b]. 1637 az az boitos ersok mihelt ki leptem hazambol, mindgpart ot termet, bort hozattak s ittak s el reszegedtek [Mv; MvLt 291. 96a]. XVIII. sz. k. ott à két kupa bor megh itala után annal erősebben el részegettenek [TSb 47]. 1840: a' feleségem Testvére Molnár Tamás hozzám jöve ... ottan ivutt, s minekutánna el részegedett még jobban el kellett velle menem a' Tora vérszipot szedni [Homoródsztmárton U KLev. Szász István (30) szabad székely vall.].

elrészegeskedi ts elissza; a-şi bea (ce are); er/sie vertrinkt. 1782 látván hogi földhöz ragadott szegény, mégis minden nap részeg s mégis most töllem két ökröt kér, hogi elhessen, de én még eddig nem adtam félvén hogi elreszegeskédi [Br; Bet 4 Újvárossy István lev.].

elreszel le/megreszelget; a pili; befeilen. 1600 az Aranjat mutattja vala Zenth Miklossy es mongya vala el rezeltetek es el chigankottatok ezt az Aranjat [Kv; Tjk VI/1. 504].

A régiségben a forgalomban lévő aranyérmék peremének le/megreszelgetése révén való porarany-szerzés (de egyben az érme értékének csökkentése) — főként az arannyal ilyen törvénytelen úton kalmárkodó cigányság között — eléggé gyakori eljárás volt.

elretten megrémül; a se inspäiminta; erschrecken. 1791 (Azt mondta) Állj félre .., mert úgy fel rüglak Kukra, hogi a béd is tsingilládzik, 's meg én a' gyermekecskét magamhoz hivtam 's bátorítottam, hogi ne féljen, mert el rettent, és oda lett vala a' gyermek [Bács K; RKA].

elrettent elrémt; a inspäiminta; entsetzen. 1803: réa mentek a' Gyitraiak a' Mlgs L.B. Bánffii Familiának Vonya nevezetű Embereiknek az házokra, azokat széjjel hányták 's felégették, a' benne lakott embereket annyira el rettentették, hogi azok Molduába kéntelenítették szökni [Toplica, MT; Born. XVc. 1/35 Moldován Szimjuon (90) col. vall.].

elrettentés megfélemlítés; intimidare; Einschüchterung. 1834: Mind ezekből én azt huzom ki — hogi mivel a Tiszt a' Nagyságod előttis talám tudva lévő sötet próbáltatásomra tett alatsónsá-gai utánis, velem mesterkedéseit sem el rettentés, sem egyéb alatsón uton nem viheti — egy tálja szerénti Regius ki eszközléséért, a' feleségével valo titkos öszve jövetelünk, alatsón huntzfut gyanuja által akar alám vermet ásnia [Bögöz U; IB. — ^aCélzás a tisztnek ama gyanúsítására, hogi az e nyil-ot tevő papnak az ő feleségével viszonya van].

elriad riadtában szétrebben; a se imprästia brusc de spaimă; erschrocken auseinanderfahren. 1590: Latam hogi leowe reaiok kecher ..., az azzony nepek mind el riadanak Jdestowa jettekben [Szu; UszT].

4. eltörés; spargere; Zerbrechung. 1730 hogy az üveg(e)k el romlását, vagy az viznek fagyását valaki emlegette volna, se(m)mit nem hallottam [Abosfva KK; Ks 83 Bakos Josef lev.].

elromlik 1. a se strica; verderben. 1585: Az Toromban czhynaltattam 2 lakatot az Iffiu lakatos Balintal fyzette(m) neky mert el romlot vala d. 36 [Kv; Szám. 3/XXII. 73]. 1681 Vizi Malom ... Felső bokr kőnek, csak a' forgo kőve jo, az also semmire kellő, ha ezis el romlik ... az egész malom haszon nélkül áll [Hátszeg; VhU 603]. 1699: a' Kiraly Vczai Bekken haznak zarja el romlott volt [Kv; KvRLt I. C. 8: 13]. 1755: Egy Szál bornáért attunk a lésza elromolván annak megújítására 4 xr [HSzj lésza al.]. 1789: midőn ... ide Abasfálvára jött lakni ... akkor a ... Malom elromlva lévén, vesztég állott [Abosfva KK; GyL]. 1799: A Deszka Fürész ... egészen el romlott ha tsak egybe vetett erővel ujra Nem Epittik [Bogártelke K; Born. III. 11]. 1812 a Groffné ... azon éjtszaka mind pakolt megrakván a magával lévő alkalmatosságot jobb és drágább portékákkal, a kováts szekerét pedig más vagyonokkal elannyira, hogy a Terüh alatt a kereke lerodgyott, mást tétettek ugyan de azis elromlott [Héderfája KK; IB. Bali Borbára (22) grófi konyhaszolgáló vall.]. 1821: Egy Szánkazo Szán el romolva [Mezőméses TA; HG. Mara lev.].

2. összetörik; a se sparge; (in Stücke) zerbrechen. 1574 Kelement^a Borbel Iános kerte volt egy biro vramtwl, hogi az Albert deak hazához Menne, hwlot egy leanka az hwl Mwtatta az kert Mellet meg Astatk es egy fazakat talaltak, kyt hogi ky weottak volt az feoldbeol, felywl feold volt, Borbel Iános Ely tazitotta az fazakat, Es hogi egy Romlot az feold keozet egy Eb keolyek feienek chiontiaik (!) latta keozte [Kv; TJK III/3. 370. — „Varos zolgaia”]. 1598 Gergely Antalne ekeozbe ki weowe az chyuprott es eote az feoldheoz meg hogi lagyas vala az feold nem mindeneol romlek el chyak az hasatta zakada ky [Kv; TJK V/1. 269–70]. 1625 Magyar orszagbol hozwa(n) hatt Szeker Czifras kalihakat, es Fejerwarra Akarwa(n) vinnj, mivelhogi az Fejedele(m) ő felge marhaja volt, Attu(n)k alaj (!) hatt Szekerett, Ezekkel az Szekerekkel, hogy az kalihak el ne romolljanak, boczjattotta el B. V. Eő kglme az Lowas Legent nagj Petert [Kv; Szám. 16/XXXIV 203]. XVIII. sz. v. el vevék tőlle a páltzát és arra ismét kapott volt egy nyers poronyofát, melyly fa el romlék mind Oprának a hátán [Kanta Hsz; HSzjP].

3. eltörik; a se rupe; entzweibrechen. 1749 Az Udvarház kapuianak az Ostor faia el romlot vala, es az Deszkays el romladozua(n) le hullottak vala, az Ostor faiat meg toldattam, az Deszkayt az kik jok voltak vyola(n) ra szegesztette(m) [Kv; Szám. 26/VI. 483].

4. leomlik, összedől; a se surpa/náru; zusammenstürzen. 1573: Myerthogy az Colosy kamara-

haz tellyessel el Romloth, wyonna(n) hattuk megh epytheny, Melynek epewlethyre feneo dezkak Igen zewksege(es)ek [BáthoryLev. I. 257 fej.]. 1791 laktam edig mint egy uiparaszt kováts mester ember, már most el romolván a házam ketelenitettem a Falutól egy házatskának való helyet meg kérni [Széplak KK; SLt].

5. beomlik; a se prābusi; einfallen/stürzen. 1609 az ora giarto hazaban ... chinaltatuk meg Az keme(n)chyett, mert el romlot vala fizettu(n)k f 2 d 25 [Kv; Szám. 126/IV. 123]. 1694: az Secessus mosta(n) semmire való el romlot, az Var odalais meg bomlot miatta [Kővár; JHb Inv.]. 1720: Popa Abrám azon bányáb(an) dolgozik, mint hogi ő idegen ott a bányát nem építette az mint szokás fákkal nem támogatta, hanem tsak a hasznót kereste, és félt hogi ... a bánya elromol vagi oda út minket [Nagyalmás H; BK ad nr. 184 Komba Péter (60) vall.].

6. leszakad; a se surpa; ein/niederstürzen. 1795: ha a kegyelmed Téglia vetése miatt, ottan a mart el romlik, és ott a romlás rövid időn a lidnak onnan való vége fele harapozik, a Hidot a viz meg kerüli, és így ő Natságának meg betsülhetetlen kár okoztatik [Ádamos KK; JHb XX/18].

7. el/megrongálódik; a se deteriora; beschädigt werden. 1620 Emlkezés lewen az Varos kapuin leweő hidak feleőlis hogi giakorlatossaggal Szekerken Soot hoznanak be rayta nemelliek, melj mia az hidak ige(n) el vesznenek es el romlananak, Azert az Ispotalj Soowan kjüwl senkinek megh ne engettessek hogi Soot Szekerrel be hozzon [Kv; TanJk II/1. 299]. 1681: Ezen malomnak ... Az felső bokr kőve többire semmire kellő; el vékonyodott, romladozott; migh jobbanis el nem romlana addigh kellene helyettek masokat készéteni [Brettye H; VhU 594] | Vizi Malom ... Migh a' ked padgalaiss jobban el nem romlanak, addig kellene helyebe(n) mast készettetni; hogi a' mikor jo és alkalmatos ideje volna, csak ösze rakhatnák az kész eszközt [Hátszeg; VhU 603–4]. 1688: Ezen haz(na)k ... fedelezése el romlot, el senyvet [Kv; BLt]. 1811 (Az udvarház) kémenye fonadekja el romolva vagyon [M. bogáta SzD; Bet. 5].

8. leromlik; a pierde din forță, a slăbi; herunterkommen. 1679/1681 a' vas körül munkalkodo minden nemű emberekre, vagi mivesekre legye(n) kglmenek^a szorgalmatos vigyázása. ... az lovak a rend felet való materia hordasb(an) el ne szakaszkodgia(na)k s romollyanak [Vh; VhU 672 — „Az ub-nak). 1690: Az Ecclesia kevés jobbágyi ... igen el romlotta(na)k el is pusztultanak [Kv; KvRLt X. A. 5]. 1709: hideg szelek, nagy hovak, fergetegek és erőss hidegek voltak ..., az juhok példa nélkül szerteszélylyel Magyarországbán elromlottak, el holtak [TT. 1890. 761 SzZsN]. 1723: magam hetfűn csak be indulok, maskent bizony meg holnap meg indulnék, csak hogy mind az lovaime el romlottak, s mind magam [Kóródsztmárton KK; Ap. 1 Apor Péter feleségéhez]. 1727: az it való Posta ... még egy hete

nincsen, hogy haza iöve s a Loa (!) is mind el romlot, úgy hogy tsak it is egyik Faluból másikba elfig mehette raita [Impérfa Cs; Ap. 2 Balási József Apor Péternéhez]. 1737 már huszonhat járó ökreiknél több nintsen, annakis njolcza a Sok postalkodásban elromolván nem alkalmas a befogásra [Várfa TA; Ks 99 Dác Péter lev.]. 1758: mikor pedig azon ökrött el hajtattatta .. akkor szép kövér volt, s az mikor haza hajtották akkor egészen el volt hitvankozva s romolva [O.péterlaka AF; Told. 23]. 1774: egy Ló terü pénzt vitt volna innét az Apossához, az mellynek nehézsége mián ... az Lova egészen el romlott [Szentdemeter U; LLt Vall. 70]. 1785: azon ökreis az nagy szolgálott miá egészen el romlotta(na)k, vagyis hitvankozta(na)k [M.bikal K; KLev. 9]. 1853: te édes Miklosam tsakis a' Bogdányal bibelődöl ha tartya az ember el romlik Bogdán és kárba megyen az egész hizlalás [Kv; Pk 6].

9. tönkre megy, elnyomorodik; a se ruina; zugrunde gehen, verelenden. 1652 az kocsmárlás . Kamuthi Farkastul fogva rendelt jart keozteők, most 4-dik esztendeje hogy csak egy Ember arullya, mellyre az egez falu igen difficultal. Miuel csak egy Ember romol el vele teljességgel [Szászfenes K; GyU 122]. 1677 mind addigh hon lakot az migh Ali basa itt forga s el romlank [Dicsősztmárton; Ks 19. VIII. 9]. 1753: Ezen kívül mint, és miben tudgya a' Tanu hogy azon Falu mostani Possessor urak keze alatt el romlott es alacsonodot volna? [H; Ks 72 vk]. 1783: látok hogy Nemés Kiss Aron Ur egy 5 Esztendő Todor nevű Bika Tulkot orvasal; mellyet mi látunk (!) hogy nem élére valo mivel a Mejtéh (!) mián el romlot is akkoris nagyon gusát eresztet [Szecsosora F; TL].

10. elpusztul, tönkre megy; a se distrüge/nimici; zugrunde gehen. 1689 Annak utanna osztán a kert el romolván, fel szánta a falu azt a helyet [A.karácsonyfa AF; Told. 31]. 1740: felo hogy az vetes is el ne romlott legyen az Nagy fagy miatt [Ikafva Hsz; Ap. 4]. Ezen az egész őszön Sz. Mihály Naptól fogva durált Szakadatlan esőzés miatt mind a bé takarított gabona Széna majd in tertialitate el romlott, kivált a Málé vizesen takarodván fel Semmire kellővé tétetett [M.köblös SzD; RLt Rettegi István, DiarOec. 11]. 1822: (A) Szöllőt .. a' miveletlenség által el pusztulni hagyták, a Szöllő Tők el romlottak, a Gyp fel vette, s Fű aratni jártak beléje [Kv; Pk 4].

11. elvész/pusztul; a se distrüge/nimici; zunichte werden. 1723: Tudgyaé a Patens . itt Sövényfalván* ... a Küküllő Vízén építetett . Malmának Gáttya miatt Ország uttya és közönséges Rév romlotté s bomlotté el? [MbK 150 vk. — *KK]. 1741 azon felső rév el romolván, az után ugj vertek osztán az mostani révnél Ország utat [Szentmargita SzD; EHA]. 1803: ez a' Strása ház nem rég romlott el onnan, a' helye az hol volt mostis esmerszik [Toplica MT; Born. Xvc. 1/35 Molduván Szimjuon (30) col. vall.]. 1836: A mi nezi pediglen az edgyik fel

szomszed Losontzi János által fel fogott es mostani lako Háza hata megett bé ganyolt kertetskét es abban talált két kitsid ágyotska petrezselyem murek es egy kevés borsotskat ezenn lejendő háznak fel allitasaval el kelletvén romlani, tehát ... Losontzi János károsadását határoztuk 100 váltó xrokban [Dés; Lt 556]. — L. még ETF 107. 29.

12. ? semmivé lesz; a se nimici, a nu se alege nimic din ceva; zu nichts werden. 1763: ha ... a közönséges Törvény meg rontatik annak utánna erőtelen lészen Nsgtokra és Kegyelmetekre nézveis hogy ha tovább is sine contradictione Nsgtok Kgyltek bé hunt szemmel nézi, tacendo consencéal, úgy el romlik végre a Nsgtok Kgyltek Statussais [Hsz; UszLt 16].

13. megromlik; a se strica; verderben. 1786 én Arany válto voltam s vagyakis, még sem tarthatam^a az magam italamrais meg nem engedvén Milgos Báro Thoroczka Gáspár Ur eő Naga egy atalog Borocskámat el vétettvén, s minek utanna meg fordult és el romlott úgy parancsolt vissza adatatásáról [Torockó; TLev. 4/13. 30. — *Ti. bort]. 1793 Inon és Kődön^a a 8 poltrás borok telyességgel nem kelnek . még a Kődi Fogados bé jött volt hozzám, hogy a bort vegyen vissza mert nem iszsa Senki és pintzéje nem lévén ott fél(en) állván el romlik [Szilágy-cseh; IB. Fogarasi István lev. — *Inó és Kőd Sz]. 1795: Felhegybeli színbor ... el romolván, mivel szilvás Edényben volt, aslogra vétetődött [Koronka MT; Told. 41/20]. 1797: A Kortsmáros-nénál az 24 penzes bor meg etzetesedet mind el nem költ, a bor külömben mostis jo tsak meg kezdett etzetesedni hogy jobban is el ne romoljon felbe, ki mertem azon Hordobol egy átalagba 12 Vedret [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1851: a' diszno husokat sozzak jól be nehogy el romoljék (!) [Kv; Pk 6].

◇ Szk: ~ az egészsége. 1816: szörnyű bűdös volt, hogy a' miatt elromolván az én egészségem is sokáig sindettem [Sszgy; HSzjP].

? elromlódik leromlik; a släbi; herunterkommen. 1794: Kedves Grofom írja Nagysád hogy látogassam meg, én asztot tudom hogy Köteleségem is úgy hozná magával de mostan ha ereszenének is olyan gyenge vagyok hogy egy felé is ki nem mehetek mind ha Esztendeig sinlődtem volna úgy el romlódtam [Kv; IB. Sándor István lev.].

elromlott 1. stricat; kaputt (geworden). 1747: az el romlott Pistaly árrában Doliger Vr(am) 6. mariásokat acceptalt [Torda; TJK III. 160].

2. (össze)tört; spart; (in Stücke) zerbrochen. 1730: Annak utánna látám hogy el romlott fazék-nak Cserepeit szedé ki Szakács Mátyás, de pénzt hogy szedett volna ki, nem láttam | el romlott fazék cserepet is látánk mind a ketten, mellyet Szakács Mátyás ki hányt vala [Altörja Hsz; Borb. I].

3. eltört; rupt; zerbrochen. 1799 Ezen elromlott cseber rudat pedig minden bizonnyal esmérem ... az én Fiam vitte bé Kováts Istvánnéni azon el romlott cseber rudat azaz edgyik darabját [Almás Hsz; Bogáts 5].

4. leomlott/szakadt; dārimat, surpat; zusammen/niedergestürzt. 1736: Az keresztjáró héten első nap mentünk Fenes felé ..., ott volt valami elromlott kőoszlopnak az fundamentuma [MetTr 434]. 1839 az 'Ser Ház új Hűttőjének el készítésére ki rendelt Biztos, el vitt az Ser Házhoz, — hogy ottan .. a Hűttő felett el romlott kő fal felső részét potoljam ki [Dés; DLt 120]. 1838 az úgy nevezett régi el romlott Vármegye háza mellett keresztül a más utzára nyulo egy szekér nyomnyi síkátor [Csekelaka AF; KCsl 16].

5. romladozó; pe cale de a se dărăpăna; verfallend. 1600 Az mi el romlot hazunkat megh eppitetni kewaniuk az Articulus tartasa zere(n)th [UszT 15/24]. 1715: egy kő mellyikű köszöbű Szemeöldökű ajtó nélkül valo el romlot Szűkseg hely [Szentlászló TA; JHbK III/5]. 1735 ezen Tornácznak bal kéz felől valo vegiben vagjon egy el romlott Kő Kamaracska [Ótorda TA; JHb XI/9. 54–5]. 1782: a' Kapun belől vala egy régiség miá széljel hullolag el romlott félben valo konjha [Ádamos KK; JHb XIX/22. 41].

6. töredezett; rupt; abgebrochen. 1794 8 szál diribra darabra el romlott s Sorvadozott Deszkák [Szentmargita SzD; Ks 68. 49. 41].

7. megrongálódott; stricat, deteriorat; beschädigt. 1699 egy pár el romlot szán ál [Szentdemeter U; Llt]. 1781 el romlot Török buza Kasak [Pálos NK; Hr]. 1789 a közelebb lévő kővetes, és fővenyes hegyekből tsákányokkal porondot vágván, az el romlott utakat azzal töltés fel [UszLt XIII. 97]. 1808 egy el romlott szekrény fedél nélkül [Bodola Hsz; BLt 11].

8. leromlott; släbit, vläguir; heruntergekommen. 1699: azon panaszkodot, hogj rabságában igen el romlot röcskölődöt meg nyomorodot ember volt, ugja(n) bűdös is volt miatta [Vaja MT; VH]. 1729: Lovaikot meg számlalhatatlan sok izben a Regulamentum tenora ellen annyira postálkodtatta Kapitany Vr(am), ugy ā Katonak is, hogy a' miat el romlot Lovaikat ketelenitettek ā Falusiak karokkal is el adni [Sövényi KK; TSb 51]. 1764: ā mennyit eddig azon el romlott marhának bőriből s husából ki vehetett, ā kezinel vagyon az Instans(na)k [Torda; TJk V. 225].

9. elnyomorodott; ruinat, ajuns in mizerie; verelendet. 1786 egy Memorialis conceptusát viszi a' szegény Communitas az Urhoz oly alázatas kéréssel méltotzassék ezen conceptust Német nyelvre fordítani nem lésznek az Urhoz haládatlanok el romlott és szegényedett alapattyakhoz képest [Torockó; TLev. 5/5].

10. elpusztult; distrus; zugrunde gegangen. 1780: Akármely Verős Kovács, a' jól el készült és ép verőre, vas szám futatást, ugy mivelést foghat, de senki az el romlott régi és pusztába álló Verők helyeinek fel fogasa szine alatt, se

titkon, se nyilván, azokra futatni ne mérészellyen [Torockó; i.h. 6].

11. romlott; stricat; verdorben. 1851 egy hitvány elromlott szagu általag [Erdősztygyörgy MT; TSb 34].

12. el nem romlott dtu romlatlan; nestricat; unverdorben. 1851: lenne oly jo, és szerezne egy el nem romlott jo léánykát előre, 's azt hozná is el magával, hogy Öreg édesedjék hozzá, 's ezls kötelességét tanulná bé karácsonig [Kv; Pk 7].

elromol 1. elromlik

elromolhat semmissé válhat; a se putea nimici; für nichtig werden können. 1808 az Fiu ... meg mutotta hogy az Attyának szandeka volt az Testalasra sőt valojaban testaltis és ezen Testamentumot az edes Annyakis helyben hadta és tsak azért hogy akkoron meg nem irattathatot a Testamentalis Level el nem romolhat [Harasztos TA; Borb. II].

elroncsol 1. összetör/roncsol; a zdrobi; zerquetschen/schmettern. 1645 az fogoly azt Nem docealta hogy maga eolte volna megh magat az megh holt ember hane(m) inkab Constal ā biztonságokból hogy ember eolte megh, Mert mind el ronczioztak kezét labat fejet, es asztalatis fel rontottak penzet ezwt marhaját el toluailottak [Kv; TJk VIII/4. 43].

2. összever/tör; a bate măr, a cotonogi; verprügeln/hauen. 1631 edes Peter Ura(m) azért hualak hogj ez az en veöm el uezteotte s el roncziozta az en leanomat; sikatta s rikatta ugj mond [Mv; MvLt 290. 231a].

3. (nőt közösüléssel) tönkretesz; a distruge (o femeie prin impreunare sexuală); (Frau durch Notzucht) verderben. 1597 Simon Janosne Martha .. wallia Sardine ieowde hozzam egizer, nagi keserwe(n) kezde panazolkodny hogj az vra mind magat s mind eotet el vezette, mert az leankat mind el ronchiolta meg nem verte, maskeppe(n) ronchiolta megh mert az alfelenek megh chelekette volna az leanka mind megh bezelle mikeppe(n) egizer az maiorba az zalmaba le niomta volna, es Teoreok modon bant volna velle [Kv; TJk VI/1. 96]. 1679 Causa Udvarhelyiens(is)*. Lombárt Sofi uratol Kis Mihálytol absolutiot keva(n) mivel ige(n) el ronczolta ugy annyira hogy alkalmatlan immar az szulesre [SzJk 137. — *Sajóudvarhely SzD].

elrongál összetör/ver; a bate măr, a cotonogi; verhauen/prügeln. 1629: safar Andrasne hogy zolitotta eöket hogj ne zolyanak auual az glykossal merth eö neki Gilkosa az az miat kel neki, megh halni ugy el ro(n)galta eötett eö az mia fekszik s az miat romlott megh [Kv; TJk VII/3. 90]. 1681 Causa Sz Andradiensis. Olah Gergelyne Molnar Ersik el valast kivan. 1. Mert kurvaja miat rosul tartotta; el rongalta. 2. Mert maganak is Olah Gergel(ne)k az akarattyia [SzJk 159–60].

Miadkét adalékban számolhatni az elroncsol 3. . . adott jel-sel is.

elrongált összevert/tört; bätut már, cotogonit; zerschmettert. 1849 a szegény el rongált Lántszózt vérbe feresztett Urfinak élete meg maradásához tsak a vala szerentsége hogy Ujszekel-rol valami Lovas magyarok jöttek lefelé és azok vissza üldözték* [Héjjasfva NK; CsZ. Szakáts Julianna Lörintzi Istvánné (45) vall. — *Ti. a támadókat].

elrongyol 1. el/megrongál; a avaria/deteriora; beschädigen. 1807: ezen Malom a régiség miatt úgy annyira el volt rongyolva, hogy igen kevés hasznát lehetett venni [Apahida K; RLt O. 5 Martzis Ursz (80) col. vall.].

2. összerongyolódik; a se zdrenťui; zerfetzt werden. 1864: Tapasztalván több ízben a' T.h. Esperes ur, hogy a' kibotsátott kör levelek el rongyolva küldöttek vissza rendeltetésök helyére, az okból rendeltetik hogy minden t. pap a kör-levelet boríték alatt bé petsételve köteles küldeni más Egyházba [Gyalu K; RAK 88].

elrongyollik elrongálódik; a se deteriora/strica; verderben. 1771 az Utrumban elége declarált Malom igen ros sz gond viselés alatt vagjon, annjira hogj csak nem egészszen el rongjollat [JHb LXVII/175].

elrongyollott 1. szakadozott, tépett; rupt; zerrissen. 1811 Két elrongyollatt lantorna ablakok [Mezősopor K; MkG].

2. (igen) megrongálódott; (foarte) avariat/deteriorat; (sehr) beschädigt. 1694 az meg irt kapu felett lévő ház . Menjezeti . 5 darab foljo gerendáira fenjő deszkákkal padlott, mellj padlása is párkánjos es tapaszos szakadozott, sorvadozott, el rongjollott semmire kellő p(rae)stila sindelj fedele alatt [Borberek AF; BfR]. 1767 Udvarház igen el rongyollott lyukasodott, es az régiségnek miatta meg mohosodott, Sendelly fedél alatt [Nagyernye MT; LLt Fasc. 129]. 1784 a nemes unitaria religion lévő becsületes atyánkfiai meg-avult és elrongyollott, régi, kicsin haranglábcská-jok helyibe újat és nagyobbbat kívánnak építeni [Kórispatak U; ETF 107. 34]. 1801 A Parochialis Ház anyira el rongyollott állapotja kérdőre hozatik a N(e)mec Ecclesia előtt [M.köblös SzD; RLt]. 1807 a keresztül lévő kertis el rongyollott [Dés; DLt 44/1809]. 1827 ezen háznak mind falai, mind pedig el rongyollott szalmás fedele a legg rosszabb állapotba vagynak, úgy hogy szintén meg igazíttatthatlanok [Somkerék SzD; Ks 73. 55]. 1849 elrongyollott Zárók [Szentbenedek SzD; i.h.]. 1862 mindenkor rosszul esik nekem, hogy nints egy élő pénztár, melyből elrongyollott templomaink, isk. házaink, szegény papjaink isk. mestereink sorsán segíthessünk [Gyalu K; RAK 69].

3. elrongyolódott/rongálódott; deteriorat; verderben, beschädigt geworden. 1799 Azon Házhelj, egy Ház heljimmel tö szomszédas körüllette vagyon imit amot Valamelj el rongyallat gyalag

Kert [Aranyosrákos TA; Pk 7]. 1844: a kapu, használhatatlan elrongyollott fenyő deszkából készítve [Abafája MT; TSb 35].

elrongyoltatás elrongálódás; avariere, deteriorare; Verderb, Beschädigung. 1813: midőn a' Malom gabonával az örölhetésre nézve bővelkedhetnékis, a' Malomnak felettébb lévő el rongyoltatása mián .semmi reménységem nintsen ához (!), hogy csak az árenda summának felétis ki vehessem [Déva; Ks 117 Vegyes ir.].

elrongyosodik megrongálódik; a se deteriora; beschädigt werden. 1804: a' Házis el rongyosodott a' régiség miatt, és én kezdettem most renovatlatni [Kövend TA; Borb.]. 1849 egy diván ... elrongyosodván tovább használni nem kívánta mit annak utanna én igazíttattam még [Kv; Végr. Vall. 55–6].

elrongyosodott megrongálódott; deteriorat; beschädigt. 1790 Vadász Balta pár 1 El rongyosodott Spadés Paltza 1 Rongyos vadász paraszt puszka 2 [Sv; Ks].

elront 1. a strica; kaputtmachen, zugrunde richten. 1568: az girga az farkas kochat el Ronta* [Kv; T]k III/1. 212. — *Girga az egyik, Farkas a másik vallomásban szereplő személy neve]. 1597: Az Jeg Vermen valo Lakatot ismeg elrontottak volt es az Aitorol az plehetis le vontak [Kv; Szám. 7/XII. 18 Filstich Lőrinc sp kezével]. 1620 En töllem töllem (igy!) Boer Peternek izene Onah Bobes hogi az lakattiat a malom szűszekiről uegie el mert ha el nem uezsi el rontia mert neki vdvarbirotol szabadsaga uagion rea [Récse F; Szád. Stroya Morar (35) fej-i jb vall.]. 1642 szaladomat öntöttem volt fel az garatban, elrontotta az garattot [HSzj garat al.]. 1666: Lázár Péternek cziak az száját kellene el rontani, hogy ne prokátorkodhatnék többet [K; Ks 65. 43. 10]. 1697 Kopacselyi Sorbán uram Fia, László uram, az hegjesteremet el rontotta az hüvellyet mellyetis maga jo akarattja Szerint azt fogadván hogy meg Csináltattya, az Csizsaral, most meg fizette [Fog; Szád. Zilai Péter kezével]. 1735 Égetbor főző fazakamat el rontotta [Dés; Jk]. 1741: a Falu ki jöve s ezen helyet, Földet . . az Falu eő Nga számára adá, úgy rontok fel szántok erős gyeptől, még két Ékét is el rontánk benne [Velkér TA; Ks].

2. összetör; a sparge; zerbrechen. 1584: Aky penigh az Wasarbirotul vekat nem valt, es idegen wekaual mēr az piachon, kith az wasarbirotul nem váltót, Azt a' vekath az wasarbiro el vegie es el ronchia [Kv; KvLt Vegyes III. 10]. 1600: minekeőnk nagy nyilwa(n) walo karu(n)kra hantak es rontottak hazainkat teőb tarsawal egyetem-be(n) wgy annira hogy 15 aitoth kin mi(n)d was zäär wolt, a wasat lewo(n)tak az aitaia el wagdaltak, yweg ablakokat el ro(n)tottak, wassait ki wagtak el wettek [UstT 15/23] | mo(n)da ezen Vagasy Janos, meny el edes Georgy vra(m), Az

külcshok Josa Thamasnit vadnak, kerd ki, nisd megh az aitokot ne ronchak el [i.h.; 15/28 Benedictus Georgify de Bitha" pp vall. — "Béta U]. 1631 Azt is tudom, hogy házbeli eszközét vagdalta s rontotta el az ura, szidta is az asszont, hogy lélek esse, lélek kurva, mást szeretsz ezeret, úgymond [Mv; MvLt 290. 44b—8a átrásban!]. 1688 Minden igaz ok kívüli Jakob, az Uramot, verte taglotta fegveret raita el rontotta megh kötözve(n), kenoszte, Lanczal Gerendaba fel kötöszte, a' Kardgyáért Négy forintot vött raita, mais élet halál között vagyó(n) dolga s allapattya [Kv; UtI]. 1723 aztis tudom a Luka leányanis semmiért a pap ostorminfa bottyátt el rontotta [Hodák MT; VGy. Prekup Gligore (34) jb vall.]. 1751 egjkor az ganejzoban is sok villát rontott el az ökrökön [Csehétfa U; Pf]. 1761 Lancz teremtetten en nem rontattam el azakat a fazakakat mit scrupulizalsz azon a haszontalon dolgozis [Branyicska H; JHb XXXV/45. 14].

3. lerombol/ront; a dárma; niederreißen. 1585 : Minden Tyzedes az eo tizedeben walo hazakat es thwzelew helieketh minden heten el Iarion, Ahonnath veszedelem keowetkezhethnek thwz miath az ollian helyert megh Inchek a' haznak gazdaiat, hogj megh Epiche Hanem (!) chielekezy, Annak wthana az egik Capitannal vagy teobet magawal mennienek a' hazhoz, es azt az Artalmas, wagy felemles thwzeleo helyeth hatalmok legien el rontany [Kv; PolgK 15]. 1603 : Vgyan ezen Cincalasba(n) ... ha hol felemles tüzelő helyre találnak Jo itiletből el ronchak és az gazdakkal epp tüzelő helt epitessenek [Kv; TanJk I/1. 449]. 1621 Zionka kemenieket, illeten helliett leweo kemenieket szalmával fedet hazakat, szeöwenieket, sohal itt be(n) az varosban megh ne engedjének lennj, hanem minden kedwezes nelkw el roncziaik es el hanniak az Capitaniok es Tizedesek [Kv; TanJk II/1. 319]. 1746 : a Falusiak a declarált helység(en) lévő Éltetd Ferentz Ur(am) kertit el-rontották, gabonaját el tapodták, galázolták [Szentegyed SzD; Wass]. 1757 a sokszor nevezett Invasorok ... 600 karokra, épített gyalog Sövény kertett el vagdaltak és rontottak [F.orbó AF; BK sub nr. 899 6 r. jb és zs vall.]. 1784 : Tobis Ferencz a közt el nem rontotta, hanem ... mint fellyebis fatealtam erőszakasann teli eresztette a Bányánkat* [Torockó; Bosla. — *Ti. vízzel]. 1790 : Hogy ha valaki frigségből, bosszusból, vagy akár mi színi el szánt Gonosz szándékából a' Pásztor vagy akár mely különös ember kalibaját meg gyújtaná és el égetné, vagy el pusztítaná, rontaná, ... azon kárnak Betsű szerint valo árát a' kárt tévő Szémély fizesse meg [Karácsonfa MT; Told. 76].

4. kb. szétver; a distrüge/strica; zerschlagen. 1669 : az Szent Gotharty Emberek közzüll né-mellyek az eő Naga számára csináltatott s köt-tett vészeket elrontották, el hánták [Feketelak SzD; Wass 25]. 1763 : midőn az Exponens Ur Malmánok Gattyát ketté vágták, ... Senator Hutter Jákob Uram elől indulván, a' Magistratus

részen lévő Biro Házához öszve gyúlt sokaságnak azt mondatta, gyertek rontsuk el a' sztupaturát [Szecsel SzB; JHb 2 r. jb vall.]. 1768 (A vasat) neki Balás Andras adta hogj fel mivellye s ő elrontana ha a' pap feje volnais [Martonos Hsz; Pf]. 1772 : abban az időben mikor a' Királjfalvi Malomnak Gáttja meg köttetett, ezen Malomra a' Viz mindjárt nagjon fel tojult, melljet az oda valo Molnár vévén eszre, vgj értettük hogj a' Jászoly Gáttját el rontotta [Ádámos KK; JHb LXVII/291].

5. elroncsol, összetör; a zdrobi; zerbrechen/hauen. 1640 latam hogj az Katonak ki niargalanak hallam hogj mondak leöd, leöd az esse lelek fiat, hallamis az ket puska leöuest az keözben az Aszszony Darabantia ket karora tamazkodua(n) manko modra jeö vala fel nagy sirua, kerdem mi lelte azt monda jay el rontanak eözue ronczolanak az Barczai szolgai az Rabokotis el vevék teöllem [Szilágycseh; GyL I „Anna Fazakas cons. prov. Steph. Fazakas" (28) jb vall.]. 1675 az J ... utamat hatalmasul, gonoszul ott leselkedvén, meg állotta, tolvaiul reám támadott mind(en) igaz ok nélkül én reám igaz Nemes Emberre, lámpásomat gyermekem kezéből ki verte, és magamat mind-gyart vert, rongalt, hatalmas gonosz kezeivel földre le vert, taglott, lábamat el rontotta, oldal csontomat el törte [Kv; Tjk VIII/11. 355]. 1737 az Gyermeke Lovat jó szorossan kötéssel az tanult Lonak az nyakához kell kötni, s ugy kell hordozni az mig az Gyermeke Lo meg fárad.

neis bocsássák el az nyakától az tanult Lonak az jártatásban, hanem csak akkor, mikor már nem fél(ne)k tölle, hogj meg hannya az embert, és így az Lo sem erkölcsöt nem veszen, sem nem kell félni hogj egy Legenytis el roncsos [JF lovászmesteri ut.]. 1737 : onnat* ki jöven a város uttáján iterato is meg vert, karomat el rontotta hogj maigls nyomarek vagyok velle [Torda; Tjk I. 134. — *A vádló szállásáról]. 1762 Serbán nevű Jobbágy Kotsissa ... meg támotta, halálra verte, taglotta, testét kikittette, karját el rontotta [Msz; Ks 67. 48. 31]. 1763 mikor ismét meg akarta ütni Vultur Szimion ellent vete Palczájával, s azon ellen vetés közben rontotta el Kristóf Todor Vultur Szimion ujját [Nagyida K; Told. 9]. 1765 : az Kornis uram Béressei egyben vereked-tenek az Erdő Pásztorokkal, s egynek a kezit ugy el rontották volt, hogj tavally nyáron a nyakához kötve hordozta [Migen AF; Eszt-Mk Vall. 51].

6. megrongál; a deteriora; beschädigen. 1592 : 1 die Marty fizettem Achi Matiasnak az kaloda chinalastol, es hog' az Farkas uczaaj kalastoromnak egik darab heazattiat megh chinalta, melljet az zel el rontot volt f l d 20 [Kv; Szám. 5/XIV. 138 Eppel Péter sp kezével]. 1602 : Zeoch Andrasne kerte azon hogj mennyenek oda mert ezeost myweyt vezette el senkihez semmy ganusaga (!) Ninchen hanem az sellerehez Zakach Istwanhoz ... eo maga Jstwan mingyarast eggyk ladayat fel ronta de abban Nem találak, mastis fel nytanak es harmadik eoregh ladatis, de azokban sem találak, kyert Jstwan ereossen meghys haragwek Zeoch

Andrasnera hogy ladayat vgy kellet el rontany miatta [Kv; TjK VI/1. 565]. 1653 : oly hatalmas szélvész lön, hogy a városban sok házakat és kőkérményeket ronta el; a kalongyákat mind elhányta vala, a kertekben is nagy károkat tett vala [ETA I, 105 NSz]. 1682 : egikor o^a gatokat el ronta az viz, s az malomis el pusztula osztán [Told. 1a. — *Tollvétség a h.]. 1756 k. : Valakik a' Stompakhoz és Bányákhoz járo utakat el rontanák 12 forintig convincáltassanak [Born. XXXVIII. 8 az abrudbányai bányászok törv.]. 1774 : ujra Sendellyesztek az Udvarban lévő egyik házat, melynek fedelit az Jég el rontotta volt [Mocs K; KS Conscr. „Jos. Osváth de Zetelaka cantor r. cat.” (31) vall.].

7. összemarcangol; a sfirteca cu dintii; zerbeisen. 1835 Ha a pásztor maga a tsorda mellett volna és erőszakos vad amivel a pásztor nem bírna medve is vaj egy marhát elrontana vaj megölne akar a kár a Gazdájé [Szacsya Hsz; HSzjP].

8. kb. elszakaszt; a rupe; zerreißen. 1717 : a to gáttya el szakadot, és meg Csináltuk, most ismét irhatom Ng(na)k hogy azon Uj dugás mellett ismét el rontá a' nagy ár viz az olta úgy áll [Méhes TA; Ap 2 Makai Mihály Apor Péterhez]. 1760 Az Olt, két helyen az Ország útját el rontotta, mint egy 30 lépésnyire. Item Nyolcz helyen öblegeti hatarunkat a szomszed határra, úgy annyira hogy Sokaknak közüllünk Szántóföldek Retyeik oda vagon (így!) [Apáca Br; BrÁlt I. B. V (Apáca) Nedatate 16. — Binder Pál kijegyzése].

9. tönkretesz; a distruge; verderben, zunichte machen. 1729 jo kantz lovát uj elrontották hogj csipőitől fogva a Serenyig le kopodott a bőre [Sövényfa KK; TSb 51]. 1752 : hát amely 24 forintos jó Lovát a Városnak akkori G(ene)ralis Perceptor a nyargalásb(an) el pusztított rontott, miért nem difficultályák, ha én miattam dögölt volna el, mos difficultásban adták volna ki aztis [Kv; Szám. 69/XXVII. 11]. 1759 : Egy Ökrét a' Groffnak úgy el-rontotta, hogy mi helyt haza jött el szaradt, és meg döglett [Maros-ludas TA; TKI 4 r. tanú vall.]. 1763 : ez a' Patak sokszor kiüt a' Mlgs Exponens Urnak minden esztendőb(en) három néj szekér szénáját . el rontotta [Szecsel Szb; JHb Grip Dregán (26) jb vall.]. 1765 : (Gréku Kosztántin) az Szegénységnek el vette Ökreit, s azt úgy el kénosztá, mert az Mezőségen Soha nem láttam, még nemis hallattott, hogy két ökrrel Száncsanak, de ő Széltiben Szántót vélek, amég el rontotta, ha azt el végezte, más ntán ment, aztis úgy el tsigázta, hogy akié volt alig tutta haza hajtani [Marosbogát TA; Mk V/V. 97 Popa Lup (30) pastor eccl. vall.]. 1771 Grohoti ifjabb Román Jánosnak egy darabtska kukurizás földit mind el gázolták, s rontották, a' holottis betűltetett kukurizabéli kára tsóul 8 véka, és 1/4 szekér Kukuriza szalma [Grohot; Ks 80. XL. 12]. 1793 : Gergelyfi Gergelynek egy 15 Aranyos Lovat bérbé adván, hogy rajta a' Legényit Tömösvárra, küldje áruval azon Lovat, a' Legénye kemény hajítás, és tsigázás által el rontotta [Déva; Ks 114 Vegyes ir. Jk 367].

10. kb. semmivé tesz; a nimici; zu nichte machen, vernichten, 1669 Aknan^a lako Keés tsinalo Simonnak felesége Nemes Ilona kíván ferjetől absolutiot, ily okok alat : mert lopasamiat meg sententiaztatot, az akasztó fa ala vitetet . Annak felette jobbagsagra kötelezte magát, melyel feleségének szabadságot el rontotta [SzjK 105. — *Désaknán].

11. elpusztít; a distruge; vernichten. 1575 nemely orzagwnkbely hytwan partos emberek mind tyztessegekreol, embersegekreol, mind peneg hywsegekreol, es hazayok zeretetyreol el feletkezwen Bekessel^a eoowe coniuuralwan mintek es az zegeny hazat el akartak rontany es vezteny [BáthoryLev. I, 330—1 fej. — *A feji székre törő Bekes Gáspárral]. 1653 Zolyomi Dávid augustusban meghal a^a tümlőczben. Egy gonosz-akarómat elrontá előllem — ugymint Zolyomi Dávidot — az Isten [ETA I, 153 NSz. — *Tollvétség v. sajtóhiba lehet meghala v. meghala a h.]. 1769 : az reghi igaz Határ Halmokot, Hányásokot, Kitsodák hánták, rontották tévesztették el? [BSz; JHb II/14 vk]. 1702 ott ige(n) szep követes rev vala, mindaddég migh Boer Simon Ur(am) az Kis faludi malmat tsinaltatá, s annak az dugasa el ronta aszt az követes révet [Bergenye/Mezőbánd MT; MbK 98]. 1711 Az kuruczok [derekason el rontván az eo Naga Besenyei udvar házát, az mi attól meg maradtott láttam, Besenyei Praedicator uramnál az után azon udvarház padlásából ualo deszkákat, fogasokat, de azokat nem az kurucz vitte Praedicator uram házához [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Lukacs Andr(ás) szab. szem. (32) vall.]. 1717 4dik Berec vagjon a Vizen túl a felső Pala alatt . . . ezt ugyan a viz el nem rontotta, de tsak egj füzfa sintsen rajta [Polyán TA; JHb XVI/14]. 1722 itt a hideg minden fele gyümölsöt úgy el rontott, hogy tellyesseggel semmi fele gyümöls meg nem maratt, török buzat, dinnyet ugorkat, s egyeb gyenge vetement mind el vött [Pálos NK; Ks 95 Hévízi István deák lev.]. 1723 : Mikor azt a Sövenfalvi gátot csinálák, az árviz úg el rontá azt a' Berket, hogj <m>ajd esztendeig sem lakhatott jól a marha rajta, de már jól meg épült [Királyfa KK; MbK 162]. 1751 Az Madarasi szőlő néha jobbacskán néha pedig szűkebb(en) termett hol a Jég hol az hideg el rontotta [Backamadaras MT; Told. 29. 51]. 1757 Gáborffi uram Jobbágyi(na)k meg parantsolván, hogy el rontsák ezen helységet s el is rontatták^a [Gyszm; DE 3. — *A juhujájjal]. 1765/1770 ezen mostan kezdett Malom, . . . ha fel épülhett a' Migos P. Horváth Familia földéből könnyen két száz öletis el szaggatt és veszteget, úgy hogy az Széplaki közönséges revetis el bontya, rontya [Széplak KK; SLt évr. Trasm. 229—30]. 1774 egy négy Vékás Földit el rontotta a Szamos annyira hogy alig maradt egy vékányi [Szamosfva K; KS Conscr. Th. Finta (66) jb. provisor vall.]. 1810 A Fűvénybe . . . jo föld, de nagy részit a viz elrontotta [Bibarcfva U; EHA]. 1812 (A szántóföldeket) az esso viz, ma annyira el mosta, árkolta és rontotta;

hogy némely részei még járhatatlanok is [Oroszfalu SzD; Ks 76. 109]. 1822: A Szakadát alatt volt egy darab föld a melyet a víz elrontotta (!) [Nyárádszereda; EHA]. 1836: Ezen földet a' Szolokma felől lejövő patak annyira el rontotta, és egyszersmind haszonvehetetlenné is tette, hogy a' Commetaneusok a' víz el mosas miatt az igazi határát ki jelezni nem tudván meg semis méretett [Makfva MT; EHA].

12. eltűntet; a face să dispară; verschwinden lassen. 1823: Tiltassék meg Szeredai Domokosné, hogy ... a kapuja előtt lévő kis ülő Színetskéért Semmi taxát a Fazakasoktól ne exigáljon, különben kénytelen lesz az Uradalom aztot onnan el rontani, nem lévén Semmi jussa egyik Birtokosnakis taxás Színeket tartani [Déva; Ks 91. C. 12].

13. megbecstelenít/fertéztet/gyaláz; a viola-neinsti; schänden. 1763: Makay Istuane Szöcz Ersebet Aszony, fassa est mikor eczer hazunkhoz jött vala Szalontaj Gergely csak az Isten tarta megh teble hogj el nem ronta mert ugja(n) az laba köze fogot vala [Mv; MvLt 290. 238a].

14. ~ja magát tönkre teszi magát; a se distrugere; sich schädlich werden. 1776: Míg az idő es az ut meg igazodik addig indulni nem mérek félven hogj az utozással magamat el rontom [Négerfva SzD; BfN Bánfi Péter lev.].

15. megszeg, áthág; a călca/încălca; übertreten, verletzen. 1677: ha ualaki marhaja peniglen által menie(n) az tilalmasra ..., az az ember akinek kart tenne bé haitona, menien oda az marhas ember kenallja megh az háromfalu^a tóruenie szerent az kett penzel ha ... ki nem adja panaszzolja bé az három falu eskütt teórueni latoinak, mert az háromfalu tórueniet ugi akarja el rontani azert az az ember kilencz Veder boron marad [Msz; Törzs. — ^aBálintfva, Szentlászló és Madaras; mindhárom MT-ban]. 1670/1740: Végezék aztis hogy ha valaki az előttünk végben ment végezéseket Falubéli Emberel el akarná rontani, vagy rontására igyekeznék ezeknek nem engedve, ezek szerint nem akarna élni, a Falus Biro a telyes Faluval edgyütt fell kelyen és annak az Embernek az kí a végezést el akarná rontani kössék meg hat forint érő Marháját és mnygyarást igyák bé három forintig [Homoródsztpál U; WLT].

16. jog semmisnek nyilvánít, megsemmisít; a declara nul, a invalida; für nichtig erklären. 1763: minden Leveleit, Contractusait eo Ngának a' Mlgs Királyi Gubernium hamisnak ítélte és el rontotta [Koronka MT; Told. 33. 31].

17. jog eltöröl; a desființa; abschaffen. 1832: Teke^a a Gubernium előtt azon Határozásnak megváltoztatását kérte ... a' K Gubernium Határozásában a' Tekei M(a)g(istra)tus hatalmát^b el rontotta 's D(omina)lis Jurisdictionis V(ár)j(e)gyei Directio alá rendelte, a' pénzbeli büntetéseket is törölvén [Borb. II. — ^aK. ^bÉrtsd: joghatóságát].

18. felbont; a desface; auflösen. 1776: Hallottuk a Gróffnétol, hogy a Mátkaságot el rontya, mondotta [Egrestő KK; GyL. Ioan. Tompos de

Csik Sz: György (66) és felesége Catharina Szeredai vall.].

19. *div* leront; a strica/nimici; vernichten, zerstören. 1762: A' mi pedig nézi azon ratiojat, hogy látta volna az gyermeknek repesését az Inél ezis képtelenség, mert ... magais elrontya ezen fassioját magának midőn circa finem fassionis suae azt mondgya, hogy ő maga sem látta az Inél gyermekét [Torda; TJK V. 95].

20. ~ja (maga)magát meghazudtolja saját magát; a se dezminți; sich Lügen strafen. 1763: fassioja maga magát el rontván, nem acceptaltatlatik, az más fatens fassiojat pediglen evertályák [Torda; TJK V. 158]. 1766: aztot is referallya, hogy a' ki meg nyuzta^a, nem égetés, hanem dög által veszettnek vallatta, de ez is maga szovával magát el rontván, midőn azt mongja hogy husát lóvanta volna elvinni [uo.; i.h. 334. — ^aAz elkárosodott disznót].

◇ Szk: ~ja az eszt kb. elfacsarja/megzavarja vkinek az esztét. 1783: En az melly pénzel biztatam az Méltóságos Urat olyan bizonyos voltam benne hogy meg kapom, de valami gaz rosz Emberis oda tanált menni, és hogy elő hozodott a' Méltóságos Vr egybe el rontotta az eszt, már semmiképpen nem akarja ki adni [Kv; SLt XLVI. 7 Ferentzi György Suki Jánoshoz].

Ha. 1764: el fogja rantani [KK; Ks 13. XVII. 19]. 1806: el rontatta volt [Erdősztygyörgy MT; WH].

elrontás 1. lerombolás/rontás; dărımare; Ab/ Niederreißung. 1585: Az varos Estalloia hitúan falanak el rontasara, es vionnan valo megh chinallasara, Az Kemeny chinaltatasra Es az Estallo kapuyanak megh Epittesere, Keomiweseknek, Apro Miweseknek, Achioknak, keozegcsert Teglaert, feoweny hordasert es minden zwksegekre oth keolteoth in Su(mm)a f. 159/37 [Kv; Szám. 3/XXIII. 17].

2. lerontás, szétverés; distrugere, stricare; Zerschlagung. 1669: Jött a budai vezér követe hozánk a váradiakkal együtt a Sebesvár alatt való palánknak elrontásáért [AMN 146]. 1752: látván, hogy az Bánffi Imréhné Asszony Emberei csak azon vadnak, hogy a több épületeket is ell hanyák ell tiltattam azok(na)k ell rontásitól [Buzd AF; Ks 22. XXIIa.]. 1770: a Falusiak beszéltek egy más között, hogy a közeleb mult Ószi Porgolát kertek el rontását és a Tilalmas meg étetesit ők parantsolták meg szolgabiro Uramnak [Ks 20. XII. 109].

3. ? megsemmisítés; invalidare; Annullierung. 1670/1740: Fen meg irt végezések el rontásáru [Homoródsztpál U; WLT]. 1814: Cserétis emleget a Fellperes, de a Csere vásár el rontásárais a Törvény másképpen Actoratust nem enged Senkinekis, hanem ha, a Cambiatum viszsza adását offerallya, a Fellperes pedig ezt nem tellyesitette [Mv; Somb. II táblai hat.].

4. felbontás; desfacere; Auflösung. 1776: Valamint hogy tellyes igyekezete volt a Groffnének (!) a B. Henterrel való Mátkaság elrontásáb(an).

ugy Vásárhelyre is nem egyébrét ment, hanem hogy ez alól Kis Aszsonyát fel szabadithassa [Egrestő KK; GyL. Jos. Szalai (45) vall.].

5. elpusztítás; distrugere; Verwüstung, Zerstörung. 1603 Myerthogy latthyak eo kiglmek eghez varosul, oda ky, az themeteo kerthnekis nilwan walo elronthasaath, es megh bomlaasaath wegheztenek .. hogy az Safar Polghaar vraym,

minden fogiatkozasit es el bomlasit az themeteo kerthnek, renoualtassak es megh eppytthessek [Kv; TanJk I/1. 476]. 1754: Falustol mentünk ki azon . Szőlők gyepűjinek el rontására ... és közönséges Falu névével a gyepűt el hántuk 's rontottuk [Gálfa KK; Ks 66. 44. 17a]. 1784: egész Falu költ fel és mentki azon helynek el rontására, de égygyezet akarattal tselektették vagy hogy, nem tudom [Galgó Sz; JHBk IV/8. 9].

elrontat 1. el/szétbontat; a pune să se desfacă; zerlegen/schlagen lassen. 1600 Keotttettem az szegyniek zeoleyehez harmincz eoregh hordokat, ki őregh s ki kisbe ... Donga kedig, miért hogy sok kellett, egkik hordot el rontattam, es awal dongaztak az hordokat [Kv; Szám. 9/XII. 86 Igyártó Simon isp. m. kezével].

2. lerontat, szétveret; a dispune să se strice/distrugă; niederreißen lassen. 1587 kezdette megh Epiteny Gereoffy Janos azt a' gatot, melyet .. az varos el rontatot vonatot volt [Kv; TanJk I/1. 48]. 1787: Béli Pálné Aszszon (!), az Ilka nevű Helly mellett bizonyos Hurubákott rontatott el [Mv; BLt 6 tábl.]. 1807: Csonakan levő Malmat el rontattya [Msz; LLt 74/15].

3. el/lebontat; a dispune să fie demontat/desfăcut; abbrechen lassen. 1843 ez előtt mintegy 10. esztendővel nem látván alkalmasnak azon Helyet, hol régen a' Dereszté állott, Néhai Mlgs Béli László Ur, a Deresztét onnan el rontattván, ezen felfogott Porondos Helynek felső részire építette a' Deresztét [Bodola Hsz; BLt 12 Gál János (38) szolgáló ember vall.].

4. kb. beolvasztással megsemmisített; a dispune să se strice prin topire; durch Einsmelzen vernichten lassen. 1732: az mely Argentaria ő Ng(na)k ment, ne dissipája és ne rontassa ő Nga el [Kóród KK; Ks 99 Kornis Ferenc lev.]. 1748: Néhai Korda Sigmond Urnak életében eleget dolgoztam ... holmi szép arany Medállyokat, s holmi szép kőves munkákat, melyekre, hogy nem vala elég az arany, egy finom arany kanáltis el rontata vélem, nyomot circ. a' kalány 20 vagy 22. aranyakat [Kv; Szentk. St. Dési (59) vall.].

5. elpusztított; a dispune să se nimicească; verheeren/wüsten lassen. 1704 Már barentis* hada nemzetünk fogyattya, Hazank ékességet tűzzel elrontattya [EM XXXV, 276 gyászének. - *Baron de Tige császári ezredes]. 1757: ezen Almás Mezeje felett mindenkor vesződtek, hol edgyik, hol másik el Csóváltatta, s a' másik el gazoltatta az utrizált Esztendő(en) Melgős Gróffné Aszszonyom meg Csóváltatta, Gáborfi uram el rontatá [Gyszm; DE 3].

elrontatik 1. leromboltatik/rontatik; a fi dărimat; niedergerissen werden. 1777 az akkor volt házak derekasint renovaltattak egyéb külső épületek el rontattak, s más kö épületek Substitualtattak azok helyébe [Dés; Ks 79. 29 Dési ház pere 233].

2. elpusztított; a fi distrus; verdorben werden. 1806 (A kaszáló) azon üdőben jo kaszáló hely volt, mert a' Küküllő vizétől még nem rontatott volt el | a' Tanorok kaszáló a' Küküllő vize miatt ugy el rontatott, hogy éppen haszonvehetlenné lett, követel s porondal fővényel merőben meg rakta s el borította volt; hogy soholt kaszálható nem volt; a' mián pusztán hagyott [Erdősztyörgy MT; WH].

3. eltöröltetik; a fi desfiintat; abgeschafft werden. 1635 az Csizmasiaknak semmi melto okok ninczien rea, az mellyen az Wargak prinilegiuma el rontassek [Kv; Céhir. I. 15].

elrontattat 1. lebontat; a pune să fie demontat/desfăcut; niederreißen lassen. 1814 néhai Groff Teleki Károly Ur eő Excellentiája a' Kaput Keskenyelvén, el rontattatta, a' Czövekeket ki hanyattatta [Dés; Ks 79. 29. 780].

2. elrontat; a pune să fie stricat; hinmachen. 1723 egy kűs fejszetis vit tőlle el, patkonak rontattatta el [Hodák MT; VGy. Prekop Gligore (31) jb vall.].

elronthat 1. lerombolhat/ronthat, szétverhet; a putea dărîma/strica; niederreißen können. 1784 ok* tsak elől szaguldo szarnya a' Tábornak, a Zászlo Tábor pedig ... nyomban követi, és más nap minden bizonnnyal el érkezik és a mely házakat addig el nem ronthatnak azokat mind fel gyujtyák 's tűzzel egetik meg [Torockó; TLev. 4/12. - *Ti. a felkelők egyik csoportja].

2. érvénytelenné/semmissé tehet; a putea declara nul, a putea invalida; ungültig erklären können. 1660 azokkal az exceptiokkal el nem ronthatiak az keőtes levelet, az keőtes level megh marad ereiben keresheti velle [Kv; TJk VII/3. 277].

elrontott 1. distrus, stricat; verdorben, kaputtgemacht. 1756 k. Valakik a' Stompakhoz és Bányákhoz járo utakat el rontanák 12 forintig convincáltassanak, a' mellet az el rontott utakat is meg igazítani tartozzanak [Born. XXXVIII. 8 abrudbányai bányászok törv.].

2. elromlott; stricat; verdorben/verderbt geworden. 1629 egj elrontot magyar Orszagi kapczot küldet vala hozzam hogy megh uegiem, es megis veom [Mv; MvLt 290. 147a].

3. el/lebontott; demontat, desfăcut; abgerissen. 1758 Tit. Mihálcz Péterné ... Asz(o)ny ... kívánta hogy egészen el vágattatott gáttját fel köttethesse annyira hogy Malma meg indulhasson, s járhasson addig mig az ős malom helyre Mihálcz Balás Ur(am) Malmot építtene ... Meg Engedetetik Mihálcz Péterné Asz(onyna)k hogy a gáttját fel tétethesse az ős helynek pr(ae) judiciuma nélkül, tudniillik annyira hogy a viznek dagálya fellyebb

ne mennyen az Mihálcz Balás Ur(am) el rontott Malma helyinek alsó részénél [Kézdiszék; Borb. I].

4. elpusztított; distrust; verdorben. 1780 Rétyei . Sátés vizes és iszop által el rontottak voltak [Buza SzD; LLt].

? elroszától 1602: monda az Biro ... tiltom egy teóru(e)n(n)jel hogi az cheplett buzat el ne roszatolliatok [UszT 16/21–2].

elrosszul leromlik; a släbi; herunterkommen. 1805 setét Pej^a egészen el-tsigázva, 's el-rosszszulva [DLt nyomt. kl. – 'Ti. kanca].

elrothad 1. megrothad; a putrezi; verfaulen. 1591: latta(m) hogj senkinek nincz gondgia rah .. hogj ott ne rothadglon el az megh byzhwt test .. Nem hagihattam ott megh rothadni [UszT.]. 1595: Almat vöttem de az sok halogatásban felenel töb rothadot el [Kv; Szám. 6/XVIIa. 199 ifj. Heltai Gáspár sp kezével]. 1632: en kerdettem az uta(n)nis az katonakat hog' houa töttek az beöröket, ennekem azt montak hogi mind el rothad mert eök el ne(m) adhattiak [Mv; MvLt 290. 104a]. 1684: Szedtük meg az Alsó-mált Istennek hála. Sok kár volt a szőlőben, mivel felénél több rothadott volt el [Torda; TT 1889. 256 SzZsN]. 1696: Gyula Fejérvárott a' Szam tarto házban gondviseléslenöl találtatott ladabeli Levelek Registruma . Ezékén kivülis vannak bennék ... holmi missilisek felés számmal, de confus^a, mért a'mint az exactorok Fasciculusokba(n) kötözték kötejek vagy el rothadott vagy az égerek el rágtak és ide s tová hanjodta(na)k [BfR.]. 1717: az Tavaly Murok pétersélém mind el rothadott [Szentdemeter U; Ks 96 Fodor Márton lev.]. 1719: egy Darakaly hejam el rothadott alatta [Pürkerec Br; BLt]. 1758: 90 kalangja köles gondviselésnége miá nyersen egybe rakatattva(n) el rothadott [Torda; TJK III. 275]. 1764: midön az elmúlt Összel szarka Uram az Asztagakat bé hordattatta, annak utánna Négy hétig is mind fedetlen állatt az Asztag ugy annyira hogj le a koszoruja mellett mind elrothadatt [Kóród KK; Ks 19/I. 6]. 1787 A szőlőröl ne gondolkodjek Nsgod hogy talám a jo szemeket ki válogatta(m) volna, hanem minthogy sok szem el rothadott volt, a rosz szemeket ki szedgettem hogj a többit el ne gazolja [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.]. 1797 Györgyi mind (!) mondotta az egyik Lo nem ivut s rosz kedve van (így!) s hamarjába amit tsak tudtunk, véghez vitük de mikor be esteledt meg döglöt tegnáp a lépe genyedseges és egy része el volt rothadva [Banyica K; IB. Gombos István lev.]. 1804 Ujvári Sámuelné Aszszony a' Pintzéjében hivta hogy valami szallonnákat végyen meg, .. már egészen el rothadnak semmivé lésznek [Dés; DLt 198/1807-hez].

Sz. 1745 én sok dolgait tudom Aszszonyomnak, bizony ha meg mondanám az Ur eő Nagának sok cselekedeteit, bizony a tömlőczbe(n) rothadna el a teste [Szentbenedek SzD; Ks].

2. elkorhad; a putrezi; vermorschen. 1573: Gruz peter vallia Az zerzes vgy leot volt hogj az egy el-eo vy zeowent tartozik Hennig Jacob felü chinaltatny, mikor penig ely rothad ha addeg Nala marad az kert Antalnal^a az Masik zeowennek felet tartozek epiteny [Kv; TJK III/3. 184. – 'Kis Antalnal]. 1623 Az Vduar Vduarhaz, es az kert keőrüll valo palankott sendeleztesse es tapaztassa megh ne rothhagion ell Jdeő eleott az esseo myat [Fog.; Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1625 az chinterim kapuiat, bontotta le Janos mester, mert Igen el Rothadtak vala, mind ostorfaia es dezkaia [Kv; Szám. 16/XXX]. 1640 Az Pulyoni^a embernek Philep Janosnak es Andrasnak meg engette az Eccl(es)ia az ot valo Parochialison eppített kertet birni migh az mostani Söveni tart hogi vetemeniezszenek (!) benne, de ne ujiczak Ezt hozza teven hogi Nemes ember oda ne vetemeniezszen, mert ha azt tsielekedik, azt sem varjuk hogi az Sövény el rothadglon, hane(m) el veezük tölleők [SzJK 47. – 'Kispulyon SzD]. 1653 a magam erszenyire kezdtem vala a várban egy kutat ásatni és meg is csináltattam vala emberül fával; de azután elrothadt a gárgya [ETA I, 112 NSz]. 1681: Nebojsza Bástyá .. Vagyon (!) itt: Hunyadi Janostol maradt szám szer-ijhoz valo vasas nyil, egi nagi rakassal (: NB. Kár hogi igi hadgiak el veszni, fája kivalkeppen alol ighen el rökönödött, rothadot; vasa el rosdasodott, fellýül à galamb ganej el burította:) [Vh; VhU 557, 559]. 1687: (A hajók) hevervén a Tisza parton minden hevederei Balkon Szárai Lép veszszei mohai ugy el rökönödtenek rothadtanak vesztenek, hogj el bocsattani nem képes [Máramarossziget; Törzs]. 1725: Az Ásztok kád el rothadvan, arra valo Deszkek(na)k hozatunk 3 Töltyfát f: 12 d 64 [Kv; Szám, 54/I. 8]. 1774 a kő kastély .. régibb részén lévő fedele és szarvazattyának fundamentoma elrothadott, és senyvedett [T; CU]. 1794: ezen Háznak az ut felöl valo fele régi Cseléd ház lévén most egészen fedél nélkül el rothadván pusztulojaban van [Backamadaras MT; CsS].

3. ? megromlik; a se strica; verderben. 1681 Hogi annyi Sajt s- Turo rothad el, mi lehet az oka? [Vh; VhU 559–60].

4. ? elgennyesedik/fekélyesedik, rég, táj megevesedik; a se umple de puroi, a se ulcera; vereitern/schwären. 1820: Kérdezzék^a igazé hogj el lett volna rothadva a Báro Urnak eleje, én azt mondatam .. ha el lett volna rothadva, tavally Nyáran Szakátsnéja nem panaszoit volna az iránt, hogj a Báro nemtsak erőltette hanem még a keskenítés el szakasztatta a méhes kertbe tsak ketten lévén a Bároval [Aranyosrákos TA; JHb 48 Bollos Nasztaszia Opra Juon fel. (20) majorosné vall. – 'Alkalmasint tollvétség Kérdezzék h.].

Ha. 1771/1817 ell rothadatt [Jedd MT; Mk].

elrothadott 1. megrothadt; putrezit; verfault, faul geworden. 1852: Két roszabb el rothadott párna [Dés; DLt].

2. elkorhadt; putrezit; vermorscht. 1761: Ajtó vas sorkadon nyílik az Ház oldalához borona fákából ragasztott, de már egészen el rothadtott s pusztult kamaraszékre [Pagocsa K; JHbK LXVIII/1. 14]. 1773: az Gát már meg avult rómlodazott el rothadat állapotban lévén, és tsak nem haszan vehetetlen [Tótszállás SzD; i.h. XLIV/16]. 1779: Tanálatott ezen session egy régi szalma fedél alatt lévő le sorvadatt és sülljedett, s el rothadtott lako Ház, pitvarával s végében lévő hitván kamarájával edgyütt, fái el senyvedtenek, fedele is a régiség miá el rothadtott [Galambod MT; Told. 29]. 1821 Az egész Udvarnak kerítésébe találatott Ötvenhat láb Deszka Kert, mely alkalmasint meg avult, és el rothadt állapottyába betsültetett per 1 Rf 56 xra [Uzdisztpéter K; TGsz 18].

elrothadozik megrothadozik; a se putrezi incet; nach und nach verfaulen. Ha. 1774: el rothadaztak [T; CU].

elrothadozott elkorhadozott; putrezit; nach und nach vermorscht geworden. 1844 a pálinka főzőtől a marosig van egy sor fedél nélkül el rothadozott sövénykert [Abafája MT; TSb 35].

elrothaszt 1. kb. magáról lerothaszt; a ajunge in situația sã se putrezeascã pe el/ea; von sich verfaulen lassen. 1819: Az Unokám bizonyoson eddig meg rongyosodott, de lejár némiút is eddig el rothasztotta . . bizonyoson fél annyit se tanul a mennyit el költ [M.régen MT; Pf. Palatkai Anna lev.].

2. elkorhaszt; a face sã se putrezeascã; vermorschen. 1694: va(gyo(n) egy Darabont Hazacska, ennek ajtaja bellet, de az esső el rothasztotta [Kóvár; JHb Inv.].

elrozsdásodik elborítja/lepi a rozsdá, megrozsdásodik; a se rugini; rostig werden. 1681: Nebojsza Bátya . . . Vogyon (!) itt: Hunyadi Janostol maradt szám szer-ijhoz valo vasas nyíl, egi nagi rakással (NB. Kár hogi igi hadgiak el veszni, fája kivalkeppen alol ighen el rökönnyödött, rothadot, vasa el rosdasodott másutt az illyent megh böcsüllik, vagi deszkan, száraz helyen vagi edenyb(en) tartják:) [Vh; VhU 557, 559].

elrozsdosodik rozsdossá válik; a fi nãpãdit de secarã; mit Roggen vermischet werden. 1834 az olyan Buza is, melyben 2 harmad rész Buza, két háromszori vetés után nagyon el rososodik, úgy hogy ha Buzát nem elegyít közibe utob tsak imit amat marad benne Buza [Sajókeresztúr SzD; Born. F. IIg Benő Josef számadó lev.].

elröcskölődött '?' 1699 azon panaszolkodat, hogj rabságáb(an) igen el romlot röcskölődött meg nyomorodot ember volt, ugja(n) bűdös is volt miatta [Vaja MT; VH].

A címszóbeli szó alapszava alkalmasint az alább köv. *elröcsköl* ige továbbképzett hangalakú változata lehet, de az ott is kétértelműen adott jel-sel itten nincs mit kezdenünk.

elrökönnyödik 1. elrevesedik; a putrezi; morsch werden, vermorschen. 1681: Nebojsza Bátya . . . Vogyon (!) itt: Hunyadi Janostol maradt szám szer-ijhoz valo vasas nyíl, egi nagi rakással fája kivalkeppen alol ighen el rökönnyödött, rothadot, vasa el rosdasodott [Vh; VhU 557, 559. — A teljesebb szöveg. *elrozsdásodik* al.]. 1687 (A hajók) hevervén a Tisza parton minden hevederei Balkon Szárai Lép veszzei mohai úgy el rökönnyödtenek rothadtanak vesztenek, hogy el bocsattani nem képes [Máramarossziget; Törzs]. 1736 ezen Gerendák, és padlás még az másíknál is inkább (!) el rökönnyödött, s némelyike el is töredezett, mind az régiség, de kivált az fedetlenség miatt — következett eső viztől | az rájárais edgyik ablaknak igen el rökönnyödött [Mikefva KK; CU XIII/1. 152].

2. ? megévődik; a se invecchi; vermorschen/faulen. 1743: Ket új Tiszteséges új Paplanok el rökönnyödtek ha az ember tépni, huzni kezdi, bérlésivel edgyütt többire el szakadozua mind [Backanadaras MT; LLt Fasc. 99].

elrökönnyödött elkorhadt/revesedett; putrezit; morsch geworden. 1692 Ezen Papiros csináló haz tölgy fa talpokra sasokban, boronabul fel rothítván papiros csináló malom, ket hoszu el rökönnyödött gerendelyi, öreg negy vas csapok [Görgénysztimre MT; JHb Inv.]. 1755 Az uraság kádára Vérhasban sinlődvén az boros hordokrol pedig az abroncsok szüntelen szakadozván kellett az hordokot ufolag abroncsoztatnom s az el rökönnyödött abroncsok heljen másokot úttetni [Kiskend KK; Ks 71. 52 szám.].

elrüg 1. rúgással eltávolított; a da la o parte cu piciorul; (mit dem Fuße) wegstoßen. 1600: Lazlo el ruga az lowat chakant ranta Gergelyhez, Gergely be futa az erebbe, en egy keowet ragadek megh ragadam az chakant kezebe [Szu; UszT 15/142 Chiki Gyeörgy vall.].

~ Szk: ~ta a pendelyt kb. szeretkezett, fajtalan-kodott. 1640 Hallottam Gyulai Annóknak az maga társaságátul, hogy elrúgta az pendelt az réten [Mv; MvLt 291. 223a—51a átírásban].

A pendely-elrügás értelmezése lehetőségét illetően egy másik tanú, Fazakas Márton vallomása félreérthetetlenül így tájékoztat: „Oláh Péterül hallottam, hogy szemével nézte, hogy a Beörvei pajtájában megtették a katonák neki, Gyulai Annóknak” [i.h.].

2. odébb rüg; a da cu piciorul mai incoló; (mit dem Fuß) weiter/wegstoßen. 1632: vst gjarto Istua(n) . . . az ladat levete az haz középin s el ruga, monda(m) neki hogj mit czenalsz s mit bolondoskodol mondok [Mv; MvLt 290. 62b].

3. ~ja magát kb. elvetődik vhonnan; a se abate de undeva; wegkommen. 1730 Kocsis Mihály Hid Utczaba^a Orosz Ferencznél tartott szálást . . . , az után pedig hogy el rugta magát en magam is kérdeztem Orosz Ferencznetől hogy hova lett azt felelte, el ment mashuva valami szokmány posztot alkutt magának hogy szokmányt csináltasson, es oda van [Kozmatelke^b K; LLt

Gabriel Pap (18) nb vall. — "Kv-t. ^bAz eredetiben nyilvánvalóan vétségéből csak így Kozma].

4. *tu* abbahagyja a tejelést; a ințarca, a pierde laptele; mit der Milchleistung aufhören. 1776 : négy borjus tehén vagyon az idén az többi is mind el ruktak [O.csesztve AF; Ks 96 Szegedi János lev.]. 1796 k. : Bihalt kettőt fejn(e)k kettejet meg az Marcziusn(a)k vegetől nem fejk el rugta(na)k [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

Mikor a borjú felnő, s a tehén teje is elapad, a szoptatás fájdalmas volta miatt a tehén a szó szoros értelmében elrúgja borját a tőgytől, azaz nem hagyja szopni. Nyenkor a teje-apadt tehénre Erdélyben és a Szamosháton ma is azt mondják: elrúgott [vö. MTsz, SzamSz, TSzj].

5. *~ja borját/tiadóját* nem ad több tejet borjának, a tőgytől elrúgja/választja borját; a ințarca, a înceta de a alăpta; (Kalb) absetzen. 1760 : azan Ket tinok Kísesebike egész Nyáran anyát Szopo Tino Volt, s fejtek az Annyát, hanem ... osztan azan Tinot az Anya el rugta [Vadad MT; VK]. 1786 a fejős teheneket nincs miért az udvarba hozni, mind meg futtattanak, s máris el kezdeték rugni bornyaikat [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

6. kinyúlik/rúg; a se întinde; vorspringen, hinausragen. 1760 (A hesdái határ) ki mégyen a Magyar Létai hégyre, az hova az olah Létai határ is el rug [Hasadát TA; EHA].

elrugaskodik eliramodik; a o lua la fugă; fort/wegrennen. 1638 A legény el rugaskodik, Babos György le ugrek a lorol, s hoszu bajuszu Uramnak ada az lovat, s ugj kezdze kergetni azta(n) az legent [Mv; MvLt 291. 150a]. 1686 az tordai vitézek elrugaskodának, engem elszakasztának az loboncok [TT 1889. 509. SzZsN]. 1715 mondottanak Sasvari Istvannak talam pajtás tejs részés vagy az tolvajkiáltasb(an), arra mondot (!) nekik nem felelek felölle hogy en is ot nem volta(m). azon Szo utan el rugaskodot [Vaja MT; VH]. 1739 utánna indulának, a' Legény el rugaskodik előllök [Szentlélek Hsz; HSzjP].

elrútoltat elpocsékoltat; a lăsa să strice/să risipească; vergeuden/schwenden lassen. 1693 : az Gelenczey hataron Rákos nevű helyben tillalmas helyemen ... bughlyaimat el rutoltatá marhayval [Hilib Hsz; HSzjP].

elrútul 1816 : Ez gabonás padlása alol alkalmas, felső padlása nincsen, hámbari el rutultak, fedele semmire való [Jobbágyfa MT; Bál. 67].

elrúcsköl elcsépel/püföl; a snopi în bătăi; verprügeln/hauen. 1771 Kővendi Dániel uram Béres-inassát Nagy Josefet kik hurtzolták, kik verték, rútskölték^a el annyira [Vadad MT; VK. — ^aA *tútskölték* olvasat is lehetséges, de a szerk. ilyen szót a régiségből nem ismer].

A jel-re nézve 1. *rúcsköl* ~ *rúcsköl* 1. (össze)gyűr (: ruhát, papirost :) (Hsz). 2. zúz, csomosz 1 (: szállót :) (Duna mell.) [MTsz]. — Noha az utóbbi jel-ben a szó nem erélyi adalékban fordul elő, ez közelíti meg leginkább a szövegünkbeli jel-t.

elrühesedik megrühesedik, rühös lesz, ellepi a rüh; a căpăta rîie; rüdig werden. 1649 Holt masis egi Pey lo megh, az Apahidi menesbe, miuel hogi el Rühesedue(n), az Louak közül kültem uolt oda [Kv; Szám. 26/VI. 530].

elsáncol határárok-vonással (csalárdul) elbirtokol; prin tragerea șanțului de hotar a include în mod fraudulos în proprietatea sa; mit Verschanzen tückisch zum Eigenen nehmen. 1776 : egy nagy darabot Tavalyl Esztendön ... néhai Simon Gabor Uram Özvegye Pap Maria Aszszony alattomban . . . ő Nsga ide valo Tisztartója jelen és ithon nem létiben Santzalt el. és foglalt bé magának circiter hat ölnyt, annak előtte pedig az ő kigyelme Ioszága tsak az ökör Pájtáig extendálodott, és addig volt bé kertelve | Mükis halottuk hogy az Circumvicinált helyből nehai Simon Gabor Uram Curiajához egy darabot el Sántzoltak ... láttuk mük is az el múlt őszön Simon Gabor özvegye hogy egy darab sántzat a Csűrös kertynek végében az Exponens Ur eő Nagysága földgye felet fel ásatatott [Marossztyörgy MT; MkG 36. 5/3].

elsáncoltat határárok-vonatással (csalárdul) elbirtokoltat; a dispune ca prin tragerea șanțului de hotar să se includă în mod fraudulos în proprietatea sa; durch Ziehung des Grenzgrabens arglistig zum Eigenen nehmen lassen. 1804 Ki sántzoltatta, és kerteltette el légyen^a, mi ugyan akkor itten nem voltunk..., de értettük bizonyosan hogy . . . Bartók Josef Uram árskoltatta el [Sárd AF; TSb 51. — ^aTi. a szóban forgó helyet].

elsántikál sántítva elkocog; a pleca șchiopătind; davonhinken. 1841 a tsiko a körakástol el sántikált [Dés; DLt 1541].

elsanyargat elgyötör/kínozt/nyomorított; a chinui; ablagen. 1626/1770 k. : Testi egészségem változek nagy kenra ... Tagambann engem ugy el sanyargata Hogy egyik ujjam sem volt kesz mozdulasra [ITK XLÍ, 75 Fiátfalvi György Pokolbeli látomása 11. vszk].

elsanyarít elsanyargat/nyomorgat; a face să devină sfrijit/pipernicit; abtöten, verenden. 1830 : a masadszori kapáláskor Alamoron is a Harmat a Törökbuza Puszuja vetéseket el forásztá és Sanyarittatta [Alamor AF; TL, „Ion Barák Alamori Disunitus Pap” kezével].

elsanyarodik elnyomorodik; a se șchilăvi; verelenden. 1765 a' Commissarius engemet két istrangnál fogva gombolyégba kötöze, s két oráig ugy tartott kötözve, . . . osztán el bocsátta de az kötözés miatt ugy el feketedtem s sanyarodtam volt, hogy alig álhatok vala lábra későreis [Borbánd AF; Eszt-Mk Vall. 163—4].

elsárgul a ingálbeni; gelb werden. 1715 : az Isten ollja(n) zápor essőket bocsatot, hogy az^a

bizony mind az földben verődött, annak utánna ... semmikeppen nem nőhetett, hanem Csak el Sár-gult, el Fűvesedett [Fog.; UtI. — *Ti. a vetés].

elsárgult sárgára/sárgává avult; ingálbenit; gelb geworden. 1826: Egy el sárgult fejr fátyol keszkenő [Koronka MT; Told. 19 gr. Toldalagi Lászlóné gr. Korda Anna ajándékai közt].

elsárosít sárosá tesz; a face să devină noroios; kotig machen. 1585 Deak Mathe Az eo Mayora eleot Valo vtat Az zekeres Iacab vra(m) Maiora Seowenye mellet valo zep tizta Jarast, vgy Annyera el vztette Sarositotta volna, hogy el veszne az Vth [Kv; TanJk I/1. 12–3].

elsárosodik be/elsározódik; a se umple de noroi; ganz kotig werden. 1778 A' Palusiak azt mondták hogy bizonyosan a' B. Alvintzi Ur eo Nga Tehene volt; de én nem ismértem; mivel erőssen elis Sárosodott volt amint kergették a' nagy Sarba [Záh TA; Mk V. VII/20 Ros Gavrilla (40) jb vall.].

elsároz 1. összesároz; a umple de noroi; mit Kot beschmutzen. 1806 A Borsot leszedtük, és a szalmáját ki típtük az utzára hajgáltunk vele, el is estem es a nadrágomat el saroztam [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 326].

2. ~za magát összesározza magát, összesározódik; a se umple de noroi; sich mit Kot beschmutzen. 1805 a ketskékel játszottunk, mind elsároz-tuk magunkat [Dés; i.h. 136].

elsavanyodott megsavanyodott; acrit; sauer geworden. 1816 Egy tsupor fenekén, egy kis el savanyodott méz [Varsolc Sz; Born. IV. 41 Bornemisza Krisztina conscr.].

elselhet megsebesít; a răni; verletzen/wunden. 1779 Az Exponens Baro Ur eo Nga Morosán Stephán nevű beressit, kik agyalták, sebhették el annyira hogy életetis (Igy I) kéztzege [Záh TA; Mk V. VII/12 vk].

elsenyved 1. elrevesedik/korhad; a putrezi; vermorschen. 1688 Ezen haz(na)k fedelezése el romlot, el senyvet [Kv; BLt]. 1694 felső és alsó házai avagy Pinczéi tsak Sass fakb(an) fel rótt, tapaszos boronafalakból valók azok is penig már el avulta(na)k, senjvedte(ne)k, sorvadta(na)k, ljujadozta(na)k, kivált az alsó részekb(en) [Borberék AF; BfR néhai ifj. Bálpataki János kúria-lefr.]. 1757 A Pajtal mely Rakofából Szegletekben rotatott, erossen el Senyvedett, ugj hogy majd egész Ujjitást Kéván, meg rothadott Szarufáival, és Szalma fedelivel [Ernye MT; L/Lt Fasc. 129]. 1831 jo ép Házomnak Szarvazottya padlása és Falai a sok nagy essőzésések (I) mián igen nagyon el áztanak elsenyvednek [Dés; Lt 951].

2. elrothad; a putrezi; verfaulen. 1769: Az el terített nyers kőrtvely mind el senyvedett [Uzdiszpéter K; TL. Bajomi János lelt. 101]. 1711:

Egy selyem palastot mely is az haborus idő miat bányákban^a rejtetvén el senyvedet, meg evődött [Kv; Pk 6. — ^aÉrtsd: a torockói bányák vmelyikében].

3. elcsenevészesedik/satnyul; a se chirci; ver-kümmern. 1784 a Juhok ... most jo féle fajtájú s feles számbol állók, sajnálottam el senyvedni engedni [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

4. ? elevesedik/gennyesedik; a supura, a se umple de puroi; vereitern. 1716 annyéra megh ette volt az vizelet, hogj az szemérem teste fejének vége tellyességgel el senyvedett, es le hullat vala, az husa, csak az csontya maradt | el nyomoro-dott vala es el senyvedet vala az (: salvo honore:) szemérem teste [Nagyida K; Told. 22]. 1820: készek a pasztorok meg esküni hogy meg gyógyíthatatlan ugy nevezett Farkas vagy mérges tályogba doglott meg a keresett alá hozott ökör — mely anyival is inkább bizonyos hogy a meg nyuzáskor az ökörnek a bal első Lapotzkája, 's a forgo Csontok körül levő Hus, és a Szive az ökör-nek el volt senyvedve, 's a méregtől el fogodva [F.rákos U; Palujk 104–5 Barrabás Áron pap-not. kezével].

elsenyvedt elrevesedett/korhad; putrezit; vermorscht. 1590: Az Owarban, Az Calastromban volt Zakallos porr, melynek az Torom Mya^a Az Abron-chya^b Alsok (Igy I) el Senüettek voltanak. Azokat koteottem meg mas modon Attam kadarnak f. — d. 12 [Kv; Szám. 4/XX. 20 Hooz I, Örinicz sp kezével. — ^aIgy! A fog. zavarossága valószínűleg a szász sp nem tökéletes magyar tudásával magyarázható. Talán arra történik utalás, hogy bizonyos ideig a Toronyban, azaz a korabeli városi börtönben állott puska poros tonnák aljbronzsai ott korhadtak el. ^bTi. a faabroncsos puska poros tonnájé]. 1729: Vagyon . egy oldalos helyben valami el senyvedett, s megh rongyollott Tamoszos kertel körül véve egy jo nagy tagos kert [Buza SzD; JHbK V/2]. 1755 Ezen Majorházhoz közel a' viz felől való Kert mellett, vagyon egy sövényvel kertelt, de el senyvedt, tiz Marhának valo gyenge Istálló [Ludesd H; BK sub nro. 1020 Naláczai conscr.]. 1768 vagyon kötött kapulábakon, melyeknek egyike töviből elsenyvedett, fenyődeszkából csináltatott kétfelé nyíló, régi romladozott galambas kapu [Mezőszengyel TA; ETF 108. 18]. 1814: a' Gróf Ur ő Nagysága itten most közelebről jo Istálót igazittatott az el senyvedett heljet [Banyica K; BfR 117/1 Botos Puntya (I) alias Szuts (56) providus vall.]. 1843 Ezen szomszédolt Curialis Telken az utzárol bé menve nyíllik bé egy elsenyvedt Fenyő Fa detzeka két felé nyílló Kapu három négy szegre faragott Tölgyfa Kapu felek alatt melynek hasanlo kis ajtaja is romladozott [Borsa K; Bet. 1].

elseper 1. a mătura; wegkehren. 1630 reggel ... en seöprem el az vert az agja eleöl [Mv; MvLt 290. 200aj].

2. elsodor; a duce/a lua cu sine; fort/wegreiben. 1653: A régeni hidat is újlag én csináltattam.

De így jártam véle: hogy mikor immár a czövekit és ászkát elkészíttettem volna, az árvíz mind elsepré és esmét újrolag készültem hozzája szintén aratáskorban [ETA I, 149 NSz]. 1851 Kalangyáink ... a' víz ... elseprette [Kv; Pk 7].

3. el/kimos; a spála; weg/fortspülen/schwemmen. 1816 a Török Buzákot a minapi árvíz elsepervén, másodsor vettette Kellő [Somkerék SzD; Berz. 11. 75].

4. elvisz; a rápi; wegreißen/räumen. 1661: Kűsebik mostaha fiam megh mirigjesedek tala(m) ugja(n) meges fog hahnj ... mj nalunk Kegyelmes vram Isten aldomasabol ugjan vadnak kevesen, azért ha belejek esik tudom hogj el seprj [KI. Bálpataki János a fej-hez].

elsepped elposványosodik/sárosodik, *rég, táj* elebed; a deveni mlástinós/mocirlos; versumpfen. 1757: A Falu derekában ben mint egy a' Falu közepib(en), ugy el seppedett a' hely, és azon része a' Falunak, hogy ha hasonló moddal meg nem igazittatik, ezen a részén a' Falunak Tavasszal és ősszel nem képes lészen járni [Koronka MT; Told. 19. 23].

elseppedezett elposványosodott/sárosodott, *rég, táj* elebedett; devenit mlástinós/mocirlos; versumpft. 1820 a' közönséges erővel járo szekerek által nem járhatnak azon el seppedezett úton [Dés; DIt].

elsepedt elposványosodott/sárosodott, *rég, táj* elebedt; devenit mlástinós/mocirlos; versumpft. 1804: ottan ottan midőn Áradás támad, össze szorulván a víz minden felől a' Sántzok mián, az Ország uttyát el nem kerülhetvén, kéntelenítettünk marháink, és magunk veszedelmünkkel is az egészen el sephett rosz helyre belé hajtani a hunnan alig szabadulhatunk meg nagy Veszedelem és szerentsétlenség nélkül [Sárd AF; TSb 51].

elseprés elmosás/sodrás; spälare/ducere cu sine; Wegspülung/schwemmung. 1785 a kohóink és Verőinkre menő pataknak meg áradásakor, azok-haz tartazo Gátaink el szakasztásában, és el seprésiben munkánkknak meg hátráltatásával károkat vallunk, valamig Ujra nagy költséggel meg igazítottuk [Torockó; TLev. 6/1. Transm. 14a].

elsétál (sokaig) sétálgat; a se plimba (indelung); (lange) herumpazieren. 1584: Marta Borbely Balintne vallia hogy a' Borbely-legent mikor feddenek hat azt felelte hogy az Battia az Iesuitak keozt* lakik es oda ment volt senkinék Ne(m) vetet Tudom ezt(is) hogy Nioicz oraigh el setalt az eo moggiok zerent, es haragúttunkis Rea, es az vr(am) fenytetteis rolla, mikor penig Daroczy Boldisarne panazla Nekem a' legenre, az nap estynis kesen kilencz ora vta(n) leowe meg, de az Battia huiatta vala Akkor ell esthwe [Kv; Tjk IV/1. 335. — *A városon kívűl, Kolozs-ruonostoron].

Szk: (vhány) napot ~. 1665/1754: Mikor egy héten az Legény ket napot innepel, vagy két napot el-sétál, tartozik a' gazdája azon hétre fél-heti bérrel [Kv; AsztCart. 16].

elsiet sietve elmegy; a pleca in grabă; weg/fort-eilen. 1590 hallom hogy odben kezdek mondani mi most teritewk ide a' legenj ingeth melj hamar ell vittek, talam a' kuldus azonj vitte el, latam hogy kezdek nalla keresni, en nem tudom lelteke nalla vagy ne(m) mert en el sietek [Kv; Tjk V/1. 6] | Effelett eszel sem Elegedek hanem esmet louara wie, előll el syete [UszT].

elsikamodik el/megcsúszik; a aluneca; ausgleiten/rutschen. 1776 látom, hogy Bota Irimia nyargal Triff Luka után, de Triff Luka el Sika-modván el esik [Katona K; Born. VI. 14 Feleznjka Györgye (50) zs vall.].

elsikkaszt 1. eltüntet/rekcent; a face să dispară; verschwinden lassen. 1758 az rovást le tétették velem az ágyra s a míg az kolcsárt ele hívám addig az rovást el sikkasztották [O.kocsárd KK; Ks 8 ad f. XXIII]. 1773/1778 azon Contractus quoquomodo Déák István Uram kezében kerülván el sikkasztotta, s a' két Vallok(na)k nevek alatt száz forintos Contractust írt [Ilencfva MT; DLev. 6]. 1810 egyszer két bárányt el sikkasztatt [K; KLev.].

2. eltesz láb alól, elrekcent; a achita/curăța (pe cineva); beiseite schaffen. 1818 mindenik Gyermekek elikkasztatta [M.fráta K; i.h.].

elsikkasztás 1. eltüntetés/rekcentés; dispariție; Wegmachen, Verschwinden. 1747 (Pap László-nak) micsoda complicitassa volt azon Szathmari ökrök el Szikasztasaban? [KSz; Ks 27/XVII vk].

2. elkezelés; delapidare; Vermanipulieren. 1770: nem de nem részeseké azok-is a pénznek elikkasztásab(an) [Nagyercse MT; Told. 3a].

elsikoriás kb. elpocsékolás, *rég* elgalázolás; risipire; Verschwendung. 1780: minekünk ilyen Relatit tőnek hogy azon szánto földben esett Nevezetes kár fel téssen három kalongját, és hogy azon kár apro marhák által, u.m. valamely Juh Nyáj által a' földre lött el sikoriása által esett [Torockó; Bosla].

elsind(ik) kb. elerőtlenedik/gyengül; a-și pierde puterile, a se slăbănogi; schwach werden. 1711: a vono marháink igen el holtak, a ki meg marad is annyira el sindig (?)* hogy bé ne(m) foghatyuk [Vacsárcsi Cs; BCs. — *E szó *sind*-nek is olvasható, de ez is — amazzal együtt — előírás lehet *sindik* h.].

elsinkópál elkezel; a șterpeli; vermanipulieren. 1742: ha az Ispotály szénáját ő kglme el nem sinkópálta volna, nem kellett volna az Ispotályt kölcségben ejteni [Kv; Aggm. C. 12 Gábor Ferenc (34) Maroskocsárdról* való kocsis vall. — *Székelykocsárd TA].

elsipánkod(ik) . 1820: az egyik fordulora a földiek meg vadnak, hanem a másik fordulora a melynek fel osztását a mult tavaszal a kajantoiak el Sipánkodák, egy véka vetni valo s'nts [Km; KmUlev. 3 Szentés Dávid kezével].

elsír. Csak e szólasban: ~ a lelke tőle kb. elirtózik/iszonyodik tőle; a ingrozi; sich entsetzen. 1597 Zabo Mihali ... wallia az azzon monda .. az atkozot ember ew gilkossa az en giermekemnek addigh were rongala az agi ala vetette egi egez etzaka mind ot hewert zeginy giermek az alút vér wgia(n) darabonkent ment teolle, amiat kellett meg hahnj semmikeppe(n) az Atkozot emberrel ne(m) lakhatom mert wgia(n) el sir az lelkem teolle [Kv; TJk VI/1. 38].

elsírít ügyesen elcsen/lop, táj elsuvaszt; a fura/sterpeli; (weg)klaunen. 1838–1845 „Sírít, sirül (meg-, ki-, el) annyi, mint tájszótári *serít*, *serül*” [MNYTK 107].

A Tsz-nak itt csak erre a 3. jel-re utal a forrás: ügyesen valamit ellopni.

elsírül ellopakodik/oson; a pleca pe furis; weg-schleichen, sich wegsteht. 1838–1845 „Sírít, sirül (meg-, ki-, el-) annyi mint a tájszótári *serít*, *serül*” [MNYTK 107].

A hivatkozott értelmezés: elserülni ... : annyi mint lopva, búcsuztatva, észre nem véve valahonnét elmenni Székely szó [Tsz].

elsivalkod(ik) felsívít/visít; a scoate un tipăt; aufkreischen. 1629: egi kor Racz Danielne kiöue, felemle az Uranak az feiet, s el sivalkodik az Aszony, hogy megh eölte az Uratt [Mv; MvLt 290. 155aj].

elsorvad 1. elkorhad/revesedik; a putrezi; vermorschen. 1681: Orszagh Haza oldalanal lévő hoszsú Garadics Lapos sindelyezese ighen el sorvadt, mely miatt az esső á garadiczb(an) nem kevés kart teszen [Vh; VhU 543–4]. 1694: Sindelyezese penig ezen Haznak es Kapunak jobb reszént semmi sincs, az hol vanis feletteb el Sorvadot | Va(gyo)n egy szaraz Malom, melyis minden reszeiben, az Padgyan egy par malom kő va(gy)on, Korondgya, Korondgia vas karikajaval meg vadnak, de az Sindelyezese egészen mind el veszett, s sorvadot [Kővár, JHb Inv.]. 1732 (A malom) Víz szerzési, a Silipje a zapor tartó orráig padlott, mely(ne)k mind oldal mind fenék padlása kötéssel, gerendáival edgyütt igen el sorvadtak [Nagyiklód/Szásztzjakab SzD; TSb 51]. 1762: (A kúriának) galambúgos kétfelé nyíló hitván kapui ennek zsendelyezése és a kapufélek a föld színén elsorvadtak [Mezőpagocsa K; ETF 108. 13]. 1852: a haszonbérli állítása szerint a' kerítést — mely fűz ágakból volt 's el sorvadott — az istálló sövény falával, szalma fedele és létezéssel együtt, 1849b-e a' muszka katonaság hordotta el tüzelésre [Km; KmUlev. 2]. 1867: Az egész

csűrőskert körüli kerítés lesorvadt Az údvar körüli sövény kerítés elsorvadt, kidőlt [Buzásbocsárd AF; DE 1].

2. ? elrothad; a putrezi; verfaulen. 1814 a' Groffné fősvénységét lehet hibául tenni, a' ki az Asztagokat mind ott tartya, a' mig azok ott el sorvadnak [Banyica K; BfR 117/1 Ruzs Juon alias Majer (30) col. vall.].

3. tönkre megy; a se distrüge/strica; verderben, zugrunde gehen. 1694 Az Haznak padlása fejer menyezet, az allya Teglával padimentumozott, de igen el sorvadot mind alol fellyül | vagyon egy hat Agosokou allott Mas Szeker szín helyeis, melynek minden Épülete, el sorvadot, elis veszet, hanem csak az oszlopai vadnak meg, azokis meg senyvedeztek [Kővár; JHb Inv.]. 1822 A Pintze Torka el sorvadott meg romlott a Fak be hanyasa miatt [Mv Berz. 21].

elsorvadás pusztulás; pierire; Untergang. 1867 a fő épület falai évről évre ismétlődő vakolást követelték és igényelni fognak, hacsak az épületeket néhány év alatti elsorvadásnak kinem akarja az ember teni [Buzásbocsárd AF; DE 1].

elsorvadozik 1. elkorhad/revesedik; a putrezi; vermorschen. 1798 valami el pusztult régi szőlő volt, de még akkor a gyeplő noha el sorvadozva, de meg volt [Nagykristolc BSz; JHb Bornemisza Anna Mária lev.]. 1837 In gura Lupoji lévő Tonorok egészen körül vagyon Sántolva 's gyalog kertel kerítve, a' kertek el vagynak sorvadozva 's igazítást kívánnak [A. szőcs SzD; Bet. 5].

2. tönkre megy; a se distrüge/strica; verderben zugrunde gehen. 1805 vagyon ... a' Kápolna Domb n. h.-en ... egy Kripta; melynek a' föld feljül volt kő épületig nagyon el sorvadozott és le omlott [Piátíva Ú; BHA].

elsorvadozott elkorhadt/revesedett; putrezit; vermorscht. 1694 iffju Bálpataki János Ur(am) Borberek háza, avagj nobilitar(is) Curiája ... Udvarára, nyílik az uttzárol, két felé nyíló, párkánjos fenyő deszkás kapu, de igen meg bomladozott, töredezett és elsorvadozott | az ... külső és belső Filegoriak(na)k avagj njári házak(na)k sendeljes fedelek, meg szakadozott* és elsorvadozott, ujjitást kíváno [Borberek AF; BfR. — *Múlt idejű egyes szám 3. sz-ű igealaknak is felfogható, s akkor az *elsorvadozik* címszó alá tartozik]. 1825 A Gerendák és Vizi Lábak vagj Stömpöllyok elsorvadozott rothadtak az also kerek alatt és ujjítás nélkül használhatatlanok [Papoc Hsz; SzentkZs Conscr. 189].

elsorvadozottság elpusztult állapot; stare de degradare; Verkümmernung. 1772: egyéb épületeket az elébbieneknek el Sorvadozottsága miá a' Gróff Urfi maga ujjjonnan építtetett [Kis-fenes/O.léta TA; JHbK II/7].

elsorvadt elkorhadt/revesedett; putrezit; vermorscht. 1681: Vas Banyák. 1. Ploszka Bánya

Az Kohoz, vagi Kemenczehez valo szin fa oszlopoko(n) álló, sindelyezese ighen ros, el sorvadott [Vh; VhU 578]. 1745 vagjon egj Szélbe három rekeszre tsinált rész szerint el-sorvadatt, rész szer(int) új oldalú Marha pajta [Marossztkirály AF; Told. 18]. 1760: Az Udvar körül éppen semmi kertelés nintsen, az Tsűrös kerten kívül de ez körülis valami haszontalan már el sorvadott sóvény kertelés vagyon [Báld K; BLt]. 1791 Az Udvar Ház Vagyon a' Curiának Nap Nyugotti részén az Utza felől, Tölgy Fa Talpokra, külömb külömb féle elegyes speciesz Borona rakó Fákboi kirakva, de tsak nem egész el-Sorvadott és majd lakhatatlan Statusban, ugyan Sorvadozott Szalma Fedél alatt [Búzamező SzD; Ks 74. 56]. 1796 Találtunk Egy Tölgyfa ágasokra Sóvényből font el sorvadott Szalmás fedélű Házat mely állott egy Szoba, pitvar, és Kamorából, igen romlott állapotban [Doboka; Bet. 2]. 1797 ezen marha akoi bé vagyon kerítve igen el sorvadott ros sóvény kertel [Ajton K; CU IX/2. 8b] az Utza felől pedig kert let volna, de az is némely helyen, egy singnyi más helyen fél sing magasságu, és el sorvadottnak láttuk [DLt]. 1822 Egy kised ágasokra épült régi el sorvadtt avaték szalma fedelű Hazatska [M.köblös K; RLt Pataki József hagy.].

elsorvaszt 1. kb. leont/ront; a strica; hinunterstürzen, zerstören. 1794 az én majorom előtt pengig kár volna a már jó erősségen lévő martot el sorvasztani [Kv; Pk 3].

2. elfonnyaszt, leforráz; a vesteji; welk machen. 1847 Eleve szeptember utóján s ezen holnap* első két napján tiszta és annyira hideg éjek voltak, hogy a víz künn meg körmódzött; a dér azonban (szél miatt:) még sem sorvasztotta el a szőlőt [KCsI 13 Kemény Domokos lev. — *Értsd október].

elsóványodás a termőképesség elgyengülése/ki-merülése; släbire, secäuire; Versiegung. 1821 Vagnak . . . hat rend spaléban ültetve, vén gyertyán fák, melyeknek árnyékai a veteményező tábláknak el sóványodását és terméketlenségét okozzák [Koronka MT; Told.].

elsóványodik 1. lefogy/sóványodik; a släbi; abmagern. 1759: a Groff ökrei ugy el sóványodtak, hogy a' Borozdában Tavaszszal el estek [Marosludas TA; TKI 2 r. j. b. vall.].

2. kb. (a föld) kimerül, elterméketlenedik; a deveni nefertil; unfruchtbar werden. 1623 Az feoldek igen ell Souanítottak, Azert Rendelyen es zakazon vagy keth hetet Arrays az Zegenysegh hetib(eu) es keth heten az Eott Eott Zaz Embernek valamj barma lezen haytassa rea es ganeoztasson veleik [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1681 Mint hogi eze(n) szőlők ighen el sovanjodtak, kellene Úy ért földel mindenik tövet megh burítani vagi földelni [Vh; VhU 586]. 1803: szántó fölgyeit is tudom az Tkts Exponens aszszonynak, de azok közöttül kevesett mondhatok csak jótskáknakis, nagyobb része el sóványodott majd a haszonvehe-

tetlenségig — sőt Márkodban éppen haszon vehetetlen [Márkod MT; Bet. 5 Émericus Kovács. (63) ns vall.]. 1847 némely határ részek nagyon el is sóványodtak [Dés; DLt].

3. elzsírtalanodik, kiszárad; a-și pierde grăsimea, a se usca; austrocknen, abfetten. 1824 Az Nemes Város vétetett egy rudas Hámot Ujjat, melynek meg kenetése parantsoltatván, hogy feje ne légyen s el ne sóványodjék, vettem egy Kupa Lo sirt 1 Rf 20 x [Dés; DLt 885].

elsőz (bc)savanyított/sóz; a inäcri/mura, a pune in sare; (ein)säuern/salzen. 1774: Káposzta meg terem leg alább nyöltz száz fő melyből minden Esztendőben ell sózva két káddal attunk el [Szentdemeter U LLt Vall. 14].

elsőzott sós, sózással tartósított; sárat, inäcrit, murat; eingesäuert. Szk: ~ káposzta sós/savanyított káposzta; varzá acrá/muratá; Sauerkraut. 1669: Ezen pinczeben vagjon el szozot káposzta edregh káddal [Királyhalma NK; Ks 67 46. 24a].

első, első I. m. 1. primul, prima; erste. 1560 Az elsew feleletwnkhez ezt replicallywk* [Kv; SLt ST. 6. — *Köv. a nyil.]. 1572 eo zolgal volt lean koraba Lakatos Balint hazanal az Elseo felesége eltebe [Kv; Tjk III/3. 30c]. 1574 Kjsz borosniay tompa balas fw ember elszw bizonyosag kjsz borosniarol [HSzj lelemes al.]. 1576 Elsw byzonsag bako Andras Mosony* [Jobbágyfa MT; Bál. 78. — *Székelymosonból (MT) való]. 1585 Első tal Etek kapoztas hus Tehen hussal [Kv; Szám. 3/XXII. 53]. 1586 Ez legien prouentussa Irasanak elseo Capitulum [Kv; PolgK 19]. 1590 Elseo mie Az Zeóleónok Karozta megh az Zeóleóth 55 Ember ... Harmadik mie az elseo kapalas | Elseo nap Elseo tal ettek [Kv Szám. 4/XIX. 11, 4/XX. 37]. 1591 mikor egibe czaptak volna az elseo czapas semmibe mene [Kv; Tjk V/1. 87]. 1592 Ennek imigh az Nyred Martonnenak első vra, Zedchj Imreh, Jstwan kirallial eggiwt ment ki Lengiel orzagba [Kv; RDL I. 63]. 1597 az mely Jozagh, es egieb Ingo bingho marha maradott volna Galaczy Frusina Gyermekeynek az ew elseo vratul Galaczy Jstwantul my eleotteonk Pestesy Janos megh crezte, az ew Mostoha gyermekeynek, tudny Jllik Galaczy Parkasnak, Janosnak, es leanyanak, Annanak [Galac BN; WLt]. 1600 Beoyt Elseo houaban | Beoyt Mas huanak Elseo napian [Kv; Szám. 9/XIII. 17] az Alperes Valamjre ualo gondolatibul jeowe Kadicz falua(n) ... az hazba ... meljben en jo modon voltam az en elseo Vram Thibald Antal vtan [UszT 15/127]. 1605 első eozse vezesben hogy eozse eoket onna(n) volt, az J. oda mene es ala zergete eoket [Oklánd U; i.h. 19/39]. 1615: Első uallo Masodik uallo [Kide K; Törzs.]. 1617 (A lószerszámokat) első industrialauat valtotta ki salatt-iabol More Lazlo [Abrudbánya; Törzs.]. 1625 keolteottiuk reajok Elseo nap ... d 75 [Kv;

Szám. XXVII. 9]. 1669 Husvet innepiben első es második napian [Páké Hsz; HSzjP]. 1718 nem jóvalhatom, hogy klmed el aljon az Contractus mellől, hanem ha az Ur Haller László ur(am) sponte az maga resziről, az első Contractustól el állana [Ks 96 Apor Péter lev.]. 1790 : a mult Században Keserűi Dajka János és Katona Gelei István (így!) Püspökjeink, ez Első' Rákóczi Györgyöt, amaz, Bethlen Gábor b. e. Fejedelmeket arra bírák, hogy a' tzigéres bünök ellen Országos Törvények adattossa(na)k ki [Nsz; TLMiss]. 1812 a' Groffné Aszszony eő nsga a' Groff ur eő nsgn(a)k első esztendei összeve kelesibe(n) a Groff ur eő nsgát mind örökké motskolta mind ez ideig fülem hallatjára Futo Bolondnak, esztellennek, nyomoréknak, élihetetlennek, számárnak nevezgetvén [Héderfája KK; IB. Kolumbán Imre (21) ns vall.].

Szk : ~ kakasszóhor sötéthajnal tájt. 1687 első kakas szokor othon volt Vana Andréka [A.jára TA; Borb.] * ~ *hapálás*. 1590 Az Zelore ualo keölchegh Keouetkezik . Harmadik mie az első kapalas. Kapasom uolt mindenesteöl fogua 163 [Kv; Szám. 4/XIX. 11] * ~ *kölözés*. 1590 Elseo keőteőzeset az zeölének keőteőzte megh 148^a fizettem nekik fl. 11 d. 84 [Kv; i.h. — *Ti. kötőző-napszamos] * ~ *levélezés*. 1590 Elseo leveleszeset az Zeölének levelezte megh 134^a fizettem nekik fl. 10 d. 72 [Kv; i.h. — *Ua., mint előbb] * ~ *víz kb. első* (tutajeresztő) ár. 1828 : pénzre lévén szükségek kérének, és vévének is fel Váltó Czedulába jo Csap-karos Tutajokra egy más kezességére külön külön illy rendel ... Usika Kretsun 13 Szál Gerendákból álló, szélességére két hosszúságára pedig Hevedere közt két Német Öles Tutajra 16 ~ tizenhat Rforintokat, mellyen légyen 1000 jo tsap-karo, és ezt a' jövő Tavasz első Vizen tartozik a Maros partyán számban adni [Vécs MT; DE 2] * *nem ~ dolga* nem először csinál ilyesmit. 1570 Lakatos Benedek vallya Mond az Nemes azzon hogy nem Nytatom^a Mert Netalan valamí fogiatkozás lezen az zarban Eo ez walo Azt Monta hogy ha megh Nytatiais Nem lezen senny (!) fogiatkozasa Mert Nem elseo dolga az felének Nytasa [Kv; TJk III/2. 194. — *Ti. a ládát].

2. elülső; de dinainte, din față; vorder. 1570 Az Jktatas penigh leot az felseo hazakban, Az elseo pinchebe [Kv i.h. 117]. 1589 Ach Palnak az elseo es hatulo keoznek megh chin-lasaert attam f. 1 d. 16 [Kv; Szám. 4/XI. 26]. 1637/1639 Vagjon az első nagj szobaban egy Nemet Orszagy nagy Böregh rakott menyezetes nyoszolya [Kv; RDL I. 111]. 1679/1791 El kezdvén előszer az Ökör tilalmas felől Gyulas felé valo első láb Földben a mérést : juta Mohai részre : 9. Ház hely után 54 öl szánto föld [O.lapád Kük; Törzs]. 1693 : eszakban az első lább(an) [M.pete K; EHA]. 1780 : minekutánna Cserei Uram meg esmérkedett Erdélyi Urammal és a Léányát ... el mátkásította ..., sok ízben láttam hogy üres kotsival jöttek eo kegyelmek ide Bethlenbe ..., midőn pedig vissza mentek a kotsi rakodva volt,

nevezetesen az első ülés fel volt málhálva [Bethlen SzD; BK].

Szk : ~ *ágas*. 1680 : talaltunk ezen haz heján Lo szekerekhez valo rudokat első es utolsó agassokkal tengellyekkel összeve foglalva nő 3 [A.porumbák F; ÁLT. Inv. 19] * ~ *alj*. 1780 k. : Tsináltam az nagy Tár szekérhez az első allyat | Tsináltam az Piratselhez (!) az kasnak uj feneket és az ket tokját, az első allyat, és az ket szélső rudakat [Szászváros; BK] * ~ *fergettyű*. 1625 Kerekés Istuannak csinaltattam egy elseo fergettyűt az Talyigához d 20 [Kv; Szám. 16/XXXIII. 9] * ~ *fog metszőfog*. 1617 volt Thot Ferencznek valami vezekedesse chiani Jstuan-nal, s megh bekeltetek eeket tudom hogy 50 frt keőtelet veti vala Mihalfy Thamas, monda chiani Jstwan el raghom ugia(n) ha lehet azt a keőtelet, monda Mihalfy Thamas, ha ragni kezded tudo(m) hogy az ket első fogad ky teórik bele [Msz; BfN Thomas Janossy de Mogioros vall.]. 1847 Rozának két első also foga most buvik [Kv; Pk 7] * ~ *tengely*. 1591 vettetem Szamot Gaal kowachyol, Az elso Tengelt vyalon wosaztta Segyttő zegetis Chymalt nekye alttal Rayttak 3. Tengelt weg Szeget Js Cynhant [Kv; Szám. 5/I. 10—1]. 1743 mind az első és hátulo tengejekeken simelly karikák [HSzj tengely al.] * ~ *ssilip* záportartó. 1781 a' Malomnak Talp fái meg vótanak téve és verve Az első Silipet (!) mely Zápor-nak mondattatik, igen erős jo Silip jól conservállya a' malmot, de Víz eresztő Táblái nintsenek lántzakkal beli eresztve, de helyei gerendái, Srofon járo fái meg vannak Makán Ursztól téve [Mihálcfa AF; Eszt-Mk].

Hn. 1557 Pratum Elsew wevlgh^a dictum [Kv; TanJk V/1. 10. — *Később, máig terjedőleg *Elő-völgy* alakban használatos; ez a városhoz legközelebb eső völgy egykor a város szénafüve volt]. XVII. sz. v. : Az első s külső labban [Mezőbánd MT]. 1703 Az első Padban [Nagyiklód SzD]. 1737 Az Erső Erdő neveztetik Szurdok Főnek mely vulgo Diszno kosárnak is hivattatik [Bádok K; BHn 24]. 1765 : Az első Padban [M.szovát K]. 1767 Az első Szénafübe. az első fel Hágoba [Toldalag MT]. 1768 az első Lábban [Gyalu K]. 1774 Az Első Hegyben [Mezőveresegyháza SzD]. 1775 Az első Lázban [Jedd MT]. 1807 : Első Sásó szerben (sz) [Póka MT]. 1814 A' első Fagygyasba [Pusztakamarás K]. 1844 : Az első feljáromban [M.szovát K]. 1848 első nagy búkkón [Szövérd MT]. — A jelzet nélküli adalékok az EHA-ból valók.

3. mellső; anterior, de dinainte; vorder, Vorder. 1820 az ökörnek a bal első Lapotzkája, 's a forgo Csontok körül levő Hus ... el volt senyvedve [Frákos U; Falujk 104—5 Barrabás Áron pap-not. kezével].

Szk : ~ *láb* mellső láb. 1771 : (Az ökör) elso Lábaji elé felé az hátulsok hátra, es az ökör addig fel nem kelhetett mig Varga Jancsi az tőket az labarol el nem hengerített [Mezőmadaras MT; BK. Musta Jánosné Nasztaszija (40) zs vall.].

4. (időben) legelső/közelebbi; primul, prima, proxim, proximā; ehest, nächst. 1667 egiesenen executio tetelre el indulank, melliet esze(kb)e veven Dali Miklos és Nagi Istvan, mindgiarast az Kirali Birotol Tilalomra törvent kerének, es szokot jussát az Kirali Bira(na)k megh advan első szekre el Tilta(na)k, de, külső avagi belső szek legiene azt nem aperiáltak [Ász; Borb. I]. 1773 Ngod közelebről mëltoztatott vala . . nékem parantsolni, hogy . . az Excelsa Commissionak lett végzesinek Mássát ki irván Ngodnak el külgyem; mellyhez képest rajtam abban semmi el nem mulván, első alkalmatosságon annak el küldesivel kötelességemnek meg felelek [Nsz; i.h. II Motok András ügyvéd lev.].

5. elsőfokú; de gradul intii; ersten Grades. 1802: Nemes Forro Lajos (akivel első unoka Atyafi vagyok:) szállásomra jött [Mv; Borb. XXXIX. 53 Jos. Bako de Siklod (30) táblai scriba vall.].

Szk: ~ vér legközelebbi (vér)rokon. 1604: ha el wezöd az feleert, az felę kedig saiatom, az mint meg mondottam, azert azt cziak kezembe kiwanom, ha kedig azt tagadod, hogy Illien wer gwker nem wolnek . . ki fogok meg bizonitom hogy Engemet Jgy Illet az mint meg mondottam, s en wagiok aban Elseo wer [UstT 18/21].

6. legfőbb/első; cel mai important, cel dintii; erst, höchst. 1620 k.: (A sólymokat) en hozzam hozak uagj feieruarath lennek, uagj Deuan, megh ne hadgiak ehezni eoketh, Jol tarczyak az uton, ere kg(ne)k mingjart go(n)gja elseo legjen [MNY XXXV, 262 Bethlen Gábor kezével].

7. legelső, fő; cel dintii, principal; erst, Haupt-. 1590: Megh értettek eo kgmek varosul a' be gywtessenek első ratioiat melj illet Byro valasztast, az Walaszt Byro helyet. Eo kgmek semmikeppen Byro valasztasba nem elegytik magokat, holot az Vristen Biro vramat Igyarto Mihalt, kit valasztottak volt, meegh az eletbe(n) megh tartotta [Kv; TanJk I/1. 149].

Szk: ~ rend ? főrend. 1602: Mjuel hogy az Zekelsegh kozt sok visza vonasok el igazitasara az zekelsegnek General(is) gylesenek kellett lenni, Vegeztwk azert az elseo rendreol^a [UstT 16/15. — *Köv. a hat.] * ~ rendbeli főrendbeli. 1739: Kedvetlenül értettük, hogy az Isten haragjának engesztelésére s duplās ostarának elfordítására rendelt bõjt nem kezdett volna observáltatni, sõt sok helyeken magok a tisztek és az első rendbeliek hadták volna félbe, scandalisálnának vendégeskedéssel, musikáltatásakkal, tánczokkal melyből példát vett volna a község is [SzO VII, 398–9 gub.].

8. elsőrendű; de primul rang, de clase intii; estrangig. 1685 Szemelt Buza szenib(en) Cub 35//. Mosott Buza Cub. 15//. Rostalt szép buza Cub 200//. Első Fejér Liszt Cub. 10/. Második Fejér Liszt Cub. 10//. [UtI]. 1726 Az iten livo Piros Buza vot 138 kalongya Elcsipelven első buza evenialt belőle 211 veka [Szentpál K; TKI Mihály deák kezével]. 1774: ezen Szõllõnek Borát négy felé Szokták Szũrni ugyimint: első, és másod-

dik Szin Bor mellynek egy az arra, harmadik az első Sajtolás, melly Lészen Közép Termeskor 50. Veder ennek kupája el mégyen minden időben 8. poltrán az negyedik féle második Sajtolás ennek kupáját 2. Petákon szokták adni [Szép-kenyerüsztmárton SzD; KS. Conscr. 100].

9. ~ céhmesterség főcéhmesteri tisztség; funcia de staroste prim; Art/Würde des Obergildemeisters. 1846 az első Czéh-Mesterség a' Tiszt. Unitariavallás hit sorsosait illetvén, három egyén candidáltatott [Kv; ÖCLev.].

E szk a .céhmester 2. al. jelzett, vegyes nemzetiségű és nagy taglétszámú céhekben választott két-három céhmester közül a korbeli v. szolgálati idősebség alapján rangban első tisztségviselő tisztségére vonatkozhatik.

II. Fn-i haszn-ban: 1. (minden más hasonló megelőző) első személy; primul, prima; der, die, das Erste. 1570 Dorothya azzon Zygarto Gergy Zellyereh, Ezt vallyia mint az elsew [Kv; Tjk III/2. 74]. 1583 (Eothwes Orban) Jol biria vala akkor magat, Igen Iol lakot a' feleségevel az elsővel [Kv; Tjk IV/1. 118]. 1771 (Ungvári Erzsók) meg hazasodot az természet elle(n), feleségeit paraznasagban ejtette, kik közzül az elsővel hét vagj njolcz esztendeig fertelmeskedet [Kv; Tjk XV/1. 68. — Egy szexuálpatólógia körébe tartozó ügyben hozott ítélethől].

Sz: mindenben ~ akar lenni mindenütt ott akar lenni. 1570: Zygarto Mathias vallyia hogy Egykoron Meryt volt az kwthon eo ez vallo, Es hogy ely haggya az Merytest, Megien oda Zygarto gyérgh gyermeke Es az kwth kerekéhez Nywl, Az kerek meg Serthy az kezet, Synia kezd az gyermek, ky Jew az Zeoch peterne es ezt Mongia Had Jarion Az Eb kwrwafya, Mert Mindenbe elseo akar lenni [Kv Tjk III/2. 74b] * sem ~ k, sem utolsó(k) nem vagyunk. 1573 k. (Barát István) azt mo(n)gya^a hogy En az ő kegelme hazat meg kyssebyttette(m) sem En sem az en tarsom meg ne(m) kyssebyttettv mert neke(m) hytom wolt ő wele kywel mostanys egmassal lakwnk Jsten zerint es ez Illyen dologban my sem elseok sem wtossok Nem wagoonk [Kv; Tjk III/3. 262c. — *Kys Mihál prókátora által feleli].

2. elsőnek említett személy; primul, prima; der, die, das Erste. 1782 azon beneficiumat nem az irt szükségekre fordították, hanem némellyek az első(k) közzül el körhelkedik (!) meg iszzák [Torockosztgyörgy; Thor. XX/4].

3. sorrendben az első dolog; cel/cea dintii, primul, prima; Erster, Erste, Erstes. 1577 elseo Alpreth Masodik Szynie harmadik Szouaros Negiedik Zaproch Ewtódi Vasarhely [BSz; Ks]. 1793: Elsőbben mind a Szarvas Marhákat, mind a Lovakat két fele választottuk. . . Annakutánna egyenlő mertekü pappirusból két Cinkust tsináltunk edgyikre azt irtuk első, a másakra azt másod- dik [Bodola Hsz; BLt 2].

Sz. 1620: ezt is monda vayda Janos en előtte(m) hogy az vayda Janos palloianal tanaczkoz- nak vala, mondak hogy az vayda Janos palloiat el hanniak, mert az falu földén vago(n) de en mondek nekiek, el ne hanniia kegltek, mert az

utolsó nagyobb lezen az elsőnél, és ne(m) haniak hozzá se(m) niultak [RLT O. 5 „Sos Mihály kidej” Doboka m. vice bírāja” (48) vall. — *Kideből (K) való].

4. első pont/említésivaló; primul punct, primul lucru de amintit; das Erste. 1570: Elseo hogy minden marhayat wehessek el egyetembe mindenüt walokat, ... Masod hogy az Bereztelky haznal es hazba lehessenek Harmad hogy az el keoltozesre aggyanak ... tyz zekeret [Gyf; JHbK XLV/46 Bekes Gáspár lev.].

5. előző dolog; cel/cea de dinainte, cel/cea din față; das Vordere. 1568: Jmmar Nyegyedik (!) Chyatornayat tudnak az haznak de mindenkor az fesos viselte gongyat asz Elsonak Az hatulsonak penyg szobo (!) Antal [Kv; TjK III/1. 217]. 1586: le vetkezek az Azoniom es az elseo hazba hagyja Bowet az elseobe Mene halnj [Kv; TjK IV/1. 569].

6. elsőként érkező (ember); primul sosit; als Erste(r), die Ersten. 1701: (A német katonák) Gyimes-Lókára^a erőszakosan hajtották az embereket, meg összegyűjtötték őket, az elsőket a vártára vitték, valámig egészen összegyűjtötték [Dánfva Cs; SzO VII, 72, — *Gyimeslok Cs].

Elsőbb I. mn 1. közelebbi; mai apropiat; näher. SzK: ~ *dg/vér* közelebbi rokon; rudă mai apropiată; näherer Verwandte. 1602: az Hazat előrekeget maga(m)nak keüano(m), mert ha eois Atiafy hosza de en elseob ver nagiook hosza [UstT 16/67]. 1606: az effele feoldnek . engem illetnek eleob az J. azzon(n)al, mert az effele eóreksegh ozlasos en velem, mely helyben en vagyok jmmar fiú agh, az J. aszonj pedig angj, mas az hogj az kj elseob agh ebben ez feoldben, es hosza tartozandojban Mattias Miklos neüy nekem hatta hogy kezembe vegiem es megh tartsam, Adott volt batiam Zent Kiraly Georgy ez Mattias Miklos attianak f. 3 arra az eóreksegre | En azt mondom hogj ereóten ez tilalom, mert fekete margit es Sandor jelen voltak . melynek ellengeznek az tilalom teüeók Fekete Margit es Sandor Azt mo(n)dgyak hogy eók elseob verek az malomhoz [i.h. 20/29, 43–4].

2. korábbi, előbbi; precedent, de mai inainte; der, die, das erstere. 1619 Borbandi Mihalj Relictaia Dienes Margit Aszony az vranak elseob felesgetöl ualo giermekit, ez Inuentariumban specificat Jokrol, es minden egieb dolgokrolis kez penzul megh elegite vgi mint f. 50 d. [Kv; RDL I. 107 Andr. Junck keze írása]. 1765: mind két feleknek allegatioji ad examen revocaltatvan, vilagosan ki jönnek a Novizáns Anak mind szinte az első Documentumok szerént pronuntiatatott Deliberatumban, ki irt tselekedetei [Torda; TjK V. 265]. 1782: elsőbb férjémtől néhai Sugo János Uramtól hallottam [Galambod MT; Told. 29].

3. első; cel/cea dintii, prim, primă; erste. 1776: elsőbb ütésivel a páltzám mindgyárt ketté hasadt, másodszori ütésivel a páltzámnak nagyobb végét ismét meg ütő [Szentenedek MT; Told. 28]. 1777: Makai Mihály ... volt fia elsőbb, és idősb

Makai Mihály Uramnak [Dés; Borb. I]. 1813 Jo emlékezetibe lehet a Migos Aszszonynak, hogy még az elsőbb Házassági esztendejekben is, a Tisztelt Migso Groff Ur ó Nságát mint Férjét nem betsülte, minden aprolékos dolgokért, Férjébe akadt [Kiik; IB instr.].

4. főbb; mai principal, mai de căpetenie; Haupt-, höher. 1714 Szebenből egy Asztalos legény jött, első(en) pedig mind az Kövendi Ur(am) nevével volt ide valo jövelete meg kénáltatván az elsőbb B Mestereket kovetkezvén az kenaltatas Kovendi Ur(am)ra mikor meg kenaltak betsülettél vévén aszt izente hogy el varja [Kv; AsztCjK 80] | sok olá legények gyűlték a kalugyerhez tanólni oláh deákságot; azok között volt egy Gligorcsa és Urszul nevű elsőbb deákok, kik is kezdtették ezt a darab kaszálot, amelyen állunk erős bükk erdőből kivenni [Déda MT; BfN 16 r. tanú vall.].

II. fu-i haszn-ban. 1. az előbbi személy; cel/cea de mai inainte, primul, prima; der, die, das Erstere. 1797: mindenben Ugy mint az elsőbbek vallanak [Náznánfva MT; Berz. 3. köteg 3. N. 21].

2. előbbi dolog; cel/cea de mai întâi; das Erstere/Frühere. 1814: ugy szintén tsépeltetett is vagy két hat esztendőse elegyes, de már szinte rothadásba indult Buza Asztagokat, nem Külömben egyet egy Két esztendőt, mely nem romlott volt el olyan erőssen, mint az elsőbbek [Banyica K; BfN 117/1 Kertész Ursz (60) hortulanus vall.].

III. *hsz* 1. korábban, előbb; mai curind, mai devreme; früher, eher. 1747 aki közüllők elsőb jött oda csinálta Szállását a hova akarta vagj a másik mellé csinálta a szállását, vagy tavuliyabb a hová tettzet [Sztolna K; JHb 74]. 1772 elsőbb Gál László hala meg annak utanna .. a Felesége [Dálnok Hsz; Kp IV. 263].

2. az imént, előbb; adineauri, cu puțin inainte; vorher, soeben. 1756: Egyebütt a Virágos kert, és az elsőbb describált Vad szöllővel bé fedet Arnyék, és Sajto szín előtt vadnak külömb féle Alma, és Körtvely szépen meg fogont 10 oltoványok [Branyicska H; JHb LXX/2. 31].

elsőbben 1. (leg)első esetben/alkalommal/izben; întâia oară, prima dată; zum/das erstenmal. 1663/1728 Senki három forint erő dologert Szekre ne mennyen perleni, .. hanem it az Falu előt, indittassek meg mind(en) dolgok elsőbben, es ugj bocsattassek apellatiob(an) mind(en) dolgok a' kik arra valok lesz(ne)k [Szentmihály U; Törzs]. 1696 Mikor elsőbben idősbik Czegei Vas Gjorgj Ur(am) megh házassodék [Mv; Bál. 85]. 1703: feje kötött vagy elsőbben az T.N. Lázár Ferencz Ura(m) földire Szállot vagy egyéb örökös Jobbágy [Gysz; LLt]. 1746: ez A. két ízben volt kezdője a veszekedésnek elsőbben mikor meg Szidta az It, másodsor mikor ugyan tsak utól érvén pálczával aggredialta [Torda; TjK III. 91]. 1769: senki ő Felsege országából külső országokra ki menni ne merészellyen, sem mást ki szöktetni avagy ki tsalni ne bátorkodgyék ezek(ne)k elől jároi, Szöktetői, Csalogatoi elsőbben öt eszten-

deig, másodsor 10 esztendeig való tömleczre és közönseges munkára büntettetnek [UszLt XIII. 97 gub.]. 1774: Az én szakátom melléis attak volt egy Jantsi nevű oláh fitzkót két versben is, hogy szakátástot tanuljon, ez elsőbben innét ell szőköt, . másodsor viszzá hozván lakot egy darabig nálam, töllem viszzá ment az kastélyben [Szentdemeter U; LLt Vall. 49]. 1798 Pápainé Aszszonyom ellen való Processust még az el-mult Esztendőben meg-indítottam, de a sok ide s tova való törvénytelen kifogások, és Dilatio kérések után még most kaphattam Feleletet elsőbben, azis nem meritalis, hanem haszontalan ki-fogás-bol áll [Torda; Borb. II]. 1843 A' Dereszte körül lévő porondos Helyet, hogy elsőbben mikor fogták fel, nem tudom, mert én ifju ember vagyok, 's udvari belső szolgálatot tettem, ott nem bolyogtam [Bodola Hsz; BLt 12 Ambarus Ferencz (26) szolgáló ember vall.]. 1849 Ezen Háznak az ajtó-ját Pedig féjszével Sárdi Nonuj vágta fel elsőbben [Héjjasfva NK; CsZ].

2. korábban, előbb; mai curind, mai inainte; früher, eher. 1599: Zitkai feleöl pedig most kesebben es elsőbben(n)is egiebet ne(m) szollek hane(m) mikor raita(m) chelekedett factumi feleöl bizonitok Akor zitkay feleollis bizonitok [UszT 14/36]. 1637 ha Kelemen Janos uramnak elseoben holta teörtennek, hogy sem mint Colomban Keresztesek(ne)k, . adgion az posteritasa f(lore)n] 20 [Szentgyörgy Cs; IB]. 1641/1642 Bizonyossan tudom hogy Desffalui Anna mene elsőbben Ferhez az neyenel..., mert ket auagy haro(m) hettel is elebb leön az Desffalui Anna Berze Mihalyne aszonio(m) lakodalma [Mihályfva NK; JHb XXII/37]. 1774 Negy nap kezdetttük a' szüretezést, mert én valamivel elsőbben fogtam hozzá [Szentdemeter U; LLt Vall. 36]. 1777 Hány Eszten-deje hogy meg halaloztot Etkzen András Uram nem tudom, de azt tudom hogy a felesége elsőben holt meg mint maga [Albis Hsz; BLv.].

Szk: vagy ~ vagy későbben. 1598 En arról azt mo(n)dam latom kegdet, s hallo(m) az kegdszaúat, en kez vagyok vagy elsőbben vagy kesebben . fogiunk bechist [UszT 13/38].

3. előzőleg, előzetesen, előbb; in prealabil, mai intii; vorher, zuvor. 1745 Sárvári Bota Mária Captiva Meretrix elsőbben a Plengeren, Mint afféle Szokasos Bestelen Kurva Kemenyen meg veszzsöztessék, azon tul fel korszoruztatván, in Exemplum aliarum a Piaczot a hoher három-szor kerültesse meg véle, az után ki kisirtetvén az Varosrol es annak határárol Ugy el távozzon, hogy soha többé ezen Hellysegen Ne láttasson [Kv; TjK XVI/5. 4–5]. 1784: Törvénytelen, és Calumniosa a' Querulansok(na)k procedurajok, mert elsőbben Malmunknak gatatskajat potentios el vagtak, tollalták s annak utánna kívánnýák a' differentiát Sopiáltottni [Szováta MT; Benedek lev. (Mt) Jeremiás György és Lőrinc kérvénye]. XVIII. sz. v.: Minek utánna a Marha meg betegedik ... Elsőbben a Varasbékát meg kell szározatni és aztjs appron meg törni, es alma eczetbe, kettőnek egy békának a porát beadni [UszLt X.

80]. 1829: Az el kotyavetyézett vagyonok tudom hogy elsőbben hit mellett meg betsültettek, az után a maga idejében illendő arron el adatattak [Algyógy H; Bet. 2 Dávid György (45) szolgáló ember vall.].

4. először; intlia/prima datā/oarā; erstens. 1872: Elsőbben Másodsor Harmadsor ... [Völcs SzD; SLt LII. 9].

5. (leg)először (is); in primul rind, mai intii și-ntii; erstens, zuallererst. 1644: Egj Ember Magassagniera megie(n) vala ki a langh az Nagj Miklos kemenie(n) Altal futek, Elseobbenis en hagek feöl az haz teteyere [Mv; MvLt 291. 432a]. 1779 Az Pestisről . Minden Reggel kiválképpen az Gyermekes Diobelet, vagy Mandola belet, vagy Magyarot, es Fűget egyenek elsőbben, vagy valami Safranyos, Fa hájas (!), fa olajos boros Czibret [Ks; 48. 84 Medica instr.]. 1774 tartozott elsőben a határbíronak hirt tenni és kárlátásra hini [HSz] kárlátás al.]. 1814 A Groff Ur ő Nagysága . . el verettetett elsőben egy őt vagy hat esztendő régi romlott Kas Törökbuzát [Banyica K; BfR 117/1 Kertész Ursz (60) liortulanus vall.]. 1819: Szabo Borbára elsőbben erőssen meg hűtöltetvén, le tett Hite után az eleibe adott kérdésekre vall e következő modon [Kv; Pk 2].

6. elsőnek, elsőként; (ca) primul, (ca) prima; als Erste(r). 1730 En semmit egyebet nem tudom (!) hanem hét főnn reggel jövének elsőbben Donát János Uram, Szabó Tamás, Mihálc Balás U(ram) ., s- hozának őt pólturnát, s- mondák hogy Vizi Miklós jószágá felén találták, s- töllem égett bort kérenek rája, s- én adék [Altörja Hsz; Borb. I. Danka Lászlóné Ilona (40) nb vall.]. 1736 az fő-innya-adó elhozta az bort, keziben lévő ezüst tángyerra kitöltvén benne egy keveset, az elsőben az fejedelem szeme láttára megitta [MetTr 336]. 1848 elsőben ő ütett meg engemet [Dés; DLt].

7. eleinte, kezdetben; la inceput; anfangs. 1653 A Vásárhelyt lévő had előtt Székely Móses volt elsőben, de elméne alá a fejedelemhez [ETA I, 67 NSz]. XVIII. sz. eleje elsőben semmit sem kell kedvezni néki, éjjel hordozzák leg inkább Szantáson, és mindenűt, így ha jól bánnak velle, harmadnapra jól meg tanól [JHb 17/10 lóttási ut.]. 1752 János István ... elsőbbe(n) Jánosnak, az után Istvánnak mondotta magát, onnat János Istvánnak mondattaték, vagyis nevezeték, azután Czufoson Csontinakis hívák [Désháza Sz; Ks 101]. 1793 az öreg Sorbán Márton elsőbben Vintzellérséggel, azután Majorbírosággal, utollyára pedig mintegy Tisztartoi hivatal forma szolgálattal szolgált a Néhai Bárot [Kémer Sz; TKhf 13/34 Nic. Balog (72) vall.]. 1817 k.: az új Biro-lról Nagyságos Groff Ur annyit írhatok, hogy lágyotska, de talám meg szokik, mert külömben eléggé ügyel a parantsolatra – elsőben én is meg busultam volt hogy nem Nagysagodhoz való hanem már naprol napra serényedik [Héderfája KK; IB]. 1823: azt hallottam hogy a Léány elsőben ... meg terhesedésit a sogorára vallotta vagy mondotta volna, de azután a ... két egy-

háziunak úgy adta ki, hogy Csernátoni Samuel Uramtól volna [Radnótfája MT; TLt Praes. ir. 65/1827 Csorvási József (73) ns vall.].

◇ Szk : ~ is. a. legelőször (is), mindenekelőtt. 1669 Kapikia Bőer Sigmond Instructioia be érkezve(n) az Portara .. elseobb(en) is szorgalmatos serény vigyázással ... jo akarokat szereze(n), es czinállion [Törzs. fej.]. 1757 (A) Paten-seket elsőbbenis erőss Hittel meg esketvén, az előnkbe adatot utrumok szerént jól meg examinaltuk [A. gyékényes SzD; Ks]. 1762 a midőn Falu közönseges erdeit osztották fell, elsőbenn is egy darabocskát az Udvar számára ki osztottak, s azután egymás között fell osztották [Bögöz U; IB. Andreas Kováts (47) jB és Andreas Csiki (35) jB vall.]. 1763 ad Faciem Loci ki menvén elsőbben is az belső Nehai Lippai Andras örökös Sessioját ki járván, kimutatgatván, szomszédsagait Specificálván, ki mutogatván kik szomszédságokban légyenek [A. detreheim TA; Born. IX. 44]. 1804 a mely Vallokat előnkbe állattak azokat mi elsőbbenis erős Hittel meg Eskettük, annak utánna az Utrumokra szorgalmatosan meg kérdeztük végezetre Hitek után tett feleleteket a következőzendő mód szerént meg irtuk [Usz; Borb. II]. — b. legelőször, az elején. 1786 : a' kérdésben lévő Cseresnyésről minnyajon azt valljuk .. hogy eztiis erdős-bokros cziheres helljből kezdette volt elsőbbenis frtani plantálni szaporítani . Nehai Varga Mihály [Berekeresztúr MT Bet. 6].

elsőbbeni előbbi; de mai inainte, precedent, anterior; vorherig, früher. 1753/1781 : az idős Kun Miklós Ur meg halván, Özvegye Báro Jósika Imre Ur elő Nagyságához ment volna férjhez, elsőbbeni férje meg halálózása után [Máda H; JHb LXXI/3. 260]. 1763 a Mlsagos Guberniumnak .. elsőbbeni szabadsagunkban valo restituáltásunk aránt Instantiát adtunk oly moddal, hogyh Felseges Asszonyunk eleiben Submittálnák elő Excellentiájok a mint hogyh ugyh értettük, submittáltákis [Hsz; UszLt 16].

elsőbbi előbbi, korábbi; de mai inainte, precedent; früher, vor(mal)ig. 1797 : Ezenn Láb földnek egy nagy részéből, az elsőbbi Erdő levágatása után, megint tseplesz, és bokros Erdővé vált [Szentegyed SzD; Wass. Conscr. 152]. XVIII. sz. v. az elsőbi Kegyes Válasz [Kissolyos U; Márkos lev.]. 1800 : az antiqua sessio Száma ugy es azon Számmal vétetődjék fel, mint, a' mint az általunk elsőbbi itt Létünkör figáltattat vala [Mv; Tsb 24]. 1831 : Ugy tudom, hogy elsőbbi férjhez menetele előtt vastag lévén, Ekklesiát követett volt [Angyalos Hsz; HSzjP Bak Istvánné Dálnoki Sára (33) libertina vall.].

elsőbbik előbbi; de mai inainte, anterior, precedent; früher, vorherig. 1583 Bothweos Mihály Nag Baniay vallia Tudom hog az en feleségem is veót ket gira ezwt marhat Bothweos Orbantol az elseobik felesége elteben ky teot f. 87 [Kv; TjK IV/1. 118].

elsőbbször 1. (leg)első esetben/alkalommal/izben; intia oarā, prima datā; zum/das erstmal. 1769/1784 : magam is jelen voltam egyszer, gondalam elsőbbször [Galamod MT; Told. 29]. 1799/1816 Dálnoki nms Lázár Borbára Asszony elsőbbször két, másodsor három köből Gabonákat vitetet le a magok Házokhoz [Dálnok Hsz; Kp IV. 317 Szóts János (56) béres szolga vall.]. 1844 : Elsőbbször hűtölttettem most meg ezen dolog iránt [Szászfenes K; KmULev. I Gál Mojsza (70) col. vall.] | Tengerit kapált elsőbbször [Born. P. IIIC].

2. előzőleg, előzetesen, előbb; mai intii, in prealabil; vorher/erst. 1665/1793 Ha kik pedig törvényt mozdittanának az ilyen dologban egy forintig valo dolgot s pert Székre ne appellálhasson alioquin, hanem elsőbbször plene et integre tégye le az apelláló fél az egy forintot [A.csernáton Hsz; SzékFt 27].

Szk : ~ is legelőször is. 1804 elsőbbszer is az hejnek Színén erőss Hittel meg eskettük [Szászerked K; LLt Csáky-per 274. 20].

3. először (is), pro primo; mai intii, in primul rind; erstens. 1789 Ugy itilik, hogy ... elsőbbszer elszakasztotta volt a Gátot* [Désfva KK; GyL. *Ti. az árvíz]. 1792 A Felső Lopugyi Mostani Fungens Papp Popa Joszip ... Panaszol ellenem, Elsőbbször a' véget hogy én tölle az előtte volt Popoknak Birtokában lévő Ecclesiasticus Fundust el vettem volna [Roskány H; Ks XLVIII/7a]. 1801 Elsőbbszer Nehai édes Atyánk meg osztaván mű Testvérekül Másodsor . Harmadszor [Szókefva KK; Kp II. 58].

4. az imént, előbb; adineauri, cu puțin inainte; (so)eben, vorhin. 1742 Az Elsőbbször meg nevezet Nobilitaris Curia [Koronka MT; Told. 26].

5. eleinte, kezdetben; la început; anfangs. 1771 még azt tudtuk elsőbbszer; hogy pénzen vásárlták meg, s azért hordják a' szépit s a nagygyát a fának, azután tudakaztuk hogy mi formán nyertének szabadcsagat az Erdőlesre [Nagymuncsel H; JHb 93. XIX. 6].

Ha. 1806 elsőbbszer [Kóród KK; Ks 67. 47. 27]. 1815 elsőbbszer [Hodák MT; Born. G. XV/13]. 1818 elsőbbszer [M. frata K; KLev.

elsőbbszöri előbbi; de mai inainte, anterior, precedent; vorherig, früher. 1705 Nehai idvőzűlt elsőb szeri édes Feleségemnek Réthi Annának három Gyermeke [Altörja Hsz; Borb. II]. 1765/1770 Lehet ugyan hogy Simén András Uramat ell pusztult Malmának elsőbbszöri fel allitaskor épittetésétől valaki tiltatta légyen; de azon tiltásrol bizonyost nem hallottunk [Széplak KK; SLt Transm. 197]. 1829 ő ez elsőbbszöri meg itélésre, mindjárt meg hagyta a' Szék árulo Legényeknek, hogy adnák ki* [Kv; MészCLEv. — *A pénzt].

elsőben 1. első esetben/alkalommal/izben, először; intia oarā, prima datā; das/zum erstenmal. 1584 Elseoben mikor chehi Caspar az Darochy Istwanne hazara Ieowe Eyle, ... Nem vala hon

Daroczy Istwanné eo maga hane(m) zomzedsagban vala, ... zabliás kezzel gyakdosa es fel hania az Agyat, Azonkeozbe megh Jeowe Daroczine Az zomzedsagbol [Kv; TjK IV/1. 345]. 1585: Tudom hogy zegeny el Ada hazat hogy fellieb emelhesse a' fiat es Iob hazat zerezhessen neky, es mas hazat veon, Amikor penig a' fiat Ianost elseobe haza hua hazas koraba felesegesteol Eniedreol, Semyek Ne(m) vala a' fianak chak egy tollu zarat se(m) hozanak [Kv; i.h. 437]. 1592: Sigmond lewele hogy senki Ne idezhesse az Coloswary Embert egiebvue elseoben, semmy dologert, hanem csak a' Coloswary Biro eleibe [Kv; Diósy-Ind. 40]. 1600 k.: Elsőben szegeőttem vol (!) fel esztendőre hozza akorra Jgirt vala f. 3 [UszT 15/69]. 1672 Az mint ide fel az Adamosi, s az Borzasi határ szeljben edgj patak szakad az kvkeölleőben ott szokot elseőbe(n) ki uetni ez az kvkeölleő, annak utanna oszta(n) fordul az kvkeölleő arradása uagj ki uetese, az Dombai hatarra [Ádamos KK; JHbK XXI/16]. 1688 Elsőben mikor az eo Felsege hadai be jöttek a' markotanok az majorbol 40 Kalangya buzat ki hordotta(na)k [Kv; UtI]. 1693 Elsőben mikor alkuttak hogy fel miveltesse Ferencz Jstván az Gelerd István mecúz vasat mint alkuttak aban semit nem tudok, annak utana egykor az Ferencz Jstván bor viz kertib(en) monda ferencz Jstván Gelerd Jstvának Jstván ur(am) ne veszekedgyünk [Szentegyházsoláhfalu U; Törzs. Janos Andras (30) priv. nob. vall.]. 1704 a Nemes Szék az ollyakat* meg fogatván kegyelem s kedvezés nélkül, a Nemes Ország Törvénye szerint elsőben meg veszzsöztesse, masodszor paltáztassa, harmadszori és utolsó bűntettesekre kövel agyonverettesse [UszL IX. 77. 79 gub. — "Az istenkáromlókat, szitkozódókat]. 1737 az captivus ket szombaton, elsőben ötven palczával, masodiksor 33mal meg paltáztassák a Piaczon in exemplu(m) tiltetett [Torda; TjK I. 134]. 1744 a Gát haromszor el szakadott, elsőben semmi kár nem let a Halakban, de az utolsobb kétszeri el szakadasakor hala vizével edgyütt el karosodott [Tóhát TA; JHb XI/17. 16]. 1776: A Gróffné Szállására látogatására ő Ngóknak, elsőben jött Csizi Hadnagy, láttam hogy mind a Gróffné, mind Annikó Kis Aszszony körül sokat sürölködött, intselkedett [Kóród KK; GyL. Anna Makó (18) ancilla vall.].

2. legelőbb/először; mai intii, inainte de toate; allererst. 1581 Expositio paup(er)um. Elseobe Zwr takachy Demienteol 5 weg zwrt p(ro) f. 11 d. 50 [Kv; Szám. 3/IV. 17]. 1585 Kathonay Mihálnak kezeheoz elseobe az Zamweweo vrain kezeknek Altala Annak vthanna feokeppen az Ado Zedeo Vrain kezeteol menth in Su(mm)a f. 1542 [Kv; i.h. 3/XXIII. 10]. 1589 Kővetkezik a Zölőre ualo kölchegnek zama Elseoben haytani valo Markos vezettott vőttem 2 ezert 9 die Marty kezdettem el a Zólónek első minet az karoazst [Kv; i.h. 4/XI. 27—38]. 1600 Elseőben zolunk az Zenth Jmreh vczaban lakok felöl [Szu; UszT 15/258]. 1635: Az Cizmasia mesterség penig elseoben Báthori Sigmond Feje-

delemsegeben szarmazot be az országhban kiualtkeppen penig ide ez warosra | Miuehogy mikor elseoben, az varasban az Cizmasia mesterseg es cizmasiak be szarmoztanak, ez Varosnak Biray Tanaczi es eleol jari, jo itelettel az Varga Czehben rendelteket eeket, az Országban leweo teob Kiralyi szabad varosok példaja szerent [Kv; KvLt Céhir. I. 12. 15 városi tanácsi hat.]. 1676/1681: Estve penig addég le ne fekügyék, mig az Cirkalokat el nem rendeli, fel nem állattya*; elsőbenis a vártakat meg járja [Vh; VhU 665. — "A porkoláb]. 1736 u. Egyszer Kolosvárt husvét napján mikor ebédén voltunk*, eljövénék elsőben a kolosvári református deákok, egy husvétí éneket egészen elmondának; nyomban jövének a catholicus deákok, azok három verset énekelének el^b [MetTrCs 459. — "Apor István házánál. "A teljesebb szöve. elmond 7. al]. 1747: a Sz: Mihályfalvi* lakosok ... midőn álló délben a Tordaiak közzül némellyek ebédelte(ne)k volna, némellyek pedig nyugotto(na)k volna, elsőben edgy Tordai ... ember(ne)k egj posztomentejit a' vágás szeliből alattomb(an) s, hir nélkül el lopták. Annak utanna ugjan egy Tordai ... ember(ne)k 4. ökre(ne)k edgyikét [Torda; TjK III. 165. — "(A. és F.) Szentmihályfalva (TA) Tordával tőszomszédos település]. 1804: Ennek előtte néhány Hetekkel el veszvén elsőben két pujka fíjjaim, annak utanna edgyenként többek is, meg találta azoknak kettejét Almási Daniel Uramnál meg rekesztve [Torda; TVLt Közíg. ir. szltan].

3. elsősorban (is); in primul rind; in erster Reihe. 1620 Attunk erre iambor Nemes embereket hogy ez sententia leuella ra mennyenek az J. Jozsagara, es ha leszen marhaia elsőben, azbol, ha nem leszen, veteseből anagy örökségbeli igassagabolis satisfactiot impendallyanak az Actornak [Zsögöd Cs; BLT 3].

4. korábban, előbb; mai curind, mai inainte; früher, eher. 1625 az halal köz mindenikel de valamelliek Elsőben meg halna az Eleő fellre maragio(n) mindene az Meg holt felnek senkinek ne köthesse [Szentimre Cs; UszT 17a].

5. előzetesen, előzőleg, előbb; in prealabil, mai intii; vorher/erst. 1586: elseobe a' leany Igyartont lakek, dichrték hogy ereos dolgos [Kv; TjK IV/1]. 1599 Ez kwwl mind Araniam, mind Apro penzem az mi lezen mind Egj Arant ozolion, Cziak hogj Elsoben az kinek kozzwllók mit Attam, Elő tuggiak, es Annak vtanna kezgenek az penz Oztasahoz [Szava K; JHbK XXI/7]. 1603: Boldis Jakabne Marta Azzonj . vallia az ket borbely legyen az Nemetet ky akarak tennj az ayton, az eggik az darakat fogta vala, az masik pēdegh az vallat, Az Nemetnel pēdegh ky vont zablia vala, ezt el veytek elseobe teolle, az vtan vgy tewek ky az ayton [Kv TjK VI/1. 707]. 1631 Valaszutj Jstua(n) deak, Kolos uratt negy varos cirkalojt ejel megh vogdalta, Mellyert megh is sententiaztak, hogy elseob(en) job kezet vagják el, annak utanna fejet vegyek [Abrudbánya AF; Törzs. Georg. Egri (54) jur. civ. vall.]. 1648: Ez szemeliek ... ueres scarlat dolmaniomot,

felesegem szokniajat, palastiat ket gyolcs inget, es bagaziat el loptak toluailottak. Azert megh keuanom a jure, hogy mint illie(n) latorsagot czielekedeok, elseob(en) hew fogoval megh fogdos-tassanak az utan megh cziepegeteszenek es an-(n)ak utanna masok(na)k peldaiara fel akasztas-sa(na)k [Kv; Tjk VIII/4. 293]. 1697 Kassai István Fogarasi Maria Felesegevel hogy meg bekellyen suo modo, nem ellenzük hanem inkább jóvallyuk; de mivel mostis suspitioban vagyón az menyecske, elsőb(en) magát az Tisztek előtt liberallia becsületes Praedikatorok előtt kösse-nek jól (így!) es az Után ellyenek istenesen [SzJk 251]. 1723: mikor Luka bírót Nemasági (!) ur(am) a Tomloczre külte, elsőben állattýara megh verte [Oroszfalu MT; VGy. Kádár Igna (50) j. b. vall.]. 1748 száz forinttal fellyebb adták, mint sem elsőben elalkudták volt [Torda; Borb.]. 1763 én Crapulás lévén, a' mint hogy akkor is elsőben éget boroztunk, és azután a' Regiusokis meg nem esketnek, hanem tsak azt kérdezték, hogyha le irják azon praescribált fassiót, én fassiómnak lenni; én Crapulás lévén azt mondtam nem bánom [Mv; Told. 23, 25]. 1785 midőn a Bá-nyáknak hertelen romlási történnék igen késő volna az hogy a Bányász elsőbe a Mgs Uraság Tiszteinek hirt tégyen s annak utánna vág-hasson fát a Bányának meg erőssítésére, 's fel építésére [Torokó; TLev. 4/11. 1b].

6. először is, mindenekelőtt; mai intii si-ntii, inainte de toate; vor allem. 1573 Elsőben ker-dem Eó kegy (!) az en Eóczyem ellen woltime en walaha valami haborunack oka. Szót inkább az en Eóczyem wolt oka [Kv; Tjk III/3. 198d]. 1586 elseobe a' zek megh emlekezik arról hogy ez el mult eztendeobennis ez peternek vetkeiert vgy tiltatot volt megh Ez varos, hogy halalt zenwed ha ez hatarra Jeó, De ezt sem gondolwa(n) megh Az vtannis es chak tawalis ez varos zeoleyet larta lopta [Kv; Tjk IV/1. 568]. 1587 Az tali-gara valo keolchege. Elseoben vgy vegeztünk hogy Az kowachy Rowasra Mywelyen [Kv; Szám. 3/XXXIII. 19]. 1610 Mj . Hwteos ozto Byrak . Minek elleötte azert az Diuisiohoz kezdetwk (!) volna hoza Catha Azzonj egj Inwentariumat eleöngbe, melj zol úala az Aúner Marto(n) vram elsőb fellesegereol valo ket Árniak Anjaj harmad-giarol, melj Jnuentariúmat megh olúasua(n) es az continentiaja zerint elseöbe(n) mindeneket az ket Árúa zamara keöleömben(n) exidaltuk (!) [Kv RDL I. 6]. 1627 Wiczej Peterne Aszszon-omat Elseoben megh Eskwtettwk, Hogy mindennemw Jokat, az mellic az Diuisiora ualok, Eleö neuez, es ad [Kv; i.h. 132]. 1636 Azon kezde el az praedikallast Istvan Uram, az mipep-pen Christus Urúnk az Templomot megh tisztita, ugy enis elseoben megh tisztito(m) [Mv; MvLt 291. 67a]. 1642: mikor Eottueos Benedekne Az-zoniom ad secundas nuptias ment, es gyermekeinek az varos teoruennie szerent elseoben hvtý depo-naluan, rata portfoiakat kj mutatta, s kj atta, megh mondotta es be íratta [Kv; RDL I. 128]. 1658: kiuaná azt Bela Ersebeth Aszony hogy

az Bela Georgy jussabol, az obligatoria leuelek continentiaja zerent azon specificalt harom szaz Talleroikrol eö kglmet contentálnak elsőben. [Ne; Incz. II. 8u]. 1786 elsőben szabad Joakaratyok szerint minekiünk Job kezeket bé adák Sub Vin-culo Flo 25 [Asz; Borb. I]. 1840: méltóztassanak

Léányomnak elsőbe Conventiobeli fizetését az egész Esztendőre mind az utolsó fillérig ki fizettetni [Dés; DLt 1268].

7. elsőnek, elsőként; (ca) primul/prima; zuerst, als erstes. 1585 Legh elseobeis hogy az Ember hoza a' buzat, ez felperes Azony Mene oda, zeretę a' buzat, es elseobe el foglala, Az vtan hamarsagal latala(m) hogy ot meg fogtak vala az Alperesnek, elegghe huzak, vonak es rangatak egy mast de Nem lathatam ky eytette a' felperest a' feoldre [Kv; Tjk IV/1. 484]. 1600: Mikor en yde az Boithos Boldisar hazához ieotte(m) lakny az elseo felesége megh holt volt . elseoben Boithos adot buchút hogy el ieoiünk onnat merth eo el attha az hazat Kadar Janosnak [Kv; Tjk VI/1. 418]. 1632 Istvan kiraly ideje-ben, Fogarasi Kapitan Hornat Kozma telepítette elsőben az Poianamaruliakatt, lattua(n) az Haua-sok(na)k es Erdeőknek nagy puztulasat [Poiana-marul F; UC 14/38. 16. — *Báthory István]. 1752: az Inquisitoriából világos az Ik artalmas kutyákatt tartottak es tartanak melly ebek által az A erőse(n) meg sebhettett réa támodván az edgyik eb elsőb(en) annak utánna az citalt Ik kutyái is mind réa rohantak [Kv; Tjk XVI/7. 96–7]. 1784 tudom bizonyosan hogy Jakab Pálnit elsőben Szejes Josef szidá meg Csáki Györ-gyöt ilyen szoval* mely Után Csáki Györgyis őszve szida Széjes Josefnek az Annýát [Béta U; IB. Agilis Széjes Jánosné (18) vall. — *Köv. a szidalom].

8. először; mai intii, in primul rind; erstens. 1572 Elseobe Megh Ertettek eo k. varoswl Byro vram Bezedeboul hogi szok panazolkodok volnanak az vonassok feleol [Kv; TanJk V/3. 61b]. 1573: Elseobe Rendeltek ... egy vonasra d 50 . Masodba Azonis keryk eo k. Biro vramat Espotal Mester vramal chinaltassa meg az eo Mol-nanal valo hydat [Kv; i.h. 80b]. 1588: Elseoben eö kgmek varosul megh ertettek Minemeö Instruc-tiot chinaltanak volna az valasztott vram Az ket malomnak Allapattiarol ... Mellyet eö kgmek minden Cikeleben Jowaltanak varosul es helien hadtanak Adnectaltak chak azt hogy az Molnarok hiteoseok legienek [Kv; TanJk I/1. 65]. 1594: az Srampokra walo kelchyege, Elseoben kewet-kezik az fa vetel [Kv; Szám. VIII/6. 109–12 Casp. Semel sp kezével]. 1607 Megh emendaltak eö kegme az Tanacz Vraim az Biro Vram Polgar Vraimmial egjetemben p(ro)nünciált terueniet . Elseben Mert az Egj megh Sente(n)tiaztatot leani keiüwl czjak edgik bizonsagis semmi bizoniost megh cziaik sortis (!) Nem bizonitot, Az is penigh Vnús Testis nullus Testis, kjualekkepe(n) kinzas es Valla-tas keozbe(n) Valo Mondasa [Mv; MvLt 290. 7a]. 1655 Elsőb(en) ha valaha azert az dologert per-lekedném velle Calumniän maradgyak. Másadszor

ha valaki penigh azért az két száz aranyért busitanná a vagy perlene tartozzam mindenek-(en) evincalni [Kv; CartTr II Mich. Csepreghi lev.].

9. eleinte, kezdetben; la inceput; anfangs. 1573 az Boczyem Elseóban azban Lakott az zobaban azkiheöz az kis wdwar es a<z> bolt walo . . . Eő maga ment azonyom akaratyá Ellen fel hazban [Kv; Tjk III/3. 198d]. 1590 az Jenge Benedek elseobe tagada az factumat, Mi oztan eleh fogok vgian ereossen firtatok megh, vgj valla hogj reze vagion az el lopasba [Kv; Tjk V/1. 54]. 1598 Jakab deak egynehany vttal sapolodot eleotem, hogy nem twggya ha Jonas deaknak Awagy penigh Craizar Andrasnak Adot keolchyeon Zaz tallert ; megh elseoben Crajczer Andrast fogta vala rea [Kv i.h. 235]. 1603: Zeky Jstuan Deak vallia elseoben ingyen sem thuttam kyk legyenek hogy ott chyeompelygenek vala seot azt tuttam hogy Nemetek legyenek [Kv; Tjk VI/1. 673]. 1633 Cszmazia Istuan eljeoben nem engedi uala az fa keozfalt el bontani, de annak Vtauna megh eggieszenek, es megh engede [Mv; MvLt 291. 131b]. 1730 az arany pedig oly bőv volt elsőb(en), hogj summás Erogatiokat többire csak aranyból töttem [Kv; Szám. 56/XIX. 27]. 1740 Itt esső elsőben, de az utan kedvetlen havazasok, dér fagy következék, es ma is durál [Kafva Hsz; Ap. 4 Dombi János Apor Péterhez]. 1805 Dél előtt nem tudtam a Letzkemet, azért asztal-lábara üttem s ott exponáltam résolváltam jól elsőben de a vége felé el lankadtam, el fogyott a kedvem [Dés; Ks 87 Kornis Mihály naplója 57].

◇ Szk : ~ is a. először is, mindenekelőtt. 1665/1754 Ha más Városról ide Legény jő, avagy innét mégyen . . . Művet akarván azért kerestetni, elsőben keresse fel az Atya Mestert, jelentse számdékát [Kv; AsztCart. 17–8]. 1735 : az minemű és hány testisek, mi előnk(b)e Citaltatan(a)k s állittatta(na)k Mi azokat elsőb(en) is erőss hüttel meg esketvén fassiojokat azok(na)k rend szerint le irtuk [BSz; TKI]. — 1784 előnkbe ada a Tisztarto két kalangya Szénát, és kívánnya vala, hogy elsőbenis azokat betsülnök el [Buzd AI; Eszt-Mk]. — b. (leg)először. 1589 Az Reghy Attiaink Zokasa Zerent, eo kgmek varosul az Jstennek tiztessege otalmat veottek elseobennis eleő [Kv; TanJk I/1. 94]. 1595 Az mit az Wy Jozagbany kedlőotúnk. Mikor kegteok minket Az wy Jozagbany elseobenis Statualni vit Akkor Smelchyer Georgteol kerenk tizen eő forintot [Kv; Szám. 6/XV. 97]. 1603 : vgy toliak ky az Nemetet az kapun . . . az zabliaia oda be marat volt s aztis ky vetek vtana, azt eo fel kapa s elseobenis egy nagy keoheoz chiapa velle, az vtan vgy kezdí az ablakot vagdalnj es be zwrkalnj [Kv; Tjk VI/1. 707]. 1638 elsőbenis az Aszony eb nemzetsegenek szida varga Ianost [Mv; MvLt 291. 134a]. — c. először, pro primo. 1705 En Kézdi Széki Alsó Torjay Mihálc Mihály senior, Nemes Személy Elsőben is, itt Alsó Torján az Templumnál az ut mellett lévő nagy kertet magam

kerestem cserélvén a Benköktől, az mely cserét, tudni illik Szántó földeket érte adtam, azokat is magam acquiráltam [Borb. II. Nic. Márton scholae magister pp kezével].

elsőház utcai/tisztaszoba; odaia dinainte/curatá; das saubere Zimmer (mit Aussicht auf die Straße). 1568 Komywes Janos az Varga Andrasnak hagyja az Elseő hazat Testamentomba [Kv; Tjk III/1. 160]. 1572 : aztalos Ilona Nemy keseeore Megh Jeowe, es Engem ky hywa az elseo hazbol es az keozepseoben az Nagy agyra fekete [Kv; Tjk III/3. 7–8]. 1574 : ky Ieo az azzon az hazbul es az Retezt fely very Megien az elseo hazban oda zarollia Magat [Kv; i.h. 356]. 1586 Egy kor esmeg le vetkezek az Azoniom es az elseo hazba hagyja Eowet az elseobe (igy!) Mene halnj [Kv; Tjk IV/1. 569]. 1596 : Vagyon az elseo hazban negy eoregh kép [Kv; RDL I. 65]. 1600 : Kadar Janosne eozwegien az hatulso hazban lakyk . . . egy ember lakyk vala az elseo hazba [Kv; Tjk VI/1. 417]. 1615 : Az Elseő hazba(n) egy io ladas zaros aztal f 4 d — . . . Egj zeöldes niozolya az első hazba(n) f — d 50 [Kv; RDL I. 97 Juncak András kézír.]. 1675 az első hazba(n) be mēn-vén vagion egi ketzeres ajto [Mezőmadaras MT; Borb. II]. 1685 : Fundus penzen vőtt az Sido Uczában . . . az első házban . . . Az falban le eresztős pohár Szek Nro 1 [Gyf; MvRK Urb. 22–3]. 1781 : Az első Ház* [Kalotasztkirály K; Hr. — *Br. Henter Ádám udvarházában]. 1810 : ezen fedél alatt egy hátulso ház; melynek mindene édgysz az első házéval [Pacal Sz; Ks 76 Conscr. 384]. 1830 : Egy Nád Fedelű Udvar Ház — mellyben vagyon édgysz első Ház Oldal Kamarájával — édgysz Pitvor Konyhájával — és egy hatulso Haz ugyan oldal kamarájával [Nagyikland TA; TlT Köz. ir. 1748]. 1851 az első ház [Erdő-sztgyörgy MT; TSb 34].

elsőosztályú de categoria întâi; erstklassig. 1866 : (A) következő egyházi állomások köröztetnek pályázás végett 1. A kolozsvári első osztályu egyház(an) két papi állomás [M.gyerőmonostor K; RHak esp-i kl kiv.].

elsőség 1. elsőbbség, első hely; întâietate; Vorrang. 1746 : Pünkösti György Vram hajadon leányi, és Néhai Nemzetes Kispál György vram Relictaja ő kgmek között a' templombéli Communio alkalmatosságával néha oda engedvén Pünkösti Susánna Aszszonyomnak a' fellýül állást; de most jó időtől fogva maga régi nemessi praerogativáját meg akarván tartani Pünkösti Susánna és Sára Aszszony, nem admittálták, az elsőségre, hanem magok édes Annok mellett megálván úgy communicaltanak, mellyben Scandalumot keresvén Kispál Györgyné Aszszonyom provocalta a' Szent Visitatio eleibe a' megnevezett Leányokat [Uzon Hsz; Kp 160b]. 1780 : A' sem igaz, hogy azért hogy itt elsőségre vágyom etc. nem akarom, hogy ide püspöki ember jőjjön [Ne; Borb. II Kováts József rectorprof. keze frása].

2. elsőbbségi jog; drept de prioritate; Vorrecht. 1718: ha pedig mással akarna ... esztendő mulva a czéh egyezödni, tehát az elsőség Görög Jóseff Uré légyen [Mv; Mv-i lakatos czéh lev.].

elsőszőr 1. első ízben/esetben/alkalommal; in-tiia oară, prima dată; das erste Mal. 1590: az my nemw oztassunk — my nekünk volt szaldoboson* az Eoroksség Dolga felöl Elszozor oztottak az viz elen valo teoltest [UszT. — "Szaldobos U]. 1591 Elseoszeor mikor farkas teorwent ker vala az birotul ot valek enis az birowal [Székelykeresztúr U; i.h.]. 1592: az feoldet ... Elseozor aldozo chyeoteorteken kezde zantanj, foglaltatni, masod-czor Vrnapián az eonneon tilalma alatt, Jstennek es az eo Jgassaganak ellene, latwa(n) ereotlen es arwa voltwnkat [i.h.]. 1604: elseozor ez Jele(n) valo 1604 ezteadoeb(en), Zent Marto(n) Pwspeók nap taúat Diznainkat be wzek [i.h. 18/73].

2. előzőleg, előzetesen, előbb; anterior, in prealabil, mai inainte; vorher, zuvor. 1589 k.: hogj az fel peres az eo Actioia zarent bizonicjhon (l) elsőzer hoza el az testamentom Leuelet az mint reia fog es az J ys Az testamentomosokat. Az bizonisagotis hozza el az A [Szu; i.h.]. 1600 Protestalok ne legyen kesoő az derekara zolnom, ha teorweny mutatia, De elseőzer teorweny keőz-beli latatasom wagyo(n) [UszT 15/246].

3. (leg)először is, mindenekelőtt; inainte de toate; vor allem. 1591 k. elsőszor az gylkost es azhoz tanachyossokot ra akartam hyuathny Ez föld ... töruenye szerentli [i.h.]. 1596: elseozor kj techjk az en gonoz zandoka hogj zol(gaimat) el wzte az en keorteowel famrol [i.h. 11/5].

4. elsőként; ca primul; als erste(r). 1599 eo zida enge(m) megh elseőzer vtalatos kúruanak archúl(is) peőke [i.h. 14/43].

elsőszőri 1. első; primul, prima; erster(e)s. 1592 Az mint penig az elseoeőry propositiomban proponaltam motis azon felljűl meg Jrt terheket keőanom meg az teoruentől felölled mert en ezekben artatlan vagyok | ados eo kegme ... megh az elseoezeri zegeny Ura(m) Zeőchy Mihaly Jdeyebelj bor Arraba [UszT]. 1596 ez elsozery Rea menesert az minor potencyan wagyo(n) liceat plura loqui [i.h. 11/6]. 1597: az A ... megh bizo-nitotta az elseoezeri rah Indulast [i.h. 12/79]. 1598 k. Az my rezzebul bizonjtan(om) kel, bizo-nitok, kiűalt keppe(n) az elseoezeri oztosasunk feleől [i.h. 13/93]. 1604: az tizt elseoezerj ket Attiankfiaj marhaiok feleől ne(m) izent [i.h. 18/73]. 1606 az en Elseoezeri vramtól maradott enne-kem . kett fiam Eteden Vduarhei szekben [i.h. 20/178]. 1627: hwetlenseghben eset volt az elseoezerj felesége ellen [Dés; DLt 358]. 1636: (Az asszony) azt mondotta hogj megh az elseoezeri urától maradat uolt az penz [Mv; MvLt 291. 66a]. 1647 az elseoezeri megh holt Iffiu Balassi Ferencznek Besennyei Christinanak uala reze Eolueos-ben* es Szent Annannis* az Maros mellet [Vécke U; Bál 82. — "Nagyolyves MT. b Marossztanna

MT]. 1650: en A: az elsőőry feleségeől biro-sofiatol ualo uagiok [UszT 8/64. 78a]. 1663/1695 az eo kgik elsőszőri Contraktusoknak es leuelek-nek Continentiaia is azt tartya, Hogj Thuri Ferencz Uram Mihalcz Mihaly Uram ellen masnak Sem-minemű bonumit, kik az megh irt nemes Udvar-házhoz valo pertinentiaik volnanak ele ne adhassa [Hsz; Borb. I]. 1688 első szeri czeplest váltottam megh Negj vider jo boron, mert külomben megh nem engedte hogi be hozzam, a' masodik maradek Czeplesemnek a' szemet nem engedte hogi bé hozzam, hanem Kilencz veka buzamat el vőtte ugya(n) azon Kapitany [Kv; Uti 2]. 1705: lévén néhai idvezűlt elsőszeri feleségemnek Réthi Annának három gyermeke [Altörja Hsz; SzO VII, 132].

2. eddigi, előbbi; de pină acum, de mai inainte; bishierig. 1590 Chywtor Benedek es Gal Thamas kj alla az eskwtsegbwl az vta(n) gywle eo-zwe az falw vgj valazta mast, heliekbén Chiomortan Janost es Chipeo Antalt s Barla Petert az elseoe-zeori Eskwttek melle [UszT Petrus Janchio de Beogeo-z* vall. *U].

elsőszülött primul născut; erstgeboren. 1761 Tudjaé a Tanu Kováts Péter Ur(am) és lites társa magok első szülött Léányokat Néhai Kováts Ágnes Aszszont MBándi házaktól emari-talták? [Msz; MbK IX. 28 vk].

elsötétedik 1. besötétedik; a se intuneca; sich verdunkeln/finstern. 1599 Biro vram eo kigyelme iet haza Enieden tul el swtetedet az Darabant miklos puskaia el eset a kucziból [Kv; Szám. 8/XIII. 38 Szabó András sp kezével]. 1604: azok az gonozul teuők az hatalmaskodas vta(n) vizont az eo kosarak fele mentek, de azo(n) keozbe el setetedue(n) utannok ne(m) mehetenk, semis mertj(n)k mennj, mert uoltak tizen hato(n) de mj keuese(n) uoltunk [UszT 18/74]. 1747 ott uetgere el setetedvén tovább nem mehettem [Szentbene-dek SzD; Ks 27. XVIIb]. 1753: el setetedvén Bortán* meg háltunk [Demeterpataka AF; Told. 3. — "Nagy valószínűséggel Mihályfva/Boarta NKj].

Szk: ~ az idő beesteledik, éjszakára fordul az idő. 1806: Maga kivitte a' bivalt az olt partyára, és nagy bajjal a' mig belé verhetta a vizbe, az idő elstvéledett, ezekis innén várván, a' bivalt által nem jött; hanem .. az időis elsetetedvén szemeik elől elvesztették [Frákos U; Falujk 6].

2. eléri/rászáll az este, ráesteledik/sötétedik; a-l apuca noaptea; finster werden, der Abend bricht herein. 1757 elszéledtenek volt az emberek az Erdőben, és elis Setetedtünk volt [Spring AF; BK sub nro 834]. 1829 otan el setetetem s mind jártam eléshatra a sötétbe egy tőkén keresztül estem [Told. 7a]. 1851 még bányabűknél* el setétettünk és Iosi lampást es viasz gyertyát vett, mind setétbe jűttünk [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez. — "Bányabűkk, Kv-tól délre Torda felé a második falu].

3. elsőtetül (az ég), beborul; a se întuneca/innora; sich verdüster/trüben. 1653: Elsötétedék és eső lőn és nagy szél [ETA I, 130 NSz].

elsőunoka első unokatestvér; vár primar; Vetter, Kusine. 1813: Zakariás Moses Ur az néhai Mihály György Ur Maradványaival első Unokák voltak [Sszgy; EM LII, 110].

elsőunoka-atyafi első unokatestvér; vár primar; Vetter, Kusine. 1802: Nemes Forró Lajos (: aki vel első unoka Atyafi vagyok:) ... szállásomra jött [Mv; Born. XXXIX/53 Jos. Bako de Siklod (30) táblai scribe vall.].

elstatuáltat eliktattat (iktatással birtokba adat/vétet); a dispune să i se treacă în posesiune prin înregistrare; mit Registrierung in Besitz nehmen lassen. 1597 Az lofejek keözzül Caspar Thamas p(ro)testal hogy eő el donaltotta minde(n) birodalmath, Az njlatis az melle tartia. Alard Mateh Vra(m) vizontagh egy drabanthia kepebe p(ro)-testal, Azis el statualtatta minde(n) birodalmat Az teórueny megh Itely az Vegezes felöl ualo bizontas uthan ha tarthattiake az statualasra Aúagy ne(m) [UszT 12/31]. 1598: Az A p(ro)curator forgattia hogy eő kiralybiro Vra(m) pechetiűel megh tiltotta volt hogy ne Arullyanak az zekben, Az tilalom ellen ben(n)e Arult az eggik J. Varga Ambrús, ... De Ahogy megh vallyak hogy az A. hazahoz valo birodalom volt az zek eő hogy az hazat el Statualtatta az A. es ne(m) c(on)tradicaltak, per hoc megh jtely az teórueny az kalmar zeket az Actornak biria mi(n)t eoűet [i.h. 13/59]. 1606: Nicola(us) Gabor de Beneded primipil(us) A(nn)or(um) 40. Jur(at)us enis tartotta(m) dinomat maknak idejen ... az Peres helyben ne(m) chiak egizer: Galfi Istua(n) megis kerte vala vj adomanyul Sigmo(n)d fejedelemteöl* en voltam eggik vraimekalis, my el statualtattuk vala, es az Korondiak contradicaltak vala [i.h. 20/69. — *Báthory Zsigmondtól].

A vesztes peresfél birtokából vmely ingatlanak a hatóság közreműködésével a nyertes fél birtokába bocsátásakor a hatósági szervek elstatuálták, eliktatták, ill. a nyertes fél a maga számára elstatuáltatta, eliktattatta a szóban forgó ingatlant. Ez a hivatalos ténykedés megeshetett ellentmondással vagy anélkül; az első esetben a statució, a beiktatás megdőlts és így tovább folyt a per, a másodikban a statucióval befejeződött (vö. Úriszék 1041–2). — L. még *statuál* és az e szóbokorba tartozó címszók al.

elsugorít l. elzsugorít

elsuhad l. elsuvad

elsuttog suttogva elbeszélget; a se întreţine şuşotind; flüsternd plauschen. 1629 Láttam azt, hogy az katona eljött az piacra s leült Varga Mihályné mellé. Elsuttogtak egy óráig is néha, de én nem tudom mit [Mv; MvLt 290. 150b — 3b átírásban l].

elsuvad l. lecsuszamlík/suvad; a aluneca; hin-untersuchen/gleiten. 1820: (A) kaszálo mind addig míg el nem suvadozott két szekeretske

szénát megtermet ... nem tsak ezen kaszálo suvadt el [Firtosváralja U; Pf].

2. kb. kicsusszan; a-i scăpa; entschlüpfen/schleichen. 1630 Kerdeztem most fogsagaba(n) teőle hogj mint let*. azt mondotta hogj eleset mikor ki iőt az ajto(n), czak ugj suhadot el teőle, ugia(n) halua let s eő maga meczete el az keöldeoketis, s egj ejel az moslekos czeberbe halt, eő maga tette oda [Mv; MvLt 290. 191b–2a. *Értsd: mint ment el tőle a gyermek].

elsuvadás csuszamlás, suvadás; alunecare; Rut-schung, Abrutsch. 1793 Dana nevezetű helyben a föld(ne)k el suhadása miatt néhány szőlők a másokéval edgyütt el pusztulván azok máig is puszták s hány esztendeje hogy nem használhatok [Kissáros KK; DLev. 2. XXXIA].

elsuvadott lesuvadt/szakadt; alunecat; herab/hinabgerutscht. 1793 az Dana nevezetű helyben lévő szőlők sokoknak el szakadazván ... Dosa Adám Uramnak is szőlője lévén, az is el szakadazott az után senki azon el szakadazott es suhadott szőlőből hasznat nem vett egyszer is [Kissáros KK; DLev. 2. XXA].

elsuvadozik elcsuszamodik; a aluneca treptat; hinab/herabrutschen. 1775 A Hidegség nevű helyben Ez* elsullydezett Szakadozott hely, mellyből el Suvadozott egy Szekér Szenara valo hely [Lokod U; EHA. — *Ti. a szóban forgó k]. 1820: (A) kaszálo mind addig míg el nem suvadozott két szekeretske szénát meg termet ... nem tsak ezen kaszálo suvadott el [Firtosváralja U; Pf].

elsuvadozott lesuvadozott/csuszamodott/szakadozott; alunecat treptat; nach und nach herab/hinabgerutscht. 1765: ez a föld pusztajában hevert miveletlen, el suvadozott tövises bokros hely [Kissolymos U; Márkos lev.]. 1766 el Suadozott, es az örököstől fel hagyatott föld [uo.; i.h.].

elsül l. a se descărca; sich entladen. 1630 lőny akartak ki reajok, de nem sült el az puszkajok [Mv; MvLt 290. 216a]. 1638 mind erre fele az varas fele kergetek azt az kereskes balas szolgálait, s megh szeőcz Istua(n) az puskat egi Czer (!) hozza czaponta, de akkor el nem süle, azutan masodszoris hallam hogy hozza leőue, az puska roppanasat [Mv; i.h. 291. 149b]. 1647: eő nalok volt fegyver puska, a mellet az sarkanniat rais uonuan hozza(m) cziapontatta a Tarsa, jo szerencziemmel nem sült el [Kv; Tjk VIII/4. 231]. 1668 Drullya Mihály fel veové az puskat a féoldról ..., s, el süle | én is fel kapám a Dobai puszkáját, hogy bé leojjek oda bé, hozzá lojjek ahoz a ki leott, a honom alá fogám, s, tsak el süle a honom alatt [Diós K/Kv; Ks 65.43.10]. 1688 egj eo Felsege Vitézi közzül a' puszkajat hozza csapontotta, hogj el nem sült pofon dőföt kinek mostis belliege maia rajtam van [Kv; Uti]. 1764 az házat sepervén ki, a puskat a szegeltből mely miá nem seperhettem félre akarván tenni, az ugj el sült [Torda; Tjk

V. 246–7]. 1771 látam Danilát az Opra Nikula Istálójában akarván lőni, kétszer tsaptatván a puskát az Istáló felé, de a Puska el nem sülvén, ... el mene [Bukuresd H; Ks 114. 61. 121]. 1797 a' Puskáját Imreh Daniel szüntelen tserszegette de el nem sült [Oltszem Hsz; Mk II. 8. 260]. — L. még MetTr 372.

2. sikerül, beüt; a reusi; glücklich, ausfallen. 1806 ha e' meg esnék, ugys éppen annyi a' nyereség, mint ha Csikivel el sült volna a' Vásár. Denique meg láttyuk, mellyik Plánium sül el [Mv; EMLt].

3. lefeketedik/sül; a se innegri/pírli; verbrennen. 1799 Bán György ő kegyelmének a' fia is Sámuel ... rongyoson mezitláb járt, a' Lába mind el sült, el hasadozott, olyan volt mint a' Szén [Mv; MvLev. 8 Balog Ádám civis (51) vall.].

elsüllyed 1. elmerül; a se afunda; versinken, untergehen. 1769: Ezen régi által-járo azért változtatott, hogj a' melly kövek oda voltanak hányva, el Sűjedvén, nagy Sár lőtt [Apahida K; JHbK XLII/24]. 1840: nem az iszapba süllyedett el [Dés; DLt 116].

2. lesüllyed; a se lása/cufunda; hinabsinken. 1694 vagjon ... egj Kis Kamara ... Ennek talp faja, kívül felől vizes heljen lévén, elsüllyedett s el-is rothadt [Kisenyed AF; BfR ifjú Bálpatiki János urb.]. 1771: Hát azt tudgyaé hogj ... Malma ugj el süljedett, hogj még a' Malom házis félre dőlt? [Kük.; JHb LXVII/164 vk.].

3. ? lesuvadozik/szakadozik; a aluneca treptat, a se prăbuși treptat; nach und nach ver/hin(ab)sinken. 1778: tul a Csfudi szőlők alatt el süllyedett az útt [Túr AF; TSb 10]. 1781 A Sarusály szilbe ... az* el süllyedett a gödör felé [M. királyfa KK; EHA. — *fi. a föld].

Az 'elkátyúsodik/posványosodik', sőt esetleg más jel-sel is számolhatni.

4. besüppedt/szakadozik, lesüllyed; a se scufunda/rupe/surpa; einsinken. 1779 az Olton által új hidat csinálni, régi úthelyek elsüllyedvén, új úthelyeket nagy költségvel venni: hogy szeredai uramék* is mind hidtartásban, csinálásban úthely vételiben contribuljanak, méltotassék a m. gubernium poroncsolni [Csz; SzO VII, 263. — *A csfkszeredaiak]. 1816: Colonicalis Szőlője Vagyon a' Nagy Hegyen el-süllyedve egy Pászma [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/31]. 1820 Cseresnyések vagynak a' határon, de ez Sok esődzések miann el sűedtek [Márkod MT; Kelm]. 1841 2 Szeker Szénára valo kaszálom, el süllyedett . 4 Szeker Szénára valo kaszáló hely — el szakadt — haszonvehetlenné lett 15 vékás Szánto föld, merőbe el süllyedett [Nagyiklód SzD; RLt].

Az 1816- és 1820-ból való adalékok esetében a fennebb, 2. al. adott jel-re is gondolhatni.

5. elnyeli a föld, eltűnik; a-l inghiți pămîntul, a dispărea; verschlingen. 1793: Sophia Ach Antal leannia vallia: Zaiabol hallottam Kalmar Tamasnak hogi illien izoniu atkot kialtott Jsten Jsten, agi oli vizet, oly vizet az egbeol, hogi az varos el swllieggien [Kv; Tjk V/1. 333].

Szk: majd ~ nem tudja, hová bújjék/legyen (szégyenletében). 1585 Anna Molnar Kelemenhez vallia hogy ieouenk vala ketten Pechy Mathias-nawal az Malombol ... hogy be Ieouenk az hid-wchay kapwn, hiua be az Bwday Georgh hazaba . moda (!) Ierebe (!) az Bestie Parazna eletew hamishewteu (!) Mondek Iay ne mondgiaid azt mert maíd el sewllideunk, kinek mondog az Monda Bonchiday Gergelnek az bestie parazna eletew hamis hewteu kezeges zakallw kurufianak [Kv; Tjk IV/1. 398].

elsüllyedett 1. lesüllyedt; lásat, cufundat; (ab)gesunken. 1742 az utrizalt joszagon vala egj rosz el Sujedet rako fábol valo ház [Backa-madaras MT; Born. XIV. 10 Gomos (!) Mihállyné Bary Ersebet (60) szabad székely vall.]. 1760: egy kisdé el-süllyedett fábol épült régi, el rothadt deszka fedelű házatska [Mv; Told. 15. 44]. 1772 eő Excllja Adámosi Malmának se gáttját, se Zsilipjét, se kerekeit felyebb nem emelték, s voltaképpen nem igazították, hanem azon régi el süllyedett állapattáb(an) vadnak mostanis [Ádamos KK; JHb LXVII/2. 380] | Atyim nevezetű Malom Mester . azon dőlő félben el süllyedett Malmat ahöz képest kevés, és tsak 20, forint fizetésselis mások(na)k kára nélkül ... az elébbeni statusára hozná [Sövényfa KK; i.h. 358–9].

2. besüppedt/szakadozott, lesüllyedt; scufundat, rupt, surpat; eingesunken. 1751 a Megye* el süllyett földé [Koronka MT; Told. 31. 4. — *Értsd: egyházközség]. 1817: Vagyon ... egy el süllyett pusztá Sessiótskaja [Buza SzD; LLt Csáky-per L. 2. 28]. 1824: Szánto föld ... a Hojba ... szomszédja egy felől az elsűjedet pusztá hej [Szásznýres SzD; Ks 79. 104a].

Különösképpen az 1824-ből idézett adalék esetében a 'lesuvadt, lesuvadozott' jel-sel is számolhatni.

3. beomlott/szakadt; surpat; eingebrochen/stürzt. 1811: van egy el-süllyedett . . pintze [Jedd MT; LLt]. 1831: a Kádúkke felől lévő el süllyet Akna* [Dés; DLt 332. — *A jelzett helyen a XVIII. század közepe táján felhagyott sóbánya-helyen régebben is, újabban is be-beszakadoztak az egykori aknák (l. erre: AE 367 és e kötetben dörgő al.).]

4. lesuvadt/szakadt, suvadásos; alunecat, prăbuși; abgerutscht, vermurt. 1824: Szánto föld a Szőlő tetején szomszédgya egy felől az elsűjedet odal [Szásznýres SzD; Ks 79. 104a].

elsüllyedezett 1. süppedékes; prăbuși; nachgiebig. 1815/1817 A Botos Tanorokja alatt (e) egy felől ... Kováts Gergely bokros sátes ingoványos Hellye Szomszédtságában! — ez egerfa tövis bokrot termő el süllyedezett ingoványos Hely [Vágás U; EHA]. 1816: Guthi Krisztina Aszszony ... elsüllyedezett Lapajos Vizes Helye [Varsolc Sz; Born. XXIX. 24/13]. 1827 a Hangába ... el süllyedezett haszontalan hely [Nagykend MT; Told. 31].

Az utolsó adalék a 2. jel. alá is tartozhatik.

2. csuszamlásos, suvadásos; alunecat, präbusit; vermurt. 1775: A Hidegség nevű helyben ... Ez^a elsüllyedezett Szakadozott hely, melyből el Suvadozott egy Szekér Szenára valo hely [Lokod U; EHA. *Ti. a szóban forgó k]. 1815/1817: A Ropoba (e), egy felől Szabo Imre el szakadozott Kősziklás Helyeik szomszédságokban ez erősen el süllyedezett Kősziklás Hely [Vágás U; EHA].

elsüllyedezik lesüllyedezik, besüppedezik; a se scunda incet; nach und nach einge/versunken. 1775: Rét Park nevű helyb(en) egy pusztá el Süllyedézt Erdő hely Ezénn hely egy fát sem tart, mely annyira el Süllyedezett és Szakadozott hogy a' marha sem járhat rajta [Lokod U; EHA]. 1817 k. a' Sosba el süllyedezett egy 5 vékás^a | A' Kis völgybe el süllyedezett szakadozott egy 10 vékás^b [Fejérd K; EHA. *—^bTi. föld].

elsüllyeszt eltüntet/nyel; a face să dispară, a înghiți; verschlingen. 1592: Georgy Eotweos Marton Inassa Ach Antal fia vallia ... Eztis hallottam vgian Cassai Borbara zayabol hog' atkozta az warost, Az Isten meni kedöwel veztene el, Jwne el az Twz víz swllesztene el ecczer, Mert azt akar-nam hog' egi Nehanj eztendeönek (így l) ennek eleötte wezne^e volna el twzzel, mert poganak es Jstentelenek lagnak ebbe az varosba egi kerez-tenj ember nem lakik [Kv; TJK V/1. 300–1]. 1748: Josziv olyan Mesterséget tud hogy Molnár Jánost malmastol el Sillyesztí [Déva; Ks 112 Vegyes ír.].

elsült 1. a descărca; abfeuern/brennen. 1805 egy Rákétát el sütöttünk [Dés; Ks 87 Kornis Mihály jk 151].

2. el/lefonnyaszt, leforráz; a vešteji/opäri; ab-brühen. 1721 ultimis Dieb(us) Aprilis Szőlő hegyeink(ne)k szép reménségű gerezdes jövését mind el sütötte a hóharmat; Sírnak rinak szeginy embereink .. már mind(eu) reménségtől meg fosztattunk [Ne; Ks 95 Brullyai György lev.]. 1804: a szürett tsekély volt, mivel a tavaszi nagy hó harmatt az allyátt a szőlők(ne)k .. mind el sütötte [Folt H; SLt Id. P. Horváth Dániel lev.].

elsülthet kb. sikeresíthet, sikeríthet; a putea traduce în fapt; anbringen können. 1804 magá-nak a' Falunak Toplitzánakis egy nevezetes részét, erő hatalommal el akarják nevezetesen a' Reme-teiek foglalni ... mely erőszakoskodásokat, ha el süthetnék, magából Toplitzábólis leg alább Ötven ~ 50 ház helyeket foglalnának ell [Abafája MT; Born. XvD].

elszabadít 1. szabadon bocsát/ereszt, elereszt; a pune în libertate; freilassen. 1573 Dienes deak vallia hogi Ez ely mwlt Ideoben mykor varrada^a Ment volt az Bekenne fiat Myhalt fogwa talalta oth, hogi valamý pozto lopasert megh fogtak volt, Es eo teorekedesere zabaditotta ely Illes deak az

Vr kepe [Kv; TJK III/3. 52. *Nagyváradra]. 1590: en hon nem voltomban vgjan ezen Jelen valo 1590 eztendőben pwnkest nap vtan valo szerdan mentek hazamhoz, Egy zemelth az en hazammal megh tartoztatottath Vduarhelj Varosi Kosa Gergelth en hyren es Akaratomnelkil el zabaditottanak ki adtak | ty fogtatok megh az gylkost ty zabaditottatok eljs, mint hogj megh fogtátok ugj megis kellett volna eörzenetek [UszT]. 1592: Borbell Janosne Anna vallia Nem lat-tam azt hogi Makai Tamas Istuant vagdalt, hanem azt lata(m) hogi Nyreo Jstuan az legint le niomta vala, es Chizar Mihali vene megh Nyreo Istuantol; es el zabadita [Kv; TJK I/1. 255]. 1619: Tudom azt hogj Gwtteó Peter feyet kéöte Beczj Jmreh Vramnak ket rendbelj latorsagaert giapiaknak es kosoknak lopasaert Aztis tudom hogj Gwtteó Janostis megh fogatta uala Beczj Imreh Vram de ne(m) tudom mint zabaditotta el [Csz; Blt 3 Debrecz Balas Z. Marton]^a pix. (70) vall. — *Csikszmárton]. 1640 Kolczar Mi-halyne monda neki te ütötted s tapottad le az Rab Pasztort Arra azt felele az Katona hog' I(ste)n eöteöt ugj segellie hogj Szazatis el zaba-dittana ha lehetne [GyK. Elizabetha Toth cons. prov. Thomae Cziatlos (25) jb vall.]. 1768: min-gyárt el eresztének hogy a faluba bé vittek, ámbár sem nem kertem, sem semit nem csináltam, hanem az emberek beszéllettek egymás között, és leg ottan el zabaditanak [Szentlászló TA; JHB XXXVI/17].

2. kiszabadít; a elibera, a da drumul; befreien. 1586: Igyarto Georgy kere ezen hogy zolnank a' leannak, Kerdezneok megh ha az lewel Iras Vrbegeorne Akarattibol volnaye vagy Beregzazy nagy feleseghe Akarattibol, Es ha megh mon-dana hat el zabaditana [Kv; TJK IV/1]. 1640 az vr monda az szolgak(na)k hogy noza ne haggia-tok aztis immar gialazatunkra ha az teöbbsi^a el szabadult, az katonak keözul nemelliek oda niar-galanak, az teöbbsi keözeöt egy feketebelit es egy feierbelit latam hogy meztelen kardal valanak az Rabot el zabadittak az Azzony eö naga Darabantiat vertek tapottak az Pufogasat oda hallottak [GyK I Magdalena Kovacz cons. nob. Pauli Szakmari (35) vall. *Ti. rab]. 1765 Midön latta Szaboszalai Uram hogy az Parantso-lattyá annak el botsáttása iránt mind tsak haszon-talan meg indul egy Polgárral hogy el zaba-ditsa azon Tyronak el fogott Legényt [Szépke-nyerüsztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 25–6]. 1784 Kik voltak azok az emberek akik az uton állót a Csáki György kezibül tolvajkiáltásával Sem gondolván el vették es el zabadittatták, az Után Csáki Györgyöt a Biro házához vivén Kalodába tették? [Bögöz U; IB vk]. 1812 Grantzki a' Grádtson a Grofot miért miért nem, bizonyoson nem tudom lerántotta, megsértvén a' Groff magát, emberei által Grantzkit el fogatta, és a számtar-toi Házban Lántzra tétette, melyet a Groffné észre vévén a' Strásákot el kergette és Grantzkit el zabaditotta [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) jb vall.].

3. (szabadon) átenged vkit/vmit; a lása să treacă (liber); (frei)überlassen. 1587 Eskeggiek megh az be Irando zemely ezekre: Hogy Jdeghen varosbeliekkel, falubeliekkel semmy vton semmy zyn Alat Nem kereskedik tarsalkodik Es Jdegheneket Wagy azoknak marhayt semmy zin alat Az varos zabadsagawal sem Vamokon sem egieb helyeken Nem eltet, El sem zabadith [Kv; KvLt Vegyes III. 65–6].

4. jog kb. belehagy/szabadit (vmely ingatlan birtoklására szabadságot ad); a mentine/lása (in posesie) să beneficieze de un drept; hineinlassen (zum Besitz eines Immobiliarguts Freiheit erteilen). 1589 Fancziali Peter az mint az fanczialiakat vrunk Jobbagit hitta volt Ide zekre, part veott az Alperes, az zek el zabaditotta teorwenj vege zakattaigh; a ki mit bir az eleott valo eztendeoben abban [UszT]. 1604: Az mynt azzal forgatod hogi az teorueny zabaditot teged el benne, Engem ki sem tiltottal beleolle, hane(m) mykor engem ezert teoruenihez hittal, meg talala(m) akkory tiztartontkot Nyutody Georgy vramot, megis bezellette(m) az dolgot az tyztarto engem meg zabaditot benne [UszT 18/29].

elszabadítás szabadon bocsátás; punere in libertate; Freilassung. 1590: melj en nallam megh tartoztatott zemelh Capitan vram Ferenczy Jstuan en teollem kezben ker vala elő nem adhattam az Alperesek el' zabadittassok myatt [UszT]. 1748 az midönis... az vásári Strására ki rendeltetett elő Excellenciaja Puskasi, azon potentiariusoknak el fogottotásokra, és a Sélmeseknek el szabadítására Concurraltattak volna, a magok köttölősségek szerént; ő kglme . (a) Görögököt insurgáltotta, ellenek nogatta [Déva; Ks 112 Vegyes ir.]. 1751 Miron Peter mikoron fogva volt Kolosvárat remenkedik vala a' felesége nek hogy jarjanak az él Szabadittásáb(an) [Gyeke K; Ks].

elszabadított kiszabadított; eliberat; befreit. 1640 hallottam Golia Geörgyteől hogy mondotta az el szabadított Rabok(na)k, hogy noza ighatok (!) dalolliatok, ne fellietek had bozonkodgianak odafel az esse lelek kuruak ne fellietek igiatok immar ha megh szabadittottunk [Szilágycseh; GyK 1 Andreas Bagosi (32) jb vall].

elszabadított kiszabadított; a face să fie pus în libertate; befreien lassen. 1602: Amiolta Zabo mihaly ez fogoly legent farkas mihalt ottben tartia az fogsagban vgyan gjakorlatossagal izenth hogy meg alkudgyek velle . akar chyak hat forintot Adgion nekj az fogsagbol el zabadittatia, de farkas mihalj semmith Nem Igert sem alkúnny Nem akart hanem chyak azt mondotta hogy valazza teorweny el keoztewn mert Artatlan minth az may gyermek [Kv; Tjk VI/1. 615].

elszabadíttatás kiszabadíttatás; eliberare; Befreiung. 1779 bizony leg kissebbet sem vettem eszre, hogy Suki Iászlo úr Farkas Péter el szaba-

dittatásában munkalkodott volna [Kv; SLt XL Mart. Ágoston Suki Jánoshoz].

elszabadul 1. kiszabadul; a se elibera, a scăpa; freiwerden. 1586 Catalin Zigyarto Matiasne Es Catalin Molnar leorincz Zolgaloia valliak hogy mikor az porozlo es a' felesége arrol zolítottak megh hogy megh tagaggya a' feleletet, es el zabadulna, hát olliankor oza(n) tagadast teót a feleletben, de az eleot Ameg Megh Nem zolítottak azt vallotta hgy eo Irratta a' feleletet Akit be adot volt Igyarto Georgy ellen [Kv; Tjk IV/1. 587]. 1590 myert hogj az megh fogot fogliot megh nem eöriztek, hanem az Alperesek tartoztatások Alatt szabadult el az gylkos, Egizer valo holt dyan maradnak [UszT]. 1598 Mikor az harczech megh leön Moldiába, en az Lengelek kezebe estem uala, fel vynek Lengel orzagba, Veghre el' zabadulek [i.h. 13/37]. 1640: az vr monda az szolgak(na)k hogy noza ne haggiatok aztis immar gyalazatunkra ha az teőbbi el szabadult, az katonak keözul nemelliek oda niargalának, az Rabot el szabadittak az Azzony elő naga Darabantiat vertek tapottak az Pufogasat oda hallottak [GyK „Magdalena Kovacz cons. nob. Pauli Szakmari” (35) vall.]. 1656: Azt tudo(m) hogy enis akkor az fogsagha(n) leue(n), hozak be a toronyba(n)*, es mondak hogy Szaruadj Janossal egy hazba(n) kaptak ugy fog'tak még, Aztis tudom hogy az toronybol eöt auagy hat het mulva ki szabadula, de en nem emlekeze(m) rolla mü forma(n) szabadult el [Kv; CartTr II, 1018–9 Gabr. Uyhelyi (28) vall. — *A városi börtönbe]. 1703 artatlan szenvedett Csere István semmi vetke ne(m) volt Csere Istok(na)k, artatlan szenvedett velunk az Toronyban, és mikor el szabadultunk beteg leven Csere Istok, az hatmra vöttem, es ugy vittem az Collegiumb(a) [Kv; Wass. Szilagyi Mihaly (36) vall.]. 1783: Nem tudom által látni, hogy miképpen lehessen egy ablicentiatu katonának illy rettenetes dolgokat impune tselekedni, Nemes embert az orszáz uttyán meg-támodni, halálra ütni, más házára északának idején rá menni, azt se képzelhetem miképpen kellett el szabadulni [Mv; MbK XI. 68].

Az utolsó adalék — a fogalmazás homályosságát tekintve — a 3. jcl. alá is tartozhatik.

2. elsözik; a fugi/evada; entkommen. 1590: Hoggyaj Janos megis izente ti nektek, hogy az gylkost el ne bochassatok, hozza lassatok Miert ezekett el veztegettitek az gylkost így el hatatok zabadulni | Jol ch'elekettek... hogj megh tartosztattak az gylkost, de myert hogj az megh fogott fogliot megh nem eöriztek, hanem az Alperesek tartoztatások Alatt szabadult el az gylkos, Egizer valo holt dyan maradnak Az el' szabadulassa miatt az gylkosnak, myert hogj megh nem eöriztek [UszT].

3. (obositosként) szabadul, leszerel; a se elibera, a fi lăsat la vatră; abrüsten. 1772 (Egy katona) Fejedelem Iffiabb Rákotzi György szolgáltyából

Csonka kézzel el szabadult [Bálványosváralja SzD; Ks 101 Inv. 95].

elszabadulás 1. kiszabadulás; eliberare, punere in libertate; Freilassung. 1783: mostoha Fiam .. M Vásárhelyről elszabadulása után ... éczaka kétszer jött bé az udvaramra alattamban [Mv; MbK XI. 68]. 1812: Az Exp(one)ns Groff ur eő Nsga megtudván Grantzki elszabadulását 's, tartván a' nétalámtol a Falubol emberei közül 'Strá'sakot parantsolt, hogy éjjen által vigyázzanak [Héderfája KK; IB. Bordi István (32) j b vall.].

2. elszökés; evadare; Entkommen. 1590: Az foghaznak hytwa(n) epwletlen volta, Immar Nem chak égszer, hane(m) egy Nehanzor hozot Nyawalyat az Varosra, es Birainkra à foghlioknak el zabadulasa mjath [Kv; TanJk I/1. 140]. | Egizer valo holt dyan maradnak Az el'szabadulassa miatt az gylkosnak, myert hogj megh nem eöriztek [Uoszt. — A teljesebb szöveg elszabadul 2. al.].

elszaggat 1. össze/széttép, szétszaggat; a rupe/sfişia; zerreißen. 1539/1675 Ezer forint keotel alat keotek magokat harma(n) küleon külön, hogy soha azzal az Sententiával elni nem akarnak hane(m) el zaggattják, ha peng ez utan elnenek, avagy inditananak velle az In causa(m) Attractusokat valamellyk ezek keozzül, az Ezer forint keotelet megh vehessek, az indito felen vigore harum literarum [SLt T. 10 kápt.]. 1570 fylep Gérg h . vallya, Azt Thwgya hogy az azon ... kwldet Bokretakath neky leaniatwl az Trombitasnak soksor es hogi ely nem akarta venny, vyzza kwlte az azon ely zaggata haragyaba es az Thwzbe vetete [Kv; TjK II/2. 20]. 1573 Bestercey georgy Azt vallia hogy Eo Nem veotte Ezeben hogy Pitter Bennik azt Monta volna hogi az mely lewelet Eleosser Irtak azt eo Nem zerette hane(m) ely zaggatta es Mast Iratot volna [Kv; TjK III/3. 108]. 1583 Catalin Zarka Isthwanné vallia, Lattam hogy kin Iart az Dizno, pithwarombais be Ieot kart(is) teót valam sak Arpamban Az sakotis el zaggatta, de Nem bantottam az io zonzedsagert [Kv; TjK IV/1. 121]. 1591 ados mardott vala feieruari Josa Janos deaknak, kireol Jeccectis adot vala Janos deak feieruari Josanak de eo el zaggatta [Kv; TjK V/1. 177]. 1630 bizony bano(m) baratom hogj el zaggatokat az mentemett [Mv; MvLt 290. 202b]. 1730 Valési Vr(am) ... az fel adott Eqvilis portioakat utolso Computuskor töllem nem acceptalta; az adott qvietantiat el zaggatta [Kv; Szám. 56/XIX. 28]. 1765: ezen katona nekem vónya Filippnek egy jo Pakulár kosókomot, mely meg ért volna 10 márást el szaggatá [Konca AF; Eszt-Mk Vall. 275]. XVIII. sz. v.: Ezen elszaggatva ide zárt Levélből láthattya Ngod, hogy az ujj Instructio periculumba forog [GyL. N. Solymosi Kontz József lev.]. 1802: Frantz Müller Szattlernek a' Feleségét ... Delucio János ... meg ragadta torkon, földre le verte, fokötőjét Fejéből, Nyakáról a' keszkenyöt és a gránátokat, ugy az elő ruháját

... le tépvén, azokat el szaggatta, és hasogatta [Déva; Ks 115 Vegyes ir.]. 1807 a' Sárdi* ember azt mondotta miért szaggattad el a' Contractust add elé [Gyf; Eszt-Mk. — *Sárdról (AF) való].

2. ? kb. (kezéből) kiszaggat/tép; a smulge (din mina); entrafen, (her)ausreißen. 1570: Kegtek kett drabantia ... eg' Jobagiomath megh fogtak, kezett kett helyen keoteottek hattra, Jo falka feoldigh wg' wyttek, ott erszenyett el szaggattak mynd penzesteol szekerczeyett el wettek [Nagysajó BN; BesztLt 72 Christ. Hag'mas de Beregszó a beszti bíróhoz].

3. leszaggat/tép; a rupe/smulge; (her)abreißen. 1747 az emlekezetben forgo kotlós tyuk Lengyel Jánosnéje volt, melyet midőn el szedett volna pisenestől edgyütt, az A. eo kglme potentiose meg támadott, a' Pisenek(nek) fejeket el szaggatván Juonnénak az orczájához verte [Torda; TjK III. 157].

4. szétmarcangol/szaggat/tép; a sfirtica/sfişia; auseinanderreißen. 1573: vgan Istenert kerte Kapa Nyhalne hogi Borbely Kelemenhez Menyen, Is keryen oly vyzet teole ky archon az Santa* hasas voltanak Eo ely Ment es kert adot neky kelemen azt Monta ez oly vyz ha lo lenne benneis Mind ely zaggattia [Kv; TjK III/3. 63. — *Ti. egy terhes santa asszony]. 1590 Ket harmad fw tinoth az Meduek Zaggattak el mind bwreben s mind penigh husaban chak keueset kaphattunk [Kv; Szám. 4/XIX. 23]. 1593 Anna Zeoch Georgine vallia, Lattam hogy az Catalin leannak Nagy az hasa, de Ne(m) esmerhette(m) Niawaliaiat, Mert ezt Monta hogy viz korsagos, hallottam a' fenesiekteol keoz hirrel feo keppen Kis Tamasztol, hogy ot leot gyermeke kit az Ganeba takart volna, es az diznok zagattak volna el, de en bizonyoson semmit Ne(m) tudok [Kv; TjK V/1. 352]. 1757 Hát a lovokot tudgyae a tanu, hogy egyiket a Farkasok ötték és szaggatták el? [Kvh; HSzJP].

Sz: 1760 erre Mihály fel haragván azt kezdé mondani, hogy az ördögök szagassák el a ki a máséba lakik [Ditró Cs; LLt Fasc. 149].

5. leszaggat; a rupe; (hin)abreißen. 1592/1593: vgre az viznek az Ereje azon fellieol hul keet fele Nitodnek az viz verekednj kezdé az zent Benedeki part fele, zaggatnj kezdé az partott, azulta iobban iobban kezdé telnj az porond . igen el zaggata egjczeris mazzoris [Szásznyíres SzD; Ks]. 1675: Szememmel láttam Kadár Giörgieöt az Apáczaik, hogi kapával kapallia vala az Martot, az Apiais Kadar Gergeli ot vala, ugjan akkor mikor el szaggatta az árviz, es ugj szakasztá ell [Apáca Br; Eszt-Mk. Cserei lev.]. 1697 Egy kis Darab szanto föld 3 vekas mivel az viz Igen el szagata [Csókfva MT; EHA]. 1723: azon fel tolyulásakor à Viznek, az Vr Malmán aloi lévő Révet el szaggatta à K: Szamos* [Bálványosváralja SzD; Ks 25. IV. 5. — *Désnek és Szentbenedeknek a Kis-Szamos mellett fekvő határára von. vall.]. 1736: Vagyon a' Küküllő parton egy darabotska pusztá Telek a küküllő annyira el szaggatta, és most is szaggattya hogy tsak három esztendőre sem Sok marad benne, mind az küküllő éppen ugy

foj réjá, és annyira vágja mint valami vár oldalának Szegeztetett ágyú [Mikéfvá KK; EHA]. 1746: Egj régi Malom helyis van a felso tanorokon fellyel a viz el szaggatta [Bibarcfvá U; EHA]. 1762: egy Tavaszon egy nagy ár viz jöven ugy szaggata el az Kőfarki határt is ... igaz továbbra hogy azon szaggatásával a viznek a mi Virágos berki határunk felé is szakasztott vala egy szegetlet Földetsket [Virágosberek SzD; SLt XXIV. 6]. 1768: tudgyae a Tanu ... hogy az eő kegyelme Szegeletyt a Bikfalvi alsó Bátsteleken a Viz el szaggatta mosta? [Hsz; Kp IV. 250 vk]. 1785 a Sajo Vize arádása ... eddigelé el mosott és szaggatott Hat Hurubákat Kertyeivel edgyütt [Sajókeresztúr SzD; JHbK XXXV/7]. 1795: az irt Dombai határonn Sziget vagyis Viz közt nevezetű helyenn lévő földjeit jobb részt el szaggatván elis mosta, hordotta* [Ádámos KK; JHb XIX/48. — *Ti. a Kis-Küküllő]. 1801: midőn az Árviz végít el szaggatta egyenlő igyekezettel kötötték meg a' gátot [A. jára TA; BLt 12 Ferentz Márton (31) zs vall.]. 1806: a' Küküllő vize arádásával a' régi országos utot mindenütt ugy el szaggatta, hogy üdövel járhatatlánna lett az országos utis lassanként azon viz között volt követes helyhez által rakattatott [Érdősztygyörgy MT; WH]. 1836 (A földnek) a' Makfalva felől valo oldalabolis a patak sok helyt el szaggatott [Mak-fva MT; EHA].

6. átszaggat; a rupe treptat; nach und nach durchreißen. 1594: Vagion Egi Thoo kin egi Malom uolt harom kerekeuel, de most az Arviz minden Gattiat el zagatta [Goroszló Sz; UC 113/5. 34]. 1716 az fűrészmalmoknak az gátyát, el szaggata, az ár viz [Szentdemeter U; Ks 96]. 1723: Egyéb Ország úttya annak a Sövényfalvi malom(na)k erectioja után hogy itten körül el bomlott volna, másutt nem tudok, hanem, a mint a Berek közepin innen Sövényfalvára a viz mellett Szekérrel is az előtt el jártunk, most azt az útát a palló véginél le folyó viz (: ki is a Malomra nem mégyen:) el szaggatta s rontotta [Királyfva KK; MbK 162]. 1770: ezen Pataknak gyakor arádása, és sebesége miat gyakran ugy el szaggatta a gátyait hogy az egész Joszággal egész holnapig, még továbbis dologzatott rajta sok izben [H; JHb XXXI/17.3].

7. elragad; a smulge; jm etw. entreißen. 1629: az fen megh irt eorókseget se magok se attiafiak se az aruak, es semminemw maradékok egi mastol elne zaggassak, es edgik az masíknak hirenelkwl, el ne idegenitthesse, hane(m) edgik az masíknak zandekat vagi akarattiat megh ielenczie [Megygyesfva MT; DLv. I. II. 33]. 1630 Azt en nem latta(m) hogy mikeppen szaggata el az marhat az Uraim az darabantok eleöl, Czak hogj latta(m) azt hogi el szevedezet az marha az temető kertnel [Mv; MvLt 290. §213]. 1761: ez előtt hallottam régen, hogy a' nevezett Rétet birta egy darabig egy Csula Ignát nevű ember, es azután miképpen szaggatták ell nem hallottam [Illyésfva Sz; BfR 45. 9 Pallér Mihály (50) zs vall.].

8. (egymástól) elszakít; a despărți unul de altul; (voneinander) wegreißen/trennen. 1634: Az mi penig az Rez Tablara valo kepeimet illeth, es Romabol hozott Oltar Reliquiaimat, ha az Pate-rek* be jeohetnek, es itt az Országban Collegium lehet, azokbol mind az Collegium Sacellumiaban, egy igen szep oltart epiczenek, eo kegmek magoknak, mert kaar volna egymastol el szaggatni eeket [Wass. Wass János végr. — *A jezsuiták].

9. elkülönít, el/különválaszt; a separa/despărți; absondern, trennen. 1783: A fedél alatt léendő házakat gerendakkal jó keményen el Szaggattya, hogy közöttte téglával ki lehessen rakni [Déva; Ks 78. 20/13].

10. elnyű/visel (elszakadásig/rongyolódásig hord); a purta pină se rupe; abnützen/tragen. 1722: Szolgálotis küldette(m) ... kíván ... kész pénst f 13. 2. Inget edgy Rokolját Gyapottast. kéttzer ványolt elő ruhát. 1. ovet, vagy 9 Sustakot Lababelit a mit ott el szaggat, el telven esztendeje új pár csizmat [Fog; KJ. Rétyi Péter lev.]. 1797: Egész esztendőben Meg ütett, és meg döglött Szarvas Marhák, és Lovak bőreit az Udvari Cseledek Lábbeliül el Szagatták [H; Ks 108 Vegyes ir.]. 1798 Fogadtam meg Mlgs Groff Betlen Samuelne aszszony Szamára esztendeig Frajnak Radnotfai Nms Albert Josef Uramnak az Léányát Albert Márist akinek is esztendeig valo hivseges Szolgálatjáért igétem * Mikor ki telik az esztendeje Ujj Magos sarku piros Csizmat, mint hogy mostis Ujj Csizmat hoz magaval adeg penig amenyit el Szagat takarékosan [Banya K; IB. Gombos István kézír. — *Köv. a fels.].

11. (használatban) elkoptat/nyű; a toci (prin folosire); zerschleiben. 1595: Vót l. Mezelő Eczetet az mezelesre p(er) d 14 Boba Kathotol kert. l. Mezzelő Eczetet, melyet el zagattak ... d 8][Kv; Szám. 6/XVIIa. 242 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

elszaggatás 1. szét/összeszakítás; rupere; Zerreißen. 1582 Regeny Georg kowach Az lewel el zagatasat ezzel teőbbity, Mikoron Az kezeket be Attak volna az ket fel, Monda Balas kowach, Immar vgmond Azt Az lewelet el kellene zagatny vag egetny..., de Az lewel el zakaztasa vtan vizzaltatak megh Az vegbe ment bekeseget [Kv; Tjk IV/1. 89].

2. feldarabolgatás; îmbucățire; Zerstück(e)lung/teilung. 1797 Telkeik épületteyeiben, rongyallás esett az idős (!) ohság* miatt; marhájokra, és egyéb belső Tehettségükre való nézt nagyon gyengültének az Aszszony ő Nagysága Özvegysége ideje alatt; azért hogy ... ő Nagysága parantsolatlyából az eddig egész Telkeknek el szaggatása, 's az azután tartozo külső Mezei Birtoknak sok részre lett el osztatása esett ...; mely által kényszerítettett osztan a' Vagyonos Tehetség által bukni más állapotha [Szentegyed SzD; Wass. Consr. 151. — *Olv.: idő s óság].

3. elszakasztgatás; spălare/ducere cu sine; Wegschwemmung. 1754: Ez előtt hány Esztendőkkel szakasztotta el a' Maros Vize a' Maros Németi

határ szélből, mi formában lett azon avulsio, aprodonként lotsogtattae által a víz? vagy egész darabban hasította el? ... az el szaggatás után ... mindenkoron békeségen Urassággal bírták volna, mind ezen folyó Esztendeig? [H; GyK vk].

elszaggathat elhordhat/nyűhet; a putea uza; abtragen könnyen. 1702 mikor juhok felesebben voltak, Jozsiffnak két gyapjat attak edgjet másra, bocskort a menyit el szaggathatnak [Mezőriucs MT; Ks 12. I].

elszaggatott 1. össze/széttépett; rupt; zerrissen. 1807 a' Sárdi Ember azon meg nem nyugadott, hanem erőltette Angyel Nyikulájt hogy adná elé az el szaggatott contractust ha hamis is [Gyf; Eszt-Mk].

2. (leszakítva) elhordott/mosott; cārat, spālat; weggeschwemmt. 1806 (A) Bornymál alatt ... a' Szamos ki-tsapongása által nagy részint elszaggatott Város Földjét, betsü árrán adgya nékem [Kv; Pk 3].

3. átszakított; rupt; durchgerissen. 1795 minek előtte az el szaggatott Gáttyokat újra meg köttetnek. Tessék mind Malmakot, mind pedig annak Gáttyát, ab' föl őrő Mester Emberek jóvaló ok sze'nt jóvalis alább szállítotttni KK; JHb XIX/48].

elszaggattatik 1. (leszakítva) elhordatik; a fi cārat/spālat, abgerissen/weggeschwemmt werden. 1787 oly Conditioval vévém által ezen Láb földet, hogy ha szor vagy máztor meg történhető nagy víz áradások miatt ezen Csérében adatt föld, vagy el szaggatunk, vagy némű némű részében el mosatunk, s a víz által el károsítanék tartazik eő Elm, mindenkor anyi nagyságu jo haszonvethető földet más helyen ott közel adni [Bilak BN; JHbK XXIX/17]. 1825 'A fel Hágoban (sz) a' le folyó patak által nem kitsiny darab szaggattatott el [Kelemenelke MT EHA].

2. átszaggattatik; a fi rupt; durchgerissen werden. 1739 az Piscus Malmára Gátot Csinálni kenszerítettünk gjakran, mint hogj az Sok és nagy árvizek mia el szaggattatik [Hátszeg; Ks 83].

elszaggattatott aggatott; rupt; durchgerissen. 1757 Ah Vízétől el szaggattatott régi ország Utyának egy meg maradt darabja [Dob.; JHbK LIV/6. 5 vk]. 1795 az elébbeni igen magassonn fel emelt s el szaggattatott Gátot újra a régi Magassághoz kép st szándékoznak Nsgtok meg kötetni [Ádamos KK; XIX/48].

elszáguld 1. eliramlik/vágtat; a pleca in galop; fort/wegrennen. 1632 az Nierges Thamas Vra(m) szolgálja eleiben alla es az louakot ne(m) erezte be, hanem az louak el szaguldanak az Vczaba [Mv; MvLt 290. 107a].

2. ts be/végigszáguldoz; a strābate in goanā; durchjagen/rasen. 1566 a tatárok inumár a fel-földet mind Kassáig elrabolták és elszáguldották vala [ETA I, 25 BS].

elszajkol elszajkóz, szajkó módjára mondogat; a spune/repeta papagaliceste; nachplappern. 1847: Roza emlegeti ..., hogy ... Nagymama elment Titivel Ánival Ádamosra, akár kí kérdi, ezt egymás után elszajkolja [Kv; Pk 7].

elszakad 1. kettészakad; a se rupe in două; entzweireißen. 1568: Petrus fili(us) gregory zalay iur(atus) fass(us) e(st), Ezt en latta(m) hogy a lonak az elöth semy nyaüolaya ne(m) vala, de adig hagigala az zekerceüel a lowat, a barbel Janos zolgaya, hogy az nywgis el zagada (!), es az hatan vgy latam hog ala kezd a ver meny [Kv; T]k III/1. 191]. 1586: Az kepez kapúy oranak eggik kotele Zakadot wolt el Chinalt kotelwero Jakab hehelt kenderből wiat fizettem f. 1 d. — [Kv; Szám. 3/XXVII. 15a]. 1606: negedzer hogy hosza vaga, osuat Janosnenak az vvat ugj talala hogy mi(n)dgiazt el zakatt az Jna [UszT 20/195]. 1733: látam hogy a' kis harang kötél(ne)k három része el szakadt és tsak egj ág tartya [Hé-víz NK; JHbT]. 1779: a Nagy Aszszony az Expo-nens Aszszonnak az szoknyáját meg nyomván a köteje el szakadt [A.csernátón Hsz; HSzjP]. 1849 De hozzám is ugy Döfe nem tudom melyik hogy a Derék Szijjamnok két petzkelő szijja azonnal el szakadt [Héjasfva NK; CsZ].

Sz: 1790: Szokták mondani a' hol vékonyabb a' tzerne ott szakad el [Kercsesora F; TL. Wes-sényi Dániel jószágig. gr. Teleki Józsefhez].

2. átszakad; a se rupe; durchreißen/brechen. 1589 11 Marty Hogi az to^a el akar volt zakadni, es Halaz Cresteli megh dugogatta masod magauat, attam neky d. 8 [Kv; Szám. 4/X. 14 "Értsd: a tó dugása/gátja]. 1590 mikor mailad galor be Jötht wa<la> zekel földere dúlnj, az kor molnúnak gattia el zakath wala es azra hordotta wala az waros azt az erdotth [Szu; UszT]. 1592 6. Marty Az zamtalan Nagi uiz mia az waros Towa el akar vala zakadny az korchiolias bochiatta el a' vizet, es keöriwle voltak 3. Napestigh fizetem f 0 d 40 [Kv; Szám. 5/XIV. 138 Eppel Péter sp kezével]. 1597 7 február . Korcolias Istüan ment az waros Tawara Negied Magawal az Gaton igen Nagy wermet Mosot wolt az wyz csak el nem zakat wolt [Kv; i.h. 7/XIV. 5 Thomas Masass sp kezével]. 1677: Vagyon Egy Eörög halas To azon egy el romladozat malomhoz ... melynek az gáttya most el szakadt [Mezőmadaras MT Borb. II]. 1717 a to gáttya el szakadot, és meg Csináltuk, most is még irhatom Ng(na)k hogy azon Uj dugás mellett ismég el rontá a' nagy ár víz az olta ugy áll [Méhes TA; Ap. 2 Makai Mihály Apor Péterhez]. 1723 Tudam hogj a Revolu(tio) alatt el szakadt volt a' Deési gát, ugy hogj tsak alig láttzott [Désakna; Ks 25. IV. 5]. 1744 ha el nem szakadt volna a Gát, annyi hal volna a Thoba hogy egymastol ne talám S.V mind meg döglénének [Tóhát TA; JHb XI/17. 6]. 1772: hirtelen a' Viznek áradása esvén, a Királyfalvi Gát el szakadt, s legottan innen a' Viz ugy le takarodott, hogy mind a' négy kerék jól megindult [Ádamos KK; JHb XX/27. 13].

1814 (A) Kolos Monostori Gát ezelőtt mintegy nyoltz Héttel el Szakadott [Km; KmULev. 3]. 1846: két versen nagy viz áradás lévén a Bácsi völgyön mely miatt egyszer a kardosi gát szakadt el [Km; i.h. 2].

3. leszakad; a se rupe/desprinde; abreißen. 1567: in platea vxorem Elie Paisos audisset dicen-tem ad Emericem Hari in domo Ezt fogd ezt fogd, e gylkos bestye hires kuruafiat ez az en fiamnak hengere ha ma az en fiam meg hal holnap enmagam feyet vezem az bestye kurwaffianak ha eccer el ne(m) waghatom mind addigy vagom mig nem el zakad [Kv; TjK III/1. 49]. 1584: Andras Lakatos Mathias Zolgaia vallia Aazonba Jaydulast hallek, oda futek, es hat Jstwan deaknak el zakat a' keze, Az eocheis ige(n) Sebes [Kv; TjK IV/1. 312]. 1590 ketzer uagj haro(m)zor chiapanak Egybe, mingiarast ell futamek Jango Gaspar, azonba mys" oda Erkezenk, Monda Bartha Andras, Im el wezte, merth ell zakada eggik wiom [Gyerómonostor K; KP. — *Varga Antal j b és Ferencz Benedek fia j b vall.]. 1600 hozza kezdte ytny egy palchañal ereössen Jakochj Andrashoz, Jakochj Andras fel kezdte foghni az zabljañal hatra kezdte iklani eleotte, . Andras egikor ki wethi magath az kapun, monda fere(n)ch Janos hogy, Im el wezte az hitua(n) ember, vgy latok megh hogy el zakatt az keze [UszT 15/65]. 1644: Szeöczi Marton Urannis vere az Czeppel ..., hagi az czepp hadaraia el szakada | en felfedem az leplet rola az szegeny aszonrol az Tomporan mint az eökleöm ollian vermet latek, s be vala oltatlan meszel verue ..., az szaranis naby seb vala az Nagi laba vja elis szakadot vala s mind az három helien oltatlan meszel vala be verue [Mv; MvLt 291. 419a, 421a]. 1693 az havasson az hidegh az lábaimot el vette, mely miat lábaim ujjai elszakadtanak [Kovácsna Hsz; HSzjP]. 1774 Serbán Davidot Thoma Görgj társaival egjüt üttöték, s taglaták míg a feit bétörték és az egyik kezének kisebbik ujját egjben rontván, mely miá egj darab része el is szakadat [Nándorvállya H; Ks Serbán Lászk (40) j b vall.].

4. kb. megrokkan/szakad; a se schilodi; verkrüppeln, entkräften. 1584 (A szolgáló) Mondany kezdte ezt, Im Azoniom Ne(m) tudom my lele a' labomat mintha egy kest Ewttenek volna most a' labomba Lato(m) a' labat hat Nagiot dagat Az terde, Menek a' vargané Anniahoz Az leannial Es ker vala fl. 3 teolle, De az zegeny leany Ne(m) Igire Anniathi (!), Azt felele a' vargane hogy No hane(m)(!) igired bizony a' terdedbe(n) zakad el a' labod, de az vtan meg giogita [Kv; TjK IV/1. 257]. 1598 B: wram w kegelme hagasabwl witedtem el Egy feirwary g'ermeket ki it Megh Nionorodot wala az hideg az labat Megh wodte wolt mind az ket laba bokaban el zakadot wala [Kv; Szám. 7/XVIII. 93 Th. Massas sp kezével]. 1630 monda(m) az eöreg h paztornak hogj utanna lassanak az tehennek mert el maradat s el nesz; de az paztor azt monda hogj el szakadgyon bar az laba ha eö keresi [Mv MvLt 290. 277a]. 1639 Hogi igi feniegeteödeöt az az eöreg h Aszony, hat

csak hamar megh vesze Aszoniomnak az czecci s ugia(n) kys rothadot vala megh en nekemis igen megh dagadozot vala az ujom hogy azt tuttak hogi ugja(n) elszakad [Mv; MvLt 291. 204a].

5. szétszakad/foszlik; a se rupe/zdrenťui; zerreißen. 1597 Myert hogy az psalterium az temp- lu(m) bely az zaz renden mind el zakadot volt hogy az gyakorta valo Irast es munkat el tazaw- tassúk, vettunk Biro vram akarattial azhoz 17 pergamenomat p(er) d 90. tezen f 15/30 Annak az Irasatol fizetünk f^a Az Compactornak az be keotesseteol f. 1. d. 0. [Kv; Szám. 7/III. 30. egyházfiak szám. — *A összeg jelzése hiányzik]. 1736: Abban az időben* kétféle skarlát posztó volt, velenczei skarlát, annak tizenhat forintot adták singit, csak úri emberek viseltek olyanból köntöst, az másik török gránát volt, négy forintot völt, singe ilyent viseltenek főemberek, nemes emberek, az olyan tartós posztó volt, három-négy rendbeli dolmány mente is elszakadott addig az angliai posztóból a míg ebből egy rendbeli [MetTr 351. — *A fejedelmi kor vége táján].

6. beszakad; a se rupe; einreißen. 1736 Az fekete posztónak az szélyit kétfelől hat legény fogta ..., mikor közönséges uton mentenek az posztó fel volt csinálva, hogy el ne szakadjon vagy meg ne sárosodjék [MetTr 403]. 1774 én töllem . küldött 1768ban egy Malom követ Egerbegyig" hogy vigyem, amellyis (hogy Szán se Szeker ut nem volt, :) a nagy Csányi^b völgyben el szakadván az Jég az Sárban maradot, melyetis 10 okörrel ki nem vontathattunk onnat [Keszü K; Ks Conscr. Barta János (40) j b vall. — *Aranyosegerbegyig (TA). *Mezőcsán (TA)].

7. el/meghasad; a se cräpa; einen Rib/Sprung bekommen. 1590: Hallam hogy szidgia vala az kerezteseket a' este (!) lelek papas kereztes kurwak, ereossen szidgia vala eoket azonba(n) be menek hogy az leowest ell hagia, s hat el szakadot az pwska, s nem leohete teobzeor [Szu; UszT]. 1629 lattam hogy szabliayt keoteozí vala hogy az karikaja el Zakat volt [Kv; TjK 42]. 1653 küldtek vala töllem 12 mása rezet Brassóba, hogy egy taraczkot öntessek belőle. A melyet elsőbben a mint csinálta vala, nem áll meg a próbát, hanem elszakada [ETA I, 123 NSz].

8. leszakad; a se rupe; abreißen | lesuvad/csu- szamlík; a aluneca; abrutschen. 1610: hatarok- ban ket heljen wezet volna meg az vt egj heljen vgy el zakadoth hogj lehetetlen meg Chinalasra [UszT 50]. 1799: Azon seppedékes helyetske, melyet a' rét szélin Lona^a felől ... ö Nsga bé sántzoltatott nagy költséggel, a' Kender földekből szakadott é el, vagy ellenben Seppedékes voltára nézve eleitől fogva miveletlen hely volt? [T; Ks 89 vk. — *Aranyoslóna TA]. 1841 2 Szeker Szénára valo kaszállom, el sülyyedett ... 4 Szeker Szénára valo kaszálló hely — el szakadott — haszonvehetetlenné lett 15 vékás Szántó föld, merőbe el sülyyedett [Nagyiklód SzD; RLt].

9. elszármazik; a se trage (din); a fi originar din; Ursprung haben, entspringen. 1736: Tudode

... hogj ezen Kifor Iuon, Fiscalis örökös Jobbágy volt, az Kő Vári Dominiumhoz valo ... onnén szakadtott volt el Dragavilmáru! ? [TL vk. — * Drágavilma SzD].

10. el/megvállik; a se despárti; sich trennen. 1617: Barcza Gergeline ... mondotta az vranak vgy gondolkodgial feleolle, hogj az mi ennekem vagio(n) ne(m) tollio(m) az orrodra hanem En Gyeorgyteol^a soha el nem szakadok te eredet [Mv; MvLt 290. 28a. — *A szeretőjétől]. 1655: Szakadgyon el az Annyatul Laposi Istvan, mivel talam az Annya lehet az menekze idegenysegének az oka [SzJk 76]. 1703: Takács György ... fenyegetőzött; hogj ha néki ugya(n) csak el kell attol az asszonytól szakadni, a' Feleségét érette megh veri és rongálja [i.h. 343].

11. elvállik; a se despárti; sich absondern/scheiden. 1574: Meg hassonlotak Eomagok keozt, Es az ky az feo lowat hozta volt, Mond az Massiknak En Nem Megek Erdelbe te Menny el ha oda akars Menny, Az ely zakadot az Masiktwl [Kv; TjK III/3. 347]. 1765: Nem hallottam, hogj azon hurczolodás alkalmatosságával attával, vagy teremtetvel káromkodott volna Varga György, hanem a' midőn el szakadtak egy mástól monda Varga György: Euny Hunczfut Czigánnya [Szépenyerfusztmárton SzD; Eszt-Mk Vall. 62].

12. elkülönödik/különül, különvállik; a se separa; sich absondern/scheiden. 1588: mielt az vrain Az sokadalomból megh Ieőnek, ottan Biro Vram Varost gwycheon tanachbely feleywelis Ielen legien, Mert eo kgmekteol el Nem Akarnak zakadni, hanem egygywt Akarnak veghezny az Jdeztetes feleol [Kv; TanJk I/1. 69]. 1605: Imreffy Vram ... ielente az Varos eleot hogj semmith egyebet Nem vezen ezeben deliberationkból hanem chyak az haladekot oka lehet Zebenteol es az szassagtol valo chygeswnk, holot attol az varos el vagion zakadua es ragazkodot az Nemesseghhez, Az Nemessegh penigh es Zekelsegh megh egygyeswt akiknek ez varos membruma [Kv; i.h. 516]. 1612/1723 De a' Koronkaia^k is a' Vászrhelyi Esperest hire nélkül Papot ne fogadjanak, hanem a' Bodoniakkal egyet értven hirrre tegyek az Esperestnek, — s ugy fogadjanak Papot, Sido Papot, Sido hiten valót, Dávid Ferentz vallásan valót pedig ne fogadjanak ... Ha külömben tselekednének a' Koronkaia^k, fulmine maledictionis feraltassanak, a' Bodoniak^k tölök el szakadjanak [Hagymásbodoni ekl. könyve. — *Koronka és Hagymásbodon (MT) ref. lakosai]. 1629: immáron bizonyoson informáltattunk felölle, hogj az Czizmazia Mestereket arra a scissiora, nem valami derekas és helyes ok, hanem csak valami egy más között valo priuata iniuria vitte, melytől viseltetűen, akartak az Varga Mestereknek uniolátul el szakadni [Kv; Céhir. I fej.]. 1649/XVIII. sz.: sok időktől fogván nagy villongás és veszekedés volt mind azolta az miolta Kővártól^a el szakadtott volt, és pro tempore Privatus Urak és Fő Bmberek birták eszt az Hagymás Lapos^a nevű falut [Ks; 65. 43. 8. — *Kővár vidékétől v. a kővári feji uradalomtól. *Szt]. 1665: Kgd levelét el vettük

az Elesdi Joszágh felől ... Kgd azért ha mi hasznát veheti s be hodoltattya nem bánnyuk, sőt hogj Erdelyi Birodalomtól el ne szakadgion akarjuk [Wass. A fej. Ebeni Istvánhoz]. 1676 u. Balla tisztessegesen el szakadván a' Mater Eccl(esi)ától Goroszlotol. Kiváná azért Goroszlo hogj a Szent Eccl(esi)a designalna neki Ministert [Goroszló Sz; SzVJk 170]. 1683 k.: Migh Bogdánd el ne(m) szakadtott Hadadtól, az Bogdandi dözma az Hadadi mestere volt, mivel az Predikallani járt közikben [Hadad Sz; i.h. 140]. 1703 ennek előtte esztendővel felültetvén az elméjeket valakik a Zetelakiaknak a ns. széktől való elszakadásokat munkálódták és adozásból a nemes széktől való különöztetést, kit is midőn mindenütt a hol illett remonstráltam a ns. szék régi regestrumiból, hogj a memoria hominum mindenkör a nemes székekkel együtt adóztak, commissionaliter meg is parancsoltattott nekik, hogj a ns. székhöz redealva, adózzanak együtt és a ns. szék főtisztjeitől hallgasanak, törvényeket appellatio által oda bocsássák; confugialtanak mélt. gróf Apor István úrhoz, hogj ő kegyelme őket quo meliori modo a ns. székekkel egyeztesse meg, fogadván, hogj többé senki biztatására a ns. széktől elszakadni nem kívánnak [SzO VII, 119 gr. Pekri Lőrinc, usz-i főkapitány biznyságlevele Zetelaka és Usz egyezségéről]. 1778: nékem is bajos egy mástól el szakadva lenünk [Sáromberke MT; TSb 13 Bethlen Zsuzsánna férjéhez].

13. kiszakad; a se rupe din; ausgerissen werden. 1723: azon ház helyecskéből régentén el Szakadtott vagy quo quo modo el foglaltatott volna azon darabocska Czikelly, melly az Faluból ki járo utzán alol az hid felé az hidig ki nyul [Dob; RLt vk]. 1763: a' Malmon tul valo darab helyetskeis a' hol az a két almafa vagyón, a' Malom árká(na)k vonásával ugyan abból az örögségből szakadtott el [Szecsel Szb; JHb 7 r. jő vall.].

14. kiszakad/vállik; a se rupe de, a se detaşa; sich trennen. 1805: azon tehen a' többek közül el szakadtott, Hivtais Székely János a' Pásztort keresésére, de nem ment, az alatt azon barom a vadak által megöletett [Frákos U; Falujk 2].

15. 1721 a Csíki Fő Tiztség a' Lázár Fami-liától el nem szakadtott [Szárhegy Cs; LLt].

16. kb. elmarad/megfosztódik vmitől; a fi lipsit/privat de ceva; wegfallen/bleiben. 1674: Ura(m) Kgd paranczolljon felölle mit czelekegiem! ... mert maid el erkezik az dolog ideie akor inkab nem mehetek bizton igen meghromlom mert ha nem providialhatok mindentül el szakadok szenam Egi Czepis nem leszen az buzamis mi(n)d ki vesz [Bethlen SzD; BLt 7 Fileki Mihálj Beldi Pálhoz]. 1794: Mivelhogj a' Verős Kovatsi munkát folytatato Atyánkfiái minden felől annyera le tiltattanak a Szennek vasarlatt erdejikről (így!) hogj a' mia tellyesseggel meg akadalyoztatott a vas tsinalasnak mestersege keresden tetetődött hogj mi modon kelletnek ennek elejet venni és orvosolni,

melly elé adott kerdesre a Communitas^a ultro citroque meg fontolvan azt hogy ha az orvoslasban nem vetetik mind magok a Vas mivesek, mind a munkasok elelmektől el szakadnak 's a Communitas fenn meg nem alhat [Torockó; TLv. 9/26. — *Ti. a bányavárosi közösség].

17. ömlik, szakad; a şiroi, a curge în şiroaie; strömen. 1640: ez az Báthori Anna tudom, hogy beteg vala, s híttak oda engemet is, hogy meglássam — s láttam, hogy ugyan elszakad tőle^a, s mondtam, hogy bizony, édes Anna asszony, terajta az boldogasszony árja vagyon [Mv; MvLt 291. 233a–51a átirásban! — *Ti. a vér].

18. kb. (a víz árkából/medréből) kiszakad/ront; a ieşi (din albie); ausströmen. 1590: Hogi penigh az Malomból be nem zolgaltatott ez az oka hogi az Viz el zakadoth vala, es kilencz egez hetigh egi cheppeth sem iarth Annak vtanna esmet Zenth Geörgi nap vtan az epp földet el zakaztotta vala, es mas foljamoth verth vala maganak [Kv; Szám. 4/XIX. 1]. 1722 a' Viznek <za>bados folyást tsinálta(na)k volna, hogy a' malomtól el szakadgyon [Szőkefva KK; MbK 137].

19. elpártol; a se desolidariza; abtrünnig werden. 1614 az erdélyi bolond urak addig praktikálának, hogy ismét nagy orcátlanul elszakadának német császártól [BTN 47]. 1618 az én uram az hatalmas császár köntösétől soha el nem szakad, valamivel lehet, de ugyan kedvét keresi az hatalmas császárnak [BTN 39]. 1653 Mikor már Calvinus, Brencius és többek elszakadtak volna az ő mesterektől doctor Luthertől, ottan könyveket írnak a magok értelmek szerint valót ellene [ETA I, 33 NSz]. — L. még i.h. 158.

elszakadás 1. átszakadás; rupere; Durchbruch. 1577 Az Espotal gattyanak el zakadassat meg Ertettek eo kegmek keryk azert eo kegmek Byro vramat tanachyawal hogy meg lassak my legie(n) az oka az gátnak el zakadassanak [Kv; TanJk V/3. 150b–1a]. 1744: haromszor azon Thórol a gát el szakadott, elsőben semmi károk nem volt, de az utolszori két rendbeli el szakadásakor hala vize el foit és a Tho hely szárazon maradt kár lett a halakb(an) | Veselenyi Mária Asz(ony) ő Nga a Gátnak két rendben let el szakadása után Semmi hasznott azon Thoból nem vött [Tóhát TA; JHb XI/17. 7, 10]. 1770: a Viz el tojtult, nem . eo Nga Malma okozta, hanem az Adámosi gátnak el szakadása tselekedte [Királyfva KK; JHb LXVII/103]. — L. még HSzj korpa al.

2. különválás; separare; Trennung. 1640: Nemethi Olah Janos fernek (!) igert leanianak Matkaiatol valo el szakadast kiuan^a [SzJk 52. — *A fog. ilyen zavaros!]. 1653: A post propositionem Inctae per correctionem feleségetől valo elszakadast es valast kiuan ezekert az terhes sullios czielekedetekert [i.h. 71]. 1699 ő kegyelme is okot nem ad semmib(en) is felesegenek besztelen

eletere, atkozodasara avagy tolle valo el szakadására [i.h. 316].

3. elkülönödés/különülés; separare; Absonderung/scheidung. 1703: ennek előtte esztendővel felültetvén az elméjeket valakik a Zetelakiaknak a ns. széktől^a való elszakadásokat munkálodták és adózásból a nemes széktől való különöztetést [SzO VII, 119; a teljesebb szöve. elszakad 12. al. — *Ti. Usz-től].

4. (el)válás; divorţ, divorţare; Scheidung, Trennung. 1632: Jm hallom az en uramnak ellenem valo ereős feleletit, meliekert töllem valo el zakadast kiua(n), de en cziak cziak^a azt kiua(n) hogi azokat megh biszonicia [SzJk 37. — *Így kétszer!]. 1649: Földvaratt^a lako különöztetést [SzO VII, 119; a teljesebb szöve. elszakad 12. al. — *Ti. Usz-től].

5. elpártolás; desolidarizare, renegare; Abtrünnigkeit. 1703: Nyilván lehet mindeneknél mitsoda Párt ütést indított Felső Magyar Országban Rakotzi Ferencz és Groff Bertsenyi Miklos az mi Gyűzedelmes Császár és Felsőges Koronás Kiraly Kegyelmes Urunk eo Felsőge ellen, és mint laszasztotta fel az Föld népet, jo keglmes Urától valo hitetlen el szakadásra, es az magok veszedelmére [UszLt IX. 77. 68 gub.].

6. kb. elveszés/vesztés; pierdere; Verlust. 1590: Myerthogy Biro vram parancholattiaban Jart Sardj Janos, ez fogolj penigh p(ro)sequalta Sardin, es kerte Sardi hogy ne haborigyon velle Jarhasson el Biro vra(m) parancholattiaban, Ez penigh ne(m) gondolwa(n) ezzel, vgy verte Agion, Azert holot nem kileomben mintha Birora tamadot volna, fel keze el zakadasan maradot ezert [Kv; TJk V/1. 11].

Amint az itt körölt szövegrészről is látható, a bíró emberére való támadást a régiségben közvetlenül a bírora való támadással azonos erőszakos cselekménynek minősítették, és kézcsönkítással büntették.

elszakadhat szét/összeszakadhat; poate să se rupă; zerreißen können. 1630: az Szanto Marton me(n)teie akkor az tepeleodes keozben szakadot megh, de ha ollian rosz let volna az Szeoke Peter menteie is el szakadhatot volna az sok tepeleodesben azis [Mv; MvLt 290. 201a].

elszakadkozik megszakad; a se desela/speti; brechen. 1795: Székely Mártonnak egy Ünő Tinója hasonloképpen az étlenség és rossz gondviselés miatt el szakatkozván, haza felé jövő uttyokban a |Sárban esett, és az Allperesek fel emelni nem akarván ott hagyták a' Sárban, 's dao veszett [Msz; MbK 104].

elszakadólág leszakadófélben; gata să se rupă; im Abriß befindlich. 1776: a hüvelykft is annyira

meg ütötte hogy veszedelembé el szakadolag volt az Ujja [Nyárádsztrbenedek MT; Told. 28].

elszakadozik 1. szétszakadozik; a se zdrenŕui; nach und nach zerreißen. 1583 Madlin Azzony Agoston Balintné vallia az olchardi miklos

Nag Artatlanul' az zegeny teolcherest meg vaga vgia(n) megh chattana a' pallos a' feyen, Meg' sem elegzik valla azzal hane(m) esmeg Akaria vala vagny verte ereösse(n) pallossat Aztalomhoz azt tudta(m) hog' Abrozomis mind el zakadoz [Kv; TJK IV/1. 100]. 1609 Keozep Kapura czinaltattam Keoteluereo Thamassal ket keotelet, mert hogi az eleobbi keotelek el zakadoztak [Kv; Szám. 126/IV. 427]. 1631 az pártá eö meghis töredezet volt majcza el szakadozot kit Pal Pap czenaltatot megh, s megis araniaztatta [Mv; MvLt 290. 57b]. 1671: Moldovan Kelemen el akarta on(n)at vontatni az házat, és noha 90. eökröt fogtak be, hogj az házat onnet el vontassák, de nem vontathatták el, mert az lanczok és síkolyuk el szakadoztak, hanem el kellett onnat bontani az házat, és az fait el hordani az Grof Csaki László V. eö Naga feoldere [Cente SzD; Ks. Gávai lev. 16]. 1830: Négy asztal keszkenyök erőssen rongyosak voltak. Szebenbe kosarakb(an) Gyümöltset küldvén fejudén varodtak, egészsen el szakadoztak [Hosszúaszk KK; Born. F. Ia Bod László tt szám.]. 1834 a' Jozságbeli Emberektől jönni Szokat Dézma Sákok nagyon gyengék, ritkák és apok szoktak lenni nem olyan négy nyütes tömött, mint a sáknak valo vásznat kel szönni, és ezért koránt széljel nyulók és el szakadaz (l) [Sajókeresztúr SzD; Born. F. Iig Benó Iosef számadó lev.].

2. átszakadozik; a se rupe incet; nach und nach durchreißen/brechen. 1592 az silip mind el zakadozot vala [Kv; Szám. 5/XIV. 62 Eppel Péter sp kezével].

3. leszakadozik; a se rupe treptat; nach und nach herab/hinabreißen. 1775: Rét Fark nevű helyb(en) egy pusztá el Süllyedézett Erdő hely Ezenn hely egy fát sem tart, melly annyira el Süllyedezet és Szakadozott hogy a' Marha sem járhat rajta [Lokod U; EHA]. 1793: az Dona nevezetű helyben lévő szőlők sokoknak el szakadazván Dosa Adám Uramnak is szőlője lévén, az is el szakadazott az után senki azon el szakadazott es suhadott szőlőből hasznat nem vett egyszer is [Kissáros MT; DLev. 2. XXA]. 1820 Az oldalak Kővesek lévén a záporok által nagyon meg vesztegettetnek és elszakadoznak annyira hogy egész darabotska helyek haszon vehetlenné válnak. Bajosan trágázhatok annál fogva hogy majd mind hegyre kell hordani a trágját [Jegénye K; KmUlev. 2].

4. lesuvad; a aluneca; abrtschen, vermuren. 1762 Tudok még egy szilvástis, amely nagyon az vizmosás mellet, De az föld indulásba, el szakadozott, kevés szilva fa nagyon rajta [Perecsen Sz; IB IV. 16 Andr. Fejir (2) jb vall.]. 1817 k.: A' Kis völgybe el süllyedezett szakadozott egy 10 vékás* [Fejér K; EHA. — *Ti. föld].

5. széthasadozik; a se crăpa; zerklüften. 1590 Latam hogy a kereszt fele leowe de nem twdom ha az keresztet akartaie leony vagy nem afele leowe Mikor ala jeonek vala, akkoris ki tartia vala az pwskat de nem leohete mert el szakadozot vala az pwska [Szu; UstT].

elszakadozott 1. leszakadozott; afundat, surpat; abgerissen/gesunken. 1815/1817 A Ropoban (e), egy felől Szabó Imre el szakadozott Kő sziklás Hellyeik szomszédásokban ez erőssen el süllyedezett Kősziklás hely [Vágás U; EHA].

2. suvadásos, csuszamlásos; alunecos; vermut. 1775 A Hidegség nevű helyben Ez* elszüllyedezett Szakadozott hely, mellyből el Suvadozott egy Székér Szénára valo hely [Lokod U; Mk. — *Ti. a szóban forgó k].

elszakadt 1. átszakadt; rupt; durchgerissen/gebrochen. 1815: Az F. Zsuki* el Szakadt Gátnak meg köttetésére fel ment munkások(na)k, és Materialék(na)k Specificatioja [SLt évr. — *F. zsuk K].

2. gátja-szakadt; cu stăvilari/zăgaz rupt; durch/dammgebrochen. 1716 A Solymosi* völgye(n) őtt el szakatt toimat fel dugassa(n) és a legg alsón a malnot fel-álitassa(n), hasonló képpe(n) az Erkedí völgye(n) három toimat fel dugassa(n) [Szászkerked K; LLt Lázár Ferenc ut. — *Mezősolymos K].

3. beszakadt/omladozott; surpat; eingestürzt. 1807 vagyom még egy víz mosásos el szakadott rusnya árok [Nyárádsztrbenedek MT; Told. 37].

4. kiszakadt; revársat; ausgerissen/strömt. 1722: Vévén eszekben alább Specificalandó Compossessorok(na)k a' Sövényfalvi pallonál el szakadt kis vizre kötött gátyoknak el vágattatása felől való Szandékat. pro Testimonio hivatá(na)k ő Kglmek bennünket. Miis ő Kglmek hivatalyára mindgyart Comparealánk is [Sövényfva KK; MbK 137].

5. kb. elidegenedett; insträinat; entfremdet. 1812 Ezen Rész Jozsághoz tartozható, és ennek akár melly részétől is el szakadott Bitang vagy másoknál Zállogba lévő földek nintsenek [Szász-fenes K; Ks 76 Conscri. 253].

6. elpártolt; desolidarizat; abtrünnig geworden. 1653: egykorban tehát aféle idegen nép, azokat a tollünk elszakadott versengős város népét megkergették egyszer éjfélikorban eljövénnek egy-néhányan a kőfal alá, békialtának hogy béeresszük őket „hogy ha mostan bebocsátjuk, tehát azután velünk maradnak és soha halálíg el nem távoznak tollünk ...” [ETA I, 77 NSz].

Szk: Istentől ~ Istentől elrugaskodott, istentelen. 1617 zitta illen zoual Az Istentől el zakat fattin uankuli bestie kurua fia el uezette az leaniomot mint hitetlen arulo [Kobátfva U; Pf].

elszakaskodik 1. megszakad; a se deşela/speti; brechen. 1679/1681: a' vas körül munkalkodo

minden nemű emberekre, vagi mivesekre legye(n) eo kglmenek^a szorgalmatos vigyázása, hogi a' vigiaztatlanságh miatt, a hamorok, szokot idejek-b(en) vesztégh ne állyanak; a Lovak a rend felet valo materia hordasb(an) el ne szakaszkodgia(na)k s romollyanak [Vh; VhU 672. — "Az ub-nak].

2. kb. el/legyengül, elerőtlenedik; a släbi, a se släbänogi; sich entkräften. 1750 Láttam tapasztaltam elégszer hogy az Béres őkrök eléggé el szakaszottak, de mi oka, annak kell tudni a ki vélekk járt [Kál MT Berz. 12. 92. 61].

elszakaszt 1. elszakít; a rupe; zerreißen. 1570 Takacz gérigne Angalit azt vallyá, hogi hallotta Az gereb leania panazolkodot, hogy Hoz Bartosne gonozwl tartotta, Marhaiat ely tekozlotta, es mykor zolt erte zytta es verte, leueletis Thakacz gérgh ely zakasztotta [Kv; Tjk III/2. 96b]. 1592: Az Achy Lúkachy Nodgy Chiga kettelett az Nody (!) hydon el zakasztak [Kv; Szám. 5/XIV 260]. 1603 ereossen verik huzzak vala, s El zakazta a' menteie keoteioiet [Kv; Tjk VI/1. 707]. 1820 (A szakácsnét) a Báro nemtsak erőltette hanem még a keszkenőitis el szakasztatta a méhes kertbe tsak ketten lévén a Bároval [Aranyosrákos TA; JHb P. 48 Bólos Nasztaszia Opra luon felesége (20) majorosné vall.].

2. elszakít/vesz; a rupe dín, a lua; wegreißen. 1588 Illyen Nyomorwsagonkis vagyon hogy ith zinte az falw zelen vagyon egy kis Erdeo hogy zinte az falwn az vege mellyet soha my twdasonkra ha zinte mak voltis a falwtwl ell nem zakasztottak sem meg nem tiltottak hanem marhaczykank zabadon rea iartt, mostan Sombori Lazlo vram azt meg fogta nekeonk semmi marhainknak nem zabad rea menny [Zsákfa Sz; Wlt Mich. Talas jb vall.]. 1652 Veuon ezib(en) az Falu, minemw rettenetes kart fognak wk vallani. ha azt az Erdeót twleők el szakasztyák Az Summat az Apat Ur(na)k^a deponalua(n), igr vethettek ki az Colosvariakat^b belöle [Km; GyU 135. — "A jelzett erdőt előbb a km-i apát, majd a kv-i jezsuiták bírhatták (l. erre i.h. jegyz.); a szöveben a kétféle birtoklás egybekeveredéséről lehet szó, hiszen a zálogösszegnek a km-i apát kezébe való letételéről és mégis a kv-iaknak az erdőbirtoklásból való kivételéről történi említés]. 1710 Szabo Marton Szomkerekik (!) Gond Viselő, egy Darab határokat az Ola Nemetiek(ne)k el vötte es szakasztotta az Magyar Nemegyei határhoz [Tóhát BN; JHb II/15. "Somkerekik (SzD)]. 1802 Nchai Nagy Atyám. Curiaja Somboron Nchai Edes Atyám Sombori Peter(n)e(k) adatott, de szembe tünő egyenetlenül és kitsiny Quantitasban, el szakasztván azon régi udvartol, gyümölcsös veteményes kertnek nagyobb reszt a' Csüres kertet cgeszen [Somb. II. — "M.zsombor K].

3. átszakít; a rupe; durchreißen/brechen. 1587 3 die July az gathon voltanak, hogj az Viz az gathat el zakasztotta vala, Múwesim 14, 1 p(ro) 8 d. [Kv; Szám. 3/XXVI. 18]. 1675 Szememmel láttam Kádár Giörgiöt az Apáczeit, hogi kapával kapallia vala az Martot, az Apiais Kadar Gergeli

ot vala, ugjan akkor mikor el szaggatta az árviz, es ugj szakasztá ell [Apáca Br; Mk Cserei lev.]. XVIII. sz. eleje: a' nagy ár Viz az Maros Vásár helyi nagj Gátott el szakasztván az én Gátomnak edgjik részét ugy csapta el aszt vitte el a' ki az én részemen volt, és nem a ki a' MarosVásár-helyiekén [Mv; Berz. 13. I. 16]. 1763: mikor az Mlgs Exp(one)ns Ur Gátyát el szakasztották ..., mint hogy Innepünk volt akkor minket senki sem hívott [Szecsel Szb; JHb 4 r. jb vall.]. 1789: Azon Malomra ha jo gondviselés lett volna, és előre valo vigyázás, az ár viz annak Gattyát el nem szagatta volna, de ha elszakasztotta is, meg lehetett volna ujra kötni [Abosfva KK; GyL. Gligor Vaszily (50) col. vall.]. 1825: Ezen Föld meg lehetős termékenységu de a Patak a Derekat három helyen el Szakasztotta [Moha NK; SzentkZs].

4. letép/szakít; a smulge/rupe; herunter/abreißen. 1582 Hallam az Zayt hog az Eorizeok mondak lakatos lanosnenak vond le az Esseh kwrwat a' zekerreöl kialt vala Az Azzony hog Ne hadnak mert Immar el zakasztottak volna Melliereol az Keosseonthywt [Kv; Tjk IV/1. 5]. 1585 Kun Janosnal lakoztunk neha vgmint Iffiak ..., az leany kezinkbe leot Erzenyet zakasztotta vala el Nagy Gergel Az leannak [Kv; i.h. 503]. 1593: Zengeo Benedek vallia, tudom hogi hazamat hon nem letemle hazamat^a meghagta Keneli Mihali, es tykomat el lopta, gazdam azzoni mikor oda ment erette, chak ne(m) agion verte, az tyknak niakat el zakasztotta es vgi vetette vizza neki [Kv; Tjk V/1. 393. — "Igy kétszer l]. 1797 k. az Harom keményt az Padlotol kellett fel rakni kettejét, az edgyiket penég alab felinél Szakasztotta volt el az Szél [Banyica K; IB. Gombos István lev.].

5. leszakít; a rupe; abbrechen, herabreißen. 1583 Vegeztek ed kgmek ezis hogy az Apahidanal valo Zigetet megh Epichek, kit az viz lassan lassan el zakasztana, Kerik azert eo kgmek Biro vramat hogy Mennel hamarab lehet Az három falubeliakkal hozasson oda Az helre huz Baknak valo fath [Kv; TanJk V/3. 270b]. 1590 (A malomról) az el mült eztendeöbe ..., az Viz el zakadoth vala Annak vtanna esmet Zenth Geörgi nap vtan az epp feöldet el zakasztotta vala, es mas foljamoth verth vala maganak [Kv; Szám. 4/XIX. 1]. 1600 hogy az hidon altal keleönk, Zeöch Keleme(n)nek Vöwarhelynek egy hold földé wolt, de a wiz aztis el zakasztotta [UszT 15/263 Demien Peter, Zenth Thamasi, Zabad Zekely (56) vall.]. 1641: tudok az Szamoson tül egz kis darab szanto földet, mellet az viz el szakasztott [Iuó Sz; GyK X. 30/8]. 1643 u./1770 k.: a' Motsi ösvényen felyül egy Föld, mellyet a' Patak el szakasztott [Légen K; RHA]. 1701: az kérdésben forgo porondos, berkes helyet ebből a' Szindi Berkéből el-szakasztotta a' Maros Aga ... az olta hordotta 's szaggatta alább alább a' gát felé a' nevezett porondos helyhez a' porondot a' Marosnak V. Sz. Ivány felől azon porondos hely mellett folyó ága [Vajdasztván MT; JHb

IX/46]. 1723 a' Deési gát miatt, az Vr Malmán alól a' mely rév volt a' viz el szakasztotta [Mikeháza SzD; Ks 25. IV. 5]. 1725 : Ha az Olt viszsza térne a' régi folyására ha mosásképpen el mosná az Vgraiaknak mosná, de ha el Szakasztana által mehetne utána az aszszony* [Hévíz NK; JHbT. — *Ti. akkor az ő birtoka maradna]. 1764 : azon hellj(en) két ághban folyt az Olt vize, mikor nagy volt a Viz, mikor kicsin volt csak Apálca (l) felől foljt, ezt az darabot az őlt el szakasztotta, de hová szakasztotta ne(m) visgaltam, nem őblögette [Űrmös NK; BNB V. 9 Erdő Gjörgj senior col. Josephi Maurer (66) vall.]. 1765/1770 az Exponens Vr Malmán Felül Sők (l) Földöt szakasztott el az víz [Széplak KK; SLt évr. Transm. 344].

6. (erőszakkal) elválaszt; a despärți (cu sila); (mit Gewalt) trennen. 1686 : az tordai vitézek elrugaskodának, engem elszakasztának az loboncok sokan vagdaltak hozzám, egy botokával hántam ellent [TT 1889. 509 SzZsN].

7. elvesz/von; a lua; trennen, wegnehmen. 1567 : myert hog(y) Peter deaknak azt a' falut nem chyak Iltegy ha nem eoreokbe mynd fiurul fyura attuk es az eo Aruayt ol sem akaryuk el zakaztani, paranchyollyuk neked hogy azt a' falut e' lewel latuan myngyart meg erezd az eo meg hagyott felesegenek es arwaynak [EMLt fej.].

8. elválaszt; a divorța; trennen, scheiden. 1628 : Az Eccl(es)ia megh oluastattva(n) az Attestatoriakatt <F>üzi Gabor ellen, megh bizonyítottatott iambor felesége ellen varga <I>lona Azzoni ellen, Fertelmes parazna elete Meli miatt az <...>len* t eörvenie az eő parazna feslett eletejert, artatla(n) iam bor <fe>lesegetől el zakaztotta, es masodik házasságra az Azzo(n)t bocziatotta [SzJk 20. — *Bizonytalan olvasat; inkább: <Is>len ?]. 1642 : Sz. Egieden* lako Pete Istua(n) szolgáló Leania Jklodi Nagi Lucza jgerte uolt magat mőuendő hazasságra ugian Jklodon lako Nagy varton Neuő Iffiü Legenyhez, de mivel nem olt kedve a Leannak az Legenihez ... Azert teczet az sz. szeknek hogi az Leanzot az Iffiutól el zakazza, et ad s(e)c(u)n das nuptias transmittalia mind kettőt [SzJk 59. — *Szentegyed SzD]. 1699 : a' leányzot Sos Annokot attol az álhatatla(n) idegen vallásu Mátkáját ul el szakasztvá(n) másodszori mátkaságra, néki szabadságot engedének [i.h. 321].

9. elkülönít/választ; a separa/despărți; scheiden, absondern. 1683 k. : Seredi Istvan Uram instantiájara az Szent Eccl(es)ia Cziganyt Pannyttól el szakasztotta es Gőrcsőnhöz* atta [Panit Sz; SzVjk 75. — *Gőrcsön Sz]. 1797 : A Szék Ház hijjába n ... Egy Ajto szemőddök fa Egy tokozatt festékes ajto szemőddök fa, mely a Nagy Palotát el szakasztat ta volt [Szu; UstT XII. 87]. 1815 : (Dédát) Fűleházától tsak a Maros Szakasztya el [Dédá MT; Ks 77. 19 Consr. 1273].

10. kiszakít/hasít; defalca; aussondern. 1573 Ázvtan egi vasarnap hia ky az Mereot Benedek, ... hogi megh Merte volna, Mond hogy Ez zeole Ninchen három fertal 12 Rwd hea vagion, Mert

ez eleotis merte(m) En ez zeolet de ely zakaztot benne [Kv; TJk III/3. 80]. 1593 Az vra holtat van az haz feoldeben egi darabot el zakaztanak, melliet hat f(orient)ert adanak cherebe annak az haznak arraba az melliet vőnek [Kv; TJk V/1. 406]. 1598 : amint mosta(n) az feoldnek allapattia wagion ahoz kepest amint akkoron wala ket eolnyre el zakaztottak az wtt iarassal benne [Kv; TJk VI/1. 195]. 1827 : ezen ki Szomszédolt fél hold Szánto földnek az Eszak felől valo végít mellj most az uttza Sorában vagjan el Szakosztván egi három Singes öllet meg mervén a hossza 25 huszan őtt ezen ki Szakosztatt . fél hold földnek a végít adá örökesen Fiuroi Fiura és Successorol Successorra meg hihatatlanul és meg másalhatatlanul Hajdu István Uramnak [Asz; Borb. I].

11. kb. (vkinek politikai érdekköréből) el/kiszakít; a smulge (din sfera de interese politice); (jds politischen Interessenskreis) entreißen/raffen. 1653 : Élni akarván azért Básta is az alkalmatossággal, enged az uraknak jó mód alatt, mely ez volt : „hogi az urak az ország képiiben hitlevelet adjanak, hogy a római császár mellől soha el nem állnak, és az országot is el nem szakasztják fejek fennállásáig” | látván azt, hogy Forgács és a vajda Erdélyben vagyon és az országot német kezére foglalja, avagy a német császár számára, és elszakasztják a portától az országot, ... Omer bassát harmincz ezer tatárral és törökkel ... küldi segítségére Báthori Gábornak [ETA I, 55, 106 NSZ].

12. (hozzátartozóitól) elszakít; a despărți (de ai săi); (den Angehörigen) entrafen. 1615 : Tudom azt hogj Josa Istuan minden fiayual eggiwt christop (l) deakne Jobagi Josa Georgieotis nem tudom hogi az Attiatul el zakaztottak uolna [Györgyfa K; Ks G. 24].

Szk: (cimboráló ökröket) egymástól ~ (cimboráló ökröket) különfog. 1756 : Tudja-e aztis a Tanu bizonyoson ..., hogy az Exp(onen)s Vrak Vlád Muntyán nevű Batizi* Jobbágyok valakinek adot volna Bátsiban két ökret cimborában Tavasz Szántásra olyan Conditio alatt, hogy az Cimboráló elsőbben magának Szántson, azután Vlád Muntyánnak. Hogy az maga Ökreit az Cimboráló Társa egymástól el ne Szakassza, és különösön az maga több Ökreivel a' vagy tsak magokra a Czimboralo Ökrei nélkül az járomban bé ne foghassa, melly Cimboráló Társa Vlád Muntyánnak violálván az Conditioikat, látta é a Tanu ... hogy az Vlád Muntyánnak Bátsiban lako Cimborája, mind magokra az maga Ökrei nélkül, mind pedig különösön az maga Ökreivel járomban fogta, és az terhes ekét vélek húzatta, az honnan is következett hogy az Vlád Muntyán Ökre nem birván az Cimbara Társa Ökrének erejével az járom húzás(an) meg szakat melly miá meg dőglött [Bácsi H; BK. — *Batizról (H) való].

13. elszakít/von; a lua/reține; entziehen. 1791 : most levén egyszer a leg szorgosabb nyári munka annyi dolog tévő Embereket károsnak tartott el szakasztani [Szilágycseh; IB. Fogarasi István lev.].

14. ~ja magát kiszakítja magát, kitör; a se smulge, a o zbughi; sich losreißen, ausbrechen. 1570: Az Vayda Myhal lowat Zwgoryan Matthias keotete volt megh az Jwh kosarnal, Azonba egy falka Menes lo Menth oda, es az Myhal lowa ely zakasztota Magat az kacholak keozybe ment [Kv; Tjk III/2. 190].

15. '?' 1765: láttam hogy az Koltsár Nyisztor örel kérdeztem osztán Györgyitzát, hogy mitől vagyon hogy Nisztor örel nem ő s nekem azt felelte Györgyitz hogy ötöt el szakosztotta Nyisztor s azért örel [Záh TA; Mk V. VII/19. 54].

elszakasztás 1. el/szčtszakítás; rupere (in bucăți); Zerreißen. 1582 Az lewel el zakasztasa vitan vizzaltatak megh Az vegbe ment bekesegét [Kv; Tjk IV/1. 89].

2. átszakítás; rupere; Durchreißen. 1785 az kohoink és Verőinkre menő pataknak meg áradásakor, azokhoz tartazo Gátaink el szakasztásában, és el seprésiben munkánkknak meg hátráltatásával károkat vallunk, valamig Ujra nagy költséggel meg igazittjuk [Torockó; TLev. 6/1. 14a].

3. el/leszakítás; rupere; Wegreißen. 1707 Tudom hogy azt az Patak tónél való helljet az Ajtai Határtól Szakasztá el az Ölt vize, halásztamis ott az Ajtaiakkal az el szakasztás előtt [Miklós-vár Hsz; BNB V. 9].

elszakasztat le/elhasíttat; a dispune să fie despicat/tăiat; abschneiden/spalten lassen. 1723: Ajándékoza" ... keskenyen fecske farkulogh elszakasztatván ki határozatván [Doboka; TGsz 51. — "Egy darab földet].

elszakasztatás elszakíttatás/vonattatás; rupere, înlăturare; Entziehen, Losreißen. 1781: Mind verős Kovácsok, mind szén égetők, kohó Mesterek, és edgy szóval valakik ezen officium által a' vas fizetésiben involvalódnak igen terhes lévén a Mlgs Uraságnak" szolgálattyaival mesterségek folytatásától való elszakasztatások, sőt Portioert és minden ordinaria praestatiokert executioval való nyomorgattatások, a felett most nyilvános lévén az, hogy effélék miatt a' helység el nyomorodott és a' szegénységgel éppen a' földre nyomattatott, hogy ezen terhekbőlis subleváltathassék, ennek utánna a' helység részről a' Birák a' praestatiokrol készített Tabellákat a' Bé váltónak^b adván oly moddol készítve, hogy minden müre fel osztassék a' ki szabott vagy rendelt praestatio, ehhez képest a' fizetésekor a' mi kompetal subtrahaltassék, és efélékért a' szegénység ne hurtzoltassék, hanem a' solutorium Officium fizesse [Torockó; TLev. 9/20. — "A br. Thorotzkai-család. ^bA királyi nemesfém-beváltó].

elszakasztatik 1. leszakasztatik; a fi rupt; weggerissen werden. 1780 a' régi Bornyukert nevezetű Hely Nyárad vize vagy álveussa által el szakasztatatt [Karácsonfa MT; EHA].

2. el/lehasíttatik, leválasztatik; a fi tăiat/des-

părjit; abgesondert werden. 1772 Az Curiának Napkelet felől való vegiből egy darab Sertés Akollynak el szakasztatott, mely is Sövennyel van el külömböztetve [Szászfenes K; BethlenKt Mikes conscr.]. 1799: A Piatra nevezetű ... málé Földek a Verőfényes oldala az Északos résztől a Domb Élén el Szakasztatott [Ludvég K; EHA].

3. elválasztatik; a fi divorțat; (ab)geschieden werden. 1677 Causa Nemegeiensis" Molnar Peter az mostani parazna Aszszonytul Baczoni Annatul el szakasztatott es ad 2das nuptias transmittaltatott mivel libera persona [SzJk 131. — "M.nemege BN].

elszakasztatott leszakasztatott; rupt; weggerissen. 1798: a Kis Küküllő vize által el szakasztatott Tővisses vagy Berkes nevezetű helyben [Dombó KK; EHA].

elszakaszthat 1. elszakíthat; a putea despărți; trennen können. 1570 semmykeppen feleket" az varostwl ely Nem zakazthatyak [Kv; Tjk V/3. 24b]. "A tőszomszédos Felek, a város j-b-faluja].

2. ? leszakíthat; a putea rupe; abreißen/brechen können. 1592: Lattam hogyi Meggiesj Boldisarne az leginni el chokoltak egimast Es az legini ezt mondotta, oh edes zep aiaim nay ha el zakasztatnalak [Kv Tjk V/1. 270].

elszakaszthatatlanul elválaszthatatlanul; inseparabil; unzertrennlich. 1681: Vannak az Hunyadi Várhoz öt vas Bányák. Ezekből ... à Tisztek számára minden heten administraltatik huszo(n) ot font vas, es egi Lapos vas-is; mind azon által ebben az Dnüs Terrestrisnek oly Szabados Dispositioja vago(n), hogy annak Conferallya az kinek akarja, mivel akar kinek is ninczen el szakaszthatatlanul Conventiojához kötve [VhU 60].

elszakasztott 1. elszaggatott; sfîșiat, rupt; zerrissen. 1768 láttam és többen is látták mikor emlitett Lupás Josziv az el szakasztatt Ingbe Jajgattva ment haza [Bukuresd H; Ks 113 Vegyes ir.].

2. el/leszakított; rupt; (ab)getrennt/gesondert. 1746 Meltostassek azért Excellentiátok Nagjságot azon Sztanisai^a hatartol potentiose el szakasztott, és Vétetett részt remitalni; s az Dupaptyátrai^b lakosokkal is remittaltatni [JHb XXXVII/11. — "Sztanisza H. ^bDupapiáttra H].

elszakít kiszakít, elragad; a smulge, a rupe din; wegreißen/raffen. 1862: ma egy fiatal életének alig kezdő tavaszán tűnik le a világ színpadáról, holnap férjfi kornak teljes erejében levő családapát szakít el a kérérlhetetlen halál szerető nejeének, és gyámoltalan gyermekeinek karjai közül, kinek élete még oly szükséges lett volna, arra, hogy gyenge magzatait táplálja és oltalmazza.

mig maguk képesek lettek volna önérejükön az élet viharaival megküzdeni [Kv; Végr.].

elszalad 1. elfut valahonnan; a fugi de undeva; fort/weglaufen. 1585 Monda(m) valkay Jstwanak kwlgieönk el valakitt, Mert Amaz Iuhazok minket kemlenek kwlden el tizenhat legent,

hat mingiarast reayok tamattanak teob tarsokkal egietemben. Mikoron oda Iutank, tehat harmat el eytettek hogj Nem engednek volt az teobby el zaladanak es vgj fogdosok meg wkett [M.valkó K; KP. Tolmiali (!) Gaspar j b vall.]. 1590 Valami gonoz nepek mentek uolth az falura, Merara*, Egi nemes hazara, hogi megh eöljlek, az falu penigh hogi ezebe veötte tamadast teöth, es megh riaztuan el zalattak louaj az Toluajnak [Kv; Szám. 4/XIX. 17. — *Méra (K), a város birtoka]. 1606 : azonkeözbe el szalada Pal myhaly es egy faual igen otalmasza uala magatt hogj ne vssek futaba [UzT 20/189 Demeter Peter Vagasy lib. vall.]. 1643 mentem uala az Gazdam akaratiabol ez .. vatahazi Erdeore faert. es ott kapanak az Czeiti resen valo Emberek es igen megh ugratanak ott, Cziak aligh szaladek el onet hogi ot megh nem foganak [Sárd K; RLt 1 „Nagi Mattias Alias Kattona” (70) vall.]. 1653 : ki futa az legenj onnat* es el zalada, enis utanna ki menven utanna halyitek egi faual de nem talala(m) el szalada [SzJk 70. — *Ti. a pitvarból]. 1671 szaladas képpen edgyik ökröm találvan el szaladni, edgy Uy vetesnek szeli fele eszekbe vevén szolgálaim megh téritették, ne(n) akarua(n) senkinek hogj kárt tégyen [Kv; TJk VIII/11. 138]. 1697: egi legény ha el nem szaladok vala által vér vala az vas villával [Szamosfva K; Ks 90]. 1750 meg ijedvén tölle elszaladtunk a hová lehetett buttunk előtte [Olába AF; Told. 25]. 1801 Nehai Burzo Mihaj egy fejszét kapott s amint szememmel láttom, éppen főben Vágta volna a Néhai Tisztet ha el nem szaladott volna [F.szőcs SzD; TKI Nobilis Burzo Györgyie aluj Logyin vall.]. 1825 a Cornyikok jo előre meg érkezvén és látván egyben tsoportozott praevariatorokat el szaladtak [Kötelesmező SzD; TSb 47]. 1829 : Kádár István mint Serény ifju Legény a’ Szokmányából ki fejlődöt, és el szaladot, tsak a’ Szokmányra maradtott a kezünkben, annak utánna botra kapott, es azzal akart verekedni, ha lett volna kívül [Vadasd MT; CsS]. 1838 Midőn Tekintetes Hodor Károly Ur égybe akart kelní Tktetes Ferentzi Mária Aszonyal Ferentzi Mária Aszony sirva felelte hogj ő telyességgel nem szereti elis szaladott a káplány Ur házábol [Beret 1 Antonius Czicziri (72) vall.].

? Sz. 1834 Czeh mester Majer Janos Uram requisitiojara, meg intettem hentes Ferenczi N. Uramat az eránt; hogj tessék a mestersége mellé állani, s hentesi kötelességét folytatni, nevezett hentes Ferenczi Uramnak felesége és Annja tevének ilyen feleletett: Jo szível folytatnák ha volna mivel, hanem a mivel lehetne folytatni azzal a Nyul elszaladott [Kv; MészCLEv.].

2. elfut vhová; a fugi (in, undev. weg/hinlaufen. 1724 Falu csordájából ha az marhák el szaladnak az tilalmasban vagy bogároznak ha az csorda pásztor meg mer eskünni hogj elegendő pásztor volt mellette tehetsége szerent örzötte nagy marhárol két pénz aprorol egy Pénz az büntetés [Kisborosnyó Hsz; Széklt 33]. 1767 csak hamar Kis Vaszij el szalodván az magok hegedűseknél Lévo ola Legényekhez oda hozá magóval Horsa Györgyget .. s azután volt az nagyobb verekedés [Betlensztmiklós KK; BK. Udvar Máté (40) j b vall.]. 1780 el szaladott félen az utbol, a’ földekre [Buza SzD; LLt Csáky-per L. 20. 113]. 1849 ekkor a’ Tanorokból ki hozván N. Cseh Joseff Uratis, az hova el szaladott volt, láttam, hogj féjsze fokával, s vas villával ütve toszigálták s ugy kísérték a felső falu vége felé [Héjjasfva NK; CsZ. Hegyi Mihály (18) vall.].

3. elsiel; a pleca in grabă; fortellen. 1739 Jo (!) lehet ugy volt szándskom hogj Szemilem Szerint üdvarolok méltóságos Groff uramnak abosfalván* de onnind előtöm el szaladván méltóságos Groff uram, azon szerencsimtől meg foztatván kívántam Levelemel is udvarolnom [Csesztve AF; Ks 99 gr. Esterházi Kata aláírásával. — *Abosfva KK].

4. el/megszökik; a fugi/pleca; entkommen. 1662: a vajda* .. nagybotu Lőrincz papot nyársan megsütteté mint a malaczt, Balog déák elszalada és a lengyel királyi soldján hala meg [ETA I, 11 BS. — *Szapolyai János erdélyi vajda 1514-beli szerepére von. feljegyzés]. 1570 Aztis Twgia hogj egy zolgaló leania geres gyakorta fwtot Ely Teoleh, Eccher megh hozta volt valazvtrol es Lanchra vetette volt egi paytaba, Es egy Nír agh zéprewel erőssen verte volt, es valamyn az lean ely zaladot volt esmet ely fwtot volt [Kv; TJk III/2. 128]. 1592 Nierges Ambrus .. ot marada fogua: Annak vtanna egi Lengiellel, ki velle egi fogsagba volt, eo zue tanachkoztnak, es az porozlot agion vertek ketten es egi zekrinbe teottek be vgian az porozlo hazaba .. eo magok vgi zalattanak el [Kv; TJk V/1. 226]. 1593 : Az melj Olaz kapitan fogwa wolt Constantinapolban es el zaladot gazdalkottam neky waczorara feozettem 1 Malacz aprolekot eles lewelj f — d 5 [Kv; Szám. XXI/5. 135]. 1653 : Borsos Tamást pedig nem Görgénybe, hanem vivék Fejérvárra, ki onnat csak hamar elszalada, és úgy lappanga szélyel [ETA I, 32 NSz]. 1676/1681 Mivel az Rabok is az P(rac)sidiariusok vigiazasa alat léznek, azokrais oly gondot visellyenek mind ejjel nappal, hogi vigiazatlanságok miatt el ne szaladgia(na)k [Vh; VhU 663]. 1721 (A rab) mihelt el szaladott, menten ment Bentzentzre [Ne; Ks 95]. 1763 Minek utánna az ház meg gjuladott, az gazdákat fel nem költették, hanem mind ketten el szaladtanak az Háztol [Torda; TJk V. 157]. 1770 : Nemes Tyifor .. Pia Szimion el szaladott [Salamon SzD; Jhbk LIV/11. 16].

5. elmenekül; a scăpa cu fuga, a fugi; sich flüchten. 1562 : a király* népétől a székelyek megveretének, kikben igen sokan elhullának és

levágattatának, némelyek pedig elszaladának [ETA I, 19 BS. — "János Zsigmond". 1570 az feleségével Egybe haborodot, vgy Annyera hogy megis very az azzont Azt hogy eszkebe veszyk az Ven-degek, Rea Thamadnak Zabo Janosra erethe es chyak aleigh zaladot ely eleotek [Kv; Tjk V/2]. 1588 azomba nekem tamadanak fegyveres kezzel en ell fwtamodwan eleotteok kezde 'Talas Gergely kialtani Nekik eollyetek meg az bestye kwrwa fiat vgy zalattam ell eleotteok [Zsákfyva Sz; Wlt Luc. Barlas jb vall.]. 1599 bizony soha nem hittem hogy az komam azzony ilyen nilwan valo kurwa, mert im mostannis aligh zaladot el varadrol hogy az vizben nem vetettek [Kv Tjk VI/1. 298]. 1606 Asz J riam Jone egj nehaniad magaua . . . ram tamaduan meg is sebesztet, ugy hogy eligh zalattam el [Uzst 20/197]. 1653 A lengyelek vakmerőképpen reá rohanván a Cardinalis^a seregére, megfutamtaták mind a hadát, mind pedig magát; és ő egy-néhány urakkal elszaladott ugyan, és Csák felé fogott és futott [ETA I, 52 NSz. — "A szerencsétlen végű Báthory Endre bíboros, rövid ideig Erdély fejedelme; itt említett menekülése közben 1599-ben a csáki székelyek fejét vették]. 1757: Gyermek koromban igen suljos leven itt az Ado, az Exekutorok előtt az egész Falu elszaladat, s ment az Csömeni^a hatarra [Szakatura SzD; Ks 9. XXXI. 20 Marián Von (45) jb vall. "Csömény SzD]. 1831 azon három szűrös embereknek tolvaj modon valo leleselkedéseket meg beszélvén . . . és hogy hogy szaladtanak el [Dés; DLt]. — L. még ETA I, 163.

6. kimenekül; a scápa din; heraus/hinausfliehen/flüchten. 1603 az Nemetek megh ragad-giak az Borbely legent kezdik ereossen vag-dalnj, vgy kezd sikotanj a Borbely legen], es valamikeppen el zalad sebessen kezekbeol s el futamik [Kv; Tjk VI/1. 708].

7. a pleca in goană, a o lua la fugă; wegrennen. 1731 az miolta azon két Kancza lo el szaladott mindenüt kerestetem . . . az ménes Pásztor akkor epen maga volt az ménesnél mivel az szolgálja fekút De a felől el nyargaltak [Gyeke K; Ks 99 Bíró János lev.]. 1763 Azután egy Kantzát vásárolván . . . Mányika Iuon Sogorától Gálfalván Iako Pakulár nevezetűtől hitelben . . . harminc napokig ülvén nállam azután el szaladat és máigis oda vagyon ezért Mányika Iuon két Marhámát maga hatalmából el vette . . . holott a' nevezett Kantzának árra tizen hat forint volt és annyiban adta átal nekem a' nevezett Pakulár a' Kantzát [Záh TA; Mk V. VII/1. 12 Sinyeretye Nyikuláj (32) zs vall.]. 1845: a remonda lovakat vívó császár-huszar csapatbol . . . egy . . . félherélt, virágos homloku rendes szolgálatbeli lo elszaladott légyen [K; KLev.].

Ha. 1796: el szaladatt [Kv; Aggm. B. 15]. 1870 szaladat el [KLev.]. 1827: el nem szaladatt [Szind TA; EMLt Mészköi lev.].

elszaladás fugă; Weg/Fortrennen. 1734: ves-ternye tajban hirt adtak Dulo Marton ur-

(na)k az lonak el szaladása iránt [Torda; Tjk I. 42].

elszaladhat 1. elfuthat; a putea fugi; weg/fort-laufen können. 1682 Sok izben vert, rongált, kergetett^a, sokszor ha el nem szaladhatta(m) volna előttem (!) talám megis őlt volna [SzJk 163—4. — "Ti. a férj]. 1724: ha a' Vingardi^a Erdőktől azon Padura Mereig el szaladhattunk a' Vingardiak ott bennünket nem mertenek meg vonni [Gergelyfája AF; JHb XXVII/2. — "Vingárd, tőzsomszédos falu]. 1779 Paszmoson edgy kor keményen megis veredte volna, ha el nem szaladhatott volna [Nagysajó BN; Ks. Farkas János (58) jb vall.].

2. elmenekülhet; a putea fugi, a putea scăpa cu fuga; sich flüchten können. 1591 Annak vtanna érkezek oda Zilagi Jstuan, es mikor eggikhez czapot volna . . . arra is rea tamadanak, es aligh zaladhata el eleolteok [Kv; Tjk V/1. 87]. 1599 eligh szálladhatek el előttök Jsten őrrize meg tollok mas Attyamfiay Altal hogj nemh nem öllenek [Uzst 14/32]. 1602 mikor hiwom wala ha akor el jö wala talam el zaladhatunk volna ha idejen meg monta volna hogy az Jstrangot el akarja metelnj az masikotis el odhattuk volna [i.h. 17/45 „Biro Jakab lofw Bodogazon falwy" vall.]. 1653 Báthori András^a pedig az urakkal a mint az úző lengyelek előtt elszaladhata, Csákba méne [ETA I, 53 NSz. — "L. elszalad 5. al. a jegyzet]. 1674 az akkori tisztarto Szabo Márton futva Szaladott, még Csuklyát tött 'a fejében hogy inkább el Szaladhasson [Mezőörményes K; JHbK XX/20]. 1765: az több Novizánsok(na)k sem kell vala á le ütött Murvait taglalni s főben vasvillával verni, hanem . . . el kell vala szaladni á mezitelen kard elől, mert el szaladhata(na)k vala [Torda; Tjk V. 256].

elszaladott elsőkött; fugit; entkommen. 1842 meg fogták az elszaladott Tokai Sándortis [Dés; DLt 1516].

elszaladoz szétfut/szalad; a se imprăstia; ausein-anderlaufen. 1614: Besztercze Tartományaban . . . őszve gywlekezwén orvok, Tolvajok es Latrok, Felette nagy Tolwajlásokat es p(rae)dalasokat czelekednenek . . . Sőt mikor az városbelyek őket kergetni meg indulnak, amazok eszkebe vévén Nemes Embereknek Ioszagaban, Vármegyekre es egyéb helyekre is el szaladoznának, utánok nekik nem szabad lévén menni, magoknak batorságot vévén, ismeg előbbi latorsagokra ugyan nyomokba vissza térnének [PLPr 1612—1615. 116 fej.]. 1750: az Ujbarestiek^a . . . már ide s tova el szala-doztak [Ribice H; Ks 101. — "A Ribicével tőzsomszédos Ujbáresd lakosai]. 1763: minthogy gyenge legényetskés voltunk el szaladozánk szélyel [Udvarfva MT; Told. 44. 15]. 1807 Fiai eleiben állottak az ökre(k)k hogy erőszokosan el vegyék tőllem, el is vették volna ha a Fogadobol a Birák segittségemre ki nem jöttek volna azakat meg láttak ugy szaladoztanak az ökre(k)k mellől el

[Koronka MT; Told. 10. Ginda János (19) zs vall.].

elszalaszt 1. a scăpa pe cineva neprins; aus der Hand auslaufen/entweichen lassen. 1586 : egy Izbe el zalasztak ez fogoly olahot de esmegh megh ragadak es oztan en keoteozem megh [Kv; TjK IV/1. 561]. 1591 : az Inas azt monda, Im egi olah mostan meccette el vram louanak fekit, es el akarta vinni, de ... az louat el zalasztotta [Kv; TjK V/1. 142]. 1594 : asz Legynt megh fogak asz Aszszont el szalasztak [Dés; DLt 246]. 1606 : Az vtan osuat Janosis zabliat vont, fogtak valtig mi(n)deniket megh, de megh el zalasztottak volt [DLt 662 „Joannes Zel de Kis Kede” Seruitor” vall. — „Kiskede U]. 1687 : menüen eő kglme parancsolatából Berekszórais, magát el szalasztottuk az Tolvajt, holmijét el hoztuk, el kotyavetyéltük [Szilágycséh; GramTr VIII — „A. és F.berekszó Sz]. 1738 : negy rokát foktunk ... egyet el Szalasztottunk [Gyeke K; Ks 99 Kornis Antal lev.]. 1763 : Mányika luont, egyszer Fiával együtt Titt. Praefectus Uram negyed vagy ötöd magával, én magam is jelen voltam az utrizalt Also erdőb(en) ott kapta, de el szalasztatta, Sűrű lévén az erdő el vesztettük s meg nem foghattuk [Gálfva KK; Mk V. VII/1. 28—9 Muntján Máté (40) zs vall.]. 1784 : én meg fogám Széjes Iosefet 's azal Csáki Gyorgy is ki szálla a szánból s őis meg fogá de a hurczolodás közbe el szalasztok, és ismét a Föld hidnál meg fogok [Béta U; IB. „Agilis Kisseb Széjes István” (32) vall.]. 1801 : A Nagy Erdőről hajtottam-bé a' Kis Gergely egy őkrít, a hármot pedig a szolgálja tarsom el-szalasztotta, a meg arestált őkrőket s a mellette levő személy el-zaholta a városi Erdőre s bé nem hajthatták [Koronka MT; Told. 10 Ginda Vaszilly (30) vall.]. 1842 : a lovat ... el szalasztattam volt [Dés; DLt 662].

2. akaratlanul elereszt; a lăsa din mină involuntar; (ungewollt) loslassen. 1573 : Botos Marton es chiuka Mathias vonznak volt egi karot egimas kezebeol, Ez keozbe kialt volt Marton Ilén zowal leowel Benedek Leo hamar Im Meg fogta(m) chiuka Matias kezembe vagion, Azomba ely zalasztia Matias az karot hatra Essik [Kv; TjK III/3. 228]. 1644 : Csiszar Peter el akaria vala venni az palczat lakatos Istua(n)tul s amaz sem ereztette ..., egi kor latam azt hogi Csiszar Peter nem tudom ha el tantorodeke vagi az palczat zalaszt el, de negj kez lab esek, az kezere, de hogi meg serüt volna en bizoni nem lattam [Mv; MvLt 291. 412a].

3. elmulaszt; a scăpa, a lăsa să treacă; verpassen/säumen. 1733 : igen későn érkezet kglđ embere az portékákkal ...; mászszor külge idején kglđ emberit, hogj inkább várakozzék itt az szüret után, hogj Sem el szalaszsa az szüretet [Borosbocsárd AF; Borb. II].

elszalasztás scăparea din mină, faptul de a lăsa să fugă; Entkommenlassen. 1725 : Az my illeti az Diodiak ellen valo processust, az Rab

el szalasztás iránt ..., igen nagy tolvajt szalasztattanak [M.csesztve AF; Ks 95 Borsaj N. Pál lev.]. 1768/1771 : az utrizalt Gorniyk ... Ontsa Nutzultol és Darabánt Togyertol égy Bota Nikula nevő Rabnak el Szalasztásáért 6. máriásokat desumalt [Bukuresd H; Ks 114. 61. 42].

elszáll 1. kivonul; a se retrage; ausziehen. 1595 : mikoron ő km(ek) Tanaczul az öröm pohart isszak vala, miert hogy Sinan Bassa el zallost volna, Hawas elő földéből, és el fütöt volna, Wrünk ő fge hada előtt [Kv; Szám. 6/XVIIa. 244 ifj. Heltai Gáspár sp kezével].

2. áttelepedik; a se muta; übersiedeln. 1666 : akar mely jozagaban akarna salletani* (l) oda is mind(n) controuersia nélkül el sall [Fejérd K; Ap. A. VII. 4. — *Ti. a jbt-ot].

elszállít 1. vhonnan vkit/vmit elvisz; a duce/transporta ceva/pe cineva (de undeva); abbeiführen. 1605 : Kéteket kerywk mint io akaro wraynkat, Ez káros itt keorwllwnk forgo haydusagot zállitsa el innet, Elhesswk feoldwnket, az vitezleo népnekis keowetkezendeo haznara [Kv; TanJk I/1. 505]. 1651 : Idveözült Uram holta utannis aquiraltam es szállítottam azon Czegei es Mehessi portiokbannis Jobbagyokat, azert azokatis szabad legyen onnét el szállitanom [Wass. Bánffy Sigmond-ne Kendeffi Judit nyil].

2. vhová vkit/vmit elvisz; a duce/transporta pe cineva/ceva la/pină undeva; hinbringen/schaffen. 1710 k. : annyi mentsegünk vágyon hogj eddig elé az égy szekér szérre ne(m) méntünk, de ha ide hátreb kívántattik valami victuálet a Palubol el szállítani akkor tudom nekünk kél elménünk [Vacsárcsi Cs; BCs]. 1711 : Nagy Lörincz uram is Szolga Biroságában ide jűven azt mondotta, hogj Komáromi Lajos ur(am)tól kért azon erdőből, azert az Besenyei Falus Biro Szállicsa le eő Kegyelmenek Kocsárdig, az Biro osztán vágatott ..., és el Szállította Kocsárdig [Búzásbesenyő KK; BfR IV. 30/26 Szabó István jb (52) vall.]. 1773 : a Fákis accomodálva lévén nem fáradtunk hijjáb(an) mert eppen Kaplonig* el szállítottuk [O.léta TA; JHb II/3. — *Kapjon (SzD) Dés közelében]. 1849 : Kilin Mosesné a' nőt* beszerezte Thorotzkai Lászlóhoz, ki is még akkor Thorotzko Szentgyörgyre el is szállította [Kv; Végr. Vall. 29. — *Krizsán Máriát].

elszállítás elvitel; transportare; Wegbeförderung. 1631 : Országünknek előttunk álló Sz Lúkácz napi Terminusa(n) ielen kellettue(n) magunknakis meggiesi varosunkba(n) lennwnk; eleswnk ideien ualo conduiselesert Praefectusunkatt Vitezleo Száraszi Matthias kwldeottwk eleől Meggiesre .. Azert k(e)g(e)l(me)ssen parancziolliuk hwsegheteknek, hogj a'mi elest hol szerezhet, azok ala szekeret es louakatt adgyon, hogj el szallitásában es viteleben fogiatkozás sohul ne essek [Törzs. Fej-l rend. Medgyes városához]. 1715 : Concludatutot hogj mikor a Militia Companianként költözik abban s a Portionak el Szállításában a Job-

bagy rend is tartozik bé fogni és vecturázni [Kp I. 113 „Michaél Benkő jur. Notar. Sepsi mpria”]. 1722: Hét öles Fenyő Gerendák küldéséről ír Ur(am) kgd, mint lehessen és miképp(en) nem capialhatom. De hogy efficialja ez a Jozság azo(n) fák(na)k el szállítását, és itt is az hid dolga kiváltképpen veghez menne(n) Ne(m) Capialható(m) [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.].

elszállíthat elvihet; a putea duce/transporta; wegbefördern können. 1722 Vetés után el szállíthatnok, de addig bizony nem [Fog. KJ. Rétyi Péter lev.].

elszállított elvitt; dus; weggebracht/befördert. 1650 Akar mi uton es modon el idegenedet es el szállított, szeoktetet, es szeoket Jobbagitis Czakanl Georgi(ne)k Kendi Janos Vram reducalhasson, reducalvan az plenipotencia virtussauale fele legien Kendi Janos Vrame es ket Agh maradekie [Kelemenelte MT; Ks 19. IV. 4].

elszállított elvitet; a dispune să fie dus; weg-schaffen lassen. 1759 szállíttason el Egy igen hoszsu asztalra valo festett Viragos viaszas vászonyt | szállíttason el ... Egy négy szegeletű aranyas Czapás penna tartot [Sárd AF; TSb 51].

elszállíthat elvitethet; a putea să dispună să fie cărat; wegbringen/schaffen lassen können. 1661 miuel az orzagh minde(n) tiz tiz personara egy egy keoból lisztet limitalt ... az houa kuan-tatik el szallettathassa [UszI, IX. 75. 37 fejt.]. 1722 Ezek a régen hozott fenyő Gerendák ha jok volna(na)k, ki faragtatnám a nadgjából, el szállíttathatná(m) továbbat [Fog.; KJ. Rétyi Péter lev.].

elszállíttatik elvitetik; a fi dus; weggebracht werden. 1756 nem tudjuk .. hogj Jobbágy innen más Portiob(a) innen* el szállíttott volna [Dumest H; JHb LXX/2. 90. — *Így kétszer!].

elszállíttott be/elszállásolt; încartuirit; ein-quartiert. 1847: Kimutatása Az 1846/47 Katonai év második Feléről az itten el szállíttott Katona-ság Részéről, az aluvo xroknak a Polgárok általi Kézhez léendő ki szolgáltatásokra nézve [Mv; MvLev.].

elszámlatik fel/megszántatik; a fi arat; bepflegt werden. 1747 valaki kívánnya .. az egész hatarb(an) Osztasunkat meg másolni fel bontani haboritni tegyen le először 100. Aranyat Gabonaja el vetetődjék el foglalodjek arra a részre az melly reszről el szanlatott (!) [Mézöbodon TA; JHb XI/31. 5–7].

A zavaros fogalmazási szöveg kihagyott részének tekintetbe vételével köv. tényállás rögzíthető: Ha az osztozás után az osztozó felek valamelyike az osztozással „nem Contentus azt rontya bontya másét el foglalja el vagja”, azaz learatja, attól a levágott és lefogalt gabona annak a félnek adassék át, amely féli a földet megszántotta.

elszán 1. felteszi magában, eltökéli magát; a-și pune în gând; etw. vornehmen. 1590: Mond Nemet Mihaly (: Keowettiw k-ket:) Ne(m) baratom vagy bestie lelek kurwa (így!), Ezenbe hozza vagh az chakannial, Az mi megh holt atiankkfia semmit ne(m) tudott zandekaba hogy el szanta volt hogy megh eollie, nem tudott hozza tartozni es teolle felni [UszT].

Szk: ~ja magában 'ua.' 1793: most az ősen . egészen elszánta magában hogy minden uton módon elválják [Koronka MT; Told.]. 1824 előbeszélék melly szerént több Házi Szükségeik felett, a Sz. Ekk(lesi)ának valo adosságokért elszánák magokban a' Polján Rétén valo két kitsin Darab Rétyeket eladni [Asz; Borb. I].

2. ~ja magát rászánja magát vmire; a-și călca pe inimă, a se hotări; etw. über sich gewinnen. 1795 Minthogy maga is tudja Ngod hogy az egész két familiáb(an) mind Atyám mind pedig Ngod részéről egyetlen egy vagyok, azért Jo Atyámfiai és az Edes Atyám tetszéséből 's jóvas-lásokból felette szükségének 's elkerülhetetlennek tartják a' Házasságotat úgy anyira hogy tovább halasztanom károsnak és veszedelmesnek tartják, azért én is már el szántam magamat a' Házasságra [Mv; IB ifj. gr. I. Bethlen Sámuel anyjához].

elszánás elhatározás; hotárire; Entschluß. Szk: maga ~ából jószántából, önszántából; de bună voie; freiwillig, aus eigenem Antrieb. 1849: mikor, hová távozott el? — s ha eltávozott más kényszerítéséből történt-e vagy maga elszánásából? [Kv; Végr. Vall. 24 vk].

elszánt ige 1. szántással csalárdul birtokba vesz; a lua în posesie în mod fraudulos (altuia) la arat călând răzorul/hotarul; (hinterlistig) ab/wegpflegen. 1573: Kerekes Istwan Azt vallia hogi Eo egi feleol Zomsed az Zas Antalne feoldehez, kenallia volt vele hogi meg vegie, De eo Nem akarta .. Mert Seres Marton Io darabot ely Zantot az feoldbe, Es ha vyzza kerne teolle egywld nem adna p(er) nelkw eo neky az nem kely [Kv; Tjk III/3. 236]. 1583: my Az Igaz hatarra Rak-tuk a' hatar keoweket Amenyerre Ahol raita a' theob feoldek ky zolgálnak Azert nilwan tuggiuk hogy amely feoldet el zantot Zabo Leorinch az, a' feold Bowe, Nem Thamas Vrame | az a' feold akit mond Thamas vram hog el zantot vgian Az Zabo Leorinch feoldehez valo [Kv; Tjk IV/1. 177]. 1588: Oros weolgieben Jako Telke* feleol Egi darabia, ugj minth harmada, Kemenj Lazloe, Annakis ell zantotta Kemeny Georgy Egy darab-iath. Az Kemenj Istuanne rezyt penigh totaliter megh zantotta, kireol p(ro)testala Kemenj Lazlo, Kemenj Istuanne kepeben [Gyerőmonostor K; KP. — *Jákótelke tőzszomszédos falu]. 1592 u.: az J ... feoldembe(n) zantot eli ket auagy harm borozdat zent ferencz nap tayban 1592 ezte(ndeo)-ben [UszT]. 1598: az vegeben Jrotwania volt, annak az feoldnek, semmikeppen Nem ohatta szep paltul, hane(m) Mindenkor az oldalaban el szantot, Az veg(ce)ben penig el kaszoltt (!) [M.

fodorháza K; Ks]. 1604: az medeseri határban

nagy hegy neűy feöldemet el zantotta ekejewel es be vette buzawal [UszT 18/6]. 1606 Hittam ki az föld mereöket az Jspotalj földre, mert Crayczar Andras el zantot uala benne, fizettem nekik f — d 32 [Kv; Szám. 12a/I. 30]. 1632: Jstua(n) vra(m) meni ki lass hozza mert az te földedbe az masik Tizes el szantot [Mv; MvLt 290. 98b]. 1650 Megh bizonyította Szasz Balint, hogy el szantotta az J az földenek boroszdajat, Azert minor potentian vagion az J erette [UszT 8/64. 29b]. 1743 Csaloka Peter fellyül viszá szántot az Gondos Vram szántásáb(an), mivel sokat mondotta hogy ell szántot vólt az Körösi György Vraméból [Bál. 86]. 1753 azon ekék az mellettünk lévő ország uttyábólis hosszára végig el szántottak egy ölynit [Nyárádsztbenedek MT; Told. 28]. 1767 azt is kedvetlenül hallom sőt bestelenségemnek is tartom olyan hazugságokat beszéltek felöllem hogy én az meleg völgyben az Uraknak földjéből edgy jo darabot ell szántottam volna az ilyen beszédeknek Urat kívánom tudni, mert én soha senkiét hamissan ell nem vettem nem is kívántam [Kv; Ks 11. XLVI. 46]. 1776: N. Simon Gabor Uram Posteritas mas emberek(ne)k az Szánto földgyeit el szokta szántoni ha jelentyük azt felelik néküink hogy keressük Törvenel [Marossztyörgy MT; MkG 36. 5/4]. 1796: földjeiket Turos Péter el szántotta [Bács; RKA]. 1807: (A földből) tsak bizonyos részt, rész szerént el szántottak, rész szerént el kaszáltak [Torda; Ks 65. 44. 11]. 1831: a' Tekintetes ur Veres Samuel nevezetű Colonussanak

. Szanto földgyét mely a' Tekintetes ur Alldialis földgye Szomszedságaba vagon el szántván, tehát kénтеленítették a Tekintetes Törvényes Széktől Commissariusokat kérni [Étfva Hsz; Borb. II]. 1854 megtalálására albisi Ns Barthos Ignátz Urnak megjelentünk azon okból: hogy az al Csernátoni^a Kis határban Aranyos hegy nevű lábban ... Ns Czírják Antal Ur mellett lévő szánto Földje tetemesen el lévő szántva az ezen két Föld és ennek szomszédjai^b ... közti határ egyenetlenségben lévő szántóik közt a' megzavarodott barázdát járnók és egyenlítőnk ki [Albis Hsz; BLev. — ^aA.csernáton Hsz. ^bKöv. a szomszédok fels.].

2. felszánt; a ara; aufackern/pflügen. 1583: nilwan tuggiuk hogy amely feoldet el zantot Zabo Leorinch az, a' feöld Eowe [Kv Tjk IV/1. 177].

3. feltör/szánt; a desfunda/ara; bepflügen, umbrechen, aufackern. 1573 Gruz peter hity vtan vallia, hogi mykoron vicey Antal ely zantotta volna az Hennig Iacob Be Iaro vtat az eo kertebe vgy kerte volt Eot Hennig Iacob hogi zerzene Kis Antalwl egy be Jaro vtat az eo kertere [Kv; Tjk III/3. 184].

elszánt mn eltökélt; decís, hotárit; entschlossen. 1815 A' Nagy Enyedi Fő Fő oskolánkban Tanulását végzett, Magát a' Papi Sz. Hivatalra el-szánt, és külső országi, név szerént a' Göttingai vagy

Heydelbergai Acadeiakra menni szándékozo Körösi Sándornak^a Bizonyosság Leveleit . mutattya bé Fő Consistoriumunk a Mlgs Királlyi Fő Igazgato Tanátsnak [Kv; NyIrK XII, 139. — ^aKörösi Csoma Sándornak].

Szk: ~ akarát feltett/eltökélt szándék. 1599: monda hogj vagio(n) neköd fanchialban^a, menj Arra chiepelj teis azt, erre mingiarast hiszem neki el Zant Akarattia volt mingjarast hoyszam kezde verny Jgenis vere, meljne Jeley raytam is voltak [UszT 14/32. — ^aTi. búzád] * ~ jó akarattól jószántából, önszántából, saját elhatározásából. 1769 A Felséges Udvar eleibe hatván Némely Lakosok(na)k panaszzai, hogy a so akna:kon Lévo officium számára Fa vitelre erőlteti ének, eo Felsége innen Anyai könyörületességéből vigyázván az elő Tárházánakis megmaradására, az efféle erőltetést keményen meg tiltotta ... ha ki penig el szánt Jó akarattyából vinni akar nem tilalmaztatik [i.h. XIII/97] * ~ szándékkal eltökélten. 1653: Básta elszánt szándékkal véghez vivén dolgát Mihály vajda ellen, Tordáról megindula, és Szeben felé méne [ETA I, 61 Nsz].

elszántás 1588 Byro vram p(ro)positioira therwen eo kgmek varosul Melyek keozzewl legh elseo, az hatarnak visitalasa, Az hatar domboknak vytasa, es el zantasa, Seot kewannia eo kgme tanachawal egie(te)mbe, hogy Bizonios Negy vramat valasztanának az hataroknak megh latogatasara [Kv; TanJk I/1. 65].

A szövegezés pontatlan volta miatt a szerk. nem tudja a címzőbeli szót értelmezni.

elszántat 1. szántással csalárdul birtokba vesz; a dispune să se treacă în mod fraudulos în posesia sa călcînd răzorul/hotarul la arat; (hinterlistig) wegackern lassen. 1598: abban az Cherelt feöldben, az Makay Leorincheben, Egy feleol Tyz Rudat szantatot el, Eordeög ferencz Vram az szulib, az hozzaban Tizen hat Rudat, melyet eo kegyelme Be is vettetett vala keolessel ... es el is Takara rolla az haznot [M.fodorháza K; Ks Kowachy Istwan vall.]. 1617/1628 mikor Lazar Andras el Irtata es szantata, Lazar Istvan Erdejeben, megh az Eperj szedesis tiltua volt [Ditró Cs; LLt Fasc. 69]. 1757 Se edjutt, Se másutt nem láttuk, s nemis tudjuk hogy a Farkas Pál Uram földéből elszántatott volna [Nyárádsztbenedek MT; Told. 23].

2. felszántat/töret; a dispune să fie arat/desfundat; aufackern/pflügen lassen. 1757 azon Templom mellett lévő földnek Also, és felső szegeletefből szakadott viszzá a Farkas Pál Uram földéből az . Groff Ur eo Ngáchoz melyet el foglalt és borozdait el szántatta volt Farkas Pál Uram [uo.; i.h.].

elszántódik szántással birtokba vétetődik; a fi luat în posesie prin călcarea răzorului/hotarului la arat; durch Wegackern ersessen werden. 1765/1770: (A földből) az Bonyhára menő utnál két borozdányi el szántódott [Széplak KK; SLt évr. Transm. 191].

elszántott szántással csalárdul birtokba vett; luat in posesie in mod fraudulos prin călcarea răzoru lui/hotarului la arat; durch Wegackern hinterlistig ersessen. 1751: Báro Hallér Ferencz Ur eő Nsga sok izben <aff>éle általok el borozdolt el szántott Jobbágy földeknek Széna<f>űvek<ne>k kijáratására engemet Tisztel edgjűtt hivatott [Kissáros KK; IB. Franciscus Sz. Királyi (60) vall.]. 1849 ez alkalommal Szeles Károly ur ugy nyilatkozott, hogy a ki járd földek végei, nem a Kováts Moses ur által álitott viz borozdáig, hanem végig ki a Kováts Mozes ur által el szántott eke útig jártak ki, s abban bútűlűdtek [Szu; Borb. II Simó Pál városi jegyző kezével].

elszánt-vet (földet) felszánt-bevet; a ara și a însămința (pămîntul); bepflügen-besaen. 1757 három kőből ősz buzált jól meg mivel Földben jo alkalmas időben el szántson Vessen, és azt meg <ta>kartassa, be hordassa és procurája [Mezőbánd MT; MbK VIII. 12].

elszaporodás inmultire; Vermehrung, Überhandnahme. 1858 a' már nagyban el harapózott és meg sokasult Czéh ellemeseket (!) (:fusereket;) illő utra tértitetésért az illető hatoságnak annyivalis inkább által adni, mint hogy hovátoább a' nagy elszaporodás miatt, a' Czehális Mesterek jogai meroben letiportatnak és meg semmisittetnek [Kv; AsztCLev. Hat. Prot.].

elszaporodik megsokasodik; a se inmultji; sich vermehren. 1614 Miuel hogi orzagunkban az roz penz illien igen el zaporodot vegeztwk orzagul, hogi affele feier garast ez utan se Ngd ne veressen, se pediglen masnak ne legien zabad sohul az Ngd birodalman veretnj [Ks 87 egy-i végzés]. 1623 (A) Malaczokot ne hanniak ell Tartossak es zaporiczak Eőkeőtt hogi zaporogyek Egy Nehany Ezer diznonk ell [Törzs. Bethlen Gábor gazd. ut.]. 1673 annyira el szaporodot azo(n) legelő barmok(na)k számok hogy en magamis az nielly helyet ennek előtte szena főnek tortva(n) kaszaltattam attolis immar az barmok(na)k sok-saga miat el szorittattam [Mezőház TA; Wass]. 1756 az előt én ugj tudom a még ennyire el nem szaparadot az ember hogj nem igen szántották [F.borgó BN; BK. Paszere Györgj (50) jb vall.]. 1802 Komjátszeg nevű egész Falut az arrol neveztetett Nemes Komjátszegi Familia birta, de elszaporodván es aprosdván ezen Nemzettség végre, hat nevezetes részekre vagy ágokra határoztatott ezen Falunak Birodalma [Torda; JHb XIII/9]. 1832 A Gabonást, Csűrt a leg tisztábban tartani szoros kötelességének ősmérje" hogy a Gergeritza el ne szaporadjon [Csapó KK; Berz. 20].

elszárad 1. el/összaszik; a se smochini/usca; verhutzeln, zusammenschrumpfen. 1574 Borbel Egyed Azt vallya hogi egy Beteges germeke volt ky Annyera ely zarat volt hogi chak az chiontia Beore Marat volt semy orwoszagal Neky ne(m) haznalhat volt, Azomba Ieot oda az felesége

Annya Az Monta hogi Eo hallota hogi ebnek feiet Meg kellene feozny, Es abba kellene hiaromzor Meg ferezteny, Meg chelekettek es az vtan az gyermek meg giogwlt [Kv; Tjk III/3. 370]. 1584 Keomives Ianosne Es Eotweos Peterne Anna valliak vitte ez ket vallo az eothweos peter giermeket ez vargane Annianak ky Immar iob Rezere vgia(n) el zaradot volt, mongiak meg Neky hogi Nem Alhatik hane(m) eyel Nappal Niughatatla(n) volt | Egkor az gazda Azzony ky hiaa, Es Mutata Hat ez Lakatosne amy (!) kertewnkbe vagion es harom zegew lepedeewel (!) haitya vala Zentgeorgy Estin a' harmatot, Megh zolitok a' gazdam Azzonnal, Es monda, Bizony gonoz Azzoniok ezetke Iutnak hogi meg zolitatok, ez ig lewen, Az gazdam Azzonnak mint egy harom het Mulva Niaualiaia león, es el zarada es meg hala [Kv; Tjk IV/1. 261, 280]. 1716 nyavalyájával hova tovább mind inkább el erőtlenedet szegény, es végtére ugj el szárodatt es el nyomoradott, hogj az szemérem-testit az lábra valójan kívül tartotta | Harina Miklos Ur(am) ugj el száradott vala, hogj csak az csontya s az bőri volt [Nagyida K; Told. 22, 26]. 1741 az gyermek pedig egészen el száradot volt [Meggyesfva MT; Ks 184 LXXXVIII]. 1759/XIX. sz. eleje (A) Források annyira el száradnak, fogynak hogi olykor az Marhájok-is a' Szomjuság miatt el-vesznek és száradnak [Dál K; Told. 12/124]. 1776 éhezések mián azon bé hajtott Sertések majd egészen el száradtanak [H; Ks LIX/13]. 1813 maga a káros gazda ez előtt két hetekkel maga mondatta nekűnk, hogj ő nem tudja, hogi mi baja vagy nyavalyája vagyon az ő lovának, mivel szemlátomást szárad el [F.rákos U; Falujk 84 Barrabás Áron pap-not. kezével].

2. elsorvad; a se atrofia; (da)hinsiechen. 1584 Barbara Zabo Palne valla igen beteg valem, hiuatam hozza(m) zabo Catot, Azt monda hogi keotes volna raita(m) Ada be valamit Imom, Es mihelt be veóm, mingiarast az karom meg haborodek es most(is) chak Naponkent el zarad a' kezem | Sophia varga Andras felesége valla, Az elseo giermekem hogi león, ez Azzony vala velem .. Hallottam sok emberteol hogi atkozot minket hogi Ne(m) fizettewnk megh neky, De azolta Immar hogi fekezem het holnapia vagyon es az kezem el zarat seőt minde(n) eyel Reami Ieó a' gonoz hol Apam hol Ania(m) kepebe, de egiebre gianosagom Nem volt hanem ezen Sos Janosnera. Tegnap delkor bezellem vala egy nehany embernek Niaualiamat es ezen Sos Ianosnet hozam eleő, mihelt kezdek feolelle bezelleny, Bizoniara hogi soha az eggik kezemet nem mozdithatom, sem az vyamat, De hogi feolelle kezdek ez Azzon feolell bezelleny, Mingiarast fel vgrek az benna kezem es zemekel Nezték mint razodot, hogi az ep kezemel meg Ne(m) birhatta(m) | egy Sophia Neweő hugomat tartom vala hazamnal, Az labat meg veszték es a' kezeis el zarada az ereyet el veotték vala [Kv; Tjk IV/1. 219, 244, 256]. XVIII. sz. eleje A mely lovon holt tetem indúl nem kel varni hogi meg keményedgyék a Csomója, jo idején gyengén,

és nem mélylen meg kel vagdalni á Csontot, apró söt kel rea hinteni és mogyoro fával mind addig kel dörgölni, még megh lágyul a Csomója, nem kel kimélni, csak az inat meg ne Sercesed, s el Szárad [JHb 15/10 lótarási ut.]. 1759: Hajkul Farkas midőn vécüráztatott maga számára Májában a' Groff alkalmatosságán égy ökrét a' Groffnak úgy el-rontotta, hogy mi helyt haza jött el száradt, és meg döglett [Marosludas TA; TKI 4 r. jb vall.]. 1776 Fordadian Janost tudjuk hogy már régtől fogva betegeskedik fel keze színte el szárodott Soha megsemmis épül [Lezsnyek H; Szer. ua.].

3. kb. el/megfonnyad, elaszalódik; a se usca/veşteji; verdorren/welken. 1768 Allodialis termő Szőlőtt egyet tudunk, ... egy nap ki kapálhattya husz kapás, és mivel a' tavalyi esztendőben ell vervén két izben a jég, az idén pedig az hideg ell vévén, igen ell száradott, és pusztulni kezdet [O.kocsárd KK; Ks 74/55].

4. kiszárad; a se usca; aus/vertrocknen. 1822–1824: 4. Fűszfa meg Udvasadván, el Szárodatt [Mezőbergenye MT; MRlt].

5. ősszeszárad; a se usca; ver/zusammmentrocknen. 1826: A' Nagy Kád ... annyira el száradot el pattogzattak ontorai [Dés; Dlt 251].

6. (tövérlől) leszárad/fonnyad; a se usca/veşteji; abtrocknen/dorren. 1677: küldettem ... dinnyetis tizen hetet, az mineműek(ne)k szerit tehettem, csak hogy az jegh esső igen ell vervén az szárat, idő előtt el szárad, az gyümölcszeis erővel és nem jöként erik hamáris el vesz [Uti].

7. el/kiapad; a seca; versiegen. 1759/XIX. sz. eleje: (A) Források ... annyira el száradnak, fogynak hogy olykor az Marhájok-is a' Szomjuság miatt el-vesznek és száradnak [Dál K; Told. 12. 124].

8. kiszárad; a seca, a se usca; austrocknen. 1592/1593: az a' porond zygett ... soha tilalmas nem volt ... latom most, hogy vgian el zarat az viz onnat| az porondnak az mely Aga az Kws zamosnak Dees feleol walo feljn migien vala ala, tiztan el fogia onnat, es el zarada a' viz folias onnat [Szászníres SzD; Ks]. 1765: itt Bethlenb(en) ennék előtte ... hasonló Tócsa es pocsoya volt mint mostis, hanem száraz időben el száradott valamint hogy mostis el szárad [Bethlen SzD; BK]. 1780: a Maros(na)k Gyogy felől vala ága el száradván, berkes helynek maradt, és azután Olosz irtottatta ki [Algyógy H; BK ad nro 450 Lud. Várad de Kéménd* (68) nb vall. — *H].

Ila. 1807 el száradatt [KLev.].

elszáradt I. mn el/összeaszott; smochinit, uscat; verhutzt, zusammengeschrumpft. 1776 tel-lyességgel el száratt ember vala | az az nyavalyaja vetett véget életébenis, mert mikor be vívékis Colosvárrá, ugjan el esett, el hervadt es el száradot vala | el száratt es el erőtlenedett vala szegény [Nagyida K; Told. 22]. 1821 (Temették) S. Vintze Jantsi 3 eszt(endő)b(en) járo el-szaradott leánykáját [Damos K; RAk 105].

II. Fn-i jell-ű haszn-ban: kiszáradt (fa); (copac) uscat; Verdorrt. 1791 a Tamila mellett fel fogott gyümő(csőst) újra csemetékkal (: ki tépvén az el száradtakat:) bé plántáltom [Bencenc H; BK. Bara Ferenc lev.].

elszármazik elkerül/szakad; a pleca, a se duce (de undeva); wegkommen, sich trennen. 1724: it Gelenczen* két fele Forisok voltak ... egy része innét el származot, más resze it meg holt [Bet. 6 Márkos Péter (60) pp vall. — *Hsz]. 1752 Mojós Blága onnan el szármozván meg holt [M. fülpös MT; IB. „Franciscus Mikoltsa de Károlyvár” (40) nb vall. — *Gyf]. 1791: Jutzi ment Férjhez Buzás Botsárdra, Mári és Aniska innen el szármozván az Annnyakkal együt, és a' mint hallottam mais élnek [Várfva TA; Borb. II] | néhai Székely Lászlónak voltanak itten Rákoson négy Léányi a' más kettőt azután hogy innen el szármoztanak nem tudom hogy ma hol vadnak és hol laknak [uo.; i.h. Steph. Pető (68) nb vall.].

elszármazott elkerült/szakadt; plecat, dus (de undeva); weggekommen. 1816 Abodbol* el szármozatt Nms Doboka Vármegyében Soo folván lako Balog Sámuel [Msz; BalLev. — *Székelyabod MT].

elszed 1. elragad, erőszakkal elvesz; a lua (cuiva ceva) cu forța; weg/entreißen. 1562 Másodnapra Budában minden rendbeli embernek fegyverét elszedvén, Isabella királyné aszszonyt, Fráter Györgyöt és Petruit Pétert minden vitézlő népével öszve fegyver nélkül Budából kiküldé, és a várost mind Pesttel öszve magának elfoglalá* [ETA I, 14 BS. — *Ti. a török 1541-ben]. 1661 Az mellőlem elszőkött és megfogott draganyoknak fegyvereket elszedvén, egy is benne életben ne maradjon, mind megöléssetek [SzO VI, 235 Kemény János a fog-i vicekapitányhoz és az ub-hoz]. 1747 az emlékezetben forgo kotlós tyuk Lengjel Jánosnéje volt, melyet midőn el szedett volna pisenestől edgyütt, az A. eo kglme potiose meg támadott, a' Pisenek(ne)k fejeket el szagatvan Juonnénak az orczájához verte [Torda; Tjk III. 157]. 1783: Nanya Makavéj az uton járo emberektől él, gödrött tsinál a vetesse széliben, s abban belé fekszik, s a kik ott mennek el azoknak Súvegeket, Szotyrokot egyéb ruháját el szedi, s bé isza [Faragó K; GyL].

2. beszed/vesz; a lua; einziehen/nehmen. 1688: az sokadalmi alkalmatossággal, megh engedtetik az Meszarosok(na)k három napok alat hogy az Tehen husnak fontyat negy negy penzen arulyak az utanis Becsi fontal ha mérik megh engedtetik, Mely Becsi fontokat Hadnagy Vram csinaltasson ujjuagh, a régi fontokat el szedvén töllek* [Dés; Jk 26b. — *Értsd: a mészárosoktól].

3. letépdes; a rupe; abreifen, entspitzten. 1633: az tizta buszának felet teobíre mind el szette uala az sok vad lud ... oda latni menenek de hogi

el szette volt az vad lud az feiet ugi hattak vala es el jeottenek onnet [Mv; MvLt 290. 133a/2].

4. kitép; a smuci/smulge; ausreißen. 1744: Konsztandin Banúl felől tudom azt is, hogy elő hohér kéz(en) is volt ez előtt, és a' jelét a' kezén hordozza, mert a' kőrmét el szették [Déva; Ks 112 Vegyes ir.].

elszederjesedik ellilásodik, szederjessé válik; a se face albastru inchis (ca mură); (dunkel)blau werden. 1794: torkát anjira szorongatta Horvát Iosef Uramnak hogy egészen el szederjesedett, a kezében |ekkor torkon ragadván fojtogatni kezdette, mely miatt el-is szederjesedet Ábrázátába [Dés; DLt 1799. évi iratok közt]. 1819 halála után teste is hogy meg maradt volna a természetes színébe avagy el szederjesedet volna nem tudom [Kv; Pk 2].

elszedetés beszédés; percpere, incasare; Einhebung. 1846: A beállott Katonai éven keresztül ki szolgáltatni kellett élel részletekről az ado mennyiséghez arányzott kiosztás vagy rovatal megkésztetvén ..., sietünk azt további kezelés, s a' kellett elszedetés végett ezennel beadni [KLev.].

elszedetik erőszakkal elvételik; a fi luat cu forța; gewaltsam weggenommen werden. 1768 Communicaltatik igen Serio Kglmeteknek, hogy magok járásokban minden paraszt Jobbágy és zsellér Emberektől a' Fegyverek ugymint Flinták, Pistolyok, kardok, Tsákányok és Lántsák minden haladék nélkül el Szedessenek [Dés; Ks 84].

elszedettetik erőszakkal elvételik; a fi luat cu forța; gewaltsam weggenommen werden. 1751 akár holis azon Dominiumban Paraszt ember vadászatba deprehendáltatik, azonnal fegyvere el szedetessék, magais kemény animadversiót végyen, és vadász kutyái el lövöldöztessenek [Nsz; Ks 79. XXVI. 1 1/2 gub.].

elszedhető szétszedhető; demontabil; zerlegbar. 1850 Egy darab vas ágy (elszedhető): [Algyógy H; Born. F. li].

elszédül 1. szédülés fogja el; il/o apucă amețea; von einem Schwindel gepackt werden. 1598: vala az Jnek egy vizhord(o) kartiaia kezembe, kit en tülem kere megh, melljet en maga(m) Jo akaratom zarent kezebe(n) adek aitom eleott, my(n)dgyarast hozsam yte velle, vgy yte az feycmet hogy el zedylek [UszT 13/27].

2. szédleg, környékezi a szédülés; a ameți, a avea amețeli; schwindeln, taumeln. 1613: Mikor általmenénk az tengeren, csak alkalmas hab vala, de mégis nekem az fejem az habhányás miatt elszédüle [ETA I, 68 BS].

elszegényedés leszegényedés; sārācīre, calicīre; Verarmung. 1814: következik ... gyermekeinek rövid időn való el-szegényedések [Ne; Tsb 12]. 1840: Bentze Illyés ... el szegényedése okának

azt tudjuk Hogy ki mennyi Interest kívánt tőlle költsönbe adott pénzire, annak annyit fizetett [Várhegy MT; TLt Köz. ir. 1042].

elszegényedett leszegényedett; sārācit; verarmt, arm geworden. 1786 egy Memorialis conceptusát viszi a' szegény Communitas az Urhoz oly alázatas kéréssel méltóztassék ezen conceptust ... Német nyelvre fordítani ... nem lesznek az Urhoz háládatlanok el romlott és szegényedett állapottyakhoz képest [Torockó; TLev. 5/5].

elszegényedik leszegényedik; a calici/sārāci; verarmen. 1582 Ilona Eothweos Gheórgne vallia .. Az feleséghez Annnya mikor perlet Zilagiwal Akkor hozot Apro théoredek es ky egetet ezwsteót es hithwan théoredezet kapchot(is) ..., Mondwan hog Igen el Zegenyedeth [Kv; Tjk IV/1. 26]. 1597: Bek Peter vallia .. Elek Janos .. ige(n) el zegeniedet az tarsasaghi miat, seot vgia(n) azt mondotta hogi atta volna Jste(n) hogi soha ne tarsalkodhatot volna Baniai Janossal mert eomiatta zegeniedet el [Kv; Tjk VI/1. 13-4]. 1632: Ez a' megh holt vrunk^a idejeben le tetetuen, minden falukon ualo bor korczjomallas indesinenter continuatattott, mely miat, az mint az szegenjsegh hiti szerent referallia, annira el szegeniedtenek es marhaiokat az bor arraert el adua(n), sokan keözzwllek mar elis budostanak [Persány F; UC 14/38. 9. — *Bethlen Gábor]. 1663: Miuel aza(n) Falu tellyessigessen el eget ugy hogy egy pusztá haznal teöb rajta ninczen az emberib(en) sokan le vagattak es rabsagha vitettek, nimelyek penigh az Pestis mia el holtak, az mostani változó állapotokb(an) a Poganyok es az nagy dragasaghi miat el szegenyettek, es marhatlannoka marattak, az mi legh nagyobb az megh hodolt Falukhoz csak egy mely földnire vagy(o)n), felő eztis megh ne hodoltassa az Pogansaghi [BSz; RLt O. 5]. 1670 ezek jo Ertekes gazdaghi jobbagjok valanak ..., az vta(n) Daniel Istva(n) Vram modnel kült valo szolgáltatasa mia el szegenyodének [Szentpéter U; Ks T. 33]. 1689: Horvat Judit Aszonynak ... Léven Kolos vármegyeb(en) Apahidi (l) nevű Falub(an)

egy Lovász Marton nevű örökös jobbagya ... azis igen el vénhedet es szegényedet, maga élete keresésére is alkalmatlan ez mostani sok Contributiokra nézve [Kv; RLt O. 5]. 1721: már el szegényettem, jobb lesz nekem szegényenyis az én örökös Uramot szolgálnom [Naszód BN; Ks 184. LXXXV]. 1778: az ado zo nép ugy el szegényedett, hogy a' kik(ne)k a' R. Fiscus idejiben hat, nyoltz vagy tíz ökrei voltanak, most tsíplökké lettenek [Bányabükk TA; BLt 11 Berár Irimia (40) zs vall.]. 1783: az emberek a Nagy Szolgáltatás miat ... el szegényettek volt s marhajokból kipusztultanak [Buza SzD; LLt Csáky-per 110. L. 17]. 1786: az Thorotzkoiak az terhes Uraság szolgálattya mián igen el szegényedtenek, némelyek a' korhelység mián [Torockó TLev. 4/13].

elszegényült elszegényedett; calicit, sárácit; verarmt. 1834: Ide valo el szegényült Szabo Eder Filip [Kv; AsztCLEv. Szám. 102].

elszegődik 1. szolgálatra elszereződik/ígérkezik; a se tocmi/angaja (intr-un serviciu, la cineva); sich verdingen. 1587 (A kapitányok) rea vígyazanak hogy mind férfiwy smind leany rendek, zolgalatra Allianak egy hetiglen valaky el Nem zegheodik, tehagh Az varosbol minde(n) effele zemely ky takaroggiek, mert az kalitka lezen lako helie [Kv; TanJk I/1. 42]. 1592 Vegheztek eo kimek hogy valamely zolga vagy zolgalo 15 Napigh Matol fogwa el Ne(m) zegheodik, Ereos Adot vegyenek rayta [Kv; i.h. 206]. 1593: Az zolgak, zolgalok feleol, kic imit amot lezzegnek, es el ne(m) akarnak zegeodni, eo kegmek zolottanak, hogi biro vram vyolagh vigiaztasson rea [Kv i.h. 208]. 1737 En Horvat Uramnalis jartam az Aszony ember irant aszt monda az Aszony Ember hogy o nem Szegodik el [Somlyó Cs; Ap. 2 Lestyán János Apor Péternéhez].

2. *ts* bémunkába kiad; a da in lucrú contra platá; in Lohnarbeit vergeben. 1664 Az B: Céh szeolejét szegeottük volt el negyven eot forintban De mivel az homitása, es egyiknek egy darab keverése el maradvan, attunk nekik negyven egy forintot [Kv; SzCLEv.]. 1668 Az B Che szóleyet el szegőduen braszay uarga Györgynek minden műueul hogy meg miueuly Jamborul Igitünk uolt tölle 48 forintot [Kv; i.h.]. 1693 Nemzetes Dobai Janos Uram, Górdit illyen dolgot <e>lönkben, Hogy az Aszszony nemely Szölökök mellyek nem az o Gyermekeinek, hanem az mas Arvaknak* jutottanak el szegődte volna, hogy meg dolgozzak ősi munkáját; Kevanna azert hogy mivel a Relicta maga szegődte el, mind etel dolgoabol, s mind fizetes dolgoabol fizetne meg erette [Ne; DobLev. I/38, 13]. 1700: az Nemes Tanács parancsolattyal hogy az Malmot el szegőttem czinalni igirtem negj veder Bort [Kv; Szám. 40/I. 23].

3. *ts* kibérel, bérbe vesz; a inchiria, a lua in chirie; mieten. 1752: maga udvarházát a falusiak valami Katona Tiszt számára ell szegődven, ezen Istállotis annak szükségére engedte [Buzd AF; Ks 22. XXIa].

elszegyelli magát megszegyelli magát; a-i fi (cuiva) ruşine, a se ruşina; sich schämen. 1583: Meniegzeobe valem, es Maios Mathiasne eg eleo ruhat esmere meg Igiarto Ianosnenal, eleotte vala, el akaria teolle Maiosne venny, Az Azzony el Zegienle magát, es kerek Maiosnet az sok Io Azzoniok hog Ne thenne zegient raita, hane(m) holnap zepe(n) meg Mosna, es vizza kwidene Igiarto Ianosne Neky [Kv; Tjk IV/1. 137].

? **elszegyenedett** ' ? 1703: En Pekri Lőrincz, nemes Udvarhelyszéknek főkapitánya, adom tudtára a kiknek illik ..., hogy gróf Apor István úr tekintvén a Zetelakiaknak alacsony állapotját, nekem mint ns. Udvarhelyszék főkapitányának

szólott, hogy tekinteném meg elszegyenedett voltokat és adozásoknak rendjít, esztendőnként hagynám 75 ökrrel való adózásra és eddig való restantiájokat a nemes székkel engedtetvén el [SzO VII, 119].

A közlésbeli adalék lehet elírás, esetleg helytelenül átrtt hangalakú változat. *elszegyenedett/szegyenedett* helyett.

elszel 1. leszel/vág; a tăia; abschneiden. 1651 Kata Balas az házam hijara fel hagit szalonnam-ba(n) el szelt valami diszno aprolekakis voltak az hiuban abanis el loptak [Szászsztygyörgy BN; Wass. Deak Janosne Deak Borbara (33) vall.].

2. átvág; a tăia; durchschneiden. 1843: elhagván egyszerre a maros régi árkat, oda vágatt magának árkat a grófné önga juhokberekének dél keleti ezen oldalát el szelven, a hol most is, és az olta állandoul foly [Körtvélyfája MT; EHA].

elszéled 1. szétszéled; a se răzleți; auseinandergehen. 1653: elszéleda a tatár a városon, és kapdosott és prédált; a kit a kurtánokban hol talált azt levágta, de a város népében is a kurtán mellett levágának egynéhányat [ETA I, 64 NSz]. 1683 h.: Horvath* per Turcas et Tartaros est desolat(us) ... Horvathi Szabo György, midőn az Falu el szeledett volna azon Horvathi Ecc(lesi)ab(an) leveo harangot magaval el vitte volt [SzVjk 103. — *Krasznahorvát Sz]. 1701: Colonellus Ebergényi Vr(am) Regimentyéből hat Compania kgl's Vrnuk eo Fige ellen rebellálván Faluknak felverésével és nagj prédálással s sok gonosszaggal Török országra és más helyekre el széllettenek [UzslT IX. 77. 30 gub.]. 1723 mindezek* peng most az fellyeb valo esztendőben let chségben Szélyttenek el [Mezőcsán TA; Ks 15. LJ. 5. — *Jb-ok és zs-ek]. 1749 az Kurutz Világban az egész Falu el futott, és el szejedett [Msz; KvAKT Mss 46]. 1781 azon faluknak lakossi midőn annet el Szélljetenek huva telepittenek meg? [Msz; LLt 89/5 vk]. 1801 A Deputátusok már el szélyedtek [Kv; BtN gr. Kemény Sámuel lev.]. 1831 A' Guja béli Marhákak hogy el ne széledjenek a' Tunyagi András uram inassa Virág László hajtatta volt által a' Gyertyanosba [Dés; DLt 332. 9].

2. szétszóródik; a se împrăştia; sich zerstreuen. 1655: Az urunk halának a dézmája sem volt ott, hanem imitt-amott a megszólásra el volt széledve [ETA I, 160 NSz]. 1714 a nagyobb kalugyer, kinek Perle János engedte volt, hogy monaszteriat építtessen, elszökik, az utána valo kalugyer meghal, az oláh deákok elszélednek, a monaszteria elpusztul [Défa MT; MúzBi]. 1748: azon Tisztits Praedicatornak a Maradéki el széledtenek s Deesre is telepítenek benne [Désakna; LLt]. 1757 elszéledtenek volt az emberek az Erdőben, és elis Setétedtünk volt [Spring AF; BK sub nro 834]. 1803: a' Kis Hágón tul mind el széledvén sertéseim, az Exponens sertésszei is akkor el tévelyedtek, 's ugy keveredtek a' Czitz Hegyi Török buzákba [Dés; DLt 82/1810]. — L. még Sándor O 269.

3. el/szétterül; a se întinde; sich ausbreiten. 1651/1653 ott szelyedet el az Tatrangh, s ott folt, s ugy ment be az Veres Erbe [Kökös Hsz; BLt]. 1723 (Az ár) osztán le jó az Hegy alatt és a Királyfalvi Malom Gáttýában meg Tolyulván (mivel az a Gát mód nélkül magosra vagyón építve:) ugy széled el a Viz és ugy borította el a Viz között lévő Nemes Urainék Réttýeit [Sövényfa KK; MbK 150]. 1764 ezen Malomrol le folyó viz annyára el szelyedet, hogy tsak fel mennünkis a viz miatt alig lehetett [Szárhegy Cs; Llt Fasc. 149].

elszéledés 1. szétszéledés; rászlejtire; Auseinandergehen. 1739 Az idei termékeltenségre nézve valóban tarthatni, hogy a sok tereh-viselésben elfáradott szegénység elszéledésre s már a békesség után pacate lévő szomszéd országokra való szökésre ne vetemedjék [SzO VII, 401 gub.]. 1777: az Emberek a mely irtóványokat ott laktokba tisztítottak el széledések után a ki Konkolyfalvára telepedett oda birta az földét [Konkolyfa SzD; JHbK LVIII/28].

2. szétszóródás; imprästiere; Zerstreung. 1743 nekünk feles indivisus Atyafiakul, néhai Csefei László nagy Atyám Maradvajnak t.i. lévén Nemess Küüküllő Vármegyében Czikmántoron, két három Emberből álló bizonyos Portiotskánk, el aprosdásunk, és széledésünk miánn, birta aztot egyedül Borberek Etsedi Josef Bátyám, említett Csefei Lászlónak olyan onokája, mint én, s más betsületes Atyamfiai [Ks 38. IV 5 Tekerőpataki] Gáborffi István nyil. — "Tekerőpatakiról (Cs) való].

elszéledt 1. szétszéledezett; rászlejt; nach und nach auseinandergegangen/zerstreut. 1668: az unitar(ia), Ecclesia gond viseleoj faradoztak abban mikeppen az Maytini Andras vr(am) successori kezen leueo Corod neuü Zalagos falut ki vált-hatnak, azok(na)k az el szeledet Jobbagiok(na)k szűkegekre es telepítésekre [Kv; KvLt I. 180]. 1769 Mivel az országba Isten kegyelmességéből már a Pestis annyira meg szűnt, hogy Háromszéken Bodola, és Marosszéken Kakasd nevü Falukon kívül több gyanus hely nem találtatik, Kegyesen meg engedte a Mlgos K. Gubernium, hogy mind a Sokadalmak fel szabadullynak mind pedig az oskolákból el szélyedet Iffjusag tanulásának folytatására egybe gyűllyön [UszLt XIII. 97a]. 1835 az elpusztítottatott Also Sinfalva Helységének meg maradtott s közelebbi Falukba el Széledett tulajdonosai [Asz; Borb. II].

2. szétszóródottan élő; care trăiesc imprästiaji; zerstreuet/in Diaspora lebend. 1736: az ország articulusa és törvénye szerént két klastromnál több szabad nem volt, az volt az református franciscánus barátoké, egyik volt Csík-Somlyón, az másik Maros-széken, Mikházán ... ezekből az két klastromokból excurráltak az páterek az Erdélyben imitt elszélyedetett szegény catholicusokhoz [MetTr 437].

3. elterjedeztetett; räspindit; verbreitet. 1632 az kd feleollem el szelledet panaszołkodassi miatt ezerszer naguib bantasom uagion nekem kdul hogi sem en tullem k(egyelmedne)k [Kv Ks 41. D. 21 Lad. Bornemisza lev.].

elszélesedik szétterjed, elterül; a se întinde/lăți; sich ausbreiten. 1806 a' Viz lassan, lassan az ottan lévő partyát gyakor aradasai által el szagatván, ugy annyira el szélesedett a Viz, hogy ottan ... által jaro pallot nem tarthatvan a' Mostán fen álló kis hajos Hidatskát tsináltatták [Szászrégen; Born. XVI/80 Kiss Márton (98) vall.].

elszéleszt szétszéleszt, el/szétszéledzett; a im-prästia/rászleji; zer/verstreuen. 1801 a nagy árviz a Tekintetes ur Tutajjaiban is szélesztett el, de ugy hallom, hogy csak a Hajo Rétbe vagnak, onnan pedig ha a viz meg szál elé vontatom könynyen [Mv 'TL. Makkai Sámuel lev.]. 1803 Harmad nap mulva a' Remeteiek lohátón Fegjveren . a' Ploptyisba jöttek; a' mikor ezeknek dobogásokat az Ötsém észrevette, a' Juhokot széjjel kergette, 's ugj elis szélesztette, tsak egj néhánjot kaphattak elé [Toplica MT; Born. XVc. I. 115 Nátýe Vászilie a' Ilii (40) col. vall.].

elszeletik levágatik; a fi tăiat; abgeschnitten werden. 1843 azon darab hely a juhok-berke nevezetü helytől ez előtt mint egy hat esztendővel egy tavaszon lett nagy árviz által szeletett egyszerre el a maros által, elhagyván egyszerre a maros régi árkat, oda vágatt magának árkat a grofné őnga juhokberkének dél keleti ezen oldalát el szelvén a hol most is, és az olta állandoul foly [Körtvényfája MT EHA].

elszemlél végigné; a privi/examina; ansehen. 1771 az Riskulitzai Lakosok által az említett Grohotiak gabonájokban tett károkat mindenütt el szemlélvén, az eastimatorok betsülték . a' következendö modon [Grohot H; Ks 80. XI. 17]. 1782/1790 Ezen kérésére a' Venerabilis Tractusnak nallam lévő Protoculumát szorgalmatos és szemes vigyázással el szemlélvén, találok egy Detsei Sámuel nevezetü Nehai Tiszt. Atyafit, a' ki in Anno 1681 lött elsöben Szilágy-szezi Pappá [Kraszna/Menyő Sz; Borb. II].

elszenderedik elszunnyad; a ațipi; einschlummern. 1632: immar el szenderedtem vala, hogj az Nagi kialtast halla(m) [Mv; MvLt 290. 77a]. 1751 elsöben én ásam az gödröt azután Miron Péter szálla bə a gödörbe 's én le dülék s el szenderedém [Gyeke K; Ks]. 1823 míg én a külső szobában el szenderedtem, — az alatt a gyermek oda benn meg lett [Várfva TA; JHb F. 48 Popa Máriska Dsoszán Simon felesége (19) vall.]. 1837 nem lévén ott hármunkan kívül senkiis el szenderedtünk, de fel ébredésünkkel is mind vártuk a' Gujást [Dés; DLt 332. 9].

elszenedezik 1. elszinedezik

elszenved 1. eltűr; a admite/suporta; ertragen, dulden. 1570 Borbel Demeterne Jloná, hithy zerent vallya, hogy ew Nala zolgalt az lean es lattha Rezegesseget es Jdestowa valo hewereset, alasfelwalo Jarasat, es sok fele zotis halot hoz(a) kyt eo Nem Akart ely zenwedny hazanal, hane(m) eo ely kwlte hazat(wl) es Megh hatta hogi Teobe hazahoz Ne Jeioen [Kv; TjK III/2. 87]. 1573: vgian ha En Raytam ollian zydamlat teottek volna Mint az te vradon az zabad korchoman, vagi ky Mennek az varosbol vagy ely Nem zenwedne(m) [Kv; TjK III/3. 280]. 1574: Azt meg Ne kescered Raytam Myt az Attyamon, Mert ely Nem zenwedem [Kv; i.h. 345]. 1578: Ertyk azt is minemó tamadast teottek az felek pokularok Zochy Mihal vramon Byro vram mingiart el kwlgie(n), es azt a ky a tamadast theotte be hozassa, mert semmyképpen ezt az insolentiat es hatalmassagot el nem akaryak zenwedny iobbagyoktul Mert vgyan ige(n) nehez newe(n) wezyk ezt hogy illie(n) feo emberen illie(n) gyalazat esset, varas iobbagyatul [Kv; TanJk V/3. 173a]. 1583/1584 Myerth hogy az Thora keowetzetlen kwldeoth Zabo Adan Myltan el vehette az Halat Mert Vra Paranchyolta, es az my Reythok esset, Mindeneket el kel zenwednyek [Újfalú K; Ks 42. B. 9]. 1584: az hatalmaskodoknak dolgokat nem kel el zenwedny hane(m) Az zolga Biro vra(m) az varmegiere Ideztesse eeket [Kv; TanJk V/3. 284b]. 1592 ha egiebert megh ne(m) bwntety Isten ez varost de chak ez egi emberertis ostarat bochattia reaia, hogi ezt igi el zenuedek | Kadas Menihartne, Orsolia ... vallia: Lonai Peterne panazolkodot azon hogi Mezaros fabianne azt mondana, hogi nem Igaz gyermeke volna neki az eo gyermeke, en azt monta(m) neki, hogi ha Igassaga vagion, ne zenueggie el, hane(m) keresse rea erette [Kv; TjK V/1. 211, 233]. 1610 megh az zegin Buday Mihaly Vram Ideyeben Buday Mihalne Margit Azony oda ahoz az hazhoz Jart az Santa Zaboni, Kwn Peteris oda Jart, es latta zemiu el az Santa Zabo hogy Kwn Peter uele vetkezet Buday Mihalneual mely dolgot az Santa zabo Zemibe altal hazahoz kealtot Mihal deaknera, hogy te Azony Ide ne Jary az en hazamhoz mert reouid nap el vez, melliet haluan Mihal deakne, maga mo(n)ta az Vranak, Vram ezt ne zenuedgieok el im mit kealt ream az Sa(n)ta Zabo: Melyre vgian reays keresy vala az Zeginy Mihaly Vr(am) az zabot [Dés; DLt 321]. 1621: mi ezt teoruiny nelkwl el ne(m) zenuedgywk [Dés; DLt 346]. 1631 bezegh emberseges embernek nem kellene el szenvedni az mint le rutita ez az szeöcz Ferencz ... azt monda bizony neki aha ehel holt Gilkos beste toluai lelek kurua fia ugjmond, s miért jöz ide mikor tudod hogj nem zeretlek ugj mond [Mv; MvLt 291. 53a]. 1724 Tudom Eva hogy kétzer terhesegett meg Pekri Uramtúl, és ha I(ste)n el Szenyvedi, ugyan nagy gonosság az, amit eö kglme tselekszik [Egerszeg KK; BK. Marton Petérné (52) ns vall.]. 1738: sem az magam meg bantodását, sem az a Puskásom(na)k ártatlan és ok nélkül való sonyorgatását el nem szen-

vedem [Ap. 5 Kálnoki Mihály a gub-hoz]. 1753 en többször levelemben kigyelmedet sogoramnak nominalni el nem mulattom; most az edczer ha ugy eset alazatosan követem kigyelmedet; ezért nem kel vala engemet pirangatni leveliben, mert nem vagyok praebendas tseledgye kigyelmednek; ha szegengy (!) Legengy (!) vagyokis de en bizony (!) kedtől olyan gaz levelet el nem szenvedek mert már szokasul vette kigyelmed hogy ennekem mindenkoron olyan leveleket küld hogy egy jo szolganakis mas külömb levelet kellene írni [Lőrincfva MT; SLt XIV. 13 Suki László Gálfalvi Ádámnak]. 1764 ha többször passust tsinál kgyd nevem alatt bizony el nem szenvedem, hanem csak el szenvede [Erdőcsinád MT; Told. 44/25]. 1769: Nsgdat ok nélkül meg nem bántya, de annyit mint eddig el nem szenyved [Mv; i.h. 19/45]. 1787: az Birák és Erdők fránt ki adott Felséges Rendelésekhez szorítsák az Embereket, és ha ki azok ellen hibázna, tellyességgel el ne szenvedjek, hanem ... a Process(ualis) V. Tisztekek jelentsék [Torockó; TLev. 3/2. 2a]. 1807 gátat kelletik tehát minékünk vetni az ily atyafiságtalanságnak, és ne szenvedgyük el, hogy egy pár atyafi a mi Jussunkalis Szabad rollét játszad hassan [Kv; Incz. XII. 4a br. Josinczi József lev.] — L. még MetTr 360.

Az 1592, 1631 és 1753. évbeli adalék címszóbéli szava esetlben szinonimaként a 'lenyel' jel-sel is számolhatni.

2. megtűr; a tolera; leiden, vertragen. 1670 Linczigh Daniel Uram fatealá hogy Gaszner Szabo Istvánét magha hazánál, maghaval edgy szobába(n), awagy külön valo kis hazáczkabannis azon magha házánál hogy ha magát beczülletben tartya, és békesség(en) lakik velle, el szenvedi, és ott eleteigh el tartya, de ugy hogy az magajébol sustenttalodgyék, ha meg hal elis temetteti [Kv; TanJk II/1. 768]. 1699/XVIII. sz. e.f. életéig, mig I(ste)n az edes Feleségemet nekik edes Annjokot élteti csendesen el szenvedgék, edes Annok(na)k tarcsák, meg böcsüljék, boszusággal ne illessék, békességes türök legyennek, meg ne háborgassák es kesericsék [Mezőbánd MT; MbK 89a]. 1749: Mitsoda rut aszszony ez, mitsoda Tisztek vadnak ebben a' Varosban hogj el szenvedik [Torda; TjK III. 258]. 1760: Baro Intzédi Gergely Bátyám Uram ... azon pusztá Udvar ház(an) commoráló Udvari Birámt Mátyás Lázárt el szenvedi békességesen [Alvinc AF; Incz. XI. 8a].

3. elvisel; a suporta; ertragen/dulden. 1582: az porozlo attá wolt oda az két lora az három lora walo fizetést, azutan meg ertwen ferencz v(ram) tartotta be az porozlonak az harmadik lora walo fizetést d. 75 Biro Vramat es thanachyat meg talaiwan, eo kegy: iteltek méltobnak az warasnak ezt el zenwedny hogynem az zolganak mert tudatlan chyelekette attá(m) d. 75 [Kv; Szám. 3/V. 10]. 1638: Sőhajtotta az bátyját, s mondotta, hogy Köteles István Nagy Mihállyal, az katonával az jégveremben kapta volt*, s megmondotta Varga Miklósnak s csak elszenvedte [Mv; MvLt 291. 142a—3b átirásban l. — "Báty-

jának, Varga Miklósnak feleségét]. 1688 : A Montecuculli Lejttmán kapitány Companiajából való szallom a bé szállás után Hajamat szakallommal ki tépte szagatta, arczul csapdosott verbenis kepült, mely verést el nem szenvedtem volna pro f. 40 [Kv; UtI]. 1723 Tudom az egész Falu is akarja ennek a Malomnak meg maradását; méltónak ítélem azt a kárt el szenvedni, mely ennek Gáttya miatt eshetik, az őrlésbéli Könnyeséghez képest [Sövényfva KK; MbK 150]. 1800 : Mikor ezen Erdő osztás alkalmatosságával sok és külböb (!) külbömb, féle hidegeket el szenvedtünk, és az erdő osztást el végeztük, akkor az Biráinkal egy Vatsorát tsináltattunk [Torockó; TLev. 5].
 4. tűr; a permite/tolera; dulden. 1761 ha Daniel Vrfii erőszakoson bé akarnais menni azon Udvarba legottan el lődőzteti Lovait, sőt még kapuja előtt sem szenvedni el jární ő Ngát [Branyicska H; JHb XXV/46. 14].
 5. kb. elnyel, magába fogad, befogad; a inghiiti; verschlingen. 1782 : azon viz (azon kívüls igen iszopos lévén:) az gáton feljül a lisztelő Dévai Malmokra Szolgáló árkokat annyira bé iszopolta, s az árkotis egybe forrasztotta, hogy annyi vizet azon régi árok el nem Szenved, és benne el sem tér [Déva; Ks 111 Vegyes ir.].

elszenvedés elviselés; suportare; Erduldung/tragung. 1730 az Publicumot illetik afféle károk-(na)k el szenvedése [Kv; Szám. 56/XIX. 27]. 1809 Hogy négy Lovakot ... el loptunk, azért ... az Nemes Fiu Bardotz Széki Tekintetes Törvényes Szék minket a Szamos Ujvári Várban Szorosabb fogházban kenyéren és Vizen tiz esztendőig lejendő rabságra, esztendőnként, mind a Négy Angárián 25—25 kemény Páltza ütésekknek el Szenvedésekre condemnált [UzslT ComGub. 1668—9].

elszenvedhet 1. eltűrhet; a putea admite/suporta; (er)dulden können. 1570 : Balinth Thyward mynd az kenez hazaiglan vtanna Megien, Otth az kenezel s kezd Erssen fedeodny zytkozodny vegre hogy ely nem kezdy zenwedhetnj az kenez, Akar Theorwent latatny rea | Orsolya Eotthwes Jmrehne, Ezt vallya, hogy Eois semmyt Nem Thwd, az ket fely keozéth valo dologban, hanem hogy az Zigarto gyérgh gyermeke faytalansaga myatt volt ez eleot valamý haborgas es zyttkozodas keoztek, De Ew az myth ely nem zenwedhetet benne, Esmet vyzza atta Neky es aztwl fogwa Bekewel vagnak egymastwl [Kv; TjK III/2. 9—10, 75]. 1667 hüseged az orszagh törvényével semmitt nem gondolvan szolgánkat maga autoritássával captivalta Mely Igy léve(n) el nem szenvedhettyük [Wass. A fej. Czegei Vas Jánoshoz]. 1681 : Retyi Matthe Ura(m), az Sz: ministeriu(m) ellen sok izbeli motskos maga viselese; cselekedese előttünk titokban ne(m) léven tovább impuné semmikeppe(n) el nem szenvedhettyük [SzJk 152]. 1702 : ha pediglen a Czeh Mesteris valamelyik Mester Embert igaz ok nélkül piron-gato szoval vagy helytelen bestelenítő dolgokkal

illetné a kit el nem szenvedhetne, tehát a czéh előtt tartozzék annak idejében el követni [Dés; Jk]. 1765 Mi volt az oka, hogy Szabaszlai István Uram^a Varga Györgynek azon szavait el nem szenvedhetette? hanem adoriálta, hogy Varga Györgyöt el foghassa, és igaze, hogy mindgyárt meg is indult Varga György felé? [Dob.; Eszt-Mk Vall. 8 vk. — ^aA szb].

2. megtűrhet; a putea tolera; leiden/vertragen können. 1593 : mégh vrunkat eo kgmek c(on)sullaliak Az vniobelj Articulus Magyarazattia feleol arrol ha kik compositio zarent zallittiak le vetkeket, Azokat az vnió Articulusa az Zaz Emberek keozt el zenwedhetye [Kv; TanJk I/1. 211].

3. elviselhet; a putea suportata; ertragen können. 1584 : zanokodot Danch Leorincz hogy el kellene Arwait hadny, Mert nylua(n) az sok bozzúságot el ne(m) zenwedhetem ... Danch Leorincz val-tigh haborgot a' zonzedsaggal (!); de Esmeg latta(m) hogy eggye leottenek [Kv; TjK IV/1. 361]. 1698 Vagyon édgy nagy nehézség rajtam, melyet magamban el nem szenvedhetek [SLT AI. 50]. 1699 ha en elsenyenvedhetem semmi kárára nincsen eő knek [Dés; Jk]. 1754 tapasztalván ... ok nélkül való illetlenkédését férjéhez, azt itiltem igaz Lelki ismérttel, hogy magamis el nem szenvedhetném [Altörja Hsz; HSzjP]. 1762 mikor akár mely maga betsületét szerető Nemes ember meg hallya, hogy ártatlan, gonosz hirt hintegetnek felőlle, nehezen szenvedheti el, szo nélkül [Torda; TjK V. 86].

elszenvedhetetlen 1. tűrhetetlen; inadmisibil, insuportabil; unleidlich, unzulässig. 1637 (A jobbágyokat) azért^a bizony ne(m) bantottuk, s ne(m) bantiuk, hanem egjeb el szenvedhetetlen insolentiaert, ellenwnk^b zaruok^c emelesert [TLev. 8/1. — ^aA fejedelemhez való forduláért. ^bA Thorockzai-család ellen. ^cOlv. szarvok]. 1697 : Szidalmazta Borbély Lukác Ur(am) Szakmári Feren-czet el szenvedhetetlen Szitokkal [Kv; Mész-CLev.]. 1809 Ha az Előljáro . méltatlanul fel adatik s hamissan el vádoltatik az éppen elsenvedhetetlen [Kv; Pk 3].

2. elviselhetetlen; insuportabil; unerträglich. 1571 az my nagy el zenvedhetetlen sanyaru niomorusaginkat el fogiatkozásunkat ... ty kegiel-metek eleyben es ertessere agyuk [SzO II, 322]. 1592 : azt mondom az al peoreoshez hogy ne(m) twdom mire való gondolattiában, Eo ottalom lewen, chelekeodjk raittam sok njomorwsagot ki el szeomuedhetetlen [UzstT]. 1600 Azert Eüocaltam ... Zabo Vincet ... hogy ... nem tudatik mj okból teób tarsaial egygyt ... hazara ytuén, egy ejel s egy nap zernyeó tekozlast tett es dulast, boraban es minden eleseben zenajaban zabiaban el zenüedhetetlen kart tettek [i.h. 15/183]. 1679 : itthon Istennek hala egyik hazunknalis semmi el szenyedhetetlen karunk ninczen [Ajton K; Wass. Ebeni Éva lev.]. 1681 : Brettyén^a, es ahoz tartozo Némely Falukbol jövőnek ilyen Quaerelákis be a' Connumerator es velle lévő böczületes emberek elejb(en) panaszkodván à

szegény jobbágyok a végre, hagi majd el szenvedhetetlen megh bantodasok karosittatasak megh orvosoltatnek [VhU 118. — *H]. 1707 Groff Apor István Uram az Hesdathi^a határon, malmomon aloll csak közel, edgj malmot erigalt, melly(ne)k gáttya miatt olly el szenvedhetetlen kárban vagjok, hogj nem csak malom helyem vész el, hanem kész malmomnakis igen kevés hasznát veszem [Wass. Wass Dániel ut. — *Hesdát, később Szamoshesdát (SzD), esetleg Hasadát (TA)]. 1723 (A malom)* Senkinekis el szenvedhetetlen kárt nem teszen [MbK 163. — *Sövényfalván (KK)]. 1732 mind a Nemes Varos utcáinak azon Doldva fojamjanak szabados nem fojhatasa, s mind a szomszedok(na)k el szenvedhetetlen praecjudiciumokra vagyon [Dés; Jk]. 1746: semmi olljan el szenvedhetetlen karat nem tapasztaltak az Istalyas banjanak az melljert Dangos banjabol az banjaszak ki vesznenek [Torockó; Bosla]. 1765 (A regius perceptornak) reménykedvén, hogy ne facultállya enyire az Executor Commissarius s Executorokot, mert el romlásokat, és el szenvedhetetlen szaggatasokat már is szült, nemzett és okozott [Ádamos KK; JHb XIX/49]. 1795 nem régen a Dombai határon fel épült .. Malma azon Dombai közönség birtokában lévő Commune Terrenumban Szemben Tűnő károkat meg betsülhetetlen Iszoplásokat el viselhetetlen szenvedhetetlen hohérságot visznek végbe a szegény Contribuens népen, de azt felelte: jól teszik, s még keményebben bánnak velünk ha a portio administratiojával késünk [O.girbó Al; Eszt-Mk Vall. 304]. 1822 az erdőnek fáját. Dosa Gergely Ur(ua)k elsenvedhetetlen kárára vagta és vágotta [Kakasd MT; DLev. I. IIIA]. Ha. 1698: Elsenyvedhetetlen kar^a [Dés; Jk. — *Olv.: kár].

elszenvedhetetlenül elviselhetetlenül; insupportabil; unerträglich. 1814 ezekért oltsárolta Csipkés Albert Ur az én személyjemet el szenvedhetetlenül már tovább nem szenvedhetem személyes oltsárlását [Torda; TLt Praes. lev. ad 136 Fodor Mihály prókator panasz]. 1844: (Szakmári Ferenc) most Vasárnap is olyan gazlodást tett le, hogy a' mikor a' Templombol jöttünk a' nép csudájára állott, káronkodo szok között kurvának szidta Cseresnyés Dánielnét, de az ő gazlodásának nints ideje, mert örökké részeg éjjel nappal egy aránt elsenvedhetetlenül [A.sófva U; DLt 1441].

elszenvedtetik megtüretik; a fi tolerat; geduldet werden. 1596: miert hogy ... az zeoleo mieltesre walo mieseket nem kaphatnak, vegeztek ew kegmeik warosul hogy affele rewdegh legyenek ez warosa zabadon es bantasnelkewl el ieohesse-nek es el zenwedteszenek [Kv; TanJk I/1. 286].

elszeparáltatott elválasztatott; divorțat(ă); geschieden, (ab)getrennt. 1591 Berekszaj Mathe Jelente azt en nekem hog' pypók vram akaratiabol iót volna hozzam illien dologbol, hog' az Eccle-

sia Sedes törüeny szerynth vg' aggraualta es ligalta volna meg az eo tolle el separatatott felesgeith Catalin azzont, hog' vranak Elteigh ferhoz ne mehetne [Kv; KvLt I/60 „Math. Alba-regiensis”^a vall-a „Petrus Talliany Enyedie(n)sis minister Colosuariensis” keze írásában. — *Fejérvári].

elszerez 1. (máshová) elrak/tesz; a pune în altă parte; (irgendwohin) weglegen/tun. 1575 eo K. biro vra(m) hirdettesse meg hagi Minden Ember harmad Ezten napig mind kywl beleol haza Eleol keorakasat Teokeyet ely zerezze Tyzticha haza eleol ha ky penig fayat ely Nem zerzy hordyak az claustrumba es tartaszek az feyedelem drabantianak [Kv; TanJk V/3. 122b].

2. vevőt szerez vmire; a căuta cumpăritor; einen Kunden für etw. verschaffen. 1570 Az Trombitasne is zolt volt neky hogy zeoleyet ely zerzene [Kv; TJk III/2. 160]. 1617 Zok Istuan ... eleget kert minket hogj el zerezwwk azt az hazat [Mv; MvLt 290. 26a]. 1631 miuel immar engem az eleot hozza kert vala Kadar Istuanne hogy el szerezem az kertet, mondom, hogy Uraim ezt a kertet aruliak, s en igen szerzem mondok [Mv; i.h. 51b].

elszerezhet 1. ? áttelepíthet; a putea muta (în altă parte; un/übersiedeln können. 1629: Az tenfele baromnak egy reszet ... ugy haitotta vala oda hogy legyenek ot megh el szerezheti onnat mashova vagy el adhattya [Kv; TJk VII/3. 79].

2. ? kb. vkit vkinek nyakába varrhat; a-i viri cuiva pe git; jm jn aufbürden können. 1600: Farkas Antalnak felesighenek az annia leany koraban lakot Lukach Janosnal, ott megh keübelesult, melyben hogy hire leott Lukach Janosnak hogy az leany nehezes wgy szerzi az zegeny we(n) embernek Gyeorgyffi Balintnak, azis mint egy hett mulwa, megh esmerwe(n), hogy nem egyedwl vagyon, el kvldi hazatol, Orozhegybe me(n)t, es wgyan ott leott ez wilagra ez az Farkas Antalnak az felesighe. Eö maga is Lukach Janos mondotta, hogy penigh^a zerezhetem el a hyres kurwat [UszT 15/37. *Így, de nem illik bele a szövegbe!].

elszid lehord/szid; a face pe cineva cu ou și oțet, a mustra pe cineva aspru; heruntermachen, abkanzeln. 1792 ezen jószágra bé mene Sz. Ersébethi Szabo Mihálj egj tarisnya Vatzkor szedni, meljet meg látván M. Sákodi Kedei András Uram, ugj el szidá, gazlá ertete, ugjan rutul hogj ott nints mit keressen [Borb. II Olésza Tamás libertinus in M. Sákod^a residens (80) vall. — *M. zsákod U]. 1844 Szakmári Ferentz mind Örökké gaz ember volt, most két hete is sok mocskolodo szokkal elszidta Cseresnyés Dánielnét [A. sófva U DLt 1441].

elszidalmaz gyak lehord/szid; a face pe cineva cu ou și cu oțet, a mustra pe cineva aspru; heruntermachen, abkanzeln. 1765: eö kegyelme en-

gemet el szidalmazván, az Anyámba igazitta [Sárd AF; Eszt-Mk Vall. 45].

elszidogat szidással elkerget/űz; a alunga mu-strindu-l/mustrind-o; scheltend weg/fortjagen.

1649 Bojtos Mihali azt latta hogy etszaka egy orakor kette(n) egy mas mellet fekwtt(e)k, es eö el szidogatta onna(n) [Kv; Tjk VIII/4. 380].

elszigetel elkülönít; a izola; absondern. 1853 az olta Miklosan valami Veres hímlő ki ütött, mīngyárt bé hozták hozzám már itt vagyok el szigetelve Lelkem [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez].

elszigorodik lesoványodik; a släbi; mager werden, abmagern. 1826: A' Teli malatzokból próbára 25-öt meg marasztattam . a ki adattattak vagy el döglöttek, vagy nagyon elszigorottak [Mv; Told. 7].

elszikrázik kb. el/szétrebben; a se risipi in grabä; auseinanderpritzen. 1653 (A várépítés ellen levők) nagy szidalmazással elmenének, a városról inide-amoda elszikráznak, búdosának [ETA I, 75 NSz].

elszilvázatlak . ' 1757 az egyik I. Marim (!) Száv azon idő tájb(an) ötet is invitálta ezen tehén-(ne)k gonoszul nyuzására és maga szabadkozván ez után Csak hamar a tehénis el szilvázstatott [H; WH Prot. dom. 38].

elszinedezik ? eltűnedezik; a dispärea; nach und nach dahin/verschwinden. 1630 Azt en nem latta(m) hogy mīkeppen szaggatak el az marhat az Uraim az darabantok eleöl, Czak hogj latta(m) azt hogi el szenedezet (!) az marha az temető kertnel | czak el szinedez az marha s ugi ment oza(n) haza [Mv; MvLt 290. 213b, 214a].

elszinel elpalástol; a muşamaliza; verhüllen. 1763 En Mányika Iuonnak tselekedeteit, mint-hogy ő titkos utakan modakan folytatta sunnyogo ravasz ember lévén, és miket patrálrt legyen nem tudom, ritka ember is ment végére az ő dolgainak, ugi el tudta azt ő szinelni [Désfva KK; Mk V. VII/1. 46–7].

elszivárog átv átszivárog; a trece/strecura; durchsickern, abwandern. 1725 az öcsém az anyjával s több bátyjaival innen elszivárgának Háromszékre [Szépvíz Cs; SándorO 268].

elszokik leszokik; a se dezvăŭa (de ceva), a dezobīşnui; sich abgewöhnen. 1789: Minden Falu tartya a maga Szegényeit ., történik mind azon által néha néha, hogy még egészszen el nem szokván a czellengő nép a köldulástól, idegen koldusok vetődnek bé a Faluba [Kobátfva U; UszLt XIII. 97].

elszoktat leszoktat; a dezvăŭa (de ceva), a dezobīşnui; jın etw. abgewöhnen. 1584: Susanna

Varga Georgy felesége vallia Eŭ Jo kedwes tehene vala az Aniamnak, es annak eg Eoreg Boria vala, kit az Ania(m) vgian fel akar vala Newelny hogj Jo fele vala, . Eŭkor hat ez Catalyn Azzony aytala eleot rutolkodot, kiert meg Zolita Aniamat, Maszoris mint oktalán allat ot teortent vizelleny, Es annal inkább kezde Nag derrel durrall Aniammal zollany feleolle hog el zoktassa onnet, Monda Ania(m); en Ne(m) tudom el Zoktatny Zoktasd el te ha tudod, Monda a' Catalin Azzony, No kis gond az meg lad hog el zoktatom [Kv; Tjk IV/1. 278].

elszól 1. lebeszél; a desfătui; jın von einer Sache abraten. 1573: Anna nehay Theuissy ferenche Azt vallia hogi latta puskarne oda vety neky az giolchot Es Mond hogi Merye meg ezt K. Az meg Merye es Mond hogi 12 zing es kichin hea fely fertalial teob Mond puskarne Igaz hogi vgi vagion, Maga kalachsitene Ream Merte hogi Mas fel fertal hean vagion . . . , az en giolchomrol ely zolta az Embert hogi Ninch annye, Eo adot giolchot Neky [Kv; Tjk III/3. 268].

2. leszól; a denigra; heruntermachen. 1640 egy mesteris más meg szegeodeot miuet el ne szöllya se miuelteteojét egy forint büntetés alatt [Kv; KovCLEv.].

3. ? eltúloz; a exagera; übertreiben. 1584: Eotweos Orban vallia, hiwata Baki pal es . monda eszt hogj lennek procatora Mert Noha Ne(m) mehetne vegere de sokat lopot volna rayta Balasy Gergelj, De hogj en eszembe veóm hogj chak kathona dologh, es mindent el Zoll, Nem veóm fel a' p(ro)katorsagot [Kv; Tjk IV/1. 197].

elszolgál 1. (valameddig még) el/megtart; a ŭtine/rezista; (aus)halten. 1679: Közepső halas Tő . Töltése most jó. Zugoja megh el szolgálna, csak deszkait kellene megh igazgattatni s eros-setetni [Uzdisztpéter K; TL. Bajomi János inv. 143]. 1680: ezen Sütő haz(na)k is Sindelljezesse oh; mind az által az eleb meg irt házok hejazattyánál valamivel job s meg most el szolgál [A. porumbák F; Ált Inv. 7]. 1681 Malom Az also bokor kő még ez Telen el szolgál vgyan, de mint hogi ighen megh kopott, jo idejen masokat kellene készéteni [Vh; VhU 576]. 1788 Az udvarba* bé menő kapu . . . jó deszkából vagyon bécsinálva, jó gondviselés alatt sokáig elszolgál [Szász-péntek TA; ETF 108. 18. — *A gr. Rhédei Ádám és Ferenc udvarába].

2. (a golyó) elér/megy; a ajunge; (hin)langen. 1756: azonn helyekről, az holott a' Pistollyokkal valo lövések estenek nem hogj a' Pistollyal valo lövés, de még nagyobb Puskával valo lövés sem szolgálna el az Aranyos vizere, mivel igen nagy a distantia azon helytől az Aranyosig [Gerend TA; KS. Sam. Teleki de Maxa* (47) ref. iskolamester vall. — *Maksa Hsz].

elszolgál 2 (jóságáról) hadi szolgálatot teljesít; a satisface obligaŭile militare legate de moşie; vom Stammgut aus Kriegsdienst leisten/tun. 1606:

En azt nem tudom hogy ha Zöke lukacziot vallo-take az eöreöksebbe vagy nem de azt tudom hogy az hadnagy Jöt oda es parancziolt hogy kezen legiwnk mert hadba kell mennwnk ennek az Zöke lukaczinakis meg parancziolta es azt monta hogy eö nem megjen mert eö ot az helyben chiak zolga ... kez Jnkab meg oztanj az marhat es el menni onnat hogj sem mint eö az hadba megjen (!), azrol azért az eöreksegrwl az hadba el Zol-galtak [UszT 20/309].

elszolgalhat (valameddig még) el/megtarthat; a putea ține/rezista; (bis irgendwann) halten können. 1680: vagjon eo Ngok(na)k Supos fedei alat egy Füresz Malmok, melynek Silipje tölgy fabol csinalt az Patakon által bocsatott ket jar-mokon jar. Vizes valuja megh edgj ideigh el szol-galhat [A.porumbák F; Ált Inv. 38].

elszolgalható (valameddig még) eltartó/szolgaló; care mai ține/rezistă un timp de; (bis irgendwann) haltbar. 1680: Ezen Csüres kert(ne)k körös kör-nyül valo Circuitassa jo tamoszas egj darab ideig el szolgalható leszas kertel vagyon be csinálva [A.porumbák F; Ált Inv. 34].

elszolgaló elhúzó/dó/menő; care trece; sich erstreckend. 1746/1831: elsőbben is halmat* Bardát Szegen kívül egy tós hely mellett el szolgaló utnak külső martýára hányattunk [Szentdeme-ter U; EHA. — *Értsd: határhalmot].

elszolgáltat eljuttat; a face să ajungă/să par-vină; jm etw. übermitteln. 1861 mikor e' tárgy-ban ... fel fognak szollitodni, a curatorok oda, a' hová rendeltetni fognak szoláltassák el a szük-séges fel világosításokkal edgyütt [Gyalu K; Rák 58].

elszólít elhív; a chema; her/wegrufen. 1747 vegtíre mikor már jól meg dolgozták volna a Ser-téseket a Kutýák Buttyán Simonis el szollítá ebeft [Nagysomkút Szt; TKI. Hele Pável (42) vall.].

elszomjúhoztat elszomjajztat/tikkaszt; a lăsa să se prăpădească de sete; verdursten lassen. 1722 à más Urak marháit mig Gyergyóba be haj-tottak ... ugy el ehezették Szomjuhoztatták 's badgyasztották vólt, hogy a' mian se lett volna Csuda mind meg dogleni (így!) [Szárhégy Cs; LLt Fasc. 164].

elszór. Csak így: ~va elszórtan; ici-colo; ver-streut/einzelt. 1841: az egész erdőbe szerte széjjel el szorva találattik Cserefa [Gyalakuta MT; EHA].

elszordít kb. sietve/sürgetve meneszt; a expedia în grabă, a trimite în grabă; eilend/drängend wegschicken. 1604: En akor Igen sindem wala hogy agiamban fekwtem, egyzer az ablakrol meg latam Antal gaspart hogy közetek Ju akor fogma ne(m) Jar wala wala*, de az feyet be kötöttek

wala, az mellien az werę mind ala foljt wala, azon-ban Azokis be Jutanak El zordittak hogi lasson lowokhoz [UszT 18/139 Zabo peterne Annazonj: cziejb* vall. *Így, kétszer! *Csöbről (U) való].

Az egyszeri szövegbeli előfordulást a *szordít* ige köv. ugyan csak egyetlen jelentkezésének tekintetbe vételével értelmezhetjük: 1619: én is megbizván magunkat, szordítám az legé-nyeket, mondék: foglátok meg az bestye kurvát, vigytik mi magunk az basának [ETA II, 177 BT]. Ennek az adalékna-k a NySz 'sollicito, urgeo; aufforden, antreiben' értelmezést tulajdonít. Ezt az értelmezést a MTsz-beli *szordít, szordul* (meg-neki-) *szorgat és szorgol* (meg-) ige ott megadott 'sürget, siettet' jel-e is igazolja.

elszorít 1. elrekeszt/zár; a închide; versperren. 1573: Kis Antal hity vtan azt vallia hogy kery volt eotet Hennig hogi Be Iaro vtat engedne az eo kertenek vegen az Hennig kertebe Mert az eleot ely Zoritotta volt vicedy Antal az eo Iara-sat, Ezt eo Twttara atta volt Kakasnak, de azt Monta hogi ne(m) engedý semykeppen hogi az eo kerte feleol Iarasa legen [Mv; Tjk III/3. 186]. 1592/1593: az* keöz porond volt igen el zori-tak az vizet rolla [Décse SzD; Ks. — *Ti. a sziget]. 1759: Hogyha penig (:Isten őrizze Ha-zánkot:) valami közönséges Inség, Pestis, Fegy-ver vagy Lineázás az Erdőnek fructussátol el szorittaná az Exponenst, annyi Esztendők a 30 Esztendőkön tulis attribúáltassanak [Torockó/ Gyertyános TA: Bosla]. 1766: ő kegyelme ezen Joszág(nak) hasznos voltatol engemet el nem szoritt, sőt mások ellenis Evincální tartozik [Tor-da; Tjk V. 305].

2. elkeskenyít/szűkít; a îngusta; verschmälern. 1591 Az vtakat a' zeoleok keozeot mind az viz folias el vezetette, smind Nemely zeoleobe telhe-tle(n) emberek el zoritotak , az vtak Jowara tagassagara, az ollian theo zeoleoket, kikel telhe-tetlenwl valaky vtat foglalt es vesztet, ky Irthas-sak, es Ne Nezzek egy vag' ket embernek karat, hanem az eghesz keossegh haznat [Kv; TanJk I/1. 160]. 1825: Az Igésre járo utat is el szorí-totta ugy hogy két szekér egymás mellett nem hogy elmehetne hanem egy Szekérnek is az egyik kereke a fel osztot földeken kellett jární az Bako tetején az hegybe járo Utjokat el szorította valaki 's az valóságos Utat Málával be vetette [Dés; DLt 650].

3. összeszorít; a restringe; zusammenendrängen. 1828: a' Templom közepén levő Piatz most is kitsiny és szűk azt hát jobban elszorítani nem lehet, mivel ara az Úr Vatsorája vételekor a' Gyülekezetnek el mulhatatlan szüksége van [Ma-gyarókerke K; a ref. egyh. jk].

elszorítás elkeskenyítés/szűkítés; îngustare; Ver-schmälern. 1766: Kára mind két féloek az udvar el szorításából következik, el fogattatván a' bé járástól [Torda; Tjk V. 340].

elszoríttatik 1. elrekesztetik/zárattatik; a fi închis; versperrt werden. 1673: annyera el szaporodot azo(n) legelő barmok(na)k számok hogj en magamis az melly helyet ennek előtte szena fűnek tortva(n) kaszaltattam attolis immar az barmok-

(na)k soksaga miat el szorittattam [Mezőzáh TA; Wass]. 1757: Mi oka hogy a' cziczuljásiaik olyan Füstöt botsátanak mű reánk, hogy nem tsak a' Munkától Szorittattunk el, hanem tsak nem, hogy ember Halál-is lött közöttünk? [Asz; Bosla]. 1774: Jóságaim Inspectorá... az Commissarius urak előtt... azt is declinálja, hogy malmimnak régtől fogva fel tett rendbe hozásától, igazításától az Stompnak ez helyre való tételével mely nagyon el szorittattam végképpen [Déva Ks 78. XVIII. 20]. 1782/1799: az árenda fizetéssel ne szorittassanak el más külső Mészárosok, és hus árulok a' piatról [Torockó; TLév. 5/16 Transm. 375]. 1786: ha az Thoroczkai Lakosak a Bányaszágtól és Vasmiveléstől quouomodo el szorítottanak, kára lenne az Országnakis, mert az Vas meg szűkülne, es meg dragadnek [uo.; i.h. 4/13. 31]. 1804: én pedig különösen akartam volna ha bár még tsak annyi időt lehetett volna ottan, de nem tehetek róla hogj az édes anyja nyomorúsága miatt ő attól el szorítottatott [Ádamos KK; Pk 5].

2. elkeskenyítettik/szűkítettik; a fi ingustat; verschmälert werden. 1756 k.: A szanto földes Atyafiak közül nemelyiktől igen igen el szoritatott az orszag uttya mint az éltött volt [Torockó; TLév. 9/9. 1b].

elszorítottatott elrekesztetett/zárattott; inchis; versperrt. 1773 a rosz kőves helyért, és kertekkel ell szoritatott földért jo helyen való, közel az Udvarhoz valo földet kaphatna [Pálfa Cs; Ks 65.44.13].

elszört (el)hányt; aruncat, imprästiat; verstreut/schüttet. 1825 méltoztasson hathatos rendelkezését az említett Szoszollo Urhoz olyformán meg-tenni, hogy mind Strása követ mind pedig az uttzára szerte széllyel el-szort... Kőveit... a' maga egyéb aránt is tágos Udvarára el-takaritassa [Torda; TLt Közjg. ir. 252].

elszorul elrekesztődik/szigetelődik; a fi izolat; abgesondert/versperrt werden. 1720/1753: Mint-hogy ebben a' boldogtalan időbe(n) Jóságomból el szorultam és Brassóban kellestven nyomorganom, nagy szükségemtől kénszerítetvén, kértem költőn Korda Sigmond Fő Királybíró Vramtól Háromszáz harmincz négy forintokat [Esz-Mk. Cserei Mihály kezével].

elszotyogtat elhullatgat; a scápa treptat din minä; nach und nach fallen lassen. 1729 Az Vrut a Piscus Galacz* iránt meg perelvén azt bizony szépen el szotyogtatá, s valamint azt el veszte, engeru szintén ugy ki csinála Méhesből*, mivel Buda Miklos Vramot rea ingerlette, mint Felesége atánn közellyebb valo vért, s már meg is kínáltatta [Nsz; Ap. 1 gr. Haller János lev. — *A szerk. nem tudja eldönteni, hogy a négy erdélyi Galac (AF, BN, F és H) közül melyikre von. a nyil. *Mezőméhes TA].

elszökdéssel elszökdös; a fugi pe rind; nacheinander durchgehen. 1742: azok ä dirib darab Béresek... job részint fizetés nélkül mind elszökdésettek [Méra K; Aggm. C. 12].

elszökés fugá; Durchgehen. 1582: en nem twdom chegedj gjorgj el szokesse vtan az azony mynt atta es hogj atta megj chegedj gjorgjnek az Jrotwanjant (!) ... w tarta kertbe(n) az mjg ele [Szűkerék SzD; JHbK XXXVIII/27]. 1584: ezen megh eskeggyek vas Andras, egy eo maga, hogy eo nem a wegje ment oda, es hogy Segitseggel nem volt Byro Gasparnak, az el zeokesben, Sem marhayat nem haytotta, ha meg eskezik megh menekedik, ha megh nem eskezik hatalmon marad [Bonchida K; Ks 42. B. 21]. 1590: Anna vta(n)na el zeodek Demeter Janos el zeoke-senek vtanna tudom hogj az eocze Demeter Peter adta az Janos Adaiathis [UszT]. 1646: Azt az Vrok es fia czielekütttek; melyet el szeokesekkel futasokkal es mind ez ideig oda lappangasokkal magokis Comprobaltanak, oda leue(n) mostis lappangoban [Kv; TJk VIII/4. 70]. 1684 Tudgyaé Kglmk Bokor Annok ha innen Torjáról az Mihálc Miklos Uram házatol Szökött el két gyermekivel Palkoval s Ferkóval edgyütt vagy honnet? s annak el szököseinek menji ideje lehet? [Hsz; Borb. II vk]. 1701 Az Contractusban feltött két jobbágyot a mi nézi, én bizony jó szível vissza bocsátom s ki adom, ha el akarnak menni, ha pedig akarattyok nélkül adom oda, tudgya kgd mely hajlandó az a jóság az el szököse [Ks 96 gr. Mikos Mihály Gyerőfi Borbálához]. 1721: világosson constál Gergely Ersoknak házassági kötelessége ellen hités ura Kőpeczi Gyeörgj mellől való el szököse, és ... kborlása [Kv; TJk XV/3. 36]. 1757 Azon szolgának el szököseben szöketéseben, kik lehettenek részesek, s kik kalauzoltak? [A.gyékényes SzD; Ks vk]. 1758 azon Sellérek el szökösek előtt el menetelek arant hirt nem töttenek [Harasztkerék MT; Ks 18. XC. 11]. 1800 eő Nsága nékie az elszököést nem jóvaslatta volna [Déce SzD; Ks Vegyes ir. 92]. 1825: Elszökösekor magával vittel (!)*, egy setét zöld Civil Caputot [DLt 736 nyomt. kl. — *Olv.: vitt el].

elszökik 1. megszökik; a fugi; entkommen. 1570: Magyar esthwan Mwrgonday Gywlay Myhal zolgaya hithy zerent vallya, Thwgia azt hogy az Gergel New legen ely zeoket volt Gywlay Myhaltwl Jde Kolosvarra Ieot volt, Es It megh fogatta volt gywlay Myhal [Kv; TJk III/2. 164]. 1572: az ky lakos Es eorekes ha ely zeoknek az ado eleot Marhaia sem Maradna, hazatis fely kialtassak es ely agiak az adoert vgi se legien restancia [Kv; TanJk V/3. 54a]. 1573: kerdezkettek Kozma gergely feleol howa leot volna hogy ninchen otth, Mond Istwan deak ely zeoket az Bolond Bestie kwrwafy, Nem Mer haza Ieony, Mert az felesége kwrwaya leot chakinak egi deakia zabadon hozza Iart [Kv; TJk III/3. 97]. 1573 k.: (Barot István) azt mongya hogy en el zoktem twle [Kv; i.h. 262c]. 1582:

Dali Marton .. vallia, .. mikor porozlo valem Zekel Margit hat meg terheswt, es Kalman vram fizetet ennekem d 75 hog' megh Ne fogiam Margitot, Mind az Altal vgian meg fogtam volna de el zeokeot vala eleolem [Kv; TjK IV/1. 39]. 1585 Catalin Somogy Ianosne vallia, ... Amelj Azzonnial ez Magdolna Azzony vra el zeokek ky vertek volt Colosrol [Kv; i.h. 457]. 1592: mikor el zeokek Barrabas Lúkacze Benche Janosial, Akkoris Barrabas Lúkacz tarta ez Thamast [UszT]. 1594 ha az Azzonio(m) eo kgme feoldereol ... ez Lowas Jstwan el zeoknek, Ezezen az feliwl meg Irt kezeseken Azzoniom eo kgme, vagy az eo kgme gyermeky Niozwian forintig Igazat vehesenek [Méhes TA; Wass]. 1597: eginahanizor elzeokeot az vratol, egizer az Monostori Erdeo Paztor Thamas fogta volt megh vgian ot Monostoron egi haz hian s az lanczra tetette wolt [Kv; TjK VI/1. 93]. 1606 teób tarsajual el zeokett zamadatlan ment el [UszT 20/131]. 1610: az batjam Beöge mate Beöge p(et)er es Barthals Deak kik eös Jo(ba)giok uoltak onnet zeokeonek el arrol az <e>oreokeksegreol [Alfalu Cs; Törzs]. 1631 Mikor el szökeikis az Aszony akkoris Bonjhara ment vala az Ura, s hogj hja vala el uele azt monda az felesége hogi eb menie(n) mert hiszem oda koslatek Eniedre, nem koslatatok mindenüve veled [Mv; MvLt 290. 56a]. 1654: En Udvarhely szeki Fülel Daniel Maczkos Janos fia, .. ha eo Ngoktol el szökne(m), vagi hir nélkü el mennék, vagy pedig többbe ollia(n) vetekb(en)* leledzem, mindenü exceptis omnib(us) juridicis remediis eo Ngok megh fogattathasának akár ki altalis, es ezen Reuersalisomnak erejeuel halallalis büntethessenek [Fog.; KemLev. 1430 Daud Janos kezével. — *Ti. emberölésben]. 1676/1681 Ha ki szolgálattja mellöl el szöknek*, az olyaten kezben akadván, az Nemzetek törvénye szerint megh lövöldöztessek [Vh; VhU 663. — *Ti. a várból]. 1684: Tudom hogy az az Bokor Annók innét Also Torjáról az Mihálcz Miklos uram házától szökék el két fiával edgyütt, Tudom hogy annak előtte is el szökött vala egyszer, de akkor Mihálcz Miklós Ura(m) haza hozta vala s az lanczra tetette vala s ugy szökék el [Altörja Hsz; Borb. II]. 1698: Felesenis Szöktőnek el a nagj portiozas miat [Bece AF; Told. 24]. 1711 Borbely János Csak hamar el szökek, más bujdasajába van [Szárhegy Cs; Wlt Steph. Amburs (32) lib. vall.]. 1721: midön Becezből el szöket ugya(n) Banffi Sigmond ur(am) keze s neve aloi szökött* el [Told. 24. — *Ez az igealak így, váltakozó hangalakban!]. 1731 mikor Márk Mihályék el Szöktek a Tömleczből harmad napig Csatosnit voltak a Hiuban [Szárhegy Cs; LLt]. 1736: el szöktök ... Jobbágyi | tudom hogy a Kurutz világ után szöktök el [Bálintfa MT; Sár.]. 1749: Azon estve amely étzaka Stomp Márton el Szöktett nállunk Ivott [Hosszuasó KK; EMLt]. 1752: emlékezem arra is: hogy Fitzko Jobbágy Inasok Szöktenek ell egyszer is mátszor is | János és Mihály innen Nagy Gyekéből Szökének ell ..., János Fellejtárságból, Mihály pedig az

udvarból Eget bor főző Mesterségből [Gyeke K; Ks 5. XI. 9]. 1757: Flora Demeter ... árván maradván Néhai Groff Kornis Istvan Ur az Udvarban bé vétette volt Fellejtár(na)k ..., s az után a Fellejtárságból el szöket [uo; Ks 4. VII. 7] | Sipos János az Gyekei udvarban nevedekett fel s Felejtárnak tették, s két Esztendeig Felejtárkodván ugy szöket el innét | Spios János .. két Esztendeje Felejtároskodván ugy szöket el s az ota kobarlojában vagyan [M.bölkény MT; i.h. 8]. 1763 egy György nevű Béres szolgálja ... el szöket innen esztendeje ki telése előtt jóval [Záh TA; Mk V. VII/1. 18]. 1784: Ilia Popa el szöket oláh Országba, ugy hallatik, hogy otton a Monaszeriában volna [Vizakna; Mk IV/35. 42 St. Lengyel senior (62) vall.]. 1809: (A gyermek) atzt (!) nézi mere buhasék el s vagy el szökek háza [F.boldogasszonyfva U; UszLt ComGub. 1657]. 1813: három Gonosztevők ... a' Segesvári Czukházból ... el szöktenek [DLt 998 nyomt. kl]. 1842 Kajtán Jakab el szöket* [Dés; DLt 1516. *Alább elszökött alakban is].

2. ellopakodik, lopva távozik; a pleca pe ascuns; verstohlen weggehen. 1833 Baktsi Ádám Uram azt kérdé: miért szöktek el Etsém Uramek az estve töllem? [Martonos Hsz; HSzjP].

3. a harmincadot elszöki kb. a határvámost elkerüli; a eluda vamă de frontieră/tricesima; Grenzzoll vermeiden. 1613: ennek útanna valahol effele contúmax Embereket erthet, az kik fraudulenter az mi leüelünk nélkül titkon és nyilua(n) . akar mi nemü rendbelj Tilalmas, auagy szabados marhakkalis az mi hunyadj harminczadunkat el szökek Duplom harminczadot vehessen raita [Kv; PLPr 35].

4. ~ a körme leszakad a körme; a i se rupe unghia; der Nagel reißt ab. 1774: ugy meg ütök egyik kezem ujja körmét, hogy mingyárt el szökék onnan a' körömöm [Udvarfva MT Told. 44a].

Ha. 1573 ely zeokek [Kv; TjK III/3. 219]. 1591 el zöket [Kv; Szám. I/5. 63–4]. 1600 el zeokek [UszT 15/1]. 1700: el szöket [Kilyén Hsz; LLt]. 1714: el szöket [Marossztkirály AF; Told. 2]. 1736 el szöket [Réce I' JHb]. 1787 el is Szöket [Backamadaras MT; CsS]. 1799 el szöket [Mezősámsond MT; Berz. 17]. 1814 rendre el szöktőnek [Buza SzD; LLt Csáky-per I. 38. 131]. 1840 el szöktöm [Dé. DLt 1073].

elszökő I. mn 1. szökő; de a fugi; fliehend. Szk. ~ szándék inténja de a fugi; fliehende Absicht. 1777 azon meg-nevezett Jobbágyok elszökések előtt akiknek Földeiket Feliben, és Czimborában általadták, azon emberek tudták azon emberek elszökő szándékokat? Ha tudták, vette é esze a' Tanu ezen Czimborásoknak amazok el szökő szándékoknak észre vételét (így!), és mitsoda jelekből? [BSz; KS vk]. 1780 vevén észre el szökő szandekat Jobbágyomnak a Tömleczben tette Udvarhelyre [Bözödújfal U; Pf]. 1793: a' Lovain ment Besztertzére, s ugy gátolta

meg elszökö szándékát. nem lévén mivel költőzödjék el innen [Koronka MT; Told.].

2. szököésre hajlamos/kész, el-elszökö; gata/inclinat sã fugã; fluchtbereit. 1572 mond vytesd be ez Bestye kurfiattyant onnet az veres Emberth Ez (!) mondek Neky houa vytessem az nem el szwko Ember [Dés; DLt 182]. 1597: az zeoldhely ereosse(n) zitkozodik wala az lelkwel ... Im bestie lelek kúrwa ne(m) emberlel megh az kordoan kapczara, maga ne(m) elzeokeo ember wolnek [Kv; TJK V/1.110].

II. fn-i jell-ű haszn-ban: szököésre hajlamos/kész, el-elszökö ember; om gata/inclinat sã fugã; Fliehende(r). 1806: Pataki István szabatkozott azon Tordai Ember előtt, hogy ne háborgassák most, ötet ezután is meg találják nem el szökö [Torda; UszLt ComCub. 1753 u. — Adósként fogságba vitt szu-i örmény kereskedőnek a piacon árulás közben való lefogáskor tett nyíl-ra von. vall.].

elszökött 1. megszökött; fugit; entflohen. 1589 30 Juny Vitt vgian Haydo Janos Tordara egy Louas Legent az ky el zeokeot Teglas legendyekert ment attam 2 Lotol f. d. 50 [Kv; Szám. 4/VI. 105 Stenzely Andras sp kezével]. 1591: 17 die January . Czigany Tamas kyltte (így!) B: vram az el zeoket hoherertt f — d. 25 [Kv; i.h. 5/I. 5—6]. 1652 Szeken lako Szatthnari György kivana absolutiot az szent Ecclesiatur hütötlenül tüle elment es el szökött feleségetől Ugrai Marthatul [SzJk 69]. 1729 Bőszörmenyi Balogh Lőrincz, a' tavasz tájba hütlenül tölle el szökött Feleségére ugjan Beszeremenyi Szabo Ersokra rá akadván, magha mellé vévé, oly conditioval hogj soha többé tölle el nem Szököik [Kv; TJK XV/7. 67]. 1731 Tudgya é a Tanu nyilván es igazan hogy az el szökött emberek ... Felső Gezesről^a elabaltak és hova elabaltak? [KA. — *F.gezés NK]. 1782 én egy innét a' Dubából el-szökött rabjára az Inspector Vrnak Tordán létemben reá találván, el-fogattam [KLev.]. 1785 Az elszökött Szem Mártoni Jobbagynak Vintze Jánosnak el maradván egy Malatzkájá el adtam [TSb 6].

2. szökött; fugit; geflohen. 1554 En Borlobassy Ianos Hedwrfay vga (!) ezwn zenth myklos nap elwt valo kedwn vizwntag Engetem Ez en vramnak Es atyamffyanak Egy El zwkw Jobagom az Kys tamast hedwrfayt Jg hogy Ewrwkbe Ewe legwn az en atyamffyay az vytezo Borlobassy linarti [Héderfája KK; BFN]. 1572 azt mondo(m) ha az teorueny Mondja ky embernek hazat lgy meg kyssebbyty, es az Jdeo alatt elys zeokyk vrat el hadwant (!), hogy ha zynye egy penzt sem attam volnays, az orzag teorueny zerint hogj effele el zeokeot zolganak nem tartoznam(m) fyzetny [Kv; TJK III/3. 262e]. 1593 Eö kgie az el zököth Jobagiokat myndenwtht kergettethesse es megh fogatathassa [Perecsen Sz; WLt]. 1650 Akar mi uton es modon el idegenedett, es el zallittot, szeöktetet, és szökött Jobbagitis Czakani Geörginek Kendi Janos Vram

reducalhasson (így!) [Kelementelke MT; Ks 19. IV. 4]. 1731 Thorda Var(me)g(ye)b(en) Rákos^a nevü faluból az Ur(na)k Czegei Vass Daniel Uram(na)k hány elszöket Jobbágyi vad(na)k [T; Wass vk. — *Vagy Aranyos-, vagy O.rákos TA]. 1777: Tudom hogy az utrizált elszökött Jobbágyok magok szántó Földeiket ezeltött valo esztendőkben Senkinek ki nem adták Czimborában, vagy Feliben; mivel magok elégségesek voltak azoknak meg művelésekre [Sajóudvarhely SzD; KS. Moldován Juon (56) zs vall.].

3. ~ tö elfolyt/letakarodott vizü tö; lac din care s-a scurs apa; abgeflossener/gegangener See. 1674 Szegödtem megh En Gavay Miklos Sztupina(n) lako Orosz Vaszillyal hogy az also Szovathon az mezőben az Czukas nevü el szokot Tot megh tölcse mindenüt az gattyat, övig az mint maga viseli az övit addigh felyleb tölcze olly szélyesen hogy egy szeket el mehesse(n) az gat tetejen, az Zugot, Malomra valo Valukat, es fenek Czap valukat maga jo modgyával emberül ugy be Czinallya hogy az viz az valuk mellet mindenüt se alol az czap Valuk se az molomra szolgáló valuk mellet el ne furja magát a viz [A.szovát K; Törzs].

elszöktet 1. szöktetve elvisz; a räpi; entföhren. 1582: („Kassay Kalmar Thamasne Borbara azon”) Az Mas ember feleséget vra hyre nelkw ki akkor az Agyba halalos betegsege fekeoth el zeoktette [Kv; TJK IV/1. 106]. 1592 Egi wdeo mulua talala(m) Ambrust Bezterczen, tuduan gonozsagat, akara(m) megh fogtatni, de el zeoktetek eleollem [Kv; TJK V/1. 226]. 1597 Biro vram ew kegme az kewlseo vasart az Capitanok tizedek (így!) által zorgalmatosson eoriztesse, hogi eczakanak ideyen az marhat kit kiwvl arúlnak az varosrol el ne zeoktessek [Kv; TanJk I/1. 298]. 1605 Actor Kis Janos Thiboldj dicit feleségemet el zeoktette az Alperes^a, mert eo leanya vala, eo atta vala nekem Azert vagy fejéhez illik zolno(m), vagy vereseget erdemel itellye megh az teorueny [UszT 19/37 — „Olalh Istuan(n)e Zataloki” (!), azaz Zetelakáról (U) való]. 1686 Egy bérés inasát is elszöktette [HSzj bérésinas al.]. 1723: az (!) az atkozott köljket el né szöktessék [Méhes TA; Ap. I Apor Péter feleségéhez]. 1757 Hogy ki kalauzolta ki, s ki szöktette bizonyoson el^a szememmel nem lattam [A. gyékényes SzD; Ks. — *Ti. gr. Haller Annának Szentbenedekről (SzD) egy jbat]. 1767 Dupepátrán^a kik vettenek kaláts pénzt super eo h(o)gy meg monták azokat, az kik Pap Miklost el szöktették Hogy Pap Miklost az Méltóságos Groff Exponens Ur Jobbágyi szöktették el, s ök duggatták, s ök vittek a' Bánátusban . ezeket miből tudgya, az Tanu bizonyoson? [Zaránd m.; TKhf vk. — *H]. 1807 a Papat el Szöktötték volt [KLev.].

2. (nőtf férfi) megszöktet; a räpi; entföhren. 1632: Hallottam ezt az asszontól, hogy ... parázna személy az ura, mert egy asszont s egy leánt szöktetett el az Szilvásiné udvarából, és azért tötte

Szilvásiné az urát jobbaggyá [Mv; MvLt 290. 94b—8b átrásban]. 1633: mikor Zócz Pálnak az feleségét el zöktetek ejel, akkor Zócz Pálnak minden marhajatt fel raktak es el vittek egi mentejettis Foris Gergeli az iffiu legeni visele megh Zóch Pálnak [Mv; MvLt 290. 132a/2]. 1642: nekem hűteos feleségemet itt Colosuarat kuul Magyarutszaba(n) hazrol hazra lappangtatua(n) teollem fortim el zöktette maga Szekerest fogadua(n) alaja [Kv; TjK VIII/4. 179]. 1650: egy Sinka Annok neuü szolgálójokott el szeoktette volt [Berekeresztúr MT; LLt Fasc. 165].

3. kb. szökésre késztet; a indemna sã fugã; zur Flucht bewegen. 1703: Ha ki penig ... az Szegénységet el ijesztené, csalardul el zöktetné, el futtatná ... pro calitate delicti igen keményen, söt halállal meg büntetettik [UszLt IX. 77. 61 gub.].

4. lopva elvisz; a duce pe furis; verstohlen wegbringen. 1606 A keczetiek* pedig eleözer tizedere hoztak oda ..., hane(m) hogy az szabad-sagh megh leön ugy zeöktetek el^b [i.h. 20/72 Paulus Mafor de Paraid^o (46) lib. vall. — *Kecset (U) lakosai. ^bTi. a disznókat. *Parajd U].

Ha. 1807 el Szöktötte [KLev.].

elszöktetés rápire; Entführung. 1757: Azon szölgának el szökésében szöktetésében, kik lehet-tenek részesek s kik kalauzoltak? [A.gyékyenes SzD; Ks vk].

elszöktetett rápit; entführt. 1650: Akar mi vton es modon el idegenedet es el zallittot, szeöktetet, es szeökeöt Jobbagitis, Czakanl Geörgi-(ne)k Kendi Janos Vram reducalhasson [Kele-mentelke MT; Ks 19/IV. 4; ugyanez 1667. évi átrásban: Ks NN. 25].

elszunnyad elszenderedik; a atipi; einschlum-mern. 1582 Rosa Consors Ioannis Luck fassa est leowenek hertelen az eorizeók es a' laka-tosnet ki az zekeren fel fekkiz wala es el zwnnyadot vala, le vonak zekereoról, es artatlanul el wywek nag zitkokkal, es Ighenys werék az Azzont [Kv; TjK IV/1. 7]. 1584: Rosa Ambrus Deakne vallia

Egkor hagia Az Ania(m) hogj az meheket eorize(m), ot wleók vala, mihelt el zwnniotta(m) minglarast vg tecczet mintha a Lakatosne eleot-tem Allana, maga Nem Alutta(m) mert Az Meh Zengeset Iol hallotta(m), de senkit Nem lathattam hogy fel tekintetem [Kv; i.h. 265]. 1599: Bekessy fabian vallja: megh en el zuniattam volt, hanem ezen serkenek fel hogy mongya vala bizony soha nem hittem hogy az komam azzony illyen nilwan valo kurwa [Kv; TjK VI/1. 298]. 1602: Kupas Georgy vallja En ewel az Farkas Mihaliál azon etczaka egygywt eoriztem ..., az thorounyak felseo feleben igazitam megh hagiám neky minth vigyazzon, en it Alat vigyaztam azon keozben az Zekrenjre hanotlam le tehát el zwnnyattam [Kv; i.h. 622]. 1778: Ugy hallottam volt, hogy Öcsém Uram(na)k meg ütette volt az szemét, vagy az orrat a Lova, talám igen meg

fáradott volt a katona, és el szunyadott volt a Lohátán [Dédács H; Ks 96 Gyulay Ferenc lev.]. 1820: a' Néhai Báronét betegségébe legyezvén, mint Léányka el szunyodott s' a' Legyezött a' Báronéra ejtette, ezért [a Bároné indulatba jöven, hirtelenséggel Házától el küldötte, melyet meg is bánt az öreg Bároné, mert utánna küldött 's hivatta viszzá [Várfva TA; JHb F. 48 Biro Zsigmond (49) hűtes ass. vall.]. 1868: Kador Ferencz ... öntu-datlan állapotában kiáltott fel, a mint elszunyod-ván álmából hirtelen felrázatott [M. bikal K; RAK 269].

elszurdal kb. beszoríthat; a inghesui, a bage cu forța; nach un nach (hin)einzwängen/pressen. 1756: Ezenn kívül völtanak apróbb Ládák is melyeket is a' nagyobbak közzé elszúrdoltanak [Gernyeszeg MT; TGSz 51].

elszűkít (meg)kevesbít/fogyatkoztat; a impu-țina/scădea; verringern/mindern. 1651: tizet auagy Tizen ketteöt az Ser főzeök keozwl Birak Uraim hiuasza(na)k es intimalliak nekiek hogy ha sert akarnak feözni, főzzenek korcziomara valo jo sert, De azt igen eleotteök uiselliek hogy az Arpat, es egyeb gabonat el ne szűkicziek es dragicziak az varos piacza(n)* [Kv; PolgK 142. — *Ti. a gabonának a kv-i piacon való felvásárlásával; éppen ezért „azon legyenek inkább — írják másutt — hogy külseő helyen es nem az varos(na)k territoriuman szedgyek es vegyek be”, azaz ne itt szerezzék be a gabonát].

elszűkül megfogyatkozik; a se impuțina; sich verringern. 1711: Valami 8 madarakot is küldöttem de az is annyira el szűküle hogj I(ste)n tudja mint kaphattjuk mivel a Nemet Tiszt Uraimek katonákkal kész pénzen kerestetik több árrat is adgjak mint kellene [Madéva Cs; Born. XXXIX. 50 Gergely Déák Kászoni János főki-rálybíróhoz]. 1731 a szeginysegnek igen el szű-kült a gabonája [Varsolc Sz; Ks 83 Dacz Péter lev.]. 1736: most miolta az flinta bėjöve és seréttel kezdettek löni vadhoz, mivel több vad megyen el sebben, az mely asztán haszontalanul döglük meg, mint az ki úgy esik el hogy hasznát vegyed, azért szűkült így el az vad [MetTr 372—3].

elszül elvetél; a avorta; fehlgebären. 1812: Csak ugyan ki jöhetett volna a' Groffné az ajton de nem tselekedte. hanem mérgében az ablakot ki nyitván onnan szökött le indulatoson. — Monda ekkor a' néhai nagy Groff: miért tselekszi hiszen a Terhét elszüli Monda a Groffné: Nem bánom ha ma elszülőmis [Héderfája KK; IB. Varró György (29) grófi kocsis vall.]. 1843: ottan előbb gyermekét el szülte, és aztán maga is nemsokára meg holt [Parnos K; KLev.].

elszülés (meg)szülés; nastere; Gebären. Szk: idő előtti ~ elvetelés, abortus; avort, avortare; Fehlgeburt. 1842: (A gyermeknek) idő előtti el szülését semmi egyéb nem okozhatta mint az,

hogy én .. szolgálóságom ideje alatt két versen el estem [Dés; DLt 85. 11].

elszűnik 1. elcsendesedik/csendesül, elül; a se potoli; sich legen. 1590: Istuan kowachine meg keovete feleségemet es monda, Az Nagy seggw kurvatol ne(m) niughato(m) de az haborusag akor el zwnt wala [Kv; Tjk V/1. 41 „Gal kowachi” vall.].

2. megszűnik; a înceta; aufhören. 1829 azt monda mihely (!) erősedem a' fájdalomis el szűnik [Kv; Pk 6 Pákei Krisztina férjéhez]. 1843: hollok két csattanást a' falu vége felől, a' merre mentenek volt dudolva Farkas Sigáék kiknek minden dudolása elszűnt a' csattanás után [Bágyon TA; KLev.].

3. felhagy vmivel; a renunța la ceva; mit einer Sache aufhören. 1629 megh feniegetem^a hogy bizonyj tüzet rakatok az hatara, annak vtanna el szűnt rolla [Kv; Tjk VII/3. 118. — ^aA boszorkánysággal gyanúsítottat].

elszűntet 1. megszüntet; a înceta, a pune capăt; abschaffen, unterdrücken, beheben. 1653: Igen nagy pestis lön ebben az esztendőben egész országotól minden unokáim meghalának ... Sok jóakaró barátim és atyámfiai elmenének. Karácsonra elszűnteté az Isten ő szent felsége [ETA I, 151 NSz]. 1839: Anyám ma reggel rosszatskán volt, — gyomra szája fájt, és hányás erőltette, de a' mit a' fodorminta thea szerencsésen elszűntetett [Kv; Pk 7].

2. elcsitít, lecsendesít; a potoli; besänftigen, stillen. 1844: akkor szidalmazva fel ugrott a' Gyertyát el csapta és hozzám készült jönni ... de

protestáltam, hogy Horváth János mint Gazda és Hűtes, a dolgot szüntesse el [Bágyon TA; KLev. Nutzuj János unitárius (21) vall.].

elszűret megtapostat és kiszűrt; a pune să se calce și să se tescuiască; austreten und pressen lassen. 1770: En it vasaroltam Natsagtok számara 80 veder igen jo bort az meljet magam Eleöt szűretem el 9 forinton Csebrit mivel szeker volt aki el vigye [Somlyó Sz; Borb. II Szathmari Janos lev.]. 1799: Vagyon a' Pap számára a' Mál nevü hegyben egy szőlő minden munkáját az Ekla tartozik vég(en) vinni, a' Termést szűretkor a' Papi házhoz bé vitetni, és az Egyháziak által, el szűretni [M.bikal K; RAK I.1].

elszűrkülődik eléri a szűrület, ráesteledik; a apuca pe cineva noaptea; vom Nachtdunkel ereilt werden. 1829 a' lovak felette erősen sikomattak — el voltak fáradva lassan mentek, úgy annyira hogy ott ott a mezőbe a' hegyen alol egy fogadonál el szűrülettünk ..., de a lovak is úgy el állottak volt kénytelen voltam meg hálai abba a' pusztába [Kv; Pk 6; Pákei Krisztina férjéhez].

elszűrődik kiszűrődik; a se strecura; ausgesiebt werden. 1757: az Aranynak nehezebb és szemesebb particulai meg maradván a' Stomp ládájának fenekén, aztis azután ki ássuk, fél ölnyi hosszúságú s meg annyi szélességű menedékesen állo válura töltyük, vizet bocsátván rá addig agitállyuk, keverjük, mig annakis a' zavarja elszűrődvén meg marad az Arany a' Váluban [Zalatna AF; JHb].